Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Dhammapadapāḷiyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

DHAMMAPADAṬṬHAKATHĀ

(Dutiyo bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1950

Aṭṭhakathā Series 22

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṅa
စ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဉ ña
ဋ ṭa ဌ ṭha ဍ ḍa ဎ ḍha ဏ ṇa
တ ta ထ tha ဒ da ဓ dha န na
ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma

ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ ḷa ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā ိ = i ီ = ī ု ု = u ူ ူ = ū ေ = e ော ေါ = o

က ka ကာ kā ကိ ki ကီ kī ကု ku ကူ kū ကေ ke ကော ko
ခ kha ခါ khā ခိ khi ခီ khī ခု khu ခူ khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ဗ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
ကွ kva	ဉ္ဉ ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Dhammapadaṭṭhakathā

Dutiyabhāga

Mātikā | Piṭṭhaṅka

9. Pāpavagga

10. Daṇḍavagga

11. Jarāvagga

12. Attavagga

13. Lokavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

14. Buddhavagga

15. Sukhavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

16. Piyavagga

17. Kodhavagga

18. Malavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

Mātikā Piṭṭhaṅka

Mātikā			Piṭṭhaṅka

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Dhammapadaṭṭhakathā

(Dutiyo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

9. Pāpavagga

1. Cūḷekasāṭakabrāhmaṇavatthu

Abhittharetha kalyāṇeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Cūḷekasāṭakabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

Vipassidasabalassa kālasmiñhi Mahā-ekasāṭakabrāhmaṇo nāma ahosi, ayaṁ pana etarahi Sāvatthiyaṁ Cūḷekasāṭako nāma. Tassa hi eko nivāsanasāṭako ahosi, brāhmaṇiyāpi eko. Ubhinnampi ekameva pārupanaṁ, bahi gamanakāle brāhmaṇo vā brāhmaṇī vā taṁ pārupati. Athekadivasaṁ vihāre dhammassavane ghosite brāhmaṇo āha "bhoti dhammassavanaṁ ghositaṁ, kiṁ divā dhammassavanaṁ gamissasi[1], udāhu rattiṁ. Pārupanassa hi abhāvena na sakkā amhehi ekato gantun"ti. Brāhmaṇī "sāmi ahaṁ divā gamissāmī"ti sāṭakaṁ pārupitvā agamāsi. Brāhmaṇo divasabhāgaṁ gehe vītināmetvā rattiṁ gantvā Satthu purato nisinnova dhammaṁ assosi. Athassa sarīraṁ pharamānā pañcavaṇṇā pīti uppajji. So Satthāraṁ pūjitukāmo hutvā "sace imaṁ

---

1. Dhammasavanāya gacchasi (Sī)

sāṭakaṁ dassāmi, neva brāhmaṇiyā, na mayhaṁ pārupanaṁ bhavissatī”ti cintesi. Athassa maccheracittānaṁ sahassaṁ uppajji, punekaṁ saddhācittaṁ uppajji. Taṁ abhibhavitvā puna maccherasahassaṁ[1] uppajji. Itissa balavamaccheraṁ bandhitvā gaṇhantaṁ viya saddhācittaṁ paṭibāhatiyeva. Tassa “dassāmi, na dassāmī”ti cintentasseva paṭhamayāmo apagato, majjhimayāmo sampatto. Tasmimpi dātuṁ nāsakkhi. Pacchimayāme sampatte so cintesi “mama saddhācittena maccheracittena ca saddhiṁ yujjhantasseva dve yāmā vītivattā, idaṁ mama ettakaṁ maccheracittaṁ vaḍḍhamānaṁ catūhi apāyehi sīsaṁ ukkhipituṁ na dassati, dassāmi nan”ti. So maccherasahassaṁ abhibhavitvā saddhācittaṁ purecārikaṁ katvā sāṭakaṁ ādāya Satthu pādamūle ṭhapetvā “jitaṁ me, jitaṁ me”ti tikkhattuṁ mahāsaddamakāsi.

Rājā Pasenadi Kosalo dhammaṁ suṇanto taṁ saddaṁ sutvā “pucchatha naṁ, kiṁ kira[2] tena jitan”ti āha. So rājapurisehi pucchito tamatthaṁ ārocesi. Taṁ sutvā rājā “dukkaraṁ kataṁ brāhmaṇena, saṅgahamassa karissāmī”ti ekaṁ sāṭakayugaṁ dāpesi. So tampi Tathāgatasseva adāsi. Puna rājā dve cattāri aṭṭha soḷasāti diguṇaṁ katvā dāpesi. So tānipi Tathāgatasseva adāsi. Athassa rājā dvattiṁsa yugāni dāpesi. Brāhmaṇo “attano aggahetvā laddhaṁ laddhaṁ vissajjesiyevā”ti vādamocanatthaṁ tato ekaṁ yugaṁ attano, ekaṁ brāhmaṇiyāti dve yugāni gahetvā tiṁsa yugāni Tathāgatasseva adāsi. Rājā pana tasmiṁ sattakkhattumpi[3] dadante puna dātukāmoyeva ahosi. Pubbe Mahā-ekasāṭako catusaṭṭhiyā sāṭakayugesu dve aggahesi, ayaṁ pana dvattiṁsāya laddhakāle[4] dve aggahesi. Rājā purise āṇāpesi “dukkaraṁ bhaṇe brāhmaṇena kataṁ, antepure mama dve kambalāni āharāpeyyāthā”ti. Te tathā kariṁsu. Rājā satasahassagghanake dve kambale dāpesi. Brāhmaṇo “na ime mama sarīre upayogaṁ arahanti, Buddhasāsanasseva ete anucchavikā”ti ekaṁ kambalaṁ antogandhakuṭiyaṁ Satthu sayanassa upari vitānaṁ katvā bandhi, ekaṁ attano ghare nibaddhaṁ bhuñjantassa bhikkhuno bhattakiccaṭṭhāne vitānaṁ katvā bandhi. Rājā

---

1. Taṁ abhibhavamānaṁ puna maccheracittaṁ (Sī), tampi abhibhavantaṁ puna maccherasahassaṁ (Syā)
2. Yaṁ kiñci kira (Sī), kiñci kira (Ka)
3. Satakkhattumpi (Sī)
4. Dvattiṁsayugaladdhakāle (Syā)

sāyanhasamaye Satthu santikaṁ gantvā taṁ kambalaṁ sañjānitvā "bhante kena pūjā katā"ti pucchitvā "ekasāṭakenā"ti vutte "brāhmaṇo mama pasādaṭṭhāneyeva pasīdatī"ti vatvā "cattāro hatthī cattāro asse cattāri kahāpaṇasahassāni catasso itthiyo catasso dāsiyo cattāro purise caturo gāmavare"ti evaṁ yāva sabbasatā[1] cattāri cattāri katvā sabbacatukkaṁ nāma assa dāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho acchariyaṁ Cūḷekasāṭakassa kammaṁ, taṁmuhuttameva sabbacatukkaṁ labhi, idāni katena[2] kalyāṇakammena ajjameva vipāko dinno"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave sacāyaṁ ekasāṭako paṭhamayāme mayhaṁ dātuṁ asakkhissa, sabbasoḷasakaṁ alabhissa. Sace majjhimayāme asakkhissa, sabbaṭṭhakaṁ alabhissa. Balavapacchimayāme[3] dinnattā panesa sabbacatukkaṁ labhi. Kalyāṇakammaṁ karontena hi uppannaṁ cittaṁ ahāpetvā taṅkhaṇaññeva kātabbaṁ. Dandhaṁ kataṁ kusalañhi sampattiṁ dadamānaṁ dandhameva dadāti, tasmā cittuppādasamanantarameva kalyāṇakammaṁ kātabban"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

116. "Abhittharetha kalyāṇe, pāpā cittaṁ nivāraye.
Dandhaṁ hi karoto puññaṁ, pāpasmiṁ ramatī mano"ti.

Tattha **abhittharethā**ti turitaturitaṁ sīghasīghaṁ kareyyāti attho. Gihinā vā hi "salākabhattadānādīsu kiñcideva[4] kusalaṁ karissāmī"ti citte uppanne yathā aññe okāsaṁ na labhanti, evaṁ "ahaṁ pure, ahaṁ pure"ti turitaturitameva kātabbaṁ. Pabbajitena vā upajjhāyavattādīni karontena aññassa okāsaṁ adatvā "ahaṁ pure, ahaṁ pure"ti turitaturitameva kātabbaṁ. **Pāpā cittan**ti kāyaduccaritādipāpakammato vā akusalacittuppādato vā sabbathāmena[5] cittaṁ **nivāraye. Dandhaṁ hi karoto**ti yo pana "dassāmi, na dassāmi, sampajjissati nu kho me, no"ti evaṁ cikkhallamaggena gacchanto viya dandhaṁ puññaṁ karoti, tassa ekasāṭakassa

1. Yāvatā (Sī), yāva satta (Ka)
2. Idāneva khettaṭṭhāne (Syā)
3. Balavapaccūse (Syā)
4. Salākabhattadānādi yaṁ kiñcideva (Sī)
5. Sabbaṭṭhāne (Syā)

viya maccherasahassaṁ pāpaṁ okāsaṁ labhati. Athassa **pāpasmiṁ ramatī mano,** kusalakammakaraṇakāleyeva hi cittaṁ kusale ramati, tato muccitvā pāpaninnameva hotīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Cūḷekasāṭakabrāhmaṇavatthu paṭhamaṁ.

---

2. Seyyasakattheravatthu

Pāpañce purisoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Seyyasakattheraṁ ārabbha kathesi.

So hi Lāḷudāyittherassa saddhivihāriko, attano anabhiratiṁ tassa ārocetvā tena paṭhamasaṁghādisesakamme samādapito uppannuppannāya anabhiratiyā taṁ kammamakāsi[1]. Satthā tassa kiriyaṁ sutvā taṁ pakkosāpetvā "evaṁ kira tvaṁ karosī"ti pucchitvā "āmabhante"ti vutte "kasmā bhāriyaṁ kammaṁ akāsi, ananucchavikaṁ moghapurisā"ti nānappakārato garahitvā sikkhāpadaṁ paññāpetvā "evarūpaṁ hi kammaṁ diṭṭhadhammepi samparāyepi dukkhasaṁvattanikameva hotī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

117. "Pāpañce puriso kayirā, na naṁ kayirā punappunaṁ.
Na tamhi chandaṁ kayirātha, dukkho pāpassa uccayo"ti.

Tassattho—sace **puriso** sakiṁ pāpakammaṁ kareyya, taṅkhaṇeyeva paccavekkhitvā "idaṁ appatirūpaṁ oḷārikan"ti **na naṁ kayirā punappunaṁ.** Yopi **tamhi** chando vā ruci vā uppajjeyya, tampi vinodetvā na kayirātheva. Kiṁ kāraṇā? **Dukkho pāpassa uccayo.** Pāpassa hi uccayo vuḍḍhi idhalokepi samparāyepi dukkhameva āvahatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Seyyasakattheravatthu dutiyaṁ.

---

1. Vi 1. 151 piṭṭhe vitthāro.

3. Lājadevadhītāvatthu

Puññañceti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Lājadevadhītaraṁ ārabbha kathesi. Vatthu Rājagahe samuṭṭhitaṁ.

Āyasmā hi Mahākassapo Pippaliguhāyaṁ viharanto jhānaṁ samāpajjitvā sattame divase vuṭṭhāya dibbena cakkhunā bhikkhācāraṭṭhānaṁ olokento ekaṁ sālikhettapālikaṁ itthiṁ sālisīsāni gahetvā lāje kurumānaṁ disvā "saddhā nu kho, assaddhā"ti vīmaṁsitvā "saddhā"ti ñatvā "sakkhissati nu kho me saṅgahaṁ kātuṁ, no"ti upadhārento "visāradā kuladhītā mama saṅgahaṁ karissati, katvā ca pana mahāsampattiṁ labhissatī"ti ñatvā cīvaraṁ pārupitvā pattamādāya sālikhettasamīpeyeva aṭṭhāsi. Kuladhītā theraṁ disvāva pasannacittā pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīrā "tiṭṭhatha bhante"ti vatvā lāje ādāya vegena gantvā therassa patte ākiritvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā "bhante tumhehi diṭṭhadhammassa bhāginī assan"ti patthanaṁ akāsi. Thero "evaṁ hotū"ti anumodanamakāsi. Sāpi theraṁ vanditvā attanā dinnadānaṁ āvajjamānā nivatti. Tāya ca pana kedāramariyādāya gamanamagge ekasmiṁ bile ghoraviso sappo nipajji. So therassa kāsāyapaṭicchannaṁ jaṅghaṁ ḍaṁsituṁ nāsakkhi. Itarā dānaṁ āvajjamānā nivattantī taṁ padesaṁ pāpuṇi. Sappo bilā nikkhamitvā taṁ ḍaṁsitvā tattheva pātesi. Sā pasannacittena kālaṁ katvā Tāvatiṁsabhavane tiṁsayojanike kanakavimāne suttappabuddhā viya sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitena tigāvutena attabhāvena nibbatti. Sā dvādasayojanikaṁ[1] ekaṁ dibbavatthaṁ nivāsetvā ekaṁ pārupitvā accharāsahassaparivutā pubbakammapakāsanatthāya suvaṇṇalājabharitena olambakena suvaṇṇasarakena paṭimaṇḍite vimānadvāre ṭhitā attano sampattiṁ oloketvā "kiṁ nu kho me katvā ayaṁ sampatti laddhā"ti dibbena cakkhunā upadhārentī "ayyassa me Mahākassapattherassa dinnalājanissandena sā laddhā"ti aññāsi.

Sā evaṁ parittakena kammena evarūpaṁ sampattiṁ labhitvā "na dāni mayā pamajjituṁ vaṭṭati, ayyassa vattapaṭivattaṁ katvā imaṁ sampattiṁ thāvaraṁ karissāmī"ti cintetvā pātova kanakamayaṁ sammajjaniñceva kacavarachaḍḍanakañca

---

1. Dvādasahatthaṁ (Syā)

pacchiṁ ādāya gantvā[1] therassa pariveṇaṁ sammajjitvā pānīyaparibhojanīyaṁ upaṭṭhāpesi. Thero taṁ disvā "kenaci daharena vā sāmaṇerena vā vattaṁ kataṁ bhavissatī"ti sallakkhesi. Sā dutiyadivasepi tatheva akāsi, theropi tatheva sallakkhesi. Tatiyadivase pana thero tassā sammajjanisaddaṁ sutvā tālacchiddādīhi ca paviṭṭhaṁ sarīrobhāsaṁ disvā dvāraṁ vivaritvā "ko esa sammajjatī"ti pucchi. Ahaṁ bhante tumhākaṁ upaṭṭhāyikā Lājadevadhītāti. Nanu mayhaṁ evaṁnāmikā upaṭṭhāyikā nāma natthīti[2]. "Ahaṁ bhante sālikhettaṁ rakkhamānā lāje datvā pasannacittā nivattantī sappena daṭṭhā kālaṁ katvā Tāvatiṁsadevaloke uppannā, mayā ayyaṁ nissāya ayaṁ sampatti laddhā, idānipi tumhākaṁ vattapaṭivattaṁ katvā sampattiṁ thāvaraṁ karissāmī"ti āgatāmhi bhanteti. Hiyyopi parepi tayāvetaṁ ṭhānaṁ sammajjitaṁ, tayāva pānīyabhojanīyaṁ upaṭṭhāpitanti. Āma bhanteti. Apehi devadhīte, tayā kataṁ vattaṁ kataṁva hotu, ito paṭṭhāya imaṁ ṭhānaṁ mā āgamīti. Bhante mā maṁ nāsetha, tumhākaṁ vattaṁ katvā sampattiṁ me thiraṁ kātuṁ dethāti. Apehi devadhīte, mā maṁ anāgate cittabījaniṁ gahetvā nisinnehi dhammakathikehi "Mahākassapattherassa kira ekā devadhītā āgantvā vattapaṭivattaṁ katvā pānīyaparibhojanīyaṁ upaṭṭhāpesī"ti vattabbataṁ kari, ito paṭṭhāya idha mā āgami, paṭikkamāti. Sā "mā maṁ bhante nāsethā"ti punappunaṁ yāciyeva. Thero "nāyaṁ mama vacanaṁ suṇātī"ti cintetvā "tuvaṁ pamāṇaṁ na jānāsī"ti accharaṁ pahari. Sā tattha saṇṭhātuṁ asakkontī ākāse uppatitvā añjaliṁ paggayha "bhante mayā laddhasampattiṁ[3] mā nāsetha, thāvaraṁ kātuṁ dethā"ti rodantī ākāse aṭṭhāsi.

Satthā Jetavane Gandhakuṭiyaṁ nisinnova tassā roditasaddaṁ sutvā obhāsaṁ pharitvā devadhītāya sammukhe nisīditvā kathento viya "devadhīte mama puttassa Kassapassa saṁvarakaraṇameva bhāro, puññatthikānaṁ pana 'ayaṁ no attho'ti[4] sallakkhetvā puññakaraṇameva bhāro. Puññakaraṇaṁ hi idha ceva samparāye ca sukhamevā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

1. Āgantvā (Sī)
2. Atthīti (Sī)
3. Laddhasampadaṁ (Sī)
4. Ayaṁ ayaṁ atthoti (Sī)

118. “Puññañce puriso kayirā, kayirā naṁ punappunaṁ.
Tamhi chandaṁ kayirātha, sukho puññassa uccayo”ti.

Tassattho—sace **puriso puññaṁ** kareyya, “ekavāraṁ me puññaṁ kataṁ, alaṁ ettāvatā”ti anoramitvā **punappunaṁ** karotheva. Tassa akaraṇakkhaṇepi **tamhi** puññe **chandaṁ** ruciṁ ussāhaṁ karotheva. Kiṁ kāraṇā? **Sukho puññassa uccayo.** Puññassa hi uccayo vuḍḍhi idhalokaparalokasukhāvahanato sukhoti.

Desanāvasāne devadhītā pañcacattālīsayojanamatthake ṭhitāva sotāpattiphalaṁ pāpuṇīti.

Lājadevadhītāvatthu tatiyaṁ.

---

4. Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu

Pāpopi passatī bhadranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṁ ārabbha kathesi.

Anāthapiṇḍiko hi vihārameva uddissa catupaṇṇāsakoṭidhanaṁ Buddhasāsane vikiritvā Satthari Jetavane viharante devasikaṁ tīṇi mahā-upaṭṭhānāni gacchati, gacchanto ca “kiṁ nu kho ādāya āgatoti sāmaṇerā vā daharā vā hatthampi me olokeyyun”ti tucchahattho nāma na gatapubbo. Pātova gacchanto yāguṁ gāhāpetvāva gacchati, katapātarāso sappinavanītādīni bhesajjāni. Sāyanhasamaye mālāgandhavilepanavatthādīni gāhāpetvā gacchati. Evaṁ niccakālameva divase divase dānaṁ datvā sīlaṁ rakkhati. Aparabhāge dhanaṁ parikkhayaṁ gacchati. Vohārūpajīvinopissa hatthato aṭṭhārasakoṭidhanaṁ iṇaṁ gaṇhiṁsu, kulasantakāpissa aṭṭhārasahiraññakoṭiyo, nadītīre nidahitvā ṭhapitā udakena kūle bhinne mahāsamuddaṁ pavisiṁsu. Evamassa anupubbena dhanaṁ parikkhayaṁ agamāsi. So evaṁbhūtopi saṁghassa dānaṁ detiyeva, paṇītaṁ pana katvā dātuṁ na sakkoti.

So ekadivasaṁ Satthārā “dīyati pana te gahapati kule dānan”ti vutte “dīyati bhante, tañce kho kaṇājakaṁ bilaṅgadutiyan”ti āha. Atha

naṁ Satthā "gahapati 'lūkhaṁ dānaṁ demī'ti mā cintayi. Cittasmiṁ hi paṇīte Buddhādīnaṁ dinnadānaṁ lūkhaṁ nāma natthi, apica tvaṁ aṭṭhannaṁ ariyapuggalānaṁ dānaṁ desi, ahaṁ pana Velāmakāle sakalajambudīpaṁ unnaṅgalaṁ katvā mahādānaṁ pavattayamānopi tisaraṇagatampi kañci nālatthaṁ, dakkhiṇeyyā nāma evaṁ dullabhā. Tasmā 'lūkhaṁ me dānan'ti mā cintayī"ti vatvā **Velāmasutta**massa[1] kathesi. Athassa dvārakoṭṭhake adhivatthā devatā Satthari ceva Satthusāvakesu ca gehaṁ pavisantesu tesaṁ tejena saṇṭhātuṁ asakkontī "yathā ime imaṁ gehaṁ na pavisanti, tathā gahapatiṁ paribhindissāmī"ti taṁ vattukāmāpi issarakāle kiñci vattuṁ nāsakkhi, idāni "panāyaṁ duggato gaṇhissati me vacanan"ti rattibhāge seṭṭhissa sirigabbhaṁ pavisitvā ākāse aṭṭhāsi. Atha seṭṭhi naṁ disvā "ko eso"ti āha. Ahaṁ te mahāseṭṭhi catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā devatā, tuyhaṁ ovādadānatthāya āgatāti. Tena hi ovadehīti. Mahāseṭṭhi tayā pacchimakālaṁ anoloketvāva samaṇassa Gotamassa sāsane bahuṁ dhanaṁ vippakiṇṇaṁ, idāni duggato hutvāpi taṁ na muñcasiyeva[2], evaṁ vattamāno katipāheneva ghāsacchādanamattampi na labhissasi, kiṁ te samaṇena Gotamena, atipariccāgato oramitvā kammante payojento kuṭumbaṁ saṇṭhāpehīti. Ayaṁ me tayā dinna-ovādoti. Āma seṭṭhīti. Gaccha, nāhaṁ tādisīnaṁ satenapi sahassenapi satasahassenapi sakkā kampetuṁ[3], ayuttaṁ te vuttaṁ, kiṁ tayā mama gehe vasamānāya, sīghaṁ sīghaṁ me gharā nikkhamāhīti. Sā sotāpannassa ariyasāvakassa vacanaṁ sutvā ṭhātuṁ asakkontī dārake ādāya nikkhami, nikkhamitvā ca pana aññattha vasanaṭṭhānaṁ alabhamānā "seṭṭhiṁ khamāpetvā tattheva vasissāmī"ti nagarapariggāhakaṁ devaputtaṁ upasaṅkamitvā attanā katāparādhaṁ ācikkhitvā "ehi, maṁ seṭṭhissa santikaṁ netvā khamāpetvā vasanaṭṭhānaṁ dāpehī"ti āha. So "ayuttaṁ tayā vuttaṁ, nāhaṁ tassa santikaṁ gantuṁ ussahāmī"ti[4] taṁ paṭikkhipi. Sā catunnaṁ mahārājānaṁ santikaṁ gantvā tehipi paṭikkhittā Sakkaṁ devarājānaṁ upasaṅkamitvā taṁ pavattiṁ ācikkhitvā "ahaṁ deva vasanaṭṭhānaṁ alabhamānā

---

1. Aṁ 3. 195 piṭṭhe.
2. Na muñcesiyeva (Sī)
3. Harāpetuṁ (Sī)
4. Ussahissāmīti (Sī)

dārake hatthena gahetvā anāthā vicarāmi, vasanaṭṭhānaṁ me dāpehī"ti suṭṭhutaraṁ yāci.

Atha naṁ so "ahampi tava kāraṇā seṭṭhiṁ vattuṁ na sakkhissāmi, ekaṁ pana te upāyaṁ kathessāmī"ti āha. Sādhu deva, kathehīti. Gaccha, seṭṭhino āyuttakavesaṁ gahetvā seṭṭhissa hatthato paṇṇaṁ āropetvā[1] vohārūpajīvīhi gahitaṁ aṭṭhārasakoṭidhanaṁ attano ānubhāvena sodhetvā tucchagabbhe pūretvā mahāsamuddaṁ paviṭṭhaṁ aṭṭhārasakoṭidhanaṁ atthi, aññampi asukaṭṭhāne nāma assāmikaṁ aṭṭhārasakoṭidhanaṁ atthi, taṁ sabbaṁ saṁharitvā tassa tucchagabbhe pūretvā daṇḍakammaṁ katvā khamāpehīti. Sā "sādhu devā"ti vuttanayeneva taṁ sabbaṁ katvā puna tassa sirigabbhaṁ obhāsayamānā ākāse ṭhatvā "ko eso"ti vutte ahaṁ te catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā andhabāladevatā, mayā andhabālatāya yaṁ tumhākaṁ santike kathitaṁ, taṁ me khamatha. Sakkassa hi me vacanena catupaṇṇāsakoṭidhanaṁ saṁharitvā tucchagabbhapūraṇaṁ[2] daṇḍakammaṁ kataṁ, vasanaṭṭhānaṁ alabhamānā kilamāmīti. Anāthapiṇḍiko cintesi "ayaṁ devatā 'daṇḍakammañca me katan'ti vadati, attano ca dosaṁ paṭijānāti, Sammāsambuddhassa naṁ dassessāmī"ti. So taṁ Satthu santikaṁ netvā tāya katakammaṁ sabbaṁ ārocesi. Devatā Satthu pādesu sirasā nipatitvā "bhante yaṁ mayā andhabālatāya tumhākaṁ guṇe ajānitvā pāpakaṁ vacanaṁ vuttaṁ, taṁ me khamathā"ti Satthāraṁ khamāpetvā mahāseṭṭhiṁ khamāpesi. Satthā kalyāṇapāpakānaṁ kammānaṁ vipākavasena seṭṭhiñceva devatañca ovadanto "idha gahapati pāpapuggalopi yāva pāpaṁ na paccati, tāva bhadrampi passati. Yadā panassa pāpaṁ paccati, tadā pāpameva passati. Bhadrapuggalopi yāva bhadraṁ na paccati, tāva pāpāni passati. Yadā panassa bhadraṁ paccati, tadā bhadrameva passatī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

119. "Pāpopi passatī bhadraṁ, yāva pāpaṁ na paccati.
Yadā ca paccatī pāpaṁ, atha pāpo pāpāni passati.

120. Bhadropi passatī pāpaṁ, yāva bhadraṁ na paccati.
Yadā ca paccatī bhadraṁ, atha bhadro bhadrāni passatī"ti.

---

1. Āharāpetvā (Syā) 2. Tucchagabbhapūraṇena (Syā)

Tattha **pāpo**ti kāyaduccaritādinā pāpakammena yuttapuggalo. Sopi hi purimasucaritānubhāvena nibbattaṁ sukhaṁ anubhavamāno **bhadrampi passati. Yāva pāpaṁ na paccatī**ti yāvassa taṁ pāpakammaṁ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṁ na deti. **Yadā** panassa taṁ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṁ deti, **atha** diṭṭhadhamme vividhā kammakāraṇā, samparāye ca apāyadukkhaṁ anubhonto so **pāpo pāpāniyeva passati.** Dutiyagāthāyapi kāyasucaritādinā bhadrakammena yutto **bhadro.** Sopi hi purimaduccaritānubhāvena nibbattaṁ dukkhaṁ anubhavamāno **pāpaṁ passati. Yāva bhadraṁ na paccatī**ti yāvassa taṁ bhadraṁ kammaṁ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṁ na deti. **Yadā** pana taṁ vipākaṁ deti, **atha** diṭṭhadhamme lābhasakkārādisukhaṁ, samparāye ca dibbasampattisukhaṁ anubhavamāno so **bhadro bhadrāniyeva passatī**ti.

Desanāvasāne sā devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthucatutthaṁ.

---

5. Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu

Māvamaññetha pāpassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Asaññataparikkhāraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

So kira yaṁ kiñci mañcapīṭhādibhedaṁ parikkhāraṁ bahi paribhuñjitvā tattheva chaḍḍeti. Parikkhāro vassenapi ātapenapi upacikādīhipi vinassati. So bhikkhūhi "nanu āvuso parikkhāro nāma paṭisāmitabbo"ti vutte "appakaṁ mayā kataṁ āvuso etaṁ, na etassa cittaṁ atthi, na pittan"ti[1] vatvā tatheva karoti. Bhikkhū tassa kiriyaṁ Satthu ārocesuṁ. Satthā taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu evaṁ karosī"ti pucchi. So Satthārā pucchitopi "kiṁ etaṁ[2] Bhagavā appakaṁ mayā kataṁ, na tassa cittaṁ atthi, nāssa pittan"ti tatheva avamaññanto āha. Atha naṁ Satthā "bhikkhūhi evaṁ kātuṁ na vaṭṭati, pāpakammaṁ nāma 'appakan'ti na avamaññitabbaṁ. Ajjhokāse ṭhapitaṁ hi vivaṭamukhaṁ bhājanaṁ deve vassante kiñcāpi ekabindunā na pūrati,

---

1. Na nimittanti (Ka) 2. Evaṁ (Sī)

punappunaṁ vassante pana pūrateva, evamevaṁ pāpaṁ karonto puggalo anupubbena mahantaṁ pāparāsiṁ karotī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

121. "Māvamaññetha pāpassa, na mandaṁ āgamissati.
Udabindunipātena, udakumbhopi pūrati.
Bālo pūrati pāpassa, thokaṁ thokampi ācinan"ti.

Tattha **māvamaññethā**ti na avajāneyya. **Pāpassā**ti pāpaṁ. **Na mandaṁ āgamissatī**ti "appamattakaṁ me pāpakaṁ kataṁ, kadā etaṁ vipaccissatī"ti evaṁ pāpaṁ nāvajāneyyāti attho. **Udakumbhopī**ti deve vassante mukhaṁ vivaritvā ṭhapitaṁ yaṁ kiñci kulālabhājanaṁ yathā taṁ ekekassāpi udakabinduno nipātena anupubbena **pūrati,** evaṁ bālapuggalo thokaṁ thokampi pāpaṁ ācinanto karonto vaḍḍhento **pāpassa pūratiyevā**ti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Satthāpi "ajjhokāse seyyaṁ santharitvā paṭipākatikaṁ akaronto[1] imaṁ nāma āpattimāpajjatī"ti sikkhāpadaṁ[2] paññāpesīti.

Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu pañcamaṁ.

---

6. Biḷālapādakaseṭṭhivatthu

Māvamaññetha puññassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Biḷālapādakaseṭṭhiṁ[3] ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Sāvatthivāsino vaggabandhanena Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ denti. Athekadivasaṁ Satthā anumodanaṁ karonto evamāha—

Upāsakā idhekacco attanāva dānaṁ deti, paraṁ na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṁ labhati, no parivārasampadaṁ. Ekacco attanā dānaṁ na deti, paraṁ samādapeti.

---

1. Akaroto (Syā, Ka) 2. Vi 2. 58 piṭṭhe. 3. Biḷālapadakaseṭṭhiṁ (Syā, Ka)

So nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṁ labhati, no bhogasampadaṁ. Ekacco attanā ca na deti, parañca na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne neva bhogasampadaṁ labhati, na parivārasampadaṁ, vighāsādo hutvā vicarati. Ekacco attanā ca deti, parañca samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadañceva labhati, parivārasampadañcāti.

Atheko paṇḍitapuriso taṁ dhammadesanaṁ sutvā "aho acchariyamidaṁ kāraṇaṁ, ahaṁ dāni ubhayasampattisaṁvattanikaṁ kammaṁ karissāmī"ti cintetvā Satthāraṁ uṭṭhāya gamanakāle āha "bhante sve amhākaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā"ti. Kittakehi pana te bhikkhūhi atthoti. Sabbabhikkhūhi bhanteti. Satthā adhivāsesi. Sopi gāmaṁ pavisitvā "ammatātā mayā svātanāya Buddhappamukho bhikkhusaṁgho nimantito, yo yattakānaṁ bhikkhūnaṁ sakkoti, so tattakānaṁ yāgu-ādīnaṁ atthāya taṇḍulādīni detu, ekasmiṁ ṭhāne pacāpetvā dānaṁ dassāmā"ti ugghosento vicari.

Atha naṁ eko seṭṭhi attano āpaṇadvāraṁ sampattaṁ disvā "ayaṁ attano pahonake bhikkhū animantetvā pana sakalagāmaṁ samādapento vicaratī"ti kujjhitvā "tayā gahitabhājanaṁ āharā"ti tīhi aṅgulīhi gahetvā thoke taṇḍule adāsi, tathā mugge,tathā māseti. So tato paṭṭhāya **Biḷālapādakaseṭṭhi** nāma jāto, sappiphāṇitādīni dentopi karaṇḍaṁ kuṭe pakkhipitvā ekato koṇaṁ katvā binduṁ binduṁ paggharāyanto thokathokameva adāsi. Upāsako avasesehi dinnaṁ ekato katvā iminā dinnaṁ visuṁyeva aggahesi. So seṭṭhi tassa kiriyaṁ disvā "kiṁ nu kho esa mayā dinnaṁ visuṁ gaṇhātī"ti cintetvā tassa pacchato pacchato ekaṁ cūḷūpaṭṭhākaṁ pahiṇi "gaccha, yaṁ esa karoti, taṁ jānāhī"ti. So gantvā "seṭṭhissa mahapphalaṁ hotū"ti yāgubhattapūvānaṁ atthāya ekaṁ dve taṇḍule pakkhipitvā muggamāsepi telaphāṇitādibindūnipi sabbabhājanesu pakkhipi. Cūḷūpaṭṭhāko gantvā seṭṭhissa ārocesi. Taṁ sutvā seṭṭhi cintesi "sace me so parisamajjhe avaṇṇaṁ bhāsissati, mama nāme gahitamatteyeva naṁ paharitvā māressāmī"ti nivāsanantare churikaṁ bandhitvā punadivase gantvā bhattagge aṭṭhāsi. So puriso Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ

parivisitvā Bhagavantaṁ āha "bhante mayā mahājanaṁ samādapetvā imaṁ dānaṁ dinnaṁ, tattha samādapitamanussā attano attano balena bahūnipi thokānipi taṇḍulādīni adaṁsu, tesaṁ sabbesaṁ mahapphalaṁ hotū"ti. Taṁ sutvā so seṭṭhi cintesi "ahaṁ 'asukena nāma accharāya gaṇhitvā taṇḍulādīni dinnānīti mama nāme gahitamatte imaṁ māressāmī'ti āgato, ayaṁ pana sabbasaṅgāhikaṁ katvā 'yehipi nāḷi-ādīhi minitvā dinnaṁ, yehipi accharāya gahetvā dinnaṁ, sabbesaṁ mahapphalaṁ hotū'ti vadati. Sacāhaṁ evarūpaṁ na khamāpessāmi, devadaṇḍo mama matthake patissatī"ti. So tassa pādamūle nipajjitvā "khamāhi me sāmī"ti āha. "Kiṁ idan"ti ca tena vutte sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocesi. Taṁ kiriyaṁ disvā Satthā "kiṁ idan"ti dānaveyyāvaṭikaṁ pucchi. So atītadivasato paṭṭhāya sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocesi. Atha naṁ Satthā "evaṁ kira seṭṭhī"ti pucchitvā "āma bhante"ti vutte "upāsaka puññaṁ nāma 'appakan'ti na avamaññitabbaṁ, mādisassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ datvā 'appakan'ti na avamaññitabbaṁ. Paṇḍitamanussā hi puññaṁ karontā vivaṭabhājanaṁ viya udakena anukkamena puññena pūrantiyevā"ti,[1] vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

122. "Māvamaññetha puññassa, na mandaṁ āgamissati.
Udabindunipātena, udakumbhopi pūrati.
Dhīro pūrati puññassa, thokaṁ thokampi ācinan"ti.

Tassattho—paṇḍitamanusso puññaṁ katvā "appakamattaṁ mayā kataṁ, **na mandaṁ** vipākavasena **āgamissati,** evaṁ parittakaṁ kammaṁ kahaṁ maṁ dakkhissati[2], ahaṁ vā taṁ kahaṁ dakkhissāmi, kadā etaṁ vipaccissatī"ti evaṁ puññaṁ **māvamaññetha** na avajāneyya. Yathā hi nirantaraṁ **udabindunipātena** vivaritvā ṭhapitaṁ kulālabhājanaṁ **pūrati,** evaṁ **dhīro** paṇḍitapuriso **thokaṁ thokampi** puññaṁ ācinanto **puññassa pūratī**ti.

Desanāvasāne so seṭṭhi sotāpattiphalaṁ pāpuṇi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Biḷālapādakaseṭṭhivatthu chaṭṭhaṁ.

---

1. Puññāni paripūrantiyevāti (Sī)
2. Rakkhissati (Ka)

7. Mahādhanavāṇijavatthu

Vāṇijovāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mahādhanavāṇijaṁ ārabbha kathesi.

Tassa kira vāṇijassa gehe pañcasatā corā otāraṁ[1] gavesamānā otāraṁ na labhiṁsu. Aparena samayena vāṇijo pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūretvā bhikkhūnaṁ ārocāpesi "ahaṁ asukaṭṭhānaṁ nāma vāṇijjatthāya gacchāmi, ye ayyā taṁ ṭhānaṁ[2] gantukāmā, te nikkhamantu, magge bhikkhāya na kilamissantī"ti. Taṁ sutvā pañcasatā bhikkhū tena saddhiṁ maggaṁ paṭipajjiṁsu. Tepi corā "so kira vāṇijo[3] nikkhanto"ti gantvā aṭaviyaṁ aṭṭhaṁsu. Vāṇijopi gantvā aṭavimukhe ekasmiṁ gāme vāsaṁ katvā dve tayopi divase goṇasakaṭādīni saṁvidahi, tesaṁ pana bhikkhūnaṁ nibaddhaṁ bhikkhaṁ detiyeva. Corā tasmiṁ aticirāyante "gaccha, tassa nikkhamanadivasaṁ ñatvā ehī"ti ekaṁ purisaṁ pahiṇiṁsu. So taṁ gāmaṁ gantvā ekaṁ sahāyakaṁ pucchi "kadā vāṇijo nikkhamissatī"ti. So "dvīhatīhaccayenā"ti vatvā "kimatthaṁ pana pucchasī"ti āha. Athassa so "mayaṁ pañcasatā corā etassatthāya aṭaviyaṁ ṭhitā"ti ācikkhi. Itaro "tena hi gaccha, sīghaṁ nikkhamissatī"ti taṁ uyyojetvā "kiṁ nu kho core vāremi, udāhu vāṇijan"ti cintetvā "kiṁ me corehi, vāṇijaṁ nissāya pañcasatā bhikkhū jīvanti, vāṇijassa saññaṁ dassāmī"ti so tassa santikaṁ gantvā "kadā gamissathā"ti pucchitvā "tatiyadivase"ti vutte mayhaṁ vacanaṁ karotha, aṭaviyaṁ kira tumhākaṁ atthāya pañcasatā corā ṭhitā, mā tāva gamitthāti. Tvaṁ kathaṁ jānāsīti. Tesaṁ antare mama sahāyo atthi, tassa me kathāya ñātanti. "Tena hi 'kiṁ me etto gatenā'ti nivattitvā gehameva gamissāmī"ti āha. Tasmiṁ cirāyante puna tehi corehi pesito puriso āgantvā taṁ sahāyakaṁ pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā "nivattitvā gehameva kira gamissatī"ti gantvā corānaṁ ārocesi. Taṁ sutvā corā tato nikkhamitvā itarasmiṁ magge aṭṭhaṁsu, tasmiṁ cirāyante punapi te corā tassa santikaṁ purisaṁ pesesuṁ. So tesaṁ tattha ṭhitabhāvaṁ ñatvā puna vāṇijassa ārocesi. Vāṇijo "idhāpi me vekallaṁ natthi, evaṁ

---

1. Okāsaṁ (Ka) 2. Tattha (Ka) 3. Vāṇijjāya (Sī)

sante neva etto gamissāmi, na ito, idheva bhavissāmī”ti bhikkhūnaṁ santikaṁ gantvā āha “bhante corā kira maṁ vilumpitukāmā magge ṭhitā[1], ‘puna nivattissatī’ti sutvā itarasmiṁ magge ṭhitā, ahaṁ etto vā ito vā agantvā thokaṁ idheva bhavissāmi, bhadantā idheva vasitukāmā vasantu, gantukāmā attano ruciṁ[2] karontū”ti[3]. Bhikkhū “evaṁ sante mayaṁ nivattissāmā”ti vāṇijaṁ āpucchitvā punadeva Sāvatthiṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdiṁsu. Satthā “kiṁ bhikkhave Mahādhanavāṇijena saddhiṁ na gamitthā”ti pucchitvā “āma bhante, Mahādhanavāṇijassa vilumpanatthāya dvīsupi maggesu corā pariyuṭṭhiṁsu, tena so tattheva ṭhito, mayaṁ pana taṁ āpucchitvā āgatā”ti vutte “bhikkhave Mahādhanavāṇijo corānaṁ atthitāya maggaṁ parivajjeti, jīvitukāmo viya puriso halāhalaṁ visaṁ parivajjeti, bhikkhunāpi ‘tayo bhavā corehi pariyuṭṭhitamaggasadisā’ti ñatvā pāpaṁ parivajjetuṁ vaṭṭatī”ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

123. “Vāṇijova bhayaṁ maggaṁ, appasattho mahaddhano.
Visaṁ jīvitukāmova, pāpāni parivajjaye”ti.

Tattha **bhayan**ti bhāyitabbaṁ, corehi pariyuṭṭhitattā sappaṭibhayanti attho. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā Mahādhanavāṇijo **appasattho** sappaṭibhayaṁ **maggaṁ,** yathā ca **jīvitukāmo** halāhalaṁ **visaṁ** parivajjeti, evaṁ paṇḍito bhikkhu appamattakānipi **pāpāni** parivajjeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇiṁsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Mahādhanavāṇijavatthu sattamaṁ.

---

8. Kukkuṭamittanesādavatthu

Pāṇimhi ceti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Kukkuṭamittaṁ nāma nesādaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Ṭhatvā (Sī, Syā) 2. Ruciyā (Syā)
3. Bhadantā idheva vasitukāmā attano ruciṁ karontūti (Sī)

Rājagahe kira ekā seṭṭhidhītā vayappattā sattabhūmikapāsādassa upari sirigabbhe ārakkhaṇatthāya ekaṁ paricārikaṁ datvā mātāpitūhi vāsiyamānā[1] ekadivasaṁ sāyanhasamaye vātapānena antaravīthiṁ olokentī pañca pāsasatāni pañca sūlasatāni ādāya mige vadhitvā jīvamānaṁ ekaṁ Kukkuṭamittaṁ nāma nesādaṁ pañca migasatāni vadhitvā tesaṁ maṁsena mahāsakaṭaṁ pūretvā sakaṭadhure nisīditvā maṁsavikkiṇanatthāya nagaraṁ pavisantaṁ disvā tasmiṁ paṭibaddhacittā[2] paricārikāya hatthe paṇṇākāraṁ datvā "gaccha, etassa paṇṇākāraṁ datvā gamanakālaṁ ñatvā ehī"ti pesesi. Sā gantvā tassa paṇṇākāraṁ datvā pucchi "kadā gamissasī"ti. So "ajja maṁsaṁ vikkiṇitvā pātova asukadvārena nāma nikkhamitvā gamissāmī"ti āha. Sā tena kathitakathaṁ sutvā āgantvā tassā ārocesi. Seṭṭhidhītā attanā gahetabbayuttakaṁ vatthābharaṇajātaṁ[3] saṁvidahitvā pātova malinavatthaṁ nivāsetvā kuṭaṁ ādāya dāsīhi saddhiṁ udakatitthaṁ gacchantī viya nikkhamitvā taṁ ṭhānaṁ gantvā tassāgamanaṁ olokentī aṭṭhāsi. Sopi pātova sakaṭaṁ pājento nikkhami. Sā tassa pacchato pacchato pāyāsi. So taṁ disvā "ahaṁ[4] taṁ 'asukassa nāma dhītā'ti na jānāmi, mā maṁ anubandhi ammā"ti āha. Na maṁ tvaṁ pakkosasi, ahaṁ attano dhammatāya āgacchāmi, tvaṁ tuṇhī hutvā attano sakaṭaṁ pājehīti. So punappunaṁ taṁ nivāretiyeva. Atha naṁ sā āha "sāmi sirīnāma attano santikaṁ āgacchantī[5] nivāretuṁ na vaṭṭatī"ti. So tassā nissaṁsayena āgamanakāraṇaṁ ñatvā taṁ sakaṭaṁ āropetvā agamāsi. Tassā mātāpitaro ito cito ca pariyesāpetvā apassantā "matā bhavissatī"ti matakabhattaṁ kariṁsu. Sāpi tena saddhiṁ saṁvāsamanvāya paṭipāṭiyā satta putte vijāyitvā te vayappatte gharabandhanena bandhi.

Athekadivasaṁ Satthā paccūsasamaye lokaṁ volokento Kukkuṭamittaṁ saputtaṁ sasuṇisaṁ attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhaṁ disvā "kiṁ nu kho etan"ti upadhārento tesaṁ pannarasannampi sotāpattimaggassa upanissayaṁ disvā pātova pattacīvaraṁ ādāya tassa pāsaṭṭhānaṁ

---

1. Posiyamānā (Sī, Ka) 2. Paṭibandhacittā (Ka) 3. Vatthābharaṇajātarūpaṁ (Ka)
4. Disvā bhadde tvaṁ kassa dhītāti pucchi, ahaṁ (Ka)
5. Siriṁ nāma attano santikaṁ āgacchantiṁ (Syā)

agamāsi. Taṁ divasaṁ pāse baddho ekamigopi nāhosi. Satthā tassa pāsamūle padavalañjaṁ dassetvā purato[1] ekassa gumbassa heṭṭhā chāyāyaṁ nisīdi. Kukkuṭamitto pātova dhanuṁ ādāya pāsaṭṭhānaṁ gantvā ādito paṭṭhāya pāse olokayamāno pāse baddhaṁ ekampi migaṁ adisvā Satthu padavalañjaṁ addasa. Athassa etadahosi "ko[2] mayhaṁ baddhamige mocento vicaratī"ti. So Satthari āghātaṁ bandhitvā gacchanto gumbamūle nisinnaṁ Satthāraṁ disvā "iminā mama migā mocitā bhavissanti, māressāmi nan"ti dhanuṁ ākaḍḍhi. Satthā dhanaṁ ākaḍḍhituṁ datvā vissajjetuṁ nādāsi. So saraṁ vissajjetumpi oropetumpi asakkonto phāsukāhi bhijjantīhi viya mukhato kheḷena paggharantena kilantarūpo aṭṭhāsi. Athassa puttā gehaṁ gantvā "pitā no cirāyati, kiṁ nu kho etan"ti vatvā "gacchatha tātā pitu santikan"ti mātarā pesitā dhanūni ādāya gantvā pitaraṁ tathāṭhitaṁ disvā "ayaṁ no pitu paccāmitto bhavissatī"ti sattapi janā dhanūni ākaḍḍhitvā Buddhānubhāvena yathā nesaṁ pitā ṭhito, tatheva aṭṭhaṁsu. Atha nesaṁ mātā "kiṁ nu kho me puttāpi cirāyantī"ti vatvā sattahi suṇisāhi saddhiṁ gantvā te tathāṭhite disvā "kassa nu kho ime dhanūni ākaḍḍhitvā ṭhitā"ti olokentī Satthāraṁ disvā bāhā paggayha "mā me pitaraṁ nāsetha, mā me pitaraṁ nāsethā"ti mahāsaddamakāsi. Kukkuṭamitto taṁ saddaṁ sutvā cintesi "naṭṭho vatamhi, sasuro kira me esa, aho mayā bhāriyaṁ kammaṁ katan"ti. Puttāpissa "ayyako kira no esa, aho bhāriyaṁ kammaṁ katan"ti cintayiṁsu. Kukkuṭamitto "ayaṁ sasuro me"ti mettacittaṁ upaṭṭhapesi, puttāpissa "ayyako no"ti mettacittaṁ upaṭṭhapesuṁ. Atha te nesaṁ mātā seṭṭhidhītā "khippaṁ dhanūni chaḍḍetvā pitaraṁ me khamāpethā"ti āha.

Satthā tesaṁ muducittataṁ ñatvā dhanuṁ otāretuṁ adāsi. Te sabbe Satthāraṁ vanditvā "khamatha no bhante"ti khamāpetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Atha nesaṁ Satthā anupubbiṁ kathaṁ[3] kathesi. Desanāvasāne Kukkuṭamitto saddhiṁ puttehi ceva suṇisāhi ca attapañcadasamo sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ vihāraṁ agamāsi. Atha naṁ Ānandatthero pucchi "bhante kahaṁ gamitthā"ti. Kukkuṭamittassa

---

1. Parato (Sī) 2. Koci (Ka) 3. Ānupubbīkathaṁ (Sī)

santikaṁ Ānandāti. Pāṇātipātakammassa vo bhante akārako katoti. Āmānanda, so attapañcadasamo acalasaddhāya patiṭṭhāya tīsu ratanesu nikkaṅkho hutvā pāṇātipātakammassa akārako jātoti. Bhikkhū āhaṁsu "nanu bhante bhariyāpissa atthī"ti. Āma bhikkhave, sā kulagehe kumārikā hutvā sotāpattiphalaṁ pattāti. Bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Kukkuṭamittassa kira bhariyā kumārikakāle eva sotāpattiphalaṁ patvā tassa gehaṁ gantvā satta putte labhi, sā ettakaṁ kālaṁ sāmikena 'dhanuṁ āhara, sare āhara, sattiṁ āhara, sūlaṁ āhara, jālaṁ āharā'ti vuccamānā tāni adāsi. Sopi tāya dinnāni ādāya gantvā pāṇātipātaṁ karoti, kiṁ nu kho sotāpannāpi pāṇātipātaṁ karontī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave sotāpannā pāṇātipātaṁ karonti, sā pana 'sāmikassa vacanaṁ karomī'ti tathā akāsi. 'Idaṁ gahetvā esa gantvā pāṇātipātaṁ karotū'ti tassā cittaṁ natthi. Pāṇitalasmiṁ hi vaṇe asati visaṁ gaṇhantassa taṁ visaṁ anuḍahituṁ na sakkoti, evamevaṁ akusalacetanāya abhāvena pāpaṁ akarontassa dhanu-ādīni nīharitvā dadatopi pāpaṁ nāma na hotī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

124. "Pāṇimhi ce vaṇo nāssa, hareyya pāṇinā visaṁ.
Nābbaṇaṁ visamanveti, natthi pāpaṁ akubbato"ti.

Tattha **nāssā**ti na bhaveyya. **Hareyyā**ti harituṁ sakkuṇeyya. Kiṁ kāraṇā? Yasmā **nābbaṇaṁ visamanveti** avaṇaṁ hi pāṇiṁ visaṁ anvetuṁ na sakkoti, evameva dhanu-ādīni nīharitvā dentassāpi akusalacetanāya abhāvena pāpaṁ **akubbato pāpaṁ** nāma **natthi,** avaṇaṁ pāṇiṁ visaṁ viya nāssa cittaṁ pāpaṁ anugacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aparena samayena bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "ko nu kho Kukkuṭamittassa saputtassa sasuṇisassa sotāpattimaggassūpanissayo, kena kāraṇena nesādakule nibbatto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha

bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte bhikkhave atīte Kassapadasabalassa dhātucetiyaṁ saṁvidahantā evamāhaṁsu “kiṁ nu kho imassa cetiyassa mattikā bhavissati, kiṁ udakan”ti. Atha nesaṁ etadahosi “haritālamanosilā mattikā bhavissati, tilatelaṁ udakan”ti. Te haritālamanosilā koṭṭetvā tilatelena saṁsanditvā iṭṭhakāya ghaṭetvā[1] suvaṇṇena khacitvā anto ciniṁsu, bahimukhe pana ekagghanasuvaṇṇa-iṭṭhakāva ahesuṁ. Ekekā satasahassagghanikā ahosi. Te yāva dhātunidhānā cetiye niṭṭhite cintayiṁsu “dhātunidhānakāle bahunā dhanena attho, kaṁ nu kho jeṭṭhakaṁ karomā”ti.

Atheko gāmavāsiko seṭṭhi “ahaṁ jeṭṭhako bhavissāmī”ti dhātunidhāne ekaṁ hiraññakoṭiṁ pakkhipi. Taṁ disvā raṭṭhavāsino “ayaṁ nagaraseṭṭhi dhanameva saṁharati, evarūpe cetiye jeṭṭhako bhavituṁ na sakkoti, gāmavāsī pana koṭidhanaṁ pakkhipitvā jeṭṭhako jāto”ti ujjhāyiṁsu. So tesaṁ kathaṁ sutvā “ahaṁ dve koṭiyo datvā jeṭṭhako bhavissāmī”ti dve koṭiyo adāsi. Itaro “ahameva jeṭṭhako bhavissāmī”ti tisso koṭiyo adāsi. Evaṁ vaḍḍhetvā vaḍḍhetvā nagaravāsī aṭṭha koṭiyo adāsi. Gāmavāsino pana gehe navakoṭidhanameva atthi, nagaravāsino cattālīsakoṭidhanaṁ. Tasmā gāmavāsī cintesi “sacāhaṁ nava koṭiyo dassāmi, ayaṁ ‘dasa koṭiyo dassāmī’ti vakkhati, atha me niddhanabhāvo paññāyissatī”ti. So evamāha “ahaṁ ettakañca dhanaṁ dassāmi, saputtadāro ca cetiyassa dāso bhavissāmī”ti satta putte satta suṇisāyo bhariyañca gahetvā attanā saddhiṁ cetiyassa niyyādesi. Raṭṭhavāsino “dhanaṁ nāma sakkā uppādetuṁ, ayaṁ pana saputtadāro attānaṁ niyyādesi, ayameva jeṭṭhako hotū”ti taṁ jeṭṭhakaṁ kariṁsu. Iti te soḷasapi janā cetiyassa dāsā ahesuṁ. Raṭṭhavāsino pana te bhujisse akaṁsu. Evaṁ santepi cetiyameva paṭijaggitvā yāvatāyukaṁ ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattiṁsu. Tesu ekaṁ Buddhantaraṁ devaloke vasantesu imasmiṁ Buddhuppāde bhariyā tato cavitvā

1. Sannetvā iṭṭhakā chinditvā (Sī)

Rājagahe seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Sā kumārikāva hutvā sotāpattiphalaṁ pāpuṇi. Adiṭṭhasaccassa pana paṭisandhi nāma bhāriyāti tassā sāmiko samparivattamāno gantvā nesādakule nibbatti. Tassa saha dassaneneva seṭṭhidhītaraṁ pubbasineho ajjhotthari. Vuttampi cetaṁ—

"Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā.
Evaṁ taṁ jāyate pemaṁ, uppalaṁva yathodake"ti[1].

Sā pubbasineheneva nesādakulaṁ agamāsi. Puttāpissā devalokā cavitvā tassā eva kucchismiṁ paṭisandhiṁ gaṇhiṁsu, suṇisāyopissā tattha tattha nibbattitvā vayappattā tesaṁyeva gehaṁ agamaṁsu. Evaṁ te sabbepi tadā cetiyaṁ paṭijaggitvā tassa kammassānubhāvena sotāpattiphalaṁ pattāti.

Kukkuṭamittanesādavatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Kokasunakhaluddakavatthu

Yo appaduṭṭhassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokaṁ nāma sunakhaluddakaṁ ārabbha kathesi.

So kira ekadivasaṁ pubbaṇhasamaye dhanuṁ ādāya sunakhaparivuto araññaṁ gacchanto antarāmagge ekaṁ piṇḍāya pavisantaṁ bhikkhuṁ disvā kujjhitvā "Kāḷakaṇṇi me diṭṭho, ajja kiñci na labhissāmī"ti cintetvā pakkāmi. Theropi gāme piṇḍāya caritvā katabhattakicco puna vihāraṁ pāyāsi. Itaropi araññe[2] vicaritvā kiñci alabhitvā paccāgacchanto puna theraṁ disvā "ajjāhaṁ imaṁ Kāḷakaṇṇiṁ disvā araññaṁ gato kiñci na labhiṁ, idāni me punapi abhimukho jāto, sunakhehi naṁ khādāpessāmī"ti saññaṁ datvā sunakhe vissajjesi. Theropi "mā evaṁ kari upāsakā"ti yāci. So "ajjāhaṁ tava sammukhībhūtattā kiñci nālatthaṁ, punapi me sammukhībhāvamāgatosi, khādāpessāmeva tan"ti vatvā sunakhe uyyojesi. Thero vegena ekaṁ rukkhaṁ abhiruhitvā purisappamāṇe ṭhāne nisīdi.

---

1. Khu 5. 66 piṭṭhe Jātake.
2. Araññaṁ (Sī, Ka)

sunakhā rukkhaṁ parivāresuṁ. Luddako gantvā "rukkhaṁ abhiruhatopi te mokkho natthī"ti taṁ saratuṇḍena pādatale vijjhi. Thero "mā evaṁ karohī"ti taṁ yāciyeva. Itaro tassa yācanaṁ anādiyitvā punappunaṁ vijjhiyeva. Thero ekasmiṁ pādatale vijjhiyamāne taṁ ukkhipitvā dutiyaṁ pādaṁ olambitvā tasmiṁ vijjhiyamāne tampi ukkhipati, evamassa so yācanaṁ anādiyitvāva dvepi pādatalāni vijjhiyeva. Therassa sarīraṁ ukkāhi ādittaṁ viya ahosi. So vedanānuvattiko hutvā satiṁ paccupaṭṭhāpetuṁ nāsakkhi, pārutacīvaraṁ bhassantampi na sallakkhesi. Taṁ patamānaṁ kokaṁ sīsato paṭṭhāya parikkhipantameva pati. Sunakhā "thero patito"ti saññāya cīvarantaraṁ pavisitvā attano sāmikaṁ luñcitvā khādantā aṭṭhimattāvasesaṁ kariṁsu. Sunakhā cīvarantarato nikkhamitvā bahi aṭṭhaṁsu.

Atha nesaṁ thero ekaṁ sukkhadaṇḍakaṁ bhañjitvā khipi. Sunakhā theraṁ disvā "sāmikova amhehi khādito"ti ñatvā araññaṁ pavisiṁsu. Thero kukkuccaṁ uppādesi "mama cīvarantaraṁ pavisitvā esa naṭṭho, arogaṁ nu kho me sīlan"ti. So rukkhā otaritvā Satthu santikaṁ gantvā ādito paṭṭhāya sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocetvā "bhante mama cīvaraṁ nissāya so upāsako naṭṭho, kacci me arogaṁ sīlaṁ, atthi me samaṇabhāvo"ti pucchi. Satthā tassa vacanaṁ sutvā "bhikkhu arogaṁ te sīlaṁ, atthi te samaṇabhāvo, so appaduṭṭhassa padussitvā vināsaṁ patto, na kevalañca idāneva, atītepi appaduṭṭhānaṁ padussitvā vināsaṁ pattoyevā"ti vatvā tamatthaṁ pakāsento atītaṁ āhari—

Atīte kireko vejjo vejjakammatthāya gāmaṁ vicaritvā kiñci kammaṁ alabhitvā chātajjhatto nikkhamitvā gāmadvāre sambahule kumārake kīḷante disvā "ime sappena ḍaṁsāpetvā tikicchitvā āhāraṁ labhissāmī"ti ekasmiṁ rukkhabile sīsaṁ nīharitvā nipannaṁ sappaṁ dassetvā "ambho kumārakā eso sāḷikapotako, gaṇhatha nan"ti āha. Atheko kumārako sappaṁ gīvāyaṁ daḷhaṁ gahetvā nīharitvā tassa sappabhāvaṁ ñatvā viravanto avidūre ṭhitassa vejjassa matthake khipi. Sappo vejjassa khandhaṭṭhikaṁ parikkhipitvā daḷhi ḍaṁsitvā tattheva jīvitakkhayaṁ pāpesi, evamesa Koko sunakhaluddako pubbepi appaduṭṭhassa padussitvā vināsaṁ pattoyevāti.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

125. "Yo appaduṭṭhassa narassa dussati,
Suddhassa posassa anaṅgaṇassa.
Tameva bālaṁ pacceti pāpaṁ,
Sukhumo rajo paṭivātaṁva khitto"ti.

Tattha **appaduṭṭhassā**ti attano vā sabbasattānaṁ vā aduṭṭhassa. **Narassā**ti sattassa. **Dussatī**ti aparajjhati. **Suddhassā**ti niraparādhasseva. **Posassā**ti-idampi aparenākārena sattādhivacanameva. **Anaṅgaṇassā**ti nikkilesassa. **Paccetī**ti pati-eti. **Paṭivātan**ti yathā ekena purisena paṭivāte ṭhitaṁ paharitukāmatāya **khitto sukhumo rajo** tameva purisaṁ pacceti, tasseva upari patati, evameva yo puggalo apaduṭṭhassa purisassa pāṇippaharādīni dadanto padussati, **tameva bālaṁ** diṭṭheva dhamme, samparāye vā nirayādīsu vipaccamānaṁ taṁ **pāpaṁ** vipākadukkhavasena paccetīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Kokasunakhaluddakavatthu navamaṁ.

---

10. Maṇikārakulūpakatissattheravatthu

Gabbhameketi imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Maṇikārakulūpakaṁ Tissattheraṁ ārabbha kathesi.

So kira thero ekassa Maṇikārassa kule dvādasa vassāni bhuñji. Tasmiṁ kule jayampatikā mātāpituṭṭhāne[1] ṭhatvā theraṁ paṭijaggiṁsu. Athekadivasaṁ so Maṇikāro therassa purato maṁsaṁ chindanto nisinno hoti. Tasmiṁ khaṇe rājā Pasenadi Kosalo ekaṁ maṇiratanaṁ "imaṁ dhovitvā vijjhitvā pahiṇatū"ti pesesi. Maṇikāro

---

1. Mātāpitiṭṭhāne (Sī)

salohiteneva hatthena taṁ paṭiggahetvā peḷāya upari ṭhapetvā hatthadhovanatthaṁ anto pāvisi. Tasmiṁ pana gehe posāvaniyakoñcasakuṇo atthi. So lohitagandhena maṁsasaññāya taṁ maṇiṁ therassa passantasseva gili. Maṇikāro āgantvā maṇiṁ apassanto "maṇi kena gahito"ti bhariyañca puttake ca paṭipāṭiyā pucchitvā tehi "na gaṇhāmā"ti vutte "therena gahito bhavissatī"ti cintetvā bhariyāya saddhiṁ mantesi "therena maṇi gahito bhavissatī"ti. Sā sāmi mā evaṁ avaca, ettakaṁ kālaṁ mayā therassa na kiñci vajjaṁ diṭṭhapubbaṁ, na so maṇiṁ gaṇhātīti. Maṇikāro theraṁ pucchi "bhante-imasmiṁ ṭhāne maṇiratanaṁ tumhehi gahitan"ti. Na gaṇhāmi upāsakāti. Bhante na idha añño atthi, tumhehiyeva gahito bhavissati, detha me maṇiratananti. So tasmiṁ asampaṭicchante[1] puna bhariyaṁ āha "thereneva maṇi gahito, pīḷetvā naṁ pucchissāmī"ti. Sā sāmi mā no nāsayi[2], varaṁ amhehi dāsabyaṁ upagantuṁ, na ca theraṁ evarūpaṁ vattunti. So "sabbeva mayaṁ dāsattaṁ upagacchantā maṇimūlaṁ na agghāmā"ti rajjuṁ gahetvā therassa sīsaṁ veṭhetvā daṇḍena ghaṭṭesi[3]. Therassa sīsato ca kaṇṇanāsāhi ca lohitaṁ pagghari, akkhīni nikkhamanākārappattāni ahesuṁ, so vedanāpamatto[4] bhūmiyaṁ pati. Koñco lohitagandhenāgantvā lohitaṁ pivi. Atha naṁ Maṇikāro there uppannakodhavegena "tvaṁ kiṁ karosī"ti pādena paharitvā khipi. So ekappahāreneva maritvā uttāno[5] ahosi.

Thero taṁ disvā upāsaka sīse veṭhanaṁ tāva me sithilaṁ katvā imaṁ koñcaṁ olokehi "mato vā, no vā"ti. Atha naṁ so āha "eso viya tvampi marissasī"ti. Upāsaka iminā so maṇi gilito, sace ayaṁ na amarissā, na te ahaṁ marantopi maṇiṁ ācikkhissanti. So tassa udaraṁ phāletvā maṇiṁ disvā pavedhento saṁviggamānaso therassa pādamūle nipajjitvā "khamatha me bhante, ajānantena mayā katan"ti āha. Upāsaka neva tuyhaṁ doso atthi, na mayhaṁ, vaṭṭassevesa doso, khamāmi teti. Bhante sace me khamatha, pakatiniyāmeneva me gehe nisīditvā bhikkhaṁ gaṇhathāti. "Upāsaka na dānāhaṁ ito paṭṭhāya

---

1. Asampaṭicchite (Sī) 2. Nāsehi (Syā) 3. Daṇḍakena yantesi (Sī)
4. Vedanāppatto (Syā) 5. Parivattamāno (Syā)

paresaṁ gehassa antochadanaṁ pavisissāmi. Antogehapavesanasseva hi ayaṁ doso, ito paṭṭhāya pādesu āvahantesu gehadvāre ṭhitova bhikkhaṁ gaṇhissāmī”ti vatvā dhutaṅgaṁ samādāya imaṁ gāthamāha—

“Paccati Munino bhattaṁ, thokaṁ thokaṁ kule kule.
Piṇḍikāya carissāmi, atthi jaṅghabalaṁ mamā”ti[1]—

Idañca pana vatvā thero teneva byādhinā na cirasseva parinibbāyi. Koñco maṇikārassa bhariyāya kucchismiṁ paṭisandhiṁ gaṇhi. Maṇikāro kālaṁ katvā niraye nibbatti. Maṇikārassa bhariyā there muducittatāya kālaṁ katvā devaloke nibbatti. Bhikkhū Satthāraṁ tesaṁ abhisamparāyaṁ pucchiṁsu. Satthā “bhikkhave idhekacce gabbhe nibbattanti, ekacce pāpakārino niraye nibbattanti, ekacce katakalyāṇā devaloke nibbattanti, anāsavā pana parinibbāyantī”ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

126. “Gabbhameke uppajjanti, nirayaṁ pāpakammino.
Saggaṁ sugatino yanti, parinibbanti anāsavā”ti.

Tattha **gabbhan**ti idha manussagabbhova adhippeto. Sesamettha uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Maṇikārakulūpakatissattheravatthu dasamaṁ.

---

11. Tayojanavatthu

Na antalikkheti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto tayo jane ārabbha kathesi.

Satthari kira Jetavane viharante sambahulā bhikkhū Satthu dassanatthāya āgacchantā ekaṁ gāmaṁ piṇḍāya pavisiṁsu. Gāmavāsino te sampatte[2] ādāya āsanasālāya nisīdāpetvā yāgukhajjakaṁ datvā piṇḍapātavelaṁ āgamayamānā dhammaṁ suṇantā nisīdiṁsu. Tasmiṁ khaṇe bhattaṁ

---

1. Khu 2. 266 piṭṭhe Theragāthāyaṁ. 2. Tesaṁ patte (Syā, Ka)

pacitvā sūpabyañjanaṁ dhūpayamānāya[1] ekissā itthiyā bhājanato[2] aggijālā uṭṭhahitvā chadanaṁ gaṇhi. Tato ekaṁ tiṇakaraḷaṁ uṭṭhahitvā jalamānaṁ ākāsaṁ[3] pakkhandi. Tasmiṁ khaṇe eko kāko ākāsena gacchanto tattha gīvaṁ pavesetvā tiṇavalliveṭhito jhāyitvā gāmamajjhe pati. Bhikkhū taṁ disvā "aho bhāriyaṁ kammaṁ, passathāvuso kākena pattaṁ vippakāraṁ, iminā[4] katakammaṁ aññatra Satthārā ko jānissati, Satthāramassa kammaṁ pucchissāmā"ti cintetvā pakkamiṁsu.

Aparesampibhikkhūnaṁ Satthu dassanatthāya nāvaṁ abhiruyha gacchantānaṁ nāvā samudde niccalā aṭṭhāsi. Manussā "Kāḷakaṇṇinā ettha bhavitabban"ti salākaṁ vicāresuṁ. Nāvikassa ca bhariyā paṭhamavaye ṭhitā dassanīyā pāsādikā, salākā tassā pāpuṇi. "Salākaṁ puna vicārethā"ti vatvā yāvatatiyaṁ vicāresuṁ, tikkhattumpi tassā eva pāpuṇi. Manussā "kiṁ sāmī"ti nāvikassa mukhaṁ olokesuṁ. Nāviko "na sakkā ekissā atthāya mahājanaṁ nāsetuṁ, udake naṁ khipathā"ti āha. Sā gahetvā udake khipiyamānā maraṇabhayatajjitā viravaṁ akāsi[5]. Taṁ sutvā nāviko ko attho imissā ābharaṇehi naṭṭhehi, sabbābharaṇāni omuñcitvā ekaṁ pilotikaṁ nivāsāpetvā chaḍḍetha naṁ, ahaṁ panetaṁ udakapiṭṭhe plavamānaṁ daṭṭhuṁ na sakkhissāmi, tasmā yathā naṁ ahaṁ na passāmi, tathā ekaṁ vālukakuṭaṁ gīvāya bandhitvā samudde khipathāti. Te tathā kariṁsu. Tampi patitaṭṭhāneyeva macchakacchapā vilumpiṁsu. Bhikkhū taṁ pavattiṁ ñatvā "ṭhapetvā Satthāraṁ ko añño etissā itthiyā katakammaṁ jānissati, Satthāraṁ tassā kammaṁ pucchissāmā"ti icchitaṭṭhānaṁ patvā nāvāto oruyha pakkamiṁsu.

Aparepi satta bhikkhū Satthu dassanatthāya gacchantā sāyaṁ ekaṁ vihāraṁ pavisitvā vasanaṭṭhānaṁ pucchiṁsu. Ekasmiṁ ca leṇe satta mañcā honti. Tesaṁ tadeva labhitvā tattha nipannānaṁ rattibhāge kūṭāgāramatto pāsāṇo pavaṭṭamāno āgantvā leṇadvāraṁ pidahi. Nevāsikā bhikkhū "mayaṁ imaṁ leṇaṁ āgantukabhikkhūnaṁ pāpayimhā, ayañca mahāpāsāṇo leṇadvāraṁ pidahanto aṭṭhāsi, apanessāma nan"ti samantā sattahi

1. Pacamānāya (Syā) 2. Uddhanato (Syā) 3. Ākāse (Ka)
4. Imassa (Ka) 5. Vissaraṁ akāsi (Sī), mahāviravamakāsi (Syā)

gāmehi manusse sannipātetvā vāyamantāpi ṭhānā cāletuṁ nāsakkhiṁsu. Anto paviṭṭhabhikkhūpi vāyamiṁsuyeva. Evaṁ santepi sattāhaṁ pāsāṇaṁ cāletuṁ nāsakkhiṁsu. Āgantukā sattāhaṁ chātajjhattā mahādukkhaṁ anubhaviṁsu. Sattame divase pāsāṇo sayameva pavaṭṭitvā apagato. Bhikkhū nikkhamitvā "amhākaṁ imaṁ pāpaṁ aññatra Satthārā ko jānissati, Satthāraṁ pucchissāmā"ti cintetvā pakkamiṁsu. Te purimehi saddhiṁ antarāmagge samāgantvā sabbe ekatova Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisinnā Satthārā katapaṭisanthārā attanā attanā diṭṭhānubhūtāni kāraṇāni paṭipāṭiyā pucchiṁsu.

Satthāpi tesaṁ paṭipāṭiyā evaṁ byākāsi—bhikkhave so tāva kāko attanā katakammameva anubhosi. Atītakāle hi Bārāṇasiyaṁ eko kassako attano goṇaṁ damento dametuṁ nāsakkhi. So hissa goṇo thokaṁ gantvā nipajji, pothetvā uṭṭhāpitopi thokaṁ gantvā punapi tatheva nipajji. So vāyamitvā taṁ dametuṁ asakkonto kodhābhibhūto hutvā "ito dāni paṭṭhāya sukhaṁ nipajjissasī"ti palālapiṇḍaṁ viya karonto palālena tassa gīvaṁ paliveṭhetvā aggimadāsi, goṇo tattheva jhāyitvā mato. Tadā bhikkhave tena kākena taṁ pāpakammaṁ kataṁ. So tassa vipākena dīgharattaṁ niraye paccitvā vipākāvasesena sattakkhattuṁ kākayoniyaṁ nibbattitvā evameva ākāse jhāyitvāva matoti.

Sāpi bhikkhave itthī attanā katakammameva anubhosi. Sā hi atīte Bārāṇasiyaṁ ekassa gahapatikassa bhariyā udakaharaṇakoṭṭanapacanādīni sabbakiccāni sahattheneva akāsi. Tassā eko sunakho taṁ gehe sabbakiccāni kurumānaṁ olokentova nisīdati. Khette bhattaṁ harantiyā dārupaṇṇādīnaṁ vā atthāya araññaṁ gacchantiyā tāya saddhiṁyeva gacchati. Taṁ disvā daharamanussā "ambho nikkhanto sunakhaluddako, ajja mayaṁ maṁsena bhuñjissāmā"ti uppaṇḍenti. Sā tesaṁ kathāya maṅku hutvā sunakhaṁ leḍḍudaṇḍādīhi paharitvā palāpeti, sunakho nivattitvā puna anubandhati. So kirassā tatiye attabhāve bhattā ahosi, tasmā sinehaṁ chindituṁ na sakkoti. Kiñcāpi hi anamatagge saṁsāre jāyā vā pati vā abhūtapubbā nāma natthi, avidūre pana attabhāve ñātakesu adhimatto

sineho hoti, tasmā so sunakho taṁ vijahituṁ na sakkoti. Sā tassa kujjhitvā khettaṁ[1] sāmikassa yāguṁ haramānā rajjuṁ ucchaṅge ṭhapetvā agamāsi, sunakho tāyeva saddhiṁ gato. Sā sāmikassa yāguṁ datvā tucchakuṭaṁ ādāya ekaṁ udakaṭṭhānaṁ gantvā kuṭaṁ vālukāya pūretvā samīpe oloketvā ṭhitassa sunakhassa saddamakāsi. Sunakho "cirassaṁ vata me ajja madhurakathā laddhā"ti naṅguṭṭhaṁ cālento taṁ upasaṅkami. Sā taṁ gīvāyaṁ daḷhaṁ gahetvā ekāya rajjukoṭiyā kuṭaṁ bandhitvā ekaṁ rajjukoṭiṁ sunakhassa gīvāyaṁ bandhitvā kuṭaṁ udakābhimukhaṁ pavaṭṭesi. Sunakho kuṭaṁ anubandhanto udake patitvā tattheva kālamakāsi. Sā tassa kammassa vipākena dīgharattaṁ niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate vālukakuṭaṁ gīvāyaṁ bandhitvā udake pakkhittā kālamakāsīti.

Tumhehipi bhikkhave attanā katakammameva anubhūtaṁ. Atītasmiṁ hi Bārāṇasivāsino satta gopālakadārakā ekasmiṁ aṭavipadese sattāhavārena gāviyo vicarantā ekadivasaṁ gāviyo vicāretvā āgacchantā ekaṁ mahāgodhaṁ disvā anubandhiṁsu. Godhā palāyitvā ekaṁ vammikaṁ pāvisi. Tassa pana vammikassa satta chiddāni, dārakā "mayaṁ dāni gahetuṁ na sakkhissāma, sve āgantvā gaṇhissāmā"ti ekeko ekekaṁ sākhabhaṅgamuṭṭhiṁ ādāya sattapi janā satta chiddāni pidahitvā pakkamiṁsu. Te punadivase taṁ godhaṁ amanasikatvā aññasmiṁ padese gāviyo vicāretvā sattame divase gāviyo ādāya gacchantā taṁ vammikaṁ disvā satiṁ paṭilabhitvā "kā nu kho tassā godhāya pavattī"ti attanā attanā pidahitāni chiddāni vivariṁsu. Godhā jīvite nirālayā hutvā aṭṭhicammāvasesā pavedhamānā nikkhami. Te taṁ disvā anukampaṁ katvā "mā naṁ māretha, sattāhaṁ chinnabhattā jātā"ti tassā piṭṭhiṁ parimajjitvā "sukhena gacchāhī"ti vissajjesuṁ. Te godhāya amāritattā niraye tāva na pacciṁsu. Te pana satta janā ekato hutvā cuddasasu attabhāvesu satta satta divasāni chinnabhattā ahesuṁ. Tadā bhikkhave tumhehi sattahi gopālakehi hutvā taṁ kammaṁ katanti. Evaṁ Satthā tehi puṭṭhapuṭṭhaṁ pañhaṁ byākāsi.

---

1. Khette (Syā, Ka)

Atheko bhikkhu Satthāraṁ āha "kiṁ pana bhante pāpakammaṁ katvā ākāse uppatitassapi samuddaṁ pakkhandassāpi pabbatantaraṁ paviṭṭhassāpi mokkho natthī"ti. Satthā "evametaṁ bhikkhave[1], ākāsādīsupi ekapadesopi natthi, yattha ṭhito pāpakammato mucceyyā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

127. "Na antalikkhe na samuddamajjhe,
Na pabbatānaṁ vivaraṁ pavissa.
Na vijjatī so jagatippadeso,
Yatthaṭṭhito mucceyya pāpakammā"ti.

Tassattho—sace hi koci "iminā upāyena pāpakammato muccissāmī"ti **antalikkhe** vā nisīdeyya, caturāsītiyojanasahassagambhīraṁ mahāsamuddaṁ vā paviseyya, pabbatantare vā nisīdeyya, neva pāpakammato **mucceyya.** Puratthimādīsu jagatipadesesu pathavībhāgesu na so vālaggamattopi okāso atthi, yattha ṭhito pāpakammato muccituṁ sakkuṇeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Tayojanavatthu ekādasamaṁ.

---

12. Suppabuddhasakyavatthu

Na antalikkheti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Nigrodhārāme viharanto Suppabuddhaṁ Sakkaṁ ārabbha kathesi.

So kira "ayaṁ mama dhītaraṁ chaḍḍetvā nikkhanto ca, mama puttaṁ pabbājetvā tassa veriṭṭhāne ṭhito cā"ti imehi dvīhi kāraṇehi Satthari āghātaṁ bandhitvā ekadivasaṁ "na dānissa nimantanaṭṭhānaṁ gantvā bhuñjituṁ dassāmī"ti gamanamaggaṁ pidahitvā antaravīthiyaṁ suraṁ pivanto nisīdi. Athassa Satthari bhikkhusaṁghaparivute taṁ ṭhānaṁ āgate "Satthā āgato"ti

---

1. Bhikkhu (?)

ārocesuṁ. So āha “purato[1] gacchāti tassa vadetha, nāyaṁ mayā mahallakataro, nāssa maggaṁ dassāmī”ti punappunaṁ vuccamānopi tatheva vatvā nisīdi. Satthā mātulassa santikā maggaṁ alabhitvā tato nivatti. Sopi ekaṁ carapurisaṁ pesesi “gaccha, tassa kathaṁ sutvā ehī”ti. Satthāpi nivattanto sitaṁ katvā Ānandattherena “ko nu kho bhante sitassa pātukammassa paccayo”ti puṭṭho āha “passasi Ānanda Suppabuddhan”ti. Passāmi bhanteti. Bhāriyaṁ tena kammaṁ kataṁ mādisassa Buddhassa maggaṁ adentena, ito sattame divase heṭṭhāpāsāde Sopānapādamūle pathaviṁ pavisissatīti. Carapuriso taṁ kathaṁ sutvā Suppabuddhassa santikaṁ gantvā “kiṁ mama bhāgineyyena nivattantena vuttan”ti puṭṭho yathāsutaṁ ārocesi. So tassa vacanaṁ sutvā “na dāni mama bhāgineyyassa kathāya doso atthi, addhā yaṁ so vadati, taṁ tatheva hoti. Evaṁsantepi naṁ idāni musāvādena niggaṇhissāmi. So hi maṁ ‘sattame divase pathaviṁ pavisissatī’ti aniyamena avatvā ‘heṭṭhāpāsāde Sopānapādamūle pathaviṁ pavisissatī’ti” āha. “Ito dāni paṭṭhāyāhaṁ taṁ ṭhānaṁ na gamissāmi, atha naṁ tasmiṁ ṭhāne pathaviṁ apavisitvā musāvādena niggaṇhissāmī”ti attano[2] upabhogajātaṁ sabbaṁ sattabhūmikapāsādassa upari āropetvā sopānaṁ harāpetvā dvāraṁ pidahāpetvā ekekasmiṁ dvāre dve dve malle ṭhapetvā “sacāhaṁ pamādena heṭṭhā orohitukāmo[3] homi, nivāreyyātha man”ti vatvā sattame pāsādatale sirigabbhe nisīdi. Satthā taṁ pavattiṁ sutvā “bhikkhave Suppabuddho na kevalaṁ pāsādatale[4] vehāsaṁ uppatitvā ākāse vā nisīdatu, nāvāya vā samuddaṁ pakkhandatu, pabbatantaraṁ vā pavisatu, Buddhānaṁ kathāya dvidhābhāvo nāma natthi, mayā vuttaṭṭhāneyeva so pathaviṁ pavisissatī”ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

128. “Na antalikkhe na samuddamajjhe,
Na pabbatānaṁ vivaraṁ pavissa.
Na vijjatī so jagatippadeso,
Yatthaṭṭhitaṁ nappasaheyya maccū”ti.

---

1. Parato (Sī)
2. So attano (sabbattha)
3. Oropitukāmo (Sī)
4. Pāsādatalaṁ (Sī)

Tattha **yattha ṭhitaṁ nappasaheyya maccū**ti yasmiṁ padese ṭhitaṁ maraṇaṁ nappasaheyya nābhibhaveyya, kesaggamattopi pathavippadeso natthi. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sattame divase Satthu bhikkhācāramaggassa niruddhavelāya heṭṭhāpāsāde Suppabuddhassa maṅgalasso uddāmo hutvā taṁ taṁ bhittiṁ pahari. So upari nisinnovassa saddaṁ sutvā "kimetan"ti pucchi. Maṅgalasso uddāmoti[1]. So panasso Suppabuddhaṁ disvāva sannisīdati. Atha naṁ so gaṇhitukāmo hutvā nisinnaṭṭhānā uṭṭhāya dvārābhimukho ahosi, dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānaṁ sakaṭṭhāneyeva ṭhitaṁ. Dvāre ṭhitā mallā taṁ gīvāyaṁ gahetvā heṭthābhimukhaṁ khipiṁsu. Etenupāyena sattasupi talesu dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānāni yathāṭhāne ṭhitāni. Tattha tattha mallā taṁ gīvāyameva gahetvā heṭṭhābhimukhaṁ khipiṁsu. Atha naṁ heṭṭhāpāsāde Sopānapādamūlaṁ sampattameva mahāpathavī vivaramānā bhijjitvā sampaṭicchi, so gantvā Avīcimhi nibbattīti.

Suppabuddhasakyavatthu dvādasamaṁ.

Pāpavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Navamo vaggo.

---

1. Utrāsoti (Ka)

10. Daṇḍavagga

1. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe tasantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye sattarasavaggiyehi senāsane paṭijaggite chabbaggiyā bhikkhū "nikkhamatha, maya mahallakatarā, amhākaṁ etaṁ pāpuṇātī"ti vatvā tehi "na mayaṁ dassāma, amhehi paṭhamaṁ paṭijaggitan"ti vutte te bhikkhū pahariṁsu. Sattarasavaggiyā maraṇabhayatajjitā mahāviravaṁ viraviṁsu. Satthā tesaṁ saddaṁ sutvā "kiṁ idan"ti pucchitvā "idaṁ nāmā"ti ārocite "na bhikkhave ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evaṁ kattabbaṁ, yo karoti, so imaṁ nāma āpattiṁ āpajjatī"ti **Pahāradānasikkhāpadaṁ**[1] paññāpetvā "bhikkhave bhikkhunā nāma 'yathā ahaṁ, tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, maccuno bhāyantī'ti ñatvā paro na paharitabbo, na ghātetabbo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

129. "Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno.
Attānaṁ upamaṁ katvā, na haneyya na ghātaye"ti.

Tattha **sabbe tasantī**ti sabbepi sattā attani daṇḍe patante tassa daṇḍassa tasanti. **Maccuno**ti maraṇassāpi **bhāyanti**yeva. Imissā ca desanāya byañjanaṁ niravasesaṁ, attho pana sāvaseso. Yathā hi raññā "sabbe sannipatantū"ti bheriyā carāpitāyapi rājamahāmatte ṭhapetvā sesā sannipatanti, evamidha[2] "sabbe tasantī"ti vuttepi hatthājāneyyo assājāneyyo usabhājāneyyo khīṇāsavoti ime cattāro ṭhapetvā avasesāva tasantīti veditabbā. Imesu hi khīṇāsavo sakkāyadiṭṭhiyā pahīnattā maraṇakasattaṁ[3] apassanto na bhāyati, itare tayo sakkāyadiṭṭhiyā balavattā attano paṭipakkhabhūtaṁ sattaṁ apassantā na bhāyantīti. **Na haneyya na ghātaye**ti yathā

---

1. Vi 2. 192 piṭṭhe.   2. Evamevaṁ (Sī)   3. Amaraṇasattaṁ (Ka)

ahaṁ, evaṁ aññepi sattāti neva paraṁ pahareyya na paharāpeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu paṭhamaṁ.

---

2. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe tasantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabbha kathesi.

Teyeva ekasmiṁ hi samaye teneva kāraṇena purimasikkhāpade sattarasavaggiye pahariṁsu. Teneva kāraṇena tesaṁ talasattikaṁ uggiriṁsu. Idhāpi Satthā tesaṁ saddaṁ sutvā "kiṁ idan"ti pucchitvā "idaṁ nāmā"ti ārocite "na bhikkhave ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evaṁ kattabbaṁ, yo karoti, so imaṁ nāma āpattiṁ āpajjatī"ti **Talasattikasikkhāpadaṁ**[1] paññāpetvā "bhikkhave bhikkhunā nāma 'yathā ahaṁ, tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, yathā ca mayhaṁ, tatheva nesaṁ jīvitaṁ piyan'ti ñatvā paro na paharitabbo na ghāṭetabbo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

130. "Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbesaṁ jīvitaṁ piyaṁ.
Attānaṁ upamaṁ katvā, na haneyya na ghātaye"ti.

Tattha **sabbesaṁ jīvitaṁ piyan**ti khīṇāsavaṁ ṭhapetvā sesasattānaṁ jīvitaṁ piyaṁ madhuraṁ[2], khīṇāsavo pana jīvite vā maraṇe vā upekkhakova hoti. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu dutiyaṁ.

---

1. Vi 2. 193 piṭṭhe. 2. Piyataraṁ (Syā)

3. Sambahulakumārakavatthu

Sukhakāmāni bhūtānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule kumārake ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Satthā Sāvatthiyaṁ piṇḍāya pavisanto antarāmagge sambahule kumārake ekaṁ gharasappajātikaṁ ahiṁ daṇḍakena paharante disvā "kumārakā kiṁ karothā"ti pucchitvā "ahiṁ bhante daṇḍakena paharāmā"ti vutte "kiṁ kāraṇā"ti puna pucchitvā "ḍaṁsanabhayena bhante"ti vutte "tumhe 'attano sukhaṁ karissāmā'ti imaṁ paharantā[1] nibbattanibbattaṭṭhāne sukhalābhino na bhavissatha. Attano sukhaṁ patthentena hi paraṁ paharituṁ na vaṭṭatī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

131. "Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena vihiṁsati.
Attano sukhamesāno, pecca so na labhate sukhaṁ.

132. Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena na hiṁsati.
Attano sukhamesāno, pecca so labhate sukhan"ti.

Tattha **yo daṇḍenā**ti yo puggalo daṇḍena vā leḍḍu-ādīhi vā viheṭheti. **Pecca so na labhate sukhan**ti so puggalo paraloke manussasukhaṁ vā dibbasukhaṁ vā paramatthabhūtaṁ vā nibbānasukhaṁ na labhati. Dutiyagāthāya **pecca so labhate**ti so puggalo paraloke vuttappakāraṁ tividhampi **sukhaṁ** labhatīti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi te kumārakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsūti.

Sambahulakumārakavatthu tatiyaṁ.

---

4. Koṇḍadhānattheravatthu

Māvoca pharusaṁ kañcīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Koṇḍadhānattheraṁ ārabbha kathesi.

---

1. Hanantā (Sī)

Tassa kira pabbajitadivasato paṭṭhāya ekaṁ itthirūpaṁ therena saddhiṁ yeva vicarati. Taṁ thero na passati, mahājano pana passati. Antogāmaṁ piṇḍāya caratopissa manussā ekaṁ bhikkhaṁ datvā "bhante ayaṁ tumhākaṁ hotu, ayaṁ pana tumhākaṁ sahāyikāyā"ti vatvā dutiyampi dadanti[1].

Kiṁ tassa pubbakammanti. Kassapasammāsambuddhakāle kira dve sahāyakā bhikkhū ekamātukucchito nikkhantasadisā ativiya samaggā ahesuṁ. Dīghāyukabuddhakāle ca anusaṁvaccharaṁ vā anuchamāsaṁ vā bhikkhū uposathatthāya sannipatanti. Tasmā tepi "uposathaggaṁ gamissāmā"ti vasanaṭṭhānā nikkhamiṁsu. Te ekā Tāvatiṁsabhavane nibbattadevatā disvā "ime bhikkhū ativiya samaggā, sakkā nu kho ime bhinditun"ti cintetvā attano[2] bālatāya cintitasamanantarameva āgantvā[3] tesu ekena "āvuso muhuttaṁ āgamehi, sarīrakiccenamhi atthiko"ti vutte sā devatā ekaṁ manussitthivaṇṇaṁ[4] māpetvā therassa gacchantaraṁ pavisitvā nikkhamanakāle ekena hatthena kesakalāpaṁ, ekena nivāsanaṁ saṇṭhāpayamānā tassa piṭṭhito nikkhami. So taṁ na passati, tamāgamayamāno pana purato ṭhitabhikkhu nivattitvā olokayamāno taṁ tathā katvā nikkhamantaṁ passi. Sā tena diṭṭhabhāvaṁ ñatvā antaradhāyi. Itaro taṁ bhikkhuṁ attano santikaṁ āgatakāle āha "āvuso sīlaṁ te bhinnan"ti. Natthāvuso mayhaṁ evarūpanti. Idāneva te mayā pacchato nikkhamamānā taruṇa-itthī idaṁ nāma karontī diṭṭhā, tvaṁ "natthi mayhaṁ evarūpan"ti kiṁ vadesīti[5]. So asaniyā matthake avatthaṭo viya mā maṁ āvuso nāsehi, natthi mayhaṁ evarūpanti. Itaro "mayā sāmaṁ akkhīhi diṭṭhaṁ, kiṁ tava saddahissāmī"ti daṇḍako viya[6] bhijjitvā pakkāmi, uposathaggepi "nāhaṁ iminā saddhiṁ uposathaṁ karissāmī"ti nisīdi. Itaro "mayhaṁ bhante sīle aṇumattampi kāḷaṁ[7] natthī"ti bhikkhūnaṁ kathesi. Sopi "mayā sāmaṁ diṭṭhan"ti āha. Devatā taṁ tena saddhiṁ uposathaṁ kātuṁ anicchantaṁ disvā "bhāriyaṁ mayā kammaṁ katan"ti cintetvā "bhante mayhaṁ ayyassa sīlabhedo natthi, mayā pana vīmaṁsanavasenetaṁ kataṁ, karotha

---

1. Dutiyakabhikkhampi dadanti (Sī)
2. Attanā (Ka)
3. Cintitamattameva katvā (Sī)
4. Manussitthirūpaṁ (Ka)
5. Evarūpanti vadesīti (Syā)
6. Daṇḍakoṭiyaṁ (Sī, Ka)
7. Aṇumattampi kalaṅkaṁ (Sī), tilamattampi kāḷakaṁ (Syā)

tena saddhiṁ uposathan"ti āha. So tassā ākāse ṭhatvā kathentiyā saddahitvā uposathaṁ akāsi, na pana there pubbe viya muducitto ahosi. Ettakaṁ devatāya pubbakammaṁ.

Āyupariyosāne pana te therā yathāsukhaṁ devaloke nibbattiṁsu. Devatā Avīcimhi nibbattitvā ekaṁ Buddhantaraṁ tattha paccitvā imasmiṁ Buddhuppāde Sāvatthiyaṁ nibbattitvā vuddhimanvāya sāsane pabbajitvā upasampadaṁ labhi. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya taṁ itthirūpaṁ tatheva paññāyi. Tenevassa **Koṇḍadhānattheroti**[1] nāmaṁ kariṁsu. Taṁ tathāvicarantaṁ disvā bhikkhū Anāthapiṇḍikaṁ āhaṁsu "mahāseṭṭhi imaṁ dussīlaṁ tava vihārā nīhara. Imaṁ hi nissāya sesabhikkhūnaṁ ayaso uppajjissatī"ti. Kiṁ pana bhante Satthā vihāre natthīti. Atthi upāsakāti. Tena hi bhante Satthāva jānissatīti. Bhikkhū gantvā Visākhāyapi tatheva kathesuṁ. Sāpi nesaṁ tatheva paṭivacanaṁ adāsi.

Bhikkhūpi tehi asampaṭicchitavacanā rañño ārocesuṁ "mahārāja Koṇḍadhānatthero[2] ekaṁ itthiṁ gahetvā vicaranto sabbesaṁ ayasaṁ uppādesi, taṁ tumhākaṁ vijitā nīharathā"ti. Kataṁ pana so bhanteti. Vihāre mahārājāti. Katarasmiṁ senāsane viharatīti. Asukasmiṁ nāmāti. "Tena hi gacchatha, ahaṁ taṁ gaṇhissāmī"ti so sāyanhasamaye vihāraṁ gantvā taṁ senāsanaṁ purisehi parikkhipāpetvā therassa vasanaṭṭhānābhimukho agamāsi. Thero mahāsaddaṁ sutvā vihārā nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Tampissa itthirūpaṁ piṭṭhipasse ṭhitaṁ rājā addasa. Thero rañño āgamanaṁ ñatvā vihāraṁ abhiruhitvā nisīdi. Rājā theraṁ na vandi, tampi itthiṁ nāddasa. So dvārantarepi heṭṭhāmañcepi olokento adisvāva theraṁ āha "bhante imasmiṁ ṭhāne ekaṁ itthiṁ addasaṁ, kahaṁ sā"ti. Na passāmi mahārājāti. "Idāni mayā tumhākaṁ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā"ti vuttepi "ahaṁ na passāmi"ccevāha. Rājā "kiṁ nu kho etan"ti cintetvā "bhante ito tāva nikkhamathā"ti āha[3]. There nikkhamitvā pamukhe ṭhite puna sā therassa piṭṭhipasse aṭṭhāsi. Rājā taṁ disvā puna uparitalaṁ abhiruhi, tassa āgatabhāvaṁ ñatvā thero nisīdi. Puna rājā taṁ sabbaṭṭhānesu olokentopi adisvā "bhante kahaṁ sā itthī"ti puna

1. Koṇḍadhānoti (Sī, Syā)
2. Koṇḍadhāno bhikkhu (Sī, Syā)
3. Tiṭṭhathāti āha (Sī)

theraṁ pucchi. Nāhaṁ passāmi mahārājāti. "Kiṁ kathetha[1] bhante, mayā idāneva tumhākaṁ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā"ti āha. Āma mahārāja, mahājanopi "me pacchato pacchato itthī vicaratī"ti vadati, ahaṁ pana na passāmīti. Rājā "paṭirūpakena bhavitabban"ti sallakkhetvā puna theraṁ "bhante ito tāva otarathā"ti[2] vatvā there otaritvā pamukhe ṭhite puna taṁ tassa piṭṭhipasse ṭhitaṁ disvā uparitalaṁ abhiruhi. Puna nāddasa. So puna theraṁ pucchitvā tena "na passāmi"cceva vutte "paṭirūpakamevetan"ti niṭṭhaṁ gantvā theraṁ āha "bhante evarūpe saṁkilese tumhākaṁ piṭṭhito vicarante añño koci tumhākaṁ bhikkhaṁ na dassati, nibaddhaṁ mama gehaṁ pavisatha, ahameva catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmī"ti theraṁ nimantetvā pakkāmi.

Bhikkhū "passathāvuso rañño pāpakiriyaṁ[3], 'etaṁ vihārato nīharā'ti vutte āgantvā catūhi paccayehi nimantetvā gato"ti ujjhāyiṁsu. Tampi theraṁ āhaṁsu "ambho dussīla idānisi rājakoṇḍo jāto"ti. Sopi pubbe bhikkhū kiñci vattuṁ asakkonto "tumhe dussīlā, tumhe koṇḍā, tumhe itthiṁ gahetvā vicarathā"ti āha. Te gantvā Satthu ārocesuṁ "bhante Koṇḍadhānatthero amhehi vutto amhe 'dussīlā'ti-ādīni vatvā akkosatī"ti. Satthā taṁ pakkosāpetvā pucchi "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu evaṁ vadesī"ti. Saccaṁ bhanteti. Kiṁ kāraṇāti. Mayā saddhiṁ kathitakāraṇāti. Tumhe bhikkhave iminā saddhiṁ kasmā kathethāti. Imassa pacchato itthiṁ vicarantiṁ disvā bhanteti. Ime kira tayā saddhiṁ itthiṁ vicarantiṁ disvā vadanti, tvaṁ kasmā kathesi, ete tāva disvā kathenti. Tvaṁ adisvāva imehi saddhiṁ kasmā kathesi, nanu pubbe taveva pāpikaṁ diṭṭhiṁ nissāya idaṁ jātaṁ, idāni kasmā puna pāpikaṁ diṭṭhiṁ gaṇhāsīti. Bhikkhū "kiṁ pana bhante iminā pubbe katan"ti pucchiṁsu. Atha nesaṁ Satthā tassa pubbakammaṁ kathetvā "bhikkhu idaṁ pāpakammaṁ nissāya tvaṁ imaṁ vippakāraṁ patto, idāni te puna tathārūpaṁ pāpikaṁ diṭṭhiṁ gahetuṁ na yuttaṁ, mā puna bhikkhūhi saddhiṁ kiñci kathehi, nissaddo mukhavaṭṭiyaṁ chinnakaṁsathālasadiso[4] hohi, evaṁ karonto nibbānappatto nāma

---

1. Kathetha (Sī, Syā)
2. Uṭṭhahathāti (Sī, Ka)
3. Pāparañño kiriyaṁ (Syā)
4. Chinnakaṁsatālasadiso (Syā)

bhavissatī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

133. "Māvoca pharusaṁ kañci, vuttā paṭivadeyyu taṁ.
Dukkhā hi sārambhakathā, paṭidaṇḍā phuseyyu taṁ.

134. Sace neresi attānaṁ, kaṁso upahato yathā.
Esa pattosi nibbānaṁ, sārambho te na vijjatī"ti.

Tattha **māvoca pharusaṁ kañcī**ti kañci ekapuggalampi pharusaṁ mā avaca. **Vuttā**ti tayā pare "dussīlā"ti vuttā, tampi tatheva **paṭivadeyyuṁ. Sārambhakathā**ti esā karaṇuttarā yugaggāhakathā nāma **dukkhā. Paṭidaṇḍā**ti kāyadaṇḍādīhi paraṁ paharantassa[1] tādisā paṭidaṇḍā ca tava matthake pateyyuṁ. **Sace neresī**ti sace attānaṁ niccalaṁ kātuṁ sakkhissasi. **Kaṁso upahato yathā**ti mukhavaṭṭiyaṁ chinditvā talamattaṁ katvā ṭhapitakaṁsathālaṁ viya. Taṁ hi hatthapādehi vā daṇḍakena vā pahaṭampi saddaṁ na karoti, **esa pattosī**ti sace evarūpo bhavituṁ sakkhissasi, imaṁ paṭipadaṁ pūrayamāno idāni appattopi eso nibbānappatto nāma. **Sārambho te na vijjatī**ti evaṁ sante ca pana "tvaṁ dussīlo, tumhe dussīlā"ti-evamādiko uttarakaraṇavācālakkhaṇo sārambhopi te na vijjati, na bhavissatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu, Koṇḍadhānattheropi Satthārā dinna-ovāde ṭhatvā arahattaṁ pāpuṇi, na cirasseva ākāse uppatitvā paṭhamaṁ salākaṁ gaṇhīti.

Koṇḍadhānattheravatthu catutthaṁ.

5. Uposathika-itthīnaṁ vatthu

Yathā daṇḍenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Pubbārāme viharanto Visākhādīnaṁ upāsikānaṁ uposathakammaṁ ārabbha kathesi.

1. Hanato (Sī)

Sāvatthiyaṁ kira ekasmiṁ mahā-uposathadivase pañcasatamattā itthiyo uposathikā hutvā vihāraṁ agamiṁsu. Visākhā tāsu mahallakitthiyo upasaṅkamitvā pucchi "ammā kimatthaṁ uposathikā jātatthā"ti. Tāhi "dibbasampattiṁ patthetvā"ti vutte majjhimitthiyo pucchi, tāhi "sapattivāsā muccanatthāyā"ti vutte taruṇitthiyo pucchi, tāhi "paṭhamagabbhe puttapaṭilābhatthāyā"ti vutte kumārikāyo pucchi, tāhi "taruṇabhāveyeva patikulagamanatthāyā"ti vutte taṁ sabbampi tāsaṁ kathaṁ sutvā tā ādāya Satthu santikaṁ gantvā paṭipāṭiyā ārocesi. Taṁ sutvā Satthā "Visākhe imesaṁ sattānaṁ jāti-ādayo nāma daṇḍahatthakagopālakasadisā, jāti jarāya santikaṁ, jarā byādhino santikaṁ, byādhi maraṇassa santikaṁ pesetvā maraṇaṁ kuṭhāriyā chindantā viya jīvitaṁ chindati, evaṁ santepi vivaṭṭaṁ patthentā nāma natthi, vaṭṭameva pana patthentī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

135. "Yathā daṇḍena gopālo, gāvo pājeti[1] gocaraṁ.
Evaṁ jarā ca maccu ca, āyuṁ pājenti pāṇinan"ti.

Tattha **pājetīti** cheko **gopālo** kedārantaraṁ pavisantiyo **gāvo daṇḍena** nivāretvā teneva pothento sulabhatiṇodakaṁ **gocaraṁ** neti. **Āyuṁ pājentīti** jīvitindriyaṁ chindanti khepenti. Gopālako viya hi jarā ca maccu ca, gogaṇo viya[2] jīvitindriyaṁ, gocarabhūmi viya maraṇaṁ. Tattha jāti tāva sattānaṁ jīvitindriyaṁ jarāya santikaṁ pesesi, jarā byādhino santikaṁ, byādhi maraṇassa santikaṁ. Tameva maraṇaṁ kuṭhāriyā chedaṁ viya chinditvā[3] gacchatīti idamettha opammasampaṭipādanaṁ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Uposathika-itthīnaṁ vatthu pañcamaṁ.

---

1. Pāceti (Sī) 2. Goṇe viya (Sī) 3. Kuṭhāricchedaṁ chinditvā (Sī)

6. Ajagarapetavatthu

Atha pāpāni kammānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Ajagarapetaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Mahāmoggallānatthero Lakkhaṇattherena saddhiṁ Gijjhakūṭato otaranto dibbena cakkhunā pañcavīsatiyojanikaṁ Ajagarapetaṁ nāma addasa. Tassa sīsato aggijālā uṭṭhahitvā pariyantaṁ gacchanti, pariyantato uṭṭhahitvā sīsaṁ gacchanti, ubhayato uṭṭhahitvā majjhe otaranti. Thero taṁ disvā sitaṁ pātvākāsi. Lakkhaṇattherena sitakāraṇaṁ puṭṭho "akālo āvuso imassa pañhassa veyyākaraṇāya, Satthu santike maṁ puccheyyāsī"ti vatvā Rājagahe piṇḍāya caritvā Satthu santikaṁ gatakāle Lakkhaṇattherena puṭṭho āha "tatrāhaṁ āvuso ekaṁ petaṁ addasaṁ, tassa evarūpo nāma attabhāvo, ahaṁ taṁ disvā 'na vata me evarūpo attabhāvo diṭṭhapubbo'ti sitaṁ pātvākāsin"ti. Satthā "cakkhubhūtā vata bhikkhave sāvakā viharantī"ti-ādīni[1] vadanto therassa kathaṁ patiṭṭhāpetvā "mayāpi eso bhikkhave peto Bodhimaṇḍeyeva diṭṭho, 'ye ca pana me vacanaṁ na saddaheyyuṁ, tesaṁ taṁ ahitāya assā'ti na kathesiṁ, idāni Moggallānaṁ sakkhiṁ labhitvā kathemī"ti vatvā bhikkhūhi tassa pubbakammaṁ puṭṭho byākāsi—

Kassapabuddhakāle kira Sumaṅgalaseṭṭhi nāma suvaṇṇiṭṭhakāhi bhūmiṁ santharitvā vīsati-usabhaṭṭhāne tattakeneva dhanena vihāraṁ kāretvā tāvattakeneva vihāramahaṁ kāresi. So ekadivasaṁ pātova Satthu santikaṁ gacchanto nagaradvāre ekissā sālāya kāsāvaṁ[2] sasīsaṁ pārupitvā kalalamakkhitehi pādehi nipannaṁ ekaṁ coraṁ disvā "ayaṁ kalalamakkhitapādo rattiṁ vicaritvā divā nipannamanusso bhavissatī"ti āha. Coro mukhaṁ vivaritvā seṭṭhiṁ disvā "hotu, jānissāmi te kattabban"ti āghātaṁ bandhitvā sattakkhattuṁ khettaṁ jhāpesi, sattakkhattuṁ vaje gunnaṁ pāde chindi, sattakkhattuṁ gehaṁ jhāpesi, so ettakenāpi kopaṁ nibbāpetuṁ asakkonto tassa cūḷūpaṭṭhākena saddhiṁ mittasanthavaṁ katvā

1. Vi 1. 145; Saṁ 1. 447 piṭṭhesu. 2. Kāsāvena (Syā)

"kiṁ te seṭṭhino piyan"ti puṭṭho "Gandhakuṭito aññaṁ tassa piyataraṁ natthī"ti sutvā "hotu, Gandhakuṭiṁ jhāpetvā kopaṁ nibbāpessāmī"ti Satthari piṇḍāya paviṭṭhe pānīyaparibhojanīyaghaṭe bhinditvā Gandhakuṭiyaṁ aggiṁ adāsi. Seṭṭhi "Gandhakuṭi kira jhāyatī"ti sutvā āgacchanto jhāmakāle āgantvā Gandhakuṭiṁ jhāmaṁ olokento vālaggamattampi domanassaṁ akatvā vāmabāhuṁ[1] samañjitvā dakkhiṇena hatthena mahā-apphoṭanaṁ apphoṭesi[2]. Atha naṁ samīpe ṭhitā pucchiṁsu "kasmā sāmi ettakaṁ dhanaṁ vissajjetvā katagandhakuṭiyā jhāmakāle apphoṭesī"ti. So āha "ettakaṁ me tātā aggi-ādīhi asādhāraṇe Buddhassa sāsane dhanaṁ nidahituṁ laddhaṁ, "punapi ettakaṁ dhanaṁ vissajjetvā Satthu Gandhakuṭiṁ kātuṁ labhissāmī'ti tuṭṭhamānaso apphoṭesin"ti. So puna tattakaṁ dhanaṁ vissajjetvā Gandhakuṭiṁ kāretvā vīsatisahassabhikkhuparivārassa Satthuno dānaṁ adāsi. Taṁ disvā coro cintesi "ahaṁ imaṁ amāretvā maṅkukātuṁ na sakkhissāmi, hotu, māressāmi nan"ti nivāsanantare churikaṁ bandhitvā sattāhaṁ vihāre vicarantopi okāsaṁ na labhi. Mahāseṭṭhipi satta divasāni Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ datvā Satthāraṁ vanditvā āha "bhante mama ekena purisena sattakkhattuṁ khettaṁ jhāpitaṁ, sattakkhattuṁ vaje gunnaṁ pādā chinnā, sattakkhattuṁ gehaṁ jhāpitaṁ, idāni Gandhakuṭipi teneva jhāpitā bhavissati, ahaṁ imasmiṁ dāne paṭhamaṁ pattiṁ tassa dammī"ti.

Taṁ sutvā coro "bhāriyaṁ vata me kammaṁ kataṁ, evaṁ aparādhakārake mayi imassa kopamattampi natthi, imasmimpi dāne mayhameva paṭhamaṁ pattiṁ deti, ahaṁ imasmiṁ dubbhāmi, evarūpaṁ me purisaṁ akhamāpentassa devadaṇḍopi me matthake pateyyā"ti gantvā seṭṭhissa pādamūle nipajjitvā "khamāhi me sāmī"ti vatvā "kiṁ idan"ti vutte "sāmi evaṁ ayuttakaṁ[3] kammaṁ mayā kataṁ, tassa me khamāhī"ti āha. Atha naṁ seṭṭhi "tayā me idañcidañca katan"ti sabbaṁ pucchitvā "āma mayā katan"ti vutte "tvaṁ mayā na diṭṭhapubbo, kasmā me kujjhitvā evamakāsī"ti pucchi. So ekadivasaṁ nagarā nikkhantena tena vuttavacanaṁ sāretvā "iminā me kāraṇena kopo uppādito"ti āha. Seṭṭhi attanā vuttaṁ[4] saritvā "āma tāta, vuttaṁ

1. Vāmabāhaṁ (Sī)
2. Mahā-apphoṭhitaṁ apphoṭheti (Sī)
3. Sāmi etaṁ ettakaṁ (Syā)
4. Vuttabhāvaṁ (Sī, Syā)

mayā, taṁ me khamāhī”ti coraṁ khamāpetvā “uṭṭhehi tāta, khamāmi te, gaccha tātā”ti āha. Sace me sāmi khamasi, saputtadāraṁ maṁ gehe dāsaṁ karohīti. Tāta tvaṁ mayā ettake kathite evarūpaṁ chedanaṁ akāsi, gehe vasantena pana saddhiṁ na sakkā kiñci kathetuṁ, na me tayā gehe vasantena kiccaṁ atthi, khamāmi te, gaccha tātāti. Coro taṁ kammaṁ katvā āyupariyosāne Avīcimhi nibbatto dīgharattaṁ tattha paccitvā vipākāvasesena idāni Gijjhakūṭe pabbate paccatīti.

Evaṁ Satthā tassa pubbakammaṁ kathetvā “bhikkhave bālā nāma pāpāni kammāni karontā na bujjhanti, pacchā pana attanā katakammehi ḍayhamānā attanāva attano dāvaggisadisāva hontī”ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

136. “Atha pāpāni kammāni, karaṁ bālo na bujjhati.
Sehi kammehi dummedho, aggiḍaḍḍhova tappatī”ti.

Tattha **atha pāpānī**ti na kevalaṁ **bālo** kodhavasena pāpāni karoti, karontopi pana **na bujjhatī**ti attho. Pāpaṁ karonto ca “pāpaṁ karomī”ti abujjhanako nāma natthi. “Imassa kammassa evarūpo nāma vipāko”ti ajānanatāya[1] “na bujjhatī”ti vuttaṁ. **Sehī**ti so tehi attano santakehi **kammehi dummedho** nippañño puggalo niraye nibbattitvā **aggiḍaḍḍhova tappatī**ti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Ajagarapetavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Mahāmoggallānattheravatthu

Yo daṇḍenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Mahāmoggallānattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye titthiyā sannipatitvā mantesuṁ[2] “jānāthāvuso ‘kena kāraṇena samaṇassa Gotamassa lābhasakkāro mahā hutvā

---

1. Ajānanto (Sī) 2. Cintesuṁ (Syā, Ka)

nibbatto'ti. Mayaṁ na jānāma, tumhe pana jānāthāti. Āma jānāma, Mahāmoggallānaṁ nāma ekaṁ nissāya uppanno. So hi devalokaṁ gantvā devatāhi katakammaṁ pucchitvā āgantvā manussānaṁ katheti 'idaṁ nāma katvā evarūpaṁ sampattiṁ labhantī'ti. Niraye nibbattānampi kammaṁ pucchitvā āgantvā manussānaṁ katheti 'idaṁ nāma katvā evarūpaṁ dukkhaṁ anubhavantī'ti. Manussā tassa kathaṁ sutvā mahantaṁ lābhasakkāraṁ abhiharanti, sace taṁ māretuṁ sakkhissāma, so lābhasakkāro amhākaṁ nibbattissatī"ti. Te "attheko[1] upāyo"ti sabbe ekacchandā hutvā "yaṁkiñci katvā taṁ mārāpessāmā"ti attano upaṭṭhāke samādapetvā kahāpaṇasahassaṁ labhitvā purisaghātakammaṁ katvā carante core pakkosāpetvā "Mahāmoggallānatthero nāma Kāḷasilāyaṁ vasati, tattha gantvā taṁ mārethā"ti tesaṁ kahāpaṇe adaṁsu. Corā dhanalobhena sampaṭicchitvā "theraṁ māressāmā"ti gantvā tassa vasanaṭṭhānaṁ parivāresuṁ. Thero tehi parikkhittabhāvaṁ ñatvā kuñcikacchiddena nikkhamitvā pakkāmi. Te corā taṁ divasaṁ theraṁ adisvā punekadivasaṁ gantvā parikkhipiṁsu. Thero ñatvā kaṇṇikāmaṇḍalaṁ bhinditvā ākāsaṁ pakkhandi. Evaṁ te paṭhamamāsepi majjhimamāsepi theraṁ gahetuṁ nāsakkhiṁsu. Pacchimamāse pana sampatte thero attanā katakammassa ākaḍḍhanabhāvaṁ[2] ñatvā na apagacchi. Corā gantvā theraṁ gahetvā taṇḍulakaṇamattānissa aṭṭhīni karontābhindiṁsu. Atha naṁ "mato"ti saññāya ekasmiṁ gumbapiṭṭhe khipitvā pakkamiṁsu.

Thero "Satthāraṁ passitvāva parinibbāyissāmī"ti attabhāvaṁ jhānaveṭhanena veṭhetvā thiraṁ katvā ākāsena Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā "bhante parinibbāyissāmī"ti āha. Parinibbāyissasi Moggallānāti. Āma bhanteti. Kattha gantvāti. Kāḷasilāpadesaṁ bhanteti. Tena hi Moggallāna mayhaṁ dhammaṁ kathetvā yāhi. Tādisassa hi me sāvakassa idāni dassanaṁ natthīti. So "evaṁ karissāmi bhante"ti Satthāraṁ vanditvā ākāsaṁ uppatitvā parinibbānadivase Sāriputtatthero viya nānappakārā iddhiyo katvā dhammaṁ kathetvā Satthāraṁ

---

1. Attheso (Syā, Ka)

2. Ākaḍḍhitabhāvaṁ (Ka)

vanditvā Kāḷasilāṭaviṁ[1] gantvā parinibbāyi. "Theraṁ kira corā māresun"ti ayampi kathā sakalajambudīpe patthari. Rājā Ajātasattu core pariyesanatthāya carapurise payojesi. Tesupi coresu surāpāne suraṁ pivantesu eko ekassa piṭṭhiṁ[2] paharitvā pātesi. So taṁ santejjetvā "ambho dubbinīta tvaṁ kasmā me piṭṭhiṁ pātesī"ti āha. Kiṁ pana hare duṭṭhacora tayā Mahāmoggallānatthero paṭhamaṁ pahaṭoti. Kiṁ pana mayā pahaṭabhāvaṁ tvaṁ na jānāsīti. Iti nesaṁ "mayā pahaṭo, mayā pahaṭo"ti vadantānaṁvacanaṁ sutvā te carapurisā te sabbe core gahetvā rañño ārocesuṁ. Rājā core pakkosāpetvā pucchi "tumhehi thero mārito"ti. Āma devāti. Kena tumhe uyyojitāti. Naggasamaṇakehi devāti. Rājā pañcasate naggasamaṇake gāhāpetvā pañcasatehi corehi saddhiṁ rājaṅgaṇe nābhippamāṇesu āvāṭesu nikhaṇāpetvā palālehi paṭicchādāpetvā aggiṁ dāpesi. Atha nesaṁ jhāmabhāvaṁ ñatvā ayanaṅgalehi kasāpetvā sabbe khaṇḍākhaṇḍikaṁ kārāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Mahāmoggallānatthero attano ananurūpameva maraṇaṁ patto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave Moggallāno imasseva attabhāvassa ananurūpaṁ maraṇaṁ patto, pubbe pana tena katassa kammassa anurūpameva maraṇaṁ patto"ti vatvā "kiṁ panassa bhante pubbakamman"ti puṭṭho vitthāretvā kathesi—

Atīte kira Bārāṇasivāsī eko kulaputto sayameva koṭṭanapacanādīni kammāni karonto mātāpitaro paṭijaggi. Athassa mātāpitaro naṁ "tāta tvaṁ ekakova gehe ca araññe ca kammaṁ karonto kilamasi, ekaṁ te kumārikaṁ ānessāmā"ti vatvā "ammatātā na mayhaṁ evarūpāyattho[3], ahaṁ yāva tumhe jīvatha, tāva vo sahatthā upaṭṭhahissāmī"ti tena paṭikkhittā punappunaṁ taṁ yācitvā kumārikaṁ ānayiṁsu. Sā katipāhameva te upaṭṭhahitvā pacchā tesaṁ dassanampi anicchantī "na sakkā tava mātāpitūhi saddhiṁ ekaṭṭhānevasitun"ti ujjhāyitvā

---

1. Kāḷasilāyaṁ aṭaviṁ (Syā) 2. Vitthaṁ (Sī) 3. Evarūpena attho (Sī)

tasmiṁ attano kathaṁ aggaṇhante tassa bahigatakāle makacivākakhaṇḍāni ca yāgupheṇañca gahetvā tattha tattha ākiritvā tenāgantvā "kiṁ idan"ti puṭṭhā āha "imesaṁ andhamahallakānaṁ etaṁ kammaṁ, sabbaṁ gehaṁ kiliṭṭhaṁ karontā vicaranti, na sakkā etehi saddhiṁ ekaṭṭhāne vasitun"ti. Evaṁ tāya naṁ punappunaṁ kathayamānāya evarūpopi pūritapāramī satto mātāpitūhi saddhiṁ bhijji[1]. So "hotu, jānissāmi nesaṁ kattabban"ti te bhojetvā "ammatātā asukaṭṭhāne nāma tumhākaṁ ñātakā āgamanaṁ paccāsīsanti, tattha gamissāmā"ti te yānakaṁ[2] āropetvā ādāya gacchanto aṭavimajjhaṁ pattakāle "tāta rasmiyo gaṇhātha, gāvo patodasaññāya[3] gamissanti, imasmiṁṭhāne corā vasanti, ahaṁ otarāmī"ti pitu hatthe rasmiyo datvā otaritvā gacchanto saddaṁ parivattetvā corānaṁ uṭṭhitasaddamakāsi. Mātāpitaro saddaṁ sutvā "corā uṭṭhitā"ti saññāya "tāta mayaṁ mahallakā, tvaṁ attānameva rakkhāhī"ti āhaṁsu. So mātāpitaro tathāviravantepi corasaddaṁ karonto koṭṭetvā māretvā aṭaviyaṁ khipitvā paccāgami.

Satthā idaṁ tassa pubbakammaṁ kathetvā "bhikkhave Moggallāno ettakaṁ kammaṁ katvā anekavassasatasahassāni niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate evameva koṭṭetvā saṁcuṇṇito maraṇaṁ patto. Evaṁ Moggallānena attano kammānurūpameva maraṇaṁ laddhaṁ, pañcahi corasatehi saddhiṁ pañca titthiyasatānipi mama putte appaduṭṭhe[4] padussitvā anurūpameva maraṇaṁ labhiṁsu. Appaduṭṭhesu[5] hi padussanto dasahi kāraṇehi anayabyasanaṁ pāpuṇātiyevā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

137. "Yo daṇḍena adaṇḍesu, appaduṭṭhesu dussati.
Dasannamaññataraṁ ṭhānaṁ, khippameva nigacchati.

138. Vedanaṁ pharusaṁ jāniṁ, sarīrassa va[6] bhedanaṁ.
Garukaṁ vāpi ābādhaṁ, cittakkhepaṁ va pāpuṇe.

---

1. Saddhiṁ mittabhāvaṁ bhijji (Ka)
2. Yānake (Ka)
3. Goṇā padasaññāya (Sī)
4. Puttassa appaduṭṭhassa (Syā)
5. Appaduṭṭhassa (Syā)
6. Ca (Ka)

139. Rājato vā upasaggaṁ, abbhakkhānaṁ va dāruṇaṁ.
Parikkhayaṁ va ñātīnaṁ, bhogānaṁ va pabhaṅguraṁ.

140. Atha vāssa agārāni, aggi ḍahati pāvako.
Kāyassa bhedā duppañño, nirayaṁ sopapajjatī"ti.

Tattha **adaṇḍesū**ti kāyadaṇḍādirahitesu khīṇāsavesu. **Appaduṭṭhesū**ti paresu vā attani vā niraparādhesu. **Dasannamaññataraṁ ṭhānan**ti dasasu dukkhakāraṇesu aññataraṁ kāraṇaṁ. **Vedanan**ti sīsarogādibhedaṁ **pharusaṁ** vedanaṁ. **Jānin**ti kicchādhigatassa dhanassa jāniṁ. **Bhedanan**ti hatthacchedādikaṁ sarīrabhedanaṁ. **Garukan**ti pakkhahata-ekacakkhukapīṭhasappikuṇībhāvakuṭṭharogādibhedaṁ garukābādhaṁ vā. **Cittakkhepan**ti ummādaṁ. **Upasaggan**ti yasavilopasenāpatiṭṭhānādi-acchindanādikaṁ **rājato** upasaggaṁ vā. **Abbhakkhānan**ti adiṭṭha-asuta-acintitapubbaṁ "idaṁ sandhicchedādikammaṁ, idaṁ vā[1] rājāparādhitakammaṁ tayā katan"ti evarūpaṁ **dāruṇaṁ** abbhakkhānaṁ vā. **Parikkhayaṁ va ñātīnan**ti attano avassayo bhavituṁ samatthānaṁ **ñātīnaṁ** parikkhayaṁ vā. **Pabhaṅguran**ti pabhaṅgubhāvaṁ pūtibhāvaṁ. Yaṁ hissa gehe dhaññaṁ, taṁ pūtibhāvaṁ āpajjati, suvaṇṇaṁ aṅgārabhāvaṁ, muttā kappāsaṭṭhibhāvaṁ, kahāpaṇaṁ kapālakhaṇḍādibhāvaṁ, dvipadacatuppadā kāṇakuṇādibhāvanti attho. **Aggi ḍahatī**ti ekasaṁvacchare dvattikkhattuṁ aññasmiṁ ḍāhake avijjamānepi asani-aggi vā patitvā ḍahati, attanova dhammatāya uṭṭhito pāvako vā ḍahatiyeva. **Nirayan**ti diṭṭheva dhamme imesaṁ dasannaṁ ṭhānānaṁ aññataraṁ patvāpi ekaṁsena samparāye pattabbaṁ dassetuṁ "nirayaṁ sopapajjatī"ti vuttaṁ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahāmoggallānattheravatthu sattamaṁ.

---

8. Bahubhaṇḍikabhikkhuvatthu

Na naggacariyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Bahubhaṇḍikaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

---

1. Aññaṁ vā (Sī, Ka)

Sāvatthivāsī kireko kuṭumbiko bhariyāya kālakatāya pabbaji. So pabbajanto attano pariveṇañca aggisālañca bhaṇḍagabbhañca kāretvā sabbampi bhaṇḍagabbhaṁ sappimadhutelādīhi pūretvā pabbaji, pabbajitvā ca pana attano dāse pakkosāpetvā yathārucikaṁ āhāraṁ pacāpetvā bhuñjati. Bahubhaṇḍo ca bahuparikkhāro ca ahosi. Rattiṁ aññaṁ nivāsanapārupanaṁ hoti, divā aññaṁ nivāsanapārupanaṁ hoti, divā aññaṁ vihārapaccante vasati. Tassekadivasaṁ cīvarapaccattharaṇāni sukkhāpentassa senāsanacārikaṁ āhiṇḍantā bhikkhū passitvā "kassimāni āvuso"ti pucchitvā "mayhan"ti vutte "āvuso Bhagavatā ticīvarāni anuññātāni, tvañca pana evaṁ appicchassa Buddhassa sāsane pabbajitvā evaṁ bahuparikkhāro jāto"ti taṁ Satthu santikaṁ netvā "bhante ayaṁ bhikkhu atibahubhaṇḍo"ti ārocesuṁ. Satthā "saccaṁ kira taṁ bhikkhū"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte āha "kasmā pana tvaṁ bhikkhu mayā appicchatāya dhamme desite evaṁ bahubhaṇḍo jāto"ti. So tāvattakeneva kupito "iminā dāni nīhārena carissāmī"ti pārupanaṁ chaḍḍetvā parisamajjhe ekacīvaro aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā upatthambhayamāno nanu tvaṁ bhikkhu pubbe hirottappagavesako dakarakkhasakālepi hirottappaṁ gavesamāno dvādasa vassāni vihāsi, kasmā idāni evaṁ garuke Buddhasāsane pabbajitvā catuparisamajjhe pārupanaṁ chaḍḍetvā hirottappaṁ pahāya ṭhitosīti. So Satthu vacanaṁ sutvā hirottappaṁ paccupaṭṭhāpetvā taṁ cīvaraṁ pārupitvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Bhikkhū tassa atthassa āvibhāvatthaṁ Bhagavantaṁ yāciṁsu. Bhagavā atītaṁ āharitvā kathesi—

Atīte kira Bārāṇasirañño aggamahesiyā kucchismiṁ bodhisatto paṭisandhiṁ gaṇhi. Tassa nāmaggahaṇadivase[1] **Mahiṁsakumāro**ti[2] nāmaṁ kariṁsu. Tassa kaniṭṭhabhātā **Candakumāro** nāma ahosi. Tesaṁ mātari kālakatāya rājā aññaṁ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sāpi puttaṁ vijāyi, **Sūriyakumāro**tissa nāmaṁ kariṁsu. Taṁ disvā rājā tuṭṭho "puttassa te varaṁ dammī"ti āha. Sāpi kho "deva icchitakāle gaṇhissāmī"ti vatvā puttassa vayappattakāle rājānaṁ āha "devena mayhaṁ puttassa jātakāle varo dinno, idāni me puttassa rajjaṁ

---

1. Nāmakaraṇadivase (Sī) 2. Mahissāsakumārotissa (Syā)

dehī"ti. Rājā "mama dve puttā aggikkhandhā viya jalantā vicaranti, na sakkā tassa rajjaṁ dātun"ti paṭikkhipitvāpi taṁ punappunaṁ yācamānameva disvā "ayaṁ me puttānaṁ anatthampi kareyyā"ti putte pakkosāpetvā "tātā ahaṁ Sūriyakumārassa jātakāle varaṁ adāsiṁ, idānissa mātā rajjaṁ yācati, ahaṁ tassa na dātukāmo, tassa mātā tumhākaṁ anatthampi kareyya, gacchatha tumhe, araññe vasitvā mamaccayenāgantvā rajjaṁ gaṇhathā"ti uyyojesi. Te pitaraṁ vanditvā pāsādā otarante rājaṅgaṇe kīḷamāno Sūriyakumāro disvā taṁ kāraṇaṁ ñatvā tehi saddhiṁ nikkhami. Tesaṁ Himavantaṁ paviṭṭhakāle bodhisatto maggā okkamma aññatarasmiṁ rukkhamūle nisīditvā Sūriyakumāraṁ āha "tāta etaṁ saraṁ gantvā nhatvā ca[1] pivitvā ca amhākampi paduminipaṇṇehi udakaṁ āharā"ti. So pana saro Vessavaṇassa santikā ekena dakarakkhasena laddho hoti. Vessavaṇo ca taṁ āha "ṭhapetvā devadhammajānanake ye ca aññe imaṁ saraṁ otaranti, te khādituṁ labhasī"ti. Tato paṭṭhāya so taṁ saraṁ otiṇṇotiṇṇe devadhamme pucchitvā ajānante khādati, Sūriyakumāropi taṁ saraṁ avīmaṁsitvāva otari, tena ca "devadhamme jānāsī"ti pucchito "devadhammā nāma candimasūriyā"ti āha. Atha naṁ "tvaṁ devadhamme na jānāsī"ti udakaṁ pavesetvā attano bhavane ṭhapesi. Bodhisattopi taṁ cirāyantaṁ disvā Candakumāraṁ pesesi. Sopi tena "devadhamme jānāsī"ti pucchito "devadhammā nāma catasso disā"ti āha. Dakarakkhaso tampi udakaṁ pavesetvā tattheva[2] ṭhapesi.

Bodhisatto tasmimpi cirāyante "antarāyena bhavitabban"ti sayaṁ gantvā dvinnampi otaraṇapadaṁyeva disvā "ayaṁ saro rakkhasapariggahito"ti ñatvā khaggaṁ sannayhitvā dhanuṁ gahetvā aṭṭhāsi. Rakkhaso taṁ anotarantaṁ disvā vanakammikapurisavesenāgantvā āha "bho purisa tvaṁ maggakilanto, kasmā imaṁ saraṁ otaritvā nhatvā ca pivitvā ca bhisamulālaṁ khāditvā pupphāni pilandhitvā na gacchasī"ti. Bodhisatto taṁ disvāva "esa so yakkho"ti ñatvā "tayā me bhātaro gahitā"ti āha. Āma mayā gahitāti. Kiṁ kāraṇāti. Ahaṁ imaṁ saraṁ otiṇṇotiṇṇe

1. Nhatvā (Ka) 2. Tatheva (Syā, Ka)

labhāmīti. Kiṁ pana sabbeva labhasīti. Devadhammajānanake ṭhapetvā avasese labhāmīti. Atthi pana te devadhammehi atthoti. Āma atthīti. Ahaṁ kathessāmīti. Tena hi kathehīti. Na sakkā kiliṭṭhena gattena kathetunti. Yakkho bodhisattaṁ nhāpetvā pānīyaṁ pāyetvā alaṅkaritvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe pallaṅkaṁ āropetvā sayamassa pādamūle nisīdi. Atha naṁ bodhisatto "sakkaccaṁ suṇāhī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Hiri-ottappasampannā, sukkadhammasamāhitā.
Santo sappurisā loke, **devadhammā**ti vuccare"ti[1].

Yakkho imaṁ dhammadesanaṁ sutvā pasanno bodhisattaṁ āha "paṇḍita ahaṁ te pasanno, ekaṁ bhātaraṁ dammi, kataraṁ ānemī"ti. Kaniṭṭhaṁ ānehīti. Paṇḍita tvaṁ kevalaṁ devadhamme jānāsiyeva, na pana tesu vattasīti. Kiṁ kāraṇāti. Yasmā jeṭṭhaṁ ṭhapetvā kaniṭṭhaṁ āharāpento jeṭṭhāpacāyikakammaṁ na karosīti, devadhamme cāhaṁ yakkha jānāmi, tesu ca vattāmi. Mayañhi etaṁ nissāya imaṁ araññaṁ paviṭṭhā. Etassa hi atthāya amhākaṁ pitaraṁ etassa mātā rajjaṁ yāci, amhākaṁ pana pitā taṁ varaṁ adatvā amhākaṁ anurakkhaṇatthāya araññe vāsaṁ anujāni, so kumāro anivattitvā amhehi saddhiṁ āgato. "Taṁ araññe eko yakkho khādī"ti vuttepi na koci saddahissati. Tenāhaṁ garahabhayabhīto tamevāharāpemīti. Yakkho bodhisattassa pasīditvā "sādhu paṇḍita, tvameva devadhamme jānāsi, devadhammesu ca vattasī"ti dve bhātaro ānetvā adāsi. Atha naṁ bodhisatto yakkhabhāve ādīnavaṁ kathetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. So tena susaṁvihitārakkho tasmiṁ araññe vasitvā pitari kālakate yakkhaṁ ādāya Bārāṇasiṁ gantvā rajjaṁ gahetvā Candakumārassa uparajjaṁ, Sūriyakumārassa senāpatiṭṭhānaṁ datvā yakkhassa ramaṇīye ṭhāne āyatanaṁ kārāpetvā yathā so lābhaggappatto hoti, tathā akāsi.

1. Khu 5. 2 piṭṭhe Jātake.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rakkhaso Bahubhaṇḍikabhikkhu ahosi, Sūriyakumāro Ānando, Candakumāro Sāriputto, Mahiṁsakumāro pana ahamevā"ti. Evaṁ Satthā jātakaṁ kathetvā "evaṁ tvaṁ bhikkhu pubbe devadhamme gavesamāno hiri-ottappasampanno vicaritvā idāni catuparisamajjhe iminā nīhārena ṭhatvā mama purato 'appicchomhī'ti vadanto ayuttaṁ akāsi. Na hi sāṭakapaṭikkhepādimattena samaṇo nāma hotī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

141. "Na naggacariyā na jaṭā na paṅkā,
Nānāsakā thaṇḍilasāyikā vā.
Rajojallaṁ ukkuṭikappadhānaṁ,
Sodhenti maccaṁ avitiṇṇakaṅkhan"ti.

Tattha **nānāsakā**ti na anasakā, bhattapaṭikkhepakāti attho. **Thaṇḍilasāyikā**ti bhūmisayanā[1]. **Rajojallan**ti kaddamalepanākārena[2] sarīre sannihitarajo[3]. **Ukkuṭikappadhānan**ti ukkuṭikabhāvena āraddhavīriyaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yo hi macco "evaṁ ahaṁ lokanissaraṇasaṅkhātaṁ suddhiṁ pāpuṇissāmī"ti imesu naggacariyādīsu yaṁ kiñci samādāya vatteyya, so kevalaṁ micchādassanañceva vaḍḍheyya, kilamathassa ca bhāgī assa. Na hi etāni susamādinnānipi aṭṭhavatthukāya kaṅkhāya avitiṇṇabhāvena **avitiṇṇakaṅkhaṁ maccaṁ sodhentī**ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Bahubhaṇḍikabhikkhuvatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Santatimahāmattavatthu

Alaṅkato cepīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Santatimahāmattaṁ ārabbha kathesi.

So hi ekasmiṁ kāle rañño Pasenadikosalassa paccantaṁ kupitaṁ vūpasametvā āgato. Athassa rājā tuṭṭho satta divasāni rajjaṁ datvā

---

1. Bhūmisayanaṁ sayikā vā (Ka)
2. Kaddamalimpanākārena (Sī)
3. Sannicitarajo (Sī, Syā)

ekaṁ naccagītakusalaṁ itthiṁ adāsi. So satta divasāni surāmadamatto hutvā sattame divase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhavaragato nhānatitthaṁ gacchanto Satthāraṁ piṇḍāya pavisantaṁ dvārantare disvā hatthikkhandhavaragatova sīsaṁ cāletvā vanditvā pakkāmi. Satthā sitaṁ katvā "ko nu kho bhante sitapātukaraṇe hetū"ti Ānandattherena puṭṭho sitakāraṇaṁ ācikkhanto[1] āha "passānanda[2] Santatimahāmattaṁ, ajja sabbābharaṇapaṭimaṇḍitova mama santikaṁ āgantvā catuppadikagāthāvasāne arahattaṁ patvā sattatālamatte ākāse nisīditvā parinibbāyissatī"ti. Mahājano therena saddhiṁ kathentassa Satthu vacanaṁ assosi. Tattha micchādiṭṭhikā cintayiṁsu "passatha samaṇassa Gotamassa kiriyaṁ, mukhappattameva bhāsati, ajja kira esa evaṁ surāmadamatto yathālaṅkatova etassa santike dhammaṁ sutvā parinibbāyissati, ajjeva taṁ musāvādena niggaṇhissāmā"ti. Sammādiṭṭhikā cintesuṁ "aho Buddhānaṁ mahānubhāvatā[3], ajja Buddhalīḷañceva Santatimahāmattalīḷañca daṭṭhuṁ labhissāmā"ti.

Santatimahāmattopi nhānatitthe divasabhāgaṁ udakakīḷaṁ kīḷitvā uyyānaṁ gantvā āpānabhūmiyaṁ nisīdi. Sāpi itthī raṅgamajjhaṁ otaritvā naccagītaṁ dassetuṁ ārabhi. Tassā sarīralīḷāya dassanatthaṁ sattāhaṁ appāhāratāya taṁ divasaṁ naccagītaṁ dassayamānāya antokucchiyaṁ satthakavātā samuṭṭhāya hadayamaṁsaṁ kantitvā agamaṁsu. Sā taṅkhaṇaññeva mukhena ceva akkhīhi ca vivaṭehi kālamakāsi. Santatimahāmatto "upadhāretha nan"ti vatvā "niruddhā sāmī"ti ca vuttamatteyeva balavasokena abhibhūto taṅkhaṇaññevassa sattāhaṁ pītasurā tattakapāle udakabindu viya parikkhayaṁ agamāsi. So "na me imaṁ sokaṁ aññe nibbāpetuṁ sakkhissanti aññatra Tathāgatenā"ti balakāyaparivuto sāyanhasamaye Satthu santikaṁ gantvā vanditvā evamāha "bhante 'evarūpo me soko uppanno, taṁ me tumhe nibbāpetuṁ sakkhissathā'ti āgatomhi, paṭisaraṇaṁ me hothā"ti. Atha naṁ Satthā "sokaṁ nibbāpetuṁ samatthasseva santikaṁ āgatosi. Imissā hi itthiyā imināva ākārena

1. Āvikaronto (Sī) 2. Passathānanda (Sī) 3. Mahānubhāvo (Syā, Ka)

matakāle tava rodantassa paggharita-assūni catunnaṁ mahāsamuddānaṁ udakato atirekatarānī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

“Yaṁ pubbe taṁ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṁ.
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasī”ti[1].

Gāthāpariyosāne santatimahāmatto arahattaṁ patvā attano āyusaṅkhāraṁ olokento tassa appavattanabhāvaṁ ñatvā Satthāraṁ āha “bhante parinibbānaṁ me anujānāthā”ti. Satthā tena katakammaṁ jānantopi “musāvādena niggaṇhanatthaṁ sannipatitā micchādiṭṭhikā okāsaṁ na labhissanti, ‘Buddhalīḷañceva Santatimahāmattalīḷañca passissāmā’ti sannipatitā sammādiṭṭhikā iminā katakammaṁ sutvā puññesu ādaraṁ karissantī”ti sallakkhetvā “tena hi tayā katakammaṁ mayhaṁ kathehi, kathento ca bhūmiyaṁ ṭhito akathetvā sattatālamatte ākāse ṭhito kathehī”ti āha. So “sādhu bhante”ti Satthāraṁ vanditvā ekatālappamāṇaṁ uggamma orohitvā puna Satthāraṁ vanditvā uggacchanto paṭipāṭiyā sattatālappamāṇe ākāse pallaṅkena nisīditvā “suṇātha me bhante pubbakamman”ti vatvā āha—

Ito ekanavutikappe Vipassīsammāsambuddhakāle ahaṁ Bandhumatinagare ekasmiṁ kule nibbattitvā cintesiṁ “kiṁ nu kho paresaṁ chedaṁ vā pīḷaṁ vā akaraṇakamman”ti upadhārento dhammaghosakakammaṁ disvā tato paṭṭhāya taṁ kammaṁ karonto mahājanaṁ samādapetvā “puññāni karotha, uposathadivasesu uposathaṁ samādiyatha, dānaṁ detha, dhammaṁ suṇātha, Buddharatanādīhi sadisaṁ aññaṁ nāma natthi, tiṇṇaṁ ratanānaṁ sakkāraṁ karothā”ti ugghosento vicarāmi. Tassa mayhaṁ saddaṁ sutvā Buddhapitā Bandhumatimahārājā maṁ pakkosāpetvā “tāta kiṁ karonto vicarasī”ti pucchitvā “deva tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇaṁ pakāsetvā mahājanaṁ puññakammesu samādapento vicarāmī”ti vutte “kattha nisinno vicarasī”ti maṁ pucchitvā “padasāva devā”ti mayā vutte “tāta na tvaṁ evaṁ vicarituṁ arahasi, imaṁ pupphadāmaṁ pilandhitvā assapiṭṭhe nisinnova vicarā”ti mayhaṁ muttādāmasadisaṁ pupphadāmaṁ datvā dantaṁ assaṁ adāsi. Atha maṁ raññā dinnaparihārena tatheva

1. Khu 1. 425, 445; Khu 8. 146 piṭṭhesu.

ugghosetvā vicarantaṁ puna rājā pakkosāpetvā "tāta kiṁ karonto vicarasī"ti pucchitvā "tadeva devā"ti vutte "tāta assopi te nānucchaviko, idha nisīditvā vicarā"ti catusindhavayuttarathaṁ adāsi. Tatiyavārepi me rājā saddaṁ sutvā pakkosāpetvā "tāta kiṁ karonto vicarasī"ti pucchitvā "tadeva devā"ti vutte "tāta rathopi te nānucchaviko"ti mayhaṁ mahantaṁ bhogakkhandhaṁ mahāpasādhanañca datvā ekañca hatthiṁ adāsi. Svāhaṁ sabbābharaṇapaṭimaṇḍito hatthikkhandhe nisinno asīti vassasahassāni dhammaghosakakammaṁ akāsiṁ, tassa me ettakaṁ kālaṁ kāyato candanagandho vāyati, mukhato uppalagandho vāyati. Idaṁ mayā katakammanti.

Evaṁ so attano pubbakammaṁ kathetvā ākāse nisinnova tejodhātuṁ samāpajjitvā parinibbāyi. Sarīre aggijālā uṭṭhahitvā maṁsalohitaṁ jhāpesi, sumanapupphāni viya[1] dhātuyo avasissiṁsu. Satthā suddhavatthaṁ pasāresi, dhātuyo tattha patiṁsu. Tā patte pakkhipitvā catumahāpathe thūpaṁ kāresi "mahājano vanditvā puññabhāgī bhavissatī"ti. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Santatimahāmatto gāthāvasāne arahattaṁ patvā alaṅkatapaṭiyattoyeva ākāse nisīditvā parinibbuto, kiṁ nu kho etaṁ 'samaṇo'ti vattuṁ vaṭṭati udāhu brāhmaṇo"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave mama puttaṁ 'samaṇo'tipi vattuṁ vaṭṭati, 'brāhmaṇo'tipi vattuṁ vaṭṭatiyevā"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

142. "Alaṅkato cepi samaṁ careyya,
Santo danto niyato brahmacārī.
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṁ,
So brāhmaṇo so samaṇo sa bhikkhū"ti.

Tattha **alaṅkato**ti vatthābharaṇehi paṭimaṇḍito. Tassattho—vatthālaṅkārādīhi alaṅkato **cepi** puggalo kāyādīhi **samaṁ careyya,** rāgādivūpasamena **santo** indriyadamanena **danto** catumagganiyamena **niyato**

1. Suvaṇṇapupphāni viya (Ka)

seṭṭhacariyāya **brahmacārī** kāyadaṇḍādīnaṁ oropitatāya **sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṁ**[1]. **So** evarūpo bāhitapāpattā **brāhmaṇo**tipi samitapāpattā **samaṇo**tipi bhinnakilesattā **bhikkhū**tipi vattabboyevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Santatimahāmattavatthu navamaṁ.

---

10. Pilotikatissattheravatthu

Hirīnisedhoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Pilotikattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Ānandatthero ekaṁ pilotikakhaṇḍanivatthaṁ kapālaṁ ādāya bhikkhāya carantaṁ dārakaṁ disvā "kiṁ te evaṁ vicaritvā jīvanato[2] pabbajjā na uttaritarā"ti vatvā "bhante ko maṁ pabbājessatī"ti vutte "ahaṁ pabbājessāmī"ti taṁ ādāya gantvā sahatthā nhāpetvā kammaṭṭhānaṁ datvā pabbājesi. Tañca[3] pana nivatthapilotikakhaṇḍaṁ pasāretvā olokento parissāvanakaraṇamattampi gayhūpagaṁ kañci padesaṁ adisvā kapālena saddhiṁ ekissā rukkhasākhāya ṭhapesi. So pabbajitvā laddhūpasampado Buddhānaṁ uppannalābhasakkāraṁ paribhuñjamāno mahagghāni cīvarāni acchādetvā vicaranto thūlasarīro hutvā ukkaṇṭhitvā "kiṁ me janassa saddhādeyyaṁ nivāsetvā vicaraṇena, attano pilotikameva nivāsessāmī"ti taṁ ṭhānaṁ gantvā pilotikaṁ gahetvā "ahirika nillajja evarūpānaṁ vatthānaṁ acchādanaṭṭhānaṁ pahāya imaṁ pilotikakhaṇḍaṁ nivāsetvā kapālahattho bhikkhāya carituṁ gacchasī"ti taṁ ārammaṇaṁ katvā attanāva attānaṁ ovadi, ovadantasseva panassa cittaṁ sannisīdi[4]. So taṁ pilotikaṁ tattheva paṭisāmetvā nivattitvā vihārameva gato. So katipāhaccayena punapi ukkaṇṭhitvā tatheva vatvā nivatti, punapi tathevāti. Taṁ evaṁ aparāparaṁ vicarantaṁ disvā bhikkhū

---

1. Nihitadaṇḍo (Sī)
2. Jīvitato (Syā, Ka)
3. Tena (Syā)
4. Pasīdi (Syā)

“kahaṁ āvuso gacchasī”ti pucchanti. So “ācariyassa santikaṁ gacchāmāvuso”ti vatvā eteneva nīhārena attano pilotikakhaṇḍameva ārammaṇaṁ katvā attānaṁ nisedhetvā katipāheneva arahattaṁ pāpuṇi. Bhikkhū āhaṁsu “kiṁ āvuso na dāni ācariyassa santikaṁ gacchasi, nanu ayaṁ te vicaraṇamaggo”ti. Āvuso ācariyena saddhiṁ saṁsagge sati gatomhi, idāni pana me chinno saṁsaggo, tenassa santikaṁ na gacchāmīti. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṁ “bhante Pilotikatthero aññaṁ byākarotī”ti. Kimāha bhikkhaveti. Idaṁ nāma bhanteti. Taṁ sutvā Satthā “āma bhikkhave, mama putto saṁsagge sati ācariyassa santikaṁ gato, idāni panassa saṁsaggo chinno, attanāva attānaṁ nisedhetvā arahattaṁ patto”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

143. “Hirīnisedho puriso, koci lokasmiṁ vijjati.
Yo niddaṁ apabodheti, asso bhadro kasāmiva.

144. Asso yathā bhadro kasāniviṭṭho,
Ātāpino saṁvegino bhavātha.
Saddhāya sīlena ca vīriyena ca,
Samādhinā dhammavinicchayena ca.
Sampannavijjācaraṇā patissatā,
Jahissatha dukkhamidaṁ anappakan”ti.

Tattha anto uppannaṁ akusalavitakkaṁ hiriyā nisedhetīti **hirīnisedho. Kocilokasmin**ti evarūpo puggalo dullabho, kocideva lokasmiṁ **vijjati. Yo niddan**ti appamatto samaṇadhammaṁ karonto attano uppannaṁ niddaṁ apaharanto bujjhatīti **apabodheti**[1]**. Kasāmivā**ti yathā **bhadro asso** attani patamānaṁ kasaṁ apaharati, attani patituṁ na deti. Yo evaṁ niddaṁ apabodheti, so dullabhoti attho.

Dutiyagāthāya ayaṁ saṅkhepattho—“bhikkhave yathā **bhadro asso** pamādamāgamma kasāya niviṭṭho, ahampi nāma kasāya pahaṭo”ti aparabhāge ātappaṁ karoti, evaṁ tumhepi **ātāpino saṁvegino**

1. Apabodhati (Sī)

bhavatha, evaṁbhūtā lokiyalokuttarāya duvidhāya **saddhāya** ca catupārisuddhisīlena ca kāyikacetasikavīriyena ca aṭṭhasamāpattisamādhinā ca kāraṇākāraṇajānanalakkhaṇena **dhammavinicchayena** ca samannāgatā hutvā tissannaṁ vā aṭṭhannaṁ vā vijjānaṁ, pañcadasannañca caraṇānaṁ sampattiyā **sampannavijjācaraṇā.** Upaṭṭhitasatitāya **patissatā** hutvā idaṁ anappakaṁ vaṭṭadukkhaṁ pajahissathāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pilotikatissattheravatthu dasamaṁ.

---

11. Sukhasāmaṇeravatthu

Udakaṁ hi nayantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sukhasāmaṇeraṁ ārabbha kathesi.

Atītasmiṁ hi Bārāṇasiseṭṭhino Gandhakumāro nāma putto ahosi. Rājā tassa pitari kālakate taṁ pakkosāpetvā samassāsetvā mahantena sakkārena tasseva seṭṭhiṭṭhānaṁ adāsi. So tato paṭṭhāya **Gandhaseṭṭhī**ti paññāyi. Athassa bhaṇḍāgāriko dhanagabbhadvāraṁ vivaritvā "sāmi idaṁ te ettakaṁ pitu dhanaṁ, ettakaṁ pitāmahādīnan"ti nīharitvā dassesi. So taṁ dhanarāsiṁ oloketvā āha "kiṁ pana te imaṁ dhanaṁ gahetvā na gamiṁsū"ti. Sāmi dhanaṁ gahetvā gatā nāma natthi. Attanā kataṁ kusalākusalameva hi ādāya sattā gacchantīti. So cintesi "te bālatāya dhanaṁ saṇṭhāpetvā[1] pahāya gatā, ahaṁ panetaṁ gahetvāva gamissāmī"ti. Evaṁ pana cintento "dānaṁ vā dassāmi, pūjaṁ vā karissāmī"ti acintetvā "idaṁ sabbaṁ khāditvāva gamissāmī"ti cintesi. So satasahassaṁ vissajjetvā phalikamayaṁ nhānakoṭṭhakaṁ kāresi, satasahassaṁ datvā phalikamayameva nhānaphalakaṁ, satasahassaṁ datvā nisīdanapallaṅkaṁ, satasahassaṁ datvā bhojanapātiṁ, satasahassameva datvā bhojanaṭṭhāne maṇḍapaṁ kārāpesi, satasahassaṁ datvā bhojanapātiyā āsittakūpadhānaṁ kāresi, satasahasseneva

---

1. Thapetvā (Sī)

gehe sīhapañjaraṁ saṇṭhāpesi, attano pātarāsatthāya sahassaṁ adāsi, sāyamāsatthāyapi sahassameva. Puṇṇamadivase pana bhojanatthāya satasahassaṁ dāpesi, taṁ bhattaṁ bhuñjanadivase satasahassaṁ vissajjetvā nagaraṁ alaṅkaritvā bheriṁ carāpesi "Gandhaseṭṭhissa kira bhattabhuñjanākāraṁ olokentū"ti.

Mahājano mañcātimañce bandhitvā sannipati. Sopi satasahassagghanake nhānakoṭṭhake satasahassagghanake phalake nisīditvā soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhatvā taṁ sīhapañjaraṁ vivaritvā tasmiṁ pallaṅke nisīdi. Athassa tasmiṁ āsittakūpadhāne taṁ pātiṁ ṭhapetvā satasahassagghanakaṁ bhojanaṁ vaḍḍhesuṁ. So nāṭakaparivuto evarūpāya sampattiyā taṁ bhojanaṁ bhuñjati. Aparena samayena eko gāmikamanusso attano paribbayāharaṇatthaṁ dāru-ādīni yānake pakkhipitvā nagaraṁ gantvā sahāyakassa gehe nivāsaṁ gaṇhi. Tadā pana puṇṇamadivaso hoti. "Gandhaseṭṭhino bhuñjanalīḷaṁ olokentū"ti[1] nagare bheriṁ carāpesi. Atha naṁ sahāyako āha "samma Gandhaseṭṭhino te bhuñjanalīḷaṁ diṭṭhapubban"ti. Na diṭṭhapubbaṁ sammāti. "Tena hi ehi, gacchāma, ayaṁ nagare bherī carati[2], etassa mahāsampattiṁ passāmā"ti nagaravāsī janapadavāsiṁ gahetvā agamāsi. Mahājanopi mañcātimañce abhiruhitvā passati. Gāmavāsī bhattagandhaṁ ghāyitvāva nagaravāsiṁ āha "mayhaṁ etāya pātiyā bhattapiṇḍe pipāsā jātā"ti. Samma mā etaṁ patthayi, na sakkā laddhunti. Samma alabhanto na jīvissāmīti. So taṁ paṭibāhituṁ asakkonto parisapariyante ṭhatvā "paṇamāmi te sāmī"ti tikkhattuṁ mahāsaddaṁ nicchāretvā "ko eso"ti vutte ahaṁ sāmīti. Kimetanti. Ayaṁ eko gāmavāsī tumhākaṁ pātiyaṁ bhattapiṇḍe pipāsaṁ uppādesi, ekaṁ bhattapiṇḍaṁ dāpethāti. Na sakkā laddhunti. Kiṁ samma sutaṁ teti. Sutaṁ me, apica labhanto jīvissāmi, alabhantassa me maraṇaṁ bhavissatīti. So punapi viravi "ayaṁ kira sāmi alabhanto marissati, jīvitamassa dethā"ti. Ambho bhattapiṇḍo nāma satampi agghati, satadvayampi agghati. Yo yo yācati, tassa tassa dadamāno ahaṁ kiṁ bhuñjissāmīti. Sāmi ayaṁ alabhanto marissati, jīvitamassa dethāti. Na sakkāva mudhā laddhuṁ, yadi

1. Oloketūti (Sī, Ka)
2. Bheriṁ carāpeti (Syā, Ka)

pana alabhanto na jīvati, tīṇi saṁvaccharāni mama gehe bhatiṁ karotu, evamassa bhattapātiṁ dāpessāmīti. Gāmavāsī taṁ sutvā "evaṁ hotu sammā"ti sahāyakaṁ vatvā puttadāraṁ pahāya "bhattapāti-atthāya tīṇi saṁvaccharāni bhatiṁ karissāmī"ti seṭṭhissa gehaṁ pāvisi. So bhatiṁ karonto sabbakiccāni sakkaccaṁ akāsi. Gehe vā araññe vā rattiṁ vā divā vā[1] sabbāni kattabbakammāni katāneva paññāyiṁsu. "Bhattabhatiko"ti ca vutte sakalanagarepi paññāyi. Athassa divase paripuṇṇe bhattaveyyāvaṭiko "bhattabhatikassa sāmi divaso puṇṇo, dukkaraṁ tena kataṁ tīṇi saṁvaccharāni bhatiṁ karontena, ekampi kammaṁ na kopitapubban"ti āha.

Athassa seṭṭhi attano sāyapātarāsatthāya dve sahassāni, tassa pātarāsatthāya sahassanti tīṇi sahassāni dāpetvā āha "ajja mayhaṁ kattabbaṁ parihāraṁ tasseva karothā"ti. Vatvā ca pana ṭhapetvā ekaṁ cintāmaṇiṁ nāma piyabhariyaṁ avasesajanampi "ajja tameva parivārethā"ti vatvā sabbasampattiṁ tassa niyyādesi. So seṭṭhino nhānodakena tasseva[2] koṭṭhake tasmiṁ phalake nisinno nhatvā tasseva nivāsanasāṭake nivāsetvā tasseva pallaṅke nisīdi. Seṭṭhipi nagare bheriṁ carāpesi "bhattabhatiko Gandhaseṭṭhissa gehe tīṇi saṁvaccharāni bhatiṁ katvā pātiṁ labhi, tassa bhuñjanasampattiṁ olokentū"ti. Mahājano mañcātimañce abhiruhitvā passati, gāmavāsissa olokitolokitaṭṭhānaṁ kampanākārappattaṁ ahosi. Nāṭakā parivāretvā aṭṭhaṁsu, tassa purato bhattapātiṁ vaḍḍhetvā ṭhapayiṁsu. Athassa hatthadhovanavelāya Gandhamādane eko Paccekabuddho sattame divase samāpattito vuṭṭhāya "kattha nu kho ajja bhikkhācāratthāya gacchāmī"ti upadhārento bhattabhatikaṁ addasa. Atha so[3] "ayaṁ tīṇi saṁvaccharāni bhatiṁ katvā bhattapātiṁ labhi, atthi nu kho etassa saddhā, natthī"ti upadhārento "atthī"ti ñatvā "saddhāpi ekacce saṅgahaṁ kātuṁ na sakkonti, sakkhissati nu kho me saṅgahaṁ kātun"ti cintetvā "sakkhissati ceva mama ca saṅgahakaraṇaṁ nissāya mahāsampattiṁ

1. Divā vā rattiṁ vā (Sī) 2. Tattheva (Syā) 3. Athassa etadahosi (Sī, Ka)

labhissatī"ti ñatvā cīvaraṁ pārupitvā pattamādāya vehāsaṁ abbhuggantvā parisantarena gantvā tassa purato ṭhitameva attānaṁ dassesi.

So Paccekabuddhaṁ disvā cintesi "ahaṁ pubbe adinnabhāvena ekissā bhattapātiyā atthāya tīṇi saṁvaccharāni paragehe bhatiṁ akāsiṁ, idāni me idaṁ bhattaṁ ekaṁ rattindivaṁ rakkheyya, sace pana naṁ ayyassa dassāmi, anekānipi kappakoṭisahassāni rakkhissati, ayyasseva naṁ dassāmī"ti. So tīṇi saṁvaccharāni bhatiṁ katvā laddhabhattapātito ekapiṇḍampi mukhe aṭṭhapetvā taṇhaṁ vinodetvā sayameva pātiṁ ukkhipitvā Paccekabuddhassa santikaṁ gantvā pātiṁ aññassa hatthe datvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā pātiṁ vāmahatthena gahetvā dakkhiṇahatthena tassa patte bhattaṁ ākiri. Paccekabuddho bhattassa upaḍḍhasesakāle pattaṁ hatthena pidahi. Atha naṁ so āha "bhante ekova paṭiviso na sakkā dvidhā kātuṁ, mā maṁ idhalokena[1] saṅgaṇhatha, paralokena[2] saṅgahameva karotha, sāvasesaṁ akatvā niravasesameva dassāmī"ti. Attano hi thokampi anavasesetvā dinnaṁ niravasesadānaṁ nāma, taṁ mahapphalaṁ hoti. So tathā karonto sabbaṁ datvā puna vanditvā āha "bhante ekaṁ bhattapātiṁ nissāya tīṇi saṁvaccharāni me paragehe bhatiṁ karontena dukkhaṁ anubhūtaṁ, idāni me nibbattanibbattaṭṭhāne sukhameva hotu, tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgī assan"ti. Paccekabuddho "evaṁ hotu, cintāmaṇi viya te sabbakāmadado manosaṅkappā[3] puṇṇacando viya pūrentū"ti anumodanaṁ karonto—

"Icchitaṁ patthitaṁ tuyhaṁ, sabbameva samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā[4].

Icchitaṁ patthitaṁ tuyhaṁ, khippameva samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā"ti—

Vatvā "ayaṁ mahājano yāva Gandhamādanapabbatagamanā maṁ passanto tiṭṭhatū"ti adhiṭṭhāya ākāsena Gandhamādanaṁ agamāsi.

---

1. Idhaloke (Syā, Ka) 2. Paraloke (Syā, Ka)
3. Sabbakāme dadamānā saṅkappā (Syā)
4. Dī-Ṭṭha 2. 82; Aṁ-Ṭṭha 1. 146; Dhammapada-Ṭṭha 1. 127 piṭṭhesupi.

Mahājanopi naṁ passantova aṭṭhāsi. So tattha gantvā taṁ piṇḍapātaṁ pañcasatānaṁ Paccekabuddhānaṁ vibhajitvā adāsi. Sabbe attano pahonakaṁ gaṇhiṁsu. "Appo piṇḍapāto kathaṁ pahosī"ti na cintetabbaṁ. Cattāri hi acinteyyāni[1] vuttāni, tatrāyaṁ Paccekabuddhavisayoti. Mahājano Paccekabuddhānaṁ piṇḍapātaṁ vibhajitvā diyyamānaṁ disvā sādhukārasahassāni pavattesi, asanisatanipātasaddo viya[2] ahosi. Taṁ sutvā Gandhaseṭṭhi cintesi "bhattabhatiko mayā dinnasampattiṁ dhāretuṁ nāsakkhi maññe, tenāyaṁ mahājano parihāsaṁ karonto sannipatito nadatī"ti. So tappavattijānanatthaṁ manusse pesesi. Te āgantvā "sampattidhārakā nāma sāmi evaṁ hontū"ti[3] vatvā taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Seṭṭhi taṁ sutvāva pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā "aho dukkaraṁ tena kataṁ, ahaṁ ettakaṁ kālaṁ evarūpāya sampattiyā ṭhito kiñci dātuṁ nāsakkhin"ti taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tayā idaṁ nāma katan"ti pucchitvā "āma sāmī"ti vutte "handa sahassaṁ gahetvā tava dāne mayhampi pattiṁ dehī"ti āha. So tathā akāsi. Seṭṭhipissa sabbaṁ attano santakaṁ majjhe bhinditvā adāsi.

Catasso hi sampadā nāma vatthusampadā paccayasampadā cetanāsampadā guṇātirekasampadāti. Tattha nirodhasamāpattiraho[4] arahā vā anāgāmī vā dakkhiṇeyyo **vatthusampadā** nāma. Paccayānaṁ dhammena samena uppatti **paccayasampadā** nāma. Dānato pubbe dānakāle pacchā bhāgeti tīsu kālesu cetanāya somanassasahagatañāṇasampayuttabhāvo **cetanāsampadā** nāma. Dakkhiṇeyyassa samāpattito vuṭṭhitabhāvo **guṇātirekasampadā** nāmāti. Imassa ca khīṇāsavo Paccekabuddho dakkhiṇeyyo, bhatiṁ katvā laddhabhāvena paccayo dhammato uppanno, tīsu kālesu parisuddhā cetanā, samāpattito vuṭṭhitamatto Paccekabuddho guṇātirekoti catassopi sampadā nipphannā. Etāsaṁ ānubhāvena diṭṭheva dhamme mahāsampattiṁ pāpuṇanti[5]. Tasmā so seṭṭhino santikā sampattiṁ labhi.

1. Aṁ 1. 392 piṭṭhe.
2. Asanipātasaddo viya (Syā)
3. Sampattidhārako nāma sāmi evarūpo hotīti (Syā)
4. Nirodhasamāpattito vuṭṭhito (Sī, Ka)
5. Pāpuṇāti (Syā, Ka)

aparabhāge ca rājāpi iminā katakammaṁ sutvā taṁ pakkosāpetvā sahassaṁ datvā pattiṁ gahetvā tuṭṭhamānaso mahantaṁ bhogakkhandhaṁ datvā seṭṭhiṭṭhānaṁ adāsi. **Bhattabhatikaseṭṭhī**tissa nāmaṁ akāsi. So Gandhaseṭṭhinā saddhiṁ sahāyo hutvā ekato khādanto pivanto yāvatāyukaṁ ṭhatvā tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṁ Buddhantaraṁ dibbasampattiṁ anubhavitvā imasmiṁ Buddhuppāde Sāvatthiyaṁ Sāriputtattherassūpaṭṭhākakule paṭisandhiṁ gaṇhi. Athassa mātā laddhagabbhaparihārā katipāhaccayena "aho vatāhaṁ pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṁ Sāriputtattherassa satarasabhojanaṁ datvā kāsāyavatthanivatthā suvaṇṇasarakaṁ ādāya āsanapariyante nisinnā tesaṁ bhikkhūnaṁ ucchiṭṭhāvasesakaṁ paribhuñjeyyan"ti dohaḷinī hutvā tatheva katvā dohaḷaṁ paṭivinodesi[1]. Sā sesamaṅgalesupi tathārūpameva dānaṁ datvā puttaṁ vijāyitvā nāmaggahaṇadivase "puttassa me bhante sikkhāpadāni dethā"ti theraṁ āha. Thero "kimassa nāman"ti pucchi. "Bhante puttassa me paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya imasmiṁ gehe kassaci dukkhaṁ nāma na bhūtapubbaṁ, tenevassa **Sukhakumāro**ti nāmaṁ bhavissatī"ti vutte tadevassa nāmaṁ gahetvā sikkhāpadāni adāsi.

Tadā evañcassa mātu "nāhaṁ mama puttassa ajjhāsayaṁ bhindissāmī"ti cittaṁ uppajji. Sā tassa kaṇṇavijjhanamaṅgalādīsupi tatheva dānaṁ adāsi. Kumāropi sattavassikakāle "icchāmahaṁ amma therassa santike pabbajitun"ti āha. Sā "sādhu tāta, nāhaṁ tava ajjhāsayaṁ bhindissāmī"ti theraṁ nimantetvā bhojetvā "bhante putto me pabbajituṁ icchati, imāhaṁ sāyanhasamaye vihāraṁ ānessāmī"ti theraṁ uyyojetvā ñātake sannipātetvā "puttassa me gihikāle kattabbaṁ kiccaṁ ajjeva karissāmā"ti vatvā puttaṁ alaṅkaritvā mahantena sirisobhaggena vihāraṁ netvā therassa niyyādesi. Theropi taṁ "tāta pabbajjā nāma dukkarā, sakkhissasi abhiramitun"ti vatvā "karissāmi vo bhante ovādan"ti vutte kammaṭṭhānaṁ datvā pabbājesi. Mātāpitaropissa pabbajjāya sakkāraṁ karontā antovihāreyeva sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa satarasabhojanaṁ datvā sāyaṁ attano gehaṁ agamaṁsu. Aṭṭhame divase Sāriputtatthero bhikkhusaṁghe gāmaṁ paviṭṭhe vihāre kattabbakiccaṁ katvā sāmaṇeraṁ pattacīvaraṁ

1. Paṭivinesi (Sī)

gāhāpetvā gāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Sāmaṇero antarāmagge mātikādīni disvā Paṇḍitasāmaṇero viya pucchi. Theropi tassa tatheva byākāsi. Sāmaṇero tāni kāraṇāni sutvā "sace tumhe attano pattacīvaraṁ gaṇheyyātha, ahaṁ nivatteyyan"ti vatvā therena tassa ajjhāsayaṁ abhinditvā "sāmaṇera dehi mama pattacīvaran"ti pattacīvare gahite theraṁ vanditvā nivattamāno "bhante mayhaṁ āhāraṁ āharamāno satarasabhojanaṁ āhareyyāthā"ti āha. Kuto taṁ labhissāmīti. Attano puññena alabhanto mama puññena labhissatha bhanteti. Athassa thero kuñcikaṁ datvā gāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Sopi vihāraṁ āgantvā therassa gabbhaṁ vivaritvā pavisitvā dvāraṁ pidhāya attano kāye ñāṇaṁ otāretvā nisīdi.

Tassa guṇatejena Sakkassa āsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Sakko "kiṁ nu kho etan"ti olokento sāmaṇeraṁ disvā "Sukhasāmaṇero attano upajjhāyassa pattacīvaraṁ datvā 'samaṇadhammaṁ karissāmī'ti nivatto, mayā tattha gantuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā cattāro mahārāje pakkosāpetvā "gacchatha tātā, vihārassūpavane dussaddake[1] sakuṇe palāpethā"ti uyyojesi. Te tathā katvā sāmantā[2] ārakkhaṁ gaṇhiṁsu. Candimasūriye[3] "attano vimānāni gahetvā tiṭṭhathā"ti āṇāpesi. Tepi tathā kariṁsu. Sayampi āviñchanaṭṭhāne ārakkhaṁ gaṇhi. Vihāro[4] sannisinno niravo ahosi. Sāmaṇero ekaggacittena vipassanaṁ vaḍḍhetvā tīṇi maggaphalāni pāpuṇi. Thero "sāmaṇerena 'satarasabhojanaṁ āhareyyāthā'ti vuttaṁ, kassa nu kho ghare sakkā laddhun"ti olokento ekaṁ ajjhāsayasampannaṁ upaṭṭhākakulaṁ disvā tattha gantvā "bhante sādhu vo kataṁ ajja idhāgacchantehī"ti tehi tuṭṭhamānasehi pattaṁ gahetvā nisīdāpetvā yāgukhajjakaṁ datvā yāva bhattakālaṁ dhammakathaṁ yācito tesaṁ sāraṇīyadhammakathaṁ kathetvā kālaṁ sallakkhetvā desanaṁ niṭṭhāpesi. Athassa satarasabhojanaṁ datvā taṁ ādāya gantukāmaṁ theraṁ disvā "bhuñjatha bhante, aparampi te dassāmā"ti theraṁ bhojetvā puna pattapūraṁ adaṁsu. Thero taṁ ādāya "sāmaṇero me chāto"ti

---

1. Dussadde (Ka) 2. Samantā (Sī) 3. Candimasūriyā (Sī) 4. Vihāre (Sī, Ka)

turitaturito vihāraṁ pāyāsi. Taṁ divasaṁ Satthā pātova nikkhamitvā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova āvajjesi "ajja Sukhasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaraṁ datvā 'samaṇadhammaṁ karissāmī'ti nivatto, nipphannaṁ nu kho tassa kiccan"ti. So tiṇṇaṁyeva maggaphalānaṁ pattabhāvaṁ disvā uttaripi upadhārento "sakkhissatāyaṁ ajja arahattaṁ pāpuṇituṁ, Sāriputto pana 'sāmaṇero me chāto'ti vegena bhattaṁ ādāya nikkhamati, sace imasmiṁ arahattaṁ appatte bhattaṁ āharissati, imassa antarāyo bhavissati, mayā gantvā dvārakoṭṭhake ārakkhaṁ gaṇhituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā Gandhakuṭito nikkhamitvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā ārakkhaṁ gaṇhi.

Theropi bhattaṁ āhari. Atha naṁ heṭṭhā vuttanayeneva cattāro pañhe pucchi. Pañhavissajjanāvasāne sāmaṇero arahattaṁ pāpuṇi. Satthā theraṁ āmantetvā "gaccha Sāriputta, sāmaṇerassa te bhattaṁ dehī"ti āha. Thero gantvā dvāraṁ ākoṭesi. Sāmaṇeropi nikkhamitvā upajjhāyassa vattaṁ katvā "bhattakiccaṁ karohī"ti vutte therassa bhattena anatthikabhāvaṁ ñatvā Sattavassikakumāro taṅkhaṇaññeva arahattaṁ patto nīcāsanaṭṭhānaṁ[1] paccavekkhanto bhattakiccaṁ katvā pattaṁ dhovi. Tasmiṁ kāle cattāro mahārājāno ārakkhaṁ vissajjesuṁ. Candimasūriyāpi vimānāni muñciṁsu. Sakkopi āviñchanaṭṭhāne ārakkhaṁ vissajjesi. Sūriyo nabhamajjhaṁ atikkantoyeva paññāyi. Bhikkhū "sāyanho paññāyati, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṁ kataṁ, kiṁ nu kho ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando"ti vadiṁsu. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "bhante ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṁ kataṁ, atha ca pana sūriyo nabhamajjhaṁ atikkantoyeva paññāyatī"ti vutte "bhikkhave evamevaṁ hoti puññavantānaṁ samaṇadhammakaraṇakāle. Ajja hi cattāro mahārājāno sāmantā ārakkhaṁ gaṇhiṁsu, candimasūriyā vimānāni gahetvā aṭṭhaṁsu, sakko āviñchanake ārakkhaṁ gaṇhi, ahampi dvārakoṭṭhake ārakkhaṁ gaṇhiṁ, ajja Sukhasāmaṇero mātikāya udakaṁ harante, usukāre usuṁ ujuṁ

1. Nibbānaṭṭhānaṁ (Sī, Ka)

karonte, tacchake cakkādīni karonte disvā attānaṁ dametvā arahattaṁ patto"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

145. "Udakaṁ hi nayanti nettikā, usukārā namayanti tejanaṁ.
Dāruṁ namayanti tacchakā, attānaṁ damayanti subbatā"ti.

Tattha **subbatā**ti suvadā, sukhena ovaditabbā anusāsitabbāti attho. Sesaṁ heṭṭhā vuttanayameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sukhasāmaṇeravatthu ekādasamaṁ.

Daṇḍavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dasamo vaggo.

11. Jarāvagga

1. Visākhāya sahāyikānaṁ vatthu

Ko nu hāso kimānandoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Visākhāya sahāyikāyo ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira pañcasatā kulaputtā "evaṁ imā appamādavihāriniyo bhavissantī"ti attano attano bhariyāyo Visākhaṁ mahā-upāsikaṁ sampaṭicchāpesuṁ. Tā uyyānaṁ vā vihāraṁ vā gacchantiyo tāya saddhiṁyeva gacchanti. Tā ekasmiṁ kāle "sattāhaṁ surāchaṇo bhavissatī"ti chaṇe saṁghuṭṭhe attano attano sāmikānaṁ suraṁ paṭiyādesuṁ. Te sattāhaṁ surāchaṇaṁ kīḷitvā aṭṭhame divase kammantabheriyā nikkhantāya kammante agamaṁsu[1]. Tāpi itthiyo "mayaṁ sāmikānaṁ sammukhā suraṁ pātuṁ na labhimhā, avasesā surā ca atthi, idaṁ yathā te na jānanti, tathā pivissāmā"ti Visākhāya santikaṁ gantvā "icchāma ayye uyyānaṁ daṭṭhun"ti vatvā "sādhu ammā, tena hi kattabbakiccāni katvā nikkhamathā"ti vutte tāya saddhiṁ gantvā paṭicchannākārena suraṁ nīharāpetvā uyyāne pivitvā mattā vicariṁsu. Visākhāpi "ayuttaṁ imāhi kataṁ, idāni maṁ 'samaṇassa Gotamassa sāvikā Visākhā suraṁ pivitvā vicaratī'ti titthiyāpi garahissantī"ti cintetvā tā itthiyo āha "ammā ayuttaṁ vo kataṁ, mamapi ayaso uppādito, sāmikāpi vo kujjhissanti, idāni kiṁ karissathā"ti. Gilānālayaṁ dassayissāma ayyeti. Tena hi paññāyissatha sakena kammenāti. Tā gehaṁ gantvā gilānālayaṁ kariṁsu. Atha tāsaṁ sāmikā "itthannāmā ca itthannāmā ca kahan"ti pucchitvā "gilānā"ti sutvā "addhā etāhi avasesasurā pītā bhavissantī"ti sallakkhetvā tā pothetvā anayabyasanaṁ pāpesuṁ. Tā aparasmimpi chaṇavāre tatheva suraṁ pivitukāmā Visākhaṁ upasaṅkamitvā "ayye uyyānaṁ no nehī"ti vatvā "pubbepi me tumhehi ayaso uppādito, gacchatha, na vo ahaṁ nessāmī"ti tāya paṭikkhittā "idāni evaṁ na karissāmā"ti sammantayitvā[2] puna taṁ upasaṅkamitvā āhaṁsu

---

1. Kammantakiriyāya nikkhantā agamaṁsu (Syā)   2. Samassāsetvā (Syā, Ka)

"ayye Buddhapūjaṁ kātukāmāmhā, vihāraṁ no nehī"ti. Idāni ammā yujjati, gacchatha, parivacchaṁ karothāti. Tā caṅkoṭakehi gandhamālādīni gāhāpetvā surāpuṇṇe muṭṭhivārake hatthehi olambetvā mahāpaṭe pārupitvā Visākhaṁ upasaṅkamitvā tāya saddhiṁ vihāraṁ pavisamānā ekamantaṁ gantvā[1] muṭṭhivārakeheva suraṁ pivitvā vārake chaḍḍetvā dhammasabhāyaṁ Satthu purato nisīdiṁsu.

Visākhā "imāsaṁ bhante dhammaṁ kathethā"ti āha. Tāpi madavegena kampamānasarīrā "naccāma, gāyāmā"ti[2] cittaṁ uppādesuṁ. Athekā mārakāyikā devatā "imāsaṁ sarīre[3] adhimuccitvā samaṇassa Gotamassa purato vippakāraṁ dassessāmī"ti cintetvā tāsaṁ sarīre[3] adhimucci. Tāsu ekaccā Satthu purato pāṇiṁ paharitvā hasituṁ, ekaccā naccituṁ ārabhiṁsu. Satthā "kiṁ idan"ti āvajjento taṁ kāraṇaṁ ñatvā "na idāni mārakāyikānaṁ otāraṁ[4] labhituṁ dassāmi. Na hi mayā ettakaṁ kālaṁ pāramiyo pūrentena mārakāyikānaṁ otāralābhatthāya pūritā"ti tā saṁvejetuṁ bhamukalomato rasmiyo vissajjesi, tāvadeva andhakāratimisā[5] ahosi. Tā bhītā ahesuṁ maraṇabhayatajjitā. Tena tāsaṁ kucchiyaṁ surā jīri. Satthā nisinnapallaṅke antarahito Sinerumuddhani ṭhatvā uṇṇālomato[6] rasmiṁ vissajjesi, taṅkhaṇaṁyeva candasahassuggamanaṁ viya ahosi. Atha Satthā tā itthiyo āmantetvā "tumhehi mama santikaṁ āgacchamānāhi pamattāhi āgantuṁ na vaṭṭati. Tumhākaṁ hi pamādeneva mārakāyikā devatā otāraṁ labhitvā tumhe hasādīnaṁ akaraṇaṭṭhāne hasādīni[7] kārāpesi, idāni tumhehi rāgādīnaṁ aggīnaṁ nibbāpanatthāya ussāhaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

146. "Ko nu hāso kimānando, niccaṁ pajjalite sati.
Andhakārena onaddhā, padīpaṁ na gavesathā"ti.

Tattha **Ānando**ti tuṭṭhi. Idaṁ vuttaṁ hoti—imasmiṁ lokasannivāse rāgādīhi ekādasahi aggīhi **niccaṁ pajjalite sati ko nu** tumhākaṁ **hāso**

---

1. Nisīditvā (Ka) 2. Naccissāma gāyissāmāti (Sī, Syā) 3. Sarīresu (Syā, Ka)
4. Okāsaṁ (Ka) 5. Andhakāratimirā (Ka) 6. Uṇṇalomato (Sī)
7. Hassādīni (Sī)

vā tuṭṭhi vā? Nanu esa akattabbarūpoyeva. Aṭṭhavatthukena hi avijjāndhakārena **onaddhā** tumhe tasseva andhakārassa vidhamanatthāya kiṁ kāraṇā ñāṇappadīpaṁ **na gavesatha** na karothāti.

Desanāvasāne pañcasatāpi tā itthiyo sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu.

Satthā tāsaṁ acalasaddhāya patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā Sinerumatthakā otaritvā Buddhāsane nisīdi. Atha naṁ Visākhā āha "bhante surā nāmesā pāpikā. Evarūpā hi nāma imā itthiyo tumhādisassa Buddhassa purato nisīditvā iriyāpathamattampi saṇṭhāpetuṁ asakkontiyo uṭṭhāya pāṇiṁ paharitvā hasanagītanaccādīni ārabhiṁsū"ti. Satthā "āma Visākhe, pāpikā eva esā surā nāma. Etañhi nissāya aneke sattā anayabyasanaṁ pattā"ti vatvā "kadā panesā bhante uppannā"ti vutte tassā uppattiṁ vitthārena kathetuṁ atītaṁ āharitvā **Kumbhajātakaṁ**[1] kathesīti.

Visākhāya sahāyikānaṁ vatthu paṭhamaṁ.

---

2. Sirimāvatthu

Passa cittakatanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Sirimaṁ ārabbha kathesi.

Sā kira Rājagahe abhirūpā gaṇikā. Ekasmiṁ pana antovasse Sumanaseṭṭhiputtassa bhariyāya Puṇṇakaseṭṭhissa dhītāya Uttarāya nāma upāsikāya aparajjhitvā taṁ pasādetukāmā tassā gehe bhikkhusaṁghena saddhiṁ katabhattakiccaṁ Satthāraṁ khamāpetvā taṁ divasaṁ Dasabalassa bhattānumodanaṁ sutvā—

"Akkodhena jine kodhaṁ, asādhuṁ sādhunā jine.
Jine kadariyaṁ dānena, saccenā'likavādinan"ti[2]—

---

1. Khu 5. 361 piṭṭhe.
2. Khu 5. 36; Khu 1. 46 piṭṭhesu.

gāthāpariyosāne sotāpattiphalaṁ pāpuṇi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārakathā pana Kodhavagge anumodanagāthāvaṇṇanāyameva āvibhavissati. Evaṁ sotāpattiphalaṁ pattā pana Sirimā Dasabalaṁ nimantetvā[1] punadivase mahādānaṁ datvā saṁghassa aṭṭhakabhattaṁ[2] nibaddhaṁ dāpesi[3]. Ādito paṭṭhāya nibaddhaṁ aṭṭha bhikkhū gehaṁ gacchanti. "Sappiṁ gaṇhatha, khīraṁ gaṇhathā"ti-ādīni vatvā tesaṁ patte pūreti. Ekena laddhaṁ tiṇṇampi catunnampi pahoti. Devasikaṁ soḷasakahāpaṇaparibbayena piṇḍapāto dīyati. Athekadivasaṁ eko bhikkhu tassā gehe aṭṭhakabhattaṁ bhuñjitvā tiyojanamatthake ekaṁ vihāraṁ agamāsi. Atha naṁ sāyaṁ therupaṭṭhāne nisinnaṁ pucchiṁsu "āvuso kahaṁ bhikkhaṁ gahetvā āgatosī"ti. Sirimāya aṭṭhakabhattaṁ me bhuttanti. Manāpaṁ katvā deti āvusoti. "Na sakkā tassā bhattaṁ vaṇṇetuṁ, ativiya paṇītaṁ katvā deti, ekena laddhaṁ tiṇṇampi catunnampi pahoti, tassā pana deyyadhammatopi dassanameva uttaritaraṁ. Sā hi itthī evarūpā ca evarūpā cā"ti tassā guṇe vaṇṇesi.

Atheko bhikkhu tassā guṇakathaṁ sutvā adassaneneva sinehaṁ uppādetvā "mayā gantvā taṁ daṭṭhuṁ vaṭṭatī"ti attano vassaggaṁ kathetvā taṁ bhikkhuṁ ṭhitikaṁ pucchitvā "sve āvuso tasmiṁ gehe tvaṁ saṁghatthero hutvā aṭṭhakabhattaṁ labhissasī"ti sutvā taṅkhaṇaññeva pattacīvaraṁ ādāya pakkantopi pātova aruṇe uggate salākaggaṁ pavisitvā ṭhito saṁghatthero hutvā tassā gehe aṭṭhakabhattaṁ labhi. Yo pana bhikkhu hiyyo bhuñjitvā pakkāmi, tassa gatavelāyameva assā sarīre rogo uppajji. Tasmā sā ābharaṇāni omuñcitvā nipajji. Athassā dāsiyo aṭṭhakabhattaṁ labhitvā āgate bhikkhū disvā ārocesuṁ. Sā sahatthā patte gahetvā nisīdāpetuṁ vā parivisituṁ vā asakkontī dāsiyo āṇāpesi "ammā patte gahetvā ayye nisīdāpetvā yāguṁ pāyetvā khajjakaṁ datvā bhattavelāya patte pūretvā dethā"ti. Tā "sādhu ayye"ti bhikkhū pavesetvā yāguṁ pāyetvā khajjakaṁ datvā bhattavelāya bhattassa patte pūretvā tassā ārocayiṁsu. Sā "maṁ pariggahetvā netha, ayye vandissāmī"ti vatvā tāhi pariggahetvā bhikkhūnaṁ santikaṁ nītā vedhamānena sarīrena bhikkhū vandi. So bhikkhu taṁ

1. Patvā bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā (Ka)
2. Aṭṭhasalākabhattaṁ (Sī)
3. Ṭhapesi (Syā)

oloketvā cintesi “gilānāya tāva evarūpā ayaṁ etissā rūpasobhā, arogakāle pana sabbābharaṇapaṭimaṇḍitāya imissā kīdisī rūpasampattī”ti. Athassa anekavassakoṭisannicito kileso samudācari, so aññāṇī[1] hutvā bhattaṁ bhuñjituṁ asakkonto pattamādāya vihāraṁ gantvā pattaṁ pidhāya ekamante ṭhapetvā cīvaraṁ[2] pattharitvā nipajji.

Atha naṁ eko sahāyako bhikkhu yācantopi bhojetuṁ nāsakkhi. So chinnabhatto ahosi. Taṁ divasameva sāyanhasamaye Sirimā kālamakāsi. Rājā Satthu sāsanaṁ pesesi “bhante Jīvakassa kaniṭṭhabhaginī Sirimā kālamakāsī”ti. Satthā taṁ sutvā rañño sāsanaṁ pahiṇi “Sirimāya jhāpanakiccaṁ natthi, āmakasusāne taṁ yathā kākasunakhādayo na khādanti, tathā nipajjāpetvā rakkhāpethā”ti. Rājāpi tathā akāsi. Paṭipāṭiyā tayo divasā atikkantā, catutthe divase sarīraṁ uddhumāyi, navahi vaṇamukhehi puḷavā paggghariṁsu, sakalasarīraṁ bhinnaṁ sālibhattacāṭi viya ahosi. Rājā nagare bheriṁ carāpesi “ṭhapetvā geharakkhake dārake Sirimāya dassanatthaṁ anāgacchantānaṁ aṭṭha kahāpaṇāni daṇḍo”ti. Satthu santikañca pesesi “Buddhappamukho kira bhikkhusaṁgho Sirimāya dassanatthaṁ āgacchatū”ti. Satthā bhikkhūnaṁ ārocesi “Sirimāya dassanatthaṁ gamissāmā”ti. Sopi daharabhikkhu cattāro divase kassaci vacanaṁ aggahetvā chinnabhattova nipajji. Patte bhattaṁ pūtikaṁ jātaṁ, patte malaṁ uṭṭhahi. Atha naṁ so sahāyako bhikkhu upasaṅkamitvā “āvuso Satthā Sirimāya dassanatthaṁ gacchatī”ti āha. So tathā chātajjhattopi[3] “Sirimā”ti vuttapadeyeva sahasā uṭṭhahitvā “kiṁ bhaṇasī”ti āha. “Satthā Sirimaṁ daṭṭhuṁ gacchati, tvampi gamissasī”ti vutte “āmagamissāmī”ti bhattaṁ chaḍḍetvā pattaṁ dhovitvā thavikāya pakkhipitvā bhikkhusaṁghena saddhiṁ agamāsi. Satthā bhikkhusaṁghaparivuto ekapasse aṭṭhāsi, bhikkhunisaṁghopi rājaparisāpi upāsakaparisāpi upāsikāparisāpi ekekapasse aṭṭhaṁsu.

Satthā rājānaṁ pucchi “kā esā mahārājā”ti. Bhante Jīvakassa bhaginī Sirimā nāmāti. Sirimā esāti. Āma bhanteti.

---

1. Anaññamano (Syā) 2. Cīvarakaṇṇaṁ (Sī, Ka) 3. Nipajjantopi (Sī)

tena hi nagare bheriṁ carāpehi "sahassaṁ datvā Sirimaṁ gaṇhantū"ti. Rājā tathā kāresi. Ekopi 'han'ti vā 'hun'ti vā[1] vadanto nāma nāhosi. Rājā Satthu ārocesi "na gaṇhanti bhante"ti. Tena hi mahārāja agghaṁ ohārehīti. Rājā "pañcasatāni datvā gaṇhantū"ti bheriṁ carāpetvā kañci gaṇhanakaṁ adisvā "aḍḍhateyyāni satāni, dve satāni, sataṁ, paṇṇāsaṁ, pañcavīsati kahāpaṇe, dasa kahāpaṇe, pañca kahāpaṇe, ekaṁ kahāpaṇaṁ, aḍḍhaṁ, pādaṁ, māsakaṁ, kākaṇikaṁ datvā Sirimaṁ gaṇhantū"ti bheriṁ carāpesi. Koci taṁ na icchi. "Mudhāpi gaṇhantū"ti bheriṁ carāpesi. 'Han'ti vā 'hun'ti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā "mudhāpi bhante gaṇhanto nāma natthī"ti āha. Satthā "passatha bhikkhave mahājanassa piyaṁ mātugāmaṁ, imasmiṁyeva nagare sahassaṁ datvā pubbe ekadivasaṁ labhiṁsu, idāni mudhā gaṇhantopi natthi, evarūpaṁ nāma rūpaṁ khayavayappattaṁ, passatha bhikkhave āturaṁ attabhāvan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

147. "Passa cittakataṁ bimbaṁ, arukāyaṁ samussitaṁ.
Āturaṁ bahusaṅkappaṁ, yassa natthi dhuvaṁ ṭhitī"ti.

Tattha **cittakatan**ti katacittaṁ, vatthābharaṇamālālattakādīhi vicittanti[2] attho. **Bimban**ti dīghādiyuttaṭṭhānesu dīghādīhi aṅgapaccaṅgehi saṇṭhitaṁ attabhāvaṁ. **Arukāyan**ti navannaṁ vaṇamukhānaṁ vasena arubhūtaṁ kāyaṁ. **Samussitan**ti tīhi aṭṭhisatehi samussitaṁ. **Āturan**ti sabbakālaṁ iriyāpathādīhi pariharitabbatāya niccagilānaṁ. **Bahusaṅkappan**ti mahājanena bahudhā saṅkappitaṁ. **Yassa natthi dhuvaṁ ṭhitī**ti yassa dhuvabhāvo vā ṭhitibhāvo vā natthi, ekantena bhedanavikiraṇaviddhaṁsanadhammamevetaṁ, imaṁ passathāti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi, sopi bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Sirimāvatthu dutiyaṁ.

---

1. Ahanti vā ahanti vā (Syā) 2. Vatthābharaṇamālālaṅkārādīhi cittakatanti (Syā, Ka)

3. Uttarātherīvatthu

Parijiṇṇamidanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Uttarātheriṁ nāma bhikkhuniṁ ārabbha kathesi.

Therī kira vīsavassasatikā jātiyā piṇḍāya caritvā laddhapiṇḍapātā antaravīthiyaṁ ekaṁ bhikkhuṁ disvā piṇḍapātena āpucchitvā tassa apaṭikkhipitvā gaṇhantassa sabbaṁ datvā nirāhārā ahosi. Evaṁ dutiyepi tatiyepi divase tasseva bhikkhuno tasmiṁyeva ṭhāne bhattaṁ datvā nirāhārā ahosi, catutthe divase pana piṇḍāya carantī ekasmiṁ sambādhaṭṭhāne Satthāraṁ disvā paṭikkamantī olambantaṁ attano cīvarakaṇṇaṁ akkamitvā saṇṭhātuṁ asakkontī parivattitvā pati. Satthā tassā santikaṁ gantvā "bhagini parijiṇṇo te attabhāvo na cirasseva bhijjissatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

148. "Parijiṇṇamidaṁ rūpaṁ, roganīḷaṁ pabhaṅguraṁ.
Bhijjati pūtisandeho, maraṇantaṁ hi jīvitan"ti.

Tassattho—bhagini **idaṁ** tava sarīrasaṅkhātaṁ **rūpaṁ** mahallakabhāvena **parijiṇṇaṁ,** tañca kho sabbarogānaṁ nivāsaṭṭhānaṭṭhena **roganīḷaṁ**[1], yathā kho pana taruṇopi siṅgālo "jarasiṅgālo"ti vuccati, taruṇāpi gaḷocīlatā "pūtilatā"ti vuccati, evaṁ tadahujātaṁ suvaṇṇavaṇṇampi samānaṁ niccaṁ paggharaṇaṭṭhena pūtitāya **pabhaṅguraṁ**[2], so esa pūtiko samāno tava deho **bhijjati,** na cirasseva bhijjissatīti veditabbo. Kiṁ kāraṇā? **Maraṇantaṁ hi jīvitaṁ** yasmā[3] sabbasattānaṁ jīvitaṁ maraṇapariyosānamevāti vuttaṁ hoti.

Desanāvasāne sā therī sotāpattiphalaṁ pattā, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Uttarātherīvatthu tatiyaṁ.

---

1. Roganiḍḍhaṁ (Sī), roganiddhaṁ (Syā) 2. Pabhaṅguṇaṁ (Syā)
3. Tasmā (Sī, Ka)

4. Sambahula-adhimānikabhikkhuvatthu

Yānimānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule adhimānike bhikkhū ārabbha kathesi.

Pañcasatā kira bhikkhū Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññaṁ pavisitvā ghaṭentā vāyamantā jhānaṁ nibbattetvā "kilesānaṁ asamudācārena pabbajitakiccaṁ no nipphannaṁ[1], attanā paṭiladdhaguṇaṁ Satthu ārocessāmā"ti āgamiṁsu. Satthā tesaṁ bahidvārakoṭṭhakaṁ pattakāleyeva Ānandattheraṁ āha "Ānanda etesaṁ bhikkhūnaṁ pavisitvā mayā[2] diṭṭhena kammaṁ natthi, āmakasusānaṁ gantvā tato āgantvā maṁ passantū"ti. Thero gantvā tesaṁ tamatthaṁ ārocesi. Te "kiṁ amhākaṁ āmakasusānenā"ti avatvāva "dīghadassinā Buddhena kāraṇaṁ diṭṭhaṁ bhavissatī"ti āmakasusānaṁ gantvā tattha kuṇapāni passantā ekāhadvīhapatitesu kuṇapesu āghātaṁ paṭilabhitvā taṁ khaṇaṁ patitesu allasarīresu rāgaṁ uppādayiṁsu, tasmiṁ khaṇe attano sakilesabhāvaṁ jāniṁsu. Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova obhāsaṁ pharitvā tesaṁ bhikkhūnaṁ sammukhe kathento viya "nappatirūpaṁ nu kho[3] bhikkhave tumhākaṁ evarūpaṁ aṭṭhisaṅghātaṁ disvā rāgaratiṁ uppādetun"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

149. "Yānimāni apatthāni, alābūneva sārade.
Kāpotakāni aṭṭhīni, tāni disvāna kā ratī"ti.

Tattha **apatthānī**ti[4] chaḍḍitāni. **Sārade**ti saradakāle vātātapapahatāni tattha tattha vippakiṇṇa-alābūni viya. **Kāpotakānī**ti kapotakavaṇṇāni. **Tāni disvānā**ti tāni evarūpāni aṭṭhīni disvā tumhākaṁ kā rati, nanu appamattakampi kāmaratiṁ kātuṁ na vaṭṭatiyevāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū yathāṭhitāva arahattaṁ patvā Bhagavantaṁ abhitthavamānā āgantvā vandiṁsūti.

Sambahula-adhimānikabhikkhuvatthu catutthaṁ.

---

1. Nipphannanti maññamānā (Syā)
2. Maṁ (Ka)
3. Patirūpaṁ nu kho (Syā, Ka)
4. Apattānīti (Ka)

5. Janapadakalyāṇī Rūpanandātherīvatthu

Aṭṭhīnaṁ nagaraṁ katanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Janapadakalyāṇiṁ Rūpanandātheriṁ ārabbha kathesi.

Sā kira ekadivasaṁ cintesi "mayhaṁ jeṭṭhabhātiko rajjasiriṁ pahāya pabbajitvā loke aggapuggalo Buddho jāto, puttopissa Rāhulakumāro pabbajito, bhattāpi me pabbajito, mātāpi me pabbajitā, ahampi ettake ñātijane pabbajite gehe kiṁ karissāmi, pabbajissāmī"ti. Sā bhikkhunupassayaṁ gantvā pabbaji ñātisineheneva, no saddhāya, abhirūpatāya pana **Rūpanandā**ti paññāyi. "Satthā kira 'rūpaṁ aniccaṁ dukkhaṁ anattā, vedanā, saññā, saṅkhārā, viññāṇaṁ aniccaṁ dukkhaṁ anattā'ti vadetī"ti sutvā sā evaṁ dassanīye pāsādike mamapi rūpe dosaṁ katheyyāti Satthu sammukhībhāvaṁ na gacchati. Sāvatthivāsino pātova dānaṁ datvā samādinnuposathā suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihatthā sāyanhasamaye Jetavane sannipatitvā dhammaṁ suṇanti. Bhikkhunisaṁghopi Satthu dhammadesanāya uppannacchando vihāraṁ gantvā dhammaṁ suṇāti. Dhammaṁ sutvā nagaraṁ pavisanto Satthu guṇakathaṁ kathentova pavisati.

Catuppamāṇike hi lokasannivāse appakāva te sattā, yesaṁ Tathāgataṁ passantānaṁ pasādo na uppajjati. Rūpappamāṇikāpi hi Tathāgatassa lakkhaṇānubyañjanapaṭimaṇḍitaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ disvā pasīdanti, ghosappamāṇikāpi anekāni jātisatāni nissāya pavattaṁ Satthu guṇaghosañceva aṭṭhaṅgasamannāgataṁ dhammadesanāghosañca sutvā pasīdanti, lūkhappamāṇikāpissa cīvarādilūkhataṁ paṭicca pasīdanti, dhammappamāṇikāpi "evarūpaṁ Dasabalassa sīlaṁ, evarūpo samādhi, evarūpā paññā, Bhagavā sīlādīhi guṇehi asamo appaṭipuggalo"ti pasīdanti. Tesaṁ Tathāgatassa guṇaṁ kathentānaṁ mukhaṁ nappahoti. Rūpanandā bhikkhunīnañceva upāsikānañca santikā Tathāgatassa guṇakathaṁ sutvā cintesi "ativiya me bhātikassa vaṇṇaṁ kathentiyeva. Ekadivasampi me rūpe dosaṁ kathento kittakaṁ kathessati. Yaṁnūnāhaṁ bhikkhunīhi saddhiṁ gantvā attānaṁ adassetvāva Tathāgataṁ passitvā dhammamassa suṇitvā āgaccheyyan"ti. Sā "ahampi ajja dhammassavanaṁ gamissāmī"ti bhikkhunīnaṁ ārocesi.

Bhikkhuniyo "cirassaṁ vata Rūpanandāya Satthu upaṭṭhānaṁ gantukāmatā uppannā, ajja Satthā imaṁ nissāya vicitradhammadesanaṁ nānānayaṁ desessatī"ti tuṭṭhamānasā taṁ ādāya nikkhamiṁsu. Sā nikkhantakālato paṭṭhāya "ahaṁ attānaṁ neva dassessāmī"ti cintesi. Satthā "ajja rūpanandā mayhaṁ upaṭṭhānaṁ āgamissati, kīdisī nu kho tassā dhammadesanā sappāyā"ti cintetvā "rūpagarukā esā attabhāve balavasinehā, kaṇṭakena kaṇṭakuddharaṇaṁ viya rūpenevassā rūpamadanimmadanaṁ sappāyan"ti sanniṭṭhānaṁ katvā tassā vihāraṁ pavisanasamaye ekaṁ pana abhirūpaṁ itthiṁ soḷasavassuddesikaṁ rattavatthanivatthaṁ sabbābharaṇapaṭimaṇḍitaṁ bījaniṁ gahetvā attano santike ṭhatvā bījayamānaṁ iddhibalena abhinimmini. Taṁ kho pana itthiṁ Satthā ceva passati Rūpanandā ca. Sā bhikkhunīhi saddhiṁ vihāraṁ pavisitvā bhikkhunīnaṁ piṭṭhipasse ṭhatvā pañcapatiṭṭhitena Satthāraṁ vanditvā bhikkhunīnaṁ antare nisinnā pādantato paṭṭhāya Satthāraṁ olokentī lakkhaṇavicittaṁ anubyañjanasamujjalaṁ byāmappabhāparikkhittaṁ Satthu sarīraṁ disvā puṇṇacandasassirikaṁ mukhaṁ olokentī samīpe ṭhitaṁ itthirūpaṁ addasa. Sā taṁ oloketvā attabhāvaṁ olokentī suvaṇṇarājahaṁsiyā purato kākīsadisaṁ attānaṁ avamaññi. Iddhimayarūpaṁ[1] diṭṭhakālato paṭṭhāyeva hi tassā akkhīni bhamiṁsu. Sā "aho imissā kesā sobhanā, aho nalāṭaṁ[2] sobhanan"ti sabbesaṁ sārīrappadesānaṁ[3] rūpasiriyā samākaḍḍhitacittā[4] tasmiṁ rūpe balavasinehā ahosi.

Satthā tassā tattha abhiratiṁ ñatvā dhammaṁ desentova taṁ rūpaṁ soḷasavassuddesikabhāvaṁ atikkamitvā vīsativassuddesikaṁ katvā dassesi. Rūpanandā oloketvā "na vatidaṁ[5] rūpaṁ purimasadisan"ti thokaṁ virattacittā ahosi. Satthā anukkameneva tassā itthiyā sakiṁ vijātavaṇṇaṁ majjhimitthivaṇṇaṁ jarājiṇṇamahallikitthivaṇṇañca dassesi. Sāpi anupubbeneva "idampi antarahitaṁ, idampi antarahitan"ti jarājiṇṇakāle taṁ virajjamānā khaṇḍadantiṁ palitasiraṁ obhaggaṁ gopānasivaṅkaṁ daṇḍaparāyaṇaṁ pavedhamānaṁ disvā ativiya virajji. Atha Satthā taṁ byādhinā abhibhūtaṁ katvā dassesi. Sā taṅkhaṇaññeva daṇḍañca tālavaṇṭañca chaḍḍetvā

---

1. Iddhimayarūpassa (Sī) 2. Lalāṭaṁ (Syā) 3. Sarīrappadesānaṁ (Syā, Ka)
4. Samākaḍḍhitacittatāyā (Sī) 5. Nevidaṁ (Ka)

mahāviravaṁ viravamānā bhūmiyaṁ patitvā sake muttakarīse nimuggā aparāparaṁ parivatti. Rūpanandā tampi disvā ativiya virajji. Satthāpi tassā itthiyā maraṇaṁ dassesi. Sā taṅkhaṇaṁyeva uddhumātakabhāvaṁ āpajji, navahi vaṇamukhehi pubbavaṭṭiyo ceva puḷavā ca paggghariṁsu, kākādayo sannipatitvā vilumpiṁsu. Rūpanandāpi taṁ oloketvā "ayaṁ itthī imasmiṁ yeva ṭhāne jaraṁ pattā, byādhiṁ pattā, maraṇaṁ pattā, imassāpi me attabhāvassa evameva jarābyādhimaraṇāni āgamissantī"ti attabhāvaṁ aniccato passi. Aniccato diṭṭhattā eva pana dukkhato anattato diṭṭhoyeva hoti. Athassā tayo bhavā ādittā gehā viya gīvāya baddhakuṇapaṁ viya ca upaṭṭhahiṁsu, kammaṭṭhānābhimukhaṁ cittaṁ pakkhandi. Satthā tāya aniccato diṭṭhabhāvaṁ ñatvā "sakkhissati nu kho sayameva attano patiṭṭhaṁ kātun"ti olokento "na sakkhissati, bahiddhā paccayaṁ laddhuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā tassā sappāyavasena dhammaṁ desento āha—

"Āturaṁ asuciṁ pūtiṁ, passa Nande samussayaṁ.
Uggharantaṁ paggharantaṁ, bālānaṁ abhipatthitaṁ.

Yathā idaṁ tathā etaṁ, yathā etaṁ tathā idaṁ.
Dhātuto[1] suññato passa, mā lokaṁ punarāgami.
Bhave chandaṁ virājetvā, upasanto carissatī"ti.

Itthaṁ sudaṁ[2] Bhagavā Nandaṁ bhikkhuniṁ ārabbha imā gāthāyo abhāsitthāti. Nandā desanānusārena ñāṇaṁ pesetvā sotāpattiphalaṁ pāpuṇi. Athassā upari tiṇṇaṁ maggaphalānaṁ vipassanāparivāsatthāya suññatākammaṭṭhānaṁ kathetuṁ "Nande mā 'imasmiṁ sarīre sāro atthī'ti saññaṁ kari. Appamattakopi hi ettha sāro natthi, tīṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā kataṁ Aṭṭhinagarametan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

150. "Aṭṭhīnaṁ nagaraṁ kataṁ, maṁsalohitalepanaṁ.
Yattha jarā ca maccu ca, māno makkho ca ohito"ti.

Tassattho—yatheva hi pubbaṇṇāparaṇṇādīnaṁ odahanatthāya kaṭṭhāni ussāpetvā vallīhi bandhitvā mattikāya vilimpetvā nagarasaṅkhātaṁ bahiddhā

---

1. Dhātuyo (Syā) 2. Idaṁ suttaṁ (Ka)

gehaṁ karonti, evamidaṁ ajjhattikampi tīṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā nhāruvinaddhaṁ maṁsalohitalepanaṁ tacapaṭicchannaṁ jīraṇalakkhaṇāya jarāya maraṇalakkhaṇassa maccuno ārohasampadādīni paṭicca maññanalakkhaṇassa[1] mānassa sukatakāraṇavināsanalakkhaṇassa makkhassa ca odahanatthāya **nagaraṁ kataṁ.** Evarūpo eva hi ettha kāyikacetasiko ābādho ohito, ito uddhaṁ kiñci gayhūpagaṁ natthīti.

Desanāvasāne sā therī arahattaṁ pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Janapadakalyāṇī rūpanandātherīvatthu pañcamaṁ.

---

6. Mallikādevīvatthu

Jīranti veti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mallikaṁ deviṁ ārabbha kathesi.

Sā kira ekadivasaṁ nhānakoṭṭhakaṁ paviṭṭhā mukhaṁ dhovitvā onatasarīrā jaṅghaṁ dhovituṁ ārabhi. Tāya ca saddhiṁyeva paviṭṭho eko vallabhasunakho atthi. So taṁ tathā onataṁ disvā asaddhammasanthavaṁ kātuṁ ārabhi. Sā phassaṁ sādiyantī aṭṭhāsi. Rājāpi uparipāsāde vātapānena olokento taṁ disvā tato āgatakāle "nassa vasali, kasmā evarūpamakāsī"ti āha. Kiṁ mayā kataṁ devāti. Sunakhena saddhiṁ santhavoti. Natthetaṁ devāti. Mayā sāmaṁ diṭṭhaṁ, nāhaṁ tava saddahissāmi, nassa vasalīti. "Mahārāja yo koci imaṁ koṭṭhakaṁ paviṭṭho iminā vātapānena olokentassa ekova dvidhā paññāyatī"ti abhūtaṁ kathesi. Deva sace me na saddahasi, etaṁ koṭṭhakaṁ pavisa, ahaṁ taṁ iminā vātapānena olokessāmīti. Rājā mūḷhadhātuko[2] tassā vacanaṁ saddahitvā koṭṭhakaṁ pāvisi. Sāpi kho devī vātapāne ṭhatvā lolokentī "andhabāla mahārāja kiṁ nāmetaṁ, ajikāya saddhiṁ santhavaṁ karosī"ti āha. "Nāhaṁ bhadde evarūpaṁ karomī"ti ca vuttepi "mayā sāmaṁ diṭṭhaṁ, nāhaṁ tava saddahissāmī"ti āha.

---

1. Majjanalakkhaṇassa (Syā) 2. Mandadhātuko (Syā)

Taṁ sutvā rājā "addhā imaṁ koṭṭhakaṁ paviṭṭho ekova dvidhā paññāyatī"ti saddahi. Mallikā cintesi "ayaṁ rājā andhabālatāya mayā vañcito, pāpaṁ me kataṁ, ayañca me abhūtena abbhācikkhito, idaṁ me kammaṁ Satthāpi jānissati, dve aggasāvakāpi asīti mahāsāvakāpi jānissanti, aho vata me bhāriyaṁ kammaṁ katan"ti. Ayaṁ kira rañño asadisadāne sahāyikā ahosi. Tattha ca ekadivasaṁ katapariccāgo dhanassa cuddasakoṭi-agghanako ahosi. Tathāgatassa setacchattaṁ nisīdanapallaṅko ādhārako pādapīṭhanti imāni pana cattāri anagghāneva ahesuṁ. Sā maraṇakāle evarūpaṁ mahāpariccāgaṁ nānussaritvā tadeva pāpakammaṁ anussarantī kālaṁ katvā Avīcimhi nibbatti. Rañño pana sā ativiya piyā ahosi. So balavasokābhibhūto tassā sarīrakiccaṁ kāretvā "nibbattaṭṭhānamassā pucchissāmī"ti Satthu santikaṁ agamāsi. Satthā yathā so āgatakāraṇaṁ na sarati, tathā akāsi. So Satthu santike sāraṇīyadhammakathaṁ sutvā gehaṁ paviṭṭhakāle saritvā "ahaṁ bhaṇe Mallikāya nibbattaṭṭhānaṁ pucchissāmīti Satthu santikaṁ gantvā pamuṭṭho, sve puna pucchissāmī"ti punadivasepi agamāsi. Satthāpi paṭipāṭiyā satta divasāni yathā so na sarati, tathā akāsi. Sāpi sattāhameva niraye paccitvā aṭṭhame divase tato cutā Tusitabhavane nibbatti. Kasmā panassa Satthā asaraṇabhāvaṁ akāsīti? Sā kira tassa ativiya piyā ahosi manāpā, tasmā tassā niraye nibbattabhāvaṁ sutvā "sace evarūpā saddhāsampannā niraye nibbattā, dānaṁ datvā kiṁ karissāmī"ti micchādiṭṭhiṁ gahetvā pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ gehe pavattaṁ niccabhattaṁ harāpetvā niraye nibbatteyya, tenassa Satthā sattāhaṁ asaraṇabhāvaṁ katvā aṭṭhame divase piṇḍāya caranto sayameva rājakuladvāraṁ agamāsi.

Rājā "Satthā āgato"ti sutvā nikkhamitvā pattaṁ ādāya pāsādaṁ abhiruhituṁ ārabhi. Satthā pana rathasālāya nisīdituṁ ākāraṁ dassesi. Rājā Satthāraṁ tattheva nisīdāpetvā yāgukhajjakena paṭimānetvā vanditvā nisinnova ahaṁ bhante Mallikāya deviyā nibbattaṭṭhānaṁ pucchissāmīti gantvā pamuṭṭho, kattha nu kho sā bhante nibbattāti. Tusitabhavane mahārājāti, bhante tāya Tusitabhavane anibbattantiyā[1]ko añño

1. Anibbattiyā (Syā, Ka)

nibbattissati, bhante natthi tāya sadisā itthī. Tassā hi nisinnaṭṭhānādīsu "sve Tathāgatassa idaṁ dassāmi, idaṁ karissāmī"ti dānasaṁvidhānaṁ ṭhapetvā aññaṁ kiccameva natthi, bhante tassā paralokaṁ gatakālato paṭṭhāya sarīraṁ me na vahatīti[1]. Atha naṁ Satthā "mā cintayi mahārāja, sabbesaṁ dhuvadhammo ayan"ti vatvā "ayaṁ mahārāja ratho kassā"ti pucchi. Taṁ sutvā rājā sirasmiṁ añjaliṁ patiṭṭhāpetvā "pitāmahassa me bhante"ti āha. Ayaṁ kassāti. Pitu me bhanteti. Ayaṁ pana ratho kassāti. Mama bhanteti. Evaṁ vutte Satthā "mahārāja tava pitāmahassa ratho tenevākārena[2] tava pitu rathaṁ na pāpuṇi, tava pitu ratho tava rathaṁ na pāpuṇi, evarūpassa nāma kaṭṭhakaliṅgarassāpi jarā āgacchati, kimaṅgaṁ pana attabhāvassa. Mahārāja sappurisadhammasseva hi jarā natthi, sattā pana ajīrakā nāma natthī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

151. "Jīranti ve rājarathā sucittā,
Atho sarīrampi jaraṁ upeti.
Satañca dhammo na jaraṁ upeti,
Santo have sabbhi pavedayantī"ti.

Tattha **ve**ti nipāto. **Sucittā**ti sattahi ratanehi aparehi ca rathālaṅkārehi suṭṭhu cittitā[3] rājūnaṁ rathāpi **jīranti. Sarīrampī**ti na kevalaṁ rathā eva, idaṁ suppaṭijaggitaṁ sarīrampi khaṇḍiccādīni pāpuṇantaṁ[4] **jaraṁ upeti. Satañcā**ti Buddhādīnaṁ pana santānaṁ navavidho lokuttaradhammo ca kiñci upaghātaṁ na upetīti[5] **na jaraṁ upeti** nāma. **Pavedayantī**ti evaṁ **santo** Buddhādayo **sabbhi** paṇḍitehi saddhiṁ kathentīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mallikādevīvatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Lāḷudāyittheravatthu

Appassutāyanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Lāḷudāyittheraṁ ārabbha kathesi.

---

1. Sarīrameva na bhavatīti (Sī)
2. Kena kāraṇena (Syā, Ka)
3. Cittā (Syā), cittakā (Ka)
4. Pāpuṇāti (Syā, Ka)
5. Na Karoti (Syā, Ka)

So kira maṅgalaṁ karontānaṁ gehaṁ gantvā "tirokuṭṭesu tiṭṭhantī"ti-ādinā[1] nayena avamaṅgalaṁ katheti, avamaṅgalaṁ karontānaṁ gehaṁ gantvā tirokuṭṭādīsu kathetabbesu "dānañca dhammacariyā cā"ti-ādinā[2] nayena maṅgalagāthā vā "yaṁ kiñci vittaṁ idha vā huraṁ vā"ti Ratanasuttaṁ[3] vā katheti. Evaṁ tesu tesu ṭhānesu "aññaṁ kathessāmī"ti aññaṁ kathentopi "aññaṁ kathemī"ti na jānāti. Bhikkhū tassa kathaṁ sutvā Satthu ārocesuṁ "kiṁ bhante Lāḷudāyissa maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu gamanena, aññasmiṁ kathetabbe aññameva kathetī"ti. Satthā "na bhikkhave idānevesa evaṁ katheti, pubbepi aññasmiṁ kathetabbe aññameva kathesī"ti vatvā atītaṁ āhari—

Atīte kira Bārāṇasiyaṁ Aggidattassa nāma brāhmaṇassa putto Somadattakumāro nāma rājānaṁ upaṭṭhahi. So raññā piyo ahosi manāpo. Brāhmaṇo pana kasikammaṁ nissāya jīvati. Tassa dveyeva goṇā ahesuṁ. Tesu eko mato. Brāhmaṇo puttaṁ āha "tāta Somadatta rājānaṁ me yācitvā ekaṁ goṇaṁ āharā"ti. Somadatto "sacāhaṁ rājānaṁ yācissāmi, lahubhāvo me paññāyissatī"ti cintetvā "tumheyeva tāta rājānaṁ yācathā"ti vatvā "tena hi tāta maṁ gahetvā yāhī"ti vutto cintesi "ayaṁ brāhmaṇo dandhapañño abhikkamādivacanamattampi na jānāti, aññasmiṁ vattabbe aññameva vadati, sikkhāpetvā pana naṁ nessāmī"ti. So taṁ ādāya bīraṇatthambhakaṁ nāma susānaṁ gantvā tiṇakalāpe bandhitvā "ayaṁ rājā, ayaṁ uparājā, ayaṁ senāpatī"ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā "tumhehi rājakulaṁ gantvā evaṁ abhikkamitabbaṁ, evaṁ paṭikkamitabbaṁ, evaṁ nāma rājā vattabbo, evaṁ nāma uparājā, rājānaṁ pana upasaṅkamitvā 'jayatu bhavaṁ mahārājā'ti vatvā evaṁ ṭhatvā imaṁ gāthaṁ vatvā goṇaṁ yāceyyāthā"ti gāthaṁ uggaṇhāpesi—

"Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṁ kasāmase.
Tesu eko mato deva, dutiyaṁ dehi khattiyā"ti.

So hi saṁvaccharamattena taṁ gāthaṁ paguṇaṁ katvā paguṇabhāvaṁ puttassa ārocetvā "tena hi tāta kañcideva paṇṇākāraṁ ādāya āgacchatha,

1. Khu 1. 8; Khu 2. 129 piṭṭhesu. 2. Khu 1. 4, 319 piṭṭhesu.
3. Khu 1. 5, 312 piṭṭhesu.

ahaṁ purimataraṁ gantvā rañño santike ṭhassāmī"ti vutte "sādhu tātā"ti paṇṇākāraṁ gahetvā Somadattassa rañño santike ṭhitakāle ussāhappatto rājakulaṁ gantvā raññā tuṭṭhacittena katapaṭisammodano "tāta cirassaṁ vata āgatattha, idamāsanaṁ nisīditvā vadatha, yenattho"ti vutte imaṁ gāthamāha—

"Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṁ kasāmase.
Tesu eko mato deva, dutiyaṁ gaṇha khattiyā"ti.

Raññā "kiṁ vadesi tāta, puna vadehī"ti vuttepi tameva gāthaṁ āha. Rājā tena virajjhitvā kathitabhāvaṁ ñatvā sitaṁ katvā "Somadatta tumhākaṁ gehe bahū maññe goṇā"ti vatvā "tumhehi dinnā bahū bhavissanti devā"ti vutte bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkārabhaṇḍakaṁ nivāsagāmañcassa brahmadeyyaṁ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṁ uyyojesīti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "tadā rājā Ānando ahosi, brāhmaṇo Lāḷudāyī, Somadatto pana ahamevā"ti jātakaṁ samodhānetvā "na bhikkhave idāneva, pubbepesa attano appassutatāya aññasmiṁ vattabbe aññameva vadati. Appassutapuriso hi balibaddasadiso nāma hotī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

152. "Appassutāyaṁ puriso, balibaddova jīrati.
Maṁsāni tassa vaḍḍhanti, paññā tassa na vaḍḍhatī"ti.

Tattha **appassutāyan**ti ekassa vā dvinnaṁ vā paṇṇāsakānaṁ. Atha vā pana vaggānaṁ[1] sabbantimena paricchedena ekassa vā dvinnaṁ vā suttantānaṁ vāpi[2] abhāvena appassuto ayaṁ. Kammaṭṭhānaṁ pana uggahetvā anuyuñjanto bahussutova. **Balibaddova jīratī**ti yathā hi balibaddo jīramāno vaḍḍhamāno neva mātu, na pitu, na sesañātakānaṁ atthāya vaḍḍhati, atha kho niratthakameva jīrati, evamevaṁ ayampi na upajjhāyavattaṁ karoti, na ācariyavattaṁ, na āgantukavattādīni, na bhāvanārāmataṁ[3] anuyuñjati, niratthakameva jīrati, **maṁsāni tassa vaḍḍhantī**ti yathā balibaddassa "yuganaṅgalādīni vahituṁ asamattho eso"ti araññe vissaṭṭhassa tattheva

1. Suttavaggānaṁ (Syā), pannarasavaggānaṁ (Ka) 2. Suttantānampi (Syā)
3. Bhāvanāmattaṁ (Ka)

vicarantassa khādantassa pivantassa maṁsāni vaḍḍhanti, evameva imassāpi upajjhāyādīhi vissaṭṭhassa saṅghaṁ[1] nissāya cattāro paccaye labhitvā uddhavirecanādīni katvā kāyaṁ posentassa maṁsāni vaḍḍhanti, thūlasarīro hutvā vicarati. **Paññā tassā**ti lokiyalokuttarā panassa paññā ekaṅgulamattāpi **na vaḍḍhati,** araññe pana gacchalatādīni viya cha dvārāni nissāya taṇhā ceva navavidhamāno ca vaḍḍhatīti attho.

Desanāvasāne mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Lāḷudāyittheravatthu sattamaṁ.

8. Udānavatthu

Anekajātisaṁsāranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Bodhirukkhamūle nisinno udānavasena udānetvā aparabhāge Ānandattherena puṭṭho kathesi.

So hi Bodhirukkhamūle nisinno sūriye anatthaṅgateyeva mārabalaṁ viddhaṁsetvā paṭhamayāme pubbenivāsapaṭicchādakaṁ tamaṁ padāletvā majjhimayāme dibbacakkhuṁ visodhetvā pacchimayāme sattesu kāruññataṁ paṭicca paccayākāre ñāṇaṁ otāretvā taṁ anulomapaṭilomavasena sammasanto aruṇuggamanavelāya sammāsambodhiṁ abhisambujjhitvā anekehi Buddhasatasahassehi avijahitaṁ udānaṁ udānento imā gāthā abhāsi—

153. “Anekajātisaṁsāraṁ, sandhāvissaṁ anibbisaṁ.
Gahakāraṁ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṁ.

154. Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṁ na kāhasi.
Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṁ visaṅkhataṁ.
Visaṅkhāragataṁ cittaṁ, taṇhānaṁ khayamajjhagā”ti.

Tattha **gahakāraṁ gavesanto**ti ahaṁ imassa attabhāvasaṅkhātassa gehassa kārakaṁ taṇhāvaḍḍhakiṁ gavesanto yena ñāṇena sakkā taṁ[2]

1. Jaṅghaṁ (Ka) 2. So (Syā, Ka)

daṭṭhuṁ, tassa bodhiñāṇassatthāya Dīpaṅkarapādamūle katābhinīhāro ettakaṁ kālaṁ **anekajātisaṁsāraṁ** anekajātisatasahassasaṅkhātaṁ imaṁ saṁsāravaṭṭaṁ **anibbisaṁ** taṁ ñāṇaṁ avindanto alabhantoyeva **sandhāvissaṁ** saṁsariṁ, aparāparaṁ anuvicarinti attho. **Dukkhā jāti punappunan**ti idaṁ gahakārakagavesanassa kāraṇavacanaṁ[1]. Yasmā jarābyādhimaraṇamissitāya jāti nāmesā punappunaṁ upagantuṁ dukkhā, na ca sā tasmiṁ adiṭṭhe nivattati. Tasmā taṁ gavesanto sandhāvissanti attho. **Diṭṭhosī**ti sabbaññutaññāṇaṁ paṭivijjhantena mayā idāni diṭṭhosi. **Puna gehan**ti puna imasmiṁ saṁsāravaṭṭe attabhāvasaṅkhātaṁ mama gehaṁ **na kāhasi. Sabbā te phāsukā bhaggā**ti tava sabbā avasesā kilesaphāsukā mayā bhaggā. **Gahakūṭaṁ visaṅkhatan**ti imassa tayā katassa attabhāvagehassa avijjāsaṅkhātaṁ kaṇṇikamaṇḍalampi mayā viddhaṁsitaṁ. **Visaṅkhāragataṁ cittan**ti idāni mama cittaṁ visaṅkhāraṁ nibbānaṁ ārammaṇakaraṇavasena gataṁ anupaviṭṭhaṁ. **Taṇhānaṁ khayamajjhagā**ti taṇhānaṁ khayasaṅkhātaṁ arahattaṁ adhigatosmīti.

Udānavatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Mahādhanaseṭṭhiputtavatthu

Acaritvāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Isipatane Migadāye viharanto Mahādhanaseṭṭhiputtaṁ ārabbha kathesi.

So kira Bārāṇasiyaṁ asītikoṭivibhave kule nibbatti. Athassa mātāpitaro cintesuṁ "amhākaṁ kule mahābhogakkhandho, puttassa no hatthe ṭhapetvā yathāsukhaṁ paribhogaṁ karissāma, aññena kammena kiccaṁ natthī"ti. Taṁ naccagītavāditamattameva sikkhāpesuṁ. Tasmiṁyeva nagare aññasmiṁ asītikoṭivibhave kule ekā dhītāpi nibbatti. Tassāpi mātāpitaro tatheva cintetvā taṁ naccagītavāditamattameva sikkhāpesuṁ. Tesaṁ vayappattānaṁ āvāhavivāho ahosi. Atha nesaṁ aparabhāge mātāpitaro kālamakaṁsu. Dve-asītikoṭidhanaṁ ekasmiṁyeva gehe ahosi. Seṭṭhiputto divasassa tikkhattuṁ

---

1. Gahakārakaṁ gavesantassa punappunajananaṁ cavanaṁ dukkhaṁ (Sī)

rañño upaṭṭhānaṁ gacchati. Atha tasmiṁ nagare dhuttā cintesuṁ "sacāyaṁ seṭṭhiputto surāsoṇḍo bhavissati, amhākaṁ phāsukaṁ bhavissati, uggaṇhāpema naṁ surāsoṇḍabhāvan"ti. Te suraṁ ādāya khajjakamaṁse[1] ceva loṇasakkharā ca dussante[2] bandhitvāmūlakande gahetvā tassa rājakulato āgacchantassa maggaṁ olokayamānā nisīditvā taṁ āgacchantaṁ disvā suraṁ pivitvā loṇasakkharaṁ mukhe khipitvā mūlakandaṁ ḍaṁsitvā "vassasataṁ jīva sāmi, seṭṭhiputta taṁ nissāya mayaṁ khādanapivanasamatthā bhaveyyāmā"ti āhaṁsu. So tesaṁ vacanaṁ sutvā pacchato āgacchantaṁ cūḷūpaṭṭhākaṁ pucchi "kiṁ ete pivantī"ti. Ekaṁ pānakaṁ sāmīti. Manāpajātikaṁ etanti. Sāmi imasmiṁ jīvaloke iminā sadisaṁ pātabbayuttakaṁ nāma natthīti. So "evaṁ sante mayāpi pātuṁ vaṭṭatī"ti thokaṁ thokaṁ āharāpetvā pivati. Athassa na cirasseva te dhuttā pivanabhāvaṁ ñatvā taṁ parivārayiṁsu. Gacchante kāle parivāro mahā ahosi. So satenapi satadvayenapi suraṁ āharāpetvā pivanto iminā anukkameneva nisinnaṭṭhānādīsu kahāpaṇarāsiṁ ṭhapetvā suraṁ pivanto "iminā mālā āharatha, iminā gandhe, ayaṁ jano jute cheko, ayaṁ nacce, ayaṁ gīte, ayaṁ vādite. Imassa sahassaṁ detha, imassa dve sahassānī"ti evaṁ vikiranto na cirasseva attano santakaṁ asītikoṭidhanaṁ khepetvā "khīṇaṁ te sāmi dhanan"ti vutte kiṁ bhariyāya me santakaṁ natthīti. Atthi sāmīti. Tena hi taṁ āharathāti. Tampi tatheva khepetvā anupubbena khetta-ārāmuyyānayoggādikampi antamaso bhājanabhaṇḍakampi attharaṇapāvuraṇanisīdanampi sabbaṁ attano santakaṁ vikkiṇitvā khādi. Atha naṁ mahallakakāle yehissa kulasantakaṁ gehaṁ vikkiṇitvā gahitaṁ, te taṁ gehā nīhariṁsu. So bhariyaṁ ādāya parajanassa gehabhittiṁ nissāya vasanto kapālakhaṇḍaṁ ādāya bhikkhāya caritvā janassa ucchiṭṭhakaṁ bhuñjituṁ ārabhi.

Atha naṁ ekadivasaṁ āsanasālāya dvāre ṭhatvā daharasāmaṇerehi diyyamānaṁ ucchiṭṭhakabhojanaṁ paṭiggaṇhantaṁ disvā Satthā sitaṁ pātvākāsi. Atha naṁ Ānandatthero sitakāraṇaṁ pucchi. Satthā sitakāraṇaṁ kathento "passānanda imaṁ Mahādhanaseṭṭhiputtaṁ imasmiṁyeva nagare

---

1. Bhajjitamaṁse (Sī), khajjamaṁse (Syā) 2. Dasante (Sī)

dve-asītikoṭidhanaṁ khepetvā bhariyaṁ ādāya bhikkhāya carantaṁ. Sace hi ayaṁ paṭhamavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, imasmiṁyeva nagare aggaseṭṭhi abhavissa. Sace pana nikkhamitvā pabbajissa, arahattaṁ pāpuṇissa, bhariyāpissa anāgāmiphale patiṭṭhahissa. Sace majjhimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, dutiyaseṭṭhi abhavissa, nikkhamitvā pabbajanto anāgāmī abhavissa. Bhariyāpissa sakadāgāmiphale patiṭṭhahissa. Sace pacchimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, tatiyaseṭṭhi abhavissa, nikkhamitvā pabbajantopi sakadāgāmī abhavissa, bhariyāpissa sotāpattiphale patiṭṭhahissa. Idāni panesa gihibhogatopi parihīno sāmaññatopi. Parihāyitvā ca pana sukkhapallale koñcasakuṇo viya jāto"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

155. "Acaritvā brahmacariyaṁ, aladdhā yobbane dhanaṁ.
Jiṇṇakoñcāva jhāyanti, khīṇamaccheva pallale.

156. Acaritvā brahmacariyaṁ, aladdhā yobbane dhanaṁ.
Senti cāpātikhīṇāva, purāṇāni anutthunan"ti.

Tattha **acaritvā**ti brahmacariyavāsaṁ avasitvā. **Yobbane**ti anuppanne vā bhoge uppādetuṁ uppanne vā bhoge rakkhituṁ samatthakāle dhanampi alabhitvā. **Khīṇamacche**ti te evarūpā bālā udakassa abhāvā khīṇamacche **pallale** parikkhīṇapattā **jiṇṇakoñcā** viya avajhāyanti. Idaṁ vuttaṁ hoti—pallale udakassa abhāvo viya hi imesaṁ vasanaṭṭhānassa abhāvo, macchānaṁ khīṇabhāvo viya imesaṁ bhogānaṁ abhāvo, khīṇapattānaṁ koñcānaṁ uppatitvā gamanābhāvo viya imesaṁ idāni jalathalapathādīhi bhoge saṇṭhāpetuṁ asamatthabhāvo. Tasmā te khīṇapattā koñcā viya ettheva bajjhitvā avajhāyantīti. **Cāpātikhīṇāvā**ti cāpato atikhīṇā[1], cāpā vinimuttāti attho. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā cāpā vinimuttā sarā yathāvegaṁ gantvā patitā, taṁ gahetvā ukkhipante asati tattheva upacikānaṁ bhattaṁ honti, evaṁ imepi

1. Cāpātikhittā vāti cāpāto atikhittā (Sī)

tayo vaye atikkantā idāni attānaṁ uddharituṁ asamatthatāya maraṇaṁ upagamissanti. Tena vuttaṁ "senti cāpātikhīṇāvā"ti. **Purāṇāni anutthunan**ti "iti amhehi khāditaṁ iti pītan"ti pubbe katāni khāditapivitanaccagītavāditādīni anutthunantā socantā anusocantā sentīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahādhanaseṭṭhiputtavatthu navamaṁ.

Jarāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekādasamo vaggo.

12. Attavagga

1. Bodhirājakumāravatthu

Attānañceti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Bhesakaḷāvane viharanto Bodhirājakumāraṁ ārabbha kathesi.

So kira pathavītale aññehi pāsādehi asadisarūpaṁ ākāse uppatamānaṁ viya kokanudaṁ[1] nāma pāsādaṁ kāretvā vaḍḍhakiṁ pucchi "kiṁ tayā aññatthāpi evarūpo pāsādo katapubbo, udāhu paṭhamasippameva te idan"ti. "Paṭhamasippameva devā"ti ca vutte cintesi "sace ayaṁ aññassapi evarūpaṁ pāsādaṁ karissati, ayaṁ pāsādo anacchariyo bhavissati. Imaṁ mayā māretuṁ vā hatthapāde vāssa chindituṁ akkhīni vā uppāṭetuṁ vaṭṭati, evaṁ aññassa pāsādaṁ na karissatī"ti. So tamatthaṁ attano piyasahāyakassa Sañjīvakaputtassa[2] nāma māṇavakassa kathesi. So cintesi "nissaṁsayaṁ esa vaḍḍhakiṁ nāsessati, anaggho sippī, so[3] mayi passante mā nassatu, saññamassa dassāmī"ti. So taṁ upasaṅkamitvā "pāsāde te kammaṁ niṭṭhitaṁ, no"ti pucchitvā "niṭṭhitan"ti vutte "Rājakumāro taṁ nāsetukāmo attānaṁ rakkheyyāsī"ti āha. Vaḍḍhakīpi "bhaddakaṁ te sāmi kataṁ mama ārocentena, ahamettha kattabbaṁ jānissāmī"ti vatvā "kiṁ samma amhākaṁ pāsāde kammaṁ niṭṭhitan"ti rājakumārena puṭṭho "na tāva deva niṭṭhitaṁ, bahu avasiṭṭhan"ti āha. Kiṁ kammaṁ nāma avasiṭṭhanti. Pacchā deva ācikkhissāmi, dārūni tāva āharāpethāti. Kiṁ dārūni nāmāti. Nissārāni sukkhadārūni devāti. So āharāpetvā adāsi. Atha naṁ āha "deva te ito paṭṭhāya mama santikaṁ nāgantabbaṁ. Kiṁ kāraṇā? Sukhumakammaṁ karontassa hi aññehi saddhiṁ sallapantassa me[4] kammavikkhepo hoti, āhāravelāyaṁ pana me bhariyāva āhāraṁ āharissatī"ti. Rājakumāropi "sādhū"ti paṭissuṇi. Sopi ekasmiṁ gabbhe nisīditvā tāni dārūni tacchetvā attano puttadārassa antonisīdanayoggaṁ garuḷasakuṇaṁ katvā āhāravelāya pana bhariyaṁ āha "gehe vijjamānakaṁ sabbaṁ vikkiṇitvā

---

1. Kokanadaṁ (Sī, Syā)
2. Sañjikāputtassa (Sī)
3. Sippiyo (Syā, Ka)
4. Sallāpe sati (Syā, Ka)

hiraññasuvaṇṇaṁ gaṇhāhī”ti. Rājakumāropi vaḍḍhakissa anikkhamanatthāya gehaṁ parikkhipitvā ārakkhaṁ ṭhapesi. Vaḍḍhakīpi sakuṇassa niṭṭhitakāle “ajja sabbepi dārake gahetvā āgaccheyyāsī”ti bhariyaṁ vatvā bhuttapātarāso puttadāraṁ sakuṇassa kucchiyaṁ nisīdāpetvā vātapānena nikkhamitvā palāyi. So tesaṁ “deva vaḍḍhakī palāyatī”ti kandantānaṁyeva gantvā Himavante otaritvā ekaṁ nagaraṁ māpetvā Kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto.

Rājakumāropi “pāsādamahaṁ karissāmī”ti Satthāraṁ nimantetvā pāsāde catujjātiyagandhehi paribhaṇḍikaṁ katvā paṭhama-ummārato paṭṭhāya celapaṭikaṁ[1] patthari. So kira aputtako, tasmā “sacāhaṁ puttaṁ vā dhītaraṁ vā lacchāmi, Satthā imaṁ akkamissatī”ti cintetvā patthari. So Satthari āgate Satthāraṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā pattaṁ gahetvā “pavisatha bhante”ti āha. Satthā na pāvisi, so dutiyampi tatiyampi yāci. Satthā apavisitvāva Ānandattheraṁ olokesi. Thero olokitasaññāyeva vatthānaṁ anakkamanabhāvaṁ ñatvā taṁ “saṁharatu Rājakumāra dussāni, na Bhagavā celapaṭikaṁ akkamissati, pacchimajanataṁ Tathāgato oloketī”ti dussāni saṁharāpesi. So dussāni saṁharitvā Satthāraṁ antonivesanaṁ pavesetvā yāgukhajjakena sammānetvā ekamantaṁ nisinno vanditvā āha “bhante ahaṁ tumhākaṁ upakārako tikkhattuṁ saraṇaṁ gato, kucchigato ca kiramhi ekavāraṁ saraṇaṁ gato, dutiyaṁ taruṇadārakakāle, tatiyaṁ viññubhāvaṁ pattakāle. Tassa me kasmā celapaṭikaṁ na akkamitthā”ti. Kiṁ pana tvaṁ kumāra cintetvā celāni attharīti. “Sace puttaṁ vā dhītaraṁ vā lacchāmi, Satthā me celapaṭikaṁ akkamissatī”ti idaṁ cintetvā bhanteti. Tenevāhaṁ taṁ na akkaminti. Kiṁ panāhaṁ bhante puttaṁ vā dhītaraṁ vā neva lacchāmīti. Āma kumārāti. Kiṁ kāraṇāti. Purimaka-attabhāve jāyāya saddhiṁ pamādaṁ āpannattāti. Kasmiṁ kāle bhanteti. Athassa Satthā atītaṁ āharitvā dassesi[2]—

Atīte kira anekasatā manussā mahatiyā nāvāya samuddaṁ pakkhandiṁsu. Nāvā samuddamajjhe bhijji. Dve jayampatikā ekaṁ phalakaṁ gahetvā antaradīpakaṁ pavisiṁsu, sesā sabbe tattheva mariṁsu. Tasmiṁ kho pana

1. Celapattikaṁ (Sī) 2. Desesi (Ka)

dīpake mahāsakuṇasaṁgho vasati. Te aññaṁ khāditabbakaṁ adisvā chātajjhattā sakuṇa-aṇḍāni aṅgāresu pacitvā khādiṁsu, tesu appahontesu sakuṇacchāpe gahetvā khādiṁsu. Evaṁ paṭhamavayepi majjhimavayepi pacchimavayepi khādiṁsuyeva. Ekasmimpi vaye appamādaṁ nāpajjiṁsu, ekopi ca nesaṁ appamādaṁ nāpajji.

Satthā idaṁ tassa pubbakammaṁ dassetvā "sace hi tvaṁ kumāra tadā ekasmimpi vaye bhariyāya saddhiṁ appamādaṁ āpajjissa, ekasmimpi vaye putto vā dhītā vā uppajjeyya. Sace pana vo ekopi appamatto abhavissa, taṁ paṭicca putto vā dhītā vā uppajjissa. Kumāra attānaṁ hi piyaṁ maññamānena tīsupi vayesu appamattena attā rakkhitabbo, evaṁ asakkontena ekavayepi rakkhitabboyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

157. "Attānañce piyaṁ jaññā, rakkheyya naṁ surakkhitaṁ.
Tiṇṇaṁ aññataraṁ yāmaṁ, paṭijaggeyya paṇḍito"ti.

Tattha **yāman**ti Satthā attano dhammissaratāya desanākusalatāya ca idha tiṇṇaṁ vayānaṁ aññataraṁ vayaṁ yāmanti katvā desesi, tasmā evamettha attho veditabbo. Sace **attānaṁ piyaṁ** jāneyya, **rakkheyya naṁ surakkhitan**ti yathā so surakkhito hoti, evaṁ naṁ rakkheyya. Tattha sace gihī samāno "attānaṁ rakkhissāmī"ti uparipāsādatale susaṁvutaṁ gabbhaṁ pavisitvā sampannārakkho hutvā vasantopi, pabbajito hutvā susaṁvute pihitadvāravātapāne leṇe viharantopi attānaṁ na rakkhatiyeva. Gihī pana samāno yathābalaṁ dānasīlādīni puññāni karonto, pabbajito vā pana vattapaṭivattapariyattimanasikāresu ussukkaṁ āpajjanto attānaṁ rakkhati nāma. Evaṁ tīsu vayesu asakkonto aññatarasmimpi vaye paṇḍitapuriso attānaṁ paṭijaggatiyeva. Sace hi gihibhūto paṭhamavaye khiḍḍāpasutatāya kusalaṁ kātuṁ na sakkoti, majjhimavaye appamattena hutvā kusalaṁ kātabbaṁ. Sace majjhimavaye puttadāraṁ posento kusalaṁ kātuṁ na sakkoti, pacchimavaye kātabbameva. Evampi karontena[1] attā paṭijaggitova hoti. Evaṁ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, apāyaparāyaṇameva naṁ karoti. Sace

1. Tena (Syā, Ka)

pana pabbajito paṭhamavaye sajjhāyaṁ karonto dhārento vācento vattapaṭivattaṁ karonto pamādaṁ āpajjati, majjhimavaye appamattena samaṇadhammo kātabbo. Sace paṭhamavaye uggahitapariyattiyā Aṭṭhakathaṁ vinicchayaṁ kāraṇākāraṇañca pucchanto majjhimavaye pamādaṁ āpajjati, pacchimavaye appamattena samaṇadhammo kātabboyeva. Evampi karontena attā paṭijaggitova hoti. Evaṁ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, pacchānutāpeneva naṁ tāpetīti.

Desanāvasāne Bodhirājakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Bodhirājakumāravatthu paṭhamaṁ.

---

2. Upanandasakyaputtattheravatthu

Attānameva paṭhamanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Upanandaṁ Sakyaputtaṁ ārabbha kathesi.

So kira thero dhammakathaṁ kathetuṁ cheko. Tassa appicchatādi paṭisaṁyuttaṁ dhammakathaṁ sutvā bahū bhikkhū taṁ ticīvarehi pūjetvā dhutaṅgāni samādiyiṁsu. Tehi vissaṭṭhaparikkhāre soyeva gaṇhi. So ekasmiṁ antovasse upakaṭṭhe janapadaṁ agamāsi. Atha naṁ ekasmiṁ vihāre daharasāmaṇerā dhammakathikapemena "bhante idha vassaṁ upethā"ti vadiṁsu. "Idha kittakaṁ vassāvāsikaṁ labbhatī"ti pucchitvā tehi "ekeko sāṭako"ti vutte tattha upāhanā ṭhapetvā aññaṁ vihāraṁ agamāsi. Dutiyaṁ vihāraṁ gantvā "idha kiṁ labbhatī"ti pucchitvā "dve sāṭakā"ti vutte kattarayaṭṭhiṁ ṭhapesi. Tatiyaṁ vihāraṁ gantvā "idha kiṁ labbhatī"ti pucchitvā "tayo sāṭakā"ti vutte tattha udakatumbaṁ ṭhapesi. Catutthaṁ vihāraṁ gantvā "idha kiṁ labbhatī"ti pucchitvā "cattāro sāṭakā"ti vutte "sādhu idha vasissāmī"ti tattha vassaṁ upagantvā gahaṭṭhānañceva bhikkhūnañca dhammakathaṁ kathesi. Te naṁ bahūhi vatthehi ceva cīvarehi ca pūjesuṁ. So vuṭṭhavasso itaresupi vihāresu sāsanaṁ pesetvā "mayā parikkhārassa ṭhapitattā vassāvāsikaṁ laddhabbaṁ, taṁ me pahiṇantū"ti sabbaṁ āharāpetvā yānakaṁ pūretvā pāyāsi.

Athekasmiṁ vihāre dve daharabhikkhū dve sāṭake ekañca kambalaṁ labhitvā "tuyhaṁ sāṭakā hontu, mayhaṁ kambalo"ti bhājetuṁ asakkontā maggasamīpe nisīditvā vivadanti. Te taṁ theraṁ āgacchantaṁ disvā "bhante tumhe no bhājetvā dethā"ti vadiṁsu. Tumheyeva bhājethāti. Na sakkoma bhante, tumheyeva no bhājetvā dethāti. Tena hi mama vacane ṭhassathāti. Āma ṭhassāmāti. "Tena hi sādhū"ti tesaṁ dve sāṭake datvā "ayaṁ dhammakathaṁ kathentānaṁ amhākaṁ pārupanāraho"ti mahagghaṁ kambalaṁ ādāya pakkāmi. Daharabhikkhū vippaṭisārino hutvā Satthu santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "na bhikkhave idāneva tumhākaṁ santakaṁ gahetvā tumhe vippaṭisārino karoti, pubbepi akāsiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari—

Atītasmiṁ anutīracārī ca gambhīracārī cāti dve uddā mahantaṁ rohitamacchaṁ labhitvā "mayhaṁ sīsaṁ hotu, tava naṅguṭṭhan"ti vivādāpannā bhājetuṁ asakkontā ekaṁ siṅgālaṁ disvā āhaṁsu "mātula imaṁ no bhājetvā dehī"ti. Ahaṁ raññā vinicchayaṭṭhāne ṭhapito, tattha ciraṁ nisīditvā jaṅghavihāratthāya āgatomhi, idāni me okāso natthīti. Mātula mā evaṁ karotha, bhājetvā eva no dethāti. Mama vacane ṭhassathāti. Ṭhassāma mātulāti. "Tena hi sādhū"ti so sīsaṁ chinditvā ekamante akāsi, naṅguṭṭhaṁ ekamante. Katvā ca pana "tātā yena vo anutīre caritaṁ, so naṅguṭṭhaṁ gaṇhātu. Yena gambhīre caritaṁ, tassa sīsaṁ hotu. Ayaṁ pana majjhimo khaṇḍo mama vinicchayadhamme ṭhitassa bhavissatī"ti te saññāpento—

"Anutīracāri naṅguṭṭhaṁ, sīsaṁ gambhīracārino.
Accāyaṁ[1] majjhimo khaṇḍo, dhammaṭṭhassa bhavissatī"ti[2]—

Imaṁ gāthaṁ vatvā majjhimakhaṇḍaṁ ādāya pakkāmi. Tepi vippaṭisārino taṁ oloketvā aṭṭhaṁsu.

Satthā imaṁ atītaṁ dassetvā "evamesa atītepi tumhe vippaṭisārino akāsiyevā"ti te bhikkhū saññāpetvā Upanandaṁ garahanto

1. Athāyaṁ (Sī, Syā) 2. Khu 5. 159 piṭṭhe Jātake.

“bhikkhave paraṁ ovadantena nāma paṭhamameva attā patirūpe patiṭṭhāpetabbo”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

158. “Attānameva paṭhamaṁ, patirūpe nivesaye.
Athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti.

Tattha **patirūpe nivesaye**ti anucchavike guṇe patiṭṭhāpeyya. Idaṁ vuttaṁ hoti—yo appicchatādiguṇehi vā ariyavaṁsapaṭipadādīhi vā paraṁ anusāsitukāmo, so **attānameva paṭhamaṁ** tasmiṁ guṇe patiṭṭhāpeyya. Evaṁ patiṭṭhāpetvā **athaññaṁ** tehi guṇehi **anusāseyya.** Attānaṁ hi tattha anivesetvā kevalaṁ parameva anusāsamāno parato nindaṁ labhitvā kilissati nāma, tattha attānaṁ nivesetvā anusāsamāno parato pasaṁsaṁ labhati, tasmā na kilissati nāma. Evaṁ karonto **paṇḍito na kilisseyyā**ti.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Upanandasakyaputtattheravatthu dutiyaṁ.

---

3. Padhānikatissattheravatthu

Attānañceti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Padhānikatissattheraṁ ārabbha kathesi.

So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā pañcasate bhikkhū ādāya araññe vassaṁ upagantvā “āvuso dharamānakassa Buddhassa santike vo kammaṭṭhānaṁ gahitaṁ, appamattāva samaṇadhammaṁ karothā”ti ovaditvā sayaṁ gantvā nipajjitvā supati. Te bhikkhū paṭhamayāme caṅkamitvā majjhimayāme vihāraṁ pavisanti. So niddāyitvā pabuddhakāle tesaṁ santikaṁ gantvā “kiṁ tumhe ‘nipajjitvā niddāyissāmā’ti āgatā, sīghaṁ nikkhamitvā samaṇadhammaṁ karothā”ti vatvā sayaṁ gantvā tatheva supati. Itare majjhimayāme bahi caṅkamitvā pacchimayāme vihāraṁ pavisanti. So punapi pabujjhitvā tesaṁ santikaṁ gantvā te vihārā nīharitvā sayaṁ puna gantvā tatheva supati. Tasmiṁ niccakālaṁ evaṁ karonte te bhikkhū sajjhāyaṁ vā

kammaṭṭhānaṁ vā manasikātuṁ nāsakkhiṁsu, cittaṁ aññathattaṁ agamāsi. Te "amhākaṁ ācariyo ativiya āraddhavīriyo, pariggaṇhissāma nan"ti pariggaṇhantā tassa kiriyaṁ disvā "naṭṭhamhā āvuso, ācariyo no tuccharavaṁ ravatī"ti vadiṁsu. Tesaṁ ativiya niddāya kilamantānaṁ ekabhikkhupi visesaṁ nibbattetuṁ nāsakkhi. Te vuṭṭhavassā Satthu santikaṁ gantvā Satthārā katapaṭisanthārā "kiṁ bhikkhave appamattā hutvā samaṇadhammaṁ karitthā"ti pucchitā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "na bhikkhave idāneva, pubbepesa tumhākaṁ antarāyamakāsiyevā"ti vatvā tehi yācito—

"Amātāpitarasaṁvaḍḍho[1], anācerakule vasaṁ.
Nāyaṁ kālaṁ akālaṁ vā, abhijānāti kukkuṭo"ti[2]—

Imaṁ **Akālarāvikukkuṭajātakaṁ** vitthāretvā kathesi. "Tadā hi so kukkuṭo ayaṁ Padhānikatissatthero ahosi, ime pañca satā bhikkhū te māṇavā ahesuṁ, disāpāmokkho ācariyo ahamevā"ti Satthā imaṁ jātakaṁ vitthāretvā "bhikkhave paraṁ ovadantena nāma attā sudanto kātabbo. Evaṁ ovadanto hi sudanto hutvā dameti nāmā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

159. "Attānañce tathā kayirā, yathāññamanusāsati.
Sudanto vata dametha, attā hi kira duddamo"ti.

Tassattho—yo[3] hi bhikkhu "paṭhamayāmādīsu caṅkamitabban"ti vatvā paraṁ ovadati, sayaṁ caṅkamanādīni adhiṭṭhahanto **attānañce tathā kayirā, yathāññamanusāsati,** evaṁ sante **sudanto vata damethā**ti yena guṇena paraṁ anusāsati, tena attanā sudanto hutvā dameyya. **Attā hi kira duddamo**ti ayaṁ hi attā nāma duddamo. Tasmā yathā so sudanto hoti, tathā dametabboti.

Desanāvasāne pañca satāpi te bhikkhū arahattaṁ pāpuṇiṁsūti.

PadhānikatisSattheravatthu tatiyaṁ.

---

1. Amātāpitusaṁvaḍḍho (Sī, Syā, Ka)
2. Khu 5. 28 piṭṭhe Jātake.
3. Yathā (Sī, Syā, Ka)

4. Kumārakassapamātutherīvatthu

Attā hi attano nāthoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kumārakassapattherassa mātaraṁ ārabbha kathesi.

Sā kira Rājagahanagare seṭṭhidhītā viññutaṁ pattakālato paṭṭhāya pabbajjaṁ yāci. Atha sā punappunaṁ yācamānāpi mātāpitūnaṁ santikā pabbajjaṁ alabhitvā vayappattā patikulaṁ gantvā patidevatā hutvā agāraṁ ajjhāvasi. Athassā nacirasseva kucchismiṁ gabbho patiṭṭhahi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ ajānitvāva sāmikaṁ ārādhetvā pabbajja yāci. Atha naṁ so mahantena sakkārena bhikkhunupassayaṁ netvā ajānanto Devadattapakkhikānaṁ bhikkhunīnaṁ santike pabbājesi. Aparena samayena bhikkhuniyo tassā gabbhinibhāvaṁ ñatvā tāhi "kiṁ idan"ti vuttā[1] nāhaṁ ayye jānāmi "kimetaṁ", sīlaṁ vata me arogamevāti. Bhikkhuniyo taṁ Devadattassa santikaṁ netvā "ayaṁ bhikkhunī saddhāpabbajitā, imissā mayaṁ gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ jānāma, kālaṁ na jānāma, kiṁ dāni karomā"ti pucchiṁsu. Devadatto "mā mayhaṁ ovādakārikānaṁ bhikkhunīnaṁ ayaso uppajjatū"ti ettakameva cintetvā "uppabbājetha nan"ti āha. Taṁ sutvā sā daharā mā maṁ ayye nāsetha, nāhaṁ Devadattaṁ uddissa pabbajitā, etha, maṁ Satthu santikaṁ Jetavanaṁ nethāti. Tā taṁ ādāya Jetavanaṁ gantvā Satthu ārocesuṁ. Satthā "tassā gihikāle gabbho patiṭṭhito"ti jānantopi paravādamocanatthaṁ rājānaṁ Pasenadikosalaṁ Mahā-anāthapiṇḍikaṁ Cūḷa-anāthapiṇḍikaṁ Visākhā-upāsikaṁ aññāni ca mahākulāni pakkosāpetvā Upālittheraṁ āṇāpesi "gaccha, imissā daharāya bhikkhuniyā catuparisamajjhe kammaṁ parisodhehī"ti. Thero rañño purato Visākhaṁ pakkosāpetvā taṁ adhikaraṇaṁ paṭicchāpesi. Sā sāṇipākāraṁ parikkhipāpetvā antosāṇiyaṁ tassā hatthapādanābhi-udarapariyosānāni oloketvā māsadivase samānetvā "gihibhāve imāya gabbho laddho"ti ñatvā therassa tamatthaṁ ārocesi. Athassā thero parisamajjhe parisuddhabhāvaṁ patiṭṭhāpesi. Sā aparena samayena Padumuttarabuddhassa pādamūle pattitapatthanaṁ mahānubhāvaṁ puttaṁ vijāyi.

---

1. Puṭṭhā (Syā)

Athekadivasaṁ rājā bhikkhunupassayasamīpena gacchanto dārakasaddaṁ sutvā "kiṁ idan"ti pucchitvā "deva ekissā bhikkhuniyā putto jāto, tassesa saddo"ti vutte taṁ kumāraṁ attano gharaṁ netvā dhātīnaṁ adāsi. Nāmaggahaṇadivase cassa **Kassapo**ti nāmaṁ katvā kumāraparihārena vaḍḍhitattā **Kumārakassapo**ti sañjāniṁsu. So kīḷāmaṇḍale dārake paharitvā "nimmātāpitikenamhā pahaṭā"ti vutte rājānaṁ upasaṅkamitvā "deva maṁ 'nimmātāpitiko'ti vadanti, mātaraṁ me ācikkhathā"ti pucchitvā raññā dhātiyo dassetvā "imā te mātaro"ti vutte "na ettikā me mātaro, ekāya me mātarā bhavitabbaṁ, taṁ me ācikkhathā"ti āha. Rājā "na sakkā imaṁ vañcetun"ti cintetvā tāta tava mātā bhikkhunī, tvaṁ mayā bhikkhunupassayā ānītoti. So tāvatakeneva samuppannasaṁvego hutvā "tāta pabbājetha man"ti āha. Rājā "sādhu tātā"ti taṁ mahantena sakkārena Satthu santike pabbājesi. So laddhūpasampado **Kumārakassapatthero**ti paññāyi. So Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññaṁ pavisitvā vāyamitvā visesaṁ nibbattetuṁ asakkonto "puna kammaṭṭhānaṁ visesetvā gahessāmī"ti Satthu santikaṁ gantvā Andhavane vihāsi.

Atha naṁ Kassapabuddhakāle ekato samaṇadhammaṁ katvā anāgāmiphalaṁ patvā brahmaloke nibbattabhikkhu brahmalokato āgantvā pannarasa pañhe pucchitvā "ime pañhe ṭhapetvā Satthāraṁ añño byākātuṁ samattho nāma natthi, gaccha, Satthu santike imesaṁ atthaṁ uggaṇhā"ti uyyojesi. So tathā katvā pañhavissajjanāvasāne arahattaṁ pāpuṇi. Tassa pana nikkhantadivasato paṭṭhāya dvādasa vassāni mātubhikkhuniyā akkhīhi assūni pavattiṁsu. Sā puttaviyogadukkhitā assutinteneva mukhena bhikkhāya caramānā antaravīthiyaṁ theraṁ disvāva "putta puttā"ti viravantī taṁ gaṇhituṁ[1] upadhāvamānā parivattitvā pati. Sā thanehi khīraṁ muñcantehi uṭṭhahitvā allacīvarā gantvā theraṁ gaṇhi. So cintesi "sacāyaṁ mama santikā madhuravacanaṁ labhissati, vinassissati. Thaddhameva katvā imāya saddhiṁ sallapissāmī"ti. Atha naṁ āha "kiṁ karontī vicarasi, sinehamattampi chindituṁ na sakkosī"ti. Sā "aho kakkhaḷā

1. Pāpuṇituṁ (Ka)

therassa kathā"ti cintetvā "kiṁ vadesi tātā"ti vatvā punapi tena tatheva vuttā cintesi "ahaṁ imassa kāraṇā dvādasa vassāni assūni sandhāretuṁ[1] na sakkomi, ayaṁ panevaṁ thaddhahadayo, kiṁ me iminā"ti puttasinehaṁ chinditvā taṁdivasameva arahattaṁ pāpuṇi.

Aparena samayena dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadattena[2] evaṁ upanissayasampanno Kumārakassapo ca therī ca nāsitā, Satthā pana tesaṁ patiṭṭhā jāto, aho Buddhā nāma lokānukampakā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva ahaṁ imesaṁ paccayo patiṭṭhā jāto, pubbepi nesaṁ ahaṁ patiṭṭhā ahosiṁyevā"ti vatvā—

"Nigrodhameva seveyya, na sākhamupasaṁvase.
Nigrodhasmiṁ mataṁ seyyo, yañce sākhasmi jīvitan"ti[3]—

Imaṁ **Nigrodhajātakaṁ** vitthārena kathetvā "tadā sākhamigo Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisā, vārappattā migadhenu therī ahosi, putto Kumārakassapo, gabbhinīmigiyā jīvitaṁ pariccajitvā gato Nigrodhamigarājā pana ahamevā"ti jātakaṁ samodhānetvā puttasinehaṁ chinditvā theriyā attanāva attano patiṭṭhānakatabhāvaṁ pakāsento "bhikkhave yasmā parassa attani ṭhitena saggaparāyaṇena vā maggaparāyaṇena vā bhavituṁ na sakkā, tasmā attāva attano nātho, paro kiṁ karissatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

160. "Attā hi attano nātho, ko hi nātho paro siyā.
Attanā hi sudantena, nāthaṁ labhati dullabhan"ti.

Tattha **nātho**ti patiṭṭhā. Idaṁ vuttaṁ hoti—yasmā attani ṭhitena attasampannena[4] kusalaṁ katvā saggaṁ vā pāpuṇituṁ, maggaṁ vā bhāvetuṁ, phalaṁ vā sacchikātuṁ sakkā. Tasmā hi attāva **attano** patiṭṭhā hoti, **paro ko** nāma kassa patiṭṭhā **siyā. Attanā** eva **hi sudantena**

1. Nivāretuṁ (Syā)
2. Manaṁ vata Devadattena (Sī)
3. Khu 5. 4, 212 piṭṭhesu Jātake.
4. Attanā sampannena (Syā)

nibbisevanena arahattaphalasaṅkhātaṁ **dullabhaṁ nāthaṁ labhati.** Arahattañhi sandhāya idha "nāthaṁ labhati dullabhan"ti vuttaṁ.

Desanāvasāne bahū sotapattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kumārakassapamātutherivatthu catutthaṁ.

---

5. Mahākāla-upāsakavatthu

Attanā hi kataṁ pāpanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Mahākālaṁ nāma sotāpanna-upāsakaṁ ārabbha kathesi.

So kira māsassa aṭṭhadivasesu[1] uposathiko hutvā vihāre sabbarattiṁ dhammakathaṁ suṇāti. Atha rattiṁ corā ekasmiṁ gehe sandhiṁ chinditvā bhaṇḍakaṁ gahetvā lohabhājanasaddena pabuddhehi sāmikehi anubaddhā gahitabhaṇḍaṁ chaḍḍetvā palāyiṁsu. Sāmikāpi te anubandhiṁsuyeva, te disā pakkhandiṁsu. Eko pana vihāramaggaṁ gahetvā Mahākālassa rattiṁ dhammakathaṁ sutvā pātova pokkharaṇitīre mukhaṁ dhovantassa purato bhaṇḍikaṁ chaḍḍetvā palāyi. Core anubandhitvā āgatamanussā bhaṇḍikaṁ disvā "tvaṁ no gehasandhiṁ[2] chinditvā bhaṇḍikaṁ haritvā dhammaṁ suṇanto[3] viya vicarasī"ti taṁ gahetvā pothetvā māretvā chaḍḍetvā agamiṁsu. Atha naṁ pātova pānīyaghaṭaṁ ādāya gatā daharasāmaṇerā disvā "vihāre dhammakathaṁ sutvā sayita-upāsako ayuttaṁ maraṇaṁ labhatī"ti vatvā Satthu ārocesuṁ. Satthā "āma bhikkhave, imasmiṁ attabhāve kālena appatirūpaṁ maraṇaṁ laddhaṁ, pubbe katakammassa pana tena yuttameva laddhan"ti vatvā tehi yācito tassa pubbakammaṁ kathesi—

Atīte kira Bārāṇasirañño vijite ekassa paccantagāmassa aṭavimukhe corā paharanti[4]. Rājā aṭavimukhe ekaṁ rājabhaṭaṁ ṭhapesi, so bhatiṁ gahetvā manusse orato pāraṁ neti, pārato oraṁ āneti. Atheko manusso abhirūpaṁ attano bhariyaṁ cūḷayānakaṁ

---

1. Aṭṭha divase (Syā)
2. Gehe sandhiṁ (Syā)
3. Karonto (Sī)
4. Viharanti (Syā)

āropetvā taṁ ṭhānaṁ agamāsi. Rājabhaṭo taṁ itthiṁ disvāva sañjātasineho tena "aṭaviṁ no sāmi atikkāmehī"ti vuttepi "idāni vikālo, pātova atikkāmessāmī"ti āha. So sakālo sāmi, idāneva no nehīti. Nivatta bho, amhākaṁyeva gehe āhāro ca nivāso ca bhavissatīti. So neva nivattituṁ icchi. Itaro purisānaṁ saññaṁ datvā yānakaṁ nivattāpetvā anicchantasseva dvārakoṭṭhake nivāsaṁ datvā āhāraṁ paṭiyādāpesi. Tassa pana gehe ekaṁ maṇiratanaṁ atthi. So taṁ tassa yānakantare pakkhipāpetvā paccūsakāle corānaṁ paviṭṭhasaddaṁ kāresi. Athassa purisā "maṇiratanaṁ sāmi corehi haṭan"ti[1] ārocesuṁ. So gāmadvāresu ārakkhaṁ ṭhapetvā "antogāmato nikkhamante vicinathā"ti āha. Itaropi pātova yānakaṁ yojetvā pāyāsi. Athassa yānakaṁ sodhentā attanā ṭhapitaṁ maṇiratanaṁ disvā santajjetvā "tvaṁ maṇiṁ gahetvā palāyasī"ti pothetvā "gahito no sāmi coro"ti gāmabhojakassa dassesuṁ. So "bhatakassa vata me gehe nivāsaṁ datvā bhattaṁ dinnaṁ, maṇiṁ gahetvā gato, gaṇhatha naṁ pāpapurisan"ti pothāpetvā māretvā chaḍḍāpesi. Idaṁ tassa pubbakammaṁ. So tato cuto Avīcimhi nibbattitvā tattha dīgharattaṁ paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate tatheva pothito maraṇaṁ pāpuṇi.

Evaṁ Satthā Mahākālassa pubbakammaṁ dassetvā "bhikkhave evaṁ ime satte attanā katapāpakammameva catūsu apāyesu abhimatthatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

161. "Attanā hi kataṁ pāpaṁ, attajaṁ attasambhavaṁ.
Abhimatthati dummedhaṁ, vajiraṁva'smamayaṁ maṇin"ti.

Tattha **vajiraṁva'smamayaṁ maṇin**ti vajiraṁva asmamayaṁ maṇiṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā pāsāṇamayaṁ pāsāṇasambhavaṁ vajiraṁ tameva asmamayaṁ maṇiṁ attano uṭṭhānaṭṭhānasaṅkhātaṁ pāsāṇamaṇiṁ khāditvā chiddaṁ chiddaṁ khaṇḍaṁ khaṇḍaṁ[2] katvā aparibhogaṁ karoti, evameva **attanā kataṁ** attani jātaṁ

---

1. Gahitanti (Sī, Syā)
2. Chiddāvachiddaṁ khaṇḍāvakhaṇḍikaṁ (Sī)

attasambhavaṁ pāpaṁ **dummedhaṁ** nippaññaṁ puggalaṁ catūsu apāyesu **abhimatthati** kantati viddhaṁsetīti.

Desanāvasāne sampattabhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahākāla-upāsakavatthu pañcamaṁ.

---

6. Devadattavatthu

Yassa accantadussīlyanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto dussīlo pāpadhammo dussīlyakāraṇena[1] vaḍḍhitāya taṇhāya Ajātasattuṁ saṅgaṇhitvā mahantaṁ lābhasakkāraṁ nibbattetvā Ajātasattuṁ pituvadhe samādapetvā tena saddhiṁ ekato hutvā nānappakārena Tathāgatassa vadhāya parisakkatī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto nānappakārena mayhaṁ vadhāya parisakkatī"ti vatvā **Kuruṅgamigajātakā**dīni[2] kathetvā "bhikkhave accantadussīlapuggalaṁ nāma dussīlyakāraṇā uppannā taṇhā māluvā viya sālaṁ pariyonandhitvā sambhañjamānā nirayādīsu pakkhipatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

162. "Yassa accantadussīlyaṁ, māluvā sālamivotthataṁ.
Karoti so tathattānaṁ, yathā naṁ icchatīdiso"ti.

Tattha **accantadussīlyan**ti ekantadussīlabhāvo. Gihī vā jātito paṭṭhāya dasa akusalakammapathe karonto, pabbajito vā upasampannadivasato paṭṭhāya garukāpattiṁ āpajjamāno accantadussīlo nāma. Idha pana yo dvīsu tīsu attabhāvesu dussīlo, etassa gatiyā āgataṁ dussīlabhāvaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Dussīlabhāvo**ti cettha dussīlassa

---

1. Dussīlyakāraṇeneva (Syā)
2. Khu 5. 55 piṭṭhe.

cha dvārāni nissāya uppannā taṇhā veditabbā. **Māluvā sālamivotthatan**ti yassa puggalassa taṁ taṇhāsaṅkhātaṁ dussīlyaṁ yathā nāma māluvāsālaṁ ottharantī[1] deve vassante pattehi udakaṁ sampaṭicchitvā sambhañjanavasena sabbatthakameva pariyonandhati, evaṁ attabhāvaṁ otthataṁ pariyonandhitvā ṭhitaṁ. So māluvāya sambhañjitvā bhūmiyaṁ pātiyamāno rukkho viya tāya dussīlyasaṅkhātāya taṇhāya sambhañjitvā apāyesu pātiyamāno, yathā naṁ anatthakāmo diso icchati, tathā attānaṁ karoti nāmāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Devadattavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Saṁghabhedaparisakkanavatthu

Sukarānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto saṁghabhedaparisakkanaṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasañhi Devadatto saṁghabhedāya parisakkanto āyasmantaṁ Ānandaṁ piṇḍāya carantaṁ disvā attano adhippāyaṁ ārocesi. Taṁ sutvā thero Satthu santikaṁ gantvā Bhagavantaṁ etadavoca "idhāhaṁ bhante pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Rājagahaṁ piṇḍāya pāvisiṁ. Addasā kho maṁ bhante Devadatto Rājagahe piṇḍāya carantaṁ. Disvā yenāhaṁ tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā maṁ etadavoca 'ajjatagge dānāhaṁ āvuso Ānanda aññatreva Bhagavatā aññatra bhikkhusaṁghena[2] uposathaṁ karissāmi saṁghakammañcā'ti. Ajja Bhagavā Devadatto saṁghaṁ bhindissati, uposathañca karissati saṁghakammāni cā"ti. Evaṁ vutte Satthā—

"Sukaraṁ sādhunā sādhu, sādhu[3] pāpena dukkaraṁ.
Pāpaṁ pāpena sukaraṁ, pāpamariyehi dukkaran"ti[4]—

---

1. Otthataṁ (Syā, Ka)
2. Bhikkhusaṁghā (Sī)
3. Sādhuṁ, sādhuṁ (Ka)
4. Khu 1. 150 piṭṭhe Udāne.

imaṁ udānaṁ udānetvā "Ānanda attano ahitakammaṁ nāma sukaraṁ, hitakammameva dukkaran"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

163. "Sukarāni asādhūni, attano ahitāni ca.
Yaṁ ve hitañca sādhuñca, taṁ ve paramadukkaran"ti.

Tassattho—yāni kammāni **asādhūni** sāvajjāni apāyasaṁvattanikattāyeva[1] **attano ahitāni ca** honti, tāni **sukarāni. Yaṁ** pana sugatisaṁvattanikattā attano **hitañca** anavajjatthena **sādhuñca** sugatisaṁvattanikañceva nibbānasaṁvattanikañca kammaṁ, **taṁ** pācīnaninnāya Gaṅgāya ubbattetvā pacchāmukhakaraṇaṁ viya atidukkaranti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Saṁghabhedaparisakkanavatthu sattamaṁ.

---

8. Kālattheravatthu

Yo sāsananti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kālattheraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kirekā itthī mātuṭṭhāne ṭhatvā taṁ theraṁ upaṭṭhahi. Tassā paṭivissakagehe manussā Satthu santike dhammaṁ sutvā āgantvā "aho Buddhā nāma acchariyā, aho dhammadesanā madhurā"ti pasaṁsanti. Sā itthī tesaṁ kathaṁ sutvā "bhante ahampi Satthu dhammadesanaṁ sotukāmā"ti tassa ārocesi. So "tattha mā gamī"ti taṁ nivāresi. Sā punadivase punadivasepīti[2] yāvatatiyaṁ tena nivāriyamānāpi sotukāmāva ahosi. Kasmā so panetaṁ nivāresīti. Evaṁ kirassa ahosi "Satthu santike dhammaṁ sutvā mayi bhijjissatī"ti. Sā ekadivasaṁ pātova bhuttapātarāsā uposathaṁ samādiyitvā "amma sādhukaṁ ayyaṁ pariviseyyāsī"ti dhītaraṁ āṇāpetvā vihāraṁ agamāsi. Dhītāpissā taṁ bhikkhuṁ āgatakāle parivisitvā "kuhiṁ mahā-upāsikā"ti vuttā

---

1. Apāyasaṁvattanikāni katattāyeva (Syā, Ka) 2. Sā punadivasepi yācamānā (Syā)

"dhammassavanāya vihāraṁ gatā"ti āha. So taṁ sutvāva kucchiyaṁ uṭṭhitena ḍāhena[1] santappamāno "idāni sā mayi bhinnā"ti vegena gantvā Satthu santike dhammaṁ suṇamānaṁ disvā Satthāraṁ āha "bhante ayaṁ itthī dandhā sukhumaṁ dhammakathaṁ na jānāti, imissā Khandhādipaṭisaṁyuttaṁ sukhumaṁ dhammakathaṁ akathetvā dānakathaṁ vā sīlakathaṁ vā kathetuṁ vaṭṭatī"ti. Satthā tassajjhāsayaṁ viditvā "tvaṁ duppañño pāpikaṁ diṭṭhiṁ nissāya Buddhānaṁ sāsanaṁ paṭikkosasi. Attaghātāyeva[2] vāyamasī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

164. "Yo sāsanaṁ arahataṁ, ariyānaṁ dhammajīvinaṁ.
Paṭikkosati dummedho, diṭṭhiṁ nissāya pāpikaṁ.
Phalāni kaṭṭhakasseva, attaghātāya phallatī"ti.

Tassattho—**yo dummedho** puggalo attano sakkārahānibhayena **pāpikaṁ diṭṭhiṁ nissāya** "dhammaṁ vā sossāma, dānaṁ vā dassāmā"ti vadante paṭikkosanto **arahataṁ ariyānaṁ dhammajīvinaṁ Buddhānaṁ sāsanaṁ paṭikkosati,** tassa taṁ paṭikkosanaṁ sā ca pāpikā diṭṭhi veḷusaṅkhātassa **kaṭṭhakassa phalāni** viya hoti. Tasmā yathā kaṭṭhako phalāni gaṇhanto **attaghātāya**[3] **phallati,** attano ghātatthameva phalati, evaṁ sopi attaghātāya phallatīti. Vuttampi cetaṁ—

"Phalaṁ ve kadaliṁ hanti, phalaṁ veḷuṁ phalaṁ naḷaṁ.
Sakkāro kāpurisaṁ hanti, gabbho assatariṁ yathā"ti[4].

Desanāvasāne upāsikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Kālattheravatthu aṭṭhamaṁ.

---

1. Dosena (Ka)
2. Attaghaññāyeva (Sī)
3. Attaghaññāya (Sī, Syā)
4. Vi 4. 346; Aṁ 1. 385 piṭṭhesu.

9. Cūḷakāla-upāsakavatthu

Attanā hi katanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Cūḷakālaṁ upāsakaṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasañhi Mahākālavatthusmiṁ vuttanayeneva umaṅgacorā sāmikehi anubaddhā rattiṁ vihāre dhammakathaṁ sutvā pātova vihārā nikkhamitvā Sāvatthiṁ āgacchantassa tassa upāsakassa purato bhaṇḍikaṁ chaḍḍetvā palāyiṁsu. Manussā taṁ disvā "ayaṁ rattiṁ corakammaṁ katvā dhammaṁ suṇanto viya carati, gaṇhatha nan"ti taṁ pothayiṁsu. Kumbhadāsiyo udakatitthaṁ gacchamānā taṁ disvā "apetha sāmi, nāyaṁ evarūpaṁ karotī"ti taṁ mocesuṁ. So vihāraṁ gantvā "bhante ahamhi manussehi nāsito, kumbhadāsiyo me nissāya jīvitaṁ laddhan"ti bhikkhūnaṁ ārocesi. Bhikkhū Tathāgatassa tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave Cūḷakāla-upāsako kumbhadāsiyo ceva nissāya, attano ca akaraṇabhāvena jīvitaṁ labhi. Ime hi nāma sattā attanā pāpakammaṁ katvā nirayādīsu attanāva kilissanti, kusalaṁ katvā pana sugatiñceva nibbānañca gacchantā attanāva visujjhantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

165. "Attanā hi[1] kataṁ pāpaṁ, attanā saṁkilissati.
Attanā akataṁ pāpaṁ, attanāva visujjhati.
Suddhī asuddhi paccattaṁ, nāñño aññaṁ visodhaye"ti.

Tassattho—yena **attanā** akusalakammaṁ **kataṁ** hoti, so catūsu apāyesu dukkhaṁ anubhavanto **attanāva saṁkilissati.** Yena pana **attanā akataṁ pāpaṁ,** so sugatiñceva nibbānañca gacchanto **attanāva visujjhati.** Kusalakammasaṅkhātā **suddhi** akusalakammasaṅkhātā ca **asuddhi paccattaṁ** kārakasattānaṁ attaniyeva vipaccati. **Añño** puggalo **aññaṁ** puggalaṁ **na visodhaye** neva visodheti, na kilesetīti vuttaṁ hoti.

---

1. Attanāva (Sī, Syā)

Desanāvasāne Cūḷakālo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Cūḷakāla-upāsakavatthu navamaṁ.

---

10. Attadatthattheravatthu

Attadatthanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Attadatthattheraṁ ārabbha kathesi.

Satthārā hi parinibbānakāle "bhikkhave ahaṁ ito catumāsaccayena parinibbāyissāmī"ti vutte uppannasaṁvegā sattasatā puthujjanā bhikkhū Satthu santikaṁ avijahitvā "kiṁ nu kho āvuso karissāmā"ti sammantayamānā vicaranti. Attadatthatthero pana cintesi "Satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, Satthari dharamāneyeva arahattatthāya vāyamissāmī"ti. So bhikkhūnaṁ santikaṁ na gacchati. Atha naṁ bhikkhū "kasmā āvuso tvaṁ neva amhākaṁ santikaṁ āgacchasi, na kiñci mantesī"ti vatvā Satthu santikaṁ netvā "ayaṁ bhante evaṁ nāma karotī"ti ārocayiṁsu. So Satthārāpi "kasmā evaṁ karosī"ti vutte "tumhe kira bhante catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahaṁ tumhesu dharantesuyeva arahattappattiyā vāyamissāmī"ti. Satthā tassa sādhukāraṁ datvā "bhikkhave yassa mayi sineho atthi, tena attadatthena viya bhavituṁ vaṭṭati. Na hi gandhādīhi pūjentā maṁ pūjenti, dhammānudhammapaṭipattiyā pana maṁ pūjenti. Tasmā aññenapi Attadatthasadiseneva bhavitabban"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

166. "Attadatthaṁ paratthena, bahunāpi na hāpaye.
Attadatthamabhiññāya, sadatthapasuto siyā"ti.

Tassattho—gihibhūto tāva kākaṇikamattampi attano atthaṁ sahassamattenāpi parassa atthena na hāpaye. Kākaṇikamattenāpi[1] hissa attadatthova khādanīyaṁ vā bhojanīyaṁ vā nipphādeyya, na parattho.

---

1. Kākaṇikamattopi (Syā, Ka)

Idaṁ pana evaṁ akathetvā kammaṭṭhānasīsena kathitaṁ, tasmā "Attadatthaṁ na hāpemī"ti bhikkhunā nāma saṁghassa uppannaṁ cetiyapaṭisaṅkharaṇādikiccaṁ vā upajjhāyādivattaṁ vā na hāpetabbaṁ. Ābhisamācārikavattañhi pūrentoyeva ariyaphalādīni sacchikaroti, tasmā ayampi Attadatthova. Yo pana accāraddhavipassako "ajja vā suve vā"ti[1] paṭivedhaṁ patthayamāno vicarati, tena upajjhāyavattādīnipi hāpetvā attano kiccameva kātabbaṁ. Evarūpaṁ hi **attadatthamabhiññāya** "ayaṁ me attano attho"ti sallakkhetvā, **sadatthapasuto siyā**ti tasmiṁ sake atthe uyyuttapayutto bhaveyyāti.

Desanāvasāne so thero arahatte patiṭṭhahi, sampattabhikkhūnampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Attadatthattheravatthu dasamaṁ.

Attavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvādasamo vaggo.

1. Ajja ajjevāti (Sī, Syā)

13. Lokavagga

1. Daharabhikkhuvatthu

Hīnaṁ dhammanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ daharabhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Aññataro kira thero daharabhikkhunā saddhiṁ pātova Visākhāya gehaṁ agamāsi. Visākhāya gehe pañcasatānaṁ bhikkhūnaṁ dhuvayāgu niccapaññattā hoti. Thero tattha yāguṁ pivitvā daharabhikkhuṁ nisīdāpetvā sayaṁ aññaṁ gehaṁ agamāsi. Tena ca samayena Visākhāya puttassa dhītā ayyikāya ṭhāne ṭhatvā bhikkhūnaṁ veyyāvaccaṁ karoti. Sā tassa daharassa udakaṁ parissāventī cāṭiyaṁ attano mukhanimittaṁ disvā hasi, daharopi taṁ oloketvā hasi. Sā taṁ hasamānaṁ disvā "chinnasīso hasatī"ti āha. Atha naṁ daharo "tvaṁ chinnasīsā, mātāpitaropi te chinnasīsā"ti akkosi. Sā rodamānā mahānase ayyikāya santikaṁ gantvā "kiṁ idaṁ ammā"ti vutte tamatthaṁ ārocesi. Sā daharassa santikaṁ āgantvā[1] "bhante mā kujjhi, na etaṁ chinnakesanakhassa chinnanivāsanapārupanassa majjhe chinnakapālaṁ ādāya bhikkhāya carantassa ayyassa agarukan"ti[2] āha. Daharo āma upāsike, tvaṁ mama chinnakesādibhāvaṁ jānāsi, imissā maṁ "chinnasīso"ti katvā akkosituṁ vaṭṭissatīti. Visākhā neva daharaṁ saññāpetuṁ asakkhi, napi dārikaṁ. Tasmiṁ khaṇe thero āgantvā "kimidaṁ upāsike"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā daharaṁ ovadanto āha "apehi āvuso, nāyaṁ chinnakesanakhavatthassa majjhe chinnakapālaṁ ādāya bhikkhāya carantassa akkoso[3], tuṇhī hohī"ti. Āma bhante, kiṁ tumhe attano upaṭṭhāyikaṁ atajjetvā maṁ tajjetha, maṁ "chinnasīso"ti akkosituṁ vaṭṭissatīti. Tasmiṁ khaṇe Satthā āgantvā "kiṁ idan"ti pucchi. Visākhā ādito paṭṭhāya taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā tassa daharassa sotāpattiphalūpanissayaṁ disvā "mayā imaṁ daharaṁ anuvattituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā Visākhaṁ āha "kiṁ pana Visākhe tava dārikāya chinnakesādimattakeneva mama

---

1. Gantvā (Sī) 2. Abhigarukanti (Syā, Ka) 3. Akkosi (Syā)

sāvake chinnasīse katvā akkosituṁ vaṭṭatī”ti. Daharo tāvadeva uṭṭhāya añjaliṁ paggahetvā “bhante etaṁ pañhaṁ tumheva suṭṭhu jānātha, amhākaṁ upajjhāyo ca upāsikā ca suṭṭhu na jānantī”ti āha. Satthā daharassa attano anukulabhāvaṁ ñatvā “kāmaguṇaṁ ārabbha hasanabhāvo nāma hīno dhammo, hīnañca nāma dhammaṁ sevituṁ pamādena saddhiṁ saṁvasituṁ na vaṭṭatī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

167. “Hīnaṁ dhammaṁ na seveyya, pamādena na saṁvase.
Micchādiṭṭhiṁ na seveyya, na siyā lokavaḍḍhano”ti.

Tattha **hīnaṁ dhamman**ti pañcakāmaguṇaṁ dhammaṁ. So hi hīno dhammo na antamaso[1] oṭṭhagoṇādīhipi paṭisevitabbo. Hīnesu ca nirayādīsu ṭhānesu nibbattāpetīti hīno nāma, taṁ **na seveyya. Pamādenā**ti sativossaggalakkhaṇena pamādenāpi **na saṁvase. Na seveyyā**ti micchādiṭṭhimpi na gaṇheyya. **Lokavaḍḍhano**ti yo hi evaṁ karoti, so lokavaḍḍhano nāma hoti. Tasmā evaṁ akaraṇena na siyā lokavaḍḍhanoti.

Desanāvasāne so daharo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Daharabhikkhuvatthu paṭhamaṁ.

---

2. Suddhodanavatthu

Uttiṭṭheti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Nigrodhārāme viharanto pitaraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Satthā paṭhamagamanena Kapilapuraṁ gantvā ñātīhi katapaccuggamano Nigrodhārāmaṁ patvā ñātīnaṁ mānabhindanatthāya ākāse ratanacaṅkamaṁ māpetvā tattha caṅkamanto dhammaṁ desesi. Ñātī pasannacittā Suddhodanamahārājānaṁ ādiṁ katvā vandiṁsu. Tasmiṁ ñātisamāgame pokkharavassaṁ vassi. Taṁ ārabbha mahājanena

---

1. So hi hīnena antamaso (Syā, Ka)

kathāya samuṭṭhāpitāya "na bhikkhave idāneva, pubbepi mayhaṁ ñātisamāgame pokkharavassaṁ vassiyevā"ti vatvā **Vessantarajātakaṁ**[1] kathesi. Dhammadesanaṁ sutvā pakkamantesu ñātīsu ekopi Satthāraṁ na nimantesi. Rājāpi "mayhaṁ putto mama gehaṁ anāgantvā kahaṁ gamissatī"ti animantetvāva agamāsi. Gantvā ca pana gehe vīsatiyā bhikkhasahassānaṁ yāgu-ādīni paṭiyādāpetvā āsanāni paññāpesi. Punadivase Satthā piṇḍāya pavisanto "kiṁ nu kho atītabuddhā pitu nagaraṁ patvā ujukameva ñātikulaṁ pavisiṁsu, udāhu paṭipāṭiyā piṇḍāya cariṁsū"ti āvajjento "paṭipāṭiyā cariṁsū"ti disvā paṭhamagehato paṭṭhāya piṇḍāya caranto pāyāsi. Rāhulamātā pāsādatale nisinnāva disvā taṁ pavattiṁ rañño ārocesi. Rājā sāṭakaṁ saṇṭhāpento[2] vegena nikkhamitvā Satthāraṁ vanditvā putta kasmā maṁ nāsesi, ativiya te piṇḍāya carantena lajjā uppāditā, yuttaṁ nāma vo[3] imasmiṁyeva nagare suvaṇṇasivikādīhi vicaritvā piṇḍāya carituṁ[4], kiṁ maṁ lajjāpesīti. Nāhaṁ taṁ mahārāja lajjāpemi, attano pana kulavaṁsaṁ anuvattāmīti. Kiṁ pana tāta piṇḍāya caritvā jīvanavaṁso mama vaṁsoti[5]. "Neso mahārāja tava vaṁso, mama paneso vaṁso. Anekāni hi Buddhasahassāni piṇḍāya caritvāva jīviṁsū"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

168. "Uttiṭṭhe nappamajjeyya, dhammaṁ sucaritaṁ care.
Dhammacārī sukhaṁ seti, asmiṁ loke paramhi ca.

169. Dhammaṁ care sucaritaṁ, na naṁ duccaritaṁ care.
Dhammacārī sukhaṁ seti, asmiṁ loke paramhi cā"ti.

Tattha **uttiṭṭhe**ti uṭṭhahitvā[6] paresaṁ gharadvāre ṭhatvā gahetabbapiṇḍe. **Nappamajjeyyā**ti piṇḍacārikavattaṁ hi hāpetvā paṇītabhojanāni pariyesanto uttiṭṭhe pamajjati nāma, sapadānaṁ piṇḍāya caranto pana na pamajjati nāma. Evaṁ karonto uttiṭṭhe nappamajjeyya. **Dhamman**ti anesanaṁ

1. Khu 6. 312 piṭṭhe.
2. Asaṇṭhāpento (Ka) Vi-Ṭṭha 3. 289 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
3. Ayuttaṁ nāma te kataṁ (Syā)
4. Carituṁ vaṭṭati (Syā)
5. Jīvanaṁ mama vaṁsoti (Syā)
6. Uttiṭṭha (Sī), uṭṭhapetvā (Ka)

pahāya sapadānaṁ caranto tameva bhikkhācariyadhammaṁ **sucaritaṁ care. Sukhaṁ setī**ti desanāmattametaṁ, evaṁ panetaṁ bhikkhācariyadhammaṁ caranto **dhammacārī** idha loke catūhi iriyāpathehi **sukhaṁ** viharatīti attho. **Na naṁ duccaritan**ti vesiyādibhede agocare caranto bhikkhācariyadhammaṁ duccaritaṁ carati nāma. Evaṁ acaritvā **dhammaṁ care sucaritaṁ, na naṁ duccaritaṁ care.** Sesaṁ vuttatthameva.

Desanāvasāne rājā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Suddhodanavatthu dutiyaṁ.

---

3. Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu

Yathā pubbuḷakanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañcasate vipassake bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññaṁ pavisitvā ghaṭentā vāyamantā appattavisesā "visesetvā kammaṭṭhānaṁ gahessāmā"ti Satthu santikaṁ āgacchantā antarāmagge marīcikammaṭṭhānaṁ[1] bhāventāva āgamiṁsu. Tesaṁ vihāraṁ paviṭṭhakkhaṇeyeva devo vassi. Te tattha tattha pamukhesu ṭhatvā dhārāvegena[2] uṭṭhahitvā bhijjante pubbuḷake disvā "ayampi attabhāvo uppajjitvā bhijjanatthena pubbuḷakasadisoyevā"ti ārammaṇaṁ gaṇhiṁsu. Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova te bhikkhū oloketvā tehi saddhiṁ kathento viya obhāsaṁ pharitvā imaṁ gāthamāha—

170. "Yathā pubbuḷakaṁ passe, yathā passe marīcikaṁ.
Evaṁ lokaṁ avekkhantaṁ, maccurājā na passatī"ti.

Tattha **marīcikan**ti mayūkhaṁ. Te hi[3] dūratova gehasaṇṭhānādivasena upaṭṭhitāpi upagacchantānaṁ agayhūpagā rittakā tucchakāva. Tasmā yathā

---

1. Marīciṁ disvā marīcikammaṭṭhānaṁ (Syā) 2. Vātavegena (Ka)
3. Marīcikanti māyaṁ. Māyā hi (Syā, Ka)

uppajjitvā bhijjanatthena **pubbuḷakaṁ** rittatucchādibhāveneva passeyya, evaṁ khandhādilokaṁ **avekkhantaṁ maccurājā na passatī**ti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū ṭhitaṭṭhāneyeva arahattaṁ pāpuṇiṁsūti.

Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu tatiyaṁ.

---

4. Abhayarājakumāravatthu

Etha passathimaṁ lokanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Abhayarājakumāraṁ ārabbha kathesi.

Tassa kira paccantaṁ vūpasametvā āgatassa pitā Bimbisāro tussitvā ekaṁ naccagītakusalaṁ nāṭakitthiṁ datvā sattāhaṁ[1] rajjamadāsi. So sattāhaṁ gehā bahi anikkhantova rajjasiriṁ anubhavitvā aṭṭhame divase nadītitthaṁ gantvā nhatvā uyyānaṁ pavisitvā Santatimahāmatto viya tassā itthiyā naccagītaṁ passanto nisīdi. Sāpi taṅkhaṇaññeva Santatimahāmattassa nāṭakitthī viya satthakavātānaṁ vasena kālamakāsi. Kumāro tassā kālakiriyāya uppannasoko "na me imaṁ sokaṁ ṭhapetvā Satthāraṁ añño nibbāpetuṁ sakkhissatī"ti Satthāraṁ upasaṅkamitvā "bhante sokaṁ me nibbāpethā"ti āha. Satthā taṁ samassāsetvā "tayā hi kumāra imissā itthiyā evameva matakāle rodantena pavattitānaṁ assūnaṁ anamatagge saṁsāre pamāṇaṁ natthī"ti vatvā tāya desanāya sokassa tanubhāvaṁ ñatvā "kumāra mā soci, bālajanānaṁ saṁsīdanaṭṭhānametan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

171. "Etha passathimaṁ lokaṁ, cittaṁ rājarathūpamaṁ.
Yattha bālā visīdanti, natthi saṅgo vijānatan"ti.

Tattha **etha passathā**ti rājakumārameva sandhāyāha. **Imaṁ lokan**ti imaṁ khandhalokādisaṅkhātaṁ attabhāvaṁ. **Cittan**ti sattaratanādivicittaṁ rājarathaṁ viya vatthālaṅkārādicittitaṁ[2]. **Yattha bālā**ti yasmiṁ attabhāve bālā

---

1. Disvā tañca sattāhaṁ (Sī) 2. Vatthālaṅkārādivicittaṁ (Syā)

evaṁ visīdanti. **Vijānatan**ti vijānantānaṁ paṇḍitānaṁ ettha rāgasaṅgādīsu ekopi **saṅgo natthī**ti attho.

Desanāvasāne rājakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Abhayarājakumāravatthu catutthaṁ.

---

5. Sammajjanattheravatthu

Yo ca pubbeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sammajjanattheraṁ ārabbha kathesi.

So kira pāto vā sāyaṁ vāti velaṁ pamāṇaṁ[1] akatvā abhikkhaṇaṁ sammajjantova vicarati. So ekadivasaṁ sammajjaniṁ gahetvā divāṭṭhāne nisinnassa Revatattherassa santikaṁ gantvā "ayaṁ mahākusīto janassa saddhādeyyaṁ bhuñjitvā āgantvā nisīdati, kiṁ nāmetassa sammajjaniṁ gahetvā ekaṁ ṭhānaṁ sammajjituṁ na vaṭṭatī"ti āha. Thero "ovādamassa dassāmī"ti cintetvā ehāvusoti. Kiṁ bhanteti. Gaccha nhatvā ehīti. So tathā akāsi. Atha naṁ thero ekamantaṁ nisīdāpetvā ovadanto āha "āvuso bhikkhunā nāma na sabbakālaṁ sammajjantena vicarituṁ vaṭṭati, pāto eva pana sammajjitvā piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkantena āgantvā rattiṭṭhāne vā divāṭṭhāne vā nisinnena dvattiṁ sākāraṁ sajjhāyitvā attabhāve khayavayaṁ paṭṭhapetvā sāyanhe uṭṭhāya sammajjituṁ vaṭṭati, niccakālaṁ asammajjitvā attanopi nāma okāso kātabbo"ti. So therassa ovāde ṭhatvā na cirasseva arahattaṁ pāpuṇi. Taṁ taṁ ṭhānaṁ uklāpaṁ ahosi. Atha naṁ bhikkhū āhaṁsu "āvuso Sammajjanatthera taṁ taṁ ṭhānaṁ uklāpaṁ kasmā na sammajjasī"ti. Bhante mayā pamādakāle evaṁ kataṁ, idānāmhi appamattoti. Bhikkhū "ayaṁ thero aññaṁ byākarotī"ti Satthu ārocesuṁ. Satthā "āma bhikkhave, mama putto pubbe pamādakāle sammajjanto vicari, idāni pana maggaphalasukhena vītināmento na sammajjatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Velāya pamāṇaṁ tattha (Sī)

172. “Yo ca pubbe pamajjitvā, pacchā so nappamajjati.
So’maṁ lokaṁ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tassattho—**yo** puggalo **pubbe** vattapaṭivattakaraṇena vā sajjhāyādīhi vā **pamajjitvā pacchā** maggaphalasukhena vītināmento **nappamajjati, so** abbhādīhi **mutto** candova-okāsalokaṁ maggañāṇena **imaṁ** khandhādilokaṁ obhāseti, ekālokaṁ karotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sammajjanattheravatthu pañcamaṁ.

---

6. Aṅgulimālattheravatthu

Yassa pāpanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Aṅgulimālattheraṁ ārabbha kathesi. Vatthu **Aṅgulimālasuttanta**vaseneva[1] veditabbaṁ.

Thero pana Satthu santike pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇi. Atha kho āyasmā Aṅgulimālo rahogato paṭisallīno vimuttisukhapaṭisaṁvedī. Tāyaṁ velāyaṁ imaṁ udānaṁ udānesi—

“Yo ca pubbe pamajjitvā, pacchā so nappamajjati.
So’maṁ lokaṁ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti—

Ādinā nayena udānaṁ udānetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto. Bhikkhū “kahaṁ nu kho āvuso thero uppanno”ti dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “bhante Aṅgulimālattherassa nibbattaṭṭhānakathāyā”ti vutte parinibbuto ca bhikkhave mama puttoti. Bhante ettake manusse māretvā parinibbutoti. “Āma bhikkhave, so pubbe ekaṁ kalyāṇamittaṁ alabhitvā ettakaṁ pāpamakāsi, pacchā pana kalyāṇamittapaccayaṁ labhitvā appamatto ahosi. Tenassa taṁ pāpakammaṁ kusalena pihitan”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Ma 2. 301 piṭṭhe.

173. "Yassa pāpaṁ kataṁ kammaṁ, kusalena pidhīyati.
So'maṁ lokaṁ pabhāseti, abbhā muttova candimā"ti.

Tattha **kusalenā**ti arahattamaggaṁ sandhāya vuttaṁ. Sesaṁ uttānatthamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aṅgulimālattheravatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Pesakāradhītāvatthu

Andhabhūtoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Aggāḷave cetiye viharanto ekaṁ Pesakāradhītaraṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi Āḷavivāsino Satthari Āḷaviṁ sampatte nimantetvā dānaṁ adaṁsu. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṁ karonto "addhuvaṁ me jīvitaṁ, dhuvaṁ me maraṇaṁ, avassaṁ mayā maritabbameva, maraṇapariyosānaṁ me jīvitaṁ, jīvitameva aniyataṁ, maraṇaṁ niyatanti evaṁ maraṇassatiṁ bhāvetha. Yesaṁ hi maraṇassati abhāvitā, te pacchime kāle āsīvisaṁ disvā bhīta-adaṇḍapuriso viya santāsappattā bheravaravaṁ ravantā kālaṁ karonti. Yesaṁ pana maraṇassati bhāvitā, te dūratova āsīvisaṁ disvā daṇḍakena gahetvā chaḍḍetvā ṭhitapuriso viya pacchime kāle na santasanti, tasmā maraṇassati bhāvetabbā"ti āha. Taṁ dhammadesanaṁ sutvā avasesajanā sakiccappasutāva ahesuṁ. Ekā pana soḷasavassuddesikā pesakāradhītā "aho Buddhānaṁ kathā nāma acchariyā, mayā pana maraṇassatiṁ bhāvetuṁ vaṭṭatī"ti rattindivaṁ maraṇassatimeva bhāvesi. Satthāpi tato nikkhamitvā Jetavanaṁ agamāsi. Sāpi kumārikā tīṇi vassāni maraṇassatiṁ bhāvesiyeva.

Athekadivasaṁ Satthā paccūsasamaye lokaṁ olokento taṁ kumārikaṁ attano ñāṇajālassa antopaviṭṭhaṁ disvā "kiṁ nu kho bhavissatī"ti upadhārento "imāya kumārikāya mama dhammadesanāya sutadivasato paṭṭhāya tīṇi vassāni maraṇassati bhāvitā, idānāhaṁ tattha gantvā imaṁ kumārikaṁ cattāro pañhe pucchitvā tāya

vissajjentiyā[1] catūsuṭhānesu sādhukāraṁ datvā imaṁ gāthaṁ bhāsissāmi. Sā gāthāvasāne sotāpattiphale patiṭṭhahissati, taṁ nissāya mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā bhavissatī"ti ñatvā pañcasatabhikkhuparivāro Jetavanā nikkhamitvā anupubbena Aggāḷavavihāraṁ agamāsi. Āḷavivāsino "Satthā āgato"ti sutvā taṁ vihāraṁ gantvā nimantayiṁsu. Tadā sāpi kumārikā Satthu āgamanaṁ sutvā "āgato kira mayhaṁ pitā sāmi ācariyo puṇṇacandamukho Mahāgotamabuddho"ti tuṭṭhamānasā "ito me tiṇṇaṁ saṁvaccharānaṁ matthake suvaṇṇavaṇṇo Satthā diṭṭhapubbo, idānissa suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ daṭṭhuṁ madhurojañca varadhammaṁ[2] sotuṁ labhissāmī"ti cintesi. Pitā panassā sālaṁ gacchanto āha "amma parasantako me sāṭako āropito, tassa vidatthimattaṁ aniṭṭhitaṁ, taṁ ajja niṭṭhāpessāmi, sīghaṁ me tasaraṁ vaṭṭetvā[3] āhareyyāsī"ti. Sā cintesi "ahaṁ Satthu dhammaṁ sotukāmā, pitā ca maṁ evaṁ āha. Kiṁ nu kho Satthu dhammaṁ suṇāmi, udāhu pitu tasaraṁ vaṭṭetvā harāmī"ti. Athassā etadahosi "pitā maṁ tasare anāhariyamāne potheyyapi pahareyyapi, tasmā tasaraṁ vaṭṭetvā tassa datvā pacchā dhammaṁ sossāmī"ti pīṭhake nisīditvā tasaraṁ vaṭṭesi.

Āḷavivāsinopi Satthāraṁ parivisitvā pattaṁ gahetvā anumodanatthāya aṭṭhaṁsu. Satthā "yamahaṁ kuladhītaraṁ nissāya tiṁsayojanamaggaṁ āgato. Sā ajjāpi okāsaṁ na labhati. Tāya okāse laddhe anumodanaṁ karissāmī"ti tuṇhībhūto ahosi. Evaṁ tuṇhībhūtampi Satthāraṁ sadevake loke koci kiñci vattuṁ na visahati. Sāpi kho kumārikā tasaraṁ vaṭṭetvā pacchiyaṁ ṭhapetvā pitu santikaṁ gacchamānā parisapariyante ṭhatvā Satthāraṁ olokayamānāva aṭṭhāsi. Satthāpi gīvaṁ ukkhipitvā taṁ olokesi. Sā olokitākāreneva[4] aññāsi "Satthā evarūpāya parisāya majjhe nisīditvāva maṁ olokento mamāgamanaṁ paccāsīsati, attano santikaṁ āgamanameva paccāsīsatī"ti. Sā tasarapacchiṁ ṭhapetvā Satthu santikaṁ agamāsi. Kasmā pana naṁ Satthā olokesīti. Evaṁ kirassa ahosi "esā ettova gacchamānā

---

1. Vissajjitāya (Sī)
2. Ovādadhammaṁ (Syā, Ka)
3. Vaḍḍhetvā (Sī)
4. Olokitakāraṇena (Ka)

puthujjanakālakiriyaṁ katvā aniyatagatikā bhavissati, mama santikaṁ āgantvā gacchamānā sotāpattiphalaṁ patvā niyatagatikā hutvā Tusitavimāne nibbattissatī"ti. Tassā kira taṁ divasaṁ maraṇato mutti nāma natthi. Sā olokitasaññāṇeneva Satthāraṁ upasaṅkamitvā chabbaṇṇaraṁsīnaṁ antaraṁ pavisitvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Tathārūpāya parisāya majjhe nisīditvā tuṇhībhūtaṁ Satthāraṁ vanditvā ṭhitakkhaṇeyeva taṁ āha "kumārike kuto āgacchasī"ti. Na jānāmi bhanteti. Kattha gamissasīti. Na jānāmi bhanteti. Na jānāsīti. Jānāmi bhanteti. Jānāsīti. Na jānāmi bhanteti. Iti naṁ Satthā cattāro pañhe pucchi. Mahājano ujjhāyi "ambho passatha, ayaṁ Pesakāradhītā Sammāsambuddhena saddhiṁ icchiticchitaṁ kathesi, nanu nāma imāya 'kuto āgacchasī'ti vutte 'Pesakāragehato'ti vattabbaṁ. 'Kahaṁ gacchasī'ti vutte 'Pesakārasālan'ti vattabbaṁ siyā"ti.

Satthā mahājanaṁ nissaddaṁ katvā "kumārike tvaṁ kuto āgacchasī"ti vutte "kasmā na jānāmīti vadesī"ti pucchi. Bhante tumhe mama Pesakāragehato āgatabhāvaṁ jānātha, "kuto āgatāsī"ti pucchantā pana "kuto āgantvā idha nibbattāsī"ti pucchatha. Ahaṁ pana na jānāmi "kuto ca āgantvā idha nibbattāmhī"ti. Athassā Satthā "sādhu sādhu kumārike, mayā pucchitapañhova tayā vissajjito"ti paṭhamaṁ sādhukāraṁ datvā uttarimpi pucchi "kattha gamissasīti puna puṭṭhā kasmā 'na jānāmī'ti vadesī"ti. Bhante tumhe maṁ tasarapacchiṁ gahetvā Pesakārasālaṁ gacchantiṁ[1] jānātha, "ito gantvā kattha nibbattissasī"ti pucchatha. Ahañca ito cutā na jānāmi "kattha gantvā nibbattissāmī"ti. Athassā Satthā "mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito"ti dutiyaṁ sādhukāraṁ datvā uttarimpi pucchi "atha kasmā 'na jānāsī'ti puṭṭhā 'jānāmī'ti vadesī"ti. Maraṇabhāvaṁ jānāmi bhante, tasmā evaṁ vademīti. Athassā Satthā "mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito"ti tatiyaṁ sādhukāraṁ datvā uttarimpi pucchi "atha kasmā 'jānāsī'ti puṭṭhā 'na jānāmī'ti vadesī"ti. Mama maraṇabhāvameva ahaṁ jānāmi bhante, "rattindivapubbaṇhādīsu pana asukakāle nāma marissāmī"ti

1. Gacchatīti (Sī), gacchissatīti (Ka)

na jānāmi, tasmā evaṁ vademīti. Athassā Satthā "mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito"ti catutthaṁ sādhukāraṁ datvā parisaṁ āmantetvā "ettakaṁ nāma tumhe imāya kathitaṁ na jānātha, kevalaṁ ujjhāyatheva. Yesañhi paññācakkhu natthi, te andhā eva. Yesaṁ paññācakkhu atthi, te eva cakkhumanto"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

174. "Andhabhūto ayaṁ loko, tanuke'ttha vipassati.
Sakuṇo jālamuttova, appo saggāya gacchatī"ti.

Tattha **andhabhūto ayaṁ loko**ti ayaṁ lokiyamahājano paññācakkhuno abhāvena andhabhūto. **Tanuke'tthā**ti tanuko ettha, na bahu jano aniccādivasena **vipassati. Jālamuttovā**ti yathā chekena sākuṇikena jālena ottharitvā gayhamānesu vaṭṭakesu kocideva jālato muccati, sesā antojālameva pavisanti, tathā maraṇajālena[1] otthaṭesu sattesu bahū apāyagāmino honti, **appo** kocideva satto **saggāya gacchati,** sugatiṁ vā nibbānaṁ vā pāpuṇātīti attho.

Desanāvasāne kumārikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Sāpi tasarapacchiṁ gahetvā pitu santikaṁ agamāsi, sopi nisinnakova niddāyi. Tassā asallakkhetvāva tasarapacchiṁ upanāmentiyā tasarapacchi vemakoṭiyaṁ paṭihaññitvā saddaṁ kurumānā pati. So pabujjhitvā gahitanimitteneva vemakoṭiṁ ākaḍḍhi. Vemakoṭi gantvā taṁ kumārikaṁ ure pahari, sā tattheva kālaṁ katvā Tusitabhavane nibbatti[2]. Athassā pitā taṁ olokento sakalasarīrena lohitamakkhitena patitvā mataṁ addasa. Athassa mahāsoko uppajji. So "na mama sokaṁ añño nibbāpetuṁ sakkhissatī"ti rodanto Satthu santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocetvā "bhante sokaṁ me nibbāpethā"ti āha. Satthā taṁ samassāsetvā "mā soci upāsaka. Anamataggasmiṁ hi saṁsāre tava evameva dhītu maraṇakāle paggharita-assu catunnaṁ mahāsamuddānaṁ udakato atirekataran"ti vatvā anamataggakathaṁ

---

1. Mārajālena (Sī, Syā)
2. Kālaṁ katvā papatā (Sī)

kathesi. So tanubhūtasoko Satthāraṁ pabbajjaṁ yācitvā laddhūpasampado na cirasseva arahattaṁ pāpuṇīti.

Pesakāradhītāvatthu sattamaṁ.

---

8. Tiṁsabhikkhuvatthu

Haṁsā'diccapatheti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto tiṁsa bhikkhū ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase tiṁsamattā disāvāsikā bhikkhū Satthāraṁ upasaṅkamiṁsu. Ānandatthero Satthu vattakaraṇavelāya āgantvā te bhikkhū disvā "Satthārā imehi saddhiṁ paṭisanthāre kate vattaṁ karissāmī"ti dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Satthāpi tehi saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā tesaṁ sāraṇīyadhammaṁ kathesi. Taṁ sutvā te sabbepi arahattaṁ patvā uppatitvā ākāsena agamiṁsu. Ānandatthero tesu cirāyantesu Satthāraṁ upasaṅkamitvā "bhante idāneva[1] tiṁsamattā bhikkhū āgatā, te kuhin"ti[2] pucchi. Gatā Ānandāti. Katarena maggena bhanteti. Ākāsenānandāti. Kiṁ pana te bhante khīṇāsavāti. Āmānanda, mama santike dhammaṁ sutvā arahattaṁ pattāti. Tasmiṁ pana khaṇe ākāsena haṁsā āgamiṁsu. Satthā "yassa kho panānanda cattāro iddhipādā subhāvitā, so haṁsā viya ākāsena gacchatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

175. Haṁsā'diccapathe yanti, ākāse yanti iddhiyā.
Nīyanti dhīrā lokamhā, jetvā māraṁ savāhinin"ti.

Tassattho—ime **haṁsā ādiccapathe ākāse** gacchanti. Yesaṁ iddhipādā subhāvitā, tepi ākāse **yanti iddhiyā. Dhīrā** paṇḍitā **savāhiniṁ māraṁ jetvā** imamhā vaṭṭalokā **nīyanti,** nibbānaṁ pāpuṇantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Tiṁsabhikkhuvatthu aṭṭhamaṁ.

---

1. Idha (Sī, Syā) 2. Kahanti (Sī, Syā)

9. Ciñcamāṇavikāvatthu

Ekaṁ dhammanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Ciñcamāṇavikaṁ ārabbha kathesi.

Paṭhamabodhiyañhi Dasabalassa puthubhūtesu sāvakesu appamāṇesu devamanussesu ariyabhūmiṁ okkantesu patthaṭe guṇasamudaye mahālābhasakkāro udapādi. Titthiyā sūriyuggamane khajjopanakasadisā ahesuṁ hatalābhasakkārā. Te antaravīthiyaṁ ṭhatvā "kiṁ samaṇo Gotamova Buddho, mayampi Buddhā, kiṁ tasseva dinnaṁ mahapphalaṁ, amhākampi dinnaṁ mahapphalameva, amhākampi detha sakkarothā"ti evaṁ manusse viññāpentāpi lābhasakkāraṁ alabhitvā raho sannipatitvā "kena nu kho upāyena samaṇassa Gotamassa manussānaṁ antare avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāraṁ nāseyyāmā"ti cintayiṁsu.

Tadā Sāvatthiyaṁ Ciñcamāṇavikā nāmekā paribbājikā uttamarūpadharā sobhaggappattā devaccharā viya. Assā sarīrato rasmiyo niccharanti. Atheko kharamantī evamāha "Ciñcamāṇavikaṁ paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāraṁ nāsessāmā"ti. Te "attheko upāyo"ti sampaṭicchiṁsu. Atha sā titthiyārāmaṁ gantvā vanditvā aṭṭhāsi, titthiyā tāya saddhiṁ na kathesuṁ. Sā "ko nu kho me doso"ti yāvatatiyaṁ "vandāmi ayyā"ti vatvā "ayyā ko nu kho me doso, kiṁ mayā saddhiṁ na kathethā"ti āha. Bhagini samaṇaṁ Gotamaṁ amhe viheṭhayantaṁ hatalābhasakkāre katvā vicarantaṁ na jānāsīti. Na jānāmi ayyā kiṁ panettha mayā kattabbanti. Sace tvaṁ bhagini amhākaṁ sukhamicchasi, attānaṁ paṭicca samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāraṁ nāsehīti.

Sā "sādhu ayyā, mayhaṁveso bhāro, mā cintayitthā"ti vatvā pakkamitvā itthimāyāsu kusalatāya tato paṭṭhāya Sāvatthivāsīnaṁ dhammakathaṁ sutvā Jetavanā nikkhamanasamaye indagopakavaṇṇaṁ paṭaṁ pārupitvā gandhamālādihatthā Jetavanābhimukhī gacchati. "Imāya velāya kuhiṁ gacchasī"ti vutte "kiṁ tumhākaṁ mama gamanaṭṭhānenā"ti vatvā Jetavanasamīpe titthiyārāme vasitvā pātova "aggavandanaṁ vandissāmā"ti nagarā nikkhamante

upāsakajane Jetavanassa antovuṭṭhā viya hutvā nagaraṁ pavisati[1]. "Kuhiṁ vuṭṭhāsī"ti vutte "kiṁ tumhākaṁ mama vuṭṭhaṭṭhānenā"ti vatvā māsaddhamāsaccayena[2] pucchiyamānā Jetavane samaṇena Gotamena saddhiṁ ekagandhakuṭiyā vuṭṭhāmhīti. Puthujjanānaṁ "saccaṁ nu kho etaṁ, no"ti kaṅkhaṁ uppādetvā temāsacatumāsaccayena pilotikāhi udaraṁ veṭhetvā gabbhinivaṇṇaṁ dassetvā upari rattapaṭaṁ pārupitvā "samaṇaṁ Gotamaṁ paṭicca gabbho uppanno"ti andhabāle saddahāpetvā aṭṭhanavamāsaccayena udare dārumaṇḍalikaṁ bandhitvā upari paṭaṁ pārupitvā hatthapādapiṭṭhiyo gohanukena koṭṭāpetvā ussade dassetvā kilantindriyā hutvā sāyanhasamaye Tathāgate alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṁ desente dhammasabhaṁ gantvā Tathāgatassa purato ṭhatvā "mahāsamaṇa mahājanassa tāva dhammaṁ desesi, madhuro te saddo, samphusitaṁ dantāvaraṇaṁ. Ahaṁ pana taṁ paṭicca gabbhaṁ labhitvā paripuṇṇagabbhā jātā, neva me sūtigharaṁ jānāsi, sappitelādīni sayaṁ akaronto upaṭṭhākānampi aññataraṁ Kosalarājānaṁ vā Anāthapiṇḍikaṁ vā Visākhaṁ upāsikaṁ vā 'imissā Ciñcamāṇavikāya kattabbayuttakaṁ karohī'ti na vadesi, abhiramituṁyeva jānāsi, gabbhaparihāraṁ na jānāsī"ti gūthapiṇḍaṁ gahetvā candamaṇḍalaṁ dūsetuṁ vāyamantī viya parisamajjhe Tathāgataṁ akkosi. Tathāgato dhammakathaṁ ṭhapetvā sīho viya abhinadanto "bhagini tayā kathitassa tathabhāvaṁ vā vitathabhāvaṁ vā ahameva ca tvañca jānāmā"ti āha. Āma mahāsamaṇa, tayā ca mayā ca ñātabhāvenetaṁ jātanti[3].

Tasmiṁ khaṇe Sakkassa āsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. So āvajjamāno "Ciñcamāṇavikā Tathāgataṁ abhūtena akkosatī"ti ñatvā "idaṁ vatthuṁ sodhessāmī"ti catūhi devaputtehi saddhiṁ āgami. Devaputtā mūsikapotakā hutvā dārumaṇḍalikassa bandhanarajjuke ekappahāreneva chindiṁsu, pārutapaṭaṁ vāto ukkhipi, dārumaṇḍalikaṁ patamānaṁ tassā pādapiṭṭhiyaṁ pati, ubho aggapādā chijjiṁsu[4]. Manussā "dhī kāḷakaṇṇi, Sammāsambuddhaṁ akkosī"ti sīse kheḷaṁ pātetvā leḍḍudaṇḍādihatthā Jetavanā nīhariṁsu. Athassā Tathāgatassa cakkhupathaṁ atikkantakāle mahāpathavī

1. Pavisantī (Syā, Ka) 2. Ekamāsadvimāsaccayena (Syā), aḍḍhamāsaccayena (Ka)
3. Ñātabhāvaṁ ke na jānantīti (Sī), ñātabhāvaṁ ke taṁ jānantīti (Ka)
4. Bhijjiṁsu (Syā, Ka)

bhijjitvā vivaramadāsi, Avīcito aggijālā uṭṭhahi. Sā kuladattiyaṁ kambalaṁ pārupamānā viya gantvā Avīcimhi nibbatti. Aññatitthiyānaṁ lābhasakkāro parihāyi, Dasabalassa bhiyyoso mattāya vaḍḍhi. Punadivase dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Ciñcamāṇavikā evaṁ uḷāraguṇaṁ aggadakkhiṇeyyaṁ Sammāsambuddhaṁ abhūtena akkositvā mahāvināsaṁ pattā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi esā maṁ abhūtena akkositvā vināsaṁ pattāyevā"ti vatvā—

"Nā'daṭṭhā parato dosaṁ, aṇuṁ thūlāni sabbaso.
Issaro paṇaye daṇḍaṁ, sāmaṁ appaṭivekkhiyā"ti—

Imaṁ Dvādasanipāte **Mahāpadumajātakaṁ**[1] vitthāretvā kathesi—

Tadā kiresā Mahāpadumakumārassa bodhisattassa mātu sapattī rañño aggamahesī hutvā mahāsattaṁ asaddhammena nimantetvā tassa manaṁ alabhitvā attanāva attani vippakāraṁ katvā gilānālayaṁ dassetvā "tava putto maṁ anicchantiṁ imaṁ vippakāraṁ pāpesī"ti rañño ārocesi. Rājā kuddho mahāsattaṁ corapapāte khipi. Atha naṁ pabbatakucchiyaṁ adhivatthā devatā paṭiggahetvā nāgarājassa phaṇagabbhe patiṭṭhapesi. Nāgarājā taṁ Nāgabhavanaṁ netvā upaḍḍharajjena sammānesi. So tattha saṁvaccharaṁ vasitvā pabbajitukāmo Himavantappadesaṁ patvā pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattesi. Atha naṁ eko vanacarako disvā rañño ārocesi. Rājā tassa santikaṁ gantvā katapaṭisanthāro sabbaṁ taṁ pavattiṁ ñatvā mahāsattaṁ rajjena nimantetvā tena "mayhaṁ rajjena kiccaṁ natthi, tvaṁ pana dasa rājadhamme akopetvā agatigamanaṁ pahāya dhammena rajjaṁ kārehī"ti ovadito uṭṭhāyāsanā roditvā nagaraṁ gacchanto antarāmagge amacce pucchi "ahaṁ kaṁ nissāya evaṁ ācārasampannena puttena viyogaṁ patto"ti. Aggamahesiṁ nissāya devāti. Rājā taṁ uddhaṁpādaṁ gahetvā corapapāte khipāpetvā nagaraṁ pavisitvā dhammena rajjaṁ kāresi. Tadā Mahāpadumakumāro Satthā[2] ahosi, mātu sapattī Ciñcamāṇavikāti.

---

1. Khu 5. 253 piṭṭhe. 2. Mahāsatto (Sī, Syā)

Satthā imamatthaṁ pakāsetvā “bhikkhave ekaṁ dhammaṁ hi saccavacanaṁ pahāya musāvāde patiṭṭhitānaṁ vissaṭṭhaparalokānaṁ akattabbapāpakammaṁ nāma natthī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

176. “Ekaṁ dhammaṁ atītassa, musāvādissa jantuno.
Vitiṇṇaparalokassa, natthi pāpaṁ akāriyan”ti.

Tattha **ekaṁ dhamman**ti saccaṁ. **Musāvādissā**ti yassa dasasu vacanesu ekampi saccaṁ natthi, evarūpassa musāvādino. **Vitiṇṇaparalokassā**ti vissaṭṭhaparalokassa. Evarūpo hi manussasampattiṁ devasampattiṁ avasāne nibbānasampattinti imā tissopi sampattiyo na passati. **Natthi pāpan**ti tassa evarūpassa idaṁ nāma pāpaṁ akattabbanti natthi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁ sūti.

Ciñcamāṇavikāvatthu navamaṁ.

10. Asadisadānavatthu

Na ve kadariyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto asadisadānaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Satthā cārikaṁ caritvā pañcasatabhikkhuparivāro Jetavanaṁ pāvisi. Rājā vihāraṁ gantvā Satthāraṁ nimantetvā punadivase āgantukadānaṁ sajjetvā “dānaṁ me passantū”ti nāgare pakkosi. Nāgarā āgantvā rañño dānaṁ disvā punadivase Satthāraṁ nimantetvā dānaṁ sajjetvā “amhākampi dānaṁ devo passatū”ti rañño pahiṇiṁsu. Rājā tesaṁ dānaṁ disvā “imehi mama dānato uttaritaraṁ kataṁ, puna dānaṁ karissāmī”ti punadivasepi dānaṁ sajjesi. Nāgarāpi taṁ disvā punadivase sajjayiṁsu. Evaṁ neva rājā nāgare parājetuṁ sakkoti, na nāgarā rājānaṁ. Atha chaṭṭhe vāre nāgarā sataguṇaṁ sahassaguṇaṁ vaḍḍhetvā yathā na sakkā hoti “idaṁ nāma imesaṁ dāne natthī”ti vattuṁ, evaṁ dānaṁ sajjayiṁsu. Rājā taṁ disvā “sacāhaṁ imesaṁ dānato uttaritaraṁ kātuṁ na sakkhissāmi, kiṁ me jīvitenā”ti upāyaṁ cintento nipajji. Atha naṁ

Mallikā devī upasaṅkamitvā "kasmā mahārāja evaṁ nipannosi, kena te indriyāni kilantāni viyā"ti pucchi. Rājā āha "na dāni tvaṁ devi jānāsī"ti. Na jānāmi devāti. So tassā tamatthaṁ ārocesi.

Atha naṁ Mallikā āha "deva mā cintayi, kahaṁ tayā pathavissaro rājā nāgarehi parājiyamāno diṭṭhapubbo vā sutapubbo vā, ahaṁ te dānaṁ saṁvidahissāmī"ti. Itissa asadisadānaṁ saṁvidahitukāmatāya evaṁ vatvā mahārāja sālakalyāṇipadarehi pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ anto āvaṭṭe nisīdanamaṇḍapaṁ kārehi, sesā bahi-āvaṭṭe nisīdissanti. Pañca setacchattasatāni kārehi, tāni gahetvā pañcasatā hatthī pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ matthake dhārayamānā ṭhassanti. Aṭṭha vā dasa vā rattasuvaṇṇanāvāyo kārehi, tā maṇḍapamajjhe bhavissanti. Dvinnaṁ dvinnaṁ bhikkhūnaṁ antare ekekā khattiyadhītā nisīditvā gandhe pisissati, ekekā khattiyadhītā bījaniṁ ādāya dve dve bhikkhū bījamānā ṭhassati, sesā khattiyadhītaro pise pise gandhe haritvā suvaṇṇanāvāsu pakkhipissanti, tāsu ekaccā khattiyadhītaro nīluppalakalāpe gahetvā suvaṇṇanāvāsu pakkhittagandhe āloḷetvā vāsaṁ gāhāpessanti. Nāgarānañhi neva khattiyadhītaro atthi, na setacchattāni, na hatthino ca. Imehi kāraṇehi nāgarā parājissanti, evaṁ karohi mahārājāti. Rājā "sādhu devi, kalyāṇaṁ te kathitan"ti tāya kathitaniyāmena sabbaṁ kāresi. Ekassa pana bhikkhuno eko hatthi nappahosi. Atha rājā Mallikaṁ āha "bhadde ekassa bhikkhuno eko hatthi nappahoti, kiṁ karissāmā"ti. Kiṁ deva pañca hatthisatāni natthīti. Atthi devi, avasesā duṭṭhahatthino, te bhikkhū disvāva verambhavātā viya caṇḍā hontīti. Deva ahaṁ ekassa duṭṭhahatthipotakassa chattaṁ gahetvā tiṭṭhanaṭṭhānaṁ jānāmīti. Kattha naṁ ṭhapessāmāti. Ayyassa Aṅgulimālassa santiketi. Rājā tathā kāresi. Hatthipotako vāladhiṁ antarasatthimhi pakkhipitvā ubho kaṇṇe pātetvā akkhīni nimīletvā aṭṭhāsi. Mahājano "evarūpassa nāma caṇḍahatthino ayamākāro"ti hatthimeva olokesi.

Rājā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā Satthāraṁ vanditvā "bhante yaṁ imasmiṁ dānagge kappiyabhaṇḍaṁ vā akappiyabhaṇḍaṁ vā, sabbaṁ taṁ tumhākameva dammī"ti

āha. Tasmiṁ pana dāne ekadivaseneva[1] pariccattaṁ cuddasakoṭidhanaṁ hoti. Satthu pana setacchattaṁ nisīdanapallaṅko ādhārako pādapīṭhikāti[2] cattāri anagghāneva. Puna evarūpaṁ katvā Buddhānaṁ dānaṁ nāma dātuṁ samattho nāhosi, teneva taṁ "asadisadānan"ti paññāyi. Taṁ kira sabbabuddhānaṁ ekavāraṁ hotiyeva, sabbesaṁ pana[3] itthīyeva saṁvidahati. Rañño pana Kāḷo ca Juṇho cāti dve amaccā ahesuṁ. Tesu Kāḷo cintesi "aho rājakulassa parihāni, ekadivaseneva cuddasakoṭidhanaṁ khayaṁ gacchati, ime imaṁ dānaṁ bhuñjitvā gantvā nipannā niddāyissanti, aho naṭṭhaṁ rājakulan"ti. Juṇho cintesi "aho rañño dānaṁ sudinnaṁ. Na hi sakkā rājabhāve aṭṭhitena evarūpaṁ dānaṁ dātuṁ, sabbasattānaṁ pattiṁ adento nāma natthi, ahaṁ panidaṁ dānaṁ anumodāmī"ti.

Satthu bhattakiccāvasāne rājā anumodanatthāya pattaṁ gaṇhi. Satthā cintesi "raññā mahoghaṁ pavattentena viya mahādānaṁ dinnaṁ, asakkhi nu kho mahājano cittaṁ pasādetuṁ, udāhu no"ti. So tesaṁ amaccānaṁ cittācāraṁ ñatvā "sace rañño dānānucchavikaṁ anumodanaṁ karissāmi, Kāḷassa muddhā sattadhā phalissati, Juṇho sotāpattiphale patiṭṭhahissatī"ti ñatvā Kāḷe anukampaṁ paṭicca evarūpaṁ dānaṁ datvā ṭhitassa rañño catuppadikaṁ gāthameva vatvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ gato. Bhikkhū Aṅgulimālaṁ pucchiṁsu "na kiṁ nu kho āvuso duṭṭhahatthiṁ chattaṁ dhāretvā ṭhitaṁ disvā bhāyī"ti. Na bhāyiṁ āvusoti. Te Satthāraṁ upasaṅkamitvā āhaṁsu "Aṅgulimālo bhante aññaṁ byākarosī"ti. Satthā "na bhikkhave Aṅgulimālo bhāyati. Khīṇāsava-usabhānañhi antare jeṭṭhaka-usabhā mama puttasadisā bhikkhū na bhāyantī"ti vatvā Brāhmaṇavagge imaṁ gāthamāha—

"Usabhaṁ pavaraṁ vīraṁ, mahesiṁ vijitāvinaṁ.
Anejaṁ nhātakaṁ Buddhaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti[4].

Rājāpi domanassappatto "evarūpāya nāma parisāya dānaṁ datvā ṭhitassa mayhaṁ anucchavikaṁ anumodanaṁ akatvā gāthameva vatvā Satthā uṭṭhāyāsanā gato, mayā Satthu anucchavikaṁ dānaṁ akatvā ananucchavikaṁ kataṁ

---

1. Ekadivaseyeva (Sī)
2. Pādapīṭhakoti (Syā)
3. Satthu ca sabbesaṁ ca (Syā)
4. Khu 1. 74, 378 piṭṭhesu.

bhavissati, kappiyabhaṇḍaṁ adatvā akappiyabhaṇḍaṁ vā dinnaṁ bhavissati, Satthārā me kupitena bhavitabbaṁ. Etañhi asadisadānaṁ nāma[1], dānānurūpaṁ anumodanaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā etadavoca "kiṁ nu kho me bhante dātabbayuttakaṁ dānaṁ na dinnaṁ, udāhu dānānurūpaṁ kappiyabhaṇḍaṁ adatvā akappiyabhaṇḍameva dinnan"ti. Kimetaṁ mahārājāti. Na me tumhehi dānānucchavikā anumodanā katāti. Mahārāja anucchavikameva te dānaṁ dinnaṁ. Etañhi asadisadānaṁ nāma, ekassa Buddhassa ekavārameva sakkā dātuṁ, puna evarūpaṁ nāma dānaṁ duddadanti. Atha kasmā bhante me dānānurūpaṁ anumodanaṁ na karitthāti. Parisāya asuddhattā mahārājāti. Ko nu kho bhante parisāya dosoti. Athassa Satthā dvinnampi amaccānaṁ cittācāraṁ ārocetvā Kāḷe anukampaṁ paṭicca anumodanāya akatabhāvaṁ ācikkhi. Rājā "saccaṁ kira te Kāḷa evaṁ cintitan"ti pucchitvā "saccan"ti vutte "tava santakaṁ aggahetvā mama puttadārehi saddhiṁ mayi attano santakaṁ dente tuyhaṁkā pīḷā, gaccha bho, yaṁ te mayā dinnaṁ, taṁ dinnameva hotu, raṭṭhato pana me nikkhamā"ti taṁ raṭṭhā nīharitvā juṇhaṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira te evaṁ cintitan"ti pucchitvā "saccan"ti vutte "sādhu mātula, pasannosmi, tvaṁ mama parijanaṁ gahetvā mayā dinnaniyāmeneva satta divasāni dānaṁ dehī"ti sattāhaṁ rajjaṁ niyyādetvā Satthāraṁ āha "passatha bhante bālassa karaṇaṁ, mayā evaṁ dinnadāne pahāramadāsī"ti. Satthā "āma mahārāja, bālā nāma parassa dānaṁ anabhinanditvā duggatiparāyaṇā honti, dhīrā pana paresampi dānaṁ anumoditvā saggaparāyaṇā eva hontī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

177. "Na ve kadariyā devalokaṁ vajanti,
Bālā have nappasaṁsanti dānaṁ.
Dhīro ca dānaṁ anumodamāno,
Teneva so hoti sukhī paratthā"ti.

Tattha **kadariyā**ti thaddhamaccharino. **Bālā**ti idhalokaparalokaṁ ajānanakā. **Dhīro**ti paṇḍito. **Sukhī parattthā**ti **teneva so** dānānumodanapuññena paraloke dibbasampattiṁ anubhavamāno sukhī **hotī**ti.

---

1. Yassa kassaci nāma (Sī, Syā)

Desanāvasāne juṇho sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosi, Juṇhopi sotāpanno hutvā sattāhaṁ raññā dinnaniyāmeneva dānaṁ adāsīti.

Asadisadānavatthu dasamaṁ.

---

11. Anāthapiṇḍikaputtakālavatthu

Pathabyā ekarajjenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto kālaṁ nāma Anāthapiṇḍikassa puttaṁ ārabbha kathesi.

So kira tathāvidhassa saddhāsampannassa seṭṭhino putto hutvā neva Satthu santikaṁ gantuṁ, na gehaṁ āgatakāle daṭṭhuṁ, na dhammaṁ sotuṁ, na saṁghassa veyyāvaccaṁ kātuṁ icchati. Pitarā "mā evaṁ tāta karī"ti vuttopi tassa vacanaṁ na suṇāti. Athassa pitā cintesi "ayaṁ evarūpaṁ diṭṭhiṁ gahetvā vicaranto Avīciparāyaṇo bhavissati, na kho panetaṁ patirūpaṁ, yaṁ mayi passante mama putto nirayaṁ gaccheyya. Imasmiṁ kho pana loke dhanadānena abhijjanakasatto nāma natthi, dhanena naṁ bhindissāmī"ti. Atha naṁ āha "tāta uposathiko hutvā vihāraṁ gantvā dhammaṁ sutvā ehi, kahāpaṇasataṁ te dassāmī"ti. Dassatha tātāti. Dassāmi puttāti. So yāvatatiyaṁ paṭiññaṁ gahetvā uposathiko hutvā vihāraṁ agamāsi. Dhammassavanena panassa kiccaṁ natthi, yathāphāsukaṭṭhāne sayitvā pātova gehaṁ agamāsi. Athassa pitā "putto me uposathiko ahosi, sīghamassa yāgu-ādīni āharathā"ti vatvā dāpesi. So "kahāpaṇe aggahetvā na bhuñjissāmī"ti āhaṭāhaṭaṁ paṭikkhipi. Athassa pitā pīḷaṁ asahanto kahāpaṇabhaṇḍaṁ dāpesi. So taṁ hatthena gahetvāva āhāraṁ paribhuñji.

Atha naṁ punadivase seṭṭhi "tāta kahāpaṇasahassaṁ te dassāmi, Satthu purato ṭhatvā ekaṁ dhammapadaṁ uggaṇhitvā āgaccheyyāsī"ti pesesi. Sopi vihāraṁ gantvā Satthu purato ṭhatvāva ekameva padaṁ uggaṇhitvā palāyitukāmo ahosi. Athassa Satthā asallakkhaṇākāraṁ akāsi. So taṁ padaṁ asallakkhetvā uparipadaṁ uggaṇhissāmīti ṭhatvā

assosiyeva. Uggaṇhissāmīti suṇantova kira sakkaccaṁ suṇāti nāma[1]. Evañca kira suṇantānaṁ dhammo sotāpattimaggādayo deti. Sopi uggaṇhissāmīti suṇāti, Satthāpissa asallakkhaṇākāraṁ karoti. So "uparipadaṁ uggaṇhissāmī"ti ṭhatvā suṇantova sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

So punadivase Buddhappamukhena bhikkhusaṁghena saddhiṁyeva Sāvatthiṁ pāvisi. Mahāseṭṭhi taṁ disvā "ajja mama puttassa ākāro ruccatī"ti cintesi. Tassapi etadahosi "aho vata me pitā ajja Satthu santike kahāpaṇe na dadeyya, kahāpaṇakāraṇā mayhaṁ uposathikabhāvaṁ paṭicchādeyyā"ti. Satthā panassa hiyyova kahāpaṇassa kāraṇā uposathikabhāvaṁ aññāsi. Mahāseṭṭhi Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa yāguṁ dāpetvā puttassapi dāpesi. So nisīditvā tuṇhībhūtova yāguṁ pivi, khādanīyaṁ khādi, bhattaṁ bhuñji. Mahāseṭṭhi Satthu bhattakiccāvasāne puttassa purato sahassabhaṇḍikaṁ ṭhapāpetvā "tāta mayā te 'sahassaṁ dassāmī'ti vatvā uposathaṁ samādāpetvā vihāraṁ pahito. Idaṁ te sahassan"ti āha. So Satthu purato kahāpaṇe diyyamāne disvā lajjanto "alaṁ me kahāpaṇehī"ti vatvā "gaṇha tātā"ti vuccamānopi na gaṇhi. Athassa pitā Satthāraṁ vanditvā "bhante ajja me puttassa ākāro ruccatī"ti vatvā "kiṁ mahāseṭṭhī"ti vutte "mayā esa purimadivase 'kahāpaṇasataṁ te dassāmī'ti vatvā vihāraṁ pesito, punadivase kahāpaṇe aggahetvā bhuñjituṁ na icchi, ajja pana diyyamānepi kahāpaṇe na icchatī"ti āha. Satthā "āma mahāseṭṭhi ajja tava puttassa cakkavattisampattitopi devalokabrahmalokasampattīhipi sotāpattiphalameva varan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

178. "Pathabyā ekarajjena, saggassa gamanena vā.
Sabbalokādhipaccena, sotāpattiphalaṁ varan"ti.

Tattha **pathabyā ekarajjenā**ti cakkavattirajjena. **Saggassa gamanena vā**ti chabbīsatividhassa saggassa adhigamanena. **Sabbalokādhipaccenā**ti na ekasmiṁ

---

1. Suṇantāva kira sakkaccaṁ suṇanti nāma (Syā)

ettake loke[1] nāgasupaṇṇavemānikapetehi saddhiṁ, sabbasmiṁ loke ādhipaccena. **Sotāpattiphalaṁ varan**ti yasmā ettake ṭhāne rajjaṁ kāretvāpi nirayādīhi amuttova hoti, sotāpanno pana pihitāpāyadvāro hutvā sabbadubbalopi aṭṭhame bhave na nibbattati, tasmā sotāpattiphalameva varaṁ uttamanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Anāthapiṇḍakaputtakālavatthu ekādasamaṁ.

Lokavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasamo vaggo.

1. Etasmiṁ ettake loke (Syā, Ka)

14. Buddhavagga

1. Māradhītaravatthu[1]

Yassa jitanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Bodhimaṇḍe viharanto māradhītaro ārabbha kathesi. Desanaṁ pana Sāvatthiyaṁ samuṭṭhāpetvā puna Kururaṭṭhe Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa kathesi.

Kururaṭṭhe kira Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa dhītā Māgaṇḍiyāyeva nāma ahosi uttamarūpadharā. Taṁ patthayamānā anekabrāhmaṇamahāsālā ceva khattiyamahāsālā ca "dhītaraṁ no detū"ti Māgaṇḍiyassa pahiṇiṁsu. Sopi "na tumhe mayhaṁ dhītu anucchavikā"ti sabbe paṭikkhipateva. Athekadivasaṁ Satthā paccūsasamaye lokaṁ volokento attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhaṁ Māgaṇḍiyabrāhmaṇaṁ disvā "kiṁ nu kho bhavissatī"ti upadhārento brāhmaṇassa ca brāhmaṇiyā ca tiṇṇaṁ maggaphalānaṁ upanissayaṁ addasa. Brāhmaṇopi bahigāme nibaddhaṁ aggiṁ paricarati. Satthā pātova pattacīvaramādāya taṁ ṭhānaṁ agamāsi. Brāhmaṇo Satthu rūpasiriṁ olokento "imasmiṁ loke iminā sadiso puriso nāma natthi, ayaṁ mayhaṁ dhītu anucchaviko, imassa me dhītaraṁ dassāmā"ti cintetvā Satthāraṁ āha "samaṇa mama ekā dhītā atthi, ahaṁ tassā anucchavikaṁ purisaṁ apassanto taṁ na kassaci adāsiṁ, tvaṁ panassā anucchaviko, ahaṁ te dhītaraṁ pādaparicārikaṁ katvā dātukāmo, yāva naṁ ānemi, tāva idheva tiṭṭhāhī"ti. Satthā tassa kathaṁ sutvā neva abhinandi, na paṭikkosi.

Brāhmaṇopi gehaṁ gantvā brāhmaṇiṁ āha "bhoti ajja me dhītu anucchaviko puriso diṭṭho, tassa naṁ dassāmā"ti dhītaraṁ alaṅkārāpetvā ādāya brāhmaṇiyā saddhiṁ taṁ ṭhānaṁ agamāsi. Mahājanopi kutūhalajāto nikkhami. Satthā brāhmaṇena vuttaṭṭhāne aṭṭhatvā tattha padacetiyaṁ dassetvā aññasmiṁ ṭhāne aṭṭhāsi. Buddhānaṁ kira padacetiyaṁ "idaṁ asuko nāma passatū"ti adhiṭṭhahitvā akkantaṭṭhāneyeva paññāyati, sesaṭṭhāne taṁ passanto nāma natthi. Brāhmaṇo attanā

---

1. Māgaṇḍiyavatthu (Ka)

saddhiṁ gacchamānāya brāhmaṇiyā "kahaṁ so"ti puṭṭho "imasmiṁ ṭhāne tiṭṭhāhīti taṁ avacan"ti olokento padavalañjaṁ disvā "idamassa padan"ti dassesi. Sā lakkhaṇamantakusalatāya "na-idaṁ brāhmaṇa kāmabhogino padan"tivatvā brāhmaṇena "bhoti tvaṁ udakapātimhi susumāraṁ passati, mayā so samaṇo diṭṭho 'dhītaraṁ te dassāmī'ti vutto, tenāpi adhivāsitan"ti vutte "brāhmaṇa kiñcāpi tvaṁ evaṁ vadesi, idaṁ pana nikkilesasseva padan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Rattassa hi ukkuṭikaṁ padaṁ bhave,
Duṭṭhassa hoti sahasānupīḷitaṁ.
Mūḷhassa hoti avakaḍḍhitaṁ padaṁ,
Vivaṭṭacchadassa idamīdisaṁ padan"ti[1].

Atha naṁ brāhmaṇo "bhoti mā viravi, tuṇhībhūtāva ehī"ti gacchanto Satthāraṁ disvā "ayaṁ so puriso"ti tassā dassetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā "samaṇa dhītaraṁ te dassāmī"ti āha. Satthā "na me tava dhītāya attho"ti avatvā "brāhmaṇa ekaṁ te kāraṇaṁ kathessāmi, suṇissasī"ti vatvā "kathehi bho samaṇa suṇissāmī"ti vutte abhinikkhamanato paṭṭhāya atītaṁ āharitvā dassesi.

Tatrāyaṁ saṅkhepakathā—Mahāsatto rajjasiriṁ pahāya Kaṇṭakaṁ[2] āruyha Channasahāyo abhinikkhamanto nagaradvāre ṭhitena mārena "Siddhattha nivatta, ito te sattame divase cakkaratanaṁ pātubhavissatī"ti vutte "ahametaṁ māra jānāmi, na me tenattho"ti āha. Atha kimatthāya nikkhamasīti. Sabbaññutaññāṇatthāyāti. "Tena hi sace ajjato paṭṭhāya kāmavitakkādīnaṁ ekampi vitakkaṁ vitakkessasi, jānissāmi te kattabban"ti āha. So tato paṭṭhāya otārāpekkho satta vassāni mahāsattaṁ anubandhi.

Satthāpi chabbassāni dukkarakārikaṁ caritvā paccattapurisakāraṁ nissāya bodhimūle sabbaññutaññāṇaṁ paṭivijjhitvā vimuttisukhaṁ paṭisaṁvedayamāno pañcamasattāhe Ajapālanigrodhamūle nisīdi. Tasmiṁ samaye māro

1. Visuddhi 1. 101; Aṁ-Ṭṭha 1. 335; Dhammapada-Ṭṭha 1. 129 piṭṭhesupi.
2. Kanthakaṁ (Sī, Syā)

“ahaṁ ettakaṁ kālaṁ anubandhitvā otārāpekkhopi imassa kiñci khalitaṁ nāddasaṁ, atikkanto idāni esa mama visayan”ti domanassappatto mahāmagge nisīdi. Athassa Taṇhā Aratī Ragāti imā tisso dhītaro “pitā no na paññāyati, kahaṁ nu kho etarahī”ti olokayamānā taṁ tathā nisinnaṁ disvā upasaṅkamitvā “kasmā tāta dukkhī dummanosī”ti pucchiṁsu. So tāsaṁ tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ tā āhaṁsu “tāta mā cintayi, mayaṁ taṁ attano vase katvā ānessāmā”ti. Na sakkā ammā esa kenaci vase kātunti. “Tāta mayaṁ itthiyo nāma idāneva naṁ rāgapāsādīhi bandhitvā ānessāma, tumhe mā cintayitthā”ti Satthāraṁ upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṁsu. Satthā neva tāsaṁ vacanaṁ manasākāsi, na akkhīni ummīletvā olokesi.

Puna māradhītaro “uccāvacā kho purisānaṁ adhippāyā, kesañci kumārikāsu pemaṁ hoti, kesañci paṭhamavaye ṭhitāsu, kesañci majjhimavaye ṭhitāsu, kesañci pacchimavaye ṭhitāsu, nānappakārehi taṁ palobhessāmā”ti ekekā kumārikavaṇṇādivasena sataṁ sataṁ attabhāve abhinimminitvā kumāriyo, avijātā, sakiṁ vijātā, duvijātā, majjhimitthiyo, mahallakitthiyo ca hutvā chakkhattuṁ[1] Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṁsu. Tampi Bhagavā na manasākāsi yathā taṁ anuttare upadhisaṅkhaye vimuttoti. Atha Satthā ettakenapi tā anugacchantiyo[2] “apetha, kiṁ disvā evaṁ vāyamatha, evarūpaṁ nāma vītarāgānaṁ purato kātuṁ na vaṭṭati. Tathāgatassa pana rāgādayo pahīnā. Kena taṁ kāraṇena attano vasaṁ nessathā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

179. “Yassa jitaṁ nāvajīyati,
Jitaṁ yassa[3] no’yāti koci loke.
Taṁ Buddhamanantagocaraṁ,
Apadaṁ kena padena nessatha.

---

1. Sattakkhattuṁ (Ka) 2. Anapagacchantiyo (Sī) 3. Jitamassa (Sī, Syā, Ka)

180. Yassa jālinī visattikā,
Taṇhā natthi kuhiñci netave.
Taṁ Buddhamanantagocaraṁ,
Apadaṁ kena padena nessathā”ti.

Tattha **yassa jitaṁ nāvajīyatī**ti yassa Sammāsambuddhassa tena tena maggena jitaṁ rāgādikilesajātaṁ puna asamudācaraṇato nāvajīyati, dujjitaṁ nāma na hoti. **No’yātī**ti na uyyāti, yassa jitaṁ kilesajātaṁ rāgādīsu koci eko kilesopi loke pacchato vattī nāma na hoti, nānubandhatīti attho. **Anantagocaran**ti anantārammaṇassa sabbaññutaññāṇassa vasena apariyantagocaraṁ. **Kena padenā**ti yassa hi rāgapadādīsu ekapadampi atthi, taṁ tumhe tena padena nessatha. Buddhassa pana ekapadampi natthi, taṁ apadaṁ Buddhaṁ tumhe kena padena nessatha.

Dutiyagāthāya taṇhā nāmesā saṁsibbitapariyonandhanaṭṭhena[1] jālamassā atthītipi jālakārikātipi jālūpamātipi **jālinī,** rūpādīsu ārammaṇesu visattatāya[2] visattamanatāya visāharatāya visapupphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya **visattikā.** Sā evarūpā taṇhā **yassa kuhiñci** bhave **netuṁ** natthi, taṁ tumhe apadaṁ Buddhaṁ kena padena nessathāti attho.

Desanāvasāne bahūnaṁ devatānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Māradhītaropi tattheva antaradhāyiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā “Māgaṇḍiya ahaṁ pubbe imā tisso māradhītaro addasaṁ semhādīhi apalibuddhena suvaṇṇakkhandhasadisena attabhāvena samannāgatā, tadāpi methunasmiṁ chando nāhosiyeva. Tava dhītu sarīraṁ dvattiṁ sākārakuṇapaparipūraṁ bahivicitto viya asucighaṭo. Sace hi mama pādo asucimakkhito bhaveyya, ayañca ummāraṭṭhāne tiṭṭheyya, tathāpissā sarīre ahaṁ pāde na phuseyyan”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

1. Saṁsibbitaparisaṁsibbitapariyonaddhaṭṭhena (Sī)
2. Visattatāya visattikā. Sā pana (Sī, Ka)

"Disvāna Taṇhaṁ Aratiṁ Ragañca,
Nāhosi chando api methunasmiṁ.
Kimevidaṁ muttakarīsapuṇṇaṁ,
Pādāpi naṁ samphusituṁ na icche"ti[1].

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāgāmiphale patiṭṭhahiṁsūti.

Māradhītaravatthu paṭhamaṁ.

---

2. Devorohaṇavatthu

Ye jhānapasutā dhīrāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Saṅkassanagaradvāre bahū devamanusse ārabbha kathesi. Desanā pana Rājagahe samuṭṭhitā.

Ekasmiṁ hi samaye Rājagahaseṭṭhi parissayamocanatthañceva pamādena galitānaṁ ābharaṇādīnaṁ rakkhaṇatthañca jālakaraṇḍakaṁ parikkhipāpetvā Gaṅgāya udakakīḷaṁ kīḷi. Atheko rattacandanarukkho Gaṅgāya uparitīre jāto Gaṅgodakena dhotamūlo patitvā tattha tattha pāsāṇesu saṁbhajjamāno[2] vippakiri. Tato ekā ghaṭappamāṇā ghaṭikā pāsāṇehi ghaṁsiyamānā udaka-ūmīhi pothiyamānā maṭṭhā hutvā anupubbena vuyhamānā sevālapariyonaddhā āgantvā tassa jāle laggi. Seṭṭhi "kimetan"ti vatvā "rukkhaghaṭikā"ti sutvā taṁ āharāpetvā "kiṁ nāmetan"ti upadhāraṇatthaṁ vāsikaṇṇena tacchāpesi. Tāvadeva alattakavaṇṇaṁ rattacandanaṁ paññāyi. Seṭṭhi pana neva sammādiṭṭhi na micchādiṭṭhi, majjhattadhātuko. So cintesi "mayhaṁ gehe rattacandanaṁ bahu, kiṁ nu kho iminā karissāmī"ti. Athassa etadahosi "imasmiṁ loke 'mayaṁ arahanto mayaṁ arahanto'ti vattāro bahū, ahaṁ ekaṁ arahantampi na passāmi[3]. Gehe bhamaṁ yojetvā pattaṁ likhāpetvā sikkāya ṭhapetvā veḷuparamparāya saṭṭhihatthamatte ākāse olambāpetvā 'sace arahā atthi, imaṁ ākāsenāgantvā gaṇhātū'ti vakkhāmi. Yo taṁ gahessati, taṁ saputtadāro saraṇaṁ gamissāmī"ti. So cintitaniyāmeneva pattaṁ likhāpetvā veḷuparamparāya ussāpetvā "yo imasmiṁ loke arahā, so ākāsenāgantvā imaṁ pattaṁ gaṇhātū"ti āha.

---

1. Khu 1. 409; Khu 7. 140 piṭṭhesu.
2. Saṁbhañjamāno (Syā, Ka)
3. Na jānāmi (Sī, Syā)

Cha satthāro "amhākaṁ esa anucchaviko, amhākameva naṁ dehī"ti vadiṁsu. So "ākāsenāgantvā gaṇhathā"ti āha. Atha chaṭṭhe divase Nigaṇṭho Nāṭaputto antevāsike pesesi "gacchatha, seṭṭhiṁ evaṁ vadetha 'amhākaṁ ācariyasseva anucchavikoyaṁ, mā appamattakassa kāraṇā ākāsenāgamanaṁ kari, dehi kira me taṁ pattan'ti". Te gantvā seṭṭhiṁ tathā vadiṁsu. Seṭṭhi "ākāsenāgantvā gaṇhituṁ samatthova gaṇhātū"ti āha. Nāṭaputto sayaṁ gantukāmo[1] antevāsikānaṁ saññaṁ adāsi "ahaṁ ekaṁ hatthañca pādañca ukkhipitvā uppatitukāmo viya bhavissāmi, tumhe maṁ 'ācariya kiṁ karotha, dārumayapattassa kāraṇā paṭicchannaṁ arahattaguṇaṁ mahājanassa mā dassayitthā'ti vatvā maṁ hatthesu ca pādesu ca gahetvā ākaḍḍhantā bhūmiyaṁ pāteyyāthā"ti. So tattha gantvā seṭṭhiṁ āha "mahāseṭṭhi mayhaṁ ayaṁ patto anucchaviko, aññesaṁ nānucchaviko, mā te appamattakassa kāraṇā mama ākāse uppatanaṁ rucci, dehi me pattan"ti. Bhante ākāse uppatitvāva gaṇhathāti. Tato Nāṭaputto "tena hi apetha apethā"ti antevāsike apanetvā "ākāse uppatissāmī"ti ekaṁ hatthañca pādañca ukkhipi. Atha naṁ antevāsikā "ācariya kiṁ nāmetaṁ karotha, chavassa lāmakassa dārumayapattassa kāraṇā paṭicchannaguṇena mahājanassa dassitena[2] ko attho"ti taṁ hatthapādesu gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyaṁ pātesuṁ. So seṭṭhiṁ āha "ime mahāseṭṭhi uppatituṁ na denti, dehi me pattan"ti. Uppatitvā gaṇhatha bhanteti. Evaṁ titthiyā cha divasāni vāyamitvāpi taṁ pattaṁ na labhiṁsuyeva.

Sattame divase āyasmato Mahāmoggallānassa ca āyasmato Piṇḍolabhāradvājassa ca "Rājagahe piṇḍāya carissāmā"ti gantvā ekasmiṁ piṭṭhipāsāṇe ṭhatvā cīvaraṁ pārupanakāle dhuttakā kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "ambho pubbe cha satthāro loke 'mayaṁ arahantamhā'ti vicariṁsu, Rājagahaseṭṭhino pana ajja sattamo divaso pattaṁ ussāpetvā 'sace arahā atthi, ākāsenāgantvā gaṇhātū'ti vadantassa, ekopi 'ahaṁ arahā'ti ākāse uppatanto natthi. Ajja no loke arahantānaṁ natthibhāvo ñāto"ti. Taṁ kathaṁ sutvā

---

1. Gaṇhitukāmo (Sī) 2. Paṭicchannaguṇe tumhehi mahājanassa dassite (Sī)

āyasmā Mahāmoggallāno āyasmantaṁ Piṇḍolabhāradvājaṁ āha "sutaṁ te āvuso Bhāradvāja imesaṁ vacanaṁ, ime Buddhassa sāsanaṁ parigganhantā viya vadanti. Tvañca mahiddhiko mahānubhāvo, gaccha taṁ pattaṁ ākāsena gantvā gaṇhāhī"ti. Āvuso Mahāmoggallāna tvaṁ iddhimantānaṁ aggo, tvaṁ etaṁ gaṇhāhi, tayi pana aggaṇhante ahaṁ gaṇhissāmīti. "Gaṇhāvuso"ti vutte āyasmā Piṇḍolabhāradvājo abhiññāpādakaṁ catutthajjhānaṁ samāpajjitvā uṭṭhāya tigāvutaṁ piṭṭhipāsāṇaṁ pādantena paṭicchādento[1] tulapicu viya ākāse uṭṭhāpetvā Rājagahanagarassa upari sattakkhattuṁ anupariyāyi. So tigāvutapamāṇassa nagarassa pidhānaṁ viya paññāyi. Nagaravāsino "pāsāṇo no avattharitvā gaṇhātī"ti bhītā suppādīni matthake katvā tattha tattha nilīyiṁsu. Sattame vāre thero piṭṭhipāsāṇaṁ bhinditvā attānaṁ dassesi. Mahājano theraṁ disvā "bhante Piṇḍolabhāradvāja tava pāsāṇaṁ daḷhaṁ[2] katvā gaṇha, mā no sabbe nāsayī"ti[3]. Thero pāsāṇaṁ pādantena khipitvā vissajjesi. So gantvā yathāṭhāneyeva patiṭṭhāsi. Thero seṭṭhissa gehamatthake aṭṭhāsi. Taṁ disvā seṭṭhi urena nipajjitvā "otaratha sāmī"ti vatvā ākāsato otiṇṇaṁ theraṁ nisīdāpetvā pattaṁ otārāpetvā catumadhurapuṇṇaṁ katvā therassa adāsi. Thero pattaṁ gahetvā vihārābhimukho pāyāsi. Athassa ye araññagatā vā suññāgāragatā vā taṁ pāṭihāriyaṁ nāddasaṁsu. Te sannipatitvā "bhante amhākampi pāṭihāriyaṁ dassehī"ti theraṁ anubandhiṁsu. So tesaṁ tesaṁ pāṭihāriyaṁ dassetvā vihāraṁ agamāsi.

Satthā taṁ anubandhitvā unnādentassa mahājanassa saddaṁ sutvā "Ānanda kasseso saddo"ti pucchitvā "bhante Piṇḍolabhāradvājena ākāse uppatitvā candanapatto gahito, tassa santike eso saddo"ti sutvā Bhāradvājaṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tayā evaṁ katan"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "kasmā te Bhāradvāja evaṁ katan"ti theraṁ garahitvā taṁ pattaṁ khaṇḍākhaṇḍaṁ bhedāpetvā bhikkhūnaṁ añjanapisanatthāya dāpetvā pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ[4] paññāpesi.

---

1. Paricchindanto (Sī) 2. Gāḷhaṁ (Sī) 3. Nassi (Sī) 4. Vi 4. 247 piṭṭhe.

Titthiyā “samaṇo kira Gotamo taṁ pattaṁ bhedāpetvā pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññāpesī”ti sutvā “samaṇassa Gotamassa sāvakā paññattaṁ sikkhāpadaṁ jīvitahetupinātikkamanti, samaṇopi Gotamo taṁ rakkhissateva. Idāni amhehi okāso laddho”ti nagaravīthīsu ārocentā vicariṁsu “mayaṁ attano guṇaṁ rakkhantā pubbe dārumayapattassa kāraṇā attano guṇaṁ mahājanassa na dassayimhā, samaṇassa Gotamassa sāvakā pattakamattassa kāraṇā attano guṇaṁ mahājanassa dassesuṁ. Samaṇo Gotamo attano paṇḍitatāya pattaṁ bhedāpetvā sikkhāpadaṁ paññāpesi, idāni mayaṁ teneva saddhiṁ pāṭihāriyaṁ karissāmā”ti.

Rājā Bimbisāro taṁ kathaṁ sutvā Satthu santikaṁ gantvā “tumhehi kira bhante pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññattan”ti. Āma mahārājāti. Idāni titthiyā “tumhehi saddhiṁ pāṭihāriyaṁ karissāmā”ti vadanti, kiṁ idāni karissathāti. Tesu karontesu karissāmi mahārājāti. Nanu tumhehi sikkhāpadaṁ paññattanti. Nāhaṁ mahārāja attano sikkhāpadaṁ paññāpesiṁ, taṁ mameva sāvakānaṁ paññattanti. Tumhe ṭhapetvā aññattha sikkhāpadaṁ paññattaṁ nāma hoti bhanteti. Tena hi mahārāja tamevettha paṭipucchāmi, atthi pana te mahārāja vijite uyyānanti. Atthi bhanteti. Sace te mahārāja uyyāne mahājano ambādīni khādeyya, kimassa kattabbanti. Daṇḍo bhanteti. Tvaṁ pana khādituṁ labhasīti. Āma bhante mayhaṁ daṇḍo natthi, ahaṁ attano santakaṁ khādituṁ labhāmīti. Mahārāja yathā tava tiyojanasatike rajje āṇā pavattati, attano uyyāne ambādīni khādantassa daṇḍo natthi, aññesaṁ atthi, evaṁ mamapi cakkavāḷakoṭisatasahasse āṇā pavattati, attano sikkhāpadapaññattiyā atikkamo nāma natthi, aññesaṁ pana atthi, karissāmahaṁ pāṭihāriyanti. Titthiyā taṁ kathaṁ sutvā “idānamhā naṭṭhā, samaṇena kira Gotamena sāvakānaṁyeva sikkhāpadaṁ paññattaṁ, na attano. Sayameva kira pāṭihāriyaṁ kattukāmo, kiṁ nu kho karomā”ti mantayiṁsu.

Rājā Satthāraṁ pucchi “bhante kadā pāṭihāriyaṁ karissathā”ti. Ito catumāsaccayena āsāḷhipuṇṇamāyaṁ[1] mahārājāti. Kattha karissatha

1. Āsāḷhipuṇṇamāsiyaṁ (Sī)

bhanteti. Sāvatthiṁ nissāya mahārājāti. Kasmā pana Satthā evaṁ dūraṭṭhānaṁ apadisīti? Yasmā taṁ sabbabuddhānaṁ mahāpāṭihāriyakaraṇaṭṭhānaṁ, apica mahājanassa sannipātanatthāyapi dūraṭṭhānameva apadisīti. Titthiyātaṁ kathaṁ sutvā "ito kira catunnaṁ māsānaṁ accayena samaṇo Gotamo Sāvatthiyaṁ pāṭihāriyaṁ karissati, idāni taṁ amuñcitvāva anubandhissāma, mahājano amhe disvā 'kiṁ idan'ti pucchissati. Athassa vakkhāma 'mayaṁ samaṇena Gotamena saddhiṁ pāṭihāriyaṁ karissāmā'ti vadimhā. So palāyati, mayamassa palāyituṁ adatvā anubandhāmā"ti. Satthā Rājagahe piṇḍāya caritvā nikkhami. Titthiyāpissa pacchatova nikkhamitvā bhattakiccaṭṭhāne vasanti. Vasitaṭṭhāne punadivase pātarāsaṁ karonti. Te manussehi "kimidan"ti pucchitā heṭṭhā cintitaniyāmeneva ārocesuṁ. Mahājanopi "pāṭihāriyaṁ passissāmā"ti anubandhi.

Satthā anupubbena Sāvatthiṁ pāpuṇi. Titthiyāpi tena saddhiṁyeva gantvā upaṭṭhāke samādapetvā satasahassaṁ labhitvā khadirathambhehi maṇḍapaṁ kāretvā nīluppalehi chādāpetvā "idha pāṭihāriyaṁ karissāmā"ti nisīdiṁsu. Rājā Pasenadi Kosalo Satthāraṁ upasaṅkamitvā "bhante titthiyehi maṇḍapo kārito, ahampi tumhākaṁ maṇḍapaṁ karissāmī"ti. Alaṁ mahārāja atthi mayhaṁ maṇḍapakārakoti. Bhante maṁ ṭhapetvā ko añño kātuṁ sakkhissatīti. Sakko devarājāti. Kahaṁ pana bhante pāṭihāriyaṁ karissathāti. Kaṇḍambarukkhamūle mahārājāti. Titthiyā "ambarukkhamūle kira pāṭihāriyaṁ karissatī"ti sutvā attano upaṭṭhākānaṁ ārocetvā yojanabbhantare ṭhāne antamaso tadahujātampi ambapotakaṁ uppāṭetvā araññe khipāpesuṁ.

Satthā āsāḷhipuṇṇamadivase antonagaraṁ pāvisi. Raññopi uyyānapālo Kaṇḍo nāma ekaṁ piṅgalakipillikehi katapattapuṭassa antare mahantaṁ ambapakkaṁ disvā tassa gandharasalobhena sampatante vāyase palāpetvā rañño khādanatthāya ādāya gacchanto antarāmagge Satthāraṁ disvā cintesi "rājā imaṁ ambaṁ khāditvā mayhaṁ aṭṭha vā soḷasa vā kahāpaṇe dadeyya, taṁ me ekattabhāvepi jīvitavuttiyā nālaṁ. Sace panāhaṁ Satthu imaṁ dassāmi, avassaṁ taṁ me dīghakālaṁ hitāvahaṁ bhavissatī"ti. So taṁ ambapakkaṁ Satthu upanāmesi. Satthā Ānandattheraṁ

olokesi. Athassa thero catumahārājadattiyaṁ pattaṁ nīharitvā hatthe ṭhapesi. Satthā pattaṁ upanāmetvā ambapakkaṁ paṭiggahetvā tattheva nisīdanākāraṁ dassesi. Thero cīvaraṁ paññāpetvā adāsi. Athassa tasmiṁ nisinne thero pānīyaṁ parissāvetvā ambapakkaṁ madditvā pānakaṁ katvā adāsi. Satthā ambapānakaṁ pivitvā Kaṇḍaṁ āha "imaṁ ambaṭṭhiṁ idheva paṁsuṁ viyūhitvā ropehī"ti. So tathā akāsi. Satthā tassa upari hatthaṁ dhovi. Hatthe dhovitamatteyeva naṅgalasīsamattakkhandho hutvā ubbedhena paṇṇāsahattho ambarukkho uṭṭhahi. Catūsu disāsu ekekā, uddhaṁ ekāti pañcamahāsākhā paṇṇāsahatthā ahesuṁ. So tāvadeva pupphaphalasañchanno hutvā ekekasmiṁ ṭhāne paripakka-ambapiṇḍidharo ahosi. Pacchato āgacchantā bhikkhū ambapakkāni khādantā eva āgamiṁsu. Rājā "evarūpo kira ambarukkho uṭṭhito"ti sutvā "mā naṁ koci chindī"ti ārakkhaṁ ṭhapesi. So pana Kaṇḍena ropitattā **Kaṇḍambarukkho**tveva paññāyi. Dhuttakāpi ambapakkāni khāditvā "hare duṭṭhatitthiyā 'samaṇo kira Gotamo kaṇḍambarukkhamūle pāṭihāriyaṁ karissatī'ti tumhehi yojanabbhantare tadahujātāpi ambapotakā uppāṭāpitā, Kaṇḍambo nāma ayan"ti vatvā te ucchiṭṭha-ambaṭṭhīhi pahariṁsu.

Sakko vātavalāhakaṁ devaputtaṁ āṇāpesi "titthiyānaṁ maṇḍapaṁ vātehi uppāṭetvā ukkārabhūmiyaṁ khipāpehī"ti. So tathā akāsi. Sūriyampi devaputtaṁ āṇāpesi "sūriyamaṇḍalaṁ nikaḍḍhanto[1] tāpehī"ti. So tathā akāsi. Puna vātavalāhakaṁ āṇāpesi "vātamaṇḍalaṁ uṭṭhāpento yāhī"ti. So tathā karonto titthiyānaṁ paggharitasedasarīre rajovaṭṭiyā okiri. Te tambamattikasadisā[2] ahesuṁ. Vassavalāhakampi āṇāpesi "mahantāni bindūni pātehī"ti. So tathā akāsi. Atha nesaṁ kāyo kabaragāvisadiso ahosi. Te nigaṇṭhā lajjamānā hutvā sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyiṁsu. Evaṁ palāyantesu Purāṇakassapassa upaṭṭhāko eko kassako "idāni me ayyānaṁ pāṭihāriyakaraṇavelā, gantvā pāṭihāriyaṁ passissāmī"ti goṇe vissajjetvā pātova ābhataṁ yāgukuṭañceva yottakañca gahetvā āgacchanto purāṇaṁ tathā palāyantaṁ disvā

1. Niggaṇhanto (Sī, Syā) 2. Tambavammikasadisā (Sī, Syā)

"bhante ajja 'ayyānaṁ pāṭihāriyaṁ passissāmī'ti āgacchāmi, tumhe kahaṁ gacchathā"ti. Kiṁ te pāṭihāriyena, imaṁ kuṭañca yottañca dehīti. So tena dinnaṁ kuṭañca yottañca ādāya nadītīraṁ gantvā kuṭaṁ yottena attano gīvāya bandhitvā lajjanto kiñci akathetvā rahade patitvā udakapubbuḷe uṭṭhāpento kālaṁ katvā Avīcimhi nibbatti.

Sakko[1] ākāse ratanacaṅkamaṁ māpesi. Tassa ekā koṭi pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ ahosi, ekā pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ. Satthā sannipatitāya chattiṁsayojanikāya parisāya vaḍḍhamānakacchāyāya "idāni pāṭihāriyakaraṇavelā"ti Gandhakuṭito nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Atha naṁ **Gharaṇī** nāma iddhimantī ekā anāgāmi-upāsikā upasaṅkamitvā "bhante mādisāya dhītari vijjamānāya tumhākaṁ kilamanakiccaṁ natthi, ahaṁ pāṭihāriyaṁ karissāmī"ti āha. Kathaṁ tvaṁ karissasi Gharaṇīti. Bhante ekasmiṁ cakkavāḷagabbhe mahāpathaviṁ udakaṁ katvā udakasakuṇikā viya nimujjitvā pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ attānaṁ dassessāmi, tathā pacchima-uttaradakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ, tathā majjhe. Mahājano maṁ disvā "kā esā"ti vutte vakkhati "Gharaṇī nāmesā, ayaṁ tāva ekissā itthiyā ānubhāvo, Buddhānubhāvo pana kīdiso bhavissatī"ti. Evaṁ titthiyā tumhe adisvāva palāyissantīti. Atha naṁ Satthā "jānāmi te Gharaṇī evarūpaṁ pāṭihāriyaṁ kātuṁ samatthabhāvaṁ, na panāyaṁ tavatthāya baddho mālāpuṭo"ti vatvā paṭikkhipi. Sā "na me Satthā anujānāti, addhā mayā uttaritaraṁ pāṭihāriyaṁ kātuṁ samattho añño atthī"ti ekamantaṁ aṭṭhāsi. Satthāpi "evameva tesaṁ guṇo pākaṭo bhavissatīti evaṁ chattiṁsayojanikāya parisāya majjhe sīhanādaṁ nadissatī"ti maññamāno aparepi pucchi "tumhe kathaṁ pāṭihāriyaṁ karissathā"ti. Te "evañca evañca karissāma bhante"ti Satthu purato ṭhitāva sīhanādaṁ nadiṁsu. Tesu kira **Cūḷa-anāthapiṇḍiko** "mādise anāgāmi-upāsake putte vijjamāne Satthu kilamanakiccaṁ natthī"ti cintetvā "ahaṁ bhante pāṭihāriyaṁ karissāmī"ti vatvā "kathaṁ karissasī"ti puṭṭho ahaṁ bhante dvādasayojanikaṁ brahmattabhāvaṁ nimminitvā imissā parisāya majjhe mahāmeghagajjitasadisena saddena brahma-apphoṭanaṁ nāma apphoṭessāmīti. Mahājano "kiṁ nāmeso saddo"ti pucchitvā "Cūḷa-anāthapiṇḍikassa

1. Satthā (Syā)

kira brahma-apphoṭanasaddo nāmā”ti vakkhati. Titthiyā “gahapatikassa kira tāva eso ānubhāvo, Buddhānubhāvo kīdiso bhavissatī”ti tumhe adisvā va palāyissantīti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassapi tatheva vatvā pāṭihāriyakaraṇaṁ nānujāni.

Athekā paṭisambhidappattā sattavassikā cīrasāmaṇerī kira nāma Satthāraṁ vanditvā “ahaṁ bhante pāṭihāriyaṁ karissāmī”ti āha. Kathaṁ karissasi cīreti. Bhante Sineruñca cakkavāḷapabbatañca Himavantañca āharitvā imasmiṁ ṭhāne paṭipāṭiyā ṭhapetvā ahaṁ haṁsasakuṇī viya tato tato nikkhamitvā asajjamānā gamissāmi, mahājano maṁ disvā “kā esā”ti pucchitvā “cīrasāmaṇerī”ti vakkhati. Titthiyā “sattavassikāya tāva sāmaṇeriyā ayamānubhāvo, Buddhānubhāvo kīdiso bhavissatī”ti tumhe adisvāva palāyissantīti. Ito paraṁ evarūpāni vacanāni vuttānusāreneva veditabbāni. Tassāpi Bhagavā “jānāmi te ānubhāvan”ti vatvā pāṭihāriyakaraṇaṁ nānujāni. Atheko paṭisambhidappatto khīṇāsavo **Cundasāmaṇero** nāma jātiyā sattavassiko Satthāraṁ vanditvā “ahaṁ Bhagavā pāṭihāriyaṁ karissāmī”ti vatvā “kathaṁ karissasī”ti puṭṭho āha “ahaṁ bhante jambudīpassa dhajabhūtaṁ mahājamburukkhaṁ khandhe gahetvā cāletvā mahājambupesiyo āharitvā imaṁ parisaṁ khādāpessāmi, pāricchattakakusumāni ca āharitvā tumhe vandissāmī”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassa pāṭihāriyakaraṇaṁ paṭikkhipi.

Atha Uppalavaṇṇā therī Satthāraṁ vanditvā “ahaṁ bhante pāṭihāriyaṁ karissāmī”ti vatvā “kathaṁ karissasī”ti puṭṭhā āha “ahaṁ bhante samantā dvādasayojanikaṁ parisaṁ dassetvā āvaṭṭato chattiṁsayojanāya parisāya parivuto cakkavattirājā hutvā āgantvā tumhe vandissāmī”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassāpi pāṭihāriyakaraṇaṁ paṭikkhipi. Atha Mahāmoggallānatthero Bhagavantaṁ vanditvā “ahaṁ bhante pāṭihāriyaṁ karissāmī”ti vatvā “kathaṁ karissasī”ti puṭṭho āha “ahaṁ bhante Sinerupabbatarājānaṁ dantantare ṭhapetvā māsasāsapabījaṁ viya khādissāmī”ti. Aññaṁ kiṁ karissasīti. Imaṁ mahāpathaviṁ kaṭasārakaṁ viya saṁvellitvā aṅgulantare nikkhipissāmīti. Aññaṁ kiṁ karissasīti. Mahāpathaviṁ kulālacakkaṁ viya parivattetvā mahājanaṁ

pathavojaṁ khādāpessāmīti. Aññaṁ kiṁ karissasīti. Vāmahatthe pathaviṁ katvā ime satte dakkhiṇahatthena aññasmiṁ dīpe ṭhapessāmīti. Aññaṁ kiṁ karissasīti. Sineruṁ chattadaṇḍaṁ viya katvā mahāpathaviṁ ukkhipitvā tassupari ṭhapetvā chattahattho bhikkhu viya ekahatthenādāya ākāse caṅkamissāmīti. Satthā "jānāmi te ānubhāvan"ti tassapi pāṭihāriyakaraṇaṁ nānujāni. So "jānāti maññe Satthā mayā uttaritaraṁ pāṭihāriyaṁ kātuṁ samatthan"ti ekamantaṁ aṭṭhāsi.

Atha naṁ Satthā "nāyaṁ Moggallāna tavatthāya baddho mālāpuṭo. Ahaṁ hi asamadhuro, mama dhuraṁ añño vahituṁ samattho nāma natthi. Anacchariyametaṁ, yaṁ idāni mama dhuraṁ vahituṁ samattho nāma bhaveyya. Ahetukatiracchānayoniyaṁ nibbattakālepi mama dhuraṁ añño vahituṁ samattho nāma nāhosiyevā"ti vatvā "kadā pana bhante"ti therena puṭṭho atītaṁ āharitvā—

"Yato yato garu dhuraṁ, yato gambhīravattanī.
Tadāssu kaṇhaṁ yuñjanti, svāssu taṁ vahate dhuran"ti—

Idaṁ **Kaṇha-usabhajātakaṁ**[1] vitthāretvā puna tameva vatthuṁ visesetvā dassento—

"Manuññameva bhāseyya, nāmanuññaṁ[2] kudācanaṁ.
Manuññaṁ bhāsamānassa, garuṁ bhāraṁ udaddhari.
Dhanañca naṁ alābhesi, tena ca'ttamano ahū"ti—

Idaṁ **Nandivisālajātakaṁ**[1] vitthāretvā kathesi. Kathetvā ca pana Satthā ratanacaṅkamaṁ abhiruhi, purato dvādasayojanikā parisā ahosi tathā pacchato ca uttarato ca dakkhiṇato ca. Ujukaṁ pana catuvīsatiyojanikāya parisāya majjhe Bhagavā yamakapāṭihāriyaṁ akāsi.

Taṁ Pāḷito tāva evaṁ veditabbaṁ[3]—katamaṁ Tathāgatassa yamakapāṭihāriye ñāṇaṁ? Idha Tathāgato yamakapāṭihāriyaṁ karoti asādhāraṇaṁ sāvakehi, uparimakāyato aggikkhandho pavattati,

---

1. Khu 5. 7 piṭṭhe.
2. Manāpameva bhāseyya, nāmanāpaṁ (Sī, Syā) Vi 2. 8 piṭṭhe ca.
3. Khu 9. 120 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Heṭṭhimakāyato aggikkhandho pavattati, uparimakāyato udakadhārā pavattati. Puratthimakāyato, pacchimakāyato. Pacchimakāyato, puratthimakāyato. Dakkhiṇa-akkhito, vāma-akkhito. Vāma-akkhito, dakkhiṇa-akkhito. Dakkhiṇakaṇṇasotato, vāmakaṇṇasotato. Vāmakaṇṇasotato, dakkhiṇakaṇṇasotato. Dakkhiṇanāsikāsotato, vāmanāsikāsotato. Vāmanāsikāsotato, dakkhiṇanāsikāsotato. Dakkhiṇa-aṁsakūṭato, vāma-aṁsakūṭato. Vāma-aṁsakūṭato, dakkhiṇa-aṁsakūṭato. Dakkhiṇahatthato, vāmahatthato. Vāmahatthato, dakkhiṇahatthato. Dakkhiṇapassato, vāmapassato. Vāmapassato, dakkhiṇapassato. Dakkhiṇapādato, vāmapādato. Vāmapādato, dakkhiṇapādato. Aṅgulaṅgulehi, aṅgulantarikāhi. Aṅgulantarikāhi aṅgulaṅgulehi. Ekekalomakūpato aggikkhandho pavattati, ekekalomato udakadhārā pavattati. Ekekalomato aggikkhandho pavattati, ekekalomakūpato udakadhārā pavattati channaṁ vaṇṇānaṁ nīlānaṁ pītakānaṁ lohitakānaṁ odātānaṁ mañjeṭṭhānaṁ pabhassarānaṁ. Bhagavā caṅkamati, Buddhanimmito tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyaṁ vā kappeti -pa- nimmito seyyaṁ kappeti, Bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā. Idaṁ Tathāgatassa yamakapāṭihāriye ñāṇanti.

Idaṁ pana pāṭihāriyaṁ Bhagavā tasmiṁ caṅkame caṅkamitvā akāsi. Tassa tejokasiṇasamāpattivasena uparimakāyato aggikkhandho pavattati, āpokasiṇasamāpattivasena heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Na pana udakadhārāya pavattanaṭṭhānato aggikkhandho pavattati[1], aggikkhandhassa pavattanaṭṭhānato udakadhārā pavattatīti[2] dassetuṁ "heṭṭhimakāyato uparimakāyato"ti vuttaṁ. Eseva nayo sabbapadesu. Aggikkhandho panettha udakadhārāya asammisso ahosi, tathā udakadhārā aggikkhandhena. Ubhayampi kira cetaṁ yāva brahmalokā uggantvā cakkagāḷamukhavaṭṭiyaṁ patati. "Channaṁ vaṇṇānan"ti vuttā panassa chabbaṇṇaraṁsiyo ghaṭehi āsiñcamānaṁ vilīnasuvaṇṇaṁ viya yantanālikato nikkhantasuvaṇṇarasadhārā viya ca ekacakkavāḷagabbhato uggantvā brahmalokaṁ āhacca

1. Aggikkhandhassa pavattiṁ (Sī)

2. Udakadhārāya pavattiṁ (Sī)

paṭinivattitvā cakkavāḷamukhavaṭṭimeva gaṇhiṁsu. Ekacakkavāḷagabbhaṁ vaṅkagopānasikaṁ viya[1] bodhigharaṁ ahosi ekālokaṁ.

Taṁdivasaṁ Satthā caṅkamitvā pāṭihāriyaṁ karonto antarantarā mahājanassa dhammaṁ kathesi. Kathento ca janaṁ nirassāsaṁ akatvā tassa assāsavāraṁ deti[2]. Tasmiṁ khaṇe mahājano sādhukāraṁ pavattesi. Tassa sādhukārapavattanakāle Satthā tāvamahatiyā parisāya cittaṁ olokento ekekassa soḷasannaṁ ākārānaṁ vasena cittācāraṁ aññāsi. Evaṁ lahukaparivattaṁ Buddhānaṁ cittaṁ. Yo yo yasmiṁ ca dhamme yasmiṁ ca pāṭihīre pasanno, tassa tassa ajjhāsayavaseneva dhammañca kathesi, pāṭihīrañca akāsi. Evaṁ dhamme desiyamāne pāṭihīre ca kariyamāne mahājanassa dhammābhisamayo ahosi. Satthā pana tasmiṁ samāgame attano manaṁ gahetvā aññaṁ pañhaṁ pucchituṁ samatthaṁ adisvā nimmitabuddhaṁ māpesi. Tena pucchitaṁ pañhaṁ Satthā vissajjesi, Satthārā pucchitaṁ so vissajjesi. Bhagavato caṅkamanakāle nimmito ṭhānādīsu aññataraṁ kappesi, nimmitassa caṅkamanakāle Bhagavā ṭhānādīsu aññataraṁ kappesi. Tamatthaṁ dassetuṁ "nimmito caṅkamati vā"ti-ādi vuttaṁ. Evaṁ karontassa Satthu pāṭihāriyaṁ disvā dhammakathaṁ sutvā tasmiṁ samāgame vīsatiyā pāṇakoṭīnaṁ dhammābhisamayo ahosi.

Satthā pāṭihīraṁ karontova "kattha nu kho atītabuddhā idaṁ pāṭihīraṁ katvā vassaṁ upentī"ti āvajjetvā "Tāvatiṁsabhavane vassaṁ upagantvā mātu Abhidhammapiṭakaṁ desentī"ti disvā dakkhiṇapādaṁ ukkhipitvā Yugandharamatthake ṭhapetvā itaraṁ pādaṁ ukkhipitvā Sinerumatthake ṭhapesi. Evaṁ aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassaṭṭhāne tayo padavārā ahesuṁ, dve pādachiddāni. Satthā pādaṁ pasāretvā akkamīti na sallakkhetabbaṁ. Tassa hi pādukkhipanakāleyeva pabbatā pādamūlaṁ āgantvā sampaṭicchiṁsu, Satthārā akkamanakāle te pabbatā uṭṭhāya sakaṭṭhāneyeva aṭṭhaṁsu. Sakko Satthāraṁ disvā cintesi "Paṇḍukambalasilāya maññe Satthā imaṁ vassāvāsaṁ upessati, bahūnañca devatānaṁ upakāro bhavissati, Satthari panettha vassāvāsaṁ upagate aññā devatā hatthampi ṭhapetuṁ na sakkhissanti. Ayaṁ

1. Ekagopānasikaṁ viya (Sī), vaṅkagopānasivinaddhaṁ viya (Syā)
2. Nirussāhaṁ akatvā tassa assāsavāsaṁ deti (Ka)

kho pana Paṇḍukambalasilā dīghato saṭṭhiyojanā, vitthārato paṇṇāsayojanā, puthulato pannarasayojanā, Satthari nisinnepi tucchaṁ bhavissatī"ti. Satthā tassa ajjhāsayaṁ vidisvā attano saṁghāṭiṁ silāsanaṁ paṭicchādayamānaṁ khipi. Sakko cintesi "cīvaraṁ tāva paṭicchādayamānaṁ khipi, sayaṁ pana parittake ṭhāne nisīdissatī"ti. Satthā tassa ajjhāsayaṁ viditvā nīcapīṭhakaṁ mahāpaṁsukūliko viya Paṇḍukambalasilaṁ antocīvarabhogeyeva katvā nisīdi. Mahājanopi taṁkhaṇaññeva Satthāraṁ olokento nāddasa, candassa atthaṅgamitakālo viya sūriyassa ca atthaṅgamitakālo viya ahosi. Mahājano—

"Gato nu Cittakūṭaṁ vā, Kelāsaṁ vā Yugandharaṁ.
Na no dakkhemu Sambuddhaṁ, Lokajeṭṭhaṁ narāsabhan"ti—

imaṁ gāthaṁ vadanto paridevi. Apare "Satthā nāma pavivekarato, so 'evarūpāya me parisāya evarūpaṁ pāṭihīraṁ katan'ti lajjāya aññaṁ raṭṭhaṁ vā janapadaṁ vā gato bhavissati, na dāni taṁ dakkhissāmā"ti[1] paridevantā imaṁ gāthamāhaṁsu—

"Pavivekarato dhīro, nimaṁ lokaṁ punehiti.
Na no dakkhemu Sambuddhaṁ, Lokajeṭṭhaṁ narāsabhan"ti.

Te Mahāmoggallānaṁ pucchiṁsu "kahaṁ bhante Satthā"ti. So sayaṁ jānantopi "paresampi guṇā pākaṭā hontū"ti ajjhāsayena "Anuruddhaṁ pucchathā"ti āha. Te theraṁ tathā pucchisu "kahaṁ bhante Satthā"ti. Tāvatiṁsabhavane Paṇḍukambalasilāyaṁ vassaṁ upagantvā mātu Abhidhammapiṭakaṁ desetuṁ gatoti. Kadā āgamissati bhanteti. Tayo māse Abhidhammapiṭakaṁ desetvā mahāpavāraṇadivaseti. Te "Satthāraṁ adisvā na gamissāmā"ti tattheva khandhāvāraṁ bandhiṁsu. Ākāsameva kira nesaṁ chadanaṁ ahosi. Tāya ca mahatiyā parisāya sarīranighaṁso nāma na paññāyi, pathavī vivaraṁ adāsi, sabbattha parisuddhameva bhūmitalaṁ ahosi.

Satthā paṭhamameva Moggallānattheraṁ avoca "Moggallāna tvaṁ etissāya parisāya dhammaṁ deseyyāsi, Cūḷa-anāthapiṇḍiko āhāraṁ dassatī"ti.

1. Nanu dāni taṁ dakkhissāmāti (Sī), nanu idāni no dakkhissāmāti (Ka)

Tasmā taṁ temāsaṁ Cūḷa-anāthapiṇḍikova tassā parisāya yāpanaṁ[1] yāgubhattaṁ khādanīyaṁ tambulatelagandhamālāpilandhanāni ca adāsi. Mahāmoggallāno dhammaṁ desesi, pāṭihāriyadassanatthaṁ āgatāgatehi puṭṭhapañhe ca vissajjesi. Satthārampi mātu abhidhammadesanatthaṁ Paṇḍukambalasilāyaṁ vassaṁ upagataṁ dasasahassacakkavāḷadevatā parivārayiṁsu. Tena vuttaṁ—

"Tāvatiṁse yadā Buddho, silāyaṁ Paṇḍukambale.
Pāricchattakamūlamhi, vihāsi purisuttamo.

Dasasu lokadhātūsu, sannipatitvāna devatā.
Payirupāsanti Sambuddhaṁ, vasantaṁ nagamuddhani.

Na koci devo vaṇṇena, Sambuddhassa virocati.
Sabbe deve atikkamma, Sambuddhova virocatī"ti[2].

Evaṁ sabbā devatā attano sarīrappabhāya abhibhavitvā nisinnassa panassa mātā Tusitavimānato āgantvā dakkhiṇapasse nisīdi. Indakopi devaputto āgantvā dakkhiṇapasseyeva nisīdi, Aṅkuro vāmapasse nisīdi. So mahesakkhāsu devatāsu sannipatantīsu apagantvā dvādasayojanike ṭhāne okāsaṁ labhi, Indako tattheva nisīdi. Satthā te ubhopi oloketvā attano sāsane dakkhiṇeyyapuggalānaṁ dinnadānassa mahapphalabhāvaṁ ñāpetukāmo evamāha "Aṅkura tayā dīghamantare dasavassasahassaparimāṇakāle dvādasayojanikaṁ uddhanapantiṁ katvā mahādānaṁ dinnaṁ, idāni mama samāgamaṁ āgantvā dvādasayojanike ṭhāne okāsaṁ labhi, kiṁ nu kho ettha kāraṇan"ti. Vuttampi cetaṁ—

"Oloketvāna Sambuddho, Aṅkurañcāpi Indakaṁ.
Dakkhiṇeyyaṁ sambhāvento[3], idaṁ vacanamabravi.

---

1. Sāyapātaṁ sabbakāle (Syā), pātarāsakāle (Ka)
2. Khu 2. 159, 160 piṭṭhesu Petavatthumhi.
3. Vibhāvento (Sī), pabhāvento (Syā)

Mahādānaṁ tayā dinnaṁ, Aṅkura dīghamantare.
Atidūre nisinnosi, āgaccha[1] mama santike"ti[2].

So saddo pathavītalaṁ pāpuṇi. Sabbāpi naṁ sā parisā assosi. Evaṁ vutte—

Codito bhāvitattena, Aṅkuro etamabravi.
"Kiṁ mayhaṁ tena dānena, dakkhiṇeyyena suññataṁ

Ayaṁ so Indako yakkho, dajjā dānaṁ parittakaṁ.
Atirocati amhehi, cando tārāgaṇe yathā"ti[2].

Tattha **dajjā**ti datvā[3]. Evaṁ vutte Satthā Indakaṁ āha "Indaka tvaṁ mama dakkhiṇapasse nisinno, kasmā anapagantvāva nisīdasī"ti. So "ahaṁ bhante sukhette appakabījaṁ vapanakassako viya dakkhiṇeyyasampadaṁ alatthan"ti dakkhiṇeyyaṁ pabhāvento āha—

"Ujjaṅgale yathā khette, bījaṁ bahumpi ropitaṁ.
Na phalaṁ vipulaṁ hoti, napi toseti kassakaṁ.

Tatheva dānaṁ bahukaṁ, dussīlesu patiṭṭhitaṁ.
Na phalaṁ vipulaṁ hoti, napi toseti dāyakaṁ.

Yathāpi bhaddake khette, bījaṁ appampi ropitaṁ.
Sammā dhāraṁ pavecchante, phalaṁ toseti kassakaṁ.

Tatheva sīlavantesu, guṇavantesu tādisu.
Appakampi kataṁ kāraṁ, puññaṁ hoti mahapphalan"ti[2].

Kiṁ panetassa pubbakammanti? So kira Anuruddhattherassa antogāmaṁ piṇḍāya paviṭṭhassa attano ābhataṁ kaṭacchubhikkhaṁ dāpesi. Tadā tassa puññaṁ Aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikaṁ uddhanapantiṁ katvādinnadānato mahapphalataraṁ jātaṁ. Tasmā evamāha.

Evaṁ vutte Satthā "Aṅkura dānaṁ nāma viceyya dātuṁ vaṭṭati, evaṁ taṁ sukhettesu vuttabījaṁ viya mahapphalaṁ hoti. Tvaṁ pana na tathā akāsi, tena te dānaṁ mahapphalaṁ na jātan"ti imamatthaṁ vibhāvento—

---

1. Āgantvā (Sī), āgacchaṁ (Syā)
2. Khu 2. 160 piṭṭhe Petavatthumhi.
3. Adattha (Sī)

"Viceyya dānaṁ dātabbaṁ, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ -pa-.
Viceyya dānaṁ sugatappasatthaṁ,
Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke.
Etesu dinnāni mahapphalāni,
Bījāni vuttāni yathā sukhette"ti[1]—

Vatvā uttarimpi dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

"Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vītarāgesu, dinnaṁ hoti mahapphalaṁ.

Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vītadosesu, dinnaṁ hoti mahapphalaṁ.

Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vītamohesu, dinnaṁ hoti mahapphalaṁ.

Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vigaticchesu, dinnaṁ hoti mahapphalan"ti.

Desanāvasāne Aṅkuro ca Indako ca sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Atha Satthā devaparisāya majjhe nisinno mātaraṁ ārabbha "kusalā dhammā, akusalā dhammā, abyākatā dhammā"ti Abhidhammapiṭakaṁ paṭṭhapesi. Evaṁ tayo māse nirantaraṁ Abhidhammapiṭakaṁ kathesi. Kathento pana bhikkhācāravelāya "yāva mamāgamanā ettakaṁ nāma dhammaṁ desetū"ti nimmitabuddhaṁ māpetvā Himavantaṁ gantvā nāgalatādantakaṭṭhaṁ khāditvā Anotattadahe mukhaṁ dhovitvā Uttarakuruto piṇḍapātaṁ āharitvā mahāsālamāḷake nisinno bhattakiccaṁ akāsi. Sāriputtatthero tattha gantvā Satthu vattaṁ karoti. Satthā bhattakiccapariyosāne "Sāriputta ajja mayā ettako nāma dhammo bhāsito, tvaṁ attano antevāsikānaṁ bhikkhūnaṁ vācehī"ti therassa kathesi. Yamakapāṭihīre kira pasīditvā pañcasatā kulaputtā therassa santike pabbajiṁsu. Te sandhāya

1. Khu 2. 160, 161 piṭṭhesu.

theraṁ evamāha. Vatvā ca pana devalokaṁ gantvā nimmitabuddhena desitaṭṭhānato paṭṭhāya sayaṁ dhammaṁ desesi. Theropi gantvā tesaṁ bhikkhūnaṁ dhammaṁ desesi. Te Satthari devaloke viharanteyeva sattapakaraṇikā ahesuṁ.

Te kira Kassapabuddhakāle Khuddakavagguliyo hutvā ekasmiṁ pabbhāre olambantā dvinnaṁ therānaṁ caṅkamitvā abhidhammaṁ sajjhāyantānaṁ saddaṁ sutvā sare nimittaṁ aggahesuṁ. Te "ime khandhā nāma, imā dhātuyo nāmā"ti ajānitvā sare nimittagahaṇamatteneva tato cutā devaloke nibbattā, ekaṁ Buddhantaraṁ dibbasampattiṁ anubhavitvā tato cavitvā Sāvatthiyaṁ kulagharesu nibbattā. Yamakapāṭihīre uppannapasādā therassa santike pabbajitvā sabbapaṭhamaṁ sattapakaraṇikā ahesuṁ. Satthāpi teneva nīhārena taṁ temāsaṁ abhidhammaṁ desesi. Desanāvasāne asītikoṭisahassānaṁ devatānaṁ dhammābhisamayo ahosi, Mahāmāyāpi sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Sāpi kho chattiṁsayojanaparimaṇḍalā parisā "idāni sattame divase mahāpavāraṇā bhavissatī"ti Mahāmoggallānattheraṁ upasaṅkamitvā āha "bhante Satthu orohaṇadivasaṁ saññātuṁ vaṭṭati. Na hi mayaṁ Satthāraṁ adisvā gamissāmā"ti. Āyasmā Mahāmoggallāno taṁ kathaṁ sutvā "sādhāvuso"ti vatvā tattheva pathaviyaṁ nimuggo Sinerupādaṁ gantvā "maṁ abhiruhantaṁ parisā passatū"ti adhiṭṭhāya maṇiratanena āvutaṁ[1] Paṇḍukambalasuttaṁ viya paññāyamānarūpova Sinerumajjhena abhiruhi. Manussāpi naṁ "ekayojanaṁ abhiruḷho, dviyojanaṁ abhiruḷho"ti olokayiṁsu. Theropi Satthu pāde sīsena ukkhipanto viya abhiruhitvā vanditvā evamāha "bhante parisā tumhe disvāva gantukāmā, kadā orohissathā"ti. Kahaṁ pana te Moggallāna jeṭṭhabhātiko Sāriputtoti. Bhante Saṅkassanagare vassaṁ upagatoti. Moggallāna ahaṁ ito sattame divase mahāpavāraṇāya Saṅkassanagaradvāre otarissāmi, maṁ daṭṭhukāmā tattha āgacchantu, Sāvatthito Saṅkassanagaradvāraṁ tiṁsayojanāni, ettake magge kassaci pātheyyakiccaṁ natthi, uposathikā hutvā dhuravihāraṁ

1. Maṇiratane āvutaṁ (Syā), maṇiratanāvuta (Sī)

dhammassavanatthāya gacchantā viya āgaccheyyāthāti tesaṁ āroceyyāsīti. Thero “sādhu bhante”ti gantvā tathā ārocesi.

Satthā vuṭṭhavasso pavāretvā Sakkassa ārocesi “mahārāja manussapathaṁ gamissāmī”ti. Sakko suvaṇṇamayaṁ maṇimayaṁ rajatamayanti tīṇi sopānāni māpesi. Tesaṁ pādā Saṅkassanagaradvāre patiṭṭhahiṁsu, sīsāni Sinerumuddhani. Tesu dakkhiṇapasse suvaṇṇamayaṁ sopānaṁ devatānaṁ ahosi, vāmapasse rajatamayaṁ sopānaṁ mahābrahmānaṁ ahosi, majjhe maṇimayaṁ sopānaṁ Tathāgatassa ahosi. Satthāpi Sinerumuddhani ṭhatvā devorohaṇasamaye yamakapāṭihāriyaṁ[1] katvā uddhaṁ olokesi, yāva brahmalokā[2] ekaṅgaṇā ahesuṁ. Adho olokesi, yāva Avīcito ekaṅgaṇaṁ ahosi. Disāvidisā olokesi, anekāni cakkavāḷasatasahassāni ekaṅgaṇāni ahesuṁ. Devā manusse passiṁsu, manussāpi deve passiṁsu, sabbe sammukhāva passiṁsu.

Bhagavā chabbaṇṇaraṁsiyo vissajjesi. Taṁ divasaṁ Buddhasiriṁ oloketvā chattiṁsayojanaparimaṇḍalāya parisāya ekopi Buddhabhāvaṁ apatthento nāma natthi. Suvaṇṇasopānena devā otariṁsu, rajatasopānena mahābrahmāno otariṁsu, maṇisopānena Sammāsambuddho otari. Pañcasikho Gandhabbadevaputto Beluvapaṇḍuvīṇaṁ ādāya dakkhiṇapasse ṭhatvā Satthu gandhabbamadhuradibbavīṇāya saddena pūjaṁ karonto otari, Mātali saṅgāhako vāmapasse ṭhatvā dibbagandhamālāpupphaṁ gahetvā namassamāno pūjaṁ katvā otari, mahābrahmā chattaṁ dhāresi, Suyāmo vālabījaniṁ dhāresi. Satthā iminā parivārena saddhiṁ otaritvā Saṅkassanagaradvāre patiṭṭhahi. Sāriputtattheropi āgantvā Satthāraṁ vanditvā yasmā Sāriputtattherena tathārūpāya Buddhasiriyā otaranto Satthā ito pubbe na diṭṭhapubbo, tasmā—

“Na me diṭṭho ito pubbe, na suto uda kassaci.
Evaṁ vagguvado[3] Satthā, Tusitā gaṇimāgato”ti[4]—

1. Devorohaṇayamakapāṭihīraṁ (Sī), devorohaṇe yamakapāṭihīraṁ (Syā)
2. Naveva brahmalokā (Sī)
3. Vaggugado (Syā), vaggugato (Ka)
4. Khu 1. 426; Khu 7. 352 piṭṭhesu.

ādīhi attano tuṭṭhiṁ pakāsetvā "bhante ajja sabbepi devamanussā tumhākaṁ pihayanti[1], patthentī"ti āha. Atha naṁ Satthā "Sāriputta evarūpehi guṇehi samannāgatā Buddhā devamanussānaṁ piyā hontiyevā"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

181. "Ye jhānapasutā dhīrā, nekkhammūpasame ratā.
Devāpi tesaṁ pihayanti, Sambuddhānaṁ satīmatan"ti.

Tattha **ye jhānapasutā**ti lakkhaṇūpanijjhānaṁ ārammaṇūpanijjhānanti imesu dvīsu jhānesu āvajjanasamāpajjana-adhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇehi yuttappayuttā. **Nekkhammūpasame ratā**ti ettha pabbajjā nekkhammanti na gahetabbā, kilesavūpasamanibbānaratiṁ pana sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Devāpī**ti devāpi manussāpi tesaṁ pihayanti patthenti. **Satīmatan**ti evarūpaguṇānaṁ tesaṁ satiyā samannāgatānaṁ Sambuddhānaṁ. "Aho vata mayaṁ Buddhā bhaveyyāmā"ti Buddhabhāvaṁ icchamānā pihayantīti attho.

Desanāvasāne tiṁsamattānaṁ pāṇakoṭīnaṁ dhammābhisamayo ahosi, therassa saddhivihārikā pañcasatabhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu.

Sabbabuddhānaṁ kira avijahitameva yamakapāṭihīraṁ katvā devaloke vassaṁ vasitvā Saṅkassanagaradvāre otaraṇaṁ. Tattha pana dakkhiṇapādassa patiṭṭhitaṭṭhānaṁ acalacetiyaṭṭhānaṁ nāma hoti. Satthā tattha ṭhatvā puthujjanādīnaṁ visaye pañhaṁ pucchi, puthujjanā attano visaye pañhe vissajjetvā sotāpannavisaye pañhaṁ vissajjetuṁ nāsakkhiṁsu. Tathā sakadāgāmi-ādīnaṁ visaye sotāpannādayo, Mahāmoggallānavisaye sesamahāsāvakā, Sāriputtattherassa visaye Mahāmoggallāno, Buddhavisaye ca Sāriputtopi vissajjetuṁ nāsakkhiyeva. So pācīnadisaṁ ādiṁ katvā sabbadisā olokesi, sabbattha ekaṅgaṇameva ahosi. Aṭṭhasu disāsu devamanussā uddhaṁ yāva brahmalokā[2] heṭṭhā bhūmaṭṭhā ca yakkhanāgasupaṇṇā añjaliṁ paggahetvā "bhante idha tassa pañhassa vissajjetā[3] natthi, ettheva upadhārethā"ti āhaṁsu. Satthā "Sāriputto kilamati. Kiñcāpi hesa—

1. Pihenti (Sī) 2. Navabrahmalokā (Sī) 3. Vissajjanto (Syā, Ka)

‘Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha.
Tesaṁ me nipako iriyaṁ, puṭṭho pabrūhi mārisā’ti[1]—

Imaṁ Buddhavisaye puṭṭhapañhaṁ sutvā ‘Satthā maṁ sekhāsekhānaṁ āgamanapaṭipadaṁ pucchatī’ti pañhe nikkaṅkho, khandhādīsu pana katarena nu kho mukhena imaṁ paṭipadaṁ kathento ‘ahaṁ Satthu ajjhāsayaṁ gaṇhituṁ na sakkhissāmī’ti mama ajjhāsaye kaṅkhati, so mayā naye adinne kathetuṁ na sakkhissati, nayamassa dassāmī”ti nayaṁ dassento “bhūtamidaṁ Sāriputta samanupassasī”ti āha. Evaṁ kirassa ahosi “Sāriputto mama ajjhāsayaṁ gahetvā kathento khandhavasena kathessatī”ti. Therassa saha nayadānena so pañho nayasatena nayasahassena nayasatasahassena upaṭṭhāsi. So Satthārā dinnanaye ṭhatvā taṁ pañhaṁ kathesi. Ṭhapetvā kira Sammāsambuddhaṁ añño Sāriputtattherassa paññaṁ pāpuṇituṁ samattho nāma natthi. Teneva kira thero Satthu purato ṭhatvā sīhanādaṁ nadi “ahaṁ bhante sakalakappampi deve vuṭṭhe ‘ettakāni bindūni mahāsamudde patitāni, ettakāni bhūmiyaṁ, ettakāni pabbate’ti gaṇetvā lekhaṁ[2] āropetuṁ samattho”ti. Satthāpi naṁ “jānāmi Sāriputta gaṇetuṁ samatthabhāvan”ti āha. Tassa āyasmato paññāya upamā nāma natthi. Tenevāha—

“Gaṅgāya vālukā khīye, udakaṁ khīye mahaṇṇave.
Mahiyā mattikā khīye, na khīye[3] mama buddhiyā”ti.

Idaṁ vuttaṁ hoti—sace hi bhante buddhisampanna lokanātha mayā ekasmiṁ pañhe vissajjite ekaṁ vā vālukaṁ ekaṁ vā udakabinduṁ ekaṁ vā paṁsukhaṇḍaṁ akhipitvā[4] pañhānaṁ satena vā sahassena vā satasahassena vā vissajjite Gaṅgāya vālukādīsu ekekaṁ ekamante khipeyya, khippataraṁ Gaṅgādīsu vālukādayo parikkhayaṁ gaccheyyuṁ, na tveva mama pañhānaṁ vissajjananti. Evaṁ mahāpaññopi hi bhikkhu Buddhavisaye pañhassa antaṁ vā koṭiṁ vā adisvā Satthārā dinnanaye ṭhatvāva pañhaṁ vissajjesi. Taṁ sutvā bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “yaṁ pañhaṁ puṭṭho sabbopi jano kathetuṁ na sakkhi, taṁ Dhammasenāpati Sāriputto ekakova kathesī”ti. Satthā taṁ kathaṁ sutvā “na idāneva Sāriputto yaṁ pañhaṁ mahājano vissajjetuṁ

---

1. Khu 1. 434; Khu 8. 34 piṭṭhesu.
2. Lakkhaṁ (Sī, Syā)
3. Lakkhena (Sī, Syā)
4. Pakkhipitvā (Syā, Ka)

nāsakkhi, taṁ vissajjesi, pubbepi anena vissajjitoyevā”ti vatvā atītaṁ āharituṁ—

“Parosahassampi samāgatānaṁ,
Kandeyyuṁ te vassasataṁ apaññā.
Ekova seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti—

Imaṁ jātakaṁ[1] vitthārena kathesīti.

Devorohaṇavatthu dutiyaṁ.

---

3. Erakapattanāgarājavatthu

Kiccho manussapaṭilābhoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Bārāṇasiyaṁ upanissāya sattasirīsakarukkhamūle viharanto Erakapattaṁ nāma nāgarājaṁ ārabbha kathesi.

So kira pubbe Kassapabuddhasāsane daharabhikkhu hutvā Gaṅgāya nāvaṁ abhiruyha gacchanto ekasmiṁ erakagumbe Erakapattaṁ gahetvā nāvāya vegasā gacchamānāyapi na muñci, Erakapattaṁ chijjitvā gataṁ. So “appamattakaṁ etan”ti āpattiṁ adesetvā vīsati vassasahassāni araññe samaṇadhammaṁ katvāpi maraṇakāle Erakapattena gīvāya gahito viya āpattiṁ desetukāmopi aññaṁ bhikkhuṁ apassamāno “aparisuddhaṁ me sīlan”ti uppannavippaṭisāro tato cavitvā ekarukkhadoṇikanāvappamāṇo[2] nāgarājā hutvā nibbatti, **Erakapatto**tvevassa nāmaṁ ahosi. So nibbattakkhaṇeyeva attabhāvaṁ oloketvā “ettakaṁ nāma kālaṁ samaṇadhammaṁ katvā ahetukayoniyaṁ maṇḍūkabhakkhaṭṭhāne nibbattomhī”ti vippaṭisārī ahosi. So aparabhāge ekaṁ dhītaraṁ labhitvā majjhe Gaṅgāya udakapiṭṭhe mahantaṁ phaṇaṁ ukkhipitvā dhītaraṁ tasmiṁ ṭhapetvā naccāpetvā gāyāpesi. Evaṁ kirassa ahosi “addhā ahaṁ idha iminā upāyena Buddhe uppanne tassa uppannabhāvaṁ suṇissāmī”ti. Yo me gītassa paṭigītaṁ

---

1. Khu 5. 23 piṭṭhe.
2. Erakarukkhikanāvappamāṇo (Sī), ekadoṇikanāvappamāṇo (Syā)

āharati, tassa mahantena Nāgabhavanena saddhiṁ dhītaraṁ dassāmīti anvaḍḍhamāsaṁ uposathadivase taṁ dhītaraṁ phaṇe ṭhapesi. Sā tattha ṭhitā naccantī—

> "Kiṁsu adhippatī rājā, kiṁsu rājā rajjissaro.
> Kathaṁsu virajo hoti, kathaṁ bāloti vuccatī"ti—

Imaṁ gītaṁ gāyati.

Sakalajambudīpavāsino "nāgamāṇavikaṁ gaṇhissāmā"ti gantvā attano attano paññābalena paṭigītaṁ katvā gāyanti. Sā taṁ paṭikkhipati. Tassā anvaḍḍhamāsaṁ phaṇe ṭhatvā evaṁ gāyantiyāva ekaṁ Buddhantaraṁ vītivattaṁ, atha amhākaṁ Satthā loke uppajjitvā ekadivasaṁ paccūsakāle lokaṁ volokento Erakapattaṁ ādiṁ katvā Uttaramāṇavaṁ nāma attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhaṁ disvā "kiṁ nu kho bhavissatī"ti āvajjento "ajja Erakapattassa dhītaraṁ phaṇe ṭhapetvā naccāpanadivaso, ayaṁ Uttaramāṇavo mayā dinnaṁ paṭigītaṁ gaṇhantova sotāpanno hutvā taṁ ādāya nāgarājassa santikaṁ gamissati, so taṁ sutvā 'Buddho uppanno'ti ñatvā mama santikaṁ āgamissati, ahaṁ tasmiṁ āgate mahāsamāgame gāthaṁ kathessāmi, gāthāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo bhavissatī"ti addasa. So tattha gantvā Bārāṇasito avidūre satta sirīsakarukkhā atthi, tesu ekassa mūle nisīdi. Jambudīpavāsino gītapaṭigītaṁ ādāya sannipatiṁsu. Satthā avidūre ṭhāne gacchantaṁ Uttaramāṇavaṁ disvā "ehi Uttarā"ti āha. Kiṁ bhanteti. Ito tāva ehīti. Atha naṁ āgantvā vanditvā nisinnaṁ āha "kahaṁ gacchasī"ti. Erakapattassa dhītu gāyanaṭṭhānanti. Jānāsi pana gītapaṭigītanti. Jānāmi bhanteti. Vadehi tāva nanti. Atha naṁ attano jānananiyāmeneva vadantaṁ "na Uttara etaṁ paṭigītaṁ, ahaṁ te paṭigītaṁ dassāmi, ādāya naṁ gamissasī"ti. Sādhu bhanteti. Atha naṁ Satthā "Uttara tvaṁ nāgamāṇavikāya gītakāle—

> 'Chadvārādhippatī rājā, rajjamāno rajjissaro.
> Arajjaṁ virajo hoti, rajjaṁ bāloti vuccatī'ti—

Imaṁ paṭigītaṁ gāyeyyāsī"ti āha.

Māṇavikāya gītassa attho—**kiṁsu adhippatī rājā**ti kiṁ adhippati rājā nāma hoti. **Kiṁsu rājā rajjissaro**ti kathaṁ pana rājā rajjissaro nāma hoti. **Kathaṁsu virajo hotī**ti kathaṁ nu kho so rājā virajo nāma hotīti.

Paṭigītassa pana attho—**chadvārādhippatī rājā**ti yo channaṁ dvārānaṁ adhippati, ekadvārepi rūpādīhi anabhibhūto, ayaṁ rājā nāma. **Rajjamāno rajjissaro**ti yo pana tesu ārammaṇesu rajjati, so rajjamāno rajjissaro nāma. **Arajjan**ti arajjamāno pana virajo nāma hoti. **Rajjan**ti rajjamāno bāloti vuccatīti.

Evamassa Satthā paṭigītaṁ datvā "Uttara tayā imasmiṁ gīte gāyite imassa gītassa imaṁ paṭigītaṁ gāyissati—

'Kenassu vuyhati bālo, kathaṁ nudati paṇḍito.
Yogakkhemī kathaṁ hoti, taṁ me akkhāhi pucchito'ti.

Athassa tvaṁ imaṁ paṭigītaṁ gāyeyyāsi—

'Oghena vuyhati bālo, yogā nudati paṇḍito.
Sabbayogavisaṁyutto, yogakkhemīti vuccatī'ti".

Tassattho—kāmoghādinā catubbidhena oghena bālo vuyhati, taṁ oghaṁ paṇḍito sammappadhānasaṅkhātena yogena nudati. So sabbehi kāmayogādīhi visaṁyutto yogakkhemī nāma vuccatīti.

Uttaro imaṁ paṭigītaṁ gaṇhantova sotāpattiphale patiṭṭhahi. So sotāpanno hutvā taṁ gāthaṁ ādāya gantvā "ambho mayā gītapaṭigītaṁ āhaṭaṁ, okāsaṁ me dethā"ti vatvā nirantaraṁ ṭhitassa mahājanassa jaṇṇunā[1] akkamanto agamāsi. Nāgamāṇavikā pitu phaṇe ṭhatvā naccamānā "kiṁsu adhippatī rājā"ti gītaṁ gāyati. Uttaro "chadvārādhippatī rājā"ti paṭigītaṁ gāyi. Puna nāgamāṇavikā "kenassu vuyhatī"ti tassa gītaṁ gāyati. Athassā paṭigītaṁ gāyanto uttaro "oghena vuyhatī"ti imaṁ gāthamāha. Nāgarājā taṁ sutvāva Buddhassa uppannabhāvaṁ ñatvā "mayā ekaṁ Buddhantaraṁ evarūpaṁ padaṁ[2] nāma na sutapubbaṁ, uppanno vata bho

---

1. Jattunāva (Sī), jannunāva (Syā) 2. Evarūpassa saddaṁ (Ka)

loke Buddho"ti tuṭṭhamānaso naṅguṭṭhena udakaṁ pahari, mahāvīciyo uṭṭhahiṁsu, ubho tīrāni bhijjiṁsu. Ito cito ca usabhamatte ṭhāne manussā udake nimujjiṁsu. So ettakaṁ mahājanaṁ phaṇe ṭhapetvā ukkhipitvā thale patiṭṭhapesi. So Uttaraṁ upasaṅkamitvā "kahaṁ sāmi Satthā"ti pucchi. Ekasmiṁ rukkhamūle nisinno mahārājāti. So "ehi sāmi gacchāmā"ti Uttarena saddhiṁ agamāsi. Mahājanopi tena saddhiṁyeva gato. Nāgarājā gantvā chabbaṇṇaraṁsīnaṁ antaraṁ pavisitvā Satthāraṁ vanditvā rodamāno aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā āha "kiṁ idaṁ mahārājā"ti. Ahaṁ bhante tumhādisassa Buddhassa sāvako hutvā vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṁ akāsiṁ, sopi maṁ samaṇadhammo niddhāretuṁ nāsakkhi. Appamattakaṁ erakapattachindanamattaṁ nissāya ahetukapaṭisandhiṁ gahetvā urena parisakkanaṭṭhāne nibbattosmi, ekaṁ Buddhantaraṁ neva manussattaṁ labhāmi, na saddhammassavanaṁ, na tumhādisassa Buddhassa dassanan"ti Satthā tassa kathaṁ sutvā "mahārāja manussattaṁ nāma dullabhameva, tathā saddhammassavanaṁ, tathā Buddhuppādo, idaṁ kicchena kasirena labbhatī"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

182. "Kiccho manussapaṭilābho, kicchaṁ maccāna jīvitaṁ.
Kicchaṁ saddhammassavanaṁ, kiccho Buddhānamuppādo"ti.

Tassattho—mahantena hi vāyāmena mahantena kusalena laddhattā manussattapaṭilābho nāma kiccho dullabho. Nirantaraṁ kasikammādīni katvā jīvitavuttiṁ ghaṭanatopi parittaṭṭhāyitāyapi[1] maccānaṁ jīvitaṁ kicchaṁ. Anekesupi kappesu dhammadesakassa puggalassa dullabhatāya saddhammassavanampi kicchaṁ. Mahantena vāyāmena abhinīhārassa samijjhanato samiddhābhinīhārassa ca anekehipi kappakoṭisahassehi dullabhuppādato Buddhānaṁ uppādopi kicchoyeva, ativiya dullabhoti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Nāgarājāpi taṁdivasaṁ sotāpattiphalaṁ labheyya, tiracchānagatattā pana nālattha. So yesu paṭisandhigahaṇatacajahanavissaṭṭhaniddokkamanasajātiyāmethunasevanacutisaṅkhātesu pañcasu ṭhānesu

---

1. Parittatāyapi (Syā)

nāgasarīrameva gahetvā kilamanti, tesu akilamanabhāvaṁ patvā māṇavarūpeneva vicarituṁ labhatīti.

Erakapattanāgarājavatthu tatiyaṁ.

---

4. Ānandattherapañhavatthu

Sabbapāpassa akaraṇanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Ānandattherassa pañhaṁ ārabbha kathesi.

Thero kira divāṭṭhāne nisinno cintesi "Satthārā sattannaṁ Buddhānaṁ mātāpitaro āyuparicchedo bodhi sāvakasannipāto aggasāvakasannipāto aggasāvaka-upaṭṭhākoti idaṁ sabbaṁ kathitaṁ, uposatho pana akathito, kiṁ nu kho tesampi ayameva uposatho, añño"ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā tamatthaṁ pucchi. Yasmā pana tesaṁ Buddhānaṁ kālabhedova ahosi, na kathābhedo. Vipassī Sammāsambuddho hi sattame sattame saṁvacchare uposathaṁ akāsi, ekadivasaṁ dinnovādoyeva hissa sattannaṁ saṁvaccharānaṁ alaṁ hoti. Sikhī ceva Vessabhū ca chaṭṭhe chaṭṭhe saṁvacchare uposathaṁ kariṁsu, Kakusandho Koṇāgamano ca saṁvacchare saṁvacchare. Kassapadasabalo chaṭṭhe chaṭṭhe māse uposathaṁ akāsi. Ekadivasaṁ dinnovādo eva hissa channaṁ māsānaṁ alaṁ ahosi. Tasmā Satthā tesaṁ imaṁ kālabhedaṁ ārocetvā "ovādagāthā pana nesaṁ imāyevā"ti vatvā sabbesaṁ ekameva uposathaṁ āvikaronto imā gāthā abhāsi—

183. "Sabbapāpassa akaraṇaṁ, kusalassa upasampadā.
Sacittapariyodapanaṁ, etaṁ Buddhāna sāsanaṁ.

184. Khantī paramaṁ tapo titikkhā,
Nibbānaṁ paramaṁ vadanti Buddhā.
Na hi pabbajito parūpaghātī,
Na samaṇo hoti paraṁ viheṭhayanto.

185. Anūpavādo anūpaghāto, pātimokkhe ca saṁvaro.
Mattaññutā ca bhattasmiṁ, pantañca sayanāsanaṁ.
Adhicitte ca āyogo, etaṁ Buddhāna sāsanan”ti.

Tattha **sabbapāpassā**ti sabbassa akusalakammassa. **Upasampadā**ti abhinikkhamanato paṭṭhāya yāva arahattamaggā kusalassa uppādanaṁ ceva uppāditassa ca bhāvanā. **Sacittapariyodapanan**ti pañcahi nīvaraṇehi attano cittassa vodāpanaṁ. **Etaṁ Buddhāna sāsanan**ti sabbabuddhānaṁ ayamanusiṭṭhi.

Khantīti yā esā titikkhāsaṅkhātā khantī nāma, idaṁ imasmiṁ sāsane paramaṁ uttamaṁ tapo. Nibbānaṁ **paramaṁ vadanti Buddhā**ti Buddhā ca Paccekabuddhā ca anubuddhā cāti ime tayo Buddhā nibbānaṁ uttamanti vadanti. **Na hi pabbajito**ti pāṇi-ādīhi paraṁ upahananto viheṭhento parūpaghātī pabbajito nāma na hoti. **Na samaṇo**ti vuttanayeneva paraṁ viheṭhayanto samaṇopi na hotiyeva.

Anūpavādoti anūpavādanañceva anūpavādāpanañca. **Anūpaghāto**ti anūpaghātanañceva anūpaghātāpanañca. **Pātimokkhe**ti jeṭṭhakasīle. **Saṁvaro**ti pidahanaṁ. **Mattaññutā**ti mattaññubhāvo pamāṇajānanaṁ. **Pantan**ti vivittaṁ. **Adhicitte**ti aṭṭhasamāpattisaṅkhāte adhicitte. **Āyogo**ti payogakaraṇaṁ. **Etan**ti etaṁ sabbesaṁ Buddhānaṁ sāsanaṁ. Ettha hi anūpavādena vācasikaṁ sīlaṁ kathitaṁ, anūpaghātena kāyikasīlaṁ, “pātimokkhe ca saṁvaro”ti iminā pātimokkhasīlañceva indriyasaṁvarañca, mattaññutāya ājīvapārisuddhi ceva paccayasannissitasīlañca, pantasenāsanena sappāyasenāsanaṁ, adhicittena aṭṭha samāpattiyo. Evaṁ imāya gāthāya tissopi sikkhā kathitā eva hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Ānandattherapañhavatthu catutthaṁ.

5. Anabhiratabhikkhuvatthu

Na kahāpaṇavassenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ anabhiratabhikkhuṁ ārabbha kathesi.

So kira sāsane pabbajitvā laddhūpasampado "asukaṭṭhānaṁ nāma gantvā uddesaṁ uggaṇhāhī"ti upajjhāyena pesito tattha agamāsi. Athassa pituno rogo uppajji. So puttaṁ daṭṭhukāmo hutvā taṁ pakkosituṁ samatthaṁ kañci alabhitvā puttasokena vippalapantoyeva āsannamaraṇo hutvā "idaṁ me puttassa pattacīvaramūlaṁ kareyyāsī"ti kahāpaṇasataṁ kaniṭṭhassa hatthe datvā kālamakāsi. So daharassa āgatakāle pādamūle nipatitvā pavaṭṭento roditvā "bhante pitā te vippalapantova kālakato, mayhaṁ pana tena kahāpaṇasataṁ hatthe ṭhapitaṁ, tena kiṁ karomī"ti āha. Daharo "na me kahāpaṇehi attho"ti paṭikkhipitvā aparabhāge cintesi "kiṁ me parakulesu piṇḍāya caritvā jīvitena, sakkā taṁ kahāpaṇasataṁ nissāya jīvituṁ, vibbhamissāmī"ti. So anabhiratiyā pīḷito vissaṭṭhasajjhāyanakammaṭṭhāno paṇḍurogī viya ahosi. Atha naṁ daharasāmaṇerā "kiṁ idan"ti pucchitvā "ukkaṇṭhitomhī"ti vutte ācariyupajjhāyānaṁ ācikkhiṁsu. Atha naṁ te Satthu santikaṁ netvā Satthu dassesuṁ. Satthā "saccaṁ kira tvaṁ ukkaṇṭhito"ti pucchitvā "āma bhante"ti vutte "kasmā evamakāsi, atthi pana te koci jīvitapaccayo"ti āha. Āma bhanteti. Kiṁ te atthīti. Kahāpaṇasataṁ bhanteti. Tena hi katthaci tāva sakkharā āhara, gaṇetvā jānissāma "sakkā vā tāvattakena jīvituṁ, no vā"ti. So sakkharā āhari. Atha naṁ Satthā āha "paribhogatthāya tāva paṇṇāsaṁ ṭhapehi, dvinnaṁ goṇānaṁ atthāya catuvīsati, ettakaṁ nāma bījatthāya, yuganaṅgalatthāya, kuddālavāsipharasu-atthāyā"ti evaṁ gaṇiyamāne taṁ kahāpaṇasataṁ nappahoti. Atha naṁ Satthā "bhikkhu tava kahāpaṇā appakā, kathaṁ ete nissāya taṇhaṁ pūressasi, atīte kira cakkavattirajjaṁ kāretvā apphoṭitamattena dvādasayojanaṭṭhāne kaṭippamāṇena ratanavassaṁ vassāpetuṁ samattho yāva chattiṁsa sakkā cavanti, ettakaṁ kālaṁ devarajjaṁ kāretvāpi

maraṇakāle taṇhaṁ apūretvāva kālamakāsī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āharitvā **Mandhātujātakaṁ**[1] vitthāretvā—

"Yāvatā candimasūriyā pariharanti, disā bhanti virocanā.
Sabbeva dāsā mandhātu, ye pāṇā pathavissitā"ti—

Imissā gāthāya anantarā imā dve gāthā abhāsi—

186. "Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati.
Appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṇḍito.

187. Api dibbesu kāmesu, ratiṁ so nādhigacchati.
Taṇhakkhayarato hoti, Sammāsambuddhasāvako"ti.

Tattha **kahāpaṇavassenā**ti yaṁ so apphoṭetvā sattaratanavassaṁ vassāpesi, taṁ idha kahāpaṇavassanti vuttaṁ. Tenapi hi vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi. Evaṁ duppūrā esā taṇhā. **Appassādā**ti supinasadisatāya parittasukhā. **Dukhā**ti dukkhakkhandhādīsu āgatadukkhavasena pana bahudukkhāva. **Iti viññāyā**ti evamete kāme jānitvā. **Api dibbesū**ti sace hi devānaṁ upakappanakakāmehi nimanteyyāpi āyasmā samiddhi viya evampi tesu kāmesu ratiṁ na vindatiyeva. **Taṇhakkhayarato**ti arahatte ceva nibbāne ca abhirato hoti, taṁ patthayamāno viharati. **Sammāsambuddhasāvako**ti Sammāsambuddhena desitassa dhammassa savanena jāto yogāvacarabhikkhūti.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Anabhiratabhikkhuvatthu pañcamaṁ.

6. Aggidattabrāhmaṇavatthu

Bahuṁ ve saraṇaṁ yantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto vālikarāsimhi nisinnaṁ Aggidattaṁ nāma Kosalarañño purohitaṁ ārabbha kathesi.

1. Khu 5. 73 piṭṭhe.

So kira Mahākosalassa purohito ahosi. Atha naṁ pitari kālakate rājā Pasenadi Kosalo "pitu me purohito"ti gāravena tasmiṁ yeva ṭhāne ṭhapetvā tassa attano upaṭṭhānaṁ āgatakāle paccuggamanaṁ karoti, "ācariya idha nisīdathā"ti samānāsanaṁ dāpesi. So cintesi "ayaṁ rājā mayi ativiya gāravaṁ karoti, na kho pana rājūnaṁ niccakālameva sakkā cittaṁ gahetuṁ. Samānavayeneva hi saddhiṁ rajjasukhaṁ nāma sukhaṁ hoti, ahañcamhi mahallako, pabbajituṁ me yuttan"ti. So rājānaṁ pabbajjaṁ anujānāpetvā nagare bheriṁ carāpetvā sattāhena sabbaṁ attano dhanaṁ dānamukhe vissajjetvā bāhirakapabbajjaṁ pabbaji. Taṁ nissāya dasa purisasahassāni anupabbajiṁsu. So tehi saddhiṁ Aṅgamagadhānaṁ ca Kururaṭṭhassa ca antare vāsaṁ kappetvā imaṁ ovādaṁ deti "tātā yassa kāmavitakkādayo uppajjanti, so nadito[1] ekekaṁ vālukapuṭaṁ uddharitvā imasmiṁ okiratū"ti. Te "sādhū"ti paṭissuṇitvā kāmavitakkādīnaṁ uppannakāle tathā kariṁsu. Aparena samayena mahāvālukarāsi ahosi, taṁ Ahicchatto nāma nāgarājā paṭiggahesi. Aṅgamagadhavāsino ceva Kururaṭṭhavāsino ca māse māse tesaṁ mahantaṁ sakkāraṁ abhiharitvā dānaṁ denti. Atha nesaṁ Aggidatto imaṁ ovādaṁ adāsi "pabbataṁ saraṇaṁ yātha, vanaṁ saraṇaṁ yātha, ārāmaṁ saraṇaṁ yātha, rukkhaṁ saraṇaṁ yātha, evaṁ sabbadukkhato muccissathā"ti. Attano antevāsikepi iminā ovādena ovadi.

Bodhisattopi katābhinikkhamano sammāsambodhiṁ patvā tasmiṁ samaye Sāvatthiṁ nissāya Jetavane viharanto paccūsakāle lokaṁ volokento Aggidattabrāhmaṇaṁ saddhiṁ antevāsikehi attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhaṁ disvā "sabbepi ime arahattassa upanissayasampannā"ti ñatvā sāyanhasamaye Mahāmoggallānattheraṁ āha "Moggallāna kiṁ passasi Aggidattabrāhmaṇaṁ mahājanaṁ atitthe pakkhandāpentaṁ. Gaccha tesaṁ ovādaṁ dehī"ti. Bhante bahū ete, ekakassa mayhaṁ avisayhā. Sace tumhepi āgamissatha, visayhā bhavissantīti. Moggallāna ahampi āgamissāmi, tvaṁ purato yāhīti. Thero purato gacchantova cintesi "ete balavanto ceva bahū ca. Sace sabbesaṁ samāgamaṭṭhāne

1. Turitena (Sī)

kiñci kathessāmi, sabbepi vaggavaggena uṭṭhaheyyunti attano ānubhāvena thūlaphusitakaṁ devaṁ vuṭṭhāpesi. Te thūlaphusitakesu patantesu uṭṭhāy'uṭṭhāya attano attano paṇṇasālaṁ pavisiṁsu. Thero Aggidattassa brāhmaṇassa paṇṇasāladvāre ṭhatvā "Aggidattā"ti āha. So Therassa saddaṁ sutvā "maṁ imasmiṁ loke nāmena ālapituṁ samattho nāma natthi. Ko nu kho maṁ nāmena ālapatī"ti mānathaddhatāya "ko eso"ti āha. Ahaṁ brāhmaṇāti. Kiṁ vadesīti. Ajja me ekarattiṁ idha vasanaṭṭhānaṁ tvaṁ ācikkhāhīti. Idha vasanaṭṭhānaṁ natthi, ekassa ekāva paṇṇasālāti. Aggidatta manussā nāma manussānaṁ, gāvo gunnaṁ, pabbajitā pabbajitānaṁ santikaṁ gacchanti[1], mā evaṁ kari, dehi me vasanaṭṭhānanti. Kiṁ pana tvaṁ pabbajitoti. Āma pabbajitomhīti. Sace pabbajito, kahaṁ te khāribhaṇḍaṁ, ko pabbajitaparikkhāroti. Atthi me parikkhāro, visuṁ pana naṁ gahetvā vicarituṁ dukkhanti abbhantareneva naṁ gahetvā vicarāmi brāhmaṇāti. So "taṁ gahetvā vicarissasī"ti[2] Therassa kujjhi. Atha naṁ so āha "amhe Aggidatta mā kujjhi, vasanaṭṭhānaṁ me ācikkhāhī"ti. Natthi ettha vasanaṭṭhānanti. Etasmiṁ pana vālukarāsimhi ko vasatīti. Eko nāgarājāti. Etaṁ me dehīti. Na sakkā dātuṁ, bhāriyaṁ etassa kammanti. Hotu, dehi meti. Tena hi tvaṁ eva jānāhīti.

Thero vālukarāsi-abhimukho pāyāsi. Nāgarājā taṁ āgacchantaṁ disvā "ayaṁ samaṇo ito āgacchati, na jānāti maññe mama atthibhāvaṁ, dhūmāyitvā naṁ māressāmī"ti dhūmāyi. Thero "ayaṁ nāgarājā 'ahameva dhūmāyituṁ sakkomi, aññe na sakkontī'ti maññe sallakkhetī"ti sayampi dhūmāyi. Dvinnampi sarīrato uggatā dhūmā yāva brahmalokā uṭṭhahiṁsu. Ubhopi dhūmā theraṁ abādhetvā nāgarājānameva bādhenti. Nāgarājā dhūmavegaṁ sahituṁ asakkonto pajjali. Theropi tejodhātuṁ samāpajjitvā tena saddhiṁ yeva pajjali. Aggijālā yāva brahmalokā uṭṭhahiṁsu. Ubhopi theraṁ abādhetvā nāgarājānameva bādhayiṁsu. Athassa sakalasarīraṁ ukkāhi padittaṁ[3] viya ahosi. Isigaṇo oloketvā cintesi "nāgarājā samaṇaṁ jhāpeti, bhaddako vata samaṇo amhākaṁ vacanaṁ asutvā naṭṭho"ti. Thero

1. Āgacchanti (Sī)
2. So taṁ na gahetvā vicarissasīti (Sī)
3. Padīpitaṁ (Sī), pariḍayhitaṁ (Ka)

nāgarājānaṁ dametvā nibbisevanaṁ katvā vālukarāsimhi nisīdi. Nāgarājā vālukarāsiṁ bhogehi parikkhipitvā kūṭāgārakucchipamāṇaṁ phaṇaṁ māpetvā Therassa upari dhāresi.

Isigaṇā pātova "samaṇassa matabhāvaṁ vā amatabhāvaṁ vā jānissāmā"ti therassa santikaṁ gantvā taṁ vālukarāsimatthake nisinnaṁ disvā añjaliṁ paggayha abhitthavantā āhaṁsu "samaṇa kacci nāgarājena na bādhito"ti. Kiṁ na passatha mama upariphaṇaṁ dhāretvā ṭhitanti. Te "acchariyaṁ vata bho, samaṇassa evarūpo nāma nāgarājā damito"ti. Theraṁ parivāretvā aṭṭhaṁsu. Tasmiṁ khaṇe Satthā āgato. Thero Satthāraṁ disvā uṭṭhāya vandi. Atha naṁ isayo āhaṁsu "ayampi tayā mahantataro"ti. Eso Bhagavā Satthā, ahaṁ imassa sāvakoti. Satthā vālukarāsimatthake nisīdi, isigaṇo "ayaṁ tāva sāvakassa ānubhāvo, imassa pana ānubhāvo kīdiso bhavissatī"ti añjaliṁ paggayha Satthāraṁ abhitthavi. Satthā Aggidattaṁ āmantetvā āha "Aggidatta tvaṁ tava sāvakānañca upaṭṭhākānañca ovādaṁ dadamāno kinti vatvā desī"ti. "Etaṁ pabbataṁ saraṇaṁ gacchatha, vanaṁ ārāmaṁ rukkhaṁ saraṇaṁ gacchatha. Etāni hi saraṇaṁ gato sabbadukkhā pamuccatīti evaṁ tesaṁ ovādaṁ dammī"ti. Satthā "na kho Aggidatta etāni saraṇaṁ gato sabbadukkhā pamuccati, Buddhaṁ dhammaṁ saṁghaṁ pana saraṇaṁ gantvā sakalavaṭṭadukkhā pamuccatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

188. "Bahuṁ ve saraṇaṁ yanti, pabbatāni vanāni ca,
Ārāmarukkhacetyāni, manussā bhayatajjitā.

189. Netaṁ kho saraṇaṁ khemaṁ, netaṁ saraṇamuttamaṁ.
Netaṁ saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccati.

190. Yo ca Buddhañca dhammañca, saṁghañca saraṇaṁ gato.
Cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

191. Dukkhaṁ dukkhasamuppādaṁ, dukkhassa ca atikkamaṁ,
Ariyaṁ caṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ, dukkhūpasamagāminaṁ.

192. Etaṁ kho saraṇaṁ khemaṁ, etaṁ saraṇamuttamaṁ.
Etaṁ saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccatī"ti.

Tattha **bahun**ti bahu. **Pabbatānī**ti tattha tattha Isigilivepullavebhārādike pabbate ca Mahāvanagosiṅgasālavanādīni vanāni ca Veḷuvanajīvakambavanādayo ārāme ca Udenacetiyagotamacetiyādīni rukkhacetyāni ca te te manussā tena tena bhayena tajjitā bhayato muccitukāmā puttalābhādīni vā patthayamānā saraṇaṁ yantīti attho. **Netaṁ saraṇan**ti etaṁ sabbampi saraṇaṁ neva khemaṁ na uttamaṁ, na ca etaṁ paṭicca jāti-ādidhammesu sattesu ekopi jāti-ādito sabbadukkhā pamuccatīti attho.

Yo cāti idaṁ akhemaṁ anuttamaṁ saraṇaṁ dassetvā khemaṁ uttamaṁ saraṇaṁ dassanatthaṁ āraddhaṁ. Tassattho—yo ca gahaṭṭho vā pabbajito vā "itipi so Bhagavā Arahaṁ Sammāsambuddho"ti-ādikaṁ Buddhadhammasaṁghānussatikammaṭṭhānaṁ nissāya seṭṭhavasena Buddhañca dhammañca saṁghañca saraṇaṁ gato, tassapi taṁ saraṇagamanaṁ aññatitthiyavandanādīhi kuppati calati. Tassa pana acalabhāvaṁ dassetuṁ maggena āgatasaraṇameva pakāsanto **cattāri ariyasaccāni sammappaññāya passatī**ti āha. Yo hi etesaṁ saccānaṁ dassanavasena etāni saraṇaṁ gato, etassa etaṁ saraṇaṁ khemañca uttamañca, so ca puggalo etaṁ saraṇaṁ paṭicca sakalasmāpi vaṭṭadukkhā pamuccati, tasmā **etaṁ kho saraṇaṁ kheman** ti-ādi vuttaṁ.

Desanāvasāne sabbepi te isayo saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā Satthāraṁ vanditvā pabbajjaṁ yāciṁsu. Satthāpi cīvaragabbhato hatthaṁ pasāretvā "etha bhikkhavo, caratha brahmacariyan"ti āha. Te taṅkhaṇe yeva aṭṭhaparikkhāradharā vassasaṭṭhikatherā[1] viya ahesuṁ. So ca sabbesampi Aṅgamagadhakururaṭṭhavāsīnaṁ sakkāraṁ ādāya āgamanadivaso ahosi. Te sakkāraṁ ādāya āgatā sabbepi te isayo pabbajite disvā "kiṁ nu kho amhākaṁ Aggidattabrāhmaṇo mahā, udāhu Samaṇo Gotamo"ti cintetvā "samaṇassa Gotamassa āgatattā Aggidattova mahā"ti maññiṁsu. Satthā tesaṁ ajjhāsayaṁ oloketvā "Aggidatta parisāya kaṅkhaṁ chindā"ti āha. So "ahampi

1. Vassasatikattherā (Sī, Syā)

ettakameva paccāsīsāmī”ti iddhibalena sattakkhattuṁ vehāsaṁ abbhuggantvā punappunaṁ oruyha Satthāraṁ vanditvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī”ti vatvā sāvakattaṁ pakāsesīti.

Aggidattabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Ānandattherapañhavatthu

Dullabhoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Ānandattherassa pañhaṁ ārabbha kathesi.

Thero hi ekadivasaṁ divāṭṭhāne nisinno cintesi “hatthājānīyo chaddantakule vā uposathakule vā uppajjati, assājānīyo sindhavakule vā valāhakassarājakule vā, usabho go-ājanīyo dakkhiṇapatheti-ādīni vadantena Satthārā hatthi-ājānīyādīnaṁ uppattiṭṭhānādīni kathitāni, purisājānīyo pana kahaṁ nu kho uppajjatī”ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisīditvā etamatthaṁ pucchi. Satthā “Ānanda purisājānīyo nāma sabbattha nuppajjati, ujukato pana tiyojanasatāyāme vitthārato aḍḍhateyyasate āvaṭṭato navayojanasatappamāṇe Majjhimapadesaṭṭhāne uppajjati. Uppajjanto ca pana na yasmiṁ vā tasmiṁ vā kule uppajjati, khattiyamahāsālabrāhmaṇamahāsālakulānaṁ pana aññatarasmiṁyeva uppajjatī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

193. “Dullabho purisājañño, na so sabbattha jāyati.
Yattha so jāyatī dhīro, taṁ kulaṁ sukhamedhatī”ti.

Tattha **dullabho**ti purisājañño hi dullabho, na hatthi-ājānīyādayo viya sulabho, so sabbattha paccantadese vā nīcakule vā na jāyati, majjhimadesepi mahājanassa abhivādanādisakkārakaraṇaṭṭhāne khattiyabrāhmaṇakulānaṁ aññatarasmiṁ kule jāyati. Evaṁ jāyamāno **yattha so jāyati dhīro** uttamapañño Sammāsambuddho, **taṁ kulaṁ sukhamedhatī**ti sukhappattameva hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Ānandattherapañhavatthu sattamaṁ.

8. Sambahulabhikkhuvatthu

Sukho Buddhānanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahulānaṁ bhikkhūnaṁ kathaṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi pañcasatabhikkhū upaṭṭhānasālāyaṁ nisinnā "āvuso kiṁ nu kho imasmiṁ loke sukhan"ti kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Tattha keci "rajjasukhasadisaṁ sukhaṁ nāma natthī"ti āhaṁsu. Keci kāmasukhasadisaṁ, keci "sālimaṁsabhojanādisadisaṁ sukhaṁ nāma natthī"ti āhaṁsu. Satthā tesaṁ nisinnaṭṭhānaṁ gantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave kiṁ kathetha. Idañhi sabbampi sukhaṁ vaṭṭadukkhapariyāpannameva, imasmiṁ loke Buddhuppādo dhammassavanaṁ, saṁghasāmaggī, sammodamānabhāvoti idameva sukhan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

194. "Sukho Buddhānamuppādo, sukhā Saddhammadesanā.
Sukhā saṁghassa sāmaggī, samaggānaṁ tapo sukho"ti.

Tattha **Buddhānamuppādo**ti yasmā Buddhā uppajjamānā mahājanaṁ rāgakantārādīhi tārenti, tasmā Buddhānaṁ uppādo sukho uttamo. Yasmā saddhammadesanaṁ āgamma jāti-ādidhammā sattā jāti-ādīhi muccanti, tasmā **saddhammadesanā sukhā. Sāmaggī**ti samacittatā, sāpi sukhā eva. Samaggānaṁ pana ekacittānaṁ yasmā Buddhavacanaṁ vā uggaṇhituṁ dhutaṅgāni vā pariharituṁ samaṇadhammaṁ vā kātuṁ sakkā, tasmā **samaggānaṁ tapo sukho**ti vuttaṁ. Tenevāha "yāvakīvañca bhikkhave bhikkhū samaggā sannipatissanti, samaggā vuṭṭhahissanti, samaggā saṁghakaraṇīyāni karissanti, vuddhiyeva bhikkhave bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihānī"ti[1].

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Sambahulabhikkhuvatthu aṭṭhamaṁ.

---

1. Dī 2. 65 piṭṭhe.

9. Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyavatthu

Pūjāraheti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā cārikaṁ caramāno Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaṁ ārabbha kathesi.

Tathāgato Sāvatthito nikkhamitvā anupubbena Bārāṇasiṁ gacchanto antarāmagge Todeyyagāmassa samīpe mahābhikkhusaṁghaparivāro aññataraṁ devaṭṭhānaṁ sampāpuṇi. Tatra nisinno Sugato Dhammabhaṇḍāgārikaṁ pesetvā avidūre kasikammaṁ karontaṁ brāhmaṇaṁ pakkosāpesi. So brāhmaṇo āgantvā Tathāgataṁ anabhivanditvā tameva devaṭṭhānaṁ vanditvā aṭṭhāsi. Sugatopi "imaṁ padesaṁ kinti maññasi brāhmaṇā"ti āha. Amhākaṁ paveṇiyā āgatacetiyaṭṭhānanti vandāmi bho Gotamāti. "Imaṁ ṭhānaṁ vandantena tayā sādhu kataṁ brāhmaṇā"ti Sugato taṁ sampahaṁsesi. Taṁ sutvā bhikkhū "kena nu kho kāraṇena Bhagavā evaṁ sampahaṁsesī"ti saṁsayaṁ sañjanesuṁ. Tato Tathāgato tesaṁ saṁsayamapanetuṁ Majjhimanikāye **Ghaṭikārasuttantaṁ**[1] vatvā iddhānubhāvena Kassapadasabalassa yojanubbedhaṁ kanakacetiyaṁ aparañca kanakacetiyaṁ ākāse nimminitvā mahājanaṁ dassetvā "brāhmaṇa evaṁvidhānaṁ pūjārahānaṁ pūjā yuttatarāvā"ti vatvā **Mahāparinibbānasutte**[2] dassitanayeneva Buddhādike cattāro thūpārahe pakāsetvā sarīracetiyaṁ uddissacetiyaṁ paribhogacetiyanti tīṇi cetiyāni visesato paridīpetvā imā gāthā abhāsi—

195. "Pūjārahe pūjayato, Buddhe yadi va sāvake.
Papañcasamatikkante, tiṇṇasokapariddave.

196. Te tādise pūjayato, nibbute akutobhaye,
Na sakkā puññaṁ saṅkhātuṁ, imettamapi kenacī"ti[3].

Tattha pūjituṁ arahā **pūjārahā,** pūjituṁ yuttāti attho. **Pūjārahe pūjayato**ti abhivādanādīhi ca catūhi ca paccayehi pūjentassa. Pūjārahe dasseti **Buddhe**ti-ādinā. **Buddhe**ti Sammāsambuddhe. **Yadī**ti yadi vā, atha vāti attho. Tattha Paccekabuddheti kathitaṁ hoti, sāvake ca. **Papañcasamatikkante**ti samatikkanta-taṇhādiṭṭhimānapapañce. **Tiṇṇasokapariddave**ti

1. Ma 2. 236 piṭṭhe. 2. Dī 2. 117 piṭṭhe. 3. Khu 3. 147 piṭṭhe apadānepi.

atikkanta-sokapariddave, ime dve atikkanteti attho. Etehi pūjārahattaṁ dassitaṁ.

Teti Buddhādayo. **Tādise**ti vuttagahaṇavasena. **Nibbute**ti rāgādinibbutiyā. Natthi kutoci bhavato vā ārammaṇato vā etesaṁ bhayanti akutobhayā, te **akutobhaye. Na sakkā puññaṁ saṅkhātun**ti puññaṁ gaṇetuṁ na sakkā. Kathanti ce? **Imettamapi kenacī**ti imaṁ ettakaṁ, imaṁ ettakanti kenacīti api-saddo idha sambandhitabbo, kenaci puggalena mānena vā. Tattha **puggalenā**ti tena brahmādinā. **Mānenā**ti tividhena mānena tīraṇena dhāraṇena pūraṇena vā. **Tīraṇaṁ** nāma idaṁ ettakanti nayato tīraṇaṁ. **Dhāraṇan**ti tulāya dhāraṇaṁ. **Pūraṇaṁ** nāma aḍḍhapasatapatthanāḷikādivasena pūraṇaṁ. Kenaci puggalena imehi tīhi mānehi Buddhādike pūjayato puññaṁ vipākavasena gaṇetuṁ na sakkā pariyantarahitatoti dvīsu ṭhānesu pūjayato kiṁ dānaṁ paṭhamaṁ dharamāne Buddhādīpūjayato na sakkā puññaṁ saṅkhātuṁ, puna te tādise kilesaparinibbānanimittena khandhaparinibbānena nibbutepi pūjayato na sakkā saṅkhātunti bhedā yujjanti. Tena hi Vimānavatthumhi—

“Tiṭṭhante nibbute cāpi, same citte samaṁ phalaṁ.
Cetopaṇidhihetu hi, sattā gacchanti suggatin”ti[1].

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpanno ahosīti. Yojanikaṁ kanakacetiyaṁ sattāhamākāseva aṭṭhāsi, mahantena samāgamo cāhosi, sattāhaṁ cetiyaṁ nānappakārena pūjesuṁ. Tato bhinnaladdhikānaṁ laddhibhedo jāto. Buddhānubhāvena taṁ cetiyaṁ sakaṭṭhānameva gataṁ, tattheva taṁkhaṇe mahantaṁ pāsāṇacetiyaṁ ahosi. Tasmiṁ samāgame caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosī ti[2].

Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyavatthu navamaṁ.

Buddhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cuddasamo vaggo.

Paṭṭhamabhāṇavāraṁ niṭṭhitaṁ.

1. Khu 2. 66 piṭṭhe Pītavimānavatthumhi. 2. Idaṁ vatthu Sī-potthakeyeva dissati.

15. Sukhavagga

1. Ñātikalahavūpasamanavatthu

Susukhaṁ vatāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sakkesu viharanto kalahavūpasamanatthaṁ ñātake ārabbha kathesi.

Sākiyakoliyā kira Kapilavatthunagarassa ca Koliyanagarassa ca antare Rohiṇiṁ nāma nadiṁ ekeneva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni karonti. Atha jeṭṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsikānampi kammakārā sannipatiṁsu. Tattha Koliyanagaravāsino āhaṁsu "idaṁ udakaṁ ubhayato hariyamānaṁ neva tumhākaṁ, na amhākaṁ pahossati, amhākaṁ pana sassaṁ eka-udakeneva nipphajjissati, idaṁ udakaṁ amhākaṁ dethā"ti. Itarepi āhaṁsu "tumhesu koṭṭhake pūretvā ṭhitesu mayaṁ rattasuvaṇṇanīlamaṇikāḷakahāpaṇe[1] ca gahetvā pacchipasibbakādihatthā na sakkhissāma tumhākaṁ gharadvāre vicarituṁ, amhākampi sassaṁ eka-udakeneva nipphajjissati, idaṁ udakaṁ amhākaṁ dethā"ti. Na mayaṁ dassāmāti. Mayampi na dassāmāti evaṁ kathaṁ vaḍḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahāraṁ adāsi, sopi aññassāti evaṁ aññamaññaṁ paharitvā rājakulānaṁ jātiṁ ghaṭṭetvā kalahaṁ vaḍḍhayiṁsu.

Koliyakammakārā vadanti "tumhe Kapilavatthuvāsike[2] gahetvā gajjatha, ye Soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṁ saṁvasiṁsu, etesaṁ hatthino ceva assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṁ kiṁ karissantī"ti. Sākiyakammakārāpi vadanti "tumhe idāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggatikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṁsu, etesaṁ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṁ kiṁ karissantī"ti. Te gantvā tasmiṁ kamme niyuttānaṁ amaccānaṁ kathayiṁsu, amaccā rājakulānaṁ kathesuṁ. Tato Sākiyā "bhaginīhi saddhiṁ saṁvasitakānaṁ thāmañca balañca dassessāmā"ti yuddhasajjā nikkhamiṁsu. Koliyāpi "kolarukkhavāsīnaṁ thāmañca balañca dassessāmā"ti yuddhasajjā nikkhamiṁsu.

---

1. Rattasuvaṇṇaṁ nīlamaṇiṁ kāḷakahāpaṇe (Sī)
2. Kapilavatthuvāsino dārake (Syā, Ka)

Satthāpi paccūsasamaye lokaṁ volokento ñātake disvā, “mayi agacchante ime nassissanti, mayā gantuṁ vaṭṭatī”ti cintetvā ekakova ākāsena gantvā Rohiṇinadiyā majjhe ākāse pallaṅkena nisīdi. Ñātakā Satthāraṁ disvā āvudhāni chaḍḍetvā vandiṁsu. Atha ne Satthā āha “kiṁ kalaho nāmesa Mahārājā”ti. Na jānāma bhanteti. Ko dāni jānissatīti. Te “uparājā jānissati, senāpati jānissatī”ti iminā upāyena yāva dāsakammakare pucchitvā “bhante udakakalaho”ti āhaṁsu. Udakaṁ kiṁ agghati Mahārājāti. Appagghaṁ bhanteti. Khattiyā kiṁ agghanti Mahārājāti. Khattiyā nāma anagghā bhanteti. Ayuttaṁ tumhākaṁ appamattataṁ udakaṁ nissāya anagghe khattiye nāsetunti. Te tuṇhī ahesuṁ. Atha te Satthā āmantetvā, “kasmā Mahārājā evarūpaṁ karotha, mayi asante ajja lohitanadī pavattissati, ayuttaṁ vo kataṁ, tumhe pañcahi verehi saverā viharatha, ahaṁ avero viharāmi. Tumhe kilesāturā hutvā viharatha, ahaṁ anāturo. Tumhe kāmaguṇapariyesanussukkā hutvā viharatha, ahaṁ anussukko viharāmī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

197. “Susukhaṁ vata jīvāma, verinesu averino,
Verinesu manussesu, viharāma averino.

198. Susukhaṁ vata jīvāma, āturesu anāturā.
Āturesu manussesu, viharāma anāturā.

199. Susukhaṁ vata jīvāma, ussukesu anussukā.
Ussukesu manussesu, viharāma anussukā”ti.

Tattha **susukhan**ti suṭṭhu sukhaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—ye gihino sandhicchedādivasena, pabbajitā vā pana vejjakammādivasena jīvitavuttiṁ uppādetvā “sukhena jīvāmā”ti vadanti, tehi mayameva susukhaṁ vata jīvāma, ye mayaṁ pañcahi verīhi verinesu manussesu averino, kilesāturesu manussesu nikkilesatāya anāturā, pañcakāmaguṇapariyesane ussukesu tāya pariyesanāya abhāvena anussukāti. Sesaṁ uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Ñātikalahavūpasamanavatthu paṭhamaṁ.

2. Māravatthu

Susukhaṁ vata jīvāmāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā pañcasālāya brāhmaṇagāme viharanto māraṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi Satthā pañcasatānaṁ kumārikānaṁ sotāpattimaggassūpanissayaṁ disvā taṁ gāmaṁ upanissāya vihāsi. Tāpi kumārikāyo ekasmiṁ nakkhattadivase nadiṁ gantvā nhatvā alaṅkatapaṭiyattā gāmābhimukhiyo pāyiṁsu. Satthāpi taṁ gāmaṁ pavisitvā piṇḍāya carati. Atha Māro sakalagāmavāsīnaṁ sarīre adhimuccitvā yathā Satthā kaṭacchubhattamattampi na labhati, evaṁ katvā yathādhotena pattena nikkhamantaṁ Satthāraṁ gāmadvāre ṭhatvā āha "api Samaṇa piṇḍapātaṁ labhitthā"ti. Kiṁ pana tvaṁ Pāpima tathā akāsi, yathāhaṁ piṇḍaṁ na labheyyanti. Tena hi bhante puna pavisathāti. Evaṁ kirassa ahosi "sace puna pavisati[1], sabbesaṁ sarīre adhimuccitvā imassa purato pāṇiṁ paharitvā hassakeḷiṁ[2] karissāmī"ti. Tasmiṁ khaṇe tā kumārikāyo gāmadvāraṁ patvā Satthāraṁ disvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsu. māropi Satthāraṁ āha "api bhante piṇḍaṁ alabhamānā jighacchādukkhena pīḷitatthā"ti. Satthā "ajja mayaṁ Pāpima kiñci alabhitvāpi ābhassaraloke mahābrahmāno viya pītisukheneva vītināmessāmā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

200. "Susukhaṁ vata jīvāma, yesaṁ no natthi kiñcanaṁ.
Pītibhakkhā bhavissāma, devā ābhassarā yathā"ti.

Tattha **yesaṁ no**ti yesaṁ amhākaṁ palibujjhanatthena rāgādīsu kiñcanesu ekampi kiñcanaṁ natthi. **Pītibhakkhā**ti yathā ābhassarā devā pītibhakkhā hutvā pītisukheneva vītināmenti, evaṁ mayampi Pāpima kiñci alabhitvā pītibhakkhā bhavissāmāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi kumārikāyo sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsūti.

Māravatthu dutiyaṁ.

---

1. Pavisissati (Sī)
2. Hasanakeḷiṁ (Syā, Ka)

3. Kosalarañño parājayavatthu

Jayaṁ veranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño parājayaṁ ārabbha kathesi.

So kira Kāsikagāmaṁ nissāya bhāgineyyena Ajātasattunā saddhiṁ yujjhanto tena tayo vāre parājito tatiyavāre cintesi "ahaṁ khīramukhampi dārakaṁ parājetuṁ nāsakkhiṁ, kiṁ me jīvitenā"ti. So āhārūpacchedaṁ katvā mañcake nipajji. Athassa sā pavatti sakalanagaraṁ[1] patthari. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṁ. "Bhante rājā kira Kāsikagāmakaṁ nissāya tayo vāre parājito, so idāni parājitvā āgato 'khīramukhampi dārakaṁ parājetuṁ nāsakkhiṁ, kiṁ me jīvitenā'ti āhārūpacchedaṁ katvā mañcake nipanno"ti. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave jinantopi veraṁ pasavati, parājito pana dukkhaṁ seti yevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

201. "Jayaṁ veraṁ pasavati, dukkhaṁ seti parājito.
Upasanto sukhaṁ seti, hitvā jayaparājayan"ti.

Tattha **jayan**ti paraṁ jinanto veraṁ paṭilabhati. **Parājito**ti parena parājito "kadā nu kho paccāmittassa piṭṭhiṁ daṭṭhuṁ sakkhissāmī"ti dukkhaṁ seti sabbiriyāpathesu dukkhameva viharatīti attho. **Upasanto**ti abbhantare upasantarāgādikileso khīṇāsavo jayañca parājayañca hitvā sukhaṁ seti, sabbiriyāpathesu sukhameva viharatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kosalarañño parājayavatthu tatiyaṁ.

---

4. Aññatarakuladārikāvatthu

Natthi rāgasamoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ kuladārikaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Sakalavihāraṁ nagarañca (Sī, Ka)

Tassā kira mātāpitaro āvāhaṁ katvā maṅgaladivase Satthāraṁ nimantayiṁsu. Satthā bhikkhusaṁghaparivuto tattha gantvā nisīdi. Sāpi kho vadhukā bhikkhusaṁghassa udakaparissāvanādīni karontī aparāparaṁ sañcarati. Sāmiko pissā taṁ olokento aṭṭhāsi. Tassa rāgavasena olokentassa anto kileso samudācari. So aññāṇābhibhūto neva Buddhaṁ upaṭṭhahi, na asītimahāthere. Hatthaṁ pasāretvā "taṁ vadhukaṁ gaṇhissāmī"ti pana cittaṁ akāsi. Satthā tassajjhāsayaṁ oloketvā yathā taṁ itthiṁ na passati, evamakāsi. So adisvā Satthāraṁ olokento aṭṭhāsi. Satthā tassa oloketvā ṭhitakāle "kumāraka na hi rāgagginā sadiso aggi nāma, dosakalinā sadiso kali nāma, khandhapariharaṇadukkhena sadisaṁ dukkhaṁ nāma atthi, nibbānasukhasadisaṁ sukhampi natthi yevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

202. "Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo kali.
Natthi khandhasamā dukkhā, natthi santiparaṁ sukhan"ti.

Tattha **natthi rāgasamo**ti dhūmaṁ vā jālaṁ vā aṅgāraṁ vā adassetvā anto yeva jhāpetvā bhasmamuṭṭhiṁ kātuṁ samattho rāgena samo añño aggi nāma natthi. **Kalī**ti dosena samo aparādhopi natthi. **Khandhasamā**ti khandhehi samā. Yathā parihariyamānā khandhā dukkhā, evaṁ aññaṁ dukkhaṁ nāma natthi. **Santiparan**ti nibbānato uttariṁ aññaṁ sukhampi natthi. Aññaṁ hi sukhaṁ sukhameva, nibbānaṁ paramasukhanti attho.

Desanāvasāne kumārikā ca kumārako ca sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu. Tasmiṁ samaye Bhagavā tesaṁ aññamaññaṁ dassanākāraṁ akāsīti.

Aññatarakuladārikāvatthu catutthaṁ.

---

5. Eka-upāsakavatthu

Jighacchāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Āḷaviyaṁ viharanto ekaṁ upāsakaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase Satthā Jetavane Gandhakuṭiyaṁ nisinnova paccūsakāle lokaṁ volokento Āḷaviyaṁ ekaṁ duggatamanussaṁ disvā tassūpanissayasampattiṁ ñatvā pañcasatabhikkhuparivāro Āḷaviṁ agamāsi. Āḷavivāsino Satthāraṁ nimantayiṁsu. Sopi duggatamanusso "Satthā kira āgato"ti sutvā "Satthu santike dhammaṁ sossāmī"ti manaṁ akāsi. Taṁdivasameva cassa eko goṇo palāyi. So "kiṁ nu kho goṇaṁ pariyesissāmi, udāhu dhammaṁ suṇāmī"ti cintetvā "goṇaṁ pariyesitvā pacchā dhammaṁ sossāmī"ti pātova gehā nikkhami. Āḷavivāsinopi Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nisīdāpetvā parivisitvā anumodanatthāya pattaṁ gaṇhiṁsu. Satthā "yaṁ nissāya ahaṁ tiṁsayojanamaggaṁ āgato, so goṇaṁ pariyesituṁ araññaṁ paviṭṭho, tasmiṁ āgate yeva dhammaṁ desessāmī"ti tuṇhī ahosi.

Sopi manusso divā goṇaṁ disvā gogaṇe pakkhipitvā "sacepi aññaṁ natthi, Satthu vandanamattampi karissāmī"ti jighacchāpīḷitopi gehaṁ gamanāya manaṁ akatvā vegena Satthu santikaṁ āgantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Satthā tassa ṭhitakāle dānaveyyāvaṭikaṁ āha "atthi kiñci bhikkhusaṁghassa atirittabhattan"ti. "Bhante sabbaṁ atthī"ti. "Tena hi imaṁ parivisāhī"ti. So Satthārā vuttaṭṭhāneyeva[1] taṁ nisīdāpetvā yāgukhādanīyabhojanīyehi sakkaccaṁ parivisi. So bhuttabhatto mukhaṁ vikkhālesi. Ṭhapetvā kira imaṁ ṭhānaṁ tīsu piṭakesu aññattha gatāgatassa bhattavicāraṇaṁ nāma natthi. Tassa passaddhadarathassa cittaṁ ekaggaṁ ahosi. Athassa Satthā anupubbiṁ kathaṁ kathetvā saccāni pakāsesi. So desanāvasāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi anumodanaṁ katvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Mahājano Satthāraṁ anugantvā nivatti.

Bhikkhū Satthārā saddhiṁ gacchantā yeva ujjhāyiṁsu "passathāvuso Satthu kammaṁ, aññesu divasesu evarūpaṁ natthi, ajja panekaṁ manussaṁ disvāva yāgu-ādīni vicāretvā dāpesī"ti. Satthā nivattitvā ṭhitakova "kiṁ kathetha bhikkhave"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā "āma bhikkhave ahaṁ tiṁsayojanaṁ kantāraṁ āgacchanto tassa upāsakassūpanissayaṁ disvā āgato, so ativiya jighacchito, pātova paṭṭhāya goṇaṁ

---

1. Vuttaniyameneva (Ka)

pariyesanto araññe vicari. 'Jighacchadukkhena dhamme desiyamānepi paṭivijjhituṁ na sakkhissatī'ti cintetvā evaṁ akāsiṁ. Jighacchārogasadiso rogo nāma natthī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

203. "Jighacchāparamā rogā, saṅkhāraparamā dukhā.
Etaṁ ñatvā yathābhūtaṁ, nibbānaṁ paramaṁ sukhan"ti.

Tattha **jighacchāparamā rogā**ti yasmā añño rogo sakiṁ tikicchito vinassati vā tadaṅgavasena vā pahīyati, jighacchā pana niccakālaṁ tikicchitabbā yevāti sesarogānaṁ ayaṁ paramā nāma. **Saṅkhārā**ti pañca khandhā. **Etaṁ ñatvā**ti jighacchāsamo rogo natthi, khandhapariharaṇasamaṁ dukkhaṁ nāma natthīti etamatthaṁ yathābhūtaṁ ñatvā paṇḍito nibbānaṁ sacchi karoti. Nibbānaṁ **paramaṁ sukhan**ti taṁ hi sabbasukhānaṁ paramaṁ uttamaṁ sukhanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Eka-upāsakavatthu pañcamaṁ.

---

6. Pasenadikosalavatthu

Ārogyaparamā lābhāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto rājānaṁ Pasenadikosalaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Rājā taṇḍuladoṇassa odanaṁ tadupiyena[1] sūpabyañjanena bhuñjati. Ekadivasaṁ bhuttapātarāso bhattasammadaṁ avinodetvā Satthu santikaṁ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhibhūyamānopi ujukaṁ nipajjituṁ asakkonto ekamantaṁ nisīdi. Atha naṁ Satthā āha "kiṁ Mahārāja avissamitvāva āgatosī"ti. "Āma bhante bhuttakālato paṭṭhāya me mahādukkhaṁ hotī"ti. Atha naṁ Satthā "mahārāja atibahubhojanaṁ evaṁ dukkhaṁ hotī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

1. Tadanucchavikena (Sī), tadanurūpiyena (Ka)

"Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī.
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
Punappunaṁ gabbhamupeti mando"ti[1].

Imāya gāthāya ovaditvā "mahārāja bhojanaṁ nāma mattāya bhuñjituṁ vaṭṭati. Mattabhojino hi sukhaṁ hotī"ti uttari ovadanto imaṁ gāthamāha—

"Manujassa sadā satīmato,
Mattaṁ jānato laddhabhojane.
Tanukassa bhavanti vedanā,
Saṇikaṁ jīrati āyu pālayan"ti[2].

Rājā gāthaṁ uggaṇhituṁ nāsakkhi, samīpe ṭhitaṁ pana bhāgineyyaṁ Sudassanaṁ nāma māṇavaṁ "imaṁ gāthaṁ uggaṇha tātā"ti āha. So taṁ gāthaṁ uggaṇhitvā "kiṁ karomi bhante"ti Satthāraṁ pucchi. Atha naṁ Satthā āha "rañño bhuñjantassa osānapiṇḍakāle imaṁ gāthaṁ vadeyyāsi, Rājā atthaṁ sallakkhetvā yaṁ piṇḍaṁ chaḍḍessati, tasmiṁ piṇḍe sitthagaṇanāya rañño bhattapacanakāle tattake taṇḍule hareyyāsī"ti. So "sādhu bhante"ti sāyampi pātopi Rañño bhuñjantassa osānapiṇḍakāle taṁ gāthaṁ udāharitvā tena chaḍḍitapiṇḍe sitthagaṇanāya taṇḍule hāpesi[3]. Rājāpi tassa gāthaṁ sutvā sahassaṁ sahassaṁ dāpesi. So aparena samayena nāḷikodanaparamatāya saṇṭhahitvā sukhappatto tanusarīro ahosi.

Athekadivasaṁ Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā āha "bhante idāni me sukhaṁ jātaṁ, migampi assampi anubandhitvā gaṇhanasamattho jātomhi. Pubbe me bhāgineyyena saddhiṁ yuddhameva hoti, idāni Vajīrakumāriṁ nāma dhītaraṁ bhāgineyyassa datvā so gāmo tassā yeva nhānacuṇṇamūlaṁ katvā dinno, tena saddhiṁ viggaho vūpasanto, imināpi me kāraṇena sukhameva jātaṁ. Kulasantakaṁ rājamaṇiratanaṁ[4] no gehe

1. Khu 1. 59 piṭṭhe. 2. Saṁ 1. 82 piṭṭhe. 3. Hāresi (Sī, Syā)
4. Kusarājakālikaṁ maṇiratanampi (Sī), kusarājasantakaṁ maṇiratanampi (Syā)

purimadivase naṭṭhaṁ, tampi idāni hatthapattaṁ āgataṁ, imināpi me kāraṇena sukhameva jātaṁ. Tumhākaṁ sāvakehi saddhiṁ vissāsaṁ icchantena ñātidhītāpi no gehe katā, imināpi mama kāraṇena sukhameva jātan"ti. Satthā "ārogyaṁ nāma Mahārāja paramo lābho[1], yathāladdhena santuṭṭhabhāvasadisampi[2] dhanaṁ, vissāsasadiso ca paramā ñāti, nibbānasadisañca sukhaṁ nāma natthī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

204. "Ārogyaparamā lābhā, santuṭṭhiparamaṁ dhanaṁ.
Vissāsaparamā ñāti, nibbānaparamaṁ sukhan"ti.

Tattha **ārogyaparamā lābhā**ti arogabhāvaparamā lābhā. Rogino hi vijjamānāpi lābhā alābhā yeva, tasmā arogassa sabbalābhā āgatāva honti. Tenetaṁ vuttaṁ "ārogyaparamā lābhā"ti. **Santuṭṭhiparamaṁ dhananti** gihino vā pabbajitassa vā yaṁ attanā laddhaṁ attano santakaṁ, teneva tussanabhāvo santuṭṭhī nāma sesadhanehi paramaṁ dhanaṁ. **Vissāsaparamā ñātī**ti mātā vā hotu pitā vā, yena saddhiṁ vissāso natthi, so aññātakova. Yena aññātakena pana saddhiṁ vissāso atthi, so asambandhopi paramo uttamo ñāti. Tena vuttaṁ "vissāsaparamā ñātī"ti. Nibbānasadisaṁ pana sukhaṁ nāma natthi, tenevāha **nibbānaparamaṁ sukhan**ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pasenadikosalavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Tissattheravatthu

Pavivekarasanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Vesāliyaṁ viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Satthārā hi "bhikkhave ahaṁ ito catūhi māsehi parinibbāyissāmī"ti vutte Satthu santike satta bhikkhusatāni santāsaṁ āpajjiṁsu,

---

1. Paramā lābhā (Sī, Syā)
2. Santuṭṭhabhāvasadisaṁ hi (Sī)

khīṇāsavānaṁ dhammasaṁvego uppajji, puthujjanā assūni sandhāretuṁ nāsakkhiṁsu. Bhikkhū vaggā vaggā hutvā "kiṁ nu kho karissāmā"ti mantentā vicaranti. Atheko Tissatthero nāma bhikkhu "Satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, Satthari dharamāneyeva mayā arahattaṁ gaṇhituṁ vaṭṭatī"ti catūsu iriyāpathesu ekakova vihāsi. Bhikkhūnaṁ santike gamanaṁ vā kenaci saddhiṁ kathāsallāpo vā natthi. Atha naṁ bhikkhū āhaṁsu "āvuso Tissa kasmā evaṁ karosī"ti. So tesaṁ kathaṁ na suṇāti. Te tassa pavattiṁ Satthu ārocetvā "bhante tumhesu Tissattherassa sineho natthī"ti āhaṁsu. Satthā taṁ pakkosāpetvā "kasmā Tissa evaṁ akāsī"ti pucchitvā tena attano adhippāye ārocite "sādhu Tissā"ti sādhukāraṁ datvā "bhikkhave mayi sineho Tissasadisova hotu. Gandhamālādīhi pūjaṁ karontāpi neva maṁ pūjenti, Dhammānudhammaṁ paṭipajjamānā yeva pana maṁ pūjentī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

205. "Pavivekarasaṁ pitvā, rasaṁ upasamassa ca.
Niddaro hoti nippāpo, dhammapītirasaṁ pivan"ti.

Tattha **pavivekarasan**ti pavivekato uppannaṁ rasaṁ, ekībhāvasukhanti attho. **Pitvā**ti dukkhapariññādīni karonto ārammaṇato sacchikiriyāvasena pivitvā. **Upasamassa cā**ti kilesūpasamanibbānassa ca rasaṁ pitvā. **Niddaro hotī**ti tena ubhayarasapānena khīṇāsavo bhikkhu abbhantare rāgadarathādīnaṁ abhāvena niddaro ceva nippāpo ca hoti. **Rasaṁ pivan**ti navavidhalokuttaradhammavasena uppannaṁ pītirasaṁ pivantopi niddaro nippāpo ca hoti.

Desanāvasāne Tissatthero arahattaṁ pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Tissattheravatthu sattamaṁ.

8. Sakkavatthu

Sāhu dassananti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvagāmake viharanto Sakkaṁ ārabbha kathesi.

Tathāgatassa hi āyusaṅkhāre vissaṭṭhe lohitapakkhandikābādhassa uppannabhāvaṁ ñatvā Sakko devarājā "mayā Satthu santikaṁ gantvā gilānupaṭṭhānaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā tigāvutappamāṇaṁ attabhāvaṁ vijahitvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā hatthehi pāde parimajji. Atha naṁ Satthā āha "ko eso"ti. Ahaṁ bhante Sakkoti. Kasmā āgatosīti. Tumhe gilāne upaṭṭhahituṁ bhanteti. Sakka devānaṁ manussagandho yojanasatato paṭṭhāya gale baddhakuṇapaṁ viya hoti, gaccha tvaṁ, atthi me gilānupaṭṭhakā bhikkhūti. "Bhante caturāsītiyojanasahassamatthake ṭhito tumhākaṁ sīlagandhaṁ ghāyitvā āgato, ahameva upaṭṭhahissāmī"ti so Satthu sarīravaḷañjanabhājanaṁ aññassa hatthenāpi phusituṁ adatvā sīse yeva ṭhapetvā nīharanto mukhasaṅkocanamattampi na akāsi, gandhabhājanaṁ pariharanto viya ahosi. Evaṁ Satthāraṁ paṭijaggitvā Satthu phāsukakāle yeva agamāsi.

Bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho Satthari Sakkassa sineho, evarūpaṁ nāma dibbasampattiṁ pahāya mukhasaṅkocanamattampi akatvā gandhabhājanaṁ nīharanto viya Satthu sarīravaḷañjanabhājanaṁ sīsena nīharanto upaṭṭhānamakāsī"ti. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "kiṁ vadetha bhikkhave, anacchariyaṁ etaṁ, yaṁ Sakko devarājā mayi sinehaṁ karoti. Ayaṁ Sakko hi devarājā maṁ nissāya jarasakkabhāvaṁ vijahitvā sotāpanno hutvā taruṇasakkassa bhāvaṁ patto, ahaṁ hissa maraṇabhayatajjitassa Pañcasikhagandhabbadevaputtaṁ purato katvā āgatakāle Indasālaguhāyaṁ devaparisāya majjhe nisinnassa—

> 'Puccha Vāsava maṁ pañhaṁ, yaṁ kiñci manasicchasi.
> Tassa tasseva pañhassa, ahaṁ antaṁ karomi te'ti[1]—

---

1. Dī 2. 220 piṭṭhe.

vatvā tassa kaṅkhaṁ vinodento dhammaṁ desesiṁ. Desanā vasāne cuddasannaṁ pāṇakoṭīnaṁ dhammābhisamayo ahosi, Sakkopi yathānisinnova sotāpattiphalaṁ patvā taruṇasakko jāto. Evamassāhaṁ bahūpakāro. Tassa mayi sineho nāma anacchariyo. Bhikkhave ariyānañhi dassanampi sukhaṁ, tehi saddhiṁ ekaṭṭhāne sannivāsopi sukho. Bālehi saddhiṁ pana sabbametaṁ dukkhan"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

206. "Sāhu dassanamariyānaṁ, sannivāso sadā sukho.
Adassanena bālānaṁ, niccameva sukhī siyā.

207. Bālasaṅgatacārī hi, dīghamaddhāna socati.
Dukkho bālehi saṁvāso, amitteneva sabbadā.
Dhīro ca sukhasaṁvāso, ñātīnaṁva samāgamo.

Tasmā hi—

208. Dhīrañca paññañca bahussutañca,
Dhorayhasīlaṁ vatavantamariyaṁ.
Taṁ tādisaṁ sappurisaṁ sumedhaṁ,
Bhajetha nakkhattapathaṁva candimā"ti.

Tattha **sāhū**ti sundaraṁ bhaddakaṁ. **Sannivāso**ti na kevalañca tesaṁ dassanameva, tehi saddhiṁ ekaṭṭhāne nisīdanādibhāvopi tesaṁ vattapaṭivattaṁ kātuṁ labhanabhāvopi sādhu yeva. **Bālasaṅgatacārīhī**ti yo bālena sahacārī. **Dīghamaddhānan**ti so bālasahāyena "ehi sandhicchedādīni karomā"ti vuccamāno tena saddhiṁ ekacchando hutvā tāni karonto hatthacchedādīni patvā dīghamaddhānaṁ socati. **Sabbadā**ti yathā asihatthena vā amittena āsīvisādīhi vā saddhiṁ ekato vāso nāma niccaṁ dukkho, tatheva bālehi saddhinti attho. **Dhīro ca sukhasaṁvāso**ti ettha sukho saṁvāso etenāti sukhasaṁvāso, paṇḍitena saddhiṁ ekaṭṭhāne saṁvāso sukhoti attho. Kathaṁ? **Ñātīnaṁva samāgamo**ti yathāpi ñātīnaṁ samāgamo sukho, evaṁ sukho.

Tasmā hīti yasmā bālehi saddhiṁ saṁvāso dukkho, paṇḍitena saddhiṁ sukho, tasmā hi dhitisampannaṁ dhīrañca, lokiyalokuttarapaññāsampannaṁ

paññañca, āgamādhigamasampannaṁ bahussutañca, Arahattapāpanakasaṅkhātāya dhuravahanasīlatāya dhorayhasīlaṁ, sīlavatena ceva dhutaṅgavatena ca vatavantaṁ, kilesehi ārakatāya ariyaṁ, tathārūpaṁ sappurisaṁ sobhanapaññaṁ yathā nimmalaṁ nakkhattapathasaṅkhātaṁ ākāsaṁ candimā bhajati, evaṁ bhajetha payirupāsethāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sakkavatthu aṭṭhamaṁ.

Sukhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pannarasamo vaggo.

16. Piyavagga

1. Tayojanapabbajitavatthu

Ayogeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto tayo pabbajite ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira ekasmiṁ kule mātāpitūnaṁ ekaputtako ahosi piyo manāpo. So ekadivasaṁ gehe nimantitānaṁ bhikkhūnaṁ anumodanaṁ karontānaṁ dhammakathaṁ sutvā pabbajitukāmo hutvā mātāpitaro pabbajjaṁ yāci. Te nānujāniṁsu. Tassa etadahosi "ahaṁ mātāpitūnaṁ apassantānaṁyeva bahi gantvā pabbajissāmī"ti. Athassa pitā bahi nikkhamanto "imaṁ rakkheyyāsī"ti mātaraṁ paṭicchāpesi, mātā bahi nikkhamantī pitaraṁ paṭicchāpesi. Athassa ekadivasaṁ pitari bahi gate mātā "puttaṁ rakkhissāmī"ti ekaṁ dvārabāhaṁ nissāya ekaṁ pādehi uppīḷetvā chamāya nisinnā suttaṁ kantati. So "imaṁ vañcetvā gamissāmī"ti cintetvā "amma thokaṁ tāva apehi, sarīravalañjaṁ karissāmī"ti vatvā tāya pāde samiñjite nikkhamitvā vegena vihāraṁ gantvā bhikkhū upasaṅkamitvā "pabbājetha maṁ bhante"ti yācitvā tesaṁ santike pabbaji.

Athassa pitā āgantvā mātaraṁ pucchi "kahaṁ me putto"ti. Sāmi imasmiṁ padese ahosīti. So "kahaṁ nu kho me putto"ti olokento taṁ adisvā "vihāraṁ gato bhavissatī"ti vihāraṁ gantvā puttaṁ pabbajitaṁ disvā kanditvā roditvā "tāta kiṁ maṁ nāsesī"ti vatvā "mama putte pabbajite ahaṁ idāni gehe kiṁ karissāmī"ti sayampi bhikkhū yācitvā[1] pabbaji. Athassa mātāpi "kiṁ nu kho me putto ca pati ca cirāyanti, kacci vihāraṁ gantvā pabbajitā"ti te olokentī vihāraṁ gantvā ubhopi pabbajite disvā "imesaṁ pabbajitakāle mama gehena ko attho"ti sayampi bhikkhuni-upassayaṁ gantvā pabbaji. Te pabbajitvāpi vinā bhavituṁ na sakkonti, vihārepi bhikkhuni-upassayepi ekatova nisīditvā sallapantā divasaṁ vītināmenti. Tena bhikkhūpi bhikkhuniyopi ubbāḷhā honti.

---

1. Bhikkhūnaṁ santike (Syā)

Athekadivasaṁ bhikkhū nesaṁ kiriyaṁ Satthu ārocesuṁ. Satthā te pakkosāpetvā "saccaṁ kira tumhe evaṁ karothā"ti pucchitvā "saccan"ti vutte "kasmā evaṁ karotha. Na hi esa pabbajitānaṁ yogo"ti. Bhante vinā bhavituṁ na sakkomāti. "Pabbajitakālato paṭṭhāya evaṁ karaṇaṁ ayuttaṁ. Piyānaṁ hi adassanaṁ, appiyānañca dassanaṁ dukkhameva. Tasmā sattesu ca saṅkhāresu ca kañci piyaṁ vā appiyaṁ vā kātuṁ na vaṭṭatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

209. "Ayoge yuñja'mattānaṁ, yogasmiñca ayojayaṁ.
Atthaṁ hitvā piyaggāhī, piheta'ttānuyoginaṁ.

210. Mā piyehi samāgañchi, appiyehi kudācanaṁ.
Piyānaṁ adassanaṁ dukkhaṁ, appiyānañca dassanaṁ.

211. Tasmā piyaṁ na kayirātha, piyāpāyo hi pāpako.
Ganthā tesaṁ na vijjanti, yesaṁ natthi piyāppiyan"ti.

Tattha **ayoge**ti ayuñjitabbe ayonisomanasikāre. Vesiyāgocarādibhedassa hi chabbidhassa agocarassa sevanaṁ idha ayonisomanasikāro nāma, tasmiṁ ayonisomanasikāre attānaṁ yuñjantoti attho. **Yogasmin**ti tabbiparīte ca yonisomanasikāre ayuñjantoti attho. **Atthaṁ hitvā**ti pabbajitakālato paṭṭhāya adhisīlādisikkhattayaṁ attho nāma, taṁ atthaṁ hitvā. **Piyaggāhī**ti pañcakāmaguṇasaṅkhātaṁ piyameva gaṇhanto. **Piheta'ttānuyoginan**ti tāya paṭipattiyā sāsanato cuto gihibhāvaṁ patvā pacchā ye attānuyogaṁ anuyuttā sīlādīni sampādetvā devamanussānaṁ santikā sakkāraṁ labhanti, tesaṁ piheti, "aho vatāhampi evarūpo assan"ti icchatīti attho.

Mā piyehīti piyehi sattehi vā saṅkhārehi vā kudācanaṁ ekakkhaṇepi na samāgaccheyya, tathā appiyehi. Kiṁ kāraṇā? Piyānañhi viyogavasena adassanaṁ appiyānañca upasaṅkamanavasena dassanaṁ nāma dukkhaṁ. **Tasmā**ti yasmā idaṁ ubhayampi dukkhaṁ, tasmā kañci sattaṁ vā saṅkhāraṁ vā piyaṁ nāma na kareyya. **Piyāpāyo hī**ti piyehi apāyo

viyogo. **Pāpako**ti lāmako. **Ganthā tesaṁ na vijjantī**ti yesaṁ piyaṁ natthi, tesaṁ abhijjhākāyagantho pahīyati. Yesaṁ appiyaṁ natthi, tesaṁ byāpādo kāyagantho. Tesu pana dvīsu pahīnesu sesaganthā pahīnā honti. Tasmā piyaṁ vā appiyaṁ vā na kattabbanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti. Te pana tayo janā "mayaṁ vinā bhavituṁ na sakkomā"ti vibbhamitvā gehameva agamiṁsūti.

Tayojanapabbajitavatthu paṭhamaṁ.

---

2. Aññatarakuṭumbikavatthu

Piyato jāyatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi.

So hi attano putte kālakate puttasokābhibhūto āḷāhanaṁ gantvā rodati, puttasokaṁ sandhāretuṁ na sakkoti. Satthā paccūsakāle lokaṁ volokento tassa sotāpattimaggassūpanissayaṁ disvā piṇḍapātapaṭikkanto ekaṁ pacchāsamaṇaṁ gahetvā tassa gehadvāraṁ agamāsi. So Satthu āgatabhāvaṁ sutvā "mayā saddhiṁ paṭisanthāraṁ kātukāmo bhavissatī"ti Satthāraṁ pavesetvā gehamajjhe āsanaṁ paññāpetvā Satthari nisinne āgantvā ekamantaṁ nisīdi. Atha naṁ Satthā "kiṁ nu kho upāsaka dukkhitosī"ti pucchitvā tena puttaviyogadukkhe ārocite "upāsaka mā cintayi, idaṁ maraṇaṁ nāma na ekasmiṁyeva ṭhāne, na ca ekasseva hoti, yāvatā pana bhavuppatti nāma atthi, sabbasattānaṁ hotiyeva. Ekasaṅkhāropi nicco nāma natthi. Tasmā 'maraṇadhammaṁ mataṁ, bhijjanadhammaṁ bhinnan'ti yoniso paccavekkhitabbaṁ, na socitabbaṁ. Porāṇapaṇḍitāpi hi puttassa matakāle 'maraṇadhammaṁ mataṁ, bhijjanadhammaṁ bhinnan'ti sokaṁ akatvā maraṇassatimeva bhāvayiṁsū"ti vatvā "bhante ke evamakaṁsu, kadā ca akaṁsu, ācikkhatha me"ti yācito tassatthassa pakāsanatthaṁ atītaṁ āharitvā—

"Uragova tacaṁ jiṇṇaṁ, hitvā gacchati saṁ tanuṁ.
Evaṁ sarīre nibbhoge, pete kālakate sati.
Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṁ paridevitaṁ.
Tasmā etaṁ na socāmi, gato so tassa yā gatī"ti[1]—

Imaṁ Pañcakanipāte **Uragajātakaṁ** vitthāretvā "evaṁ pubbe paṇḍitā piyaputte kālakate yathā etarahi tvaṁ kammante vissajjetvā nirāhāro rodanto vicarasi, tathā avicaritvā maraṇassatibhāvanābalena sokaṁ akatvā āhāraṁ paribhuñjiṁsu, kammantañca adhiṭṭhahiṁsu. Tasmā 'piyaputto me kālakato'ti mā cintayi. Uppajjamāno hi soko vā bhayaṁ vā piyameva nissāya uppajjatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

212. "Piyato jāyatī soko, piyato jāyatī bhayaṁ.
Piyato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan"ti.

Tattha **piyato**ti vaṭṭamūlako hi soko vā bhayaṁ vā uppajjamānaṁ piyameva sattaṁ vā saṅkhāraṁ vā nissāya uppajjati, tato pana vippamuttassa ubhayampetaṁ natthīti attho.

Desanāvasāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aññatarakuṭumbikavatthu dutiyaṁ.

---

3. Visākhāvatthu

Pemato jāyatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Visākhaṁ upāsikaṁ ārabbha kathesi.

Sā kira puttassa dhītaraṁ Sudattaṁ[2] nāma kumārikaṁ attano ṭhāne ṭhapetvā gehe bhikkhusaṁghassa veyyāvaccaṁ kāresi. Sā aparena samayena kālamakāsi. Sā tassā sarīranikkhepaṁ kāretvā sokaṁ sandhāretuṁ asakkontī dukkhinī dummanā Satthu santikaṁ gantvā vanditvā

---

1. Khu 5. 122 piṭṭhe.
2. Dantaṁ (Sī), sudattiṁ (Syā)

ekamantaṁ nisīdi. Atha naṁ Satthā "kiṁ nu kho tvaṁ Visākhe dukkhinī dummanā assumukhā rodamānā nisinnā"ti āha. Sā tamatthaṁ ārocetvā "piyā me bhante sā kumārikā vattasampannā, idāni tathārūpaṁ na passāmī"ti āha. Kittakā pana Visākhe Sāvatthiyaṁ manussāti. Bhante tumhehiyeva me kathitaṁ satta janakoṭiyoti. Sace panāyaṁ ettako jano tava nattāya[1] sadiso bhaveyya, iccheyyāsi nanti. Āma bhanteti. Kati pana janā Sāvatthiyaṁ devasikaṁ kālaṁ karontīti. Bahū bhanteti. Nanu evaṁ sante tava asocanakālo na bhaveyya, rattindivaṁ rodantīyeva vicareyyāsīti. Hotu bhante, ñātaṁ mayāti. Atha naṁ Satthā "tena hi mā soci, soko vā bhayaṁ vā pematova jāyatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

213. "Pemato jāyatī soko, pemato jāyatī bhayaṁ.
Pemato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan"ti.

Tattha **pemato**ti puttadhītādīsu kataṁ pemameva nissāya soko jāyatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Visākhāvatthu tatiyaṁ.

---

4. Licchavīvatthu

Ratiyā jāyatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Vesāliṁ nissāya Kūṭāgārasālāyaṁ viharanto Licchavī ārabbha kathesi.

Te kira ekasmiṁ chaṇadivase aññamaññaṁ asadisehi alaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānagamanatthāya nagarā nikkhamiṁsu. Satthā piṇḍāya pavisanto te disvā bhikkhū āmantesi "passatha bhikkhave Licchavayo, yehi devā Tāvatiṁsā na diṭṭhapubbā, te ime olokentū"ti. Vatvā nagaraṁ pāvisi. Tepi uyyānaṁ gacchantā ekaṁ nagarasobhiniṁ itthiṁ ādāya gantvā taṁ nissāya issābhibhūtā aññamaññaṁ paharitvā

---

1. Dantāya (Sī)

lohitaṁ nadiṁ viya pavattayiṁsu[1]. Atha ne mañcenādāya ukkhipitvā āgamaṁsu. Satthāpi katabhattakicco nagarā nikkhami. Bhikkhūpi Licchavayo tathā nīyamāne disvā Satthāraṁ āhaṁsu "bhante Licchavirājāno pātova alaṅkatapaṭiyattā devā viya nagarā nikkhamitvā idāni ekaṁ itthiṁ nissāya imaṁ byasanaṁ pattā"ti. Satthā "bhikkhave soko vā bhayaṁ vā uppajjamānaṁ ratiṁ nissāya uppajjatiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

214. "Ratiyā jāyatī soko, ratiyā jāyatī bhayaṁ.
Ratiyā vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan"ti.

Tattha **ratiyā**ti pañcakāmaguṇaratito, taṁ nissāyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Licchavīvatthu catutthaṁ.

---

5. Anitthigandhakumāravatthu

Kāmatoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Anitthigandhakumāraṁ nāma ārabbha kathesi.

So kira brahmalokā cutasatto Sāvatthiyaṁ mahābhogakule nibbatto jātadivasato paṭṭhāya itthisamīpaṁ upagantuṁ na icchati, itthiyā gayhamāno rodati. Vatthacumbaṭakena[2] naṁ gahetvā thaññaṁ pāyenti. So vayappatto mātāpitūhi "tāta āvāhaṁ te karissāmā"ti vutte "na me itthiyā attho"ti paṭikkhipitvā punappunaṁ yāciyamāno pañcasate suvaṇṇakāre pakkosāpetvā rattasuvaṇṇanikkhasahassaṁ[3] dāpetvā ativiya pāsādikaṁ ghanakoṭṭimaṁ itthirūpaṁ kāretvā puna mātāpitūhi "tāta tayi āvāhaṁ akaronte kulavaṁso na patiṭṭhahissati, kumārikaṁ te ānessāmā"ti vutte "tena hi sace me evarūpaṁ kumārikaṁ ānessatha, karissāmi vo vacanan"ti taṁ suvaṇṇarūpakaṁ dasseti. Athassa mātāpitaro abhiññāte brāhmaṇe pakkosāpetvā "amhākaṁ putto mahāpuñño, avassaṁ iminā saddhiṁ

---

1. Lohitanadī viya pavattiṁsu (Sī), lohitā nadī viya pavattiṁsu (Ka)
2. Vatthacumbiṭakena (Syā), vatthacumbuṭakena (Ka)
3. Tattha suvaṇṇassa nikkhasahassaṁ (Sī)

katapuññā kumārikā bhavissati, gacchatha imaṁ suvaṇṇarūpakaṁ gahetvā evarūpaṁ kumārikaṁ āharathā”ti pahiṇiṁsu. Te “sādhū”ti cārikaṁ carantā Maddaraṭṭhe Sāgalanagaraṁ gatā. Tasmiṁ ca nagare ekā soḷasavassuddesikā abhirūpā kumārikā ahosi, taṁ mātāpitaro sattabhūmikassa pāsādassūparimatale parivāsesuṁ. Tepi kho brāhmaṇā “sace idha evarūpā kumārikā bhavissati, imaṁ disvā ‘ayaṁ asukassa kulassa dhītā viya abhirūpā’ti vakkhantī”ti taṁ suvaṇṇarūpakaṁ titthamagge ṭhapetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu.

Athassā kumārikāya dhātī taṁ kumārikaṁ nhāpetvā sayampi nhāyitukāmā hutvā titthaṁ[1] āgatā taṁ rūpakaṁ disvā “dhītā me”ti saññāya “dubbinītāsi, idānevāhaṁ nhāpetvā nikkhantā, tvaṁ mayā puretaraṁ idhāgatāsī”ti hatthena paharitvā thaddhabhāvañceva nibbikāratañca ñatvā “ahaṁ me dhītāti saññamakāsiṁ, kiṁ nāmetan”ti āha. Atha naṁ te brāhmaṇā “evarūpā te amma dhītā”ti pucchiṁsu. Ayaṁ mama dhītu santike kiṁ agghatīti. Tena hi te dhītaraṁ amhākaṁ dassehīti. Sā tehi saddhiṁ gehaṁ gantvā sāmikānaṁ ārocesi. Te brāhmaṇehi saddhiṁ katapaṭisammodanā dhītaraṁ otāretvā heṭṭhāpāsāde suvaṇṇarūpakassa santike ṭhapesuṁ. Suvaṇṇarūpakaṁ nippabhaṁ ahosi, kumārikā sappabhā ahosi. Brāhmaṇā taṁ tesaṁ datvā kumārikaṁ paṭicchāpetvā gantvā Anitthigandhakumārassa mātāpitūnaṁ ārocayiṁsu. Te tuṭṭhamānasā “gacchatha, naṁ sīghaṁ ānethā”ti mahantena sakkārena pahiṇiṁsu.

Kumāropi taṁ pavattiṁ sutvā “Kañcanarūpatopi kira abhirūpatarā dārikā atthī”ti savanavaseneva sinehaṁ uppādetvā “sīghaṁ ānentū”ti āha. Sāpi kho yānaṁ āropetvā ānīyamānā atisukhumālatāya yānugghātena samuppāditavātarogā antarāmaggeyeva kālamakāsi. Kumāropi “āgatā”ti[2] nirantaraṁ pucchati, tassa atisinehena pucchantassa sahasāva anārocetvā katipāhaṁ vikkhepaṁ katvā tamatthaṁ ārocayiṁsu. So “tathārūpāya nāma itthiyā saddhiṁ samāgamaṁ nālatthan”ti uppannadomanasso pabbatena viya sokadukkhena

1. Tattha (Sī)

2. Āgatāgataṁ (Sī)

ajjhotthaṭo ahosi. Satthā tassūpanissayaṁ disvā piṇḍāya caranto taṁ gehadvāraṁ agamāsi. Athassa mātāpitaro Satthāraṁ antogehaṁ pavesetvā sakkaccaṁ parivisiṁsu. Satthā bhattakiccāvasāne "kahaṁ Anitthigandhakumāro"ti pucchi. Eso bhante āhārūpacchedaṁ katvā antogabbhe nisinnoti. Pakkosatha nanti. So āgantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā "kiṁ nu kho kumāra balavasoko uppanno"ti vutte "āma bhante 'evarūpā nāma itthī antarāmagge kālakatā'ti sutvā balavasoko uppanno, bhattampi me nacchādetī"ti. Atha naṁ Satthā "jānāsi pana tvaṁ kumāra kiṁ te nissāya soko uppanno"ti. Na jānāmi bhanteti. "Kāmaṁ nissāya kumāra balavasoko uppanno, soko vā bhayaṁ vā kāmaṁ nissāya uppajjatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

215. "Kāmato jāyatī soko, kāmato jāyatī bhayaṁ.
Kāmato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan"ti.

Tattha **kāmato**ti vatthukāmakilesakāmato, duvidhampetaṁ kāmaṁ nissāyāti attho.

Desanāvasāne Anitthigandhakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Anitthigandhakumāravatthu pañcamaṁ.

---

6. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Taṇhāya jāyatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira micchādiṭṭhiko ekadivasaṁ nadītīraṁ gantvā khettaṁ sodheti. Satthā tassa upanissayasampattiṁ disvā tassa santikaṁ agamāsi. So Satthāraṁ disvāpi sāmīcikammaṁ akatvā tuṇhī ahosi. Atha naṁ Satthā puretaraṁ ālapitvā "brāhmaṇa kiṁ karosī"ti āha. Khettaṁ bho Gotama sodhemīti. Satthā ettakameva vatvā gato. Punadivasepi tassa khettaṁ kasituṁ āgatassa santikaṁ gantvā "brāhmaṇa kiṁ karosī"ti pucchitvā "khettaṁ kasāmi bho Gotamā"ti sutvā pakkāmi. Punadivasādīsupi tatheva gantvā pucchitvā "bho Gotama khettaṁ vapāmi niddemi

rakkhāmī”ti sutvā pakkāmi. Atha naṁ ekadivasaṁ brāhmaṇo āha “bho Gotama tvaṁ mama khettasodhanadivasato paṭṭhāya āgato. Sace me sassaṁ sampajjissati, tuyhampi saṁvibhāgaṁ karissāmi, tuyhaṁ adatvā sayaṁ na khādissāmi, ito dāni paṭṭhāya tvaṁ mama sahāyo”ti.

Athassa aparena samayena sassaṁ sampajji, tassa “sampannaṁ me sassaṁ, sve dāni lāyāpessāmī”ti lāyanatthaṁ kattabbakiccassa rattiṁ mahāmegho vassitvā sabbaṁ sassaṁ hari, khettaṁ tacchetvā ṭhapitasadisaṁ ahosi. Satthā pana paṭhamadivasaṁyeva “taṁ sassaṁ na sampajjissatī”ti aññāsi. Brāhmaṇo pātova “khettaṁ olokessāmī”ti gato tucchaṁ khettaṁ disvā uppannabalavasoko cintesi “samaṇo Gotamo mama khettasodhanakālato paṭṭhāya āgato, ahampi naṁ ‘imasmiṁ sasse nipphanne tuyhampi saṁvibhāgaṁ karissāmi, tuyhaṁ adatvā sayaṁ na khādissāmi, ito paṭṭhāya dāni tvaṁ mama sahāyo’ti avacaṁ. Sopi me manoratho matthakaṁ na pāpuṇī”ti āhārūpacchedaṁ katvā mañcake nipajji. Athassa Satthā gehadvāraṁ agamāsi. So Satthu āgamanaṁ sutvā “sahāyaṁ me ānetvā idha nisīdāpethā”ti āha. Parijano tathā akāsi. Satthā nisīditvā “kahaṁ brāhmaṇo”ti pucchitvā “gabbhe nipanno”ti vutte “pakkosatha nan”ti pakkosāpetvā āgantvā ekamantaṁ nisinnaṁ āha “kiṁ brāhmaṇā”ti. Bho Gotama tumhe mama khettasodhanadivasato paṭṭhāya āgatā, ahampi “sasse nipphanne tumhākaṁ saṁvibhāgaṁ karissāmī”ti avacaṁ. So me manoratho anipphanno, tena me soko uppanno, bhattampi me nacchādetīti. Atha naṁ Satthā jānāsi pana brāhmaṇa, kiṁ te nissāya soko uppanno”ti pucchitvā “na jānāmi bho Gotama, tvaṁ pana jānāsī”ti vutte “āma brāhmaṇa uppajjamāno soko vā bhayaṁ vā taṇhaṁ nissāya uppajjatī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

216. “Taṇhāya jāyatī soko, taṇhāya jāyatī bhayaṁ.
Taṇhāya vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan”ti.

Tattha **taṇhāyā**ti chadvārikāya taṇhāya, etaṁ taṇhaṁ nissāya uppajjatīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṁ.

7. Pañcasatadārakavatthu

Sīladassanasampannanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto antarāmagge pañcasatadārake ārabbha kathesi.

Ekadivasañhi Satthā asītimahātherehi saddhiṁ pañcasatabhikkhuparivāro Rājagahaṁ piṇḍāya pavisanto ekasmiṁ chaṇadivase pañcasate dārake pūvapacchiyo ukkhipāpetvā nagarā nikkhamma uyyānaṁ gacchante addasa. Tepi Satthāraṁ vanditvā pakkamiṁsu, te ekaṁ bhikkhumpi "pūvaṁ gaṇhathā"ti na vadiṁsu. Satthā tesaṁ gatakāle bhikkhū āha "khādissatha bhikkhave pūve"ti. Kahaṁ bhante pūvāti. Kiṁ na passatha te dārake pūvapacchiyo ukkhipāpetvā atikkanteti. Bhante evarūpā nāma dārakā kassaci pūvaṁ na dentīti. Bhikkhave kiñcāpi ete maṁ vā tumhe vā pūvehi na nimantayiṁsu, pūvasāmiko pana bhikkhu pacchato āgacchati, pūve khāditvāva gantuṁ vaṭṭatīti. Buddhānañhi ekapuggalepi issā vā doso vā natthi, tasmā imaṁ vatvā bhikkhusaṁghaṁ ādāya ekasmiṁ rukkhamūle chāyāya nisīdi. Dārakā Mahākassapattheraṁ pacchato āgacchantaṁ disvā uppannasinehā pītivegena paripuṇṇasarīrā hutvā pacchiyo otāretvā theraṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā pūve pacchīhi saddhiṁ yeva ukkhipitvā "gaṇhatha bhante"ti theraṁ vadiṁsu. Atha ne thero āha "esa Satthā bhikkhusaṁghaṁ gahetvā rukkhamūle nisinno, tumhākaṁ deyyadhammaṁ ādāya gantvā bhikkhusaṁghassa saṁvibhāgaṁ karothā"ti. Te "sādhu bhante"ti nivattitvā therena saddhiṁyeva gantvā pūve datvā olokayamānā ekamante ṭhatvā paribhogāvasāne udakaṁ adaṁsu. Bhikkhū ujjhāyiṁsu "dārakehi mukholokanena bhikkhā dinnā, Sammāsambuddhaṁ vā mahāthere vā pūvehi anāpucchitvā Mahākassapattheraṁ disvā pacchīhi saddhiṁyeva ādāya āgamiṁsū"ti. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave mama puttena Mahākassapena sadiso bhikkhu devamanussānaṁ piyo hoti, te ca tassa catupaccayena pūjaṁ karontiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

217. "Sīladassanasampannaṁ, dhammaṭṭhaṁ saccavedinaṁ.
Attano kamma kubbānaṁ, taṁ jano kurute piyan"ti.

Tattha **sīladassanasampannan**ti catupārisuddhisīlena ceva maggaphalasampayuttena ca sammādassanena sampannaṁ. **Dhammaṭṭhan**ti navavidhalokuttaradhamme ṭhitaṁ, sacchikatalokuttaradhammanti attho. **Saccavedinan**ti catunnaṁ saccānaṁ soḷasahākārehi sacchikatattā saccañāṇena saccavedinaṁ. **Attano kamma kubbānan**ti attano kammaṁ nāma tisso sikkhā, tā pūrayamānanti attho. **Taṁ jano**ti taṁ puggalaṁ lokiyamahājano piyaṁ karoti, daṭṭhukāmo vanditukāmo paccayena pūjetukāmo hotiyevāti attho.

Desanāvasāne sabbepi te dārakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsūti.

Pañcasatadārakavatthu sattamaṁ.

---

8. Eka-anāgāmittheravatthu

Chandajātoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Anāgāmittheraṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasañhi taṁ theraṁ saddhivihārikā pucchiṁsu "atthi pana vo bhante visesādhigamo"ti. Thero "anāgāmiphalaṁ nāma gahaṭṭhāpi pāpuṇanti, arahattaṁ pattakāleyeva tehi saddhiṁ kathessāmī"ti harāyamāno kiñci akathetvāva kālakato Suddhāvāsadevaloke nibbatti. Athassa saddhivihārikā roditvā paridevitvā Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā rodantāva ekamantaṁ nisīdiṁsu. Atha ne Satthā "kiṁ bhikkhave rodathā"ti āha. Upajjhāyo no bhante kālakatoti. Hotu bhikkhave, mā cintayittha, dhuvadhammo nāmesoti. Āma bhante, mayampi jānāma, apica mayaṁ upajjhāyaṁ visesādhigamaṁ pucchimhā, so kiñci akathetvāva kālakato, tenamha dukkhitāti. Satthā "bhikkhave mā cintayittha, upajjhāyena vo anāgāmiphalaṁ pattaṁ, so 'gihīpetaṁ pāpuṇanti, arahattaṁ patvāva nesaṁ kathessāmī'ti harāyanto tumhākaṁ kiñci akathetvā kālaṁ katvā Suddhāvāse nibbatto, assāsatha bhikkhave, upajjhāyo vo kāmesu appaṭibaddhacittataṁ patto"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

218. “Chandajāto anakkhāte, manasā ca phuṭo siyā.
Kāmesu ca appaṭibaddhacittā, uddhaṁsototi vuccatī”ti.

Tattha **chandajāto**ti kattukāmatāvasena jātachando ussāhapatto. **Anakkhāte**ti nibbāne. Tañhi “asukena kataṁ vā nīlādīsu evarūpaṁ vā”ti avattabbatāya anakkhātaṁ nāma. **Manasā ca phuṭo siyā**ti heṭṭhimehi tīhi maggaphalacittehi phuṭo pūrito bhaveyya. **Appaṭibaddhacitto**ti anāgāmimaggavasena kāmesu appaṭibaddhacitto. **Uddhaṁsoto**ti evarūpo bhikkhu avihesu nibbattitvā tato paṭṭhāya paṭisandhivasena akaniṭṭhaṁ gacchanto uddhaṁsototi vuccati, tādiso vo upajjhāyoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahattaphale patiṭṭhahiṁsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Eka-anāgāmittheravatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Nandiyavatthu

Cirappavāsinti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Isipatane viharanto Nandiyaṁ ārabbha kathesi.

Bārāṇasiyaṁ kira saddhāsampannassa kulassa Nandiyo nāma putto ahosi, so mātāpitūnaṁ anurūpo saddhāsampanno saṁghūpaṭṭhāko ahosi. Athassa mātāpitaro vayappattakāle sammukhagehato mātuladhītaraṁ Revatiṁ nāma ānetukāmā ahesuṁ. Sā pana assaddhā adānasīlā, Nandiyo taṁ na icchi. Athassa mātā Revatiṁ āha “amma tvaṁ imasmiṁ gehe bhikkhusaṁghassa nisajjanaṭṭhānaṁ upalimpitvā āsanāni paññāpehi, ādhārake ṭhapehi, bhikkhūnaṁ āgatakāle pattaṁ gahetvā nisīdāpetvā dhammakaraṇena pānīyaṁ parissāvetvā bhuttakāle patte dhova, evaṁ me puttassa ārādhitā bhavissasī”ti. Sā tathā akāsi. Atha naṁ “ovādakkhamā jātā”ti puttassa ārocetvā tena sādhūti sampaṭicchite divasaṁ ṭhapetvā āvāhaṁ kariṁsu.

Atha naṁ Nandiyo āha "sace bhikkhusaṁghañca mātāpitaro ca me upaṭṭhahissasi, evaṁ imasmiṁ gehe vasituṁ[1] labhissasi, appamattā hohī"ti. Sā "sādhū"ti paṭissuṇitvā katipāhaṁ saddhā viya hutvā bhattāraṁ upaṭṭhahantī dve putte vijāyi. Nandiyassāpi mātāpitaro kālamakaṁsu, gehe sabbissariyaṁ tassāyeva ahosi. Nandiyopi mātāpitūnaṁ kālakiriyato paṭṭhāya mahādānapati hutvā bhikkhusaṁghassa dānaṁ paṭṭhapesi. Kapaṇaddhikādīnampi gehadvāre pākavattaṁ paṭṭhapesi. So aparabhāge Satthu dhammadesanaṁ sutvā āvāsadāne ānisaṁsaṁ sallakkhetvā Isipatane mahāvihāre catūhi gabbhehi paṭimaṇḍitaṁ catusālaṁ kāretvā mañcapīṭhādīni attharāpetvā taṁ āvāsaṁ niyyādento[2] Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ datvā Tathāgatassa dakkhiṇodakaṁ adāsi. Satthu hatthe dakkhiṇodakapatiṭṭhānena saddhiṁyeva Tāvatiṁsadevaloke sabbadisāsu dvādasayojaniko uddhaṁ yojanasatubbedho sattaratanamayo nārīgaṇasampanno dibbapāsādo uggacchi.

Athekadivase Mahāmoggallānatthero devacārikaṁ gantvā tassa pāsādassa avidūre ṭhito attano santike āgate devaputte pucchi "kasseso accharāgaṇaparivuto dibbapāsādo nibbatto"ti. Athassa devaputtā vimānasāmikaṁ ācikkhantā āhaṁsu "bhante yena Nandiyena nāma gahapatiputtena Isipatane Satthu vihāraṁ kāretvā dinno, tassatthāya etaṁ vimānaṁ nibbattan"ti. Accharāsaṁghopi naṁ disvā pāsādato orohitvā āha "bhante mayaṁ 'Nandiyassa paricārikā bhavissāmā'ti idha nibbattā, taṁ pana apassantī ativiya ukkaṇṭhitamhā, mattikapātiṁ bhinditvā suvaṇṇapātigahaṇaṁ viya[3] manussasampattiṁ jahitvā dibbasampattigahaṇaṁ, idhāgamanatthāya naṁ vadeyyāthā"ti. Thero tato āgantvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā pucchi "nibbattati nu kho bhante manussaloke ṭhitānaṁyeva katakalyāṇānaṁ dibbasampattī"ti. Moggallāna nanu te devaloke Nandiyassa nibbattā dibbasampatti sāmaṁ diṭṭhā, kasmā maṁ pucchasīti. Evaṁ bhante nibbattatīti.

Atha naṁ Satthā "Moggallāna kiṁ nāmetaṁ kathesi. Yathā hi cirappavuṭṭhaṁ puttaṁ vā bhātaraṁ vā vippavāsato āgacchantaṁ gāmadvāre ṭhito

---

1. Vatthuṁ (Sī, Syā) 2. Nipphādento (Ka) 3. Suvaṇṇapātiggahaṇasadisaṁ hi (Sī)

kocideva disvā vegena gehaṁ āgantvā ‘asuko nāma āgato’ti āroceyya, athassa ñātakā haṭṭhapahaṭṭhā vegena nikkhamitvā ‘āgatosi tāta, arogosi tātā’ti[1] taṁ abhinandeyyuṁ, evameva idha katakalyāṇaṁ itthiṁ vā purisaṁ vā imaṁ lokaṁ jahitvā paralokaṁ gataṁ dasavidhaṁ dibbapaṇṇākāraṁ ādāya ‘ahaṁ purato, ahaṁ purato’ti paccuggantvā devatā abhinandantī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

219. “Cirappavāsiṁ purisaṁ, dūrato sotthimāgataṁ.
Ñātimittā suhajjā ca, abhinandanti āgataṁ.

220. Tatheva katapuññampi, asmā lokā paraṁ gataṁ.
Puññāni paṭigaṇhanti, piyaṁ ñātīva āgatan”ti.

Tattha **cirappavāsin**ti cirappavuṭṭhaṁ. **Dūrato sotthimāgatan**ti vaṇijjaṁ vā rājaporisaṁ vā katvā laddhalābhaṁ nipphannasampattiṁ anupaddavena dūraṭṭhānato āgataṁ. **Ñātimittā suhajjā cā**ti kulasambandhavasena ñātī ca sandiṭṭhādibhāvena mittā ca suhadayabhāvena suhajjā ca. **Abhinandanti āgatan**ti naṁ disvā āgatanti vacanamattena vā añjalikaraṇamattena vā gehasampattaṁ pana nānappakārapaṇṇākārābhiharaṇavasena abhinandanti. **Tathevā**ti tenevākārena katapuññampi puggalaṁ imasmā lokā paralokaṁ gataṁ dibbaṁ āyuvaṇṇasukhayasa-ādhipateyyaṁ, dibbaṁ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbanti imaṁ dasavidhaṁ paṇṇākāraṁ ādāya mātāpituṭṭhāne ṭhitāni puññāni abhinandantāni[2] paṭiggaṇhanti. **Piyaṁ ñātīvā**ti idhaloke piyañātakaṁ āgataṁ sesañātakā viyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Nandiyavatthu navamaṁ.

Piyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Soḷasamo vaggo.

---

1. Āgatosi tāta āgatosi tātāti (Sī, Syā) 2. Abhinandathāti (Sī), abhinandantā (Ka)

17. Kodhavagga

1. Rohinīkhattiyakaññāvatthu

Kodhaṁ jaheti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Nigrodhārāme viharanto Rohiniṁ nāma khattiyakaññaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ kira samaye āyasmā Anuruddo pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṁ Kapilavatthuṁ agamāsi. Athassa ñātakā "thero āgato"ti sutvā therassa santikaṁ agamaṁsu ṭhapetvā Rohiniṁ nāma therassa bhaginiṁ. Thero ñātake pucchi "kahaṁ Rohinī"ti. Gehe bhanteti. Kasmā idha nāgatāti. Sarīre tassā chavirogo uppannoti lajjāya nāgatā bhanteti. Thero "pakkosatha nan"ti pakkosāpetvā paṭakañcukaṁ[1] paṭimuñcitvā āgataṁ evamāha "Rohini kasmā nāgatāsī"ti. Sarīre me bhante chavirogo uppanno, tasmā lajjāya nāgatāmhīti. Kiṁ pana te puññaṁ kātuṁ na vaṭṭatīti. Kiṁ karomi bhanteti. Āsanasālaṁ kārehīti. Kiṁ gahetvāti. Kiṁ te pasādhanabhaṇḍakaṁ[2] natthīti. Atthi bhanteti. Kiṁmūlanti. Dasasahassamūlaṁ bhavissatīti. Tena hi taṁ vissajjetvā āsanasālaṁ kārehīti. Ko me bhante kāressatīti. Thero samīpe ṭhitañātake oloketvā "tumhākaṁ bhāro hotū"ti āha. Tumhe pana bhante kiṁ karissathāti. Ahampi idheva bhavissāmīti. Tena hi etissā dabbasambhāre āharathāti. Te "sādhu bhante"ti āhariṁsu.

Thero āsanasālaṁ saṁvidahanto Rohiniṁ āha "dvibhūmikaṁ āsanasālaṁ kāretvā upari padarānaṁ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṁ nibaddhaṁ sammajjitvā āsanāni paññāpehi, nibaddhaṁ pānīyaghaṭe upaṭṭhāpehī"ti. Sā "sādhu bhante"ti pasādhanabhaṇḍakaṁ vissajjetvā dvibhūmika-āsanasālaṁ kāretvā upari padarānaṁ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṁ sammajjanādīni[3] akāsi. Nibaddhaṁ bhikkhū nisīdanti. Athassā āsanasālaṁ sammajjantiyāva[4] chavirogo milāyi. Sā āsanasālāya niṭṭhitāya Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā āsanasālaṁ pūretvā nisinnassa

---

1. Katakañcukaṁ (Sī)
2. Pasādhanabhaṇḍikaṁ (Ka)
3. Heṭṭhā opuñchanādīni (Sī)
4. Opuñchantiyāva (Sī)

Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa paṇītaṁ khādanīyaṁ bhojanīyaṁ adāsi. Satthā katabhattakicco "kassetaṁ dānan"ti pucchi. Bhaginiyā me bhante Rohiniyāti. Sā pana kahanti. Gehe bhanteti. Pakkosatha nanti. Sā āgantuṁ na icchi. Atha naṁ Satthā anicchamānampi pakkosāpesiyeva. Āgantvā ca pana vanditvā nisinnaṁ āha "Rohini kasmā nāgamitthā"ti. Sarīre me bhante chavirogo atthi, tena lajjamānā nāgatāmhīti. Jānāsi pana kiṁ te nissāya esa uppannoti. Na jānāmi bhanteti. Tava kodhaṁ nissāya uppanno esoti. Kiṁ pana me bhante katanti. Tena hi suṇāhīti. Athassā Satthā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasirañño aggamahesī ekissā rañño nāṭakitthiyā āghātaṁ bandhitvā "dukkhamassā uppādessāmī"ti cintetvā mahākacchuphalāni āharāpetvā taṁ nāṭakitthiṁ attano santikaṁ pakkosāpetvā yathā sā na jānāti, evamassā sayane ceva[1] pāvārakojavādīnañca antaresu kacchucuṇṇāni ṭhapāpesi[2], keḷiṁ kurumānā viya tassā sarīrepi okiri. Taṁ khaṇaṁyeva tassā sarīraṁ uppakkuppakkaṁ gaṇḍāgaṇḍajātaṁ ahosi. Sā kaṇḍuvantī gantvā sayane nipajji, tatrāpissā kacchucuṇṇehi khādiyamānāya kharatarā vedanā uppajji. Tadā aggamahesī Rohinī ahosīti.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā "Rohini tadā tayāvetaṁ kammaṁ kataṁ. Appamattakopi hi kodho vā issā vā kātuṁ na yuttarūpo evā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

221. "Kodhaṁ jahe vippajaheyya mānaṁ,
Saṁyojanaṁ sabbamatikkameyya.
Taṁ nāmarūpasmimasajjamānaṁ,
Akiñcanaṁ nānupatanti dukkhā"ti.

Tattha **kodhan**ti sabbākārampi kodhaṁ navavidhampi mānaṁ jaheyya. **Saṁyojanan**ti kāmarāgasaṁyojanādikaṁ dasavidhampi sabbasaṁyojanaṁ atikkameyya. **Asajjamānan**ti alaggamānaṁ. Yo hi "mama rūpaṁ mama vedanā"ti-ādinā nayena nāmarūpaṁ paṭiggaṇhāti, tasmiṁ ca bhijjamāne socati

1. Sayaniye ca (Sī) 2. Chupāpesi (Sī)

vihaññati, ayaṁ nāmarūpasmiṁ sajjati nāma. Evaṁ aggaṇhanto avihaññanto na sajjati nāma. Taṁ puggalaṁ evaṁ asajjamānaṁ rāgādīnaṁ abhāvena akiñcanaṁ dukkhā nāma nānupatantīti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti. Rohinīpi sotāpattiphale patiṭṭhitā, taṅkhaṇaññevassā sarīraṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ ahosi.

Sā tato cutā Tāvatiṁsabhavane catunnaṁ devaputtānaṁ sīmantare nibbattitvā pāsādikā rūpasobhaggappattā ahosi. Cattāropi devaputtā taṁ disvā uppannasinehā hutvā "mama sīmāya anto nibbattā, mama sīmāya anto nibbattā"ti vivadantā Sakkassa devarañño santikaṁ gantvā "deva imaṁ no nissāya aḍḍo uppanno, taṁ vinicchināthā"ti[1] āhaṁsu. Sakkopi taṁ oloketvāva uppannasineho hutvā evamāha "imāya vo diṭṭhakālato paṭṭhāya kathaṁ cittāni uppannānī"ti. Atheko āha "mama tāva uppannacittaṁ saṅgāmabheri viya sannisīdituṁ nāsakkhī"ti. Dutiyo "mama cittaṁ pabbatanadī viya sīghaṁ pavattatiyevā"ti. Tatiyo "mama imissā diṭṭhakālato paṭṭhāya kakkaṭassa viya akkhīni nikkhamiṁsū"ti. Catuttho "mama cittaṁ cetiye ussāpitadhajo viya niccalaṁ ṭhātuṁ nāsakkhī"ti. Atha ne Sakko āha "tātā tumhākaṁ tāva cittāni pasayharūpāni, ahaṁ pana imaṁ labhanto jīvissāmi, alabhantassa me maraṇaṁ bhavissatī"ti. Devaputtā "mahārāja tumhākaṁ maraṇena attho natthī"ti taṁ Sakkassa vissajjetvā pakkamiṁsu. Sā Sakkassa piyā ahosi manāpā. "Asukakīḷaṁ nāma gacchāmā"ti vutte Sakko tassā vacanaṁ paṭikkhipituṁ nāsakkhīti.

Rohinīkhattiyakaññāvatthu paṭhamaṁ.

---

2. Aññatarabhikkhuvatthu

Yo ve uppatitanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Aggāḷave cetiye viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

---

1. Pacchindathāti (Sī), nicchathāti (Ka)

Satthārā hi bhikkhusaṁghassa senāsane anuññāte Rājagahaseṭṭhi-ādīhi senāsanesu kariyamānesu eko Āḷaviko bhikkhu attano senāsanaṁ karonto ekaṁ manāparukkhaṁ disvā chindituṁ ārabhi. Tattha pana nibbattā ekā taruṇaputtā devatā puttaṁ aṅkenādāya ṭhitā yāci "mā me sāmi vimānaṁ chindi, na sakkhissāmi puttaṁ ādāya anāvāsā vicaritun"ti. So "ahaṁ aññatra īdisaṁ rukkhaṁ na labhissāmī"ti tassā vacanaṁ nādiyi. Sā "imampi tāva dārakaṁ oloketvā oramissatī"ti puttaṁ rukkhasākhāya ṭhapesi. Sopi bhikkhu ukkhipitaṁ pharasuṁ sandhāretuṁ asakkonto dārakassa bāhuṁ chindi, devatā uppannabalavakodhā "paharitvā naṁ māressāmī"ti ubho hatthe ukkhipitvā evaṁ tāva cintesi "ayaṁ bhikkhu sīlavā. Sacāhaṁ imaṁ māressāmi, nirayagāminī bhavissāmi. Sesadevatāpi attano rukkhaṁ chindante bhikkhū disvā 'asukadevatāya evaṁ nāma mārito bhikkhū'ti maṁ pamāṇaṁ katvā bhikkhū māressanti. Ayañca sasāmiko bhikkhu, sāmikasseva naṁ kathessāmī"ti ukkhittahatthe apanetvā rodamānā Satthu santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā "kiṁ devate"ti āha. Sā "bhante tumhākaṁ me sāvakena idaṁ nāma kataṁ, ahampi naṁ māretukāmā hutvā idaṁ nāma cintetvā amāretvāva idhāgatā"ti sabbaṁ taṁ pavattiṁ vitthārato ārocesi.

Satthā taṁ sutvā "sādhu sādhu devate, sādhu te kataṁ evaṁ uggataṁ kopaṁ bhantaṁ rathaṁ viya niggaṇhamānāyā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

222. "Yo ve uppatitaṁ kodhaṁ, rathaṁ bhantaṁva vāraye[1].
Tamahaṁ sārathiṁ brūmi, rasmiggāho itaro jano"ti.

Tattha **uppatitan**ti uppannaṁ. **Rathaṁ bhantaṁvā**ti yathā nāma cheko sārathi ativegena dhāvantaṁ rathaṁ niggaṇhitvā yathicchakaṁ ṭhapeti[2], evaṁ yo puggalo uppannaṁ kodhaṁ vāraye[1] niggaṇhituṁ sakkoti. **Tamahan**ti taṁ ahaṁ sārathiṁ brūmi. **Itaro jano**ti itaro pana rāja-uparājādīnaṁ rathasārathijano rasmiggāho nāma hoti, na uttamasārathīti.

---

1. Dhāraye (Sī, Syā)
2. Yadicchakaṁ peseti (Sī), yathāṭhitaṁ ṭhapesi (Ka)

Desanāvasāne devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Devatā pana sotāpannā hutvāpi rodamānā aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā "kiṁ devate"ti pucchitvā "bhante vimānaṁ me naṭṭhaṁ, idāni kiṁ karissāmī"ti vutte "alaṁ devate, mā cintayi, ahaṁ te vimānaṁ dassāmī"ti Jetavane Gandhakuṭisamīpe purimadivase cutadevataṁ ekaṁ rukkhaṁ apadisanto "amukasmiṁ okāse rukkho vivitto, tattha upagacchā"ti āha. Sā tattha upagañchi. Tato paṭṭhāya "Buddhadattiyaṁ imissā vimānan"ti mahesakkhadevatāpi āgantvā taṁ cāletuṁ nāsakkhiṁsu. Satthā taṁ atthuppattiṁ katvā bhikkhūnaṁ Bhūtagāmasikkhāpadaṁ paññāpesīti.

Aññatarabhikkhuvatthu dutiyaṁ.

---

3. Uttarā-upāsikāvatthu

Akkodhena jine kodhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Uttarāya gehe katabhattakicco Uttaraṁ upāsikaṁ ārabbha kathesi.

Tatrāyamanupubbī kathā—Rājagahe kira Sumanaseṭṭhiṁ nissāya Puṇṇo nāma daliddo bhatiṁ katvā jīvati. Tassa bhariyā ca Uttarā nāma dhītā cāti dveyeva gehamānusakā. Athekadivasaṁ "sattāhaṁ nakkhattaṁ kīḷitabban"ti Rājagahe ghosanaṁ kariṁsu. Taṁ sutvā Sumanaseṭṭhi pātova āgataṁ Puṇṇaṁ āmantetvā "tāta amhākaṁ parijano nakkhattaṁ kīḷitukāmo, tvaṁ kiṁ nakkhattaṁ kīḷissasi, udāhu bhatiṁ karissasī"ti āha. Sāmi nakkhattaṁ nāma sadhanānaṁ hoti, mama pana gehe svātanāya yāgutaṇḍulampi natthi, kiṁ me nakkhattena, goṇe labhanto kasituṁ gamissāmī"ti. Tena hi goṇe gaṇhāhīti. So balavagoṇe ca naṅgalañca gahetvā "bhadde nāgarā nakkhattaṁ kīḷanti, ahaṁ daliddatāya bhatiṁ kātuṁ gamissāmi, mayhampi tāva ajja dviguṇaṁ nivāpaṁ pacitvā bhattaṁ āhareyyāsī"ti bhariyaṁ vatvā khettaṁ agamāsi.

Sāriputtattheropisattāhaṁ nirodhasamāpanno taṁ divasaṁ vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja mayā saṅgahaṁ kātuṁ vaṭṭatī”ti olokento Puṇṇaṁ attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhaṁ disvā “saddho nu kho esa, sakkhissati vā me saṅgahaṁ kātun”ti olokento tassa saddhabhāvañca saṅgahaṁ kātuṁ samatthabhāvañca tappaccayā cassa mahāsampattipaṭilābhañca ñatvā pattacīvaramādāya tassa kasanaṭṭhānaṁ gantvā āvāṭatīre ekaṁ gumbaṁ olokento aṭṭhāsi.

Puṇṇo theraṁ disvāva kasiṁ ṭhapetvā pañcapatiṭṭhitena theraṁ vanditvā “dantakaṭṭhena attho bhavissatī”ti dantakaṭṭhaṁ kappiyaṁ katvā adāsi. Athassa thero pattañca parissāvanañca nīharitvā adāsi. So “pānīyena attho bhavissatī”ti taṁ ādāya pānīyaṁ parissāvetvā adāsi. Thero cintesi “ayaṁ paresaṁ pacchimagehe vasati. Sacassa gehadvāraṁ gamissāmi, imassa bhariyā maṁ daṭṭhuṁ na labhissati. Yāvassā bhattaṁ ādāya maggaṁ paṭipajjati, tāva idheva bhavissāmī”ti. So tattheva thokaṁ vītināmetvā tassa maggāruḷhabhāvaṁ ñatvā antonagarābhimukho pāyāsi.

Sā antarāmagge theraṁ disvā cintesi “appekadāhaṁ deyyadhamme sati ayyaṁ na passāmi, appekadā me ayyaṁ passantiyā deyyadhammo na hoti. Ajja pana me ayyo ca diṭṭho, deyyadhammo cāyaṁ atthi, karissati nu kho me saṅgahan”ti. Sā bhattabhājanaṁ oropetvā theraṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā “bhante idaṁ lūkhaṁ vā paṇītaṁ vāti acintetvā dāsassa vo saṅgahaṁ karothā”ti āha. Thero pattaṁ upanāmetvā tāya ekena hatthena bhājanaṁ dhāretvā ekena hatthena tato bhattaṁ dadamānāya upaḍḍhabhatte dinne “alan”ti hatthena pattaṁ pidahi. Sā “bhante ekova paṭiviso, na sakkā dvidhā kātuṁ. Tumhākaṁ dāsassa idhalokasaṅgahaṁ akatvā paralokasaṅgahaṁ karotha, niravasesameva dātukāmamhī”ti vatvā sabbameva therassa patte patiṭṭhapetvā “tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgī assan”ti patthanaṁ akāsi. Thero “evaṁ hotū”ti vatvā ṭhitakova anumodanaṁ karitvā ekasmiṁ udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccamakāsi. Sāpi nivattitvā taṇḍule pariyesitvā bhattaṁ paci. Puṇṇopi aḍḍhakarīsamattaṭṭhānaṁ kasitvā jighacchaṁ sahituṁ asakkonto goṇe vissajjetvā ekarukkhacchāyaṁ pavisitvā maggaṁ olokento nisīdi.

Athassa bhariyā bhattaṁ ādāya gacchamānā taṁ disvāva “esa jighacchāya pīḷito maṁ olokento nisinno. Sace maṁ ‘ativiya je cirāyī’ti tajjetvā patodalaṭṭhiyā maṁ paharissati, mayā katakammaṁ niratthakaṁ bhavissati. Paṭikaccevassa ārocessāmī”ti cintetvā evamāha “sāmi ajjekadivasaṁ cittaṁ pasādehi, mā mayā katakammaṁ niratthakaṁ kari. Ahañhi pātova te bhattaṁ āharantī antarāmagge Dhammasenāpatiṁ disvā tava bhattaṁ tassa datvā puna gantvā bhattaṁ pacitvā āgatā, pasādehi sāmi cittan”ti. So “kiṁ vadesi bhadde”ti pucchitvā puna tamatthaṁ sutvā “bhadde sādhu vata te kataṁ mama bhattaṁ ayyassa dadamānāya, mayāpissa ajja pātova dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinnan”ti pasannamānaso taṁ vacanaṁ abhinandintvā ussure laddhabhattatāya kilantakāyo tassā aṅke sīsaṁ katvā niddaṁ okkami.

Athassa pātova kasitaṭṭhānaṁ paṁsucuṇṇaṁ upādāya sabbaṁ rattasuvaṇṇaṁ kaṇikārapuppharāsi viya sobhamānaṁ aṭṭhāsi. So pabuddho oloketvā bhariyaṁ āha “bhadde etaṁ kasitaṭṭhānaṁ sabbaṁ mama suvaṇṇaṁ hutvā paññāyati, kiṁ nu kho me ati-ussure laddhabhattatāya akkhīni bhamantī”ti. Sāmi mayhampi evameva paññāyatīti. So uṭṭhāya tattha gantvā ekapiṇḍaṁ gahetvā naṅgalasīse paharitvā suvaṇṇabhāvaṁ ñatvā “aho ayyassa Dhammasenāpatissa me dinnadānena ajjeva vipāko dassito na kho pana sakkā ettakaṁ dhanaṁ paṭicchādetvā paribhuñjitun”ti bhariyāya ābhataṁ bhattapātiṁ suvaṇṇassa pūretvā rājakulaṁ gantvā raññā katokāso pavisitvā rājānaṁ abhivādetvā “kiṁ tātā”ti vutte “deva ajja mayā kasitaṭṭhānaṁ sabbaṁ suvaṇṇabharitameva hutvā ṭhitaṁ, idaṁ suvaṇṇaṁ āharāpetuṁ vaṭṭatī”ti. Kosi tvanti. Puṇṇo nāma ahanti. Kiṁ pana te ajja katanti. Dhammasenāpatissa me ajja pātova dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinnaṁ, bhariyāyapi me mayhaṁ āharaṇabhattaṁ tasseva dinnanti.

Taṁ sutvā rājā “ajjeva kira bho Dhammasenāpatissa dinnadānena vipāko dassito”ti vatvā “tāta kiṁ karomī”ti pucchi. Bahūni sakaṭasahassāni pahiṇitvā suvaṇṇaṁ āharāpethāti. Rājā sakaṭāni pahiṇi. Rājapurisesu “rañño santakan”ti gaṇhantesu gahitagahitaṁ mattikāva hoti. Te gantvā rañño ārocetvā “tumhehi

kinti vatvā gahitan"ti puṭṭhā "tumhākaṁ santakan"ti āhaṁsu. Na mayhaṁ tātā santakaṁ, gacchatha "Puṇṇassa santakan"ti vatvā gaṇhathāti. Te tathā kariṁsu, gahitagahitaṁ suvaṇṇameva ahosi. Sabbampi āharitvā rājaṅgaṇe rāsimakaṁsu, asītihatthubbedho rāsi ahosi. Rājā nāgare sannipātetvā "imasmiṁ nagare atthi kassaci ettakaṁ suvaṇṇan"ti. Natthi devāti. Kiṁ panassa dātuṁ vaṭṭatīti. Seṭṭhichattaṁ devāti. Rājā "bahudhanaseṭṭhi nāma hotū"ti mahantena bhogena saddhiṁ tassa seṭṭhichattamadāsi. Atha naṁ so āha "mayaṁ deva ettakaṁ kālaṁ parakule vasimhā, vasanaṭṭhānaṁ no dethā"ti. "Tena hi passa, esa gumbo paññāyati, etaṁ harāpetvā gehaṁ kārehī"ti purāṇaseṭṭhissa gehaṭṭhānaṁ ācikkhi. So tasmiṁ ṭhāne katipāheneva ( )[1] gehaṁ kārāpetvā gehappavesanamaṅgalañca chattamaṅgalañca ekatova karonto sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ adāsi. Athassa Satthā anumodanaṁ karonto anupubbiṁ kathaṁ kathesi. Dhammakathāvasāne Puṇṇaseṭṭhi ca bhariyā cassa dhītā ca Uttarāti tayo janā sotāpannā ahesuṁ.

Aparabhāge Rājagahaseṭṭhi Puṇṇaseṭṭhino dhītaraṁ attano puttassa vāresi. So "nāhaṁ dassāmī"ti vatvā "mā evaṁ karotu, ettakaṁ kālaṁ amhe nissāya vasanteneva te sampatti laddhā, detu me puttassa dhītaran"ti vutte "so micchādiṭṭhiko, mama dhītā tīhi ratanehi vinā vattituṁ na sakkoti, nevassa dhītaraṁ dassāmī"ti āha. Atha naṁ bahū seṭṭhigaṇādayo[2] kulaputtā "mā tena saddhiṁ vissāsaṁ bhindi, dehissa dhītaran"ti yāciṁsu. So tesaṁ vacanaṁ sampaṭicchitvā āsāḷhipuṇṇamāyaṁ dhītaraṁ adāsi. Sā patikulaṁ gatakālato paṭṭhāya bhikkhuṁ vā bhikkhuniṁ vā upasaṅkamituṁ dānaṁ vā dātuṁ dhammaṁ vā sotuṁ nālattha. Evaṁ aḍḍhatiyesu māsesu vītivattesu santike ṭhitaṁ paricārikaṁ pucchi "idāni kittakaṁ antovassassa avasiṭṭhan"ti. Aḍḍhamāso ayyeti. Sā pitu sāsanaṁ pahiṇi "kasmā maṁ evarūpe bandhanāgāre pakkhipiṁsu, varaṁ me lakkhaṇāhataṁ

1. (Vatthuṁ sodhāpetvā ghaṭena ghaṭaṁ nidhikumbhaṁ paṭihaññi. Nidhikumbhaṁ nīharitvā rājānaṁ jānāpesi, "deva nidhikumbhaṁ gaṇhāhī"ti. Tava puññaladdhaṁ gaṇhāhīti. Bahudhanaṁ labhitvā) (Ka)
2. Seṭṭhigaṇakādayo (Sī), seṭṭhigahapatikādayo (Syā)

katvā paresaṁ dāsiṁ sāvetuṁ. Evarūpassa micchādiṭṭhikulassa dātuṁ na vaṭṭati. Āgatakālato paṭṭhāya bhikkhudassanādīsu ekampi puññaṁ kātuṁ na labhāmī”ti.

Athassa pitā “dukkhitā vata me dhītā”ti anattamanataṁ pavedetvā pañcadasa kahāpaṇasahassāni pesesi “imasmiṁ nagare Sirimā nāma gaṇikā atthi, devasikaṁ sahassaṁ gaṇhāti. Imehi kahāpaṇehi taṁ ānetvā sāmikassa pādaparicārikaṁ katvā sayaṁ puññāni karotū”ti. Sā Sirimaṁ pakkosāpetvā “sahāyike ime kahāpaṇe gahetvā imaṁ aḍḍhamāsaṁ tava sahāyakaṁ paricarāhī”ti āha. Sā “sādhū”ti paṭissuṇi. Sā taṁ ādāya sāmikassa santikaṁ gantvā tena Sirimaṁ disvā “kiṁ idan”ti vutte “sāmi imaṁ aḍḍhamāsaṁ mama sahāyikā tumhe paricaratu, ahaṁ pana imaṁ aḍḍhamāsaṁ dānañceva dātukāmā dhammañca sotukāmā”ti āha. So taṁ abhirūpaṁ itthiṁ disvā uppannasineho “sādhū”ti sampaṭicchi.

Uttarāpi kho Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā “bhante imaṁ aḍḍhamāsaṁ aññattha agantvā idheva bhikkhā gahetabbā”ti Satthu paṭiññaṁ gahetvā “ito dāni paṭṭhāya yāva mahāpavāraṇā, tāva Satthāraṁ upaṭṭhātuṁ dhammañca sotuṁ labhissāmī”ti tuṭṭhamānasā “evaṁ yāguṁ pacatha, evaṁ pūve pacathā”ti mahānase sabbakiccāni saṁvidahantī vicarati. Athassā sāmiko “sve pavāraṇā bhavissatī”ti mahānasābhimukho vātapāne ṭhatvā “kiṁ nu kho karontī sā andhabālā vicaratī”ti olokento taṁ seṭṭhidhītaraṁ sedakilinnaṁ chārikāya okiṇṇaṁ aṅgāramasimakkhitaṁ tathā saṁvidahitvā vicaramānaṁ disvā “aho andhabālā evarūpe ṭhāne imaṁ sirisampattiṁ nānubhavati, ‘muṇḍakasamaṇe upaṭṭhahissāmī’ti tuṭṭhacittā vicaratī”ti hasitvā apagañchi.

Tasmiṁ apagate tassa santike ṭhitā Sirimā “kiṁ nu kho oloketvā esa hasī”ti teneva vātapānena olokentī Uttaraṁ disvā “imaṁ oloketvā iminā hasitaṁ, addhā imassa etāya saddhiṁ santhavo atthī”ti cintesi. Sā kira aḍḍhamāsaṁ tasmiṁ gehebāhiraka-itthī hutvā vasamānāpi taṁ sampattiṁ anubhavamānā attano bāhiraka-itthibhāvaṁ ajānitvā “ahaṁ gharasāminī”ti saññamakāsi.

Sā Uttarāya āghātaṁ bandhitvā "dukkhamassā uppādessāmī"ti pāsādā oruyha mahānasaṁ pavisitvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitaṁ[1] sappiṁ kaṭacchunā ādāya Uttarābhimukhaṁ pāyāsi. Uttarā taṁ āgacchantiṁ disvā "mama sahāyikāya mayhaṁ upakāro kato, cakkavāḷaṁ atisambādhaṁ, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṁ nissāya dānañca dātuṁ dhammañca sotuṁ labhiṁ. Sace mama etissā upari kopo atthi, idaṁ sappi maṁ dahatu. Sace natthi, mā dahatū"ti taṁ mettāya phari. Tāya tassā matthake āsittaṁ pakkuthitasappi sītudakaṁ viya ahosi.

Atha naṁ "idaṁ sītalaṁ bhavissatī"ti kaṭacchuṁ pūretvā ādāya āgacchantiṁ Uttarāya dāsiyo disvā "apehi dubbinīte, na tvaṁ amhākaṁ ayyāya pakkuthitaṁ sappiṁ āsiñcituṁ anucchavikā"ti santajjentiyo ito cito ca uṭṭhāya hatthehi ca pādehi ca pothetvā bhūmiyaṁ pātesuṁ. Uttarā vārentīpi vāretuṁ nāsakkhi. Athassā upari ṭhitā sabbā dāsiyo paṭibāhitvā "kissa te evarūpaṁ bhāriyaṁ katan"ti Sirimaṁ ovaditvā uṇhodakena nhāpetvā satapākatelena abbhañji. Tasmiṁ khaṇe sā attano bāhirakitthibhāvaṁ ñatvā cintesi "mayā bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ sāmikassa hasanamattakāraṇā imissā upari pakkuthitaṁ sappiṁ āsiñcantiyā, ayaṁ 'gaṇhatha nan'ti dāsiyo na āṇāpesi. Maṁ viheṭhanakālepi sabbadāsiyo paṭibāhitvā mayhaṁ kattabbameva akāsi. Sacāhaṁ imaṁ na khamāpessāmi, muddhā me sattadhā phaleyyā"ti tassā pādamūle nipajjitvā "ayye khamāhi me"ti āha. Ahaṁ sapitikā dhītā, pitari khamante khamāmīti. Hotu ayye, pitaraṁ te Puṇṇaseṭṭhiṁ khamāpessāmīti. Puṇṇo mama vaṭṭajanakapitā, vivaṭṭajanake pitari khamante panāhaṁ khamissāmīti. Ko pana te vivaṭṭajanakapitāti. Sammāsambuddhoti. Mayhaṁ tena saddhiṁ vissāso natthīti. Ahaṁ karissāmi, Satthā sve bhikkhusaṁghaṁ ādāya idhāgamissati, tvaṁ yathāladdhaṁ sakkāraṁ gahetvā idheva āgantvā taṁ khamāpehīti. Sā "sādhu ayye"ti uṭṭhāya attano gehaṁ gantvā pañcasatā parivāritthiyo āṇāpetvā nānāvidhāni khādanīyāni ceva sūpeyyāni ca sampādetvā punadivase taṁ sakkāraṁ

---

1. Pakkaṭṭhitaṁ (Sī)

ādāya Uttarāya gehaṁ āgantvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa patte patiṭṭhāpetuṁ avisahantī aṭṭhāsi. Taṁ sabbaṁ gahetvā Uttarāva saṁvidahi. Sirimāpi bhattakiccāvasāne saddhiṁ parivārena Satthu pādamūle nipajji.

Atha naṁ Satthā pucchi "ko te aparādho"ti. Bhante mayā hiyyo idaṁ nāma kataṁ, atha me sahāyikā maṁ viheṭhayamānā dāsiyo nivāretvā mayhaṁ upakārameva akāsi. Sāhaṁ imissā guṇaṁ jānitvā imaṁ khamāpesiṁ, atha maṁ esā "tumhesu khamantesu khamissāmī"ti āha. Evaṁ kira Uttareti. Āma bhante, sīse me sahāyikāya pakkuthitasappi āsittanti. Atha tayā kiṁ cintitanti. "Cakkavāḷaṁ atisambādhaṁ, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṁ nissāya dānañca dātuṁ dhammañca sotuṁ alatthaṁ, sace me imissā upari kopo atthi, idaṁ maṁ dahatu. No ce, mā dahatū"ti evaṁ cintetvā imaṁ mettāya phariṁ bhanteti. Satthā "sādhu sādhu Uttare, evaṁ kodhaṁ jinituṁ vaṭṭati. Kodho hi nāma akkodhena, akkosakaparibhāsako anakkosantena aparibhāsantena, thaddhamaccharī attano santakassa dānena, musāvādī saccavacanena jinitabbo"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

223. "Akkodhena jine kodhaṁ, asādhuṁ sādhunā jine.
Jine kadariyaṁ dānena, saccenālikavādinan"ti.

Tattha **akkodhenā**ti kodhano hi puggalo akkodhena hutvā jinitabbo. **Asādhun**ti abhaddako bhaddakena hutvā jinitabbo. **Kadariyan**ti thaddhamaccharī attano santakassa cāgacittena jinitabbo. Alikavādī saccavacanena jinitabbo. Tasmā evamāha "akkodhena jine kodhaṁ -pa- saccenālikavādinan"ti.

Desanāvasāne Sirimā saddhiṁ pañcasatāhi itthīhi sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Uttarā-upāsikāvatthu tatiyaṁ.

4. Mahāmoggallānattherapañhavatthu

Saccaṁ bhaṇeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mahāmoggallānattherassa pañhaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye thero devacārikaṁ gantvā mahesakkhāya devatāya vimānadvāre ṭhatvā taṁ attano santikaṁ āgantvā vanditvā ṭhitaṁ evamāha "devate mahatī te sampatti, kiṁkammaṁ katvā imaṁ alatthā"ti. Mā maṁ bhante pucchathāti. Devatā kira attano parittakammena lajjamānā evaṁ vadati. Sā pana therena "kathehiyevā"ti vuccamānā āha "bhante mayā neva dānaṁ dinnaṁ, na pūjā katā, na dhammo suto, kevalaṁ saccamattaṁ rakkhitan"ti. Thero aññāni vimānadvārāni gantvā āgatāgatā aparāpi devadhītaro pucchi. Tāsupi tatheva niguhitvā theraṁ paṭibāhituṁ asakkontīsu ekā tāva āha "bhante mayā neva dānādīsu kataṁ nāma atthi[1], ahaṁ pana Kassapabuddhakāle parassa dāsī ahosiṁ, tassā me sāmiko ativiya caṇḍo pharuso, gahitaggahiteneva kaṭṭhena vā kaliṅgarena vā sīsaṁ bhindati. Sāhaṁ uppanne kope 'esa tava sāmiko lakkhaṇāhataṁ[2] vā kātuṁ nāsādīni vā chindituṁ issaro, mā kujjhī'ti attānameva paribhāsetvā kopaṁ nāma na akāsiṁ, tena me ayaṁ sampatti laddhā"ti. Aparā āha "ahaṁ bhante ucchukhettaṁ rakkhamānā ekassa bhikkhuno ucchuyaṭṭhiṁ adāsiṁ. Aparā ekaṁ timbarusakaṁ adāsiṁ. Aparā ekaṁ eḷālukaṁ adāsiṁ". Aparā ekaṁ phārusakaṁ adāsiṁ. Aparā ekaṁ mūlamuṭṭhiṁ. Aparā "nimbamuṭṭhin"ti-ādinā nayena attanā attanā kataṁ parittadānaṁ ārocetvā "iminā iminā kāraṇena amhehi ayaṁ sampatti laddhā"ti āhaṁsu.

Thero tāhi katakammaṁ sutvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā pucchi "sakkā nu kho bhante saccakathanamattena, kopanibbāpanamattena, atiparittakena timbarusakādidānamattena dibbasampattiṁ laddhun"ti. Kasmā maṁ Moggallāna pucchasi, nanu te devatāhi ayaṁ attho kathitoti. Āma bhante, labbhati maññe ettakena dibbasampattīti. Atha naṁ Satthā "Moggallāna saccamattaṁ kathetvāpi kopamattaṁ jahitvāpi parittakaṁ dānaṁ datvāpi devalokaṁ gacchatiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Mayā dānādīsu kataṁ nāma natthi (Sī, Syā)
2. Pakkhāhataṁ (Sī)

224. “Saccaṁ bhaṇe na kujjheyya, dajjā appampi yācito.
Etehi tīhi ṭhānehi, gacche devāna santike”ti.

Tattha **saccaṁ bhaṇe**ti saccaṁ dīpeyya vohareyya, sacce patiṭṭhaheyyāti attho. **Na kujjheyyā**ti parassa na kujjheyya. **Yācito**ti yācakā nāma sīlavanto pabbajitā. Te hi kiñcāpi “dethā”ti ayācitvāva gharadvāre tiṭṭhanti, atthato pana yācantiyeva nāma. Evaṁ sīlavantehi yācito appasmiṁ deyyadhamme vijjamāne appamattakampi dadeyya. **Etehi tīhī**ti etesu tīsu ekenāpi kāraṇena devalokaṁ gaccheyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahāmoggallānattherapañhavatthu catutthaṁ.

---

5. Buddhapitubrāhmaṇavatthu

Ahiṁsakā yeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāketaṁ nissāya Añjanavane viharanto bhikkhūhi puṭṭhapañhaṁ ārabbha kathesi.

Bhagavato kira bhikkhusaṁghaparivutassa Sāketaṁ piṇḍāya pavisanakāle eko Sāketavāsī mahallakabrāhmaṇo nagarato nikkhamanto antaragharadvāre Dasabalaṁ disvā pādesu nipatitvā gopphakesu daḷhaṁ gahetvā “tāta nanu nāma puttehi jiṇṇakāle mātāpitaro paṭijaggitabbā, kasmā ettakaṁ kālaṁ amhākaṁ attānaṁ na dassesi. Mayā tāva diṭṭhosi, mātarampi passituṁ ehī”ti Satthāraṁ gahetvā attano gehaṁ agamāsi. Satthā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi saddhiṁ bhikkhusaṁghena. Brāhmaṇīpi āgantvā Satthu pādesu nipatitvā “tāta ettakaṁ kālaṁ kuhiṁ gatosi, nanu nāma mātāpitaro mahallakakāle upaṭṭhātabbā”ti vatvā puttadhītaro “etha bhātaraṁ vandathā”ti vandāpesi. Te ubhopi tuṭṭhamānasā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā “bhante idheva nibaddhaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā”ti vatvā “Buddhā nāma ekaṭṭhāneyeva nibaddhaṁ bhikkhaṁ na gaṇhantī”ti vutte “tena hi bhante ye vo nimantetuṁ āgacchanti, te amhākaṁ santikaṁ pahiṇeyyāthā”ti āhaṁsu. Satthā

tato paṭṭhāya nimantetuṁ āgate "gantvā brāhmaṇassa āroceyyāthā"ti pesesi. Te gantvā "mayaṁ svātanāya Satthāraṁ nimantemā"ti brāhmaṇaṁ vadanti. Brāhmaṇo punadivase attano gehato bhattabhājanasūpeyyabhājanāni ādāya Satthu nisīdanaṭṭhānaṁ gacchati. Aññatra pana nimantane asati Satthā brāhmaṇasseva gehe bhattakiccaṁ karoti. Te ubhopi attano deyyadhammaṁ niccakālaṁ Tathāgatassa dentā dhammakathaṁ suṇantā anāgāmiphalaṁ pāpuṇiṁsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso brāhmaṇo 'Tathāgatassa Suddhodano pitā, Mahāmāyā mātā'ti jānāti, jānantova saddhiṁ brāhmaṇiyā Tathāgataṁ 'amhākaṁ putto'ti vadati, Satthāpi tatheva adhivāseti. Kiṁ nu kho kāraṇan"ti. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave ubhopi te attano puttameva puttoti vadantī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte bhikkhave ayaṁ brāhmaṇo nirantaraṁ pañca jātisatāni mayhaṁ pitā ahosi, pañca jātisatāni cūḷapitā, pañca jātisatāni mahāpitā. Sāpi me brāhmaṇī nirantarameva pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūḷamātā, pañca jātisatāni mahāmātā. Evāhaṁ diyaḍḍhajātisahassaṁ brāhmaṇassa hatthe saṁvaḍḍho, diyaḍḍhajātisahassaṁ brāhmaṇiyā hattheti tīṇi jātisahassāni tesaṁ puttabhāvaṁ dassetvā imā gāthā abhāsi—

"Yasmiṁ mano nivisati, cittañcāpi pasīdati.
Adiṭṭhapubbake pose, kāmaṁ tasmimpi vissase[1].

Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā.
Evaṁ taṁ jāyate pemaṁ, uppalaṁva yathodake"ti[2].

Satthā temāsameva taṁ kulaṁ nissāya vihāsi. Te ubhopi arahattaṁ sacchikatvā parinibbāyiṁsu. Atha nesaṁ mahāsakkāraṁ katvā ubhopi ekakūṭāgārameva āropetvā nīhariṁsu. Satthāpi pañcasatabhikkhuparivāro tehi saddhiṁyeva āḷāhanaṁ agamāsi. "Buddhānaṁ kira mātāpitaro"ti mahājano nikkhami. Satthāpi āḷāhanasamīpe ekaṁ

---

1. Khu 5. 16 piṭṭhe. 2. Khu 5. 66 piṭṭhe Jātake.

sālaṁ pavisitvā aṭṭhāsi. Manussā Satthāraṁ vanditvā ekamante ṭhatvā "bhante 'mātāpitaro vo kālakatā'ti mā cintayitthā"ti Satthārā saddhiṁ paṭisanthāraṁ karonti. Satthā te "mā evaṁ avacutthā"ti appaṭikkhipitvā parisāya āsayaṁ oloketvā taṅkhaṇānurūpaṁ dhammaṁ desento—

"Appaṁ vata jīvitaṁ idaṁ,
Oraṁ vassasatāpi miyyati.
Yo cepi aticca jīvati,
Atha so jarasāpi miyyatī"ti[1]—

Idaṁ **Jarāsuttaṁ** kathesi. Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Bhikkhūbrāhmaṇassa ca brāhmaṇiyā ca parinibbutabhāvaṁ ajānantā "bhante tesaṁ ko abhisamparāyo"ti pucchiṁsu. Satthā "bhikkhave evarūpānaṁ asekhamunīnaṁ abhisamparāyo nāma natthi. Evarūpā hi accutaṁ amataṁ mahānibbānameva pāpuṇantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

225. "Ahiṁsakā ye munayo, niccaṁ kāyena saṁvutā.
Te yanti accutaṁ ṭhānaṁ, yattha gantvā na socare"ti.

Tattha **munayo**ti moneyyapaṭipadāya maggaphalapattā asekhamunayo. **Kāyenā**ti desanāmattamevetaṁ, tīhipi dvārehi susaṁvutāti attho. **Accutan**ti sassataṁ. **Ṭhānan**ti akuppaṭṭhānaṁ dhuvaṭṭhānaṁ. **Yatthā**ti yasmiṁ nibbāne gantvā na socare na socanti na vihaññanti, taṁ ṭhānaṁ gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Buddhapitubrāhmaṇavatthu pañcamaṁ.

---

6. Puṇṇadāsīvatthu

Sadā jāgaramānānanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Gijjhakūṭe viharanto Puṇṇaṁ nāma Rājagahaseṭṭhino dāsiṁ ārabbha kathesi.

---

1. Khu 1. 405; Khu 7. 90 piṭṭhesu.

Tassā kira ekadivasaṁ koṭṭanatthāya bahuvīhiṁ adaṁsu. Sā rattimpi dīpaṁ jāletvā vīhiṁ koṭṭentī vissamanatthāya sedatintena gattena bahivāte aṭṭhāsi. Tasmiṁ samaye Dabbo Mallaputto bhikkhūnaṁ senāsanapaññāpako ahosi. So dhammassavanaṁ sutvā attano attano senāsanaṁ gacchantānaṁ bhikkhūnaṁ aṅguliṁ jāletvā purato purato maggadesanatthāya gacchanto bhikkhūnaṁ ālokaṁ nimmini. Puṇṇā tenālokena pabbate[1] vicarante bhikkhū disvā "ahaṁ tāva attano dukkhena upaddutā imāyapi velāya niddaṁ na upemi, bhaddantā kiṁ kāraṇā na niddāyantī"ti cintetvā "addhā kassaci bhikkhuno aphāsukaṁ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissatī"ti saññaṁ katvā pātova kuṇḍakaṁ ādāya udakena temetvā hatthatale pūvaṁ katvā aṅgāresu pacitvā ucchaṅge katvā titthamagge khādissāmīti ghaṭaṁ ādāya titthābhimukhī pāyāsi. Satthāpi gāmaṁ piṇḍāya pavisituṁ tameva maggaṁ paṭipajji.

Sā Satthāraṁ disvā cintesi "aññesu divasesu Satthari diṭṭhepi mama deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati Satthāraṁ na passāmi, idāni me deyyadhammo ca atthi, Satthā ca sammukhībhūto. Sace lūkhaṁ vā paṇītaṁ vāti acintetvā gaṇheyya, dadeyyāhaṁ imaṁ pūvan"ti ghaṭaṁ ekamante nikkhipitvā Satthāraṁ vanditvā "bhante imaṁ lūkhaṁ dānaṁ paṭiggaṇhantā mama saṅgahaṁ karothā"ti āha. Satthā Ānandattheraṁ oloketvā tena nīharitvā dinnaṁ mahārājadattiyaṁ pattaṁ upanāmetvā pūvaṁ gaṇhi. Puṇṇāpi taṁ Satthu patte patiṭṭhapetvāva pañcapatiṭṭhitena vanditvā "bhante tumhehi diṭṭhadhammoyeva me samijjhatū"ti āha. Satthā "evaṁ hotū"ti ṭhitakova anumodanaṁ akāsi.

Puṇṇāpi cintesi "kiñcāpi me Satthā saṅgahaṁ karonto pūvaṁ gaṇhi, na panidaṁ khādissati. Addhā purato kākassa vā sunakhassa vā datvā rañño vā rājaputtassa vā gehaṁ gantvā paṇītabhojanaṁ bhuñjissatī"ti. Satthāpi "kiṁ nu kho esā cintesī"ti[2] tassā cittācāraṁ ñatvā Ānandattheraṁ oloketvā nisīdanākāraṁ dassesi. Thero cīvaraṁ paññāpetvā adāsi. Satthā bahinagareyeva nisīditvā bhattakiccaṁ akāsi. Devatā sakalacakkavāḷagabbhe devamanussānaṁ upakappanakaṁ ojaṁ madhupaṭalaṁ viya

---

1. Sabbete (Ka)
2. Satthāpi nu kho evamesā cintesīti (Sī)

pīḷetvā tattha pakkhipiṁsu. Puṇṇā ca olokentī aṭṭhāsi. Bhattakiccāvasāne thero udakaṁ adāsi. Satthā katabhattakicco Puṇṇaṁ āmantetvā "kasmā tvaṁ Puṇṇe mama sāvake paribhavasī"ti āha. Na paribhavāmi bhanteti. Atha tayā mama sāvake oloketvā kiṁ kathitanti. "Ahaṁ tāva iminā dukkhupaddavena niddaṁ na upemi, bhaddantā kimatthaṁ niddaṁ na upenti, addhā kassaci aphāsukaṁ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissatī"ti ettakaṁ mayā bhante cintitanti. Satthā tassā vacanaṁ sutvā "Puṇṇe tvaṁ na tāva dukkhupaddavena niddāyasi, mama sāvakā sadā jāgariyamanuyuttatāya na niddāyantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

226. "Sadā jāgaramānānaṁ, ahorattānusikkhinaṁ.
Nibbānaṁ adhimuttānaṁ, atthaṁ gacchanti āsavā"ti.

Tattha **ahorattānusikkhinan**ti divā ca rattiṁ ca tisso sikkhā sikkhamānānaṁ. Nibbānaṁ **adhimuttānan**ti nibbānajjhāsayānaṁ. **Atthaṁ gacchantī**ti evarūpānaṁ sabbepi āsavā atthaṁ vināsaṁ natthibhāvaṁ gacchantīti attho.

Desanāvasāne yathāṭhitā Puṇṇā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Satthā kuṇḍaka-aṅgārapūvena bhattakiccaṁ katvā vihāraṁ agamāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "dukkaraṁ āvuso Sammāsambuddhena kataṁ Puṇṇāya dinnena kuṇḍaka-aṅgārapūvena bhattakiccaṁ karontenā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi mayā imāya dinnakuṇḍakaṁ paribhuttamevā"ti vatvā atītaṁ āharitvā—

"Bhutvā tiṇaparighāsaṁ, bhutvā ācāmakuṇḍakaṁ.
Etaṁ te bhojanaṁ āsi, kasmā dāni na bhuñjasi.
Yattha posaṁ na jānanti, jātiyā vinayena vā.
Bahuṁ tattha mahābrahme, api ācāmakuṇḍakaṁ.

Tvañca kho maṁ pajānāsi, yādisāyaṁ hayuttamo.
Jānanto jānamāgamma, na te bhakkhāmi kuṇḍakan"ti[1]—

Imaṁ **Kuṇḍakasindhavapotakajātakaṁ** vitthāretvā kathesi.

Puṇṇadāsīvatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Atula-upāsakavatthu

Porāṇametanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Atulaṁ nāma upāsakaṁ ārabbha kathesi.

So hi Sāvatthivāsī upāsako pañcasata-upāsakaparivāro ekadivasaṁ te upāsake ādāya dhammassavanatthāya vihāraṁ gantvā Revatattherassa santike dhammaṁ sotukāmo hutvā Revatattheraṁ vanditvā nisīdi. So panāyasmā paṭisallānārāmo sīho viya ekacāro, tasmā tena saddhiṁ na kiñci kathesi. So "ayaṁ thero na kiñci kathesī"ti kuddho uṭṭhāya Sāriputtattherassa santikaṁ gantvā ekamantaṁ ṭhito therena "kenatthena āgatatthā"ti vutte "ahaṁ bhante ime upāsake ādāya dhammassavanatthāya Revatattheraṁ upasaṅkamiṁ, tassa me thero na kiñci kathesi, svāhaṁ tassa kujjhitvā idhāgato, dhammaṁ me kathethā"ti āha. Atha thero "tena hi upāsakā nisīdathā"ti vatvā bahukaṁ katvā abhidhammakathaṁ kathesi. Upāsakopi "abhidhammakathā nāma atisaṇhā, thero bahuṁ abhidhammameva kathesi, amhākaṁ iminā ko attho"ti kujjhitvā parisaṁ ādāya Ānandattherassa santikaṁ agamāsi.

Therenāpi "kiṁ upāsakā"ti vutte "bhante mayaṁ dhammassavanatthāya Revatattheraṁ upasaṅkamimhā, tassa santike ālāpasallāpamattampi alabhitvā kuddhā Sāriputtattherassa santikaṁ agamimhā, sopi no atisaṇhaṁ bahuṁ abhidhammameva kathesi, 'iminā amhākaṁ ko attho'ti etassāpi kujjhitvā idhāgamimhā, kathehi no bhante dhammakathan"ti. Tena hi nisīditvā suṇāthāti thero tesaṁ suviññeyyaṁ katvā

---

1. Khu 5. 72 piṭṭhe.

appakameva dhammaṁ kathesi. Te therassapi kujjhitvā Satthu santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, atha ne Satthā āha "kasmā upāsakā āgatatthā"ti. Dhammassavanāya bhanteti. Suto pana vo dhammoti. Bhante mayaṁ ādito Revatattheraṁ upasaṅkamimhā, so amhehi saddhiṁ na kiñci kathesi, tassa kujjhitvā Sāriputtattheraṁ upasaṅkamimhā, tena no bahu abhidhammo kathito, taṁ asallakkhetvā kujjhitvā Ānandattheraṁ upasaṅkamimhā, tena no appamattakova dhammo kathito, tassapi kujjhitvā idhāgatamhāti.

Satthā tassa kathaṁ sutvā "atula[1] porāṇato paṭṭhāya āciṇṇamevetaṁ, tuṇhībhūtampi bahukathampi mandakathampi garahantiyeva. Ekantaṁ garahitabboyeva vā hi pasaṁsitabboyeva vā natthi. Rājānopi ekacce nindanti, ekacce pasaṁsanti. Mahāpathavimpi candimasūriyepi ākāsādayopi catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṁ kathentampi Sammāsambuddhaṁ ekacce garahanti, ekacce pasaṁsanti. Andhabālānañhi nindā vā pasaṁsā vā appamāṇā, paṇḍitena pana medhāvinā nindito nindito nāma, pasaṁsito ca pasaṁsito nāma hotī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

227. "Porāṇametaṁ atula, netaṁ ajjatanāmiva.
Nindanti tuṇhimāsīnaṁ, nindanti bahubhāṇinaṁ.
Mitabhāṇimpi nindanti, natthi loke anindito.

228. Na cāhu na ca bhavissati, na cetarahi vijjati.
Ekantaṁ nindito poso, ekantaṁ vā pasaṁsito.

229. Yaṁ ce viññū pasaṁsanti, anuvicca suve suve.
Acchiddavuttiṁ medhāviṁ, paññāsīlasamāhitaṁ.

230. Nikkhaṁ[2] jambonadasseva, ko taṁ ninditumarahati.
Devāpi naṁ pasaṁsanti, brahmunāpi pasaṁsito"ti.

Tattha **porāṇametan**ti purāṇakaṁ etaṁ. **Atulā**ti taṁ upāsakaṁ nāmena ālapati. **Netaṁ ajjatanāmivā**ti idaṁ nindanaṁ vā pasaṁsanaṁ vā

---

1. Atulālaṁ (Sī) 2. Nekkhaṁ (Sī)

ajjatanaṁ adhunā uppannaṁ viya na hoti. **Tuṇhimāsīnan**ti kiṁ eso mūgo viya badhiro viya kiñci ajānanto viya tuṇhī hutvā nisinnoti nindanti. **Bahubhāṇinan**ti kiṁ esa vātāhatatālapaṇṇaṁ viya taṭataṭāyati, imassa kathāpariyantoyeva natthīti nindanti. **Mitabhāṇimpī**ti kiṁ esa suvaṇṇahiraññaṁ viya attano vacanaṁ maññamāno ekaṁ vā dve vā vatvā tuṇhī ahosīti nindanti. Evaṁ sabbathāpi imasmiṁ loke anindito nāma natthīti attho. **Na cāhū**ti atītepi nāhosi, anāgatepi na bhavissati.

Yaṁ ce viññūti bālānaṁ nindā vā pasaṁsā vā appamāṇā, yaṁ pana paṇḍitā divase divase anuvicca nindakāraṇaṁ vā pasaṁsakāraṇaṁ vā jānitvā pasaṁsanti, acchiddāya vā sikkhāya acchiddāya vā jīvitavuttiyā samannāgatattā acchiddavuttiṁ dhammojapaññāya samannāgatattā medhāviṁ lokiyalokuttarapaññāya ceva catupārisuddhisīlena ca samannāgatattā paññāsīlasamāhitaṁ pasaṁsanti, taṁ suvaṇṇadosavirahitaṁ ghaṭṭanamajjanakkhamaṁ jambonadanikkhaṁ viya ko ninditumarahatīti attho. **Devāpī**ti devatāpi paṇḍitamanussāpi taṁ bhikkhuṁ upaṭṭhāya[1] thomenti pasaṁsanti. **Brahmunāpī**ti na kevalaṁ devamanussehi, dasasahassacakkavāḷe mahābrahmunāpi esa pasaṁsitoyevāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi upāsakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsūti.

Atula-upāsakavatthu sattamaṁ.

---

8. Chabbaggiyavatthu

Kāyappakopanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi Satthā Veḷuvane viharanto tesaṁ chabbaggiyānaṁ ubhohi hatthehi yaṭṭhiyo gahetvā kaṭṭhapādukā āruyha piṭṭhipāsāṇe caṅkamantānaṁ khaṭakhaṭātisaddaṁ[2] sutvā "Ānanda kiṁ saddo nāmeso"ti

---

1. Uṭṭhāya (Syā)

2. Khaṭakhaṭāyasaddaṁ (Sī)

pucchitvā “chabbaggiyānaṁ pādukā āruyha caṅkamantānaṁ khaṭakhaṭasaddo”ti[1] sutvā sikkhāpadaṁ paññāpetvā “bhikkhunā nāma kāyādīni rakkhituṁ vaṭṭatī”ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

231. “Kāyappakopaṁ rakkheyya, kāyena saṁvuto siyā.
Kāyaduccaritaṁ hitvā, kāyena sucaritaṁ care.

232. Vacīpakopaṁ rakkheyya, vācāya saṁvuto siyā.
Vacīduccaritaṁ hitvā, vācāya sucaritaṁ care.

233. Manopakopaṁ rakkheyya, manasā saṁvuto siyā.
Manoduccaritaṁ hitvā, manasā sucaritaṁ care.

234. Kāyena saṁvutā dhīrā, atho vācāya saṁvutā.
Manasā saṁvutā dhīrā, te ve suparisaṁvutā”ti.

Tattha **kāyappakopan**ti tividhaṁ kāyaduccaritaṁ rakkheyya. **Kāyena saṁvuto**ti kāyadvāre[2] duccaritapavesanaṁ nivāretvā saṁvuto pihitadvāro siyā. Yasmā pana kāyaduccaritaṁ hitvā kāyasucaritaṁ caranto ubhayampetaṁ karoti, tasmā **kāyaduccaritaṁ hitvā, kāyena sucaritaṁ care**ti vuttaṁ. Anantaragāthāsupi eseva nayo. **Kāyena saṁvutā dhīrā**ti ye paṇḍitā pāṇātipātādīni akarontā kāyena, musāvādādīni akarontā vācāya, abhijjhādīni asamuṭṭhapentā manasā saṁvutā, te idha lokasmiṁ susaṁvutā surakkhitā sugopitā supihitadvārāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Chabbaggiyavatthu aṭṭhamaṁ.

Kodhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattarasamo vaggo.

1. Khaṭakhaṭāyasaddoti (Sī)
2. Kāyadvārena (Sī)

18. Malavagga

1. Goghātakaputtavatthu

Paṇḍupalāsova dānisīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ goghātakaputtaṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kireko goghātako gāvo vadhitvā varamaṁsāni gahetvā pacāpetvā puttadārehi saddhiṁ nisīditvā maṁsañca khādati, mūlena ca vikkiṇitvā jīvikaṁ kappesi. So evaṁ pañcapaṇṇāsa vassāni goghātakakammaṁ karonto dhuravihāre viharantassa Satthu ekadivasampi kaṭacchumattampi yāguṁ vā bhattaṁ vā na adāsi. So ca vinā maṁsena bhattaṁ na bhuñjati. So ekadivasaṁ divasabhāge maṁsaṁ vikkiṇitvā attano atthāya pacituṁ ekaṁ maṁsakhaṇḍaṁ bhariyāya datvā nhāyituṁ agamāsi. Athassa sahāyako gehaṁ gantvā bhariyaṁ āha "thokaṁ me vikkiṇiyamaṁsaṁ dehi, gehaṁ me pāhunako[1] āgato"ti. Natthi vikkiṇiyamaṁsaṁ, sahāyako te maṁsaṁ vikkiṇitvā idāni nhāyituṁ gatoti. Mā evaṁ kari, sace maṁsakhaṇḍaṁ atthi, dehīti. Sahāyakassa te nikkhittamaṁsaṁ ṭhapetvā aññaṁ natthīti. So "sahāyakassa me atthāya ṭhapitamaṁsato aññaṁ maṁsaṁ natthi, so ca vinā maṁsena na bhuñjati, nāyaṁ dassatī"ti sāmaṁyeva taṁ maṁsaṁ gahetvā pakkāmi.

Goghātakopi nhatvā āgato tāya attano pakkapaṇṇena saddhiṁ vaḍḍhetvā bhatte upanīte āha "kahaṁ maṁsan"ti. Natthi sāmīti. Nanu ahaṁ pacanatthāya maṁsaṁ[2] datvā gatoti. Tava sahāyako āgantvā "pāhunako[1] me āgato, vikkiṇiyamaṁsaṁ dehī"ti vatvā mayā "sahāyakassa te ṭhapitamaṁsato aññaṁ maṁsaṁ natthi, so ca vinā maṁsena na bhuñjatī"ti vuttepi balakkārena taṁ maṁsaṁ sāmaṁyeva gahetvā gatoti. Ahaṁ vinā maṁsena bhattaṁ na bhuñjāmi, harāhi nanti. Kiṁ sakkā kātuṁ, bhuñja sāmīti. So "nāhaṁ bhuñjāmī"ti taṁ bhattaṁ harāpetvā Satthaṁ ādāya pacchāgehe ṭhito goṇo atthi, tassa santikaṁ gantvā mukhe hatthaṁ pakkhipitvā jivhaṁ nīharitvā Satthena

---

1. Pahenako (Sī)   2. Sayaṁ (Ka)

mūle chinditvā ādāya gantvā aṅgāresu pacāpetvā bhattamatthake ṭhapetvā nisinno ekaṁ bhattapiṇḍaṁ bhuñjitvā ekaṁ maṁsakhaṇḍaṁ mukhe ṭhapesi. Taṅkhaṇaññevassa jivhā chijjitvā bhattapātiyaṁ pati. Taṅkhaṇaññeva kammasarikkhakaṁ vipākaṁ labhi. Sopi kho goṇo viya lohitadhārāya mukhato paggharantiyā antogehaṁ pavisitvā jaṇṇukehi vicaranto viravi.

Tasmiṁ samaye goghātakassa putto pitaraṁ olokento samīpe ṭhito hoti. Atha naṁ mātā āha "passa putta imaṁ goghātakaṁ goṇaṁ viya gehamajjhe jaṇṇukehi vicaritvā viravantaṁ, idaṁ dukkhaṁ tava matthake patissati, mamampi anoloketvā attano sottiṁ karonto palāyassū"ti. So maraṇabhayatajjito mātaraṁ vanditvā palāyi, palāyitvā ca pana Takkasilaṁ agamāsi. Goghātakopi goṇo viya gehamajjhe viravanto vicaritvā kālakato Avīcimhi nibbatti. Goṇopi kālamakāsi. Goghātakaputtopi Takkasilaṁ gantvā suvaṇṇakārakammaṁ uggaṇhi. Athassācariyo gāmaṁ gacchanto "evarūpaṁ nāma alaṅkāraṁ kareyyāsī"ti vatvā pakkāmi. Sopi tathārūpaṁ alaṅkāraṁ akāsi. Athassācariyo āgantvā alaṅkāraṁ disvā "ayaṁ yattha katthaci gantvā jīvituṁ samattho"ti vayappattaṁ attano dhītaraṁ adāsi. So puttadhītāhi vaḍḍhi.

Athassa puttā vayappattā sippaṁ uggaṇhitvā aparabhāge Sāvatthiyaṁ gantvā tattha gharāvāsaṁ saṇṭhapetvā vasantā saddhā pasannā ahesuṁ. Pitāpi nesaṁ Takkasilāyaṁ kiñci kusalaṁ akatvāva jaraṁ pāpuṇi. Athassa puttā "pitā no mahallako"ti attano santikaṁ pakkosāpetvā "pitu atthāya dānaṁ dassāmā"ti Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantayiṁsu. Te punadivase antogehe Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nisīdāpetvā sakkaccaṁ parivisitvā bhattakiccāvasāne Satthāraṁ āhaṁsu "bhante amhehi idaṁ pitu jīvabhattaṁ dinnaṁ, pitu no anumodanaṁ karothā"ti. Satthā taṁ āmantetvā "upāsaka tvaṁ mahallako paripakkasarīro paṇḍupalāsasadiso, tava paralokagamanāya kusalapātheyyaṁ natthi, attano patiṭṭhaṁ karohi, paṇḍito bhava, mā bālo"ti anumodanaṁ karonto imā dve gāthā abhāsi—

235. “Paṇḍupalāsova dānisi,
Yamapurisāpi ca te upaṭṭhitā.
Uyyogamukhe ca tiṭṭhasi,
Pātheyyampi ca te na vijjati.

236. So karohi dīpamattano,
Khippaṁ vāyama paṇḍito bhava.
Niddhantamalo anaṅgaṇo,
Dibbaṁ ariyabhūmiṁ upehisī”ti[1].

Tattha **paṇḍupalāsova dānisī**ti upāsaka tvaṁ idāni chijjitvā bhūmiyaṁ patitapaṇḍupalāso viya ahosi. **Yamapurisā**ti yamadūtā vuccanti, idaṁ pana maraṇameva sandhāya vuttaṁ, maraṇaṁ te paccupaṭṭhitanti attho. **Uyyogamukhe**ti parihānimukhe, avuḍḍhimukhe ca ṭhitosīti attho. **Pātheyyan**ti gamikassa taṇḍulādipātheyyaṁ viya paralokaṁ gacchantassa tava kusalapātheyyampi natthīti attho. **So karohī**ti so tvaṁ samudde nāvāya bhinnāya dīpasaṅkhātaṁ patiṭṭhaṁ viya attano kusalapatiṭṭhaṁ karohi. Karonto ca khippaṁ vāyama, sīghaṁ sīghaṁ vīriyaṁ ārabha, attano kusalakammapatiṭṭhakaraṇena paṇḍito bhava. Yo hi maraṇamukhaṁ appatvā kātuṁ samatthakāleva kusalaṁ karoti, esa paṇḍito nāma, tādiso bhava, mā andhabāloti attho. **Dibbaṁ ariyabhūmin**ti evaṁ vīriyaṁ karonto rāgādīnaṁ malānaṁ nīhaṭatāya niddhantamalo aṅgaṇābhāvena anaṅgaṇo nikkileso hutvā pañcavidhaṁ suddhāvāsabhūmiṁ pāpuṇissasīti attho.

Desanāvasāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Te punadivasatthāyapi Satthāraṁ nimantetvā dānaṁ datvā katabhattakiccaṁ Satthāraṁ anumodanakāle āhaṁsu “bhante idampi amhākaṁ pitu jīvabhattameva, imasseva anumodanaṁ karothā”ti. Satthā tassa anumodanaṁ karonto imā dve gāthā abhāsi—

---

1. Ariyabhūmimehisīti (Sī, Syā)

237. “Upanītavayo ca dānisi.
Sampayātosi yamassa santikaṁ[1].
Vāso[2] te natthi antarā,
Pātheyyampi ca te na vijjati.

238. So karohi dīpamattano,
Khippaṁ vāyama paṇḍito bhava.
Niddhantamalo anaṅgaṇo,
Na puna jātijaraṁ upehisī”ti.

Tattha **upanītavayo**ti **upā**tinipātamattaṁ, **nītavayo**ti vigatavayo[3] atikkantavayo, tvañcasi dāni tayo vaye atikkamitvā maraṇamukhe ṭhitoti attho. **Sampayātosi yamassa santikan**ti maraṇamukhaṁ gantuṁ sajjo[4] hutvā ṭhitosīti attho. **Vāso te natthi antarā**ti yathā maggaṁ gacchantā tāni tāni kiccāni karontā antarāmagge vasanti, na evaṁ paralokaṁ gacchantā. Na hi sakkā paralokaṁ gacchantena “adhivāsetha katipāhaṁ, dānaṁ tāva demi, dhammaṁ tāva suṇāmī”ti-ādīni vattuṁ. Ito pana cavitvā paraloke nibbattova hoti. Imamatthaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Pātheyyan**ti idaṁ kiñcāpi heṭṭhā vuttameva, upāsakassa pana punappunaṁ daḷhīkaraṇatthaṁ idhāpi Satthārā kathitaṁ. **Jātijaran**ti ettha byādhimaraṇānipi gahitāneva honti. Heṭṭhimagāthāhi ca anāgāmimaggo kathito, idha arahattamaggo kathito. Evaṁ santepi yathā nāma raññā attano mukhapamāṇena kabaḷaṁ vaḍḍhetvā puttassa upanīte so kumāro attano mukhapamāṇeneva gaṇhāti, evameva Satthārā uparimaggavasena dhamme desitepi upāsako attano upanissayavasena heṭṭhā sotāpattiphalaṁ patvā imissā anumodanāya avasāne anāgāmiphalaṁ patto. Sesaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Goghātakaputtavatthu paṭhamaṁ.

---

1. Santike (Ka)
2. Vāsopi ca (Sī, Syā, Ka)
3. Nītavayo gatavayo (Sī, Syā)
4. Sajjito (Sī)

2. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Anupubbenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññatarabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira ekadivasaṁ pātova nikkhamitvā bhikkhūnaṁ cīvarapārupanaṭṭhāne bhikkhū cīvaraṁ pārupante olokento aṭṭhāsi. Taṁ pana ṭhānaṁ virūḷhatiṇaṁ hoti. Athekassa bhikkhuno cīvaraṁ pārupantassa cīvarakaṇṇo tiṇesu pavaṭṭento ussāvabindūhi temi. Brāhmaṇo "imaṁ ṭhānaṁ appaharitaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti punadivase kuddālaṁ ādāya gantvā taṁ ṭhānaṁ tacchetvā khalamaṇḍalasadisaṁ akāsi. Punadivasepi taṁ ṭhānaṁ āgantvā bhikkhūsu cīvaraṁ pārupantesu ekassa cīvarakaṇṇaṁ bhūmiyaṁ patitvā paṁsumhi pavaṭṭamānaṁ disvā "idha vālukaṁ okirituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā vālukaṁ āharitvā okiri.

Athekadivasaṁ purebhattaṁ caṇḍo ātapo ahosi, tadāpi bhikkhūnaṁ cīvaraṁ pārupantānaṁ gattato sede muccante disvā "idha mayā maṇḍapaṁ kāretuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā maṇḍapaṁ kāresi. Punadivase pātova vassaṁ vassi, vaddalikaṁ ahosi. Tadāpi brāhmaṇo bhikkhū olokentova ṭhito tintacīvarake bhikkhū disvā "ettha mayā sālaṁ kāretuṁ vaṭṭatī"ti sālaṁ kāretvā "idāni sālamahaṁ karissāmī"ti cintetvā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā anto ca bahi ca bhikkhū nisīdāpetvā bhattakiccāvasāne anumodanatthāya Satthu pattaṁ gahetvā "bhante ahaṁ bhikkhūnaṁ cīvarapārupanakāle imasmiṁ ṭhāne olokento ṭhito idañcidañca disvā idañcidañca kāresin"ti-ādito paṭṭhāya sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā tassa vacanaṁ sutvā "brāhmaṇa paṇḍitā nāma khaṇe khaṇe thokaṁ thokaṁ kusalaṁ karontā anupubbena attano akusalamalaṁ nīharantiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

239. "Anupubbena medhāvī, thokaṁ thokaṁ khaṇe khaṇe.
Kammāro rajatasseva, niddhame malamattano"ti.

Tattha **anupubbenā**ti anupaṭipāṭiyā. **Medhāvī**ti dhammojapaññāya samannāgato. **Khaṇe khaṇe**ti okāse okāse kusalaṁ karonto, **Kammāro rajatassevā**ti yathā suvaṇṇakāro ekavārameva suvaṇṇaṁ tāpetvā koṭṭetvā malaṁ nīharitvā pilandhanavikatiṁ kātuṁ na

sakkoti, punappunaṁ tāpento koṭṭento pana malaṁ nīharati, tato anekavidhaṁ pilandhanavikatiṁ karoti, evameva punappunaṁ kusalaṁ karonto paṇḍito attano rāgādimalaṁ niddhameyya, evaṁ niddhantamalo nikkilesova hotīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu dutiyaṁ.

---

3. Tissattheravatthu

Ayasāva malanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Tissattheraṁ nāma bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Eko kira Sāvatthivāsī kulaputto pabbajitvā laddhūpasampado Tissattheroti paññāyi. So aparabhāge janapadavihāre vassūpagato aṭṭhahatthakaṁ thūlasāṭakaṁ labhitvā vutthavasso pavāretvā taṁ ādāya gantvā bhaginiyā hatthe ṭhapesi. Sā "na me eso sāṭako bhātu anucchaviko"ti taṁ tikhiṇāya vāsiyā chinditvā hīrahīraṁ katvā udukkhale koṭṭetvā pavisetvā[1] pothetvā vaṭṭetvā sukhumasuttaṁ kantitvā sāṭakaṁ vāyāpesi. Theropi suttañceva sūciyo ca saṁvidahitvā cīvarakārake daharasāmaṇere sannipātetvā bhaginiyā santikaṁ gantvā "taṁ me sāṭakaṁ detha, cīvaraṁ kāressāmī"ti āha. Sā navahatthaṁ sāṭakaṁ nīharitvā kaniṭṭhabhātikassa hatthe ṭhapesi. So taṁ gahetvā vitthāretvā[2] oloketvā "mama sāṭako thūlo aṭṭhahattho, ayaṁ sukhumo navahattho. Nāyaṁ mama sāṭako, tumhākaṁ esa, na me iminā attho, tameva me dethā"ti āha. Bhante tumhākameva eso, gaṇhatha nanti. So neva icchi. Athassa attanā katakiccaṁ sabbaṁ ārocetvā "bhante tumhākamevesa, gaṇhatha nan"ti adāsi. So taṁ ādāya vihāraṁ gantvā cīvarakammaṁ paṭṭhapesi.

---

1. Piñchetvā (Sī), vijaṭetvā (Syā) 2. Vicāretvā (Syā)

Athassa bhaginī cīvarakārānaṁ atthāya yāgubhattādīni sampādesi. Cīvarassa niṭṭhitadivase pana atirekasakkāraṁ kāresi. So cīvaraṁ oloketvā tasmiṁ uppannasineho "sve dāni naṁ pārupissāmī"ti saṁharitvā cīvaravaṁse ṭhapetvā taṁ rattiṁ bhuttāhāraṁ jirāpetuṁ asakkonto kālaṁ katvā tasmiṁyeva cīcare ūkā hutvā nibbatti. Bhaginīpissa kālakiriyaṁ sutvā bhikkhūnaṁ pādesu pavattamānā rodi. Bhikkhū tassa sarīrakiccaṁ katvā gilānupaṭṭhākassa abhāvena saṁghasseva taṁ pāpuṇāti. "Bhājessāma nan"ti taṁ cīvaraṁ nīharāpesuṁ. Sā ūkā "ime mama santakaṁ vilumpantī"ti viravantī ito cito ca sandhāvi. Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova dibbāya sotadhātuyā taṁ saddaṁ sutvā "Ānanda Tissassa cīvaraṁ abhājetvā sattāhaṁ nikkhipituṁ vadehī"ti āha. Thero tathā kāresi. Sāpi sattame divase kālaṁ katvā Tusitavimāne nibbatti. Satthā "aṭṭhame divase Tissassa cīvaraṁ bhājetvā gaṇhathā"ti[1] āṇāpesi. Bhikkhū tathā kariṁsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "kasmā nu kho Satthā Tissassa cīvaraṁ satta divase ṭhapāpetvā aṭṭhame divase gaṇhituṁ anujānī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave Tisso attano cīvare ūkā hutvā nibbatto, tumhehi tasmiṁ bhājiyamāne 'ime mama santakaṁ vilumpantī'ti viravantī ito cito ca dhāvi. Sā tumhehi cīvare gayhamāne tumhesu manaṁ padussitvā niraye nibbatteyya, tena cāhaṁ cīvaraṁ nikkhipāpesiṁ. Idāni pana sā Tusitavimāne nibbattā, tena vo mayā cīvaragahaṇaṁ anuññātan"ti vatvā puna tehi "bhāriyā vata ayaṁ bhante taṇhā nāmā"ti vutte "āma bhikkhave imesaṁ sattānaṁ taṇhā nāma bhāriyā. Yathā ayato malaṁ uṭṭhahitvā ayameva khādati vināseti aparibhogaṁ karoti, evamevāyaṁ taṇhā imesaṁ sattānaṁ abbhantare uppajjitvā te satte nirayādīsu nibbattāpeti, vināsaṁ pāpetī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

240. "Ayasāva malaṁ samuṭṭhitaṁ[2],
Tatuṭṭhāya[3] tameva khādati.
Evaṁ atidhonacārinaṁ,
Sāni kammāni nayanti duggatin"ti.

---

1. Gaṇhantūti (Sī, Syā) 2. Samuṭṭhāya (Syā, Ka) 3. Taduṭṭhāya (Sī, Syā)

Tattha **ayasāvā**ti ayato samuṭṭhitaṁ[1]. **Tatuṭṭhāyā**ti tato uṭṭhāya[2]. **Atidhonacārinan**ti dhonā vuccati cattāro paccaye "idamatthaṁ ete"ti paccavekkhitvā paribhuñjanapaññā, taṁ atikkamitvā caranto atidhonacārī nāma. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā ayato malaṁ samuṭṭhāya tato samuṭṭhitaṁ tameva khādati, evamevaṁ catupaccaye apaccavekkhitvā paribhuñjantaṁ atidhonacārinaṁ sāni[3] kammāni attani ṭhitattā attano santakāneva tāni kammāni duggatiṁ nayantīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Tissattheravatthu tatiyaṁ.

---

4. Lāludāyittheravatthu

Asajjhāyamalāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Lāludāyittheraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira pañcakoṭimattā ariyasāvakā vasanti, dve koṭimattā puthujjanā vasanti. Tesu ariyasāvakā purebhattaṁ dānaṁ datvā pacchābhattaṁ sappitelamadhuphāṇitavatthādīni gahetvā vihāraṁ gantvā dhammakathaṁ suṇanti. Dhammaṁ sutvā gamanakāle ca Sāriputtamoggallānānaṁ guṇakathaṁ kathenti. Udāyitthero tesaṁ kathaṁ sutvā "etesaṁ tāva dhammaṁ sutvā tumhe evaṁ kathetha, mama dhammakathaṁ sutvā kiṁ nu kho na kathessathā"ti[4] vadati. Manussā tassa kathaṁ sutvā "ayaṁ eko dhammakathiko bhavissati, imassapi amhehi dhammakathaṁ sotuṁ vaṭṭatī"ti te ekadivasaṁ theraṁ yācitvā "bhante ajja amhākaṁ dhammassavanadivaso"ti saṁghassa dānaṁ datvā "bhante tumhe amhākaṁ divā dhammakathaṁ katheyyāthā"ti āhaṁsu. Sopi tesaṁ adhivāsesi.

Tehi dhammassavanavelāya āgantvā "bhante no dhammaṁ kathethā"ti vutte Lāludāyitthero āsane nisīditvā cittabījaniṁ

---

1. Samuṭṭhāyāti samuṭṭhahitvā (Syā)
2. Taduṭṭhāyāti tato uṭṭhahitvā (Sī, Syā)
3. Yāni (Sī)
4. Kathessathāti (Syā)

gahetvā cālento ekampi dhammapadaṁ adisvā "ahaṁ sarabhaññaṁ[1] bhaṇissāmi, añño dhammakathaṁ kathetū"ti vatvā otari. Te aññena dhammakathaṁ kathāpetvā sarabhāṇatthāya[2] puna taṁ āsanaṁ āropayiṁsu. So punapi kiñci adisvā "ahaṁ rattiṁ kathessāmi, añño sarabhaññaṁ bhaṇatū"ti vatvā āsanā otari. Te aññena sarabhaññaṁ bhaṇāpetvā puna rattiṁ theraṁ ānayiṁsu[3]. So rattimpi kiñci adisvā "ahaṁ paccūsakāle kathessāmi, rattiṁ añño kathetū"ti vatvā otari. Te aññena rattiṁ kathāpetvā puna paccūse taṁ ānayiṁsu. So punapi kiñci nāddasa. Mahājano leḍḍudaṇḍādīni gahetvā "andhabāla tvaṁ Sāriputtamoggallānānaṁ vaṇṇe kathiyamāne evañcevañca vadesi, idāni kasmā na kathesī"ti santajjetvā palāyantaṁ anubandhi. So palāyanto ekissā vaccakuṭiyā pati.

Mahājano kathaṁ samuṭṭhāpesi "ajja Lāludāyī Sāriputtamoggallānānaṁ guṇakathāya pavattamānāya ussūyanto attano dhammakathikabhāvaṁ pakāsetvā manussehi sakkāraṁ katvā 'dhammaṁ suṇomā'ti vutte catukkhattuṁ āsane nisīditvā kathetabbayuttakaṁ kiñci apassanto 'tvaṁ amhākaṁ ayyehi Sāriputtamoggallānattherehi saddhiṁyugaggāhaṁ gaṇhāsī'ti leḍḍudaṇḍādīni gahetvā santajjetvā palāpiyamāno vaccakuṭiyā patito"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi eso gūthakūpe nimuggoyevā"ti vatvā atītaṁ āharitvā—

"Catuppado ahaṁ samma, tvampi samma catuppado.
Ehi samma nivattassu, kiṁ nu bhīto palāyasi.
Asucipūtilomosi, duggandho vāsi sūkara.
Sace yujjhitukāmosi, jayaṁ samma dadāmi te"ti[4]—

Imaṁ **jātakaṁ** vitthāretvā kathesi. Tadā sīho Sāriputto ahosi, sūkaro Lāludāyīti. Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "bhikkhave Lāludāyinā appamattakova dhammo uggahito, sajjhāyaṁ pana

1. Padabhāṇaṁ (Sī, Syā)
2. Padabhāṇāya (Sī, Syā)
3. Āropayiṁsu (Sī)
4. Khu 5. 36 piṭṭhe.

neva akāsi, kiñci pariyattiṁ uggahetvā tassā asajjhāyakaraṇaṁ malamevā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

241. “Asajjhāyamalā mantā, anuṭṭhānamalā gharā.
Malaṁ vaṇṇassa kosajjaṁ, pamādo rakkhato malan”ti.

Tattha **asajjhāyamalā**ti yākāci pariyatti vā sippaṁ vā[1] yasmā asajjhāyantassa ananuyuñjantassa vinassati vā nirantaraṁ vā na upaṭṭhāti, tasmā “asajjhāyamalā mantā”ti vuttaṁ. Yasmā pana gharāvāsaṁ vasantassa uṭṭhāyuṭṭhāya jiṇṇapaṭisaṅkharaṇādīni akarontassa gharaṁ nāma vinassati, tasmā **“anuṭṭhānamalā gharā”**ti vuttaṁ. Yasmā gihissa vā pabbajitassa vā kosajjavasena sarīrapaṭijagganaṁ vā parikkhārapaṭijagganaṁ vā akarontassa kāyo dubbaṇṇo hoti, tasmā **“malaṁ vaṇṇassa kosajjan**”ti vuttaṁ. Yasmā gāvo rakkhantassa pamādavasena niddāyantassa vā kīḷantassa vā tā gāvo atitthapakkhandanādinā vā vāḷamigacorādi-upaddavena vā paresaṁ sālikhettādīni otaritvā khādanavasena vināsaṁ āpajjanti, sayampi daṇḍaṁ vā paribhāsaṁ vā pāpuṇāti, pabbajitaṁ vā pana cha dvārāni arakkhantaṁ pamādavasena kilesā otaritvā sāsanā cāventi, tasmā **“pamādo rakkhato malan”**ti vuttaṁ. So hissa vināsāvahanena[2] malaṭṭhāniyattā malanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Lāludāyittheravatthu catutthaṁ.

---

5. Aññatarakulaputtavatthu

Malitthiyā duccaritanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto aññataraṁ kulaputtaṁ ārabbha kathesi.

Tassa kira samānajātikaṁ kulakumārikaṁ ānesuṁ. Sā ānītadivasato paṭṭhāya aticārinī ahosi. So kulaputto tassā aticārena lajjito kassaci sammukhībhāvaṁ upagantuṁ asakkonto

---

1. Yaṁkiñci pariyattiṁ vā sippaṁ vā (Sī) 2. Vināsāharaṇena (Syā)

Buddhupaṭṭhānādīni pacchinditvā katipāhaccayena Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisinno "kiṁ upāsaka na dissasī"ti vutte tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ Satthā "upāsaka pubbepi mayā 'itthiyo nāma nadī-ādisadisā, tāsu paṇḍitena kodho na kātabbo'ti vuttaṁ, tvaṁ pana bhavapaṭicchannattā na sallakkhesī"ti vatvā tena yācito—

"Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāraṁ sabhā papā.
Evaṁ lokitthiyo nāma, velā tāsaṁ na vijjatī"ti[1]—

Jātakaṁ vitthāretvā "upāsaka itthiyā hi aticārinibhāvo malaṁ, dānaṁ dentassa maccheraṁ malaṁ, idhalokaparalokesu sattānaṁ akusalakammaṁ vināsanatthena malaṁ, avijjā pana sabbamalānaṁ uttamamalan"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

242. "Malitthiyā duccaritaṁ, maccheraṁ dadato malaṁ.
Malā ve pāpakā dhammā, asmiṁ loke paramhi ca.

243. Tato malā malataraṁ, avijjā paramaṁ malaṁ.
Etaṁ malaṁ pahantvāna, nimmalā hotha bhikkhavo"ti.

Tattha **duccaritan**ti aticāro. Aticāriniṁ hi itthiṁ sāmikopi gehā nīharati, mātāpitūnaṁ santikaṁ gatampi[2] "tvaṁ kulassa agāravabhūtā[3], akkhīhipi na daṭṭhabbā"ti taṁ nīharanti[4]. Sā anāthā vicarantī mahādukkhaṁ pāpuṇāti. Tenassā duccaritaṁ "malan"ti vuttaṁ. **Dadato**ti dāyakassa. Yassa hi khettakasanakāle "imasmiṁ khette sampanne salākabhattādīni dassāmī"ti cintetvā nipphanne sassepi maccheraṁ uppajjitvā cāgacittaṁ nivāreti, so maccheravasena cāgacitte avirūhante manussasampattiṁ dibbasampattiṁ nibbānasampattinti tisso sampattiyo na labhati. Tena vuttaṁ **"maccheraṁ dadato malan"**ti. Sesesupi eseva nayo. **Pāpakā dhammā**ti akusaladhammā pana idhaloke ca paraloke ca malameva.

Tatoti heṭṭhā vuttamalato. **Malataran**ti atirekamalaṁ vo kathemīti attho. **Avijjā**ti aṭṭhavatthukaṁ aññāṇameva paramaṁ malaṁ.

---

1. Khu 5. 16, 242 piṭṭhesu.
2. Gacchantaṁ (Syā), gantvā (Ka)
3. Aṅgārabhūtā (Sī)
4. Nīharati (Ka)

pahantvānāti etaṁ malaṁ jahitvā bhikkhave tumhe nimmalā hothāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aññatarakulaputtavatthu pañcamaṁ.

---

6. Cūḷasārivatthu

Sujīvanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Cūḷasāriṁ nāma Sāriputtattherassa saddhivihārikaṁ ārabbha kathesi.

So kira ekadivase vejjakammaṁ katvā paṇītabhojanaṁ labhitvā ādāya nikkhamanto antarāmagge theraṁ disvā "bhante idaṁ mayā vejjakammaṁ katvā laddhaṁ, tumhe aññattha evarūpaṁ bhojanaṁ na labhissatha, imaṁ bhuñjatha, ahaṁ te vejjakammaṁ katvā niccakālaṁ evarūpaṁ āhāraṁ āharissāmī"ti[1] āha. Thero tassa vacanaṁ sutvā tuṇhībhūtova pakkāmi. Bhikkhū vihāraṁ gantvā Satthu tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "bhikkhave ahiriko nāma pagabbho kākasadiso hutvā ekavīsatividhāya anesanāya ṭhatvā sukhaṁ jīvati, hiri-ottappasampanno pana dukkhaṁ jīvatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

244. "Sujīvaṁ ahirikena, kākasūrena dhaṁsinā.
Pakkhandinā pagabbhena, saṁkiliṭṭhena jīvitaṁ.

245. Hirīmatā ca dujjīvaṁ, niccaṁ sucigavesinā.
Alīnenāppagabbhena, suddhājīvena passatā"ti.

Tattha **ahirikenā**ti chinnahirottappakena. Evarūpena hi amātarameva "mātā me"ti apitādayo eva ca "pitā me"ti-ādinā nayena vatvā ekavīsatividhāya anesanāya patiṭṭhāya sukhena jīvituṁ sakkā. **Kākasūrenā**ti sūrakākasadisena. Yathā hi sūrakāko kulagharesu yāgu-ādīni gaṇhitukāmo bhitti-ādīsu nisīditvā attano olokanabhāvaṁ ñatvā anolokento viya[2] aññavihitako

---

1. Āhāressāmīti (Sī)
2. Attamano olokento viya (Sī)

viya niddāyanto viya ca hutvā manussānaṁ pamādaṁ sallakkhetvā anupatitvā "sūsū"ti vadantesuyeva bhājanato mukhapūraṁ gahetvā palāyati, evamevaṁ ahirikapuggalopi bhikkhūhi saddhiṁ gāmaṁ pavisitvā yāgubhattaṭṭhānādīni vavatthapeti. Tattha bhikkhū piṇḍāya caritvā yāpanamattaṁ ādāya āsanasālaṁ gantvā paccavekkhantā yāguṁ pivitvā kammaṭṭhānaṁ manasi karonti[1] sajjhāyanti āsanasālaṁ sammajjanti. Ayaṁ pana kiñci akatvā gāmābhimukhova hoti.

So hi bhikkhūhi "passathiman"ti olokiyamānopi anolokento viya aññavihito viya niddāyanto viya gaṇṭhikaṁ paṭimuñcanto viya cīvaraṁ saṁvidahanto viya hutvā "asukaṁ nāma me kammaṁ atthī"ti vadanto uṭṭhāyāsanā gāmaṁ pavisitvā pātova vavatthapitagehesu aññataraṁ gehaṁ upasaṅkamitvā gharamānusakesu thokaṁ kavāṭaṁ pidhāya dvāre nisīditvā kandantesupi ekena hatthena kavāṭaṁ paṇāmetvā anto pavisati. Atha naṁ disvā akāmakāpi āsane nisīdāpetvā yāgu-ādīsu yaṁ atthi, taṁ denti. So yāvadatthaṁ bhuñjitvā avasesaṁ pattenādāya pakkamati. Ayaṁ kākasūro nāma. Evarūpena ahirikena sujīvanti attho.

Dhaṁsināti "asukatthero nāma appiccho"ti-ādīni vadantesu "kiṁ pana mayaṁ na appicchā"ti-ādivacanena paresaṁ guṇadhaṁsanatāya dhaṁsinā. Tathārūpassa vacanaṁ sutvā "ayampi appicchatādiguṇe yutto"ti maññamānā manussā dātabbaṁ maññanti. So pana tato paṭṭhāya viññūpurisānaṁ cittaṁ ārādhetuṁ asakkonto tamhāpi lābhā parihāyati. Evaṁ dhaṁsipuggalo attanopi parassapi lābhaṁ nāsetiyeva.

Pakkhandināti pakkhandacārinā. Paresaṁ kiccānipi attano kiccāni viya dassento pātova bhikkhūsu cetiyaṅgaṇādīsu vattaṁ katvā kammaṭṭhānamanasikārena thokaṁ nisīditvā uṭṭhāya gāmaṁ pavisantesu mukhaṁ dhovitvā paṇḍukāsāvapārupana-akkhi-añjanasīsamakkhanādīhi attabhāvaṁ maṇḍetvā sammajjanto viya dve tayo sammajjanipahāre datvā dvārakoṭṭhakābhimukho hoti. Manussā pātova "cetiyaṁ vandissāma, mālāpūjaṁ

1. Manasi karontā (Sī, Syā)

karissāmā”ti āgatā taṁ ditvā “ayaṁ vihāro imaṁ daharaṁ nissāya paṭijagganaṁ labhati, imaṁ mā pamajjitthā”ti vatvā tassa dātabbaṁ maññanti. Evarūpena pakkhandināpi sujīvaṁ. **Pagabbhenā**ti kāyapāgabbhiyādīhi samannāgatena. **Saṁkiliṭṭhena jīvitan**ti evaṁ jīvikaṁ kappetvā jīvantena hi puggalena saṁkiliṭṭhena hutvā jīvitaṁ nāma hoti, taṁ dujjīvitaṁ pāpamevāti attho.

Hirīmatā cāti hirottappasampannena puggalena dujjīvaṁ. So hi amātādayova “mātā me”ti-ādīni avatvā adhammike paccaye gūthaṁ viya jigucchanto dhammena samena pariyesanto sapadānaṁ piṇḍāya caritvā jīvikaṁ kappento lūkhaṁ jīvikaṁ jīvatīti attho. **Sucigavesinā**ti sucīni kāyakammādīni gavesantena. **Alīnenā**ti jīvitavuttimanallīnena[1]. **Suddhājīvena passatā**ti evarūpo hi puggalo suddhājīvo nāma hoti. Tena evaṁ suddhājīvena tameva suddhājīvaṁ sārato passatā lūkhajīvitavasena dujjīvaṁ hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Cūḷasārivatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Pañca-upāsakavatthu

Yo pāṇanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañca-upāsake[2] ārabbha kathesi.

Tesu hi eko pāṇātipātāveramaṇisikkhāpadameva rakkhati, itare itarāni. Te ekadivasaṁ “ahaṁ dukkaraṁ karomi, dukkaraṁ rakkhāmī”ti vivādāpannā Satthu santikaṁ gantvā vanditvā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā ekasīlampi kaniṭṭhakaṁ akatvā “sabbāneva durakkhānī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

246. “Yo pāṇamatipāteti, musāvādañca bhāsati.
Loke adinnamādiyati, paradārañca gacchati.

---

1. Jīvitavuttiṁ anu-anallīnena (Sī), jīvitavuttiyā alīnena (Syā)
2. Pañcasata-upāsake (Sī), pañcasate upāsake (Ka)

247. Surāmerayapānañca, yo naro anuyuñjati.
Idheva meso lokasmiṁ, mūlaṁ khaṇati attano.

248. Evaṁ bho purisa jānāhi, pāpadhammā asaññatā.
Mā taṁ lobho adhammo ca, ciraṁ dukkhāya randhayun"ti.

Tattha **yo pāṇamatipātetī**ti yo sāhatthikādīsu chasu payogesu ekapayogenāpi parassa jīvitindriyaṁ upacchindati. **Musāvādan**ti paresaṁ atthabhañjanakaṁ musāvādañca bhāsati. **Loke adinnamādiyatī**ti imasmiṁ sattaloke theyyāvahārādīsu ekenapi avahārena parapariggahitaṁ ādiyati. **Paradārañca gacchatī**ti parassa rakkhitagopitesu bhaṇḍesu aparajjhanto uppathacāraṁ carati. **Surāmerayapānan**ti yassa kassaci surāya ceva merayassa ca pānaṁ. **Anuyuñjatī**ti sevati bahulīkaroti. **Mūlaṁ khaṇatī**ti tiṭṭhatu paraloko, so pana puggalo idha lokasmiṁyeva yena khettavatthu-ādinā mūlena patiṭṭhapeyya, tampi aṭṭhapetvā vā vissajjetvā vā suraṁ pivanto attano mūlaṁ khaṇati, anātho kapaṇo hutvā vicarati. **Evaṁ bho**ti pañcadussīlyakammakārakaṁ puggalaṁ ālapati. **Pāpadhammā**ti lāmakadhammā. **Asaññatā**ti kāyasaññatādirahitā. Acetasātipi pāṭho, acittakāti attho. **Lobho adhammo cā**ti lobho ceva doso ca. Ubhayampi hetaṁ akusalameva[1]. **Ciraṁ dukkhāya randhayun**ti cirakālaṁ nirayadukkhādīnaṁ atthāya taṁ ete dhammā mā randhentu mā mathentūti[2] attho.

Desanāvasāne te pañca upāsakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañca-upāsakavatthu sattamaṁ.

---

8. Tissadaharavatthu

Dadāti veti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Tissadaharaṁ nāma ārabbha kathesi.

---

1. Akusalamūlaṁ (Sī) 2. Maddentūti (Ka)

So kira Anāthapiṇḍikassa gahapatino Visākhāya upāsikāyāti pañcannaṁ ariyasāvakakoṭīnaṁ dānaṁ nindanto[1] vicari, asadisadānampi nindiyeva. Tesaṁ tesaṁ dānagge sītalaṁ labhitvā "sītalan"ti nindi, uṇhaṁ labhitvā "uṇhan"ti nindi. Appaṁ dentepi "kiṁ ime appamattakaṁ dentī"ti nindi, bahuṁ dentepi "imesaṁ gehe ṭhapanaṭṭhānaṁ maññe natthi, nanu nāma bhikkhūnaṁ yāpanamattaṁ dātabbaṁ, ettakaṁ yāgubhattaṁ niratthakameva vissajjatī"ti nindi. Attano pana ñātake ārabbha "aho amhākaṁ ñātakānaṁ gehaṁ catūhi disāhi āgatāgatānaṁ bhikkhūnaṁ opānabhūtan"ti[2] ādīni vatvā pasaṁsaṁ pavattesi. So panekassa Dovārikassa putto janapadaṁ vicarantehi vaḍḍhakīhi saddhiṁ vicaranto Sāvatthiṁ patvā pabbajito. Atha naṁ bhikkhū evaṁ manussānaṁ dānādīni nindantaṁ disvā "pariggaṇhissāma nan"ti cintetvā "āvuso tava ñātakā kahaṁ vasantī"ti pucchitvā "asukagāme nāmā"ti sutvāva katipaye dahare pesesuṁ. Te tattha gantvā gāmavāsikehi āsanasālāya nisīdāpetvā katasakkārā pucchiṁsu "imamhā gāmā nikkhamitvā pabbajito Tisso nāma daharo atthi, tassa katame ñātakā"ti. Manussā "idha kulagehato nikkhamitvā pabbajitadārako natthi, kiṁ nu kho ime vadantī"ti cintetvā "bhante eko Dovārikaputto vaḍḍhakīhi saddhiṁ vicaritvā pabbajitoti suṇoma, taṁ sandhāya vadetha maññe"ti āhaṁsu. Daharabhikkhū Tissassa tattha issarañātakānaṁ abhāvaṁ ñatvā Sāvatthiṁ gantvā "akāraṇameva bhante Tisso vilapanto vicaratī"ti taṁ pavattiṁ bhikkhūnaṁ ārocesuṁ. Bhikkhūpi taṁ Tathāgatassa ārocesuṁ.

Satthā "na bhikkhave idāneva vikatthento vicarati, pubbepi vikatthakova ahosī"ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṁ āharitvā—

"Bahumpi so vikattheyya, aññaṁ janapadaṁ gato.
Anvāgantvāna dūseyya, bhuñja bhoge kaṭāhakā"ti[3]—

Imaṁ **Kaṭāhajātakaṁ** vitthāretvā "bhikkhave yo hi puggalo parehi appake vā bahuke vā lūkhe vā paṇīte vā dinne aññesaṁ vā datvā

1. Pañcasatānampi ariyasāvakādīnaṁ dānaṁ paṭikkamanto (Sī)
2. Āpānabhūtanti (Sī)
3. Khu 5. 29 piṭṭhe.

attano adinne maṅku hoti, tassa jhānaṁ vā vipassanaṁ vā maggaphalādīni vā na uppajjantī”ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

249. “Dadāti ve yathāsaddhaṁ, yathāpasādanaṁ[1] jano.
Tattha yo ca maṅku hoti[2], paresaṁ pānabhojane.
Na so divā vā rattiṁ vā, samādhimadhigacchati.

250. Yassa cetaṁ samucchinnaṁ, mūlaghaccaṁ samūhataṁ.
Sa ve divā vā rattiṁ vā, samādhimadhigacchatī”ti.

Tattha **dadāti ve yathāsaddhan**ti lūkhapaṇītādīsu yaṁkiñci dento jano yathāsaddhaṁ attano saddhānurūpameva deti. **Yathāpasādanan**ti theranavādīsu cassa yasmiṁ yasmiṁ pasādo uppajjati, tassa dento yathāpasādanaṁ attano pasādānurūpameva deti. **Tatthā**ti tasmiṁ parassa dāne “mayā appaṁ vā laddhaṁ, lūkhaṁ vā laddhan”ti maṅkubhāvaṁ āpajjati. **Samādhin**ti so puggalo divā vā rattiṁ vā upacārappanāvasena vā maggaphalavasena vā samādhiṁ nādhigacchati. **Yassa cetan**ti yassa puggalassa etaṁ etesu ṭhānesu maṅkubhāvasaṅkhātaṁ akusalaṁ samucchinnaṁ mūlaghaccaṁ katvā arahattamaggañāṇena samūhataṁ, so vuttappakāraṁ samādhiṁ adhigacchatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Tissadaharavatthu aṭṭhamaṁ.

9. Pañca-upāsakavatthu

Natthi rāgasamo aggīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañca upāsake ārabbha kathesi.

Te kira dhammaṁ sotukāmā vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Buddhānañca “ayaṁ khattiyo, ayaṁ brāhmaṇo, ayaṁ aḍḍho, ayaṁ duggato, imassa uḷāraṁ katvā dhammaṁ desessāmi, imassa no”ti cittaṁ na uppajjati. Yaṁkiñci ārabbha dhammaṁ desento dhammagāravaṁ purakkhatvā

1. Yattha pasādanaṁ (Sī)
2. Tattha so maṅkubhāvaṁ vā (Sī), tattha yo maṅkuto hoti (Syā)

ākāsagaṅgaṁ otārento viya deseti. Evaṁ desentassa pana Tathāgatassa santike nisinnānaṁ tesaṁ eko nisinnakova niddāyi, eko aṅguliyā bhūmiṁ likhanto nisīdi, eko ekaṁ rukkhaṁ cālento nisīdi, eko ākāsaṁ ullokento nisīdi, eko pana sakkaccaṁ dhammaṁ assosi.

Ānandatthero Satthāraṁ bījayamāno tesaṁ ākāraṁ olokento Satthāraṁ āha "bhante tumhe imesaṁ mahāmeghagajjitaṁ gajjantā viya dhammaṁ desetha, ete pana tumhesupi dhammaṁ kathentesu idañcidañca karontā nisinnā"ti. Ānanda tvaṁ ete na jānāsīti. Āma na jānāmi bhanteti. Etesu hi yo esa niddāyanto nisinno, esa pañca jātisatāni sappayoniyaṁ nibbattitvā bhogesu sīsaṁ ṭhapetvā niddāyi, idānipissa niddāya titti natthi, nāssa kaṇṇaṁ mama saddo pavisatīti. Kiṁ pana bhante paṭipāṭiyā kathetha, udāhu antarantarāti. Ānanda etassa hi kālena manussattaṁ, kālena devattaṁ, kālena nāgattanti evaṁ antarantarā uppajjantassa upapattiyo sabbaññutaññāṇenāpi na sakkā paricchindituṁ. Paṭipāṭiyā panesa pañca jātisatāni nāgayoniyaṁ nibbattitvā niddāyantopi niddāya atittoyeva. Aṅguliyā bhūmiṁ likhanto nisinnapurisopi pañca jātisatāni gaṇḍuppādayoniyaṁ nibbattitvā bhūmiṁ khaṇi, idānipi bhūmiṁ khaṇantova mama saddaṁ na suṇāti. Esa rukkhaṁ cālento nisinnapurisopi paṭipāṭiyā pañca jātisatāni makkaṭayoniyaṁ nibbatti, idānipi pubbāciṇṇavasena rukkhaṁ cāletiyeva, nāssa kaṇṇaṁ mama saddo pavisati. Esa ākāsaṁ ulloketvā nisinnapurisopi pañca jātisatāni nakkhattapāṭhako hutvā nibbatti, idāni pubbāciṇṇavasena ajjāpi ākāsameva ulloketi, nāssa kaṇṇaṁ mama saddo pavisati. Esa sakkaccaṁ dhammaṁ suṇanto nisinnapuriso pana paṭipāṭiyā pañca jātisatāni tiṇṇaṁ vedānaṁ pāragū mantajjhāyakabrāhmaṇo hutvā nibbatti, idānipi mantaṁ saṁsandanto viya sakkaccaṁ suṇātīti.

Bhante tumhākaṁ dhammadesanā chavi-ādīni chinditvā aṭṭhimiñjaṁ āhacca tiṭṭhati, kasmā ime tumhesupi dhammaṁ desentesu sakkaccaṁ na suṇantīti. Ānanda mama dhammo sussavanīyoti saññaṁ karosi maññeti. Kiṁ pana bhante dussavanīyoti. Āma Ānandāti. Kasmā bhanteti. Ānanda

Buddhoti vā Dhammoti vā Saṁghoti vā padaṁ imehi sattehi anekesupi kappakoṭisatasahassesu asutapubbaṁ. Yasmā[1] imaṁ dhammaṁ sotuṁ na sakkontā anamatagge saṁsāre ime sattā anekavihitaṁ tiracchānakathaṁyeva suṇantā āgatā, tasmā surāpānakeḷimaṇḍalādīsu gāyantā naccantā vicaranti, dhammaṁ sotuṁ na sakkontīti. Kiṁ nissāya panete na sakkonti bhanteti.

Athassa Satthā "Ānanda rāgaṁ nissāya dosaṁ nissāya mohaṁ nissāya taṇhaṁ nissāya na sakkonti. Rāgaggisadiso aggi nāma natthi, so chārikampi asesetvā satte dahati. Kiñcāpi sattasūriyapātubhāvaṁ nissāya uppanno kappavināsako aggipi kiñci anavasesetvāva lokaṁ dahati, so pana aggi kadāciyeva dahati. Rāgaggino adahanakālo nāma natthi, tasmā rāgasamo vā aggi dosasamo vā gaho mohasamaṁ vā jālaṁ taṇhāsamā vā nadī nāma natthī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

251. "Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo gaho.
Natthi mohasamaṁ jālaṁ, natthi taṇhāsamā nadī"ti.

Tattha **rāgasamo**ti dhūmādīsu kiñci adassetvā antoyeva uṭṭhāya jhāpanavasena rāgena samo aggi nāma natthi. **Dosasamo**ti yakkhagaha-ajagaragahakumbhilagahādayo[2] ekasmiṁyeva attabhāve gaṇhituṁ sakkonti, dosagaho pana sabbattha ekantameva[3] gaṇhātīti dosena samo gaho nāma natthi. **Mohasaman**ti onandhanapariyonandhanaṭṭhena pana mohasamaṁ jālaṁ nāma natthi. **Taṇhāsamā**ti Gaṅgādīnaṁ nadīnaṁ puṇṇakālopi ūnakālopi sukkhakālopi paññāyati, taṇhāya pana puṇṇakālo vā sukkhakālo vā natthi, niccaṁ ūnāva paññāyatīti duppūraṇaṭṭhena taṇhāya samā nadī nāma natthīti attho.

Desanāvasāne sakkaccaṁ dhammaṁ suṇanto upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañca-upāsakavatthu navamaṁ.

---

1. Tasmā (Syā, Ka)
2. Yakkhagāha-ajagaragāhakumbhilagāhādayo (Sī, Ka)
3. Na Ekameva (Sī)

10. Meṇḍakaseṭṭhivatthu

Sudassaṁ vajjanti dhammadesanaṁ Satthā Bhaddiyanagaraṁ nissāya Jātiyāvane viharanto Meṇḍakaseṭṭhiṁ ārabbha kathesi.

Satthā kira Aṅguttarāpesu[1] cārikaṁ caranto Meṇḍakaseṭṭhino ca, bhariyāya cassa Candapadumāya, puttassa ca Dhanañcayaseṭṭhino, suṇisāya ca Sumanadeviyā, nattāya cassa Visākhāya, dāsassa ca Puṇṇassāti imesaṁ sotāpattiphalūpanissayaṁ disvā Bhaddiyanagaraṁ gantvā Jātiyāvane vihāsi. Meṇḍakaseṭṭhi Satthu āgamanaṁ assosi. Kasmā panesa Meṇḍakaseṭṭhi nāma jātoti? Tassa kira pacchimagehe aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthi-assa-usabhapamāṇā suvaṇṇameṇḍakā pathaviṁ bhinditvā piṭṭhiyā piṭṭhiṁ paharamānā uṭṭhahiṁsu. Tesaṁ mukhesu pañcavaṇṇānaṁ suttānaṁ geṇḍukā pakkhittā honti. Sappitelamadhuphāṇitādīhi vā vatthacchādanahiraññasuvaṇṇādīhi vā atthe sati tesaṁ mukhato geṇḍuke apanenti, ekassāpi Meṇḍakassa mukhato jambudīpavāsīnaṁ pahonakaṁ sappitelamadhuphāṇitavatthacchādanahiraññasuvaṇṇaṁ nikkhamati. Tato paṭṭhāya Meṇḍakaseṭṭhīti paññāyi.

Kiṁ panassa pubbakammanti? Vipassībuddhakāle kira esa Avarojassa nāma kuṭumbikassa bhāgineyyo mātulena samānanāmo Avarojo nāma ahosi. Athassa mātulo Satthu Gandhakuṭiṁ kātuṁ ārabhi. So tassa santikaṁ gantvā "mātula ubhopi saheva karomā"ti vatvā "ahaṁ aññehi saddhiṁ asādhāraṇaṁ katvā ekakova karissāmī"ti tena pana paṭikkhittakāle "imasmiṁ ṭhāne Gandhakuṭiyā katāya imasmiṁ nāma ṭhāne kuñjarasālaṁ nāma laddhuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā araññato dabbasambhāre āharāpetvā ekaṁ thambhaṁ suvaṇṇakhacitaṁ, ekaṁ rajatakhacitaṁ, ekaṁ maṇikhacitaṁ, ekaṁ sattaratanakhacitanti evaṁ tulāsaṅghātadvārakavāṭavātapānagopānasīchadaniṭṭhakā sabbāpi suvaṇṇādikhacitāva kāretvā Gandhakuṭiyā sammukhaṭṭhāne Tathāgatassa sattaratanamayaṁ kuñjarasālaṁ kāresi. Tassā upari ghanarattasuvaṇṇamayā kambalā pavāḷamayā sikharathūpikāyo[2] ahesuṁ. Kuñjarasālāya majjhe

1. Aṅguttarāpathesu (Syā), aṅguttaresu (Ka)
2. Ghanarattasuvaṇṇamayaṁ kapālaṁ pavāḷamayā sikharathupiyo (Sī), ghanarattasuvaṇṇaphalikapavāḷamayā tisso sikharathupiyo (Syā)

ṭhāne ratanamaṇḍapaṁ kāretvā dhammāsanaṁ patiṭṭhāpesi. Tassa ghanarattasuvaṇṇamayā pādā ahesuṁ, tathā catasso aṭaniyo. Cattāro pana suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā āsanassa catunnaṁ pādānaṁ heṭṭhā ṭhapesi, dve meṇḍake kārāpetvā pādapīṭhakāya heṭṭhā ṭhapesi, cha suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā maṇḍapaṁ parikkhipento ṭhapesi. Dhammāsanaṁ paṭhamaṁ suttamayehi rajjukehi vāyāpetvā majjhe suvaṇṇasuttamayehi upari muttamayehi suttehi vāyāpesi. Tassa candanamayo apassayo ahosi. Evaṁ kuñjarasālaṁ niṭṭhāpetvā sālāmahaṁ karonto aṭṭhasaṭṭhīhi bhikkhusatasahassehi[1] saddhiṁ Satthāraṁ nimantetvā cattāro māse dānaṁ datvā osānadivase ticīvaraṁ adāsi. Tattha saṁghanavakassa satasahassagghanikaṁ[2] pāpuṇi.

Evaṁ Vipassībuddhakāle puññakammaṁ katvā tato cuto devesu ca manussesu ca saṁsaranto imasmiṁ Bhaddakappe Bārāṇasiyaṁ mahābhogakule nibbattitvā Bārāṇasiseṭṭhi nāma ahosi. So ekadivasaṁ rājūpaṭṭhānaṁ gacchanto purohitaṁ disvā "kiṁ ācariya nakkhattamuhuttaṁ, upadhārethā"ti āha. Āma upadhāremi, kiṁ aññaṁ amhākaṁ kammanti. Tena hi kīdisaṁ janapadacārittanti[3]. Ekaṁ bhayaṁ bhavissatīti. Kiṁ bhayaṁ nāmāti. Chātakabhayaṁ seṭṭhīti. Kadā bhavissatīti. Ito tiṇṇaṁ saṁvaccharānaṁ accayenāti. Taṁ sutvā seṭṭhi bahuṁ kasikammaṁ kāretvā gehe vijjamānadhanenāpi dhaññameva gahetvā aḍḍhaterasāni koṭṭhasatāni kāretvā sabbakoṭṭhake vīhīhi paripūresi. Koṭṭhesu appahontesu cāṭi-ādīni pūretvā avasesaṁ bhūmiyaṁ āvāṭe katvā nikhaṇi. Nidhānāvasesaṁ mattikāya saddhiṁ madditvā bhittiyo limpāpesi.

So aparena samayena chātakabhaye sampatte yathānikkhittaṁ dhaññaṁ paribhuñjanto koṭṭhesu ca cāṭi-ādīsu ca nikkhittadhaññe parikkhīṇe parijane pakkosāpetvā āha "gacchatha tātā, pabbatapādaṁ pavisitvā jīvantā subhikkhakāle mama santikaṁ āgantukāmā āgacchatha, anāgantukāmā tattha tattheva jīvathā"ti. Te rodamānā assumukhā hutvā seṭṭhiṁ vanditvā khamāpetvā sattāhaṁ nisīditvā tathā akaṁsu. Tassa pana

1. Aṭṭhasaṭṭhiyā bhikkhusahassena (Sī), aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassehi (Syā)
2. Sahassagghanakaṁ (Sī)
3. Janapadacārikanti (Ka)

santike veyyāvaccakaro ekova Puṇṇo nāma dāso ohīyi, tena saddhiṁ seṭṭhijāyā seṭṭhiputto seṭṭhisuṇisāti pañceva janā ahesuṁ. Te bhūmiyaṁ āvāṭesu nihitadhaññepi parikkhīṇe bhittimattikaṁ pātetvā temetvā tato laddhadhaññena yāpayiṁsu. Athassa jāyā chātake avattharante mattikāya khīyamānāya bhittipādesu[1] avasiṭṭhamattikaṁ pātetvā temetvā aḍḍhāḷhakamattaṁ vīhiṁ labhitvā koṭṭetvā ekaṁ taṇḍulanāḷiṁ gahetvā "chātakakāle corā bahū hontī"ti corabhayena ekasmiṁ kuṭe pakkhipitvā pidahitvā bhūmiyaṁ nikhaṇitvā ṭhapesi. Atha naṁ seṭṭhi rājūpaṭṭhānato āgantvā āha "bhadde chātomhi, atthi kiñcī"ti. Sā vijjamānaṁ "natthī"ti avatvā "ekā taṇḍulanāḷi atthī"ti āha. Kahaṁ sāti. Corabhayena me nikhaṇitvā ṭhapitāti. Tena hi naṁ uddharitvā kiñci pacāhīti. "Sace yāguṁ pacissāmi, dve vāre labhassati. Sace bhattaṁ pacissāmi, ekavārameva labhissati, kiṁ pacāmi sāmī"ti āha. Amhākaṁ añño paccayo natthi, bhattaṁ bhuñjitvā marissāma, bhattameva pacāhīti. Sā bhattaṁ pacitvā pañca koṭṭhāse katvā seṭṭhino koṭṭhāsaṁ vaḍḍhetvā purato ṭhapesi.

Tasmiṁ khaṇe Gandhamādanapabbate Paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāti. Antosamāpattiyaṁ kira samāpattibalena jighacchā na bādhati. Samāpattito vuṭṭhitānaṁ pana balavatī hutvā udarapaṭalaṁ ḍayhantī viya uppajjati. Tasmā te labhanaṭṭhānaṁ oloketvā gacchanti. Taṁ divasaṁ ca tesaṁ dānaṁ datvā senāpatiṭṭhānādīsu aññatarasampattiṁ labhanti. Tasmā sopi dibbena cakkhunā olokento "sakalajambudīpe chātakabhayaṁ uppannaṁ, seṭṭhigehe ca pañcannaṁ janānaṁ nāḷikodanova pakko, saddhā nu kho ete, sakkhissanti vā mama saṅgahaṁ kātun"ti tesaṁ saddhabhāvañca saṅgahaṁ kātuṁ samatthabhāvañca disvā pattacīvaramādāya mahāseṭṭhissa purato dvāre ṭhitameva attānaṁ dassesi. So taṁ disvā pasannacitto "pubbepi mayā dānassa adinnattā evarūpaṁ chātakaṁ diṭṭhaṁ, idaṁ kho pana bhattaṁ maṁ ekadivasameva rakkheyya. Ayyassa pana dinnaṁ anekāsu kappakoṭīsu mama hitasukhāvahaṁ bhavissatī"ti taṁ bhattapātiṁ apanetvā Paccekabuddhaṁ upasaṅkamitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā gehaṁ pavesetvā āsane

1. Bhittipādāyeva (Sī)

nisinnassa pāde dhovitvā suvaṇṇapādapīṭhe ṭhapetvā bhattapātimādāya Paccekabuddhassa patte okiri. Upaḍḍhāvasese bhatte Paccekabuddho hatthena pattaṁ pidahi. Atha naṁ "bhante ekāya taṇḍulanāḷiyā pañcannaṁ janānaṁ pakka-odanassa ayaṁ eko koṭṭhāso, imaṁ dvidhā kātuṁ na sakkā. Mā mayhaṁ idhaloke saṅgahaṁ karotha, ahaṁ niravasesaṁ dātukāmomhī"ti vatvā sabbaṁ bhattamadāsi. Datvā ca pana patthanaṁ paṭṭhapesi "mā bhante puna nibbattanibbattaṭṭhāne evarūpaṁ chātakabhayaṁ addasaṁ, ito paṭṭhāya sakalajambudīpavāsīnaṁ bījabhattaṁ dātuṁ samattho bhaveyyaṁ, sahatthena kammaṁ katvā jīvikaṁ na kappeyyaṁ, aḍḍhaterasa koṭṭhasatāni sodhāpetvā sīsaṁ nhāyitvā tesaṁ dvāre nisīditvā uddhaṁ olokitakkhaṇeyeva me rattasālidhārā patitvā sabbakoṭṭhe pūreyyuṁ. Nibbattanibbattaṭṭhāne ca ayameva bhariyā, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū"ti.

Bhariyāpissa "mama sāmike jighacchāya pīḷiyamāne na sakkā mayā bhuñjitun"ti cintetvā attano koṭṭhāsaṁ Paccekabuddhassa datvā patthanaṁ paṭṭhapesi "bhante idāni nibbattanibbattaṭṭhāne evarūpaṁ chātakabhayaṁ na passeyyaṁ, bhattathālikaṁ purato katvā sakalajambudīpavāsīnaṁ bhattaṁ dentiyāpi ca me yāva na uṭṭhahissāmi, tāva gahitagahitaṭṭhānaṁ pūritameva hotu. Ayameva sāmiko, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū"ti. Puttopissa attano koṭṭhāsaṁ Paccekabuddhassa datvā patthanaṁ paṭṭhapesi "bhante ito paṭṭhāya evarūpaṁ chātakabhayaṁ na passeyyaṁ, ekañca me sahassathavikaṁ gahetvā sakalajambudīpavāsīnaṁ kahāpaṇaṁ dentassāpi ayaṁ sahassathavikā paripuṇṇāva hotu, imeyeva mātāpitaro hontu, ayaṁ bhariyā, ayaṁ dāso hotū"ti.

Suṇisāpissa attano koṭṭhāsaṁ Paccekabuddhassa datvā patthanaṁ paṭṭhapesi "ito paṭṭhāya evarūpaṁ chātakabhayaṁ na passeyyaṁ, ekañca me dhaññapiṭakaṁ purato ṭhapetvā sakalajambudīpavāsīnaṁ bījabhattaṁ dentiyāpi khīṇabhāvo mā paññāyittha, nibbattanibbattaṭṭhāne imeyeva sasurā hontu, ayameva sāmiko, ayameva dāso hotū"ti. Dāsopi attano koṭṭhāsaṁ Paccekabuddhassa datvā patthanaṁ

paṭṭhapesi “ito paṭṭhāya evarūpaṁ chātakabhayaṁ na passeyyaṁ, sabbe ime sāmikā hontu, kasantassa ca me ito tisso, etto tisso, majjhe ekāti dāru-ambaṇamattā satta satta sītāyo gacchantū”ti. So taṁ divasaṁ senāpatiṭṭhānaṁ patthetvā laddhuṁ samatthopi sāmikesu sinehena “imeyeva me sāmikā hontū”ti patthanaṁ paṭṭhapesi. Paccekabuddho sabbesampi vacanāvasāne “evaṁ hotū”ti vatvā—

“Icchitaṁ patthitaṁ tuyhaṁ, khippameva samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā.
Icchitaṁ patthitaṁ tuyhaṁ, khippameva samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā”ti—

Paccekabuddhagāthāhi anumodanaṁ katvā “mayā imesaṁ cittaṁ pasādetuṁ vaṭṭatī”ti cintetvā “yāva Gandhamādanapabbatā ime maṁ passantū”ti adhiṭṭhahitvā pakkāmi. Tepi oloketvāva aṭṭhaṁsu. So gantvā taṁ bhattaṁ pañcahi Paccekabuddhasatehi saddhiṁ saṁvibhaji. Taṁ tassānubhāvena sabbesampi pahoti. Te olokentāyeva aṭṭhaṁsu.

Atikkante pana majjhanhike seṭṭhibhariyā ukkhaliṁ dhovitvā pidahitvā ṭhapesi. Seṭṭhipi jighacchāya pīḷito nipajjitvā niddaṁ okkami. So sāyanhe pabujjhitvā bhariyaṁ āha “bhadde ativiya chātomhi, atthi nu kho ukkhaliyā tale jhāmakasitthānī”ti. Sā dhovitvā ukkhaliyā ṭhapitabhāvaṁ jānantīpi “natthī”ti avatvā “ukkhaliṁ vivaritvā ācikkhissāmī”ti uṭṭhāya ukkhalimūlaṁ gantvā ukkhaliṁ vivari, tāvadeva sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa pūrā ukkhali pidhānaṁ ukkhipitvā aṭṭhāsi. Sā taṁ disvāva pītiyā phuṭṭhasarīrā seṭṭhiṁ āha “uṭṭhehi sāmi, ahaṁ ukkhaliṁ dhovitvā pidahiṁ, sā pana sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa pūrā, puññāni nāma kattabbarūpāni, dānaṁ nāma kattabbayuttakaṁ. Uṭṭhehi sāmi bhuñjassū”ti. Sā dvinnaṁ pitāputtānaṁ bhattaṁ adāsi. Tesu bhutvā uṭṭhitesu suṇisāya saddhiṁ nisīditvā bhuñjitvā puṇṇassa bhattaṁ adāsi. Gahitagahitaṭṭhānaṁ na khīyati, kaṭacchunā sakiṁ gahitaṭṭhānameva paññāyati. Taṁdivasameva koṭṭhādayo pubbe pūritaniyāmeneva puna pūrayiṁsu. “Seṭṭhissa gehe bhattaṁ uppannaṁ, bījabhattehi atthikā āgantvā gaṇhantū”ti

nagare ghosanaṁ kāresi. Manussā tassa gehato bījabhattaṁ gaṇhiṁsu. Sakalajambudīpavāsino taṁ nissāya jīvitaṁ labhiṁsuyeva.

So tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu saṁsaranto imasmiṁ Buddhuppāde Bhaddiyanagare seṭṭhikule nibbatti. Bhariyāpissa mahābhogakule nibbattitvā vayappattā tasseva gehaṁ agamāsi. Tassa taṁ pubbakammaṁ nissāya pacchāgehe pubbe vuttappakārā Meṇḍakā uṭṭhahiṁsu. Puttopi nesaṁ puttova, suṇisā suṇisāva, dāso dāsova ahosi. Athekadivasaṁ seṭṭhi attano puññaṁ vīmaṁsitukāmo aḍḍhaterasāni koṭṭhasatāni sodhāpetvā sīsaṁ nhāto dvāre nisīditvā uddhaṁ olokesi. Sabbānipi vuttappakārānaṁ rattasālīnaṁ pūrayiṁsu. So sesānampi puññāni vīmaṁsitukāmo bhariyañca puttādayo ca "tumhākampi puññāni vīmaṁsissathā"ti āha.

Athassa bhariyā sabbālaṅkārehi[1] alaṅkaritvā mahājanassa passantasseva taṇḍule mināpetvā[2] tehi bhattaṁ pacāpetvā dvārakoṭṭhake paññattāsane nisīditvā suvaṇṇakaṭacchuṁ ādāya "bhattena atthikā āgacchantū"ti ghosāpetvā āgatāgatānaṁ upanītabhājanāni pūretvā adāsi. Sakaladivasampi dentiyā kaṭacchunā gahitaṭṭhānameva paññāyati. Tassā pana purimabuddhānampi bhikkhusaṁghassa vāmahatthena ukkhaliṁ dakkhiṇahatthena kaṭacchuṁ gahetvā evameva patte pūretvā bhattassa dinnattā vāmahatthatalaṁ pūretvā padumalakkhaṇaṁ nibbatti, dakkhiṇahatthatalaṁ pūretvā candalakkhaṇaṁ nibbatti. Yasmā pana vāmahatthato dhammakaraṇaṁ[3] ādāya bhikkhusaṁghassa udakaṁ parissāvetvā dadamānā aparāparaṁ vicari, tenassā dakkhiṇapādatalaṁ pūretvā candalakkhaṇaṁ nibbatti, vāmapādatalaṁ pūretvā padumalakkhaṇaṁ nibbatti. Tassā iminā kāraṇena Candapadumāti nāmaṁ kariṁsu.

Puttopissa sīsaṁ nhāto sahassathavikaṁ ādāya "kahāpaṇehi atthikā āgacchantū"ti vatvā āgatāgatānaṁ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Thavikāya kahāpaṇasahassaṁ ahosiyeva. Suṇisāpissa sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā vīhipiṭakaṁ ādāya ākāsaṅgaṇe nisinnā "bījabhattehi atthikā āgacchantū"ti vatvā āgatāgatānaṁ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Piṭakaṁ yathāpūritameva ahosi.

---

1. Sabbālaṅkāraṁ (Sī)
2. Taṇḍulaṁ ekanāḷimattaṁ gahetvā (Ka)
3. Dhammakarakaṁ (Ka)

Dāsopissa sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā suvaṇṇayugesu suvaṇṇayottehi goṇe yojetvā suvaṇṇapatodayaṭṭhiṁ ādāya dvinnaṁ goṇānaṁ gandhapañcaṅgulikāni datvā visāṇesu suvaṇṇakosake paṭimuñcitvā khettaṁ gantvā pājesi. Ito tisso, etto tisso, majjhe ekāti satta sītā bhijjitvā agamaṁsu. Jambudīpavāsino bhattabījahiraññasuvaṇṇādīsu yathārucitaṁ seṭṭhigehatoyeva gaṇhiṁsu. Ime pañca mahāpuññā.

Evaṁ mahānubhāvo seṭṭhi "Satthā kira āgato"ti sutvā "Satthu paccuggamanaṁ karissāmī"ti nikkhamanto antarāmagge titthiye disvā tehi "kasmā tvaṁ gahapati kiriyavādo samāno akiriyavādassa samaṇassa Gotamassa santikaṁ gacchasī"ti nivāriyamānopi tesaṁ vacanaṁ anādiyitvā gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Athassa Satthā anupubbiṁ kathaṁ kathesi. So desanāvasāne sotāpattiphalaṁ patvā Satthu titthiyehi avaṇṇaṁ vatvā attano nivāritabhāvaṁ ārocesi. Atha naṁ Satthā "gahapati ime sattā nāma mahantampi attano dosaṁ na passanti, avijjamānampi paresaṁ dosaṁ vijjamānaṁ katvā tattha tattha bhusaṁ viya opunantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

252. "Sudassaṁ vajjamaññesaṁ, attano pana duddasaṁ.
Paresaṁ hi so vajjāni, opunāti yathā bhusaṁ.
Attano pana chādeti, kaliṁva kitavā saṭho"ti.

Tattha **sudassaṁ vajjan**ti parassa aṇumattampi vajjaṁ khalitaṁ sudassaṁ sukheneva passituṁ sakkā, attano pana atimahantampi duddasaṁ. **Paresaṁ hī**ti teneva kāraṇena so puggalo saṁghamajjhādīsu paresaṁ vajjāni uccaṭṭhāne ṭhapetvā bhusaṁ opunanto viya opunāti. **Kaliṁva kitavā saṭho**ti ettha sakuṇesu aparajjhanabhāvena[1] attabhāvo kali nāma, sākhabhaṅgādikaṁ paṭicchādanaṁ kitavā nāma, sākuṇiko saṭho nāma. Yathā sakuṇaluddako sakuṇe gahetvā māretukāmo kitavā viya attabhāvaṁ paṭicchādeti, evaṁ attano vajjaṁ chādetīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Meṇḍakaseṭṭhivatthu dasamaṁ.

---

1. Aparajjhanavasena (Syā)

11. Ujjhānasaññittheravatthu

Paravajjānupassissāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Ujjhānasaññiṁ nāma ekaṁ theraṁ ārabbha kathesi.

So kira "ayaṁ evaṁ nivāseti, evaṁ pārupatī"ti bhikkhūnaṁ antarameva[1] gavesanto vicarati. Bhikkhū "asuko nāma bhante thero evaṁ karotī"ti Satthu ārocesuṁ. Satthā "bhikkhave vattasīse ṭhatvā evaṁ ovadanto ananupavādo. Yo pana niccaṁ ujjhānasaññitāya paresaṁ antaraṁ pariyesamāno evaṁ vatvā vicarati, tassa jhānādīsu ekopi viseso nuppajjati, kevalaṁ āsavāyeva vaḍḍhantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

253. "Paravajjānupassissa, niccaṁ ujjhānasaññino.
Āsavā tassa vaḍḍhanti, ārā so āsavakkhayā"ti.

Tattha **ujjhānasaññino**ti evaṁ nivāsetabbaṁ evaṁ pārupitabbanti paresaṁ antaragavesitāya[2] ujjhānabahulassa puggalassa jhānādīsu ekadhammopi na vaḍḍhati, atha kho āsavāva tassa vaḍḍhanti. Teneva kāraṇena so arahattamaggasaṅkhātā āsavakkhayā ārā dūraṁ gatova[3] hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Ujjhānasaññittheravatthu ekādasamaṁ.

---

12. Subhaddaparibbājakavatthu

Ākāseti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Kusinārāyaṁ upavattane Mallānaṁ Sālavane parinibbānamañcake nipanno Subhaddaṁ paribbājakaṁ ārabbha kathesi.

So kira atīte kaniṭṭhabhātari ekasmiṁ sasse navakkhattuṁ aggadānaṁ dente dānaṁ dātuṁ anicchanto osakkitvā avasāne adāsi. Tasmā paṭhamabodhiyampi majjhimabodhiyampi Satthāraṁ daṭṭhuṁ nālattha. Pacchimabodhiyaṁ pana Satthu parinibbānakāle "ahaṁ tīsu pañhesu attano kaṅkhaṁ mahallake

---

1. Randhameva (Sī) 2. Randhagavesitāya (Sī) 3. Dūratova (Syā)

paribbājake pucchitvā samaṇaṁ Gotamaṁ ‘daharo’ti saññāya na pucchiṁ, tassa ca dāni parinibbānakālo, pacchā me samaṇassa Gotamassa apucchitakāraṇā vippaṭisāro uppajjeyyā”ti Satthāraṁ upasaṅkamitvā Ānandattherena nivāriyamānopi Satthārā okāsaṁ katvā “Ānanda mā Subhaddaṁ nivārayi, pucchatu maṁ pañhan”ti vutte antosāṇiṁ pavisitvā heṭṭhāmañcake nisinno “bho samaṇa kiṁ nu kho ākāse padaṁ nāma atthi, ito bahiddhā samaṇo nāma atthi, saṅkhārā sassatā nāma atthī”ti ime pañhe pucchi. Athassa Satthā tesaṁ abhāvaṁ ācikkhanto imāhi gāthāhi dhammaṁ desesi—

254. Ākāseva padaṁ natthi, samaṇo natthi bāhire.
Papañcābhiratā pajā, nippapañcā Tathāgatā.

255. Ākāseva padaṁ natthi, samaṇo natthi bāhire.
Saṅkhārā sassatā natthi, natthi Buddhānamiñjitan”ti.

Tattha **padan**ti imasmiṁ ākāse vaṇṇasaṇṭhānavasena evarūpanti paññāpetabbaṁ kassaci padaṁ nāma natthi. **Bāhire**ti mama sāsanato bahiddhā maggaphalaṭṭho samaṇo nāma natthi. **Pajā**ti ayaṁ sattalokasaṅkhātā pajā taṇhādīsu papañcesuyevābhiratā. **Nippapañcā**ti bodhimūleyeva sabbapapañcānaṁ samucchinnattā nippapañcā Tathāgatā. **Saṅkhārā**ti pañcakkhandhā. Tesu hi ekopi sassato nāma natthi. **Iñjitan**ti Buddhānaṁ pana taṇhāmānādīsu iñjitesu yena saṅkhārā sassatāti gaṇheyya, taṁ ekaṁ iñjitampi nāma natthīti attho.

Desanāvasāne Subhaddo anāgāmiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Subhaddaparibbājakavatthu dvādasamaṁ.

Malavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhārasamo vaggo.

19. Dhammaṭṭhavagga

1. Vinicchayamahāmattavatthu

Na tena hotīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Vinicchayamahāmatte ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi bhikkhū Sāvattiyaṁ Uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkantā nagaramajjhena vihāraṁ āgacchanti. Tasmiṁ khaṇe megho uṭṭhāya pāvassi. Te sammukhāgataṁ vinicchayasālaṁ pavisitvā Vinicchayamahāmatte lañjaṁ gahetvā sāmike asāmike karonte disvā "aho ime adhammikā, mayaṁ pana 'ime dhammena vinicchayaṁ karontī'ti saññino ahumhā"ti cintetvā vasse vigate vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisinnā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "na bhikkhave chandādivasikā hutvā sāhasena atthaṁ vinicchinantā dhammaṭṭhā nāma honti, aparādhaṁ pana anuvijjitvā aparādhānurūpaṁ asāhasena vinicchayaṁ karontā eva dhammaṭṭhā nāma hontī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

256. "Na tena hoti dhammaṭṭho, yenatthaṁ sāhasā[1] naye.
Yo ca atthaṁ anatthañca, ubho niccheyya paṇḍito.

257. Asāhasena dhammena, samena nayatī pare.
Dhammassa gutto medhāvī, 'dhammaṭṭho'ti pavuccatī"ti.

Tattha **tenā**ti ettakeneva kāraṇena. **Dhammaṭṭho**ti rājā hi attano kātabbe vinicchayadhamme ṭhitopi dhammaṭṭho nāma na hoti. **Yenā**ti yena kāraṇena. **Atthan**ti otiṇṇaṁ vinicchitabbaṁ atthaṁ. **Sāhasā naye**ti chandādīsu patiṭṭhito sāhasena musāvādena viniccheyya. Yo hi chande patiṭṭhāya ñātīti vā mittoti vā musā vatvā[2] asāmikameva sāmikaṁ karoti, dose patiṭṭhāya attano verīnaṁ musā vatvā sāmikameva asāmikaṁ karoti, mohe patiṭṭhāya lañjaṁ gahetvā

---

1. Sahasā (Sī, Syā)
2. Attano ñātiṁ vā mittaṁ vā musā vatvā (Sī), attano ñātiṁ vā mittaṁ vā musāvādaṁ vatvā (Syā)

vinicchayakāle aññavihito viya ito cito ca olokento musā vatvā "iminā jitaṁ, ayaṁ parājito"ti paraṁ nīharati, bhaye patiṭṭhāya kassacideva issarajātikassa parājayaṁ pāpuṇantassāpi jayaṁ āropeti, ayaṁ sāhasena atthaṁ neti nāma. Eso dhammaṭṭho nāma na hotīti attho. **Atthaṁ anatthañcā**ti bhūtañca abhūtañca kāraṇaṁ. **Ubho niccheyyā**ti yo pana paṇḍito ubho atthānatthe vinicchinitvā vadati. **Asāhasenā**ti amusāvādena. **Dhammenā**ti vinicchayadhammena, na chandādivasena. **Samenā**ti aparādhānurūpeneva pare nayati, jayaṁ vā parājayaṁ vā pāpeti. **Dhammassa gutto**ti so dhammagutto dhammarakkhito dhammojapaññāya samannāgato medhāvī vinicchayadhamme ṭhitattā dhammaṭṭhoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Vinicchayamahāmattavatthu paṭhamaṁ.

---

2. Chabbaggiyavatthu

Na tena paṇḍito hotīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto chabbaggiye ārabbha kathesi.

Te kira vihārepi gāmepi bhattaggaṁ ākulaṁ karontā vicaranti. Athekadivase bhikkhū gāme bhattakiccaṁ katvā āgate[1] dahare sāmaṇere ca pucchiṁsu "kīdisaṁ āvuso bhattaggan"ti. Bhante mā pucchatha, chabbaggiyā "mayameva viyattā, mayameva paṇḍitā, ime paharitvā sīse kacavaraṁ ākiritvā nīharissāmā"ti vatvā amhe piṭṭhiyaṁ gahetvā kacavaraṁ okirantā bhattaggaṁ ākulaṁ akaṁsūti. Bhikkhū Satthu santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "nāhaṁ bhikkhave bahuṁ bhāsitvā pare viheṭhayamānaṁ 'paṇḍito'ti vadāmi, kheminaṁ pana averīnaṁ abhayameva paṇḍitoti vadāmī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

258. "Na tena paṇḍito hoti, yāvatā bahu bhāsati.
Khemī averī abhayo, 'paṇḍito'ti pavuccatī"ti.

---

1. Āgatā (Sī)

Tattha **yāvatā**ti yattakena kāraṇena saṁghamajjhādīsu bahuṁ katheti, tena paṇḍito nāma na hoti. Yo pana sayaṁ khemī pañcannaṁ verānaṁ abhāvena averī nibbhayo, yaṁ vā āgamma mahājanassa bhayaṁ na hoti, so paṇḍito nāma hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Chabbaggiyavatthu dutiyaṁ.

---

3. Ekudānattherakhīṇāsavavatthu

Na tāvatāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Ekudānattheraṁ nāma khīṇāsavaṁ ārabbha kathesi.

So kira ekakova ekasmiṁ vanasaṇḍe viharati, ekamevassa udānaṁ paguṇaṁ—

"Adhicetaso appamajjato,
Munino monapathesu sikkhato.
Sokā na bhavanti tādino,
Upasantassa sadā satīmato"ti[1].

So kira uposathadivasesu sayameva dhammassavanaṁ ghosetvā imaṁ gāthaṁ vadati. Pathavi-undriyanasaddo viya devatānaṁ sādhukārasaddo hoti. Athekasmiṁ uposathadivase pañcapañcasataparivārā dve tipiṭakadharā bhikkhū tassa vasanaṭṭhānaṁ agamaṁsu. So te disvāva tuṭṭhamānaso "sādhu vo kataṁ idha āgacchantehi, ajja mayaṁ tumhākaṁ dhammaṁ suṇissāmā"ti āha. Atthi[2] pana āvuso idha dhammaṁ sotukāmāti[3]. Atthi bhante, ayaṁ vanasaṇḍo dhammassavanadivase devatānaṁ sādhukārasaddena ekaninnādo hotīti. Tesu eko tipiṭakadharo dhammaṁ osāresi, eko kathesi. Ekadevatāpi sādhukāraṁ nādāsi. Te āhaṁsu "tvaṁ āvuso dhammassavanadivase imasmiṁ vanasaṇḍe devatā mahantena saddena sādhukāraṁ dentīti vadesi, kiṁ nāmetan"ti. Bhante aññesu divasesu sādhukārasaddena ekaninnādo eva hoti, na ajja

---

1. Vi 2. 77; Khu 1. 128 piṭṭhesu. 2. Natthi (Sī) 3. Sotāroti (Sī, Syā)

pana jānāmi "kimetan"ti. Tena hi āvuso tvaṁ tāva dhammaṁ kathehīti. So bījaniṁ gahetvā āsane nisinno tameva gāthaṁ vadesi. Devatā mahantena saddena sādhukāramadaṁsu. Atha nesaṁ parivārā bhikkhū ujjhāyiṁsu "imasmiṁ vanasaṇḍe devatā mukholokanena sādhukāraṁ dadanti, tipiṭakadharabhikkhūsu ettakaṁ bhaṇantesupi kiñci pasaṁsanamattampi[1] avatvā ekena mahallakattherena ekagāthāya kathitāya mahāsaddena sādhukāraṁ dadantī"ti. Tepi vihāraṁ gantvā Satthu tamatthaṁ ārocesuṁ.

Satthā "nāhaṁ bhikkhave yo bahumpi uggaṇhati vā bhāsati vā, taṁ dhammadharoti vadāmi. Yo pana ekampi gāthaṁ uggaṇhitvā saccāni paṭivijjhati, ayaṁ dhammadharo nāmā"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

259. "Na tāvatā dhammadharo, yāvatā bahu bhāsati.
Yo ca appampi sutvāna, dhammaṁ kāyena passati.
Sa ve dhammadharo hoti, yo dhammaṁ nappamajjatī"ti.

Tattha **yāvatā**ti yattakena uggahaṇadhāraṇavācanādinā kāraṇena bahuṁ bhāsati, tāvattakena dhammadharo na hoti, vaṁsānurakkhako pana paveṇipālako nāma hoti. **Yo ca appampī**ti yo pana appamattakampi sutvā dhammamanvāya atthamanvāya dhammānudhammappaṭipanno hutvā nāmakāyena dukkhādīni parijānanto catusaccadhammaṁ passati, sa ve dhammadharo hoti. **Yo dhammaṁ nappamajjatī**ti yopi āraddhavīriyo hutvā ajja ajjevāti paṭivedhaṁ ākaṅkhanto dhammaṁ nappamajjati, ayampi dhammadharoyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Ekudānakhīṇāsavattheravatthu tatiyaṁ.

---

4. Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

Na tena thero so hotīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Lakuṇḍakabhaddiyattheraṁ ārabbha kathesi.

---

1. Vacanamattampi (Sī)

Ekadivasaṁ hi tasmiṁ there Satthu upaṭṭhānaṁ gantvā pakkantamatte[1] tiṁsamattā āraññikā bhikkhū taṁ passantā eva āgantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdiṁsu. Satthā tesaṁ arahattūpanissayaṁ disvā imaṁ pañhaṁ pucchi "ito gataṁ ekaṁ theraṁ passathā"ti. Na passāma bhanteti. Kiṁ nu diṭṭho voti. Ekaṁ bhante sāmaṇeraṁ passimhāti. Na so bhikkhave sāmaṇero, thero eva soti. Ativiya khuddako bhanteti. "Nāhaṁ bhikkhave mahallakabhāvena therāsane nisinnamattakena theroti vadāmi. Yo pana saccāni paṭivijjhitvā mahājanassa ahiṁsakabhāve ṭhito, ayaṁ thero nāmā"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

260. "Na tena thero so hoti, yenassa palitaṁ siro.
Paripakko vayo tassa, 'moghajiṇṇo'ti vuccati.

261. Yamhi saccañca dhammo ca, ahiṁsā saṁyamo damo.
Sa ve vantamalo dhīro, 'thero'iti pavuccatī"ti.

Tattha **paripakko**ti pariṇato[2], vuḍḍhabhāvaṁ pattoti attho. **Moghajiṇṇo**ti anto therakarānaṁ dhammānaṁ abhāvena tucchajiṇṇo nāma. **Yamhi saccañca dhammo cā**ti yamhi pana puggale soḷasahākārehi paṭividdhattā catubbidhaṁ saccaṁ, ñāṇena sacchikatattā navavidho lokuttaradhammo ca atthi. **Ahiṁsā**ti ahiṁsanabhāvo. Desanāmattametaṁ, yamhi pana catubbidhāpi appamaññābhāvanā atthīti attho. **Saṁyamo damo**ti sīlañceva indriyasaṁvaro ca. **Vantamalo**ti maggañāṇena nīhaṭamalo. **Dhīro**ti dhitisampanno. **Thero**ti so imehi thirabhāvakārakehi samannāgatattā theroti vuccatīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsūti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu catutthaṁ.

---

1. Pakkamante (Sī) 2. Parijiṇṇo (Sī)

5. Sambahulabhikkhuvatthu

Na vākkaraṇamattenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye dahare ceva sāmaṇere ca attano dhammācariyānameva cīvararajanādīni veyyāvaccāni karonte disvā ekacce therā cintayiṁsu "mayampi byañjanasamaye kusalā, amhākameva kiñci natthi. Yaṁnūna mayaṁ Satthāraṁ upasaṅkamitvā evaṁ vadeyyāma 'bhante mayaṁ byañjanasamaye kusalā, aññesaṁ santike dhammaṁ uggaṇhitvāpi imesaṁ santike asodhetvā mā sajjhāyitthāti daharasāmaṇere āṇāpethā'ti. Evañhi amhākaṁ lābhasakkāro vaḍḍhissatī"ti. Te Satthāraṁ upasaṅkamitvā tathā vadiṁsu.

Satthā tesaṁ vacanaṁ sutvā "imasmiṁ sāsane paveṇivaseneva evaṁ vattuṁ labhati, ime pana lābhasakkāre nissitāti ñatvā ahaṁ tumhe vākkaraṇamattena sādhurūpāti na vadāmi. Yassa panete issādayo dhammā arahattamaggena samucchinnā, eso eva sādhurūpo"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

262. "Na vākkaraṇamattena, vaṇṇapokkharatāya vā.
Sādhurūpo naro hoti, issukī maccharī saṭho.

263. Yassa cetaṁ samucchinnaṁ, mūlaghaccaṁ samūhataṁ.
Sa vantadoso medhāvī, sādhurūpoti vuccatī"ti.

Tattha **na vākkaraṇamattenā**ti vacīkaraṇamattena saddalakkhaṇasampannavacanamattena. **Vaṇṇapokkharatāya vā**ti sarīravaṇṇassa manāpabhāvena vā. **Naro**ti ettakeneva kāraṇena paralābhādīsu issāmanako pañcavidhena maccherena samannāgato kerāṭikabhāvena[1] saṭho naro sādhurūpo na hoti. **Yassa cetan**ti yassa ca puggalassetaṁ issādidosajātaṁ arahattamaggañāṇena samūlakaṁ chinnaṁ, mūlaghātaṁ katvā

1. Kerāṭikapakkhabhajanena (Sī, Syā)

samūhataṁ, so vantadoso dhammojapaññāya samannāgato sādhurūpoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu pañcamaṁ.

6. Hatthakavatthu

Na muṇḍakena samaṇoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Hatthakaṁ ārabbha kathesi.

So kira vādakkhitto "tumhe asukavelāya asukaṭṭhānaṁ nāma āgaccheyyātha, vādaṁ karissāmā"ti vatvā puretarameva tattha gantvā "passatha, titthiyā mama bhayena nāgatā, esova pana nesaṁ parājayo"ti-ādīni vatvā vādakkhitto aññenaññaṁ paṭicaranto vicarati. Satthā "Hatthako kira evaṁ karotī"ti sutvā taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ Hatthaka evaṁ karosī"ti pucchitvā "saccan"ti vutte "kasmā evaṁ karosi. Evarūpañhi musāvādaṁ karonto sīsamuṇḍanādimatteneva[1] samaṇo nāma na hoti. Yo pana aṇūni vā thūlāni vā pāpāni sametvā ṭhito, ayameva samaṇo"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

264. "Na muṇḍakena samaṇo, abbato alikaṁ bhaṇaṁ.
Icchālobhasamāpanno, samaṇo kiṁ bhavissati.

256. Yo ca sameti pāpāni, aṇuṁ thūlāni sabbaso.
Samitattā hi pāpānaṁ, 'samaṇo'ti pavuccatī"ti.

Tattha **muṇḍakenā**ti sīsamuṇḍanamattena. **Abbato**ti sīlavatena ca dhutaṅgavatena ca virahito. **Alikaṁ bhaṇan**ti musāvādaṁ bhaṇanto asampattesu[2] ārammaṇesu icchāya pattesu ca[3] lobhena samannāgato samaṇo nāma kiṁ bhavissati. **Sametī**ti yo ca parittāni

1. Sīsamuṇḍanādinā vicaraṇamatteneva (Sī) 2. Appamattesu (Ka)
3. Mahattesu ca (Ka)

vā mahantāni vā pāpāni vūpasameti, so tesaṁ samitattā samaṇoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Hatthakavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Na tena bhikkhu so hotīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira bāhirasamaye pabbajitvā bhikkhaṁ caranto cintesi "samaṇo Gotamo attano sāvake bhikkhāya caraṇena[1] 'bhikkhū'ti vadati, mampi[2] 'bhikkhū'ti vattuṁ vaṭṭatī"ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā "bho Gotama ahampi bhikkhaṁ caritvā jīvāmi, mampi[3] 'bhikkhū'ti vadehī"ti āha. Atha naṁ Satthā "nāhaṁ brāhmaṇa bhikkhanamattena bhikkhūti vadāmi. Na hi vissaṁ dhammaṁ samādāya vattanto bhikkhu nāma hoti. Yo pana sabbasaṅkhāresu saṅkhāya carati, so bhikkhu nāmā"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

266. "Na tena bhikkhu so hoti, yāvatā bhikkhate pare.
Vissaṁ dhammaṁ samādāya, bhikkhu hoti na tāvatā.

267. Yodha puññañca pāpañca, bāhetvā brahmacariyavā.
Saṅkhāya loke carati, sa ve 'bhikkhū'ti vuccatī"ti.

Tattha **yāvatā**ti yattakena pare bhikkhate, tena bhikkhanamattena bhikkhu nāma na hoti. **Vissan**ti visamaṁ dhammaṁ, vissagandhaṁ vā kāyakammādikaṁ dhammaṁ samādāya caranto bhikkhu nāma na hoti. **Yodhā**ti yo idha sāsane ubhayampetaṁ puññañca pāpañca maggabrahmacariyena bāhetvā panuditvā[4] brahmacariyavā hoti. **Saṅkhāyā**ti ñāṇena. **Loke**ti khandhādiloke "ime ajjhattikā khandhā, ime bāhirā"ti evaṁ sabbepi dhamme

---

1. Carante (Syā, Ka)
2. Mamampi (Sī)
3. Mayhampi (Sī)
4. Opuṇāpetvā (Sī)

jānitvā carati, so tena ñāṇena kilesānaṁ bhinnattā “bhikkhū”ti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu sattamaṁ.

---

8. Titthiyavatthu

Na monenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto titthiye ārabbha kathesi.

Te kira bhuttaṭṭhānesu manussānaṁ “khemaṁ hotu, sukhaṁ hotu, āyu vaḍḍhatu, asukaṭṭhāne nāma kalalaṁ atthi, asukaṭṭhāne nāma kaṇṭako atthi, evarūpaṁ ṭhānaṁ gantuṁ na vaṭṭatī”ti-ādinā nayena maṅgalaṁ vatvā pakkamanti. Bhikkhū pana paṭhamabodhiyaṁ anumodanādīnaṁ ananuññātakāle bhattagge manussānaṁ anumodanaṁ akatvā pakkamanti. Manussā “titthiyānaṁ santikā maṅgalaṁ suṇāma, bhaddantā pana tuṇhībhūtā pakkamantī”ti ujjhāyiṁsu. Bhikkhū tamatthaṁ Satthu ārocesuṁ. Satthā “bhikkhave ito paṭṭhāya bhattaggādīsu yathāsukhaṁ anumodanaṁ karotha, upanisinnakathaṁ karotha, dhammaṁ kathethā”ti anujāni. Te tathā kariṁsu. Manussā anumodanādīni suṇantā ussāhappattā bhikkhū nimantetvā sakkāraṁ karontā vicaranti. Titthiyā pana “mayaṁ Munino monaṁ karoma, samaṇassa Gotamassa sāvakā bhattaggādīsu mahākathaṁ kathentā vicarantī”ti ujjhāyiṁsu.

Satthā tamatthaṁ sutvā “nāhaṁ bhikkhave tuṇhībhāvamattena ‘Munī’ti vadāmi. Ekacce hi ajānantā na kathenti, ekacce avisāradatāya, ekacce ‘mā no imaṁ atisayatthaṁ aññe jāniṁsū’ti maccherena. Tasmā monamattena Muni na hoti, pāpavūpasamena pana Muni nāma hotī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

268. “Na monena Munī hoti, mūḷharūpo aviddasu.
Yo ca tulaṁva paggayha, varamādāya paṇḍito.

269. Pāpāni parivajjeti, sa Munī tena so muni.
Yo munāti ubho loke, muni tena pavuccatī”ti.

Tattha **na monenā**ti kāmaṁ hi moneyyapaṭipadāsaṅkhātena maggañāṇamonena Muni nāma hoti, idha pana tuṇhībhāvaṁ sandhāya “monenā”ti vuttaṁ. **Mūḷharūpo**ti tuccharūpo. **Aviddasū**ti aviññū. Evarūpo hi tuṇhībhūtopi Muni nāma na hoti. Atha vā monena Muni nāma na hoti, tucchasabhāvo pana aviññū[1] ca hotīti attho. **Yo ca tulaṁva paggayhā**ti yathā hi tulaṁ gahetvā ṭhito atirekaṁ ce hoti, harati. Ūnaṁ ce hoti, pakkhipati. Evameva yo atirekaṁ haranto viya pāpaṁ harati parivajjeti, ūnake pakkhipanto viya kusalaṁ paripūreti. Evañca pana karonto sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasaṅkhātaṁ varaṁ uttamameva ādāya pāpāni akusalakammāni parivajjeti. **Sa Munī**ti so Muni nāmāti attho. **Tena so Munī**ti kasmā pana so Munīti ce? Yaṁ heṭṭhā vuttakāraṇaṁ, tena so Munīti attho. **Yo munāti ubho loke**ti yo puggalo imasmiṁ khandhādiloke tulaṁ āropetvā minanto viya “ime ajjhattikā khandhā, ime bāhirā”ti-ādinā nayena ime ubho atthe munāti. **Munitena pavuccatī**ti tena kāraṇena Munīti vuccatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Titthiyavatthu aṭṭhamaṁ.

9. Bālisikavatthu

Na tena ariyo hotīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ariyaṁ nāma Bālisikaṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasañhi Satthā tassa sotāpattimaggassūpanissayaṁ disvā Sāvatthiyā Uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā bhikkhusaṁghaparivuto tato āgacchati. Tasmiṁ khaṇe so Bālisiko balisena macche gaṇhanto Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ disvā balisayaṭṭhiṁ chaḍḍetvā aṭṭhāsi. Satthā tassa

1. Aññāṇī (Syā, Ka)

avidūre ṭhāne nivattitvā ṭhito “tvaṁ kiṁnāmosī”ti Sāriputtattherādīnaṁ nāmāni pucchi. Tepi “ahaṁ Sāriputto, ahaṁ Moggallāno”ti attano attano nāmāni kathayiṁsu. Bālisiko cintesi “Satthā sabbesaṁ nāmāni pucchati, mamampi nāmaṁ pucchissati maññe”ti. Satthā tassa icchaṁ ñatvā “upāsaka tvaṁ konāmosī”ti pucchitvā “ahaṁ bhante ariyo nāmā”ti vutte “na upāsaka tādisā pāṇātipātino ariyā nāma honti, ariyā pana mahājanassa ahiṁsanabhāve ṭhitā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

270. “Na tena ariyo hoti, yena pāṇāni hiṁsati.
Ahiṁsā sabbapāṇānaṁ, ‘ariyo’ti pavuccatī”ti.

Tattha **ahiṁsā**ti ahiṁsanena. Idaṁ vuttaṁ hoti—yena hi pāṇāni hiṁsati, na tena kāraṇena ariyo hoti. Yo pana sabbapāṇānaṁ pāṇi-ādīhi ahiṁsanena mettādibhāvanāya patiṭṭhitattā hiṁsato ārāva ṭhito, ayaṁ ariyoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bālisiko sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Bālisikavatthu navamaṁ.

---

10. Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu

Na sīlabbatamattenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule sīlādisampanne bhikkhū ārabbha kathesi.

Tesu kira ekaccānaṁ evaṁ ahosi “mayaṁ sampannasīlā, mayaṁ dhutaṅgadharā, mayaṁ bahussutā, mayaṁ pantasenāsanavāsino, mayaṁ jhānalābhino, na amhākaṁ arahattaṁ dullabhaṁ, icchitadivaseyeva arahattaṁ pāpuṇissāmā”ti. Yepi tattha anāgāmino, tesampi etadahosi “na amhākaṁ idāni arahattaṁ dullabhan”ti. Te sabbepi ekadivasaṁ Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā nisinnā “api nu kho vo bhikkhave pabbajitakiccaṁ matthakaṁ pattan”ti Satthārā puṭṭhā evamāhaṁsu “bhante mayaṁ evarūpā evarūpā ca, tasmā ‘icchiticchitakkhaṇeyeva arahattaṁ pattuṁ samatthamhā’ti cintetvā viharāmā”ti.

Satthā tesaṁ vacanaṁ sutvā "bhikkhave bhikkhunā nāma parisuddhasīlādimattakena vā anāgāmisukhappattamattakena vā 'appakaṁ no bhavadukkhan'ti vattuṁ[1] na vaṭṭati, āsavakkhayaṁ pana appatvā 'sukhitomhī'ti cittaṁ na uppādetabban"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

271. "Na sīlabbatamattena, bāhusaccena vā pana.
Atha vā samādhilābhena, vivittasayanena vā.

272. Phusāmi nekkhammasukhaṁ, aputhujjanasevitaṁ.
Bhikkhu vissāsamāpādi, appatto āsavakkhayan"ti.

Tattha **sīlabbatamattenā**ti catupārisuddhisīlamattena vā terasadhutaṅgamattena vā. **Bāhusaccena vā**ti tiṇṇaṁ piṭakānaṁ uggahitamattena vā. **Samādhilābhenā**ti aṭṭhasamāpattiyā lābhena. **Nekkhammasukhan**ti anāgāmisukhaṁ. Taṁ[2] anāgāmisukhaṁ phusāmīti ettakamattena vā. **Aputhujjanasevitan**ti puthujjanehi asevitaṁ ariyasevitameva. **Bhikkhū**ti tesaṁ aññataraṁ ālapanto āha. **Vissāsamāpādī**ti vissāsaṁ na āpajjeyya. Idaṁ vuttaṁ hoti—bhikkhu iminā sampannasīlādibhāvamattakeneva "mayhaṁ bhavo appako parittako"ti āsavakkhayasaṅkhātaṁ arahattaṁ appatto hutvā bhikkhu nāma vissāsaṁ nāpajjeyya. Yathā hi appamattakopi gūtho duggandho hoti, evaṁ appamattakopi bhavo dukkhoti.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu dasamaṁ.

Dhammaṭṭhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnavīsatimo vaggo.

---

1. Daṭṭhuṁ (Sī, Syā)
2. Tasmā (Syā, Ka)

20. Maggavagga

1. Pañcasatabhikkhuvatthu

Maggānaṭṭhaṅgikoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira Satthari janapadacārikaṁ caritvā puna Sāvatthiṁ āgate upaṭṭhānasālāya nisīditvā "asukagāmato asukagāmassa maggo samo, asukagāmassa maggovisamo, sasakkharo, asakkharo"ti-ādinā nayena attano vicaritamaggaṁ ārabbha maggakathaṁ kathesuṁ. Satthā tesaṁ arahattassūpanissayaṁ disvā taṁ ṭhānaṁ āgantvā paññattāsane nisinno "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave ayaṁ bāhirakamaggo, bhikkhunā nāma ariyamagge kammaṁ kātuṁ vaṭṭati, evaṁ hi karonto bhikkhu sabbadukkhā pamuccatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

273. "Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, saccānaṁ caturo padā.
Virāgo seṭṭho dhammānaṁ, dvipadānañca cakkhumā.

274. Eseva maggo natthañño, dassanassa visuddhiyā.
Etañhi tumhe paṭipajjatha, mārassetaṁ pamohanaṁ.

275. Etañhi tumhe paṭipannā, dukkhassantaṁ karissatha.
Akkhāto vo mayā maggo, aññāya sallakantanaṁ.

276. Tumhehi kiccamātappaṁ, akkhātāro Tathāgatā.
Paṭipannā pamokkhanti, jhāyino mārabandhanā"ti.

Tattha **maggānaṭṭhaṅgiko**ti jaṅghamaggādayo vā hontu dvāsaṭṭhi diṭṭhigatamaggā vā, tesaṁ sabbesampi maggānaṁ sammādiṭṭhi-ādīhi aṭṭhahi aṅgehi micchādiṭṭhi-ādīnaṁ aṭṭhannaṁ pahānaṁ karonto nirodhaṁ ārammaṇaṁ katvā catūsupi saccesu dukkhaparijānanādikiccaṁ sādhayamāno aṭṭhaṅgiko maggo

seṭṭho uttamo. **Saccānaṁ caturo padā**ti "saccaṁ bhaṇe na kujjheyyā"ti[1] āgataṁ vacīsaccaṁ vā hotu, "sacco brāhmaṇo sacco khattiyo"ti-ādibhedaṁ sammutisaccaṁ vā "idameva saccaṁ moghamaññan"ti[2] diṭṭhisaccaṁ vā "dukkhaṁ ariyasaccan"ti-ādibhedaṁ paramatthasaccaṁ vā hotu, sabbesampi imesaṁ saccānaṁ parijānitabbaṭṭhena sacchikātabbaṭṭhena pahātabbaṭṭhena bhāvetabbaṭṭhena ekapaṭivedhaṭṭhena ca tathapaṭivedhaṭṭhena ca dukkhaṁ ariyasaccanti-ādayo caturo padā seṭṭhā nāma. **Virāgo seṭṭho dhammānan**ti "yāvatā bhikkhave dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesaṁ aggamakkhāyatī"ti[3] vacanato sabbadhammānaṁ nibbānasaṅkhāto virāgo seṭṭho. **Dvipadānañca cakkhumā**ti sabbesaṁ devamanussādibhedānaṁ dvipadānaṁ pañcahi cakkhūhi cakkhumā Tathāgatova seṭṭho. Casaddo sampiṇḍanattho, arūpadhamme sampiṇḍeti. Tasmā arūpadhammānampi Tathāgato seṭṭho uttamo.

Dassanassa visuddhiyāti maggaphaladassanassa visuddhatthaṁ yo mayā "seṭṭho"ti vutto, esova maggo, natthañño. **Etañhi tumhe**ti tasmā tumhe etameva paṭipajjatha. **Mārassetaṁ pamohanan**ti etaṁ māramohanaṁ māramanthananti[4] vuccati. **Dukkhassantan**ti sakalassapi vaṭṭadukkhassa antaṁ paricchedaṁ karissathāti attho. **Aññāya sallakantanan**ti rāgasallādīnaṁ kantanaṁ nimmathanaṁ abbūhaṇaṁ[5] etaṁ maggaṁ, mayā vinā anussavādīhi attapaccakkhato ñatvāva ayaṁ maggo akkhāto, idāni tumhehi kilesānaṁ ātāpanena "ātappan"ti saṅkhaṁ gataṁ tassa adhigamatthāya sammappadhānavīriyaṁ kiccaṁ karaṇīyaṁ. Kevalañhi akkhātārova Tathāgatā. Tasmā tehi akkhātavasena ye paṭipannā dvīhi jhānehi jhāyino, te tebhūmakavaṭṭasaṅkhātā mārabandhanā pamokkhantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañcasatabhikkhuvatthu paṭhamaṁ.

---

1. Khu 1. 46 piṭṭhe.
2. Abhi 1. 230; Ma 2. 150 piṭṭhādīsu.
3. Khu 1. 254; Aṁ 1. 343 piṭṭhesu.
4. Māravacananti (Syā), mārabandhananti (Sī, Ka)
5. Abbāhanaṁ (Syā, Ka)

2. Aniccalakkhaṇavatthu

Sabbe saṅkhārā aniccāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā gantvā araññe vāyamantāpi arahattaṁ appatvā "visesetvā kammaṭṭhānaṁ uggaṇhissāmā"ti Satthu santikaṁ āgamiṁsu. Satthā "kiṁ nu kho imesaṁ sappāyan"ti vīmaṁsanto "ime Kassapabuddhakāle vīsati vassasahassāni aniccalakkhaṇe anuyuñjiṁsu, tasmā aniccalakkhaṇeneva tesaṁ ekaṁ gāthaṁ desetuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā "bhikkhave kāmabhavādīsu sabbepi saṅkhārā hutvā abhāvaṭṭhena aniccā evā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

277. "Sabbe saṅkhārā aniccāti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā"ti.

Tattha **sabbe saṅkhārā**ti kāmabhavādīsu uppannā khandhā tattha tattheva nirujjhanato **aniccā**ti yadā vipassanāpaññāya passati, atha imasmiṁ khandhapariharaṇadukkhe nibbindati, nibbindanto[1] dukkhaparijānanādivasena saccāni paṭivijjhati. **Esa maggo visuddhiyā**ti visuddhatthāya vodānatthāya esa maggoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu, sampattaparisānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aniccalakkhaṇavatthu dutiyaṁ.

---

3. Dukkhalakkhaṇavatthu

Dutiyagāthāyapi evarūpameva vatthu. Tadā hi Bhagavā tesaṁ bhikkhūnaṁ dukkhalakkhaṇe katābhiyogabhāvaṁ ñatvā "bhikkhave sabbepi khandhā paṭipīḷanaṭṭhena dukkhā evā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Nibbinno (Sī)

278. “Sabbe saṅkhārā dukkhāti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **dukkhā**ti paṭipīḷanaṭṭhena dukkhā. Sesaṁ purimasadisameva.

Dukkhalakkhaṇavatthu tatiyaṁ.

---

4. Anattalakkhaṇavatthu

Tatiyagāthāyapi eseva nayo. Kevalañhi ettha Bhagavā tesaṁ bhikkhūnaṁ pubbe anattalakkhaṇe anuyuttabhāvaṁ ñatvā “bhikkhave sabbepi khandhā avasavattanaṭṭhena anattā evā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

279. “Sabbe dhammā anattāti, yadā paññāya passati.
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **sabbe dhammā**ti pañcakkhandhā eva adhippetā. **Anattā**ti “mā jīyantu mā mīyantū”ti vase vattetuṁ na sakkāti avasavattanaṭṭhena anattā attasuññā assāmikā anissarāti attho. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Anattalakkhaṇavatthu catutthaṁ.

---

5. Padhānakammikatissattheravatthu

Uṭṭhānakālamhīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Padhānakammikatissattheraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthivāsino kira pañcasatā kulaputtā Satthu santike pabbajitvā kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññaṁ agamaṁsu. Tesu eko tattheva ohīyi. Avasesā araññe samaṇadhammaṁ karontā arahattaṁ patvā “paṭiladdhaguṇaṁ Satthu ārocessāmā”ti puna Sāvatthiṁ agamaṁsu. Te Sāvatthito yojanamatte ekasmiṁ gāmake piṇḍāya carante disvā eko upāsako yāgubhattādīhi patimānetvā anumodanaṁ sutvā punadivasatthāyapi nimantesi. Te tadaheva Sāvatthiṁ gantvā pattacīvaraṁ paṭisāmetvā

sāyanhasamaye Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Satthā tehi saddhiṁ ativiya tuṭṭhiṁ pavedayamāno paṭisanthāraṁ akāsi.

Atha nesaṁ tattha ohīno sahāyakabhikkhu[1] cintesi "Satthu imehi saddhiṁ paṭisanthāraṁ karontassa mukhaṁ nappahoti, mayhaṁ pana maggaphalābhāvena mayā saddhiṁ na katheti, ajjeva arahattaṁ patvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā mayā saddhiṁ kathāpessāmī"ti. Tepi bhikkhū "bhante mayaṁ āgamanamagge ekena upāsakena svātanāya nimantitā, tattha pātova gamissāmā"ti Satthāraṁ apalokesuṁ. Atha nesaṁ sahāyako bhikkhu sabbarattiṁ caṅkamanto niddāvasena caṅkamakoṭiyaṁ ekasmiṁ pāsāṇaphalake pati, ūruṭṭhi bhijji. So mahāsaddena viravi. Tassa te sahāyakā bhikkhū saddaṁ sañjānitvā ito cito ca upadhāviṁsu. Tesaṁ dīpaṁ jāletvā tassa kattabbakiccaṁ karontānaṁyeva aruṇo uṭṭhahi, te taṁ gāmaṁ gantuṁ okāsaṁ na labhiṁsu. Atha ne Satthā āha "kiṁ bhikkhave bhikkhācāragāmaṁ na gamitthā"ti. Te "āma bhante"ti taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Satthā "na bhikkhave esa idāneva tumhākaṁ lābhantarāyaṁ karoti, pubbepi akāsiyevā"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āharitvā—

"Yo pubbe karaṇīyāni, pacchā so kātumicchati.
Varuṇakaṭṭhabhañjova, sa pacchā manutappatī"ti[2]—

Jātakaṁ vitthāresi. Tadā kira te bhikkhū pañcasatā māṇavakā ahesuṁ, kusītamāṇavako ayaṁ bhikkhu ahosi, ācariyo pana Tathāgatova ahosīti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "bhikkhave yo hi uṭṭhānakāle uṭṭhānaṁ na karoti, saṁsannasaṅkappo hoti, kusīto so jhānādibhedaṁ visesaṁ nādhigacchatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

280. "Uṭṭhānakālamhi anuṭṭhahāno,
Yuvā balī ālasiyaṁ upeto.
Saṁsannasaṅkappamano kusīto,
Paññāya maggaṁ alaso na vindatī"ti.

---

1. Ohito sahāyakabhikkhu (Sī), ohiyasahāyakabhikkhu (Ka)
2. Khu 5. 17 piṭṭhe.

Tattha **anuṭṭhahāno**ti anuṭṭhahanto avāyamanto. **Yuvā balī**ti paṭhamayobbane ṭhito balasampannopi hutvā alasabhāvena upato hoti, bhutvā sayati. **Saṁsannasaṅkappamano**ti tīhi micchāvitakkehi suṭṭhu avasannasammāsaṅkappacitto[1]. **Kusīto**ti nibbīriyo. **Alaso**ti mahā-alaso paññāya daṭṭhabbaṁ ariyamaggaṁ apassanto na vindati, na paṭilabhatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Padhānakammikatissattheravatthu pañcamaṁ.

---

6. Sūkarapetavatthu

Vācānurakkhīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto sūkarapetaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase Mahāmoggallānatthero Lakkhaṇattherena saddhiṁ Gijjhakūṭā orohanto ekasmiṁ padese sitaṁ pātvākāsi. "Ko nu kho āvuso hetu sitassa pātukammāyā"ti Lakkhaṇattherena puṭṭho "akālo āvuso imassa pañhassa, Satthu santike maṁ puccheyyāthā"ti vatvā Lakkhaṇattherena saddhiṁyeva Rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto Veḷuvanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdi. Atha naṁ Lakkhaṇatthero tamatthaṁ pucchi. So āha "āvuso ahaṁ ekaṁ petaṁ addasaṁ, tassa tigāvutappamāṇaṁ sarīraṁ, taṁ manussasarīrasadisaṁ. Sīsaṁ pana sūkarassa viya, tassa mukhe naṅguṭṭhaṁ jātaṁ, tato puḷavā paggharanti. Svāhaṁ 'na me evarūpo satto diṭṭhapubbo'ti taṁ disvā sitaṁ pātvākāsin"ti. Satthā "cakkhubhūtā vata bhikkhave mama sāvakā viharantī"ti vatvā "ahampetaṁ sattaṁ Bodhimaṇḍeyeva addasaṁ. 'Ye pana me na saddaheyyuṁ, tesaṁ ahitāya assā'ti paresaṁ anukampāya na kathesiṁ. Idāni Moggallānaṁ sakkhiṁ katvā kathemi. Saccaṁ bhikkhave Moggallāno āhā"ti kathesi. Taṁ sutvā bhikkhū Satthāraṁ pucchiṁsu

---

1. Avasannasaṅkappacitto (Syā)

"kiṁ pana bhante tassa pubbakamman"ti. Satthā "tena hi bhikkhave suṇāthā"ti atītaṁ āharitvā tassa pubbakammaṁ kathesi.

Kassapabuddhakāle kira ekasmiṁ gāmakāvāse dve therā samaggavāsaṁ vasiṁsu. Tesu eko saṭṭhivasso, eko ekūnasaṭṭhivasso. Ekūnasaṭṭhivasso itarassa pattacīvaraṁ ādāya vicari, sāmaṇero viya sabbaṁ vattapaṭivattaṁ akāsi. Tesaṁ ekamātukucchiyaṁ vutthabhātūnaṁ viya samaggavāsaṁ vasantānaṁ vasanaṭṭhānaṁ eko dhammakathiko āgami. Tadā ca dhammassavanadivaso hoti. Therā naṁ saṅgaṇhitvā "dhammakathaṁ no kathehi sappurisā"ti āhaṁsu. So dhammakathaṁ kathesi. Therā "dhammakathiko no laddho"ti tuṭṭhacittā punadivase taṁ ādāya dhuragāmaṁ piṇḍāya pavisitvā tattha katabhattakiccā "āvuso hiyyo kathitaṭṭhānatova[1] thokaṁ dhammaṁ kathehī"ti manussānaṁ dhammaṁ kathāpesuṁ. Manussā dhammakathaṁ sutvā punadivasatthāyapi nimantayiṁsu. Evaṁ samantā bhikkhācāragāmesu dve dve divase taṁ ādāya piṇḍāya cariṁsu.

Dhammakathiko cintesi "ime dvepi atimudukā, mayā ubhopete palāpetvā imasmiṁ vihāre vasituṁ vaṭṭatī"ti. So sāyaṁ therūpaṭṭhānaṁ gantvā bhikkhūnaṁ uṭṭhāya gatakāle nivattitvā mahātheraṁ upasaṅkamitvā "bhante kiñci vattabbaṁ atthī"ti vatvā "kathehi āvuso"ti vutte thokaṁ cintetvā "bhante kathā nāmesā mahāsāvajjā"ti vatvā akathetvāva pakkāmi. Anutherassāpi santikaṁ gantvā tatheva akāsi. So dutiyadivase tatheva katvā tatiyadivase tesaṁ ativiya kotuhale uppanne mahātheraṁ upasaṅkamitvā "bhante kiñci vattabbaṁ atthi, tumhākaṁ pana santike vattuṁ na visahāmī"ti vatvā therena "hotu āvuso kathehī"ti nippīḷito āha "kiṁ pana bhante anuthero tumhehi saddhiṁ saṁbhogo"ti. Sappurisa kiṁ nāmetaṁ kathesi, mayaṁ ekamātukucchiyaṁ vutthaputtā viya, amhesu ekena yaṁ laddhaṁ, itarenāpi laddhameva hoti. Mayā etassa ettakaṁ kālaṁ aguṇo nāma na diṭṭhapubboti. Evaṁ bhanteti. Āmāvusoti. Bhante maṁ anuthero evamāha "sappurisa tvaṁ kulaputto, ayaṁ mahāthero lajjī pesaloti etena saddhiṁ saṁbhogaṁ

1. Ṭhitaṭṭhānato (Sī, Syā)

karonto upaparikkhitvā kareyyāsī”ti evamesa maṁ āgatadivasato paṭṭhāya vadatīti.

Mahāthero taṁ sutvāva kuddhamānaso daṇḍābhihataṁ kulālabhājanaṁ viya bhijji. Itaropi uṭṭhāya anutherassa santikaṁ gantvā tatheva avoca, sopi tatheva bhijji. Tesu kiñcāpi ettakaṁ kālaṁ ekopi visuṁ piṇḍāya paviṭṭhapubbo nāma natthi, punadivase pana visuṁ piṇḍāya pavisitvā anuthero puretaraṁ āgantvā upaṭṭhānasālāya aṭṭhāsi, mahāthero pacchā agamāsi. Taṁ disvā anuthero cintesi “kiṁ nu kho imassa pattacīvaraṁ paṭiggahetabbaṁ, udāhu no”ti. So “na idāni paṭiggahessāmī”ti cintetvāpi “hotu, na mayā evaṁ katapubbaṁ, mayā attano vattaṁ hāpetuṁ na vaṭṭatī”ti cittaṁ mudukaṁ katvā theraṁ upasaṅkamitvā “bhante pattacīvaraṁ dethā”ti āha. Itaro “gaccha dubbinīta, na tvaṁ mama pattacīvaraṁ paṭiggahetuṁ yuttarūpo”ti accharaṁ paharitvā tenapi “āma bhante ahampi tumhākaṁ pattacīvaraṁ na paṭiggaṇhāmīti cintesin”ti vutte “āvuso navaka kiṁ tvaṁ cintesi, mama imasmiṁ vihāre koci saṅgo atthī”ti āha. Itaropi “tumhe pana bhante kiṁ evaṁ maññatha ‘mama imasmiṁ vihāre koci saṅgo atthī’ti, eso te vihāro”ti vatvā pattacīvaraṁ ādāya nikkhami. Itaropi nikkhami. Te ubhopi ekamaggenāpi agantvā eko pacchimadvārena maggaṁ gaṇhi, eko puratthimadvārena. Dhammakathiko “bhante mā evaṁ karotha, mā evaṁ karothā”ti vatvā “tiṭṭhāvuso”ti vutte nivatti. So punadivase dhuragāmaṁ paviṭṭho manussehi “bhante bhaddantā kuhin”ti vutte “āvuso mā pucchatha, tumhākaṁ kulupakā hiyyo kalahaṁ katvā nikkhamiṁsu, ahaṁ yācantopi nivattetuṁ nāsakkhin”ti āha. Tesu bālā tuṇhī ahesuṁ. Paṇḍitā pana “amhehi ettakaṁ kālaṁ bhaddantānaṁ kiñci khalitaṁ nāma na diṭṭhapubbaṁ, tesaṁ bhayaṁ imaṁ nissāya uppannaṁ bhavissatī”ti domanassappattā ahesuṁ.

Tepi therā gataṭṭhāne cittasukhaṁ nāma na labhiṁsu. Mahāthero cintesi “aho navakassa bhikkhuno bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ, muhuttaṁ diṭṭhaṁ nāma āgantukabhikkhuṁ āha ‘mahātherena saddhiṁ sambhogaṁ mā akāsī’ti”. Itaropi cintesi “aho mahātherassa bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ, muhuttaṁ diṭṭhaṁ nāma āgantukabhikkhuṁ āha ‘iminā saddhiṁ saṁbhogaṁ mā akāsī’ti”.

Tesaṁ neva sajjhāyo na manasikāro ahosi. Te vassasataccayena pacchimadisāya ekaṁ vihāraṁ agamaṁsu. Tesaṁ ekameva senāsanaṁ pāpuṇi. Mahāthere pavisitvā mañcake nisinne itaropi pāvisi. Mahāthero taṁ disvāva sañjānitvā assūni sandhāretuṁ nāsakkhi. Itaropi mahātheraṁ sañjānitvā assupuṇṇehi nettehi "kathemi nu kho mā kathemī"ti cintetvā "na taṁ saddheyyarūpan"ti theraṁ vanditvā "ahaṁ bhante ettakaṁ kālaṁ tumhākaṁ pattacīvaraṁ gahetvā vicariṁ, api nu kho me kāyadvārādīsu tumhehi kiñci asāruppaṁ diṭṭhapubban"ti. Na diṭṭhapubbaṁ āvusoti. Atha kasmā dhammakathikaṁ avacuttha "mā etena saddhiṁ saṁbhogamakāsī"ti. Nāhaṁ āvuso evaṁ kathemi, tayā kira mama antare evaṁ vuttanti. Ahampi bhante na vadāmīti. Te tasmiṁ khaṇe "tena amhe bhinditukāmena evaṁ vuttaṁ bhavissatī"ti ñatvā aññamaññaṁ accayaṁ desayiṁsu. Te vassasataṁ cittassādaṁ alabhantā taṁ divasaṁ samaggā hutvā "āyāma, naṁ tato vihārā nikkaḍḍhissāmā"ti pakkamitvā anupubbena taṁ vihāraṁ agamaṁsu.

Dhammakathikopi there disvā pattacīvaraṁ paṭiggahetuṁ upagacchi. Therā "na tvaṁ imasmiṁ vihāre vasituṁ yuttarūpo"ti accharaṁ pahariṁsu. So saṇṭhātuṁ asakkonto tāvadeva nikkhamitvā palāyi. Atha naṁ vīsati vassasahassāni kato samaṇadhammo sandhāretuṁ nāsakkhi, tato cavitvā Avīcimhi nibbatto ekaṁ Buddhantaraṁ paccitvā idāni Gijjhakūṭe vuttappakārena attabhāvena dukkhaṁ anubhotīti.

Satthā idaṁ tassa pubbakammaṁ āharitvā "bhikkhave bhikkhunā nāma kāyādīhi upasantarūpena bhavitabban"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

281. "Vācānurakkhī manasā susaṁvuto,
Kāyena ca nākusalaṁ kayirā.
Ete tayo kammapathe visodhaye,
Ārādhaye magga'misippaveditan"ti.

Tassattho—catunnaṁ vacīduccaritānaṁ vajjanena vācānurakkhī abhijjhādīnaṁ anuppādanena manasā ca suṭṭhu saṁvuto pāṇātipātādayo pajahanto

kāyena ca akusalaṁ na kayirā. Evaṁ ete tayo kammapathe visodhaye. Evaṁ visodhento hi sīlakkhandhādīnaṁ esakehi Buddhādīhi isīhi paveditaṁ aṭṭhaṅgikamaggaṁ ārādheyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sūkarapetavatthu chaṭṭhaṁ.

7. Poṭṭhilattheravatthu

Yogā veti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Poṭṭhilaṁ nāma theraṁ ārabbha kathesi.

So kira sattannampi Buddhānaṁ sāsane tepiṭako pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ dhammaṁ vācesi. Satthā cintesi "imassa bhikkhuno 'attano dukkhanissaraṇaṁ karissāmī'ti cittampi natthi, saṁvejessāmi nan"ti. Tato paṭṭhāya taṁ theraṁ attano upaṭṭhānaṁ āgatakāle "ehi Tucchapoṭṭhila, vanda Tucchapoṭṭhila, nisīda Tucchapoṭṭhila, yāhi Tucchapoṭṭhilā"ti vadati. Uṭṭhāya gatakālepi "Tucchapoṭṭhilo gato"ti vadati. So cintesi "ahaṁ sāṭṭhakathāni tīṇi piṭakāni dhāremi, pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ aṭṭhārasa mahāgaṇe dhammaṁ vācemi, atha pana maṁ Satthā abhikkhaṇaṁ 'Tucchapoṭṭhilā'ti vadeti, addhā maṁ Satthā jhānādīnaṁ abhāvena evaṁ vadetī"ti. So uppannasaṁvego "dāni araññaṁ pavisitvā samaṇadhammaṁ karissāmī"ti sayameva pattacīvaraṁ saṁvidahitvā paccūsakāle sabbapacchā dhammaṁ uggaṇhitvā[1] nikkhamantena bhikkhunā saddhiṁnikkhami. Pariveṇe nisīditvā sajjhāyantā naṁ "ācariyo"ti na sallakkhesuṁ. So vīsayojanasatamaggaṁ gantvā ekasmiṁ araññāvāse tiṁsa bhikkhū vasanti, te upasaṅkamitvā saṁghattheraṁ vanditvā "bhante avassayo me hothā"ti āha. Āvuso tvaṁ dhammakathiko, amhehi nāma taṁ nissāya kiñci jānitabbaṁ bhaveyya, kasmā evaṁ vadesīti. Mā bhante evaṁ karotha, avassayo me hothāti. Te pana sabbe khīṇāsavāva. Atha naṁ mahāthero "imassa uggahaṁ nissāya māno atthiyevā"ti anutherassa santikaṁ pahiṇi. Sopi naṁ tathevāha.

1. Paggaṇhitvā (Sī)

Iminā nīhārena sabbepi taṁ pesentā divāṭṭhāne nisīditvā sūcikammaṁ karontassa sabbanavakassa sattavassikasāmaṇerassa santikaṁ pahiṇiṁsu. Evamassa mānaṁ nīhariṁsu.

So nihatamāno sāmaṇerassa santike añjaliṁ paggahetvā "avassayo me hohi[1] sappurisā"ti āha. Aho ācariya kiṁ nāmetaṁ kathetha, tumhe mahallakā bahussutā, tumhākaṁ santike mayā kiñci kāraṇaṁ jānitabbaṁ bhaveyyāti. Mā evaṁ kari sappurisa, hohi[1] yeva me avassayoti. Bhante sacepi ovādakkhamā bhavissatha, bhavissāmi vo avassayoti. Homi sappurisa, ahaṁ "aggiṁ pavisā"ti vutte aggiṁ pavisāmiyevāti. Atha naṁ so avidūre ekaṁ saraṁ dassetvā "bhante yathānivatthapārutova imaṁ saraṁ pavisathā"ti āha. So hissa mahagghānaṁ dupaṭṭacīvarānaṁ nivatthapārutabhāvaṁ ñatvāpi "ovādakkhamo nu kho"ti vīmaṁsanto evamāha. Theropi ekavacaneneva udakaṁ otari. Atha naṁ cīvarakaṇṇānaṁ temitakāle "etha bhante"ti vatvā ekavacaneneva āgantvā ṭhitaṁ āha "bhante ekasmiṁ vammike cha chiddāni, tattha ekena chiddena godhā anto paviṭṭhā, taṁ gaṇhitukāmo itarāni pañca chiddāni thaketvā chaṭṭhaṁ bhinditvā paviṭṭhachiddeneva gaṇhāti, evaṁ tumhepi chadvārikesu ārammaṇesu sesāni pañcadvārāni pidhāya manodvāre kammaṁ paṭṭhapethā"ti. Bahussutassa bhikkhuno ettakeneva padīpujjalanaṁ viya ahosi. So "ettakameva hotu sappurisā"ti karajakāye ñāṇaṁ otāretvā samaṇadhammaṁ ārabhi.

Satthā vīsayojanasatamatthakenisinnova taṁ bhikkhuṁ oloketvā "yathevāyaṁ bhikkhu bhūripañño, evamevaṁ anena attānaṁ patiṭṭhāpetuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā tena saddhiṁ kathento viya obhāsaṁ pharitvā imaṁ gāthamāha—

282. "Yogā ve jāyatī bhūri, ayogā bhūrisaṅkhayo.
Etaṁ dvedhāpathaṁ ñatvā, bhavāya vibhavāya ca.
Tathāttānaṁ niveseyya, yathā bhūri pavaḍḍhatī"ti.

---

1. Hotu (Sī)

Tattha **yogā**ti aṭṭhatiṁsāya ārammaṇesu yoniso manasikārā. **Bhūrī**ti pathavīsamāya vitthatāya paññāyetaṁ nāmaṁ. **Saṅkhayo**ti vināso. **Etaṁ dvedhāpathan**ti etaṁ yogañca ayogañca. **Bhavāya vibhavāya cā**ti vuddhiyā ca avuddhiyā ca. **Tathā**ti yathā ayaṁ bhūrisaṅkhātā paññā pavaḍḍhati, evaṁ attānaṁ niveseyyāti attho.

Desanāvasāne Poṭṭhilatthero arahatte patiṭṭhahīti.

Poṭṭhilattheravatthu sattamaṁ.

---

8. Pañcamahallakattheravatthu

Vanaṁ chindathāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule mahallake bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira gihikāle Sāvatthiyaṁ kuṭumbikā mahaddhanā aññamaññasahāyakā ekato puññāni karontā Satthu dhammadesanaṁ sutvā "mayaṁ mahallakā, kiṁ no gharāvāsenā"ti Satthāraṁ pabbajjaṁ yācitvā pabbajiṁsu, mahallakabhāvena pana dhammaṁ pariyāpuṇituṁ asakkontā vihārapariyante paṇṇasālaṁ kāretvā ekatova vasiṁsu. Piṇḍāya carantāpi yebhuyyena puttadārasseva gehaṁ gantvā bhuñjiṁsu. Tesu ekassa purāṇadutiyikā madhurapācikā nāma, sā tesaṁ sabbesampi upakārikā ahosi. Kasmā sabbepi attanā laddhāhāraṁ gahetvā tassā eva gehe nisīditvā bhuñjanti. Sāpi nesaṁ yathāsannihitaṁ sūpabyañjanaṁ deti. Sā aññatarābādhena phuṭṭhā kālamakāsi. Atha te mahallakattherā sahāyakassa therassa paṇṇasālāya sannipatitvā aññamaññaṁ gīvāsu gahetvā "madhurapācikā upāsikā kālakatā"ti vilapantā rodiṁsu. Bhikkhūhi ca samantato upadhāvitvā "kiṁ idaṁ āvuso"ti puṭṭhā "bhante sahāyakassa no purāṇadutiyikā kālakatā, sā amhākaṁ ativiya upakārikā. Idāni kuto tathārūpiṁ labhissāmāti iminā kāraṇena rodāmā"ti āhaṁsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā āgantvā "kāyanuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti

vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi te kākayoniyaṁ nibbattitvā samuddatīre caramānā samudda-ūmiyā samuddaṁ pavesetvā māritāya kākiyā[1] roditvā paridevitvā taṁ nīharissāmāti mukhatuṇḍakehi mahāsamuddaṁ ussiñcantā kilamiṁsū"ti atītaṁ āharitvā—

"Api nu hanukā santā, mukhañca parisussati.
Oramāma na pārema, pūrateva mahodadhī"ti[2].

Imaṁ **Kākajātakaṁ** vitthāretvā te bhikkhū āmantetvā "bhikkhave rāgadosamohavanaṁ nissāya tumhehi idaṁ dukkhaṁ pattaṁ, taṁ vanaṁ chindituṁ vaṭṭati, evaṁ niddukkhā bhavissathā"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

283. "Vanaṁ chindatha mā rukkhaṁ, vanato jāyate bhayaṁ.
Chetvā vanañca vanathañca, nibbanā hotha bhikkhavo.

284. Yāva hi vanatho na chijjati,
Aṇumattopi narassa nārisu.
Paṭibaddhamanova tāva so,
Vaccho khīrapakova mātarī"ti.

Tattha **mā rukkhan**ti Satthārā hi "vanaṁ chindathā"ti vutte tesaṁ acirapabbajitānaṁ "Satthā amhe vāsi-ādīni gahetvā vanaṁ chindāpetī"ti rukkhaṁ chinditukāmatā[3] uppajji. Atha ne "mayā rāgādikilesavanaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ, na rukkhe"ti paṭisedhento "mā rukkhan"ti āha. **Vanato**ti yathā pākatikavanato sīhādibhayaṁ jāyati, evaṁ jāti-ādibhayampi kilesavanato jāyatīti attho. **Vanañca vanathañcā**ti ettha mahantā rukkhā vanaṁ nāma, khuddakā tasmiṁ vane ṭhitattā vanathā nāma. Pubbuppattikarukkhā vā vanaṁ nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Evameva mahantamahantā bhavākaḍḍhanakā kilesā vanaṁ nāma, pavattiyaṁ vipākadāyakā vanathā nāma. Pubbuppattikā vanaṁ nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Taṁ ubhayaṁ catutthamaggañāṇena chinditabbaṁ. Tenāha "chetvā vanañca vanathañca, nibbanā hotha bhikkhavo"ti. **Nibbanā hothā**ti nikkilesā hotha. **Yāva hi vanatho**ti yāva esa aṇumattopi kilesavanatho narassa nārīsu na

1. Kākāya (Ka) 2. Khu 5. 34 piṭṭhe. 3. Chinditukāmatācittaṁ (Syā)

chijjati, tāva so khīrapako vaccho mātari viya paṭibaddhamano laggacittova hotīti attho.

Desanāvasāne pañcapi te mahallakattherā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañcamahallakattheravatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Suvaṇṇakārattheravatthu

Ucchindāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherassa saddhivihārikaṁ ārabbha kathesi.

Eko kira suvaṇṇakāraputto abhirūpo Sāriputtattherassa santike pabbaji. Thero "taruṇānaṁ rāgo ussanno hotī"ti cintetvā tassa rāgapaṭighātāya asubhakammaṭṭhānaṁ adāsi. Tassa pana taṁ asappāyaṁ. Tasmā araññaṁ pavisitvā temāsaṁ vāyamanto cittekaggamattampi alabhitvā puna therassa santikaṁ āgantvā therena "upaṭṭhitaṁ te āvuso kammaṭṭhānan"ti vutte taṁ pavattiṁ ārocesi. Athassa thero "kammaṭṭhānaṁ na sampajjatīti vosānaṁ āpajjituṁ na vaṭṭatī"ti vatvā puna tadeva kammaṭṭhānaṁ sādhukaṁ kathetvā adāsi. So dutiyavārepi kiñci visesaṁ nibbattetuṁ asakkonto āgantvā therassa ārocesi. Athassa theropi sakāraṇaṁ sa-upamaṁ katvā tadeva kammaṭṭhānaṁ ācikkhi. So punapi āgantvā kammaṭṭhānassa asampajjanabhāvaṁ kathesi. Thero cintesi "kārako bhikkhu attani vijjamāne kāmacchandādayo vijjamānāti avijjamāne avijjamānāti pajānāti. Ayaṁ bhikkhu kārako, no akārako, paṭipanno, no appaṭipanno, ahaṁ panetassa ajjhāsayaṁ na jānāmi, Buddhaveneyyo eso bhavissatī"ti taṁ ādāya sāyanhasamaye Satthāraṁ upasaṅkamitvā "ayaṁ bhante mama saddhivihāriko, imassa mayā iminā kāraṇena idaṁ nāma kammaṭṭhānaṁ dinnan"ti sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocesi.

Atha naṁ Satthā "āsayānusayañāṇaṁ nāmetaṁ pāramiyo pūretvā dasasahassilokadhātuṁ unnādetvā sabbaññutaṁ pattānaṁ Buddhānaṁyeva

visayo"ti vatvā "katarakulā nu kho esa pabbajito"ti āvajjento "suvaṇṇakārakulā"ti ñatvā atīte attabhāve olokento tassa suvaṇṇakārakuleyeva paṭipāṭiyā nibbattāni pañca attabhāvasatāni disvā "iminā daharena dīgharattaṁ suvaṇṇakārakammaṁ karontena kaṇikārapupphapadumapupphādīni karissāmīti rattasuvaṇṇameva samparivattitaṁ, tasmā imassa asubhapaṭikūlakammaṭṭhānaṁ na vaṭṭati, manāpamevassa kammaṭṭhānaṁ sappāyan"ti cintetvā "Sāriputta tayā kammaṭṭhānaṁ datvā cattāro māse kilamitaṁ bhikkhuṁ ajja pacchābhatteyeva arahattaṁ pattaṁ passissasi, gaccha tvan"ti theraṁ uyyojetvā iddhiyā cakkamattaṁ suvaṇṇapadumaṁ māpetvā pattehi ceva nālehi ca udakabindūni muñcantaṁ viya katvā "bhikkhu imaṁ padumaṁ ādāya vihārapaccante vālukarāsimhi ṭhapetvā sammukhaṭṭhāne pallaṅkena nisīditvā 'lohitakaṁ lohitakan'ti parikammaṁ karohī"ti adāsi. Tassa Satthuhatthato padumaṁ gaṇhantasseva cittaṁ pasīdi. So vihārapaccantaṁ gantvā vālukaṁ ussāpetvā tattha padumanālaṁ pavesetvā sammukhe pallaṅkena nisinno "lohitakaṁ lohitakan"ti parikammaṁ ārabhi. Athassa taṅkhaṇaññeva nīvaraṇāni vikkhambhiṁsu[1], upacārajjhānaṁ uppajji. Tadanantaraṁ paṭhamajjhānaṁ nibbattetvā pañcahākārehi vasībhāvaṁ pāpetvā yathānisinnova dutiyajjhānādīnipi patvā vasībhūto catutthajjhānena jhānakīḷaṁ kīḷanto nisīdi.

Satthā tassa jhānānaṁ uppannabhāvaṁ ñatvā "sakkhissati nu kho esa attano dhammatāya uttari visesaṁ nibbattetun"ti olokento "na sakkhissatī"ti ñatvā "taṁ padumaṁ milāyatū"ti adhiṭṭhahi. Taṁ hatthehi madditapadumaṁ milāyantaṁ viya kāḷavaṇṇaṁ ahosi. So jhānā vuṭṭhāya taṁ oloketvā "kiṁ nu kho imaṁ padumaṁ jarāya pahaṭaṁ paññāyati, anupādiṇṇakepi evaṁ jarāya abhibhuyyamāne upādiṇṇake kathāva natthi. Idampi hi jarā abhibhavissatī"ti aniccalakkhaṇaṁ passi. Tasmiṁ pana diṭṭhe dukkhalakkhaṇañca anattalakkhaṇañca diṭṭhameva hoti. Tassa tayo bhavā ādittā viya kaṇṭhe baddhakuṇapā viya ca khāyiṁsu. Tasmiṁ khaṇe tassa avidūre kumārakā ekaṁ saraṁ otaritvā kumudāni bhañjitvā thale rāsiṁ karonti. So jale ca thale ca kumudāni olokesi. Athassa jale kumudāni abhirūpāni udakapaggharantāni viya upaṭṭhahiṁsu, itarāni aggaggesu

1. Nikkhamiṁsu (Ka)

parimilātāni. So “anupādiṇṇakaṁ jarā evaṁ paharati, upādiṇṇakaṁ kiṁ pana na paharissatī”ti suṭṭhutaraṁ aniccalakkhaṇādīni addasa. Satthā “pākaṭībhūtaṁ idāni imassa bhikkhuno kammaṭṭhānan”ti ñatvā Gandhakuṭiyaṁ nisinnakova obhāsaṁ muñci, so tassa mukhaṁ pahari. Athassa “kiṁ nu kho etan”ti olokentassa Satthā āgantvā sammukhe ṭhito viya ahosi. So uṭṭhāya añjaliṁ paggaṇhi. Athassa Satthā sappāyaṁ sallakkhetvā imaṁ gāthamāha—

285. “Ucchinda sinehamattano, kumudaṁ sāradikaṁva pāṇinā.
Santimaggameva brūhaya, nibbānaṁ Sugatena desitan”ti.

Tattha **ucchindā**ti arahattamaggena ucchinda. **Sāradikan**ti Saradakāle nibbattaṁ. **Santimaggan**ti nibbānagāmiṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ. **Brūhayā**ti vaḍḍhaya. Nibbānaṁ hi Sugatena desitaṁ, tasmā tassa maggaṁ bhāvehīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi.

Suvaṇṇakārattheravatthu navamaṁ.

---

10. Mahādhanavāṇijavatthu

Idha vassanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mahādhanavāṇijaṁ nāma ārabbha kathesi.

So kira Bārāṇasito kusumbharattānaṁ vatthānaṁ pañca sakaṭasatāni pūretvā vaṇijjāya Sāvatthiṁ āgato nadītīraṁ patvā “sve nadiṁ uttarissāmī”ti tattheva sakaṭāni mocetvā vasi. Rattiṁ mahāmegho uṭṭhahitvā vassi. Nadī sattāhaṁ udakassa pūrā aṭṭhāsi. Nāgarāpi sattāhaṁ nakkhattaṁ kīḷiṁsu. Kusumbharattehi vatthehi kiccaṁ na niṭṭhitaṁ[1]. Vāṇijo cintesi “ahaṁ dūraṁ āgato. Sace puna gamissāmi, papañco bhavissati. Idheva vassañca hemantañca gimhañca mama kammaṁ karonto vasitvā imāni vikkiṇissāmī”ti. Satthā nagare piṇḍāya caranto tassa cittaṁ ñatvā sitaṁ pātukaritvā Ānandattherena sitakāraṇaṁ puṭṭho āha

---

1. Kiccaṁ natthi (Syā)

"diṭṭho te Ānanda Mahādhanavāṇijo"ti. Āma bhanteti. So attano jīvitantarāyaṁ ajānitvā imaṁ saṁvaccharaṁ idheva vasitvā bhaṇḍaṁ vikkiṇituṁ cittamakāsīti. Kiṁ pana tassa bhante antarāyo bhavissatīti. Satthā "āmānanda sattāhameva jīvitvā so maccumukhe patissatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

"Ajjeva kiccamātappaṁ, ko jaññā maraṇaṁ suve.
Na hi no saṅgaraṁ tena, mahāsenena maccunā.

Evaṁ vihāriṁ ātāpiṁ, ahorattamatanditaṁ.
Taṁ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate Munī"ti[1].

Gacchāmissa bhante ārocessāmīti. Vissattho gacchānandāti. Thero sakaṭaṭṭhānaṁ[2] gantvā bhikkhāya cari. Vāṇijo theraṁ āhārena patimānesi. Atha naṁ thero āha "kittakaṁ kālaṁ idha vasissasī"ti. Bhante ahaṁ dūrato āgato. Sace puna gamissāmi, papañco bhavissati, imaṁ saṁvaccharaṁ idha vasitvā bhaṇḍaṁ vikkiṇitvā gamissāmīti. Upāsaka dujjāno jīvitantarāyo, appamādaṁ kātuṁ vaṭṭatīti. Kiṁ pana bhante antarāyo bhavissatīti. Āma upāsaka, sattāhameva te jīvitaṁ pavattissatīti. So saṁviggamānaso hutvā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā sattāhaṁ mahādānaṁ datvā anumodanatthāya pattaṁ gaṇhi. Athassa Satthā anumodanaṁ karonto "upāsaka paṇḍitena nāma 'idheva vassādīni vasissāmi, idañcidañca kammaṁ payojessāmī'ti cintetuṁ na vaṭṭati, attano pana jīvitantarāyameva cintetuṁ vaṭṭatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

286. "Idha vassaṁ vasissāmi, idha hemantagimhisu.
Iti bālo vicinteti, antarāyaṁ na bujjhatī"ti.

Tattha **idha vassan**ti imasmiṁ ṭhāne idañcidañca karonto catumāsaṁ vassaṁ vasissāmi. **Hemantagimhisū**ti hemantagimhesupi "cattāro māse idañcidañca karonto idheva vasissāmī"ti evaṁ diṭṭhadhammikasamparāyikaṁ atthaṁ ajānanto bālo vicinteti. **Antarāyan**ti "asukasmiṁ nāma kāle vā dese vā vaye vā marissāmī"ti attano jīvitantarāyaṁ na bujjhatīti.

1. Ma 3. 226 piṭṭhe. 2. Sakaṭāvāraṁ (Sī)

Desanāvasāne so vāṇijo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosi. Vāṇijopi Satthāraṁ anugantvā nivattitvā "sīsarogo viya me uppanno"ti sayane nipajji, Tathānipannova kālaṁ katvā tusitavimāne nibbatti.

Mahādhanavāṇijavatthu dasamaṁ.

---

11. Kisāgotamīvatthu

Taṁ puttapasusammattanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kisāgotamiṁ ārabbha kathesi. Vatthu Sahassavagge—

"Yo ca vassasataṁ jīve, apassaṁ amataṁ padaṁ.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, passato amataṁ padan"ti[1]—

Gāthāvaṇṇanāya vitthāretvā kathitaṁ. Tadā hi Satthā "Kisāgotami laddhā te ekaccharamattā Siddhatthakā"ti āha. Na laddhā bhante, sakalagāme jīvantehi kira matakā eva bahutarāti. Atha naṁ Satthā "tvaṁ 'mameva putto mato'ti sallakkhesi, dhuvadhammo esa sabbasattānaṁ. Maccurājā hi sabbasatte aparipuṇṇajjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamāno apāyasamudde pakkhipatī"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

287. "Taṁ puttapasusammattaṁ, byāsattamanasaṁ naraṁ.
Suttaṁ gāmaṁ mahoghova, maccu ādāya gacchatī"ti.

Tattha **taṁ puttapasusammattan**ti taṁ rūpabalādisampanne putte ca pasū ca labhitvā "mama puttā abhirūpā balasampannā paṇḍitā sabbakiccasamatthā, mama goṇā abhirūpā arogā mahābhāravahā, mama gāvī bahukhīrā"ti evaṁ puttehi ca pasūhi ca sammattaṁ naraṁ. **Byāsattamanasan**ti hiraññasuvaṇṇādīsu vā pattacīvarādīsu vā kiñcideva labhitvā tato uttaritaraṁ patthanatāya āsattamānasaṁ vā, cakkhuviññeyyādīsu ārammaṇesu vuttappakāresu vā parikkhāresu yaṁ yaṁ laddhaṁ hoti, tattha tattheva lagganatāya

---

1. Khu 1. 30 piṭṭhe.

byāsattamānasaṁ vā. **Suttaṁ gāman**ti niddaṁ upagataṁ sattanikāyaṁ. **Mahoghovā**ti yathā evarūpaṁ gāmaṁ gambhīravitthato mahanto mahānadīnaṁ ogho antamaso sunakhampi asesetvā sabbaṁ ādāya gacchati, evaṁ vuttappakāraṁ naraṁ maccu ādāya gacchatīti attho.

Desanāvasāne Kisāgotamī sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Kisāgotamīvatthu ekādasamaṁ.

---

12. Paṭācārāvatthu

Na santi puttāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Paṭācāraṁ ārabbha kathesi. Vatthu Sahassavagge—

"Yo ca vassasataṁ jīve, apassaṁ udayabbayaṁ.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, passato udayabbayan"ti[1]—

Gāthāvaṇṇanāya vitthāretvā kathitaṁ. Tadā pana Satthā Paṭācāraṁ tanubhūtasokaṁ ñatvā "Paṭācāre puttādayo nāma paralokaṁ gacchantassa tāṇaṁ vā leṇaṁ vā saraṇaṁ vā bhavituṁ na sakkonti, tasmā vijjamānāpi te na santiyeva. Paṇḍitena pana sīlaṁ visodhetvā attano nibbānagāmimaggameva sodhetuṁ vaṭṭatī"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

288. "Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.
Antakenādhipannassa, natthi ñātīsu tāṇatā.

289. Etamatthavasaṁ ñatvā, paṇḍito sīlasaṁvuto.
Nibbānagamanaṁ maggaṁ, khippameva visodhaye"ti.

Tattha **tāṇāyā**ti tāṇabhāvāya patiṭṭhānatthāya. **Bandhavā**ti putte ca mātāpitaro ca ṭhapetvā avasesā ñātisuhajjā. **Antakenādhipannassā**ti maraṇena abhibhūtassa. Pavattiyaṁ hi puttādayo

---

1. Khu 1. 30 piṭṭhe.

annapānādidānena ceva uppannakiccanittharaṇena ca tāṇā hutvāpi maraṇakāle kenaci upāyena maraṇaṁ paṭibāhituṁ asamatthatāya tāṇatthāya leṇatthāya na santi nāma. Teneva vuttaṁ "**natthi ñātīsu tāṇatā**"ti. **Etamatthavasan**ti evaṁ tesaṁ aññamaññassa tāṇaṁ bhavituṁ asamatthabhāvasaṅkhātaṁ kāraṇaṁ jānitvā paṇḍito catupārisuddhisīlena saṁvuto rakkhitagopito hutvā nibbānagamanaṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ sīghaṁ sīghaṁ visodheyyāti attho.

Desanāvasāne Paṭācārā sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññe ca bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Paṭācārāvatthu dvādasamaṁ.

Maggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vīsatimo vaggo.

21. Pakiṇṇakavagga

1. Attanopubbakammavatthu

Mattāsukhapariccāgāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto attano pubbakammaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Vesālī iddhā ahosi phītā bahujanā ākiṇṇamanussā. Tattha hi vārena vārena[1] rajjaṁ kārentānaṁ khattiyānaṁyeva sattasatādhikāni sattasahassāni satta ca khattiyā ahesuṁ. Tesaṁ vasanatthāya tattakāyeva pāsādā tattakāneva kūṭāgārāni uyyāne vihāratthāya tattakāyeva ārāmā ca pokkharaṇiyo ca ahesuṁ. Sā aparena samayena dubbhikkhā ahosi dussassā. Tattha chātakabhayena paṭhamaṁ duggatamanussā kālamakaṁsu. Tesaṁ tesaṁ tattha tattha chaḍḍitānaṁ kuṇapānaṁ gandhena amanussā nagaraṁ pavisiṁsu. Amanussūpaddavena bahutarā[2] kālamakaṁsu. Tesaṁ kuṇapagandhapaṭikkūlatāya sattānaṁ ahivātarogo uppajji. Evaṁ dubbhikkhabhayaṁ amanussabhayaṁ rogabhayanti tīṇi bhayāni uppajjiṁsu.

Nagaravāsino sannipatitvā rājānaṁ āhaṁsu "mahārāja imasmiṁ nagare tīṇi bhayāni uppannāni, ito pubbe yāva sattamā rājaparivaṭṭā evarūpaṁ bhayaṁ nāma na uppannapubbaṁ. Adhammikarājūnaṁ hi kāle evarūpaṁ bhayaṁ uppajjatī"ti[3]. Rājā santhāgāre sabbesaṁ sannipātaṁ kāretvā "sace me adhammikabhāvo atthi, taṁ vicinathā"ti āha. Vesālivāsino sabbaṁ[4] paveṇiṁ vicinantā rañño kañci dosaṁ adisvā "mahārāja natthi te doso"ti vatvā "kathaṁ nu kho idaṁ amhākaṁ bhayaṁ vūpasamaṁ gaccheyyā"ti mantayiṁsu. Tattha ekaccehi "balikammena āyācanāya maṅgalakiriyāyā"ti vutte sabbampi taṁ vidhiṁ katvā paṭibāhituṁ nāsakkhiṁsu. Athaññe evamāhaṁsu "cha Satthāro mahānubhāvā, tesu idhāgatamattesu bhayaṁ vūpasameyyā"ti. Apare "Sammāsambuddho loke uppanno. So hi Bhagavā sabbasattahitāya dhammaṁ deseti, mahiddhiko mahānubhāvo. Tasmiṁ idha āgate

---

1. Vārena vāraṁ (Sī) 2. Bahujanā (Ka)
3. Na uppannaṁ, pubbe dhammikānaṁ rājūnaṁ kāle evarūpaṁ bhayaṁ na uppajjatīti (Sī, Syā)
4. Sabbe (Sī)

imāni bhayāni vūpasameyyun"ti āhaṁsu. Tesaṁ vacanaṁ sabbepi abhinanditvā "kahaṁ nu kho so Bhagavā etarahi viharatī"ti āhaṁsu. Tadā pana Satthā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya rañño Bimbisārassa paṭiññaṁ datvā Veḷuvane viharati. Tena ca samayena Bimbisārasamāgame[1] Bimbisārena saddhiṁ sotāpattiphalaṁ patto Mahāli nāma Licchavī tassaṁ parisāyaṁ[2] nisinno hoti.

Vesālivāsino mahantaṁ paṇṇākāraṁ sajjetvā rājānaṁ Bimbisāraṁ saññāpetvā "Satthāraṁ idhānethā"ti Mahāliṁ ceva Licchaviṁ purohitaputtañca pahiṇiṁsu. Te gantvā rañño paṇṇākāraṁ datvā taṁ pavattiṁ nivedetvā "mahārāja Satthāraṁ amhākaṁ nagaraṁ pesethā"ti yāciṁsu. Rājā "tumheva jānāthā"ti na sampaṭicchi. Te Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā vanditvā yāciṁsu "bhante Vesāliyaṁ tīṇi bhayāni uppannāni, tāni tumhesu āgatesu vūpasamissanti, etha bhante gacchāmā"ti. Satthā tesaṁ vacanaṁ sutvā āvajjento "Vesāliyaṁ **Ratanasutte**[3] vutte sā rakkhā cakkavāḷānaṁ koṭisatasahassaṁ pharissati, suttapariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo bhavissati, tāni ca bhayāni vūpasamissantī"ti ñatvā tesaṁ vacanaṁ sampaṭicchi.

Rājā Bimbisāro "Satthārā kira Vesāligamanaṁ sampaṭicchitan"ti sutvā nagare ghosanaṁ kāretvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā "kiṁ bhante Vesāligamanaṁ sampaṭicchitan"ti pucchitvā "āma mahārājā"ti vutte "tena hi bhante āgametha, tāva maggaṁ paṭiyādessāmī"ti[4] vatvā Rājagahassa ca Gaṅgāya ca antare pañcayojanabhūmiṁ samaṁ kāretvā yojane yojane vihāraṁ patiṭṭhāpetvā Satthu gamanakālaṁ ārocesi. Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ maggaṁ paṭipajji. Rājā yojanantare jaṇṇumattena odhinā pañcavaṇṇāni pupphāni okirāpetvā dhajapaṭākakadalī-ādīni ussāpetvā Bhagavato chattātichattaṁ katvā dve setacchattāni ekamekassa bhikkhuno ekamekaṁ setacchattaṁ upari dhāretvā saparivāro pupphagandhādīhi pūjaṁ karonto Satthāraṁ ekekasmiṁ vihāre vassāpetvā mahādānādīni datvā pañcahi divasehi Gaṅgātīraṁ pāpetvā

1. Bimbisārassa samāgame (Syā, Ka)
2. Parisatiṁ (Sī)
3. Khu 1. 4, 312 piṭṭhesu.
4. Paṭijaggissāmīti (Sī)

tattha nāvaṁ alaṅkaronto Vesālikānaṁ sāsanaṁ pesesi "maggaṁ paṭiyādetvā Satthu paccuggamanaṁ karontū"ti. Te "diguṇaṁ pūjaṁ karissāmā"ti Vesāliyā ca Gaṅgāya ca antare tiyojanabhūmiṁ samaṁ kāretvā Bhagavato catūhi setacchattehi ekamekassa bhikkhuno dvīhi dvīhi setacchattehi chattātichattāni sajjetvā pūjaṁ kurumānā āgantvā Gaṅgātīre aṭṭhaṁsu. Bimbisāro dve nāvā saṁghāṭetvā maṇḍapaṁ kāretvā pupphadāmādīhi alaṅkārāpetvā sabbaratanamayaṁ Buddhāsanaṁ paññāpesi. Bhagavā tasmiṁ nisīdi. Bhikkhūpi nāvaṁ abhiruhitvā Bhagavantaṁ parivāretvā nisīdiṁsu. Rājā anugacchanto galappamāṇaṁ udakaṁ otaritvā "yāva bhante Bhagavā āgacchati, tāvāhaṁ idheva Gaṅgātīre vasissāmī"ti vatvā nāvaṁ uyyojetvā nivatti. Satthā yojanamattaṁ addhānaṁ Gaṅgāya gantvā Vesālikānaṁ sīmaṁ pāpuṇi.

Licchavīrājāno Satthāraṁ paccuggantvā galappamāṇaṁ udakaṁ otaritvā nāvaṁ tīraṁ upanetvā Satthāraṁ nāvāto otārayiṁsu. Satthārā otaritvā tīre akkantamatteyeva mahāmegho uṭṭhahitvā pokkharavassaṁ vassi. Sabbattha jaṇṇuppamāṇa ūruppamāṇa kaṭippamāṇādīni udakāni sandantāni sabbakuṇapāni Gaṅgaṁ pavesayiṁsu, parisuddho bhūmibhāgo ahosi. Licchavīrājāno Satthāraṁ yojane yojane vasāpetvā mahādānaṁ datvā diguṇaṁ pūjaṁ karontā tīhi divasehi Vesāliṁ nayiṁsu. Sakko devarājā devagaṇaparivuto āgamāsi, mahesakkhānaṁ devānaṁ sannipātena amanussā yebhuyyena palāyiṁsu. Satthā sāyaṁ nagaradvāre ṭhatvā Ānandattheraṁ āmantesi "imaṁ Ānanda Ratanasuttaṁ uggaṇhitvā Licchavīkumārehi saddhiṁ vicaranto Vesāliyā tiṇṇaṁ pākārānaṁ antare parittaṁ karohī"ti.

Thero Satthārā dinnaṁ Ratanasuttaṁ uggaṇhitvā Satthu selamayapattena udakaṁ ādāya nagaradvāre ṭhito paṇidhānato paṭṭhāya Tathāgatassa dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samatiṁsa pāramiyo pañca mahāpariccāge lokatthacariyā ñātatthacariyā Buddhatthacariyāti tisso cariyāyo pacchimabhave gabbhavokkantiṁ[1] jātiṁ abhinikkhamanaṁ padhānacariyaṁ Bodhipallaṅke māravijayaṁ sabbaññutaññāṇapaṭivedhaṁ

1. Gabbhāvakkantiṁ (Sī, Syā)

dhammacakkapavattanaṁ navalokuttaradhammeti sabbepime Buddhaguṇe āvajjetvā nagaraṁ pavisitvā tiyāmarattiṁ tīsu pākārantaresu parittaṁ karonto vicari. Tena "yaṁkiñcī"ti vuttamatteyeva uddhaṁ khitta-udakaṁ amanussānaṁ upari pati. "Yānīdha bhūtānī"ti gāthākathanato[1] paṭṭhāya rajatavaṭaṁsakā viya udakabindūni ākāsena gantvā gilānamanussānaṁ upari patiṁsu. Tāvadeva vūpasantarogā manussā uṭṭhāyuṭṭhāya theraṁ parivāresuṁ. "Yaṁkiñcī"ti vuttapadato paṭṭhāya pana udakaphusitehi phuṭṭhaphuṭṭhā sabbe apalāyantā saṅkārakūṭabhittipadesādinissitā amanussā tena tena dvārena palāyiṁsu. Dvārāni anokāsāni ahesuṁ. Te[2] okāsaṁ alabhantā pākāraṁ bhinditvāpi palāyiṁsu.

Mahājano nagaramajjhe santhāgāraṁ sabbagandhehi upalimpetvā upari suvaṇṇatārakādivicittaṁ vitānaṁ bandhitvā Buddhāsanaṁ paññāpetvā Satthāraṁ ānesi. Satthā paññatte āsane nisīdi. Bhikkhusaṁghopi Licchavīgaṇopi Satthāraṁ parivāretvā nisīdi. Sakko devarājā devagaṇaparivuto patirūpe okāse aṭṭhāsi. Theropi sakalanagaraṁ anuvicaritvā vūpasantarogena mahājanena saddhiṁ āgantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdi. Satthā parisaṁ oloketvā tadeva Ratanasuttaṁ abhāsi. Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Evaṁ punadivasepīti sattāhaṁ tadeva Ratanasuttaṁ desetvā sabbabhayānaṁ vūpasantabhāvaṁ ñatvā Licchavīgaṇaṁ āmantetvā Vesālito nikkhami. Licchavīrājāno diguṇaṁ sakkāraṁ karontā puna tīhi divasehi Satthāraṁ Gaṅgātīraṁ nayiṁsu.

Gaṅgāya nibbattanāgarājāno cintesuṁ "manussā Tathāgatassa sakkāraṁ karonti, mayaṁ kiṁ na karomā"ti. Te suvaṇṇarajatamaṇimayā nāvāyo māpetvā suvaṇṇarajatamaṇimaye pallaṅke paññāpetvā pañcavaṇṇapadumasañchannaṁ udakaṁ karitvā "bhante amhākampi anuggahaṁ karothā"ti attano attano nāvaṁ abhiruhaṇatthāya Satthāraṁ yāciṁsu. "Manussā ca nāgā ca Tathāgatassa pūjaṁ karonti, mayaṁ pana kiṁ na karomā"ti bhūmaṭṭhakadevepi ādiṁ katvā yāva Akaniṭṭhabrahmalokā sabbe devā sakkāraṁ kariṁsu. Tattha nāgā yojanikāni chattātichattāni ukkhipiṁsu. Evaṁ heṭṭhā

1. Tatiyagāthāto (Sī) 2. Tesu (Sī)

nāgā bhūmitale rukkhagacchapabbatādīsu[1] bhūmaṭṭhakā devatā, antalikkhe ākāsaṭṭhadevāti Nāgabhavanaṁ ādiṁ katvā cakkavāḷapariyantena[2] yāva brahmalokā chattātichattāni ussāpitāni ahesuṁ. Chattantaresu dhajā, dhajantaresu paṭākā, tesaṁ antarantarā[3] pupphadāmavāsacuṇṇadhumādīhi[4] sakkāro ahosi. Sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā devaputtā chaṇavesaṁ gahetvā ugghosayamānā ākāse vicariṁsu. Tayo eva kira samāgamā mahantā ahesuṁ—yamakapāṭihāriyasamāgamo devorohaṇasamāgamo ayaṁ gaṅgorohaṇasamāgamoti.

Paratīre Bimbisāropi Licchavīhi katasakkārato diguṇaṁ sakkāraṁ sajjetvā Bhagavato āgamanaṁ udikkhamāno aṭṭhāsi. Satthā Gaṅgāya ubhosu passesu rājūnaṁ mahantaṁ pariccāgaṁ oloketvā nāgādīnañca ajjhāsayaṁ viditvā ekekāya nāvāya pañcapañcabhikkhusataparivāraṁ ekekaṁ nimmitabuddhaṁ māpesi. So ekekassa setacchattassa ceva kapparukkhassa ca pupphadāmassa ca heṭṭhā nāgagaṇaparivuto nisinno hoti. Bhūmaṭṭhakadevatādīsupi ekekasmiṁ okāse saparivāraṁ ekekaṁ nimmitabuddhaṁ māpesi. Evaṁ sakalacakkavāḷagabbhe ekālaṅkāre ekussave ekachaṇeyeva ca jāte Satthā nāgānamanuggahaṁ karonto ekaṁ ratananāvaṁ abhiruhi. Bhikkhūsupi ekeko ekekameva abhiruhi. Nāgarājāno Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ Nāgabhavanaṁ pavesetvā sabbarattiṁ Satthu santike dhammakathaṁ sutvā dutiyadivase dibbena khādanīyena bhojanīyena Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisiṁsu. Satthā anumodanaṁ katvā Nāgabhavanā nikkhamitvā sakalacakkavāḷadevatāhi pūjiyamāno pañcahi nāvāsatehi Gaṅgānadiṁ atikkami.

Rājā paccuggantvā Satthāraṁ nāvāto otāretvā āgamanakāle Licchavīhi katasakkārato diguṇaṁ sakkāraṁ katvā purimanayeneva pañcahi divasehi Rājagahaṁ abhinesi. Dutiyadivase bhikkhū piṇḍapātapaṭikkantā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṁ sannisinnā kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho Buddhānaṁ mahānubhāvo, aho Satthari devamanussānaṁ pasādo, Gaṅgāya nāma

---

1. Bhūmitalarukkhagacchapabbatādīsu (Sī), bhūmitale manussā rukkhagacchapabbatādīsu (Syā)
2. Cakkavāḷapariyante (Sī)
3. Tesu antarantarā (Sī)
4. Pupphadāmavāsacuṇṇadhūpādīhi (Sī)

orato ca pārato ca aṭṭhayojane magge Buddhagatena pasādena rājūhi samatalaṁ bhūmiṁ katvā vālukā okiṇṇā, jaṇṇumattena odhinā nānāvaṇṇāni pupphāni santhatāni, Gaṅgāya udakaṁ nāgānubhāvena pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṁ, yāva Akaniṭṭhabhavanā chattātichattāni ussāpitāni, sakalacakkavāḷagabbhaṁ ekālaṅkāraṁ ekussavaṁ viya jātan"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave esa pūjāsakkāro mayhaṁ Buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena. Atīte pana appamattakapariccāgānubhāvena nibbatto"ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Takkasilāyaṁ Saṅkho nāma brāhmaṇo ahosi. Tassa putto Susīmo nāma māṇavo soḷasavassuddesiko ekadivasaṁ pitaraṁ upasaṅkamitvā āha "icchāmahaṁ tāta Bārāṇasiṁ gantvā mante ajjhāyitun"ti. Atha naṁ pitā āha "tena hi tāta asuko nāma brāhmaṇo mama sahāyako, tassa santikaṁ gantvā adhīyassū"ti. So "sādhū"ti paṭissuṇitvā anupubbena Bārāṇasiṁ gantvā taṁ brāhmaṇaṁ upasaṅkamitvā pitarā pahitabhāvamācikkhi. Atha naṁ so "sahāyakassa me putto"ti sampaṭicchitvā paṭipassaddhadarathaṁ bhaddakena divasena mante vācetumārabhi. So lahuñca gaṇhanto bahuñca gaṇhanto attano uggahituggahitaṁ suvaṇṇabhājane pakkhittasīhatelamiva avinassamānaṁ dhārento na cirasseva ācariyassa sammukhato uggaṇhitabbaṁ sabbaṁ uggaṇhitvā sajjhāyaṁ karonto attano uggahitasippassa ādimajjhameva passati, no pariyosānaṁ.

So ācariyaṁ upasaṅkamitvā "ahaṁ imassa sippassa ādimajjhameva passāmi, no pariyosānan"ti vatvā ācariyena "ahampi tāta na passāmī"ti vutte "atha ko ācariya pariyosānaṁ jānātī"ti pucchitvā "ime tāta isayo Isipatane viharanti, te jāneyyuṁ, tesaṁ santikaṁ upasaṅkamitvā pucchassū"ti ācariyena vutte Paccekabuddhe upasaṅkamitvā pucchi "tumhe kira pariyosānaṁ jānāthā"ti. Āma jānāmāti. Tena hi me ācikkhathāti. Na mayaṁ apabbajitassa ācikkhāma. Sace te pariyosānenattho, pabbajassūti. So "sādhū"ti

sampaṭicchitvā tesaṁ santike pabbaji. Athassa te "idaṁ tāva sikkhassū"ti vatvā "evaṁ te nivāsetabbaṁ, evaṁ pārupitabban"ti-ādinā nayena ābhisamācārikaṁ ācikkhiṁsu. So tattha sikkhanto upanissayasampannattā na cirasseva paccekasambodhiṁ abhisambujjhitvā sakalabārāṇasinagare gaganatale puṇṇacando viya pākaṭo lābhaggayasaggappatto ahosi, so appāyukasaṁvattanikassa kammassa katattā na cirasseva parinibbāyi. Athassa Paccekabuddhā ca mahājano ca sarīrakiccaṁ katvā dhātuyo ca gahetvā nagaradvāre thūpaṁ kāresuṁ.

Saṅkhopi brāhmaṇo "putto me ciraṁ gato, pavattimassa jānissāmī"ti taṁ daṭṭhukāmo Takkasilāto nikkhamitvā anupubbena Bārāṇasiṁ patvā mahājanakāyaṁ sannipatitaṁ disvā "addhā imesu ekopi me puttassa pavattiṁ jānissatī"ti upasaṅkamitvā pucchi "Susīmo nāma māṇavo idhāgami, api nu kho tassa pavattiṁ jānāthā"ti. Āma brāhmaṇa jānāma, asukassa brāhmaṇassa santike tayo vede sajjhāyitvā pabbajitvā paccekasambodhiṁ sacchikatvā parinibbuto, ayamassa thūpo patiṭṭhāpitoti. So bhūmiṁ hatthena paharitvā roditvā kanditvā taṁ cetiyaṅgaṇaṁ gantvā tiṇāni uddharitvā uttarasāṭakena vālukaṁ āharitvā cetiyaṅgaṇe ākiritvā kamaṇḍaluto udakena paripphositvā vanapupphehi pūjaṁ katvā sāṭakena paṭākaṁ āropetvā thūpassa upari attano chattakaṁ bandhitvā pakkāmi.

Satthā idaṁ atītaṁ āharitvā "tadā bhikkhave ahaṁ Saṅkho brāhmaṇo ahosiṁ. Mayā Susīmassa Paccekabuddhassa cetiyaṅgaṇe tiṇāni uddhaṭāni, tassa me kammassa nissandena aṭṭhayojanamaggaṁ vihatakhāṇukakaṇṭakaṁ katvā suddhaṁ samatalaṁ kariṁsu. Mayā tattha vālukā okiṇṇā, tassa me nissandena aṭṭhayojanamagge vālukaṁ okiriṁsu. Mayā tattha vanakusumehi pūjā katā, tassa me nissandena aṭṭhayojanamagge nānāvaṇṇāni pupphāni okiṇṇāni, ekayojanaṭṭhāne Gaṅgāya udakaṁ pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṁ. Mayā tattha kamaṇḍalu-udakena bhūmi paripphositā, tassa me nissandena Vesāliyaṁ pokkharavassaṁ vassi. Mayā tattha paṭākā, āropitā, chattakañca baddhaṁ, tassa me nissandena yāva akaniṭṭhabhavanā dhajapaṭākachattātichattādīhi sakalacakkavāḷagabbhaṁ ekussavaṁ

viya jātaṁ. Iti kho bhikkhave esa pūjāsakkāro mayhaṁ neva Buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena, atīte pana appamattakapariccāgānubhāvenā"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

290. "Mattāsukhapariccāgā, passe ce vipulaṁ sukhaṁ.
Caje mattāsukhaṁ dhīro, sampassaṁ vipulaṁ sukhan"ti.

Tattha **mattāsukhapariccāgā**ti **mattāsukhan**ti pamāṇayuttakaṁ parittasukhaṁ vuccati[1], tassa pariccāgena. **Vipulaṁ sukhan**ti uḷāraṁ sukhaṁ nibbānasukhaṁ vuccati, taṁ ce passeyyāti attho. Idaṁ vuttaṁ hoti—ekaṁ hi bhojanapātiṁ sajjāpetvā bhuñjantassa mattāsukhaṁ nāma uppajjati, taṁ pana pariccajitvā uposathaṁ vā karontassa dānaṁ vā dadantassa vipulaṁ uḷāraṁ nibbānasukhaṁ nāma nibbattati. Tasmā sace evaṁ tassa mattāsukhassa pariccāgā vipulaṁ sukhaṁ passati, athetaṁ vipulaṁ sukhaṁ sammā passanto paṇḍito taṁ mattāsukhaṁ cajeyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Attanopubbakammavatthu paṭhamaṁ.

---

2. Kukkuṭa-aṇḍakhādikāvatthu

Paradukkhūpadhānenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kukkuṭa-aṇḍakhādikaṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyā kira avidūre Paṇḍuraṁ[2] nāma eko gāmo, tattheko kevaṭṭo vasati. So Sāvatthiṁ gacchanto Aciravatiyaṁ Kacchapa-aṇḍāni disvā tāni ādāya Sāvatthiṁ gantvā ekasmiṁ gehe pacāpetvā khādanto tasmiṁ gehe kumārikāyapi ekaṁ aṇḍaṁ adāsi. Sā taṁ khāditvā tato paṭṭhāya aññaṁ khādanīyaṁ nāma na icchi. Athassā mātā kukkuṭiyā vijātaṭṭhānato ekaṁ aṇḍaṁ gahetvā adāsi. Sā taṁ khāditvā rasataṇhāya baddhā tato paṭṭhāya sayameva kukkuṭiyā aṇḍāni gahetvā khādati. Kukkuṭī vijātavijātakāle taṁ attano aṇḍāni

---

1. Tattha mattāsukhanti pamāṇasukhaṁ parittasukhaṁ vuccati (Sī)
2. Paṇḍupuraṁ (Sī)

gahetvā khādantiṁ disvā tāya upaddutā āghātaṁ bandhitvā “ito dāni cutā yakkhinī hutvā tava jātadārake khādituṁ samatthā hutvā nibbatteyyan”ti patthanaṁ paṭṭhapetvā kālaṁ katvā tasmiṁyeva gehe majjārī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṁ katvā tattheva kukkuṭī hutvā nibbatti. Kukkuṭī aṇḍāni vijāyi, majjārī āgantvā tāni khāditvā dutiyampi tatiyampi khādiyeva. Kukkuṭī “tayo vāre mama aṇḍāni khāditvā idāni mampi khāditukāmāsi, ito cutā saputtakaṁ taṁ khādituṁ labheyyan”ti patthanaṁ katvā tato cutā dīpinī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṁ katvā migī hutvā nibbatti. Tassā vijātakāle dīpinī āgantvā taṁ saddhiṁ puttehi khādi. Evaṁ khādantā pañcasu attabhāvasatesu aññamaññassa dukkhaṁ uppādetvā avasāne ekā yakkhinī hutvā nibbatti, ekā Sāvatthiyaṁ kuladhītā hutvā nibbatti. Ito paraṁ “na hi verena verānī”ti[1] gāthāya vuttanayeneva veditabbaṁ. Idha pana Satthā “veraṁ hi averena upasammati, no verenā”ti vatvā ubhinnampi dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

291. “Paradukkhūpadhānena, attano sukhamicchati.
Verasaṁsaggasaṁsaṭṭho, verā so na parimuccatī”ti.

Tattha **paradukkhūpadhānenā**ti parasmiṁ dukkhūpadhānena, parassa dukkhuppādanenāti attho. **Verasaṁsaggasaṁsaṭṭho**ti yo puggalo akkosanapaccakkosanapaharaṇapaṭiharaṇādīnaṁ vasena aññamaññaṁ katena verasaṁsaggena saṁsaṭṭho. **Verā so na parimuccatī**ti niccakālaṁ veravasena dukkhameva pāpuṇātīti attho.

Desanāvasāne yakkhinī saraṇesu patiṭṭhāya pañca sīlāni samādiyitvā verato mucci, itarāpi sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Kukkuṭa-aṇḍakhādikāvatthu dutiyaṁ.

---

1. Khu 1. 14 piṭṭhe.

3. Bhaddiyabhikkhuvatthu

Yaṁ hi kiccanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Bhaddiyaṁ nissāya Jātiyāvane viharanto Bhaddiye bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira pādukamaṇḍane uyyuttā ahesuṁ. Yathāha "tena kho pana samayena Bhaddiyā bhikkhū anekavihitaṁ pādukamaṇḍanānuyogamanuyuttā viharanti, tiṇapādukaṁ karontipi kārāpentipi, muñjapādukaṁ karontipi kārāpentipi, pabbajapādukaṁ hintālapādukaṁ kamalapādukaṁ kambalapādukaṁ karontipi kārāpentipi, riñcanti uddesaṁ paripucchaṁ adhisīlaṁ adhicittaṁ adhipaññan"ti[1]. Bhikkhū tesaṁ tathākaraṇabhāvaṁ jānitvā ujjhāyitvā Satthu ārocesuṁ. Satthā te bhikkhū garahitvā "bhikkhave tumhe aññena kiccena āgatā aññasmiṁyeva kicce uyyuttā"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

292. "Yaṁ hi kiccaṁ apaviddhaṁ, akiccaṁ pana karīyati.
Unnaḷānaṁ pamattānaṁ, tesaṁ vaḍḍhanti āsavā.

293. Yesañca susamāraddhā, niccaṁ kāyagatā sati.
Akiccaṁ te na sevanti, kicce sātaccakārino.
Satānaṁ sampajānānaṁ, atthaṁ gacchanti āsavā"ti.

Tattha **yaṁ hi kiccan**ti bhikkhuno hi pabbajitakālato paṭṭhāya aparimāṇasīlakkhandhagopanaṁ araññāvāso dhutaṅgapariharaṇaṁ bhāvanārāmatāti evamādīni kiccaṁ nāma. Imehi pana yaṁ attano kiccaṁ, taṁ apaviddhaṁ chaḍḍitaṁ. **Akiccan**ti bhikkhuno chattamaṇḍanaṁ upāhanamaṇḍanaṁ pādukapattathālakadhammakaraṇakāyabandhana-aṁsabaddhakamaṇḍanaṁ akiccaṁ nāma. Yehi taṁ kayirati, tesaṁ mānanaḷaṁ ukkhipitvā caraṇena unnaḷānaṁ sativossaggena pamattānaṁ cattāro āsavā vaḍḍhantīti attho. **Susamāraddhā**ti supaggahitā[2]. **Kāyagatā satī**ti kāyānupassanābhāvanā. **Akiccan**ti te etaṁ chattamaṇḍanādikaṁ akiccaṁ na sevanti na karontīti attho. **Kicce**ti pabbajitakālato paṭṭhāya kattabbe aparimāṇa sīlakkhandhagopanādike karaṇīye. **Sātaccakārino**ti satatakārino aṭṭhitakārino. Tesaṁ satiyā avippavāsena satānaṁ

---

1. Vi 3. 278 piṭṭhe.

2. Supariggahitā (Sī)

sātthakasampajaññaṁ sappāyasampajaññaṁ gocarasampajaññaṁ asammohasampajaññanti catūhi sampajaññehi sampajānānaṁ cattāropi āsavā atthaṁ gacchanti, parikkhayaṁ abhāvaṁ gacchantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Bhaddiyavatthu tatiyaṁ.

---

4. Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

Mātaranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Lakuṇḍakabhaddiyattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi sambahulā āgantukā bhikkhū Satthāraṁ divāṭṭhāne nisinnaṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Tasmiṁ khaṇe Lakuṇḍakabhaddiyatthero Bhagavato avidūre atikkamati. Satthā tesaṁ bhikkhūnaṁ cittācāraṁ ñatvā oloketvā "passatha bhikkhave ayaṁ bhikkhu mātāpitaro hantvā niddukkho hutvā yātī"ti vatvā tehi bhikkhūhi "kiṁ nu kho Satthā vadatī"ti aññamaññaṁ mukhāni oloketvā saṁsayapakkhandehi "bhante kiṁ nāmetaṁ vadethā"ti vutte tesaṁ dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

293. "Mātaraṁ pitaraṁ hantvā, rājāno dve ca khattiye.
Raṭṭhaṁ sānucaraṁ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo"ti.

Tattha **sānucaran**ti āyasādhakena āyuttakena sahitaṁ. Ettha hi "taṇhā janeti purisan"ti[1] vacanato tīsu bhavesu sattānaṁ jananato taṇhā mātā nāma. "Ahaṁ asukassa nāma rañño vā rājamahāmattassa vā putto"ti pitaraṁ nissāya asmimānassa uppajjanato asmimāno pitā nāma. Loko viya rājānaṁ yasmā sabbadiṭṭhigatāni dve sassatucchedadiṭṭhiyo bhajanti, tasmā dve sassatucchedadiṭṭhiyo dve khattiyarājāno nāma. Dvādasāyatanāni vitthataṭṭhena raṭṭhasadisattā raṭṭhaṁ nāma.

---

1. Saṁ 1. 34, 35 piṭṭhesu.

āyasādhako āyuttakapuriso viya tannissito nandirāgo anucaro nāma. **Anīgho**ti niddukkho. **Brāhmaṇo**ti khīṇāsavo. Etesaṁ taṇhādīnaṁ arahattamaggañāṇāsinā hatattā khīṇāsavo niddukkho hutvā yātīti ayametthattho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu.

Dutiyagāthāyapi vatthu purimasadisameva. Tadā hi Satthā Lakuṇḍakabhaddiyattherameva ārabbha kathesi. Tesaṁ dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

295. "Mātaraṁ pitaraṁ hantvā, rājāno dve ca sotthiye.
Veyagghapañcamaṁ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo"ti.

Tattha **dve ca sotthiye**ti dve ca brāhmaṇe. Imissā gāthāya Satthā attano dhammissaratāya ca desanāvidhikusalatāya ca sassatucchedadiṭṭhiyo dve brāhmaṇarājāno ca katvā kathesi. **Veyagghapañcaman**ti ettha byagghānucarito sappaṭibhayo duppaṭipanno[1] maggo veyaggho nāma, vicikicchānīvaraṇampi tena sadisatāya veyagghaṁ nāma, taṁ pañcamaṁ assāti nīvaraṇapañcakaṁ veyagghapañcamaṁ nāma. Idañca veyagghapañcamaṁ arahattamaggañāṇāsinā nissesaṁ hantvā anīghova yāti brāhmaṇoti ayametthattho. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu catutthaṁ.

---

5. Dārusākaṭikaputtavatthu

Suppabuddhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Dārusākaṭikassa puttaṁ ārabbha kathesi.

Rājagahasmiṁ hi sammādiṭṭhikaputto micchādiṭṭhikaputtoti dve dārakā abhikkhaṇaṁ guḷakīḷaṁ kīḷanti. Tesu sammādiṭṭhikaputto guḷaṁ khipamāno Buddhānussatiṁ āvajjetvā "namo Buddhassā"ti vatvā vatvā guḷaṁ khipati. Itaro titthiyaguṇe uddisitvā "namo arahantānan"ti vatvā vatvā khipati. Tesu

---

1. Duppaṭipajjo (Sī)

sammādiṭṭhikassa putto jināti, itaro pana parājayati. So tassa kiriyaṁ disvā "ayaṁ evaṁ anussaritvā evaṁ vatvā guḷaṁ khipanto mamaṁ jināti, ahampi evarūpaṁ karissāmī"ti Buddhānussatiyaṁ paricayamakāsi. Athekadivasaṁ tassa pitā sakaṭaṁ yojetvā dārūnaṁ atthāya gacchanto tampi dārakaṁ ādāya gantvā aṭaviyaṁ dārūnaṁ sakaṭaṁ pūretvā āgacchanto bahinagare susānasāmante udakaphāsukaṭṭhāne goṇe mocetvā bhattavissaggamakāsi. Athassa te goṇā sāyanhasamaye nagaraṁ pavisantena gogaṇena saddhiṁ nagarameva pavisiṁsu. Sākaṭikopi goṇe anubandhanto nagaraṁ pavisitvā sāyaṁ goṇe disvā ādāya nikkhamanto dvāraṁ na sampāpuṇi. Tasmiñhi asampatteyeva dvāraṁ pihitaṁ.

Athassa putto ekakova rattibhāge sakaṭassa heṭṭhā nipajjitvā niddaṁ okkami. Rājagahaṁ pana pakatiyāpi amanussabahulaṁ. Ayañca susānasantike nipanno. Tattha naṁ dve amanussā passiṁsu. Eko sāsanassa paṭikaṇḍako micchādiṭṭhiko, eko sammādiṭṭhiko. Tesu micchādiṭṭhiko āha "ayaṁ no bhakkho, imaṁ khādissāmā"ti. Itaro "alaṁ mā te ruccī"ti nivāreti. So tena nivāriyamānopi tassa vacanaṁ anādiyitvā dārakaṁ pādesu gahetvā ākaḍḍhi. So Buddhānussatiyā paricitattā tasmiṁ khaṇe "namo Buddhassā"ti āha. Amanusso mahābhayabhīto paṭikkamitvā aṭṭhāsi. Atha naṁ itaro "amhehi akiccaṁ kataṁ, daṇḍakammaṁ tassa karomā"ti vatvā taṁ rakkhamāno aṭṭhāsi. Micchādiṭṭhiko nagaraṁ pavisitvā rañño bhojanapātiṁ pūretvā bhojanaṁ āhari. Atha naṁ ubhopi tassa mātāpitaro viya hutvā upaṭṭhāpetvā bhojetvā "imāni akkharāni rājāva passatu, mā añño"ti taṁ pavattiṁ pakāsentā yakkhānubhāvena bhojanapātiyaṁ akkharāni chinditvā pātiṁ dārusakaṭe pakkhipitvā sabbarattiṁ ārakkhaṁ katvā pakkamiṁsu.

Punadivase "rājakulato corehi bhojanabhaṇḍaṁ avahaṭan"ti kolāhalaṁ karontā dvārāni pidahitvā olokentā tattha apassantā nagarā nikkhamitvā ito cito ca olokentā dārusakaṭe suvaṇṇapātiṁ disvā "ayaṁ coro"ti taṁ dārakaṁ gahetvā rañño dassesuṁ. Rājā akkharāni disvā "kiṁ etaṁ tātā"ti pucchitvā

“nāhaṁ deva jānāmi, mātāpitaro me āgantvā rattiṁ bhojetvā rakkhamānā aṭṭhaṁsu, ahampi mātāpitaro maṁ rakkhantīti nibbhayova niddaṁ upagato. Ettakaṁ ahaṁ jānāmī”ti. Athassa mātāpitaropi taṁ ṭhānaṁ āgamaṁsu. Rājā taṁ pavattiṁ ñatvā te tayopi jane ādāya Satthu santikaṁ gantvā sabbaṁ ārocetvā “kiṁ nu kho bhante Buddhānussati eva rakkhā hoti, udāhu dhammānussati-ādayopī”ti pucchi. Athassa Satthā “mahārāja na kevalaṁ Buddhānussatiyeva rakkhā, yesaṁ pana chabbidhena cittaṁ subhāvitaṁ, tesaṁ aññena rakkhāvaraṇena vā mantosadhehi vā kiccaṁ natthī”ti vatvā cha ṭhānāni dassento imā gāthā abhāsi—

296. “Suppabuddhaṁ pabujjhanti, sadā Gotamasāvakā.
Yesaṁ divā ca ratto ca, niccaṁ Buddhagatā sati.

297. Suppabuddhaṁ pabujjhanti, sadā Gotamasāvakā.
Yesaṁ divā ca ratto ca, niccaṁ dhammagatā sati.

298. Suppabuddhaṁ pabujjhanti, sadā Gotamasāvakā.
Yesaṁ divā ca ratto ca, niccaṁ saṁghagatā sati.

299. Suppabuddhaṁ pabujjhanti, sadā Gotamasāvakā.
Yesaṁ divā ca ratto ca, niccaṁ kāyagatā sati.

300. Suppabuddhaṁ pabujjhanti, sadā Gotamasāvakā.
Yesaṁ divā ca ratto ca, ahiṁsāya rato mano.

301. Suppabuddhaṁ pabujjhanti, sadā Gotamasāvakā.
Yesaṁ divā ca ratto ca, bhāvanāya rato mano”ti.

Tattha **suppabuddhaṁ pabujjhantī**ti Buddhagataṁ satiṁ gahetvā supantā, gahetvāyeva ca pabujjhantā suppabuddhaṁ pabujjhanti nāma. **Sadā Gotamasāvakā**ti Gotamagottassa Buddhassa savanante jātattā tasseva anusāsaniyā savanatāya Gotamasāvakā. **Buddhagatā satī**ti yesaṁ “itipi so Bhagavā”ti-ādippabhede Buddhaguṇe ārabbha uppajjamānā sati niccakālaṁ atthi, te sadāpi suppabuddhaṁ pabujjhantīti attho. Tathā asakkontā pana

ekadivasaṁ tīsu kālesu dvīsu kālesu ekasmimpi kāle Buddhānussatiṁ manasi karontā suppabuddhaṁ pabujjhantiyeva nāma. **Dhammagatā satī**ti "svākhāto Bhagavatā dhammo"ti-ādippabhede dhammaguṇe ārabbha uppajjamānā sati. **Saṁghagatā satī**ti "suppaṭipanno Bhagavato sāvakasaṁgho"ti-ādippabhede saṁghaguṇe ārabbha uppajjamānā sati. **Kāyagatā satī**ti dvattiṁ sākāravasena vā navasivathikāvasena vā catudhātuvavatthānavasena vā ajjhattanīlakasiṇādirūpajjhānavasena vā uppajjamānā sati. **Ahiṁsāya rato**ti "so karuṇāsahagatena cetasā ekaṁ disaṁ pharitvā viharatī"ti[1] evaṁ vuttāya karuṇābhāvanāya rato. **Bhāvanāyā**ti mettābhāvanāya. Kiñcāpi heṭṭhā karuṇābhāvanāya vuttattā idha sabbāpi avasesā bhāvanā nāma, idha pana mettābhāvanāva adhippetā. Sesaṁ paṭhamagāthāya vuttanayeneva veditabbaṁ.

Desanāvasāne dārako saddhiṁ mātāpitūhi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Pacchā pana pabbajitvā sabbepi arahattaṁ pāpuṇiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Dārusākaṭikaputtavatthu pañcamaṁ.

---

6. Vajjiputtakabhikkhuvatthu

Duppabbajjanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Vesāliṁ nissāya Mahāvane viharanto aññataraṁ vajjiputtakaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Taṁ sandhāya vuttaṁ—"aññataro vajjiputtako bhikkhu Vesāliyaṁ viharati aññatarasmiṁ vanasaṇḍe, tena kho pana samayena Vesāliyaṁ sabbarattichaṇo hoti. Atha kho so bhikkhu Vesāliyā tūriyatāḷitavāditanigghosasaddaṁ sutvā paridevamāno tāyaṁ velāyaṁ imaṁ gāthaṁ abhāsi—

'Ekakā mayaṁ araññe viharāma,
Apaviddhaṁva vanasmiṁ dārukaṁ.
Etādisikāya rattiyā,
Kosu nāmamhehi pāpiyo'ti"[2].

---

1. Abhi 2. 284 piṭṭhe.
2. Saṁ 1. 203 piṭṭhe.

So kira Vajjiraṭṭhe rājaputto vārena sampattaṁ rajjaṁ pahāya pabbajito Vesāliyaṁ cātumahārājikehi saddhiṁ ekābaddhaṁ katvā sakalanagare dhajapaṭākādīhi paṭimaṇḍite komudiyā puṇṇamāya sabbarattiṁ chaṇavāre[1] vattamāne bheriyādīnaṁ tūriyānaṁ tāḷitānaṁ nigghosaṁ vīṇādīnañca vāditānaṁ saddaṁ sutvā yāni Vesāliyaṁ satta rājasahassāni satta rājasatāni satta rājāno, tattakā eva ca nesaṁ uparājasenāpati-ādayo[2], tesu alaṅkatapaṭiyattesu nakkhattakīḷanatthāya vīthiṁ otiṇṇesu saṭṭhihatthe mahācaṅkame caṅkamamāno gaganamajjhe ṭhitaṁ puṇṇacandaṁ disvā caṅkamakoṭiyaṁ phalakaṁ nissāya ṭhito veṭhanālaṅkāravirahitattā vane chaḍḍitadārukaṁ viya attabhāvaṁ oloketvā "atthi nu kho añño amhehi lāmakataro"ti cintento pakatiyā āraññakādiguṇayuttopi tasmiṁ khaṇe anabhiratiyā pīḷito evamāha. So tasmiṁ vanasaṇḍe adhivatthāya devatāya "imaṁ bhikkhuṁ saṁvejessāmī"ti adhippāyena—

"Ekakova tvaṁ araññe viharasi, apaviddhaṁva vanasmiṁ dārukaṁ.
Tassa te bahukā ca pihayanti, nerayikā viya saggagāminan"ti[3]—

Vuttaṁ imaṁ gāthaṁ sutvā punadivase Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā nisīdi. Satthā taṁ pavattiṁ ñatvā gharāvāsassa dukkhataṁ pakāsetukāmo pañca dukkhāni samodhānetvā imaṁ gāthamāha—

302. "Duppabbajjaṁ durabhiramaṁ, durāvāsā gharā dukhā.
Dukkho'samānasaṁvāso, dukkhānupatitaddhagū.
Tasmā na caddhagū siyā, na ca dukkhānupatito siyā"ti.

Tattha **duppabbajjan**ti appaṁ vā mahantaṁ vā bhogakkhandhañceva ñātiparivaṭṭañca pahāya imasmiṁ sāsane uraṁ datvā pabbajjaṁ nāma dukkhaṁ. **Durabhiraman**ti evaṁ pabbajitenāpi bhikkhācariyāya jīvitavuttiṁ ghaṭentena aparimāṇasīlakkhandhagopanadhammānudha-mmappaṭipattipūraṇavasena abhiramituṁ dukkhaṁ. **Durāvāsā**ti yasmā pana gharaṁ āvasantena rājūnaṁ rājakiccaṁ, issarānaṁ issarakiccaṁ vahitabbaṁ, parijanā ceva dhammikā samaṇabrāhmaṇā ca saṅgahitabbā. Evaṁ santepi gharāvāso chiddaghaṭo viya mahāsamuddo viya ca duppūro. Tasmā

1. Chaṇacāre (Ka) 2. Yuvarājasenāpati-ādayo (Sī) 3. Saṁ 1. 204 piṭṭhe.

gharāvāsā nāmete durāvāsā dukkhā āvasituṁ, teneva kāraṇena dukkhāti attho. **Dukkho'samānasaṁvāso**ti gihino vā hi ye jātigottakulabhogehi pabbajitā vā sīlācārabāhusaccādīhi samānāpi hutvā "kosi tvaṁ, kosmi ahan"ti-ādīni vatvā adhikaraṇapasutā honti, te asamānā nāma, tehi saddhiṁ saṁvāso dukkhoti attho. **Dukkhānupatitaddhagū**ti ye vaṭṭasaṅkhātaṁ addhānaṁ paṭipannattā addhagū, te dukkhe[1]anupatitāva. **Tasmā na caddhagū**ti yasmā dukkhānupatitabhāvopi dukkho addhagūbhāvopi, tasmā vaṭṭasaṅkhātaṁ addhānaṁ gamanatāya addhagū na bhaveyya, vuttappakārena dukkhena anupatitopi na bhaveyyāti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu pañcasu ṭhānesu dassite dukkhe nibbindanto pañcorambhāgiyāni pañca uddhambhāgiyāni saṁyojanāni padāletvā arahatte patiṭṭhahīti.

Vajjiputtakabhikkhuvatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Cittagahapativatthu

Saddhoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Cittagahapatiṁ ārabbha kathesi. Vatthu Bālavagge "asantaṁ bhāvanamiccheyyā"ti gāthāvaṇṇanāya vitthāritaṁ. Gāthāpi tattheva vuttā. Vuttaṁ hetaṁ tattha[2]—

"Kiṁ pana bhante etassa tumhākaṁ santikaṁ agacchantassevāyaṁ lābhasakkāro uppajjati[3], udāhu aññattha gacchantassāpi uppajjatī"ti. "Ānanda mama santikaṁ āgacchantassāpi aññattha gacchantassāpi tassa uppajjateva. Ayaṁ hi upāsako saddho pasanno sampannasīlo, evarūpo puggalo yaṁ yaṁ padesaṁ bhajati, tattha tatthevassa lābhasakkāro nibbattatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

303. "Saddho sīlena sampanno, yasobhogasamappito.
Yaṁ yaṁ padesaṁ bhajati, tattha tattheva pūjito"ti.

---

1. Te Dukkhena (Syā) 2. Dhammapada-Ṭṭha 1. 331 piṭṭhe. 3. Uppajjetha (Sī)

Tattha **saddho**ti lokiyalokuttarasaddhāya samannāgato. **Sīlenā**ti āgāriyasīlaṁ anāgāriyasīlanti duvidhaṁ sīlaṁ. Tesu idha āgāriyasīlaṁ adhippetaṁ, tena samannāgatoti attho. **Yasobhogasamappito**ti yādiso Anāthapiṇḍikādīnaṁ pañca-upāsakasataparivārasaṅkhāto āgāriyayaso, tādiseneva yasena dhanadhaññādiko ceva[1] sattavidha-ariyadhanasaṅkhāto cāti duvidho bhogo, tena samannāgatoti attho. **Yaṁ yaṁ padesan**ti puratthimādīsu disāsu evarūpo kulaputto yaṁ yaṁ padesaṁ bhajati, tattha tattha evarūpena lābhasakkārena pūjitova hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Cittagahapativatthu sattamaṁ.

---

8. Cūḷasubhaddāvatthu

Dūre santoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa dhītaraṁ Cūḷasubhaddaṁ nāma ārabbha kathesi.

Anāthapiṇḍikassa kira daharakālato paṭṭhāya Ugganagaravāsī Uggo nāma seṭṭhiputto sahāyako ahosi. Te ekācariyakule sippaṁ uggaṇhantā aññamaññaṁ katikaṁ kariṁsu "amhākaṁ vayappattakāle puttadhītāsu jātāsu yo puttassa[2] dhītaraṁ vāreti, tena tassa dhītā dātabbā"ti. Te ubhopi vayappattā attano attano nagare seṭṭhiṭṭhāne patiṭṭhahiṁsu. Athekasmiṁ samaye Uggaseṭṭhi vaṇijjaṁ payojento pañcahi sakaṭasatehi Sāvatthiṁ agamāsi. Anāthapiṇḍiko attano dhītaraṁ Cūḷasubhaddaṁ āmantetvā "amma pitā te Uggaseṭṭhi nāma āgato, tassa kattabbakiccaṁ sabbaṁ tava bhāro"ti āṇāpesi. Sā "sādhū"ti paṭissuṇitvā tassa āgatadivasato paṭṭhāya sahattheneva sūpabyañjanādīni sampādeti, mālāgandhavilepanādīni abhisaṅkharoti, bhojanakāle tassa nhānodakaṁ paṭiyādāpetvā nhānakālato paṭṭhāya sabbakiccāni sādhukaṁ karoti.

---

1. Dhaññādiko ceva (Sī)
2. Puttassa atthāya (Syā)

Uggaseṭṭhi tassā ācārasampattiṁ disvā pasannacitto ekadivasaṁ Anāthapiṇḍikena saddhiṁ sukhakathāya sannisinno "mayaṁ daharakāle evaṁ nāma[1] katikaṁ karimhā"ti sāretvā Cūḷasubhaddaṁ attano puttassatthāya vāresi. So pana pakatiyāva micchādiṭṭhiko. Tasmā Dasabalassa tamatthaṁ ārocetvā Satthārā Uggaseṭṭhissūpanissayaṁ disvā anuññāto bhariyāya saddhiṁ mantetvā tassa vacanaṁ sampaṭicchitvā divasaṁ vavatthapetvā dhītaraṁ Visākhaṁ datvā uyyojento Dhanañcayaseṭṭhi viya mahantaṁ sakkāraṁ katvā Subhaddaṁ āmantetvā "amma sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo"ti[2] Dhanañcayaseṭṭhinā Visākhāya dinnanayeneva dasa ovāde datvā "sace me gataṭṭhāne dhītu doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo"ti aṭṭha kuṭumbike pāṭibhoge gahetvā tassā uyyojanadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ datvā purimabhave dhītarā katānaṁ sucaritānaṁ phalavibhūtiṁ lokassa pākaṭaṁ katvā dassento viya mahantena sakkārena dhītaraṁ uyyojesi. Tassā anupubbena Ugganagaraṁ pattakāle sasurakulena saddhiṁ mahājano paccuggamanamakāsi.

Sāpi attano sirivibhavaṁ pākaṭaṁ kātuṁ Visākhā viya sakalanagarassa attānaṁ dassentī rathe ṭhatvā nagaraṁ pavisitvā nāgarehi pesite paṇṇākāre gahetvā anurūpavasena tesaṁ tesaṁ pesentī sakalanagaraṁ attano guṇehi ekābaddhamakāsi. Maṅgaladivasādīsu panassā sasuro acelakānaṁ sakkāraṁ karonto "āgantvā amhākaṁ samaṇe vandatū"ti pesesi. Sā lajjāya nagge passituṁ asakkontī gantuṁ na icchati. So punappunaṁ pesetvāpi tāya paṭikkhitto kujjhitvā "nīharatha nan"ti āha. Sā "na sakkā mama akāraṇena dosaṁ āropetun"ti kuṭumbike pakkosāpetvā tamatthaṁ ārocesi. Te tassā niddosabhāvaṁ ñatvā seṭṭhiṁ saññāpesuṁ. So "ayaṁ mama samaṇe ahirikāti na vandī"ti bhariyāya ārocesi. Sā "kīdisā nu kho imissā samaṇā, ativiya tesaṁ pasaṁsatī"ti taṁ pakkosāpetvā āha—

"Kīdisā samaṇā tuyhaṁ, bāḷhaṁ kho ne pasaṁsasi.
Kiṁsīlā kiṁ samācārā, taṁ me akkhāhi pucchitā"ti[3].

1. Evaṁ kira (Ka) 2. Aṁ-Ṭṭha 1. 315; Dhammapada-Ṭṭha 1. 251 piṭṭhesupi.
3. Aṁ-Ṭṭha 2. 271 piṭṭhesu.

athassā Subhaddā Buddhānañceva Buddhasāvakānañca guṇe pakāsentī—

“Santindriyā santamānasā, santaṁ tesaṁ gataṁ ṭhitaṁ.
Okkhittacakkhū mitabhāṇī, tādisā samaṇā mama.

Kāyakammaṁ suci nesaṁ, vācākammaṁ anāvilaṁ.
Manokammaṁ suvisuddhaṁ, tādisā samaṇā mama.

Vimalā saṅkhamuttābhā, suddhā antarabāhirā.
Puṇṇā suddhehi dhammehi, tādisā samaṇā mama.

Lābhena unnato loko, alābhena ca onato.
Lābhālābhena ekaṭṭhā, tādisā samaṇā mama.

Yasena unnato loko, ayasena ca onato.
Yasāyasena ekaṭṭhā, tādisā samaṇā mama.

Pasaṁsāyunnato loko, nindāyāpi ca onato.
Samā nindāpasaṁsāsu, tādisā samaṇā mama.

Sukhena unnato loko, dukkhenāpi ca onato.
Akampā sukhadukkhesu, tādisā samaṇā mamā”ti—

Evamādīhi vacanehi sassuṁ tosesi.

Atha naṁ “sakkā tava samaṇe amhākampi dassetun”ti vatvā “sakkā”ti vutte “tena hi yathā mayaṁ te passāma, tathā karohī”ti vutte sā “sādhū”ti Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ sajjetvā uparipāsādatale ṭhatvā Jetavanābhimukhī sakkaccaṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā Buddhaguṇe āvajjetvā gandhavāsapupphadhumehi[1] pūjaṁ katvā “bhante svātanāya Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantemi, iminā me saññāṇena Satthā nimantitabhāvaṁ jānātū”ti sumanapupphānaṁ aṭṭha muṭṭhiyo ākāse khipi. Pupphāni gantvā catuparisamajjhe dhammaṁ desentassa Satthuno upari mālāvitānaṁ hutvā aṭṭhaṁsu. Tasmiṁ khaṇe Anāthapiṇḍikopi dhammakathaṁ sutvā svātanāya Satthāraṁ nimantesi. Satthā “adhivutthaṁ mayā gahapati svātanāya bhattan”ti vatvā “bhante mayā puretaraṁ āgato natthi, kassa nu kho vo adhivutthan”ti vutte “Cūḷasubhaddāya gahapati

1. Gandhavāsapupphadhūpehi (Sī, Syā)

nimantito"ti vatvā "nanu bhante Cūḷasubhaddā dūre vasati ito vīsatiyojanasatamatthake"ti vutte "āma gahapati dūre vasantāpi hi sappurisā abhimukhe ṭhitā viya pakāsentī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

304. "Dūre santo pakāsenti, Himavantova pabbato.
Asantettha na dissanti, rattiṁ khittā yathā sarā"ti.

Tattha **santo**ti rāgādīnaṁ santatāya Buddhādayo santā nāma. Idha pana pubbabuddhesu katādhikārā ussannakusalamūlā bhāvitabhāvanā sattā santoti adhippetā. **Pakāsentī**ti dūre ṭhitāpi Buddhānaṁ ñāṇapathaṁ āgacchantā pākaṭā honti. **Himavantovā**ti yathā hi tiyojanasahassavitthato pañcayojanasatubbedho caturāsītiyā kūṭasahassehi paṭimaṇḍito Himavantapabbato dūre ṭhitānampi abhimukhe ṭhito viya pakāseti, evaṁ pakāsentīti attho. **Asantetthā**ti diṭṭhadhammagarukā vitiṇṇaparalokā āmisacakkhukā jīvikatthāya pabbajitā bālapuggalā asanto nāma, te ettha Buddhānaṁ dakkhiṇassa jāṇumaṇḍalassa santike nisinnāpi na dissanti na paññāyanti. **Rattiṁ khittā**ti rattiṁ caturaṅgasamannāgate andhakāre khittasarā viya tathārūpassa[1] upanissayabhūtassa pubbahetuno abhāvena na paññāyantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sakko devarājā "Satthārā Subhaddāya nimantanaṁ adhivāsitan"ti ñatvā Vissakammadevaputtaṁ āṇāpesi "pañca kūṭāgārasatāni nimminitvā sve Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ Ugganagaraṁ nehī"ti. So punadivase pañcasatāni kūṭāgārāni nimminitvā Jetavanadvāre aṭṭhāsi. Satthā uccinitvā visuddhakhīṇāsavānaṁyeva pañcasatāni ādāya saparivāro kūṭāgāresu nisīditvā Ugganagaraṁ agamāsi. Uggaseṭṭhipi saparivāro Subhaddāya dinnanayeneva Tathāgatassa āgatamaggaṁ olokento Satthāraṁ mahantena sirivibhavena āgacchantaṁ disvā pasannamānaso mālādīhi mahantaṁ sakkāraṁ karonto saparivāro sampaṭicchitvā vanditvā mahādānaṁ datvā punappunaṁ nimantetvā sattāhaṁ mahādānaṁ adāsi. Satthāpissa sappāyaṁ sallakkhetvā

1. Tathārūpā (Sī)

dhammaṁ desesi. Taṁ ādiṁ katvā caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Satthā "Cūḷasubhaddāya anuggahaṇatthaṁ[1] tvaṁ idheva hohī"ti Anuruddhattheraṁ nivattāpetvā Sāvatthimeva agamāsi. Tato paṭṭhāya taṁ nagaraṁ saddhāsampannaṁ[2] ahosīti.

Cūḷasubhaddāvatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Ekavihārittheravatthu

Ekāsananti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Ekavihārittheraṁ nāma ārabbha kathesi.

So kira thero ekakova seyyaṁ kappeti, ekakova nisīdati, ekakova caṅkamati, ekakova tiṭṭhatīti catuparisantare pākaṭo ahosi. Atha naṁ bhikkhū "bhante evarūpo nāmāyaṁ thero"ti Tathāgatassārocesuṁ. Satthā "sādhu sādhū"ti tassa sādhukāraṁ datvā "bhikkhunā nāma pavivittena bhavitabban"ti viveke ānisaṁsaṁ kathetvā imaṁ gāthamāha—

305. "Ekāsanaṁ ekaseyyaṁ, eko caramatandito.
Eko damayamattānaṁ, vanante ramito siyā"ti.

Tattha **ekāsanaṁ ekaseyyan**ti bhikkhusahassamajjhepi mūlakammaṭṭhānaṁ avijahitvā teneva manasikārena nisinnassa āsanaṁ ekāsanaṁ nāma. Lohapāsādasadisepi ca pāsāde bhikkhusahassamajjhepi paññatte vicitrapaccattharaṇūpadhāne mahārahe sayane satiṁ upaṭṭhapetvā dakkhiṇena passena mūlakammaṭṭhānamanasikārena nipannassa bhikkhuno seyyā ekaseyyā nāma. Evarūpaṁ ekāsanañca ekaseyyañca bhajethāti attho. **Atandito**ti jaṅghabalaṁ nissāya jīvitakappanena akusīto hutvā sabbīriyāpathesu ekakova carantoti attho. **Eko damayan**ti

---

1. Anuggahena (Sī, Ka)
2. Saddhaṁ pasannaṁ (Sī, Syā)

rattiṭṭhānādīsu kammaṭṭhānaṁ anuyuñjitvā maggaphalādhigamavasena ekova hutvā attānaṁ damentoti attho. **Vanante ramito siyā**ti evaṁ attānaṁ damento itthipurisasaddādīhi pavivitte vananteyeva abhiramito bhaveyya. Na hi sakkā ākiṇṇavihārinā evaṁ attānaṁ dametunti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Tato paṭṭhāya mahājano ekavihārikameva patthesīti.

Ekavihārittheravatthu navamaṁ.

Pakiṇṇakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekavīsatimo vaggo.

22. Nirayavagga

1. Sundarīparibbājikāvatthu

Abhūtavādīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sundariṁ paribbājikaṁ ārabbha kathesi.

"Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito"ti vatthu vitthārato Udāne[1] āgatameva. Ayaṁ panettha saṅkhepo—Bhagavato kira bhikkhusaṁghassa ca pañcannaṁ mahānadīnaṁ mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipatitvā mantayiṁsu "mayaṁ samaṇassa Gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na no koci atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhiṁ ekato hutvā samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyāmā"ti. Atha nesaṁ etadahosi "Sundariyā saddhiṁ ekato hutvā sakkuṇissāmā"ti. Te ekadivasaṁ Sundariṁ titthiyārāmaṁ pavisitvā vanditvā ṭhitaṁ nālapiṁsu. Sā punappunaṁ sallapantīpi paṭivacanaṁ alabhitvā "api panayyā kenaci viheṭhitatthā"ti pucchi. Kiṁ bhagini samaṇaṁ Gotamaṁ amhe viheṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantaṁ na passasīti. Mayā ettha kiṁ kātuṁ vaṭṭatīti. Tvaṁ khosi bhagini abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa Gotamassa ayasaṁ āropetvā mahājanaṁ tava kathaṁ gāhāpetvā hatalābhasakkāraṁ karohīti. Sā taṁ sutvā "sādhū"ti sampaṭicchitvā pakkantā tato paṭṭhāya mālāgandhavilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyaṁ mahājanassa Satthu dhammadesanaṁ sutvā nagaraṁ pavisanakāle Jetavanābhimukhī gacchati, "kahaṁ gacchasī"ti ca puṭṭhā "samaṇassa Gotamassa santikaṁ gamissāmi, ahaṁ hi tena saddhiṁ ekagandhakuṭiyaṁ vasāmī"ti vatvā aññatarasmiṁ titthiyārāme vasitvā pātova Jetavanamaggaṁ otaritvā nagarābhimukhī āgacchantī "kiṁ Sundari kahaṁ gatāsī"ti puṭṭhā "samaṇena Gotamena saddhiṁ ekagandhakuṭiyaṁ vasitvā taṁ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī"ti vadati.

---

1. Khu 1. 128 piṭṭhe.

Atha te katipāhaccayena dhuttānaṁ kahāpaṇe datvā "gacchatha Sundariṁ māretvā samaṇassa Gotamassa Gandhakuṭiyā samīpe mālākacavarantare nikkhipitvā ethā"ti vadiṁsu. Te tathā akaṁsu. Tato titthiyā "Sundariṁ na passāmā"ti kolāhalaṁ katvā rañño ārocetvā "kahaṁ vo āsaṅkā"ti vuttā "imesu divasesu[1] Jetavane vasati, tatthassā pavattiṁ na jānāmā"ti vatvā "tena hi gacchatha, naṁ vicinathā"ti raññā anuññātā attano upaṭṭhāke gahetvā Jetavanaṁ gantvā vicinantā mālākacavarantare taṁ disvā mañcakaṁ āropetvā nagaraṁ pavesetvā "samaṇassa Gotamassa sāvakā 'Satthārā kataṁ pāpakammaṁ paṭicchādessāmā'ti Sundariṁ māretvā mālākacavarantare nikkhipiṁsū"ti rañño ārocayiṁsu. Rājā "tena hi gacchatha, nagaraṁ āhiṇḍathā"ti āha. Te nagaravīthīsu "passatha samaṇānaṁ Sakyaputtiyānaṁ kamman"ti-ādīni vatvā puna rañño nivesanadvāraṁ āgamiṁsu. Rājā Sundariyā sarīraṁ āmakasusāne aṭṭakaṁ āropetvā rakkhāpesi. Sāvatthivāsino ṭhapetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena "passatha samaṇānaṁ Sakyaputtiyānaṁ kamman"ti-ādīni vatvā antonagarepi bahinagarepi bhikkhū akkosantā vicaranti. Bhikkhū taṁ pavattiṁ Tathāgatassa ārocesuṁ. Satthā "tena hi tumhepi te manusse evaṁ paṭicodethā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

306. "Abhūtavādī nirayaṁ upeti,
Yo vāpi katvā na karomi'cāha.
Ubhopi te pecca samā bhavanti,
Nihīnakammā manujā paratthā"ti.

Tattha **abhūtavādī**ti parassa dosaṁ adisvāva musāvādaṁ katvā tucchena paraṁ abbhācikkhanto. **Katvā**ti yo vā pana pāpakammaṁ katvā "nāhaṁ etaṁ karomī"ti āha. **Pecca samā bhavantī**ti te ubhopi janā paralokaṁ gantvā nirayaṁ upagamanena gatiyā[2] samā bhavanti. Gatiyeva[3] nesaṁ paricchinnā, āyu pana nesaṁ na paricchinnaṁ. Bahukaṁ hi pāpakammaṁ katvā ciraṁ niraye paccanti, parittaṁ katvā appamattakameva kālaṁ. Yasmā pana nesaṁ

1. Imasmiṁ divase (Syā, Ka) 2. Duggatiyā (Syā, Ka) 3. Duggatiyeva (Syā, Ka)

ubhinnampi lāmakameva kammaṁ, tena vuttaṁ **"nihīnakammā manujā paratthā"**ti. Paratthāti imassa pana padassa purato peccapadena sambandho. Pecca parattha ito gantvā te nihīnakammā paraloke samā bhavantīti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Rājā "Sundariyā aññehi māritabhāvaṁ jānāthā"ti purise uyyojesi. Atha te dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṁ pivantā aññamaññaṁ kalahaṁ kariṁsu. Eko ekaṁ āha "tvaṁ Sundariṁ ekappahāreneva māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṁ pivasi, hotu hotū"ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño dassesuṁ. Atha ne rājā "tumhehi sā māritā"ti pucchi. Āma devāti. Kehi mārāpitāti. Aññatitthiyehi devāti. Rājā titthiye pakkosāpetvā pucchi. Te tatheva vadiṁsu. Tena hi gacchatha tumhe evaṁ vadantā nagaraṁ āhiṇḍatha "ayaṁ Sundarī samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ āropetukāmehi amhehi mārāpitā, neva samaṇassa Gotamassa, na sāvakānaṁ doso atthi, amhākameva doso"ti. Te tathā kariṁsu. Bālamahājano tadā saddahi, titthiyāpi dhuttāpi purisavadhadaṇḍaṁ pāpuṇiṁsu. Tato paṭṭhāya Buddhānaṁ sakkāro mahā ahosīti.

Sundarīparibbājikāvatthu paṭhamaṁ.

---

2. Duccaritaphalapīḷitavatthu

Kāsāvakaṇṭhāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto duccaritaphalānubhāvena pīḷite satte ārabbha kathesi.

Āyasmā hi Moggallāno Lakkhaṇattherena saddhiṁ Gijjhakūṭā orohanto aṭṭhisaṅkhalikapetādīnaṁ attabhāve disvā sitaṁ karonto Lakkhaṇattherena sitakāraṇaṁ puṭṭho "akālo āvuso imassa pañhassa, Tathāgatassa santike maṁ puccheyyāsī"ti vatvā Tathāgatassa santike therena puṭṭho aṭṭhisaṅkhalikapetādīnaṁ diṭṭhabhāvaṁ ācikkhitvā "idhāhaṁ āvuso Gijjhakūṭā pabbatā orohanto addasaṁ bhikkhuṁ

vehāsaṁ gacchantaṁ, tassa saṁghāṭipi ādittā sampajjalitā sajotibhūtā -pa- kāyopi āditto"ti-ādinā[1] nayena saddhiṁ pattacīvarakāyabandhanādīhi ḍayhamāne pañca sahadhammike ārocesi. Satthā tesaṁ Kassapadasabalassa sāsane pabbajitvā pabbajjāya anurūpaṁ kātuṁ asakkontānaṁ pāpabhāvaṁ ācikkhitvā tasmiṁ khaṇe tattha nisinnānaṁ bahūnaṁ pāpabhikkhūnaṁ duccaritakammassa vipākaṁ dassento imaṁ gāthamāha—

307. "Kāsāvakaṇṭhā bahavo, pāpadhammā asaññatā.
Pāpā pāpehi kammehi, nirayaṁ te upapajjare"ti.

Tattha **kāsāvakaṇṭhā**ti kāsāvena paliveṭhitakaṇṭhā. **Pāpadhammā**ti lāmakadhammā. **Asaññatā**ti kāyādisaṁyamarahitā, tathārūpā pāpapuggalā attanā katehi akusalakammehi nirayaṁ upapajjanti, te tattha paccitvā tato cutā vipākāvasesena petesupi evaṁ paccantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Duccaritaphalapīḷitavatthu dutiyaṁ.

---

3. Vaggumudātīriyabhikkhukavatthu

Seyyo ayoguḷoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Vesāliṁ upanissāya Mahāvane viharanto Vaggumudātīriye bhikkhū ārabbha kathesi. Vatthu Uttarimanussadhammapārājike[2] āgatameva.

Tadā hi Satthā te bhikkhū "kiṁ pana tumhe bhikkhave udarassatthāya gihīnaṁ aññamaññassa uttarimanussadhammassa vaṇṇaṁ bhāsitthā"ti vatvā tehi "āma bhante"ti vutte te bhikkhū anekapariyāyena garahitvā imaṁ gāthamāha—

308. "Seyyo ayoguḷo bhutto, tatto aggisikhūpamo.
Yañce bhuñjeyya dussīlo, raṭṭhapiṇḍamasaññato"ti.

---

1. Vi 1. 148; Saṁ 1. 451 piṭṭhesu.
2. Vi 1. 112 piṭṭhe.

Tattha **yañce bhuñjeyyā**ti yaṁ dussīlo nissīlapuggalo kāyādīhi asaññato raṭṭhavāsīhi saddhāya dinnaṁ raṭṭhapiṇḍaṁ "samaṇomhī"ti paṭijānanto gahetvā bhuñjeyya, tatto āditto aggivaṇṇo ayoguḷova bhutto seyyo sundarataro. Kiṁ kāraṇā? Tappaccayā hi ekova attabhāvo jhāyeyya, dussīlo pana saddhādeyyaṁ bhuñjitvā anekānipi jātisatāni niraye pacceyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthu tatiyaṁ.

---

4. Khemakaseṭṭhiputtavatthu

Cattāri ṭhānānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa bhāgineyyaṁ Khemakaṁ nāma seṭṭhiputtaṁ ārabbha kathesi.

So kira abhirūpo ahosi, yebhuyyena itthiyo taṁ disvā rāgābhibhūtā sakabhāvena saṇṭhātuṁ nāsakkhiṁsu. Sopi paradārakammābhiratova ahosi. Atha naṁ rattiṁ rājapurisā gahetvā rañño dassesuṁ. Rājā mahāseṭṭhissa lajjamīti taṁ kiñci avatvā vissajjāpesi. So pana neva virami. Atha naṁ dutiyampi tatiyampi rājapurisā gahetvā rañño dassesuṁ. Rājā vissajjāpesiyeva. Mahāseṭṭhi taṁ pavattiṁ sutvā taṁ ādāya Satthu santikaṁ gantvā taṁ pavattiṁ ārocetvā[1] "bhante imassa dhammaṁ desethā"ti āha. Satthā tassa saṁvegakathaṁ vatvā paradārasevanāya dosaṁ dassento imā gāthā abhāsi—

309. "Cattāri ṭhānāni naro pamatto,
Āpajjati paradārūpasevī.
Apuññalābhaṁ na nikāmaseyyaṁ,
Nindaṁ tatīyaṁ nirayaṁ catutthaṁ.

---

1. Ārocāpetvā (Sī)

310. Apuññalābho ca gatī ca pāpikā,
Bhītassa bhītāya ratī ca thokikā.
Rājā ca daṇḍaṁ garukaṁ paṇeti,
Tasmā naro paradāraṁ na seve"ti.

Tattha **ṭhānānī**ti dukkhakāraṇāni. **Pamatto**ti sativossaggena samannāgato. **Āpajjatī**ti pāpuṇāti. **Paradārūpasevī**ti paradāraṁ upasevanto uppathacārī. **Apuññalābhan**ti akusalalābhaṁ. **Na nikāmaseyyan**ti yathā icchati, evaṁ seyyaṁ alabhitvā anicchitaṁ parittakameva kālaṁ seyyaṁ labhati. **Apuññalābho cā**ti evaṁ tassa ayañca apuññalābho, tena ca apuññena nirayasaṅkhātā pāpikā gati hoti. **Ratī ca thokikā**ti yā tassa bhītassa bhītāya itthiyā saddhiṁ rati, sāpi thokikā parittā hoti. **Garukan**ti rājā ca hatthacchedādivasena garukaṁ daṇḍaṁ paṇeti. **Tasmā**ti yasmā paradāraṁ sevanto etāni apuññādīni pāpuṇāti, tasmā paradāraṁ na seveyyāti attho.

Desanāvasāne Khemako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato paṭṭhāya mahājano sukhaṁ vītināmesi. Kiṁ panassa pubbakammanti? So kira Kassapabuddhakāle uttamamallo hutvā dve suvaṇṇapaṭākā Dasabalassa kañcanathūpe āropetvā patthanaṁ paṭṭhapesi "ṭhapetvā ñātisālohititthiyo avasesā maṁ disvā rajjantū"ti. Idamassa pubbakammanti. Tena taṁ nibbattanibbattaṭṭhāne disvā paresaṁ itthiyo sakabhāvena saṇṭhātuṁ nāsakkhiṁsūti.

Khemakaseṭṭhiputtavatthu catutthaṁ.

---

5. Dubbacabhikkhuvatthu

Kuso yathāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ dubbacabhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Eko kira bhikkhu asañcicca ekaṁ tiṇaṁ chinditvā kukkucce uppanne ekaṁ bhikkhuṁ upasaṅkamitvā "āvuso yo tiṇaṁ chindati, tassa kiṁ hotī"ti taṁ attanā katabhāvaṁ ārocetvā pucchi. Atha naṁ itaro

“tvaṁ tiṇassa chinnakāraṇā kiñci hotīti saññaṁ karosi, na ettha kiñci hoti, desetvā pana muccatī”ti vatvā sayampi ubhohi hatthehi tiṇaṁ luñcitvā aggahesi. Bhikkhū taṁ pavattiṁ Satthu ārocesuṁ. Satthā taṁ bhikkhuṁ anekapariyāyena vigarahitvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

311. “Kuso yathā duggahito, hatthamevā’nukantati.
Sāmaññaṁ dupparāmaṭṭhaṁ, nirayāyu’pakaḍḍhati.

312. Yaṁ kiñci sithilaṁ kammaṁ, saṁkiliṭṭhañca yaṁ vataṁ.
Saṅkassaraṁ brahmacariyaṁ, na taṁ hoti mahapphalaṁ.

313. Kayirā ce kayirāthenaṁ, daḷhamenaṁ parakkame.
Sithilo hi paribbājo, bhiyyo ākirate rajan”ti.

Tattha **kuso**ti yaṁ kiñci tikhiṇadhāraṁ tiṇaṁ antamaso tālapaṇṇampi, yathā so kuso yena duggahito, tassa hatthaṁ anukantati phāleti, evameva samaṇadhammasaṅkhātaṁ sāmaññampi khaṇḍasīlāditāya dupparāmaṭṭhaṁ **nirayāyupakaḍḍhati,** niraye nibbattāpetīti attho. **Sithilan**ti olīyitvā karaṇena sithilagāhaṁ katvā kataṁ yaṁkiñci kammaṁ. **Saṁkiliṭṭhan**ti vesiyādikesu agocaresu caraṇena saṁkiliṭṭhaṁ. **Saṅkassaran**ti saṅkāhi saritabbaṁ, uposathakiccādīsu aññatarakiccena sannipatitampi saṁghaṁ disvā “addhā ime mama cariyaṁ ñatvā maṁ ukkhipitukāmāva sannipatitā”ti evaṁ attano āsaṅkāhi saritaṁ ussaṅkitaṁ parisaṅkitaṁ. **Na taṁ hotī**ti taṁ evarūpaṁ samaṇadhammasaṅkhātaṁ brahmacariyaṁ tassa puggalassa mahapphalaṁ na hoti, tassa mahapphalābhāveneva bhikkhadāyakānampissa na mahapphalaṁ hotīti attho. **Kayirā ce**ti tasmā yaṁ kammaṁ kareyya, taṁ kareyyātheva. **Daḷhamenaṁ parakkame**ti thirakatameva katvā avattasamādāno[1] hutvā enaṁ kayirā. **Paribbājo**ti sithilabhāvena kato khaṇḍādibhāvappatto samaṇadhammo. **Bhiyyo ākirate rajan**ti abbhantare vijjamānaṁ rāgarajādiṁ evarūpo samaṇadhammo apanetuṁ na sakkoti, atha kho tassa upari aparampi rāgarajādiṁ ākiratīti attho.

---

1. Avaṭṭhitasamādāno (Syā)

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu, sopi bhikkhu saṁvare ṭhatvā pacchā vipassanaṁ vaḍḍhetvā arahattaṁ pāpuṇīti.

Dubbacabhikkhuvatthu pañcamaṁ.

---

6. Issāpakatitthivatthu

Akatanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ issāpakataṁ itthiṁ ārabbha kathesi.

Tassā kira sāmiko ekāya gehadāsiyā saddhiṁ santhavaṁ akāsi. Sā issāpakatā taṁ dāsiṁ hatthapādesu bandhitvā tassā kaṇṇanāsaṁ chinditvā ekasmiṁ guḷhagabbhe pakkhipitvā dvāraṁ pidahitvā tassa kammassa attanā katabhāvaṁ paṭicchādetuṁ "ehi ayya, vihāraṁ gantvā dhammaṁ suṇissāmā"ti sāmikaṁ ādāya vihāraṁ gantvā dhammaṁ suṇantī nisīdi. Athassā āgantukañātakā gehaṁ āgantvā dvāraṁ vivaritvā taṁ vippakāraṁ disvā dāsiṁ mocayiṁsu. Sā vihāraṁ gantvā catuparisamajjhe ṭhitā tamatthaṁ Dasabalassa ārocesi. Satthā tassā vacanaṁ sutvā "duccaritaṁ nāma 'idaṁ me aññe na jānantī'ti appamattakampi na kātabbaṁ, aññasmiṁ ajānantepi sucaritameva kātabbaṁ. Paṭicchādetvā katampi hi duccaritaṁ nāma pacchānutāpaṁ karoti, sucaritaṁ pāmojjameva janetī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

314. "Akataṁ dukkaṭaṁ seyyo, pacchā tappati dukkaṭaṁ.
Katañca sukataṁ seyyo, yaṁ katvā nānutappatī"ti.

Tattha **dukkaṭan**ti sāvajjaṁ apāyasaṁvattanikaṁ kammaṁ akatameva seyyo varaṁ uttamaṁ. **Pacchātappatī**ti taṁ hi anussaritānussaritakāle tappatiyeva. **Sukatan**ti anavajjaṁ pana sukhadāyakaṁ sugatisaṁvattanikameva kammaṁ kataṁ seyyo. **Yaṁ katvā**ti yaṁ kammaṁ katvā pacchā anussaraṇakāle na tappati nānutappati, somanassajātova hoti, taṁ kammaṁ varanti attho.

Desanāvasāne upāsako ca sā ca itthī sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu. Tañca pana dāsiṁ tattheva bhujissaṁ katvā dhammacāriniṁ kariṁsūti.

Issāpakatitthivatthu chaṭṭhaṁ.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Nagaraṁ yathāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule āgantuke bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira ekasmiṁ paccante vassaṁ upagantvā paṭhamamāse sukhaṁ vihariṁsu. Majjhimamāse corā āgantvā tesaṁ gocaragāmaṁ paharitvā karamare gahetvā agamaṁsu. Tato paṭṭhāya manussā corānaṁ paṭibāhanatthāya taṁ paccantanagaraṁ abhisaṅkharontā te bhikkhū sakkaccaṁ upaṭṭhātuṁ okāsaṁ na labhiṁsu. Te aphāsukaṁ vassaṁ vasitvā vutthavassā Satthu dassanāya Sāvatthiṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Satthā tehi saddhiṁ katapaṭisanthāro "kiṁ bhikkhave sukhaṁ vasitthā"ti pucchitvā "bhante mayaṁ paṭhamamāsameva sukhaṁ vasimhā, majjhimamāse corā gāmaṁ pahariṁsu, tato paṭṭhāya manussā nagaraṁ abhisaṅkharontā sakkaccaṁ upaṭṭhātuṁ okāsaṁ na labhiṁsu. Tasmā aphāsukaṁ vassaṁ vasimhā"ti vutte "alaṁ bhikkhave mā cintayittha, phāsuvihāro nāma niccakālaṁ dullabho, bhikkhunā nāma yathā te manussā nagaraṁ gopayiṁsu, evaṁ attabhāvameva gopayituṁ vaṭṭatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

315. "Nagaraṁ yathā paccantaṁ, guttaṁ santarabāhiraṁ.
Evaṁ gopetha attānaṁ, khaṇo vo[1] mā upaccagā.
Khaṇātītā hi socanti, nirayamhi samappitā"ti.

Tattha **santarabāhiran**ti bhikkhave yathā tehi manussehi taṁ paccantanagaraṁ dvārapākārādīni thirāni karontehi sa-antaraṁ, aṭṭālakaparikhādīni thirāni karontehi sabāhiranti santarabāhiraṁ suguttaṁ kataṁ, evaṁ tumhepi satiṁ upaṭṭhapetvā ajjhattikāni cha dvārāni pidahitvā dvārarakkhikaṁ[2] satiṁ avissajjetvā yathā gayhamānāni bāhirāni cha āyatanāni ajjhattikānaṁ upaghātāya saṁvattanti, tathā aggahaṇena tānipi[3] thirāni katvā tesaṁ appavesāya dvārarakkhikaṁ[2] satiṁappahāya vicarantā attānaṁ gopethāti attho. **Khaṇo vo mā upaccagā**ti yo hi evaṁ attānaṁ na gopeti, taṁ puggalaṁ ayaṁ Buddhuppādakhaṇo Majjhimadese uppattikhaṇo sammādiṭṭhiyā paṭiladdhakhaṇo channaṁ āyatanānaṁ avekallakhaṇoti sabbopi ayaṁ

1. Ve (Sī) 2. Dvārarakkhitaṁ (Ka) 3. Aggahitānipi (Sī)

khaṇo atikkamati, so khaṇo tumhe mā atikkamatu. **Khaṇātītā**ti ye hi taṁ khaṇaṁ atītā, te ca puggale so ca khaṇo atīto, te nirayamhi samappitā hutvā tattha nibbattitvā socantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū uppannasaṁvegā arahatte patiṭṭhahiṁsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṁ.

---

8. Nigaṇṭhavatthu

Alajjitāyeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Nigaṇṭhe ārabbha kathesi.

Ekasmiñhi divase bhikkhū Nigaṇṭhe disvā kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso sabbaso appaṭicchannehi acelakehi ime Nigaṇṭhā varatarā, ye ekaṁ[1] purimapassampi tāva paṭicchādenti, sahirikā maññe ete"ti. Taṁ sutvā Nigaṇṭhā "na mayaṁ etena kāraṇena paṭicchādema, paṁsurajādayo pana puggalā eva, jīvitindriyapaṭibaddhā eva, te no bhikkhābhājanesu mā patiṁsūti iminā kāraṇena paṭicchādemā"ti vatvā tehi saddhiṁ vādapaṭivādavasena bahuṁ kathaṁ kathesuṁ. Bhikkhū Satthāraṁ upasaṅkamitvā nisinnakāle taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Satthā "bhikkhave alajjitabbena[2] lajjitvā lajjitabbena[3] alajjamānā nāma duggatiparāyaṇāva hontī"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

316. "Alajjitāye lajjanti, lajjitāye na lajjare.
Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṁ.

317. Abhaye bhayadassino, bhaye cābhayadassino.
Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatin"ti.

Tattha **alajjitāye**ti alajjitabbena. Bhikkhābhājanañhi alajjitabbaṁ nāma, te pana taṁ paṭicchādetvā vicarantā tena lajjanti nāma. **Lajjitāye**ti apaṭicchannena hirikopīnaṅgena lajjitabbena. Te pana taṁ apaṭicchādetvā

---

1. Sakaṁ (Sī) 2. Alajjitabbe (Sī, Syā) 3. Lajjitabbe (Sī, Syā)

vicarantā lajjitāye na lajjanti nāma. Tena tesaṁ alajjitabbena lajjitaṁ lajjitabbena alajjitaṁ tucchagahaṇabhāvena ca aññathāgahaṇabhāvena ca micchādiṭṭhi hoti. Taṁ samādiyitvā vicarantā pana te micchādiṭṭhisamādānā sattā nirayādibhedaṁ duggatiṁ gacchantīti attho. **Abhaye**ti bhikkhābhājanaṁ nissāya rāgadosamohamānadiṭṭhikilesaduccaritabhayānaṁ anuppajjanato bhikkhābhājanaṁ abhayaṁ nāma, bhayena taṁ paṭicchādentā pana abhaye **bhayadassino** nāma. Hirikopīnaṅgaṁ pana nissāya rāgādīnaṁ uppajjanato taṁ bhayaṁ nāma, tassa apaṭicchādanena **bhaye cābhayadassino.** Tassa taṁ ayathāgahaṇassa samādinnattā micchādiṭṭhisamādānā sattā duggatiṁ gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū Nigaṇṭhā saṁviggamānasā pabbajiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Nigaṇṭhavatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Titthiyasāvakavatthu

Avajjeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto titthiyasāvake ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye aññatitthiyasāvakā attano putte sammādiṭṭhikānaṁ upāsakānaṁ puttehi saddhiṁ saparivāre kīḷamāne disvā gehaṁ āgatakāle “na vo samaṇā Sakyaputtiyā vanditabbā, nāpi tesaṁ vihāraṁ pavisitabban”ti sapathaṁ kārayiṁsu. Te ekadivasaṁ Jetavanavihārassa bahidvārakoṭṭhakasāmante kīḷantā pipāsitā ahesuṁ. Athekaṁ upāsakadārakaṁ “tvaṁ ettha gantvā pānīyaṁ pivitvā amhākampi āharāhī”ti pahiṇiṁsu. So vihāraṁ pavisitvā Satthāraṁ vanditvā pānīyaṁ pivitvā tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ Satthā “tvameva pānīyaṁ pivitvā gantvā itarepi pānīyapivanatthāya idheva pesehī”ti āha. So tathā akāsi. Te āgantvā pānīyaṁ piviṁsu. Satthā te pakkosāpetvā tesaṁ sappāyaṁ dhammakathaṁ kathetvā te acalasaddhe katvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāpesi. Te sakāni gehāni gantvā tamatthaṁ mātāpitūnaṁ

ārocesuṁ. Atha nesaṁ mātāpitaro "puttakā no vipannadiṭṭhikā jātā"ti domanassappattā parideviṁsu. Atha tesaṁ chekā sambahulā paṭivissakā manussā āgantvā domanassavūpasamanatthāya dhammaṁ kathayiṁsu. Te tesaṁ kathaṁ sutvā "ime dārake samaṇassa Gotamasseva niyyādessāmā"ti mahantena ñātigaṇena saddhiṁ vihāraṁ nayiṁsu. Satthā tesaṁ ajjhāsayaṁ oloketvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

318. "Avajje vajjamatino, vajje cāvajjadassino.
Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṁ.

319. Vajjañca vajjato ñatvā, avajjañca avajjato.
Sammādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti suggatin"ti.

Tattha **avajje**ti dasavatthukāya sammādiṭṭhiyā, tassā upanissayabhūte dhamme ca. **Vajjamatino**ti vajjaṁ idanti uppannamatino. Dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā pana tassā upanissayabhūte dhamme ca avajjadassino, etissā avajjaṁ vajjato vajjañca avajjato ñatvā gahaṇasaṅkhātāya micchādiṭṭhiyā samādinnattā micchādiṭṭhisamādānā sattā duggatiṁ gacchantīti attho. Dutiyagāthāya vuttavipariyāyena attho veditabbo.

Desanāvasāne sabbepi te tīsu saraṇesu patiṭṭhāya aparāparaṁ dhammaṁ suṇantā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsūti.

Titthiyasāvakavatthu navamaṁ.

Nirayavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvāvīsatimo vaggo.

23. Nāgavagga

1. Attadantavatthu

Ahaṁ nāgovāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Kosambiyaṁ viharanto attānaṁ ārabbha kathesi. Vatthu Appamādavaggassa ādigāthāvaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttaṁ hetaṁ tattha[1]—

Māgaṇḍiyā tāsaṁ kiñci kātuṁ asakkuṇitvā "samaṇassa Gotamasseva kattabbaṁ karissāmī"ti nāgarānaṁ lañjaṁ datvā "samaṇaṁ Gotamaṁ antonagaraṁ pavisitvā carantaṁ dāsakammakaraporisehi saddhiṁ akkosetvā paribhāsetvā palāpethā"ti āṇāpesi. Micchādiṭṭhikā tīsu ratanesu appasannā antonagaraṁ paviṭṭhaṁ Satthāraṁ anubandhitvā "corosi bālosi mūḷhosi thenosi oṭṭhosi goṇosi gadrabhosi nerayikosi tiracchānagatosi, natthi tuyhaṁ sugati, duggatiyeva tuyhaṁ pāṭikaṅkhā"ti dasahi akkosavatthūhi akkosanti paribhāsanti. Taṁ sutvā āyasmā Ānando Satthāraṁ etadavoca "bhante ime nāgarā amhe akkosanti paribhāsanti, ito aññattha gacchāmā"ti. Kuhiṁ Ānandāti. Aññaṁ nagaraṁ bhanteti. Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu puna kattha gamissāmānandāti. Tatopi aññaṁ nagaraṁ bhanteti. Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu kuhiṁ gamissāmānandāti. Tatopi aññaṁ nagaraṁ bhanteti. Ānanda na evaṁ kātuṁ vaṭṭati, yattha adhikaraṇaṁ uppannaṁ, tattheva tasmiṁ vūpasante aññattha gantuṁ vaṭṭati, ke pana te Ānanda akkosantīti. Bhante dāsakammakare upādāya sabbe akkosantīti. "Ahaṁ Ānanda saṅgāmaṁ otiṇṇahatthisadiso. Saṅgāmaṁ otiṇṇahatthino hi catūhi disāhi āgate sare sahituṁ bhāro, tatheva bahūhi dussīlehi kathitakathānaṁ sahanaṁ nāma mayhaṁ bhāro"ti vatvā attānaṁ ārabbha dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

320. "Ahaṁ nāgova saṅgāme, cāpato patitaṁ saraṁ.
Ativākyaṁ titikkhissaṁ, dussīlo hi bahujjano.

---

1. Dhammapada-Ṭṭha 1. 135 piṭṭhe.

321. Dantaṁ nayanti samitiṁ, dantaṁ rājā'bhirūhati.
Danto seṭṭho manussesu, yo'tivākyaṁ titikkhati.

322. Varamassatarā dantā, ājānīyā ca sindhavā.
Kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato varan"ti.

Tattha **nāgovā**ti hatthī viya. **Cāpato patitan**ti dhanuto muttaṁ. **Ativākyan**ti aṭṭha-anariyavohāravasena pavattaṁ vītikkamavacanaṁ. **Titikkhissan**ti yathā saṅgāmāvacaro sudanto mahānāgo khamo sattipahārādīni cāpato muccitvā attani patite sare avihaññamāno titikkhati, evameva evarūpaṁ ativākyaṁ titikkhissaṁ, sahissāmīti attho. **Dussīlo hī**ti ayaṁ hi lokiyamahājano bahudussīlo attano attano rucivasena vācaṁ nicchāretvā ghaṭṭento carati, tattha adhivāsanaṁ ajjhupekkhanameva mama bhāro. **Samitin**ti uyyānakīḷamaṇḍalādīsu mahājanamajjhaṁ gacchantā dantameva goṇajātiṁ vā assajātiṁ vā yāne yojetvā nayanti. **Rājā**ti tathārūpeheva vāhanehi gacchanto rājāpi dantameva abhirūhati. **Manussesū**ti manussesupi catūhi ariyamaggehi danto nibbisevanova seṭṭho. **Yo'tivākyan**ti yo evarūpaṁ atikkamavacanaṁ punappunaṁ vuccamānampi titikkhati na paṭippharati na vihaññati, evarūpo danto seṭṭhoti attho.

Assatarāti vaḷavāya gadrabhena jātā. **Ājānīyā**ti yaṁ assadamasārathi kāraṇaṁ kāreti, tassa khippaṁ jānanasamatthā. **Sindhavā**ti Sindhavaraṭṭhe jātā assā. **Mahānāgā**ti kuñjarasaṅkhātā mahāhatthino. **Attadanto**ti ete assatarā ca sindhavā ca kuñjarā ca dantāva varaṁ, na adantā. Yo pana catūhi ariyamaggehi attano dantatāya attadanto nibbisevano, ayaṁ tatopi varaṁ, sabbehipi etehi uttaritaroti attho.

Desanāvasāne lañjaṁ gahetvā vīthisiṅghāṭakādīsu ṭhatvā akkosanto paribhāsanto sabbopi so mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Attadantavatthu paṭhamaṁ.

2. Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu

Na hi etehīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ hatthācariyapubbakaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

So kira ekadivasaṁ Aciravatīnadītīre hatthidamakaṁ "ekaṁ hatthiṁ damessāmī"ti attanā icchitaṁ kāraṇaṁ sikkhāpetuṁ asakkontaṁ disvā samīpe ṭhite bhikkhū āmantetvā āha "āvuso sace ayaṁ hatthācariyo imaṁ hatthiṁ asukaṭṭhāne nāma vijjheyya, khippameva imaṁ kāraṇaṁ sikkhāpeyyā"ti. So tassa kathaṁ sutvā tathā katvā taṁ hatthiṁ sudantaṁ damesi. Te bhikkhū taṁ pavattiṁ Satthu ārocesuṁ. Satthā taṁ bhikkhuṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tayā evaṁ vuttan"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte vigarahitvā "kiṁ te moghapurisa hatthiyānena vā aññena vā dantena. Na hi etehi yānehi agatapubbaṁ ṭhānaṁ gantuṁ samatthā nāma atthi, attanā pana sudantena sakkā agatapubbaṁ ṭhānaṁ gantuṁ, tasmā attānameva damehi, kiṁ te etesaṁ damanenā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

323. "Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṁ disaṁ.
Yathā'ttanā sudantena, danto dantena gacchatī"ti.

Tassattho—yāni tāni hatthiyānādīni yānāni, na hi etehi yānehi koci puggalo supinantenapi agatapubbattā "agatan"ti saṅkhātaṁ nibbānadisaṁ tathā gaccheyya[1], yathā pubbabhāge indriyadamena aparabhāge ariyamaggabhāvanāya sudantena danto nibbisevano sappañño puggalo taṁ agatapubbaṁ disaṁ gacchati, dantabhūmiṁ pāpuṇāti. Tasmā attadamanameva tato varanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu dutiyaṁ.

---

1. Nibbānadisaṁ gaccheyya (Syā)

3. Parijiṇṇabrāhmaṇaputtavatthu

Dhanapāloti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto aññatarassa Parijiṇṇabrāhmaṇassa putte ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kireko brāhmaṇo aṭṭhasatasahassavibhavo vayappattānaṁ catunnaṁ puttānaṁ āvāhaṁ katvā cattāri satasahassāni adāsi. Athassa brāhmaṇiyā kālakatāya puttā sammantayiṁsu "sace ayaṁ aññaṁ brāhmaṇiṁ ānessati, tassā kucchiyaṁ nibbattānaṁ vasena kulasantakaṁ[1] bhijjissati, handa naṁ mayaṁ saṅgaṇhissāmā"ti te taṁ paṇītehi ghāsacchādanādīhi upaṭṭhahantā hatthapādasambāhanādīni karontā upaṭṭhahitvā ekadivasamassa divā niddāyitvā vuṭṭhitassa hatthapāde sambāhantā pāṭiyekkaṁ gharāvāse ādīnavaṁ vatvā "mayaṁ tumhe iminā nīhārena yāvajīvaṁ upaṭṭhahissāma, sesadhanampi no dethā"ti yāciṁsu. Brāhmaṇo puna ekekassa satasahassaṁ datvā attano nivatthapārupanamattaṁ ṭhapetvā sabbaṁ upabhogaparibhogaṁ cattāro koṭṭhāse katvā niyyādesi. Taṁ jeṭṭhaputto katipāhaṁ upaṭṭhahi. Atha naṁ ekadivasaṁ nhatvā āgacchantaṁ dvārakoṭṭhake ṭhatvā[2] suṇhā evamāha "kiṁ tayā jeṭṭhaputtassa sataṁ vā sahassaṁ vā atirekaṁ dinnaṁ atthi, nanu sabbesaṁ dve dve satasahassāni dinnāni, kiṁ sesaputtānaṁ gharassa maggaṁ na jānāsī"ti. Sopi "nassa vasalī"ti kujjhitvā aññassa gharaṁ agamāsi. Tatopi katipāhaccayena imināva upāyena palāpito aññassāti evaṁ ekagharampi[3] pavesanaṁ alabhamāno paṇḍaraṅgapabbajjaṁ pabbajitvā bhikkhāya caranto kālānamaccayena jarājiṇṇo dubbhojanadukkhaseyyāhi[4] milātasarīro bhikkhāya caranto āgamma pīṭhikāya nipanno niddaṁ okkamitvā uṭṭhāya nisinno attānaṁ oloketvā puttesu attano patiṭṭhaṁ apassanto cintesi "samaṇo kira Gotamo abbhākuṭiko uttānamukho sukhasambhāso paṭisanthārakusalo, sakkā samaṇaṁ Gotamaṁ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṁ labhitun"ti. So nivāsanapārupanaṁ saṇṭhāpetvā bhikkhabhājanaṁ gahetvā daṇḍamādāya Bhagavato santikaṁ agamāsi. Vuttampi cetaṁ[5]—

---

1. Kulaṁ (Sī, Syā) 2. Katvā (Sī) 3. Ekagharepi (Sī, Syā)
4. Dubbhojanadukkhaseyyādīhi (Sī) 5. Saṁ 1. 178 piṭṭhe.

Atha kho aññataro brāhmaṇamahāsālo lūkho lūkhapāvuraṇo yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā ekamantaṁ nisinnena tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā etadavoca "kinnu tvaṁ brāhmaṇa lūkho lūkhapāvuraṇo"ti. Idha me bho Gotama cattāro puttā, te maṁ dārehi saṁpuccha gharā nikkhāmentīti. Tena hi tvaṁ brāhmaṇa imā gāthāyo pariyāpuṇitvā sabhāyaṁ mahājanakāye sannipatite puttesu ca sannisinnesu bhāsassu—

"Yehi jātehi nandissaṁ, yesañca bhavamicchisaṁ.
Te maṁ dārehi saṁpuccha, sāva vārenti sūkaraṁ.

Asantā kira maṁ jammā, tāta tātāti bhāsare.
Rakkhasā puttarūpena, te jahanti vayogataṁ.

Assova jiṇṇo nibbhogo, khādanā apanīyati.
Bālakānaṁ pitā thero, parāgāresu bhikkhati.

Daṇḍova kira me seyyo, yañce puttā anassavā.
Caṇḍampi goṇaṁ vāreti, atho caṇḍampi kukkuraṁ.

Andhakāre pure hoti, gambhīre gādhamedhati.
Daṇḍassa ānubhāvena, khalitvā patitiṭṭhatī"ti[1].

So Bhagavato santike tā gāthāyo uggaṇhitvā tathārūpe brāhmaṇānaṁ samāgamadivase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitesu puttesu taṁ sabhaṁ ogāhitvā brāhmaṇānaṁ majjhe mahārahesu āsanesu nisinnesu "ayaṁ me kālo"ti sabhāya majjhe pavisitvā hatthaṁ ukkhipitvā "ahaṁ bho tumhākaṁ gāthāyo bhāsitukāmo, suṇissathā"ti vatvā "bhāsassu brāhmaṇa, suṇomā"ti vutte ṭhitakova abhāsi. Tena ca samayena manussānaṁ vattaṁ hoti "yo mātāpitūnaṁ santakaṁ khādanto mātāpitaro na poseti, so māretabbo"ti. Tasmā te brāhmaṇaputtā pitu pādesu patitvā "jīvitaṁ no tāta dethā"ti yāciṁsu. So pitu hadayamudutāya "mā me bho puttake vināsayittha, posessanti man"ti āha. Athassa putte manussā āhaṁsu "sace

1. Saṁ 1. 178 piṭṭhe.

bho ajja paṭṭhāya pitaraṁ na sammā paṭijaggissatha, ghātessāma vo”ti. Te bhītā pitaraṁ pīṭhe nisīdāpetvā sayaṁ ukkhipitvā gehaṁ netvā sarīraṁ telena abbhañjitvā ubbaṭṭetvā gandhacuṇṇādīhi nhāpetvā brāhmaṇiyo pakkosāpetvā “ajja paṭṭhāya amhākaṁ pitaraṁ sammā paṭijaggatha, sace tumhe pamādaṁ āpajjissatha, niggaṇhissāma vo”ti vatvā paṇītabhojanaṁ bhojesuṁ.

Brāhmaṇo subhojanañca sukhaseyyañca āgamma katipāhaccayena sañjātabalo pīṇindriyo attabhāvaṁ oloketvā “ayaṁ me sampatti samaṇaṁ Gotamaṁ nissāya laddhā”ti paṇṇākāratthāya ekaṁ dussayugaṁ ādāya Bhagavato santikaṁ gantvā katapaṭisanthāro ekamantaṁ nisinno taṁ dussayugaṁ Bhagavato pādamūle ṭhapetvā “mayaṁ bho Gotama brāhmaṇā nāma ācariyassa ācariyadhanaṁ pariyesāma, paṭiggaṇhātu me bhavaṁ Gotamo ācariyo ācariyadhanan”ti āha. Bhagavā tassa anukampāya taṁ paṭiggahetvā dhammaṁ desesi. Desanāvasāne brāhmaṇo saraṇesu patiṭṭhāya evamāha “bho Gotama mayhaṁ puttehi cattāri dhuvabhattāni dinnāni, tato ahaṁ dve tumhākaṁ dammī”ti. Atha naṁ Satthā “kalyāṇaṁ brāhmaṇa, mayaṁ pana ruccanaṭṭhānameva gamissāmā”ti vatvā uyyojesi. Brāhmaṇo gharaṁ gantvā putte āha “tātā samaṇo Gotamo mayhaṁ sahāyo, tassa me dve dhuvabhattāni dinnāni, tumhe tasmiṁ sampatte mā pamajjitthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchiṁsu.

Satthā punadivase piṇḍāya caranto jeṭṭhaputtassa gharadvāraṁ agamāsi. So Satthāraṁ disvā pattamādāya gharaṁ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā paṇītabhojanamadāsi. Satthā punadivase itarassa itarassāti paṭipāṭiyā sabbesaṁ gharāni agamāsi. Sabbe te tatheva sakkāraṁ akaṁsu. Ekadivasaṁ jeṭṭhaputto maṅgale paccupaṭṭhite pitaraṁ āha “tāta kassa maṅgalaṁ demā”ti. Nāhaṁ aññe jānāmi, samaṇo Gotamo mayhaṁ sahāyoti. Tena hi taṁ svātanāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ nimantethāti. Brāhmaṇo tathā akāsi. Satthā punadivase saparivāro tassa gehaṁ agamāsi. So haritupalitte sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite gehe Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nisīdāpetvā

appodakamadhupāyasena ceva paṇītena khādanīyena ca parivisi. Antarābhattasmiṁyeva brāhmaṇassa cattāro puttā Satthu santike nisīditvā āhaṁsu "bho Gotama mayaṁ amhākaṁ pitaraṁ paṭijaggāma na pamajjāma, passathimassa attabhāvan"ti.

Satthā "kalyāṇaṁ vo kataṁ, mātāpituposanaṁ nāma porāṇakapaṇḍitānaṁ āciṇṇamevā"ti vatvā "tassa nāgassa vippavāsena, virūḷhā sallakī ca kuṭajā cā"ti imaṁ ekādasanipāte **Mātuposakanāgarājajātakaṁ**[1] vitthārena kathetvā imaṁ gāthaṁ abhāsi—

324. "Dhanapālo nāma kuñjaro,
Kaṭukabhedano dunnivārayo.
Baddho kabaḷaṁ na bhuñjati,
Sumarati nāgavanassa kuñjaro"ti.

Tattha **Dhanapālonāmā**ti tadā Kāsikaraññā hatthācariyaṁ pesetvā ramaṇīye nāgavane gāhāpitassa hatthino etaṁ nāmaṁ. **Kaṭukabhedano**ti tikhiṇamado. Hatthīnaṁ hi madakāle kaṇṇacūḷikā pabhijjanti, pakatiyāpi hatthino tasmiṁ kāle aṅkuse vā kuntatomare vā[2] na gaṇenti, caṇḍā bhavanti. So pana aticaṇḍoyeva. Tena vuttaṁ **kaṭukabhedano dunnivārayo**ti. **Baddho kabaḷaṁ na bhuñjatī**ti so baddho hatthisālaṁ pana netvā vicitrasāṇiyā parikkhipāpetvā katagandhaparibhaṇḍāya upari baddhavicitravitānāya bhūmiyā ṭhapito raññā rājārahena nānaggarasena bhojanena upaṭṭhāpitopi kiñci bhuñjituṁ na icchi, tamatthaṁ[3] sandhāya "baddho kabaḷaṁ na bhuñjatī"ti vuttaṁ. **Sumarati nāgavanassā**ti so ramaṇīyaṁ me vasanaṭṭhānanti nāgavanaṁ sarati. "Mātā pana me araññe puttaviyogena dukkhappattā ahosi, mātāpitu-upaṭṭhānadhammo na me pūrati[4], kiṁ me iminā bhojanenā"ti dhammikaṁ[5] mātāpitu-upaṭṭhānadhammameva sari. Taṁ pana yasmā tasmiṁ nāgavaneyeva ṭhito sakkā pūretuṁ, tena vuttaṁ **sumarati nāgavanassa kuñjaro**ti. Satthari imaṁ attano

---

1. Khu 4. 399; Khu 5. 226 piṭṭhesu.
2. Aṅkusaṁ vā tunnaṁ vā tomaraṁ vā (Syā)
3. Hatthisālaṁ pavisitamattaṁ pana (Syā, Ka)
4. Mātupaṭṭhānadhamme na pūrente (Sī), mātāpitu-upaṭṭhānadhammameva pūreti (Syā)
5. Dhammikattā (Sī)

pubbacariyaṁ ānetvā kathente kathenteyeva sabbepi te assudhārā pavattetvā muduhadayā ohitasotā bhaviṁsu. Atha nesaṁ Bhagavā sappāyaṁ viditvā saccāni pakāsetvā dhammaṁ desesi.

Desanāvasāne saddhiṁ puttehi ceva suṇisāhi ca brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Parijiṇṇabrāhmaṇaputtavatthu tatiyaṁ.

---

4. Pasenadikosalavatthu

Middhī yadā hotīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto rājānaṁ Pasenadikosalaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye rājā taṇḍuladoṇassa odanaṁ tadupiyena[1] sūpabyañjanena bhuñjati. So ekadivasaṁ bhuttapātarāso bhattasammadaṁ avinodetvāva Satthu santikaṁ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhibhuyyamānopi ujukaṁ nipajjituṁ[2] asakkonto ekamantaṁ nisīdi. Atha naṁ Satthā āha "kiṁ mahārāja avissamitvāva āgatosī"ti. Āma bhante, bhuttakālato paṭṭhāya me mahādukkhaṁ hotīti. Atha naṁ Satthā "mahārāja atibahubhojanaṁ evaṁ dukkhaṁ hotī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

325. "Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī.
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
Punappunaṁ gabbhamupeti mando"ti.

Tattha **middhī**ti thinamiddhābhibhūto. **Mahagghaso cā**ti mahābhojano āharahatthaka-alaṁsāṭakatatravaṭṭakakākamāsakabhuttavamitakānaṁ aññataro viya. **Nivāpapuṭṭho**ti kuṇḍakādinā sūkarabhattena puṭṭho. Gharasūkaro hi daharakālato paṭṭhāya posiyamāno thūlasarīrakāle gehā bahi nikkhamituṁ alabhanto heṭṭhāmañcādīsu

---

1. Tadanurūpena (Sī, Ka)   2. Nisīdituṁ (Sī)

samparivattitvā assasanto passasanto sayateva. Idaṁ vuttaṁ hoti—yadā puriso middhī ca hoti mahagghaso ca, nivāpapuṭṭho mahāvarāho viya ca aññena iriyāpathena yāpetuṁ[1] asakkonto niddāyanasīlo samparivattasāyī, tadā so "aniccaṁ dukkhaṁ anattā"ti tīṇi lakkhaṇāni manasi kātuṁ na sakkoti. Tesaṁ amanasikārā mandapañño punappunaṁ gabbhamupeti, gabbhavāsato na parimuccatīti. Desanāvasāne Satthā rañño upakāravasena—

"Manujassa sadā satīmato, mattaṁ jānato laddhabhojane.
Tanukassa bhavanti vedanā, saṇikaṁ jīrati āyu pālayan"ti[2]—

Imaṁ gāthaṁ vatvā Uttaramāṇavaṁ uggaṇhāpetvā "imaṁ gāthaṁ rañño bhojanavelāya pavedeyyāsi[3], iminā upāyena bhojanaṁ parihāpeyyāsī"ti upāyaṁ ācikkhi, so tathā akāsi. Rājā aparena samayena nāḷikodanaparamatāya saṇṭhito susallahukasarīro sukhappatto Satthari uppannavissāso sattāhaṁ asadisadānaṁ pavattesi. Dānānumodanāya mahājano mahantaṁ visesaṁ pāpuṇīti.

Pasenadikosalavatthu catutthaṁ.

---

5. Sānusāmaṇeravatthu

Idaṁ pureti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sānuṁ nāma sāmaṇeraṁ ārabbha kathesi.

So kira ekissā upāsikāya ekaputtako ahosi. Atha naṁ sā daharakāleyeva pabbājesi. So pabbajitakālato paṭṭhāya sīlavā-ahosi vattasampanno, ācariyupajjhāya-āgantukānaṁ vattaṁ katameva hoti. Māsassa aṭṭhame divase[4] pātova uṭṭhāya udakamāḷake udakaṁ upaṭṭhāpetvā dhammassavanaggaṁ sammajjitvā āsanaṁ paññāpetvā dīpaṁ jāletvā madhurassarena dhammassavanaṁ ghoseti. Bhikkhū tassa thāmaṁ

---

1. Ṭhātuṁ (Sī)
2. Saṁ 1. 82 piṭṭhe.
3. Vadeyyāsi (Sī, Syā)
4. Aṭṭha divase (Sī, Syā) Aṁ-Ṭṭha 1. 280 piṭṭhe passitabbaṁ.

ñatvā "sarabhaññaṁ[1] bhaṇa sāmaṇerā"ti ajjhesanti. So "mayhaṁ hadayavāto rujati, kāyo vā bādhatī"ti kiñci paccāhāraṁ akatvā dhammāsanaṁ abhirūhitvā ākāsagaṅgaṁ otārento viya sarabhaññaṁ vatvā otaranto "mayhaṁ mātāpitūnaṁ imasmiṁ sarabhaññe pattiṁ dammī"ti vadati. Tassa manussā mātāpitaro pattiyā dinnabhāvaṁ na jānanti. Anantarattabhāve panassa mātā yakkhinī hutvā nibbattā, sā devatāhi saddhiṁ āgantvā dhammaṁ sutvā "sāmaṇerena dinnapattiṁ anumodāmi tātā"ti vadati. "Sīlasampanno ca nāma bhikkhu sadevakassa lokassa piyo hotī"ti tasmiṁ sāmaṇere devatā salajjā sagāravā mahābrahmānaṁ viya aggikkhandhaṁ viya ca naṁ maññanti. Sāmaṇere gāravena tañca yakkhiniṁ garukaṁ katvā passanti. Tā dhammassavanayakkhasamāgamādīsu "sānumātā sānumātā"ti yakkhiniyā aggāsanaṁ aggodakaṁ aggapiṇḍaṁ denti. Mahesakkhāpi yakkhā taṁ disvā maggā okkamanti, āsanā vuṭṭhahanti.

Atha kho sāmaṇero vuṭṭhimanvāya paripakkindriyo anabhiratiyā pīḷito anabhiratiṁ vinodetuṁ asakkonto paruḷhakesanakho kiliṭṭhanivāsanapārupano kassaci anārocetvā pattacīvaramādāya ekakova mātugharaṁ agamāsi. Upāsikā puttaṁ disvā vanditvā āha "kiṁ tāta tvaṁ pubbe ācariyupajjhāyehi vā daharasāmaṇerehi vā saddhiṁ idhāgacchasi, kasmā ekakova ajja āgatosī"ti. So ukkaṇṭhitabhāvaṁ ārocesi. Sā upāsikā nānappakārena gharāvāse ādīnavaṁ dassetvā puttaṁ ovadamānāpi saññāpetuṁ asakkontī "appeva nāma attano dhammatāyapi sallakkheyyā"ti anuyyojetvā "tiṭṭha tāta, yāva te yāgubhattaṁ sampādemi, yāguṁ pivitvā katabhattakiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmī"ti vatvā āsanaṁ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutteneva yāgukhajjakaṁ sampādetvā adāsi. Atha "bhattaṁ sampādessāmī"ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati. Tasmiṁ samaye sā yakkhinī "kahaṁ nu kho sāmaṇero, kacci bhikkhāhāraṁ labhati, no"ti āvajjamānā tassa vibbhamitukāmatāya nisinnabhāvaṁ ñatvā "sāmaṇero me mahesakkhānaṁ devatānaṁ antare lajjaṁ uppādeyya[2], gacchamissa vibbhamane antarāyaṁ karissāmī"ti āgantvā tassa sarīre

1. Padabhāṇaṁ (Sī, Syā)
2. Ñatvā māheva kho me devatānaṁ antare lajjā uppajjeyya (Sī)

adhimuccitvā gīvaṁ parivattetvā kheḷena paggharantena bhūmiyaṁ nipati[1]. Upāsikā puttassa taṁ vippakāraṁ disvā vegena gantvā puttaṁ āliṅgetvā ūrūsu[2] nipajjāpesi. Sakalagāmavāsino āgantvā balikammādīni kariṁsu. Upāsikā pana paridevamānā imā gāthā abhāsi—

"Cātuddasiṁ pañcadasiṁ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṁ.

Uposathaṁ upavasanti, brahmacariyaṁ caranti ye.
Na tehi yakkhā kīḷanti, iti me arahataṁ sutaṁ.
Sā dāni ajja passāmi, yakkhā kīḷanti sānunā"ti[3].

Upāsikāya vacanaṁ sutvā—

"Cātuddasiṁ pañcadasiṁ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṁ.
Uposathaṁ upavasanti, brahmacariyaṁ caranti ye.
Na tehi yakkhā kīḷanti, sāhu te arahataṁ sutan"ti—

Vatvā āha—

"Sānuṁ pabuddhaṁ vajjāsi, yakkhānaṁ vacanaṁ idaṁ.
Mākāsi pāpakaṁ kammaṁ, āvi vā yadi vā raho.

Sace ca pāpakaṁ kammaṁ, karissasi karosi vā.
Na te dukkhā pamutyatthi, uppaccāpi palāyato"ti.

Evaṁ pāpakaṁ kammaṁ katvā sakuṇassa viya uppatitvā palāyatopi te mokkho natthīti vatvā sā yakkhinī sāmaṇeraṁ muñci. So akkhīni ummīletvā mātaraṁ kese vikiriya assasantiṁ passasantiṁ rodamānaṁ sakalagāmavāsino ca sannipatite disvā attano yakkhena gahitabhāvaṁ ajānanto "ahaṁ pubbe pīṭhe nisinno, mātā me avidūre nisīditvā taṇḍule dhovi, idāni panamhi bhūmiyaṁ nipanno, kiṁ nu kho etan"ti nipannakova mātaraṁ āha—

---

1. Vipphandi (Sī, Syā) 2. Ure (Ka) 3. Saṁ 1. 210 piṭṭhe.

"Mataṁ vā amma rodanti, yo vā jīvaṁ na dissati.
Jīvantaṁ amma passantī, kasmā maṁ amma rodasī"ti[1].

Athassa mātā vatthukāmakilesakāme pahāya pabbajitassa puna vibbhamanatthaṁ āgamane ādīnavaṁ dassentī āha—

"Mataṁ vā putta rodanti, yo vā jīvaṁ na dissati.
Yo ca kāme cajitvāna, punarāgacchate idha.
Taṁ vāpi putta rodanti, puna jīvaṁ mato hi so"ti.

Evañca pana vatvā gharāvāsaṁ kukkuḷasadisañceva narakasadisañca katvā gharāvāse ādīnavaṁ dassentī puna āha—

"Kukkuḷā ubbhato tāta, kukkuḷaṁ[2] patitumicchasi.
Narakā ubbhato tāta, narakaṁ patitumicchasī"ti.

Atha naṁ "putta bhaddaṁ tava hotu, mayā pana 'ayaṁ no puttako ḍayhamāno'ti gehā bhaṇḍaṁ viya nīharitvā Buddhasāsane pabbājito, gharāvāse puna ḍayhituṁ icchasi. Abhidhāvatha parittāyatha noti imamatthaṁ kassa ujjhāpayāma kaṁ nijjhāpayāmā"ti dīpetuṁ imaṁ gāthamāha—

"Abhidhāvatha bhaddante, kassa ujjhāpayāmase.
Ādittā nīhataṁ bhaṇḍaṁ, puna ḍayhitumicchasī"ti.

So mātari kathentiyā kathentiyā sallakkhetvā "natthi mayhaṁ gihibhāvena attho"ti āha. Athassa mātā "sādhu tātā"ti tuṭṭhā paṇītabhojanaṁ bhojetvā "kativassosi tātā"ti pucchitvā paripuṇṇavassabhāvaṁ ñatvā ticīvaraṁ paṭiyādesi. So paripuṇṇapattacīvaro upasampadaṁ labhi. Athassa acirūpasampannassa Satthā cittaniggahe ussāhaṁ janento "cittaṁ nāmetaṁ nānārammaṇesu dīgharattaṁ cārikaṁ carantaṁ aniggaṇhantassa sotthibhāvo nāma natthi, tasmā aṅkusena mattahatthino viya cittassa niggaṇhane yogo karaṇīyo"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Khu 2. 229; Saṁ 1. 211 piṭṭhesu. 2. Kukkuḷe (Sī) Saṁ 1. 211 piṭṭhe passitabbaṁ.

326. “Idaṁ pure cittamacāri cārikaṁ,
Yenicchakaṁ yatthakāmaṁ yathāsukhaṁ.
Tadajjahaṁ niggahessāmi yoniso,
Hatthippabhinnaṁ viya aṅkusaggaho”ti.

Tassattho—idaṁ cittaṁ nāma ito pubbe[1] rūpādīsu ca ārammaṇesu rāgādīnaṁ yena kāraṇena icchati, yatthevassa kāmo uppajjati, tassa vasena yattha kāmaṁ yathāruci carantassa sukhaṁ hoti, tatheva vicaraṇato[2] yathāsukhaṁ dīgharattaṁ cārikaṁ cari, taṁ[3] ajja ahaṁ pabhinnaṁ mattahatthiṁ hatthācariyasaṅkhāto cheko aṅkusaggaho aṅkusena viya yonisomanasikārena niggahessāmi, nāssa vītikkamituṁ dassāmīti.

Desanāvasāne Sānunā saddhiṁ dhammassavanāya upasaṅkamantānaṁ bahūnaṁ devatānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Sopāyasmā tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ uggaṇhitvā mahādhammakathiko hutvā vīsavassasataṁ ṭhatvā sakalajambudīpaṁ saṅkhobhetvā parinibbāyīti.

Sānusāmaṇeravatthu pañcamaṁ.

---

6. Pāveyyakahatthivatthu

Appamādaratāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño Pāveyyakaṁ[4] nāma hatthiṁ ārabbha kathesi.

So kira hatthī taruṇakāle mahābalo hutvā aparena samayena jarāvātavegabbhāhato hutvā ekaṁ mahantaṁ saraṁ oruyha kalale laggitvā uttarituṁ nāsakkhi. Mahājano taṁ disvā “evarūpopi nāma hatthī imaṁ dubbalabhāvaṁ patto”ti kathaṁ samuṭṭhāpesi. Rājā taṁ pavattiṁ sutvā hatthācariyaṁ āṇāpesi “gaccha ācariya taṁ hatthiṁ sakalato uddharāhī”ti. So gantvā tasmiṁ ṭhāne saṅgāmasīsaṁ dassetvā saṅgāmabheriṁākoṭāpesi. Mānajātiko hatthī vegenuṭṭhāya thale patiṭṭhahi. Bhikkhū taṁ kāraṇaṁ disvā Satthu ārocesuṁ. Satthā “tena

---

1. Puretaraṁ (Sī) 2. Carantaṁ (Sī) 3. Cārikaṁ akāsi (Sī) 4. Baddherakaṁ (Sī)

bhikkhave hatthinā pakatipaṅkaduggato attā uddhaṭo, tumhe pana kilesadugge pakkhandā. Tasmā yoniso padahitvā tumhepi tato attānaṁ uddharathā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

327. "Appamādaratā hotha, sacittamanurakkhatha.
Duggā uddharatha'ttānaṁ, paṅke sannova kuñjaro"ti.

Tattha **appamādaratā**ti satiyā avippavāse abhiratā hotha. **Sacittan**ti rūpādīsu ārammaṇesu attano cittaṁ yathā vītikkamaṁ na karoti, evaṁ rakkhatha. **Duggā**ti yathā so paṅke sanno kuñjaro hatthehi ca pādehi ca vāyāmaṁ katvā paṅkaduggato attānaṁ uddharitvā thale patiṭṭhito, evaṁ tumhepi kilesaduggato attānaṁ uddharatha, nibbānathale patiṭṭhāpethāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsūti.

Pāveyyakahatthivatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Sace labhethāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Pālileyyakaṁ nissāya rakkhitavanasaṇḍe viharanto sambahule bhikkhū ārabbha kathesi. Vatthu Yamakavagge "pare ca na vijānantī"ti gāthāvaṇṇanāya āgatameva. Vuttaṁ hetaṁ[1]—

Tathāgatassa tattha hatthināgena upaṭṭhiyamānassa vasanabhāvo sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. Sāvatthinagarato "Anāthapiṇḍiko Visākhā mahā-upāsikā"ti evamādīni mahākulāni Ānandattherassa sāsanaṁ pahiṇiṁsu "Satthāraṁ no bhante dassethā"ti. Disāvāsinopi pañcasatā bhikkhū vuṭṭhavassā Ānandattheraṁ upasaṅkamitvā "cirassutā no āvuso Ānanda Bhagavato sammukhā dhammī kathā, sādhu mayaṁ āvuso Ānanda, labheyyāma Bhagavato sammukhā dhammiṁ kathaṁ savanāyā"ti yāciṁsu. Thero te bhikkhū ādāya tattha gantvā

---

1. Dhammapada-Ṭṭha 1. 39 piṭṭhe.

"temāsaṁ ekavihārino Tathāgatassa santikaṁ ettakehi bhikkhūhi saddhiṁ upasaṅkamanaṁ ayuttan"ti cintetvā te bhikkhū bahi ṭhapetvā ekakova Satthāraṁ upasaṅkami. Pālileyyako taṁ disvā daṇḍamādāya pakkhandi. Taṁ Satthā oloketvā "apehi apehi Pālileyyaka, mā vārayi, Buddhupaṭṭhāko eso"ti āha. So tattheva daṇḍaṁ chaḍḍetvā pattacīvarapaṭiggahaṇaṁ āpucchi. Thero nādāsi. Nāgo "sace uggahitavatto bhavissati, Satthu nisīdanapāsāṇaphalake attano parikkhāraṁ na ṭhapessatī"ti cintesi. Thero pattacīvaraṁ bhūmiyaṁ ṭhapesi. Vattasampannā hi garūnaṁ āsane vā sayane vā attano parikkhāraṁ na ṭhapenti.

Thero Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā "ekakova āgatosī"ti pucchitvā pañcahi bhikkhusatehi āgatabhāvaṁ sutvā "kahaṁ pana te"ti pucchitvā "tumhākaṁ cittaṁ ajānanto bahi ṭhapetvā āgatomhī"ti vutte "pakkosāhi ne"ti āha. Thero tathā akāsi. Satthā tehi bhikkhūhi saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā tehi bhikkhūhi "bhante Bhagavā Buddhasukhumālo ceva khattiyasukhumālo ca, tumhehi temāsaṁ ekakehi tiṭṭhantehi nisīdantehi ca dukkaraṁ kataṁ, vattapaṭivattakārakopi mukhodakādidāyakopi nāhosi maññe"ti vutte "bhikkhave Pālileyyakahatthinā mama sabbakiccāni katāni. Evarūpaṁ hi sahāyaṁ labhantena ekakova vasituṁ[1] yuttaṁ, alabhantassa ekacārikabhāvova seyyo"ti vatvā Nāgavagge imā gāthā abhāsi—

328. "Sace labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁ caraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tena'ttamano satīmā.

329. No ce labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁ caraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Rājāva raṭṭhaṁ vijitaṁ pahāya,
Eko care Mātaṅga'raññeva nāgo.

---

1. Labhantena saddhiṁ tena vasituṁ (Sī)

330. Ekassa caritaṁ seyyo,
Natthi bāle sahāyatā.
Eko care na ca pāpāni kayirā,
Appossukko Mātaṅga'raññeva nāgo"ti.

Tattha **nipakan**ti nepakkapaññāya samannāgataṁ. **Sādhuvihāri dhīran**ti bhaddakavihāriṁ paṇḍitaṁ. **Parissayānī**ti tādisaṁ mettāvihāriṁ sahāyaṁ labhanto sīhabyagghādayo pākaṭaparissaye ca rāgabhayadosabhayamohabhayādayo paṭicchannaparissaye cāti sabbeva parissaye abhibhavitvā tena saddhiṁ attamano upaṭṭhitasatī hutvā careyya, vihareyyāti attho.

Rājāva raṭṭhanti raṭṭhaṁ hitvā gato mahājanakarājā viya. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā vijitabhūmipadeso rājā "idaṁ rajjaṁ nāma mahantaṁ pamādaṭṭhānaṁ, kiṁ me rajjena kāritenā"ti vijitaṁ raṭṭhaṁ pahāya ekakova mahāraññaṁ pavisitvā tāpasapabbajjaṁ pabbajitvā catūsu iriyāpathesu ekakova carati, evaṁ ekakova careyyāti. **Mātaṅga'raññeva nāgo**ti yathā ca "ahaṁ kho ākiṇṇo viharāmi hatthīhi hatthinīhi hatthikaḷabhehi hatthicchāpehi, chinnaggāni ceva tiṇāni khādāmi, obhaggobhaggañca me sākhābhaṅgaṁ khādanti, āvilāni ca pānīyāni pivāmi, ogāhā ca me uttiṇṇassa hatthiniyo kāyaṁ upanighaṁsantiyo gacchanti, yaṁnūnāhaṁ ekakova gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyyan"ti[1] evaṁ paṭisañcikkhitvā gamanato mātaṅgoti laddhanāmo imasmiṁ araññe ayaṁ hatthināgo yūthaṁ pahāya sabbiriyāpathesu ekakova sukhaṁ carati, evampi ekova careyyāti attho.

Ekassāti pabbajitassa hi pabbajitakālato paṭṭhāya ekībhāvābhiratassa ekakasseva caritaṁ seyyo. **Natthi bāle sahāyatā**ti cūḷasīlaṁ majjhimasīlaṁ mahāsīlaṁ dasa kathāvatthūni terasa dhutaṅgaguṇāni vipassanāñāṇaṁ cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā amatamahānibbānanti ayañhi sahāyatā nāma. Sā bāle nissāya

---

1. Vi 3. 500; Khu 1. 125 piṭṭhesu.

adhigantuṁ na sakkāti natthi bāle sahāyatā. **Eko**ti iminā kāraṇena sabbiriyāpathesu ekakova careyya, appamattakānipi na ca pāpāni kayirā. Yathā so appossukko nirālayo imasmiṁ araññe Mātaṅganāgo icchiticchitaṭṭhāne sukhaṁ carati, evaṁ ekakova hutvā careyya, appamattakānipi na ca pāpāni kareyyāti attho. Tasmā tumhehi patirūpaṁ sahāyaṁ alabhantehi ekacārīheva bhavitabbanti imamatthaṁ dassento Satthā tesaṁ bhikkhūnaṁ imaṁ dhammadesanaṁ desesi.

Desanāvasāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṁ.

---

8. Māravatthu

Atthamhīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Himavantapadese araññakuṭikāyaṁ viharanto māraṁ ārabbha kathesi.

Tasmiṁ kira kāle rājāno manusse pīḷetvā rajjaṁ kārenti. Atha Bhagavā adhammikarājūnaṁ rajje daṇḍakaraṇapīḷite[1] manusse disvā kāruññena evaṁ cintesi “sakkā nu kho rajjaṁ kāretuṁ ahanaṁ aghātayaṁ, ajinaṁ ajāpayaṁ, asocaṁ asocāpayaṁ dhammenā”ti, māro pāpimā taṁ Bhagavato parivitakkaṁ ñatvā “samaṇo Gotamo ‘sakkā nu kho rajjaṁ kāretun’ti cintesi, idāni rajjaṁ kāretukāmo bhavissati, rajjañca nāmetaṁ pamādaṭṭhānaṁ, taṁ kārente[2] sakkā okāsaṁ labhituṁ, gacchāmi ussāhamassa janessāmī”ti cintetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā āha “kāretu bhante Bhagavā rajjaṁ, kāretu Sugato rajjaṁ ahanaṁ aghātayaṁ, ajinaṁ ajāpayaṁ, asocaṁ asocāpayaṁ dhammenā”ti. Atha naṁ Satthā “kiṁ pana me tvaṁ pāpima passasi, yaṁ[3] maṁ tvaṁ evaṁ vadesī”ti vatvā “Bhagavatā kho bhante cattāro iddhipādā subhāvitā. Ākaṅkhamāno hi Bhagavā Himavantaṁ pabbatarājaṁ ‘suvaṇṇan’ti adhimucceyya, tañca suvaṇṇameva assa, ahampi kho dhanena dhanakaraṇīyaṁ karissāmi, tumhe dhammena rajjaṁ kāressathā”ti tena vutte—

---

1. Daṇḍakaramarapīḷite (Sī) 2. Kārentassa (Syā)
3. Kiṁ (Sī) Saṁ 1. 117 piṭṭhe passitabbaṁ.

“Pabbatassa suvaṇṇassa, jātarūpassa kevalo.
Dvittāva nālamekassa, iti vidvā samañcare.

Yo dukkhamadakkhi yatonidānaṁ,
Kāmesu so jantu kathaṁ nameyya.
Upadhiṁ viditvā saṅgoti loke,
Tasseva jantu vinayāya sikkhe”ti[1]—

Imāhi gāthāhi saṁvejetvā “añño eva kho pāpima tava ovādo, añño mama, tayā saddhiṁ dhammasaṁsandanā[2] nāma natthi, ahaṁ hi evaṁ ovadāmī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

331. “Atthamhi jātamhi sukhā sahāyā,
Tuṭṭhī sukhā yā itarītarena.
Puññaṁ sukhaṁ jīvitasaṅkhayamhi,
Sabbassa dukkhassa sukhaṁ pahānaṁ.

332. Sukhā matteyyatā loke,
Atho petteyyatā sukhā.
Sukhā sāmaññatā loke,
Atho brahmaññatā sukhā.

333. Sukhaṁ yāva jarāsīlaṁ, sukhā saddhā patiṭṭhitā.
Sukho paññāya paṭilābho, pāpānaṁ akaraṇaṁ sukhan”ti.

Tattha **atthamhī**ti pabbajitassāpi hi cīvarakaraṇādike vā adhikaraṇavūpasamādike vā gihinopi kasikammādike vā balavapakkhasannissitehi abhibhavanādike vā kicce uppanne ye taṁ kiccaṁ nipphādetuṁ vā vūpasametuṁ vā sakkonti, evarūpā sukhā sahāyāti attho. **Tuṭṭhī sukhā**ti yasmā pana gihinopi sakena asantuṭṭhā sandhicchedādīni ārabhanti, pabbajitāpi nānappakāraṁ anesanaṁ. Iti te sukhaṁ na vindantiyeva. Tasmā yā itarītarena parittena vā vipulena vā attano santakena santuṭṭhi, ayameva sukhāti attho. **Puññan**ti maraṇakāle pana yathājjhāsayena pattharitvā

1. Saṁ 1. 118 piṭṭhe. 2. Sammantanā (Sī, Syā)

katapuññakammameva sukhaṁ. **Sabbassā**ti sakalassapi pana vaṭṭadukkhassa pahānasaṅkhātaṁ arahattameva imasmiṁ loke sukhaṁ nāma.

Matteyyatāti mātari sammā paṭipatti. **Petteyyatā**ti pitari sammā paṭipatti. Ubhayenapi mātāpitūnaṁ upaṭṭhānameva kathitaṁ. Mātāpitaro hi puttānaṁ anupaṭṭhahanabhāvaṁ ñatvā attano santakaṁ bhūmiyaṁ vā nidahanti, paresaṁ vā vissajjenti, "mātāpitaro na upaṭṭhahantī"ti nesaṁ nindāpi vaḍḍhati, kāyassa bhedā gūthanirayepi nibbattanti. Ye pana mātāpitaro sakkaccaṁ upaṭṭhahanti, te tesaṁ santakaṁ dhanampi pāpuṇanti, pasaṁsampi labhanti, kāyassa bhedā sagge nibbattanti. Tasmā ubhayampetaṁ sukhanti vuttaṁ. **Sāmaññatā**ti pabbajitesu sammā paṭipatti. **Brahmaññatā**ti bāhitapāpesu Buddhapaccekabuddhasāvakesu sammā paṭipattiyeva. Ubhayenapi tesaṁ catūhi paccayehi paṭijagganabhāvo kathito, idampi loke sukhaṁ nāma kathitaṁ.

Sīlanti maṇikuṇḍalarattavatthādayo hi alaṅkārā tasmiṁ tasmiṁ vaye ṭhitānaṁyeva sobhanti. Na daharānaṁ alaṅkāro mahallakakāle, mahallakānaṁ vā alaṅkāro daharakāle sobhati, "ummattako esa maññe"ti garahuppādanena pana dosameva janeti. Pañcasīladasasīlādibhedaṁ pana sīlaṁ daharassāpi mahallakassāpi sabbavayesu sobhatiyeva, "aho vatāyaṁ sīlavā"ti pasaṁsuppādanena somanassameva āvahati. Tena vuttaṁ **sukhaṁ yāva jarā sīlan**ti. **Saddhā patiṭṭhitā**ti lokiyalokuttarato duvidhāpi saddhā niccalā hutvā patiṭṭhitā. **Sukho paññāya paṭilābho**ti lokiyalokuttarapaññāya paṭilābho sukho. **Pāpānaṁ akaraṇan**ti setughātavasena pana pāpānaṁ akaraṇaṁ imasmiṁ loke sukhanti attho.

Desanāvasāne bahūnaṁ devatānaṁ dhammābhisamayo ahosīti.

Māravatthu aṭṭhamaṁ.

Nāgavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tevīsatimo vaggo.

24. Taṇhāvagga

1. Kapilamacchavatthu

Manujassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kapilamacchaṁ ārabbha kathesi.

Atīte kira Kassapabhagavato parinibbutakāle dve kulabhātaro nikkhamitvā sāvakānaṁ santike pabbajiṁsu. Tesu jeṭṭho Sāgato[1] nāma ahosi, kaniṭṭho Kapilo nāma. Mātā pana nesaṁ Sādhinī nāma, kaniṭṭhabhaginī Tāpanā nāma. Tāpi bhikkhunīsu pabbajiṁsu. Evaṁ tesu pabbajitesu ubho bhātaro ācariyupajjhāyānaṁ vattapaṭivattaṁ katvā viharantā ekadivasaṁ "bhante imasmiṁ sāsane kati dhurānī"ti pucchitvā "ganthadhuraṁ vipassanādhurañcāti dve dhurānī"ti sutvā jeṭṭho "vipassanādhuraṁ pūressāmī"ti pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṁ santike vasitvā yāva arahattā kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññaṁ pavisitvā vāyamanto arahattaṁ pāpuṇi. Kaniṭṭho "ahaṁ tāva taruṇo, vuḍḍhakāle vipassanādhuraṁ pūressāmī"ti ganthadhuraṁ paṭṭhapetvā tīṇi piṭakāni uggaṇhi. Tassa pariyattiṁ nissāya mahāparivāro, parivāraṁ nissāya lābho udapādi. So bāhusaccamadena matto lābhataṇhāya abhibhūto atipaṇḍitamānitāya parehi vuttaṁ kappiyampi "akappiyan"ti vadeti, akappiyampi "kappiyan"ti vadeti, sāvajjampi "anavajjan"ti, anavajjampi "sāvajjan"ti. So pesalehi bhikkhūhi "mā āvuso Kapila evaṁ avacā"ti vatvā dhammañca vinayañca dassetvā ovadiyamānopi "tumhe kiṁ jānātha, rittamuṭṭhisadisā"ti-ādīni vatvā khuṁsento vambhento carati. Athassa bhātu Sāgatattherassāpi bhikkhū tamatthaṁ ārocesuṁ. Sopi naṁ upasaṅkamitvā "āvuso Kapila tumhādisānañhi sammāpaṭipatti sāsanassa āyu nāma, tasmā paṭipattiṁ pahāya kappiyādīni paṭibāhanto mā evaṁ avacā"ti ovadi. So tassapi vacanaṁ nādiyi. Evaṁ santepi thero dvattikkhattuṁ ovaditvā ovādaṁ agaṇhantaṁ "nāyaṁ mama vacanaṁ karotī"ti ñatvā "tena āvuso paññāyissasi sakena kammenā"ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya naṁ aññe pesalā bhikkhū chaḍḍayiṁsu.

---

1. Sodhano (Sī, Syā)

So durācāro hutvā durācāraparivuto viharanto ekadivasaṁ uposathagge "pātimokkhaṁ uddisissāmī"ti bījaniṁ ādāya dhammāsane nisīditvā "vattati āvuso ettha sannipatitānaṁ bhikkhūnaṁ pātimokkhan"ti pucchitvā "ko attho imassa paṭivacanena dinnenā"ti tuṇhībhūte bhikkhū disvā "āvuso dhammo vā vinayo vā natthi, pātimokkhena sutena vā asutena vā ko attho"ti vatvā āsanā vuṭṭhahi. Evaṁ so Kassapassa Bhagavato pariyattisāsanaṁ osakkāpesi. Sāgatattheropi tadaheva parinibbāyi. Kapilo āyupariyosāne Avīcimhi mahāniraye nibbatti. Sāpissa mātā ca bhaginī ca tasseva diṭṭhānugatiṁ āpajjitvā pesale bhikkhū akkositvā paribhāsitvā tattheva nibbattisu.

Tasmiṁ pana kāle pañcasatā purisā gāmaghātakādīni katvā corikāya jīvantā janapadamanussehi anubaddhā palāyamānā araññaṁ pavisitvā tattha kiñci paṭisaraṇaṁ apassantā aññataraṁ āraññikaṁ bhikkhuṁ disvā vanditvā "paṭisaraṇaṁ no bhante hothā"ti vadiṁsu. Thero "tumhākaṁ sīlasadisaṁ paṭisaraṇaṁ nāma natthi, sabbepi pañcasīlāni samādiyathā"ti āha. Te "sādhū"ti sampaṭicchitvā sīlāni samādiyiṁsu. Atha ne thero ovadi "idāni tumhe sīlavantā, jīvitahetupi vo neva sīlaṁ atikkamitabbaṁ, na manopadoso kātabbo"ti. Te "sādhū"ti sampaṭicchiṁsu. Atha ne janapadamanussā taṁ ṭhānaṁ patvā ito cito ca pariyesamānā te core disvā sabbe te jīvitā voropesuṁ. Te kālaṁ katvā devaloke nibbattiṁsu. Corajeṭṭhako jeṭṭhakadevaputto ahosi.

Te anulomapaṭilomavasena ekaṁ Buddhantaraṁ devaloke saṁsaritvā imasmiṁ Buddhuppāde Sāvatthinagaradvāre pañcasatakulike[1] Kevaṭṭagāme nibbattiṁsu. Jeṭṭhakadevaputto Kevaṭṭajeṭṭhakassa gehe paṭisandhiṁ gaṇhi, itare itaresu. Evaṁ tesaṁ ekadivaseyeva paṭisandhigahaṇañca mātukucchito nikkhamanañca ahosi. Kevaṭṭajeṭṭhako "atthi nu kho imasmiṁ gāme aññepi dārakā ajja jātā"ti pariyesāpetvā tesaṁ jātabhāvaṁ ñatvā "ete mama puttassa sahāyakā bhavissantī"ti sabbesaṁ

1. Pañcakulasatike (Sī)

posāvanikaṁ dāpesi. Te sabbepi sahapaṁsukīḷakā sahāyakā hutvā anupubbena vayappattā ahesuṁ. Tesaṁ Kevaṭṭajeṭṭhakaputtova yasato ca tejato ca aggapuriso ahosi.

Kapilopi ekaṁ Buddhantaraṁ niraye paccitvā vipākāvasesena tasmiṁ kāle Aciravatiyā suvaṇṇavaṇṇo duggandhamukho maccho hutvā nibbatti. Athekadivasaṁ te sahāyakā "macche bandhissāmā"ti jālādīni gahetvā nadiyā khipiṁsu. Atha nesaṁ antojālaṁ so maccho pāvisi. Taṁ disvā sabbe Kevaṭṭagāmavāsino uccāsaddamakaṁsu "puttā no paṭhamaṁ macche bandhantā suvaṇṇamacchaṁ bandhiṁsu, idāni no rājā bahudhanaṁ[1] dassatī"ti. Tepi kho sahāyakā macchaṁ nāvāya pakkhipitvā nāvaṁ ukkhipitvā rañño santikaṁ agamaṁsu. Raññāpi taṁ disvāva "kiṁ etan"ti vutte "maccho devā"ti āhaṁsu. Rājā suvaṇṇavaṇṇaṁ macchaṁ disvā "Satthā etassa suvaṇṇavaṇṇakāraṇaṁ jānissatī"ti macchaṁ gāhāpetvā Bhagavato santikaṁ agamāsi. Macchena mukhe vivaṭamatteyeva sakalajetavanaṁ ativiya duggandhaṁ ahosi. Rājā Satthāraṁ pucchi "kasmā bhante maccho suvaṇṇavaṇṇo jāto, kasmā cassa mukhato duggandho vāyatī"ti.

Ayaṁ mahārāja Kassapabhagavato pāvacane Kapilo nāma bhikkhu ahosi bahussuto mahāparivāro lābhataṇhāya abhibhūto attano vacanaṁ agaṇhantānaṁ akkosakaparibhāsako, tassa ca Bhagavato sāsanaṁ osakkāpesi, so tena kammena Avīcimhi nibbattitvā vipākāvasesena idāni maccho hutvā jāto. Yaṁ pana so dīgharattaṁ Buddhavacanaṁ vācesi, Buddhassa ca guṇaṁ kathesi, tassa nissandena imaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ paṭilabhi. Yaṁ bhikkhūnaṁ akkosakaparibhāsako ahosi, tenassa mukhato duggandho vāyati. Kathāpemi naṁ mahārājāti. Kathāpetha bhanteti. Atha naṁ Satthā pucchi "tvaṁsi Kapilo"ti. Āma bhante ahaṁ Kapiloti. Kuto āgatosīti. Avīcimahānirayato bhanteti. Jeṭṭhabhātiko te Sāgato kuhiṁ gatoti. Parinibbuto bhanteti. Mātā pana te Sādhinī kahanti. Mahāniraye nibbattā bhanteti. Kaniṭṭhabhaginī ca te tāpanā kahanti. Mahāniraye nibbattā bhanteti. Idāni tvaṁ kahaṁ gamissasīti. "Avīcimahānirayameva bhante"ti vatvā vippaṭisārābhibhūto

1. Pahūtadhanaṁ (Sī), pahūtaṁ dhanaṁ (Syā)

nāvaṁ sīsena paharitvā tāvadeva kālaṁ katvā niraye nibbatti. Mahājano saṁviggo ahosi lomahaṭṭhajāto.

Atha Bhagavā tasmiṁ khaṇe sannipatitāya parisāya cittācāraṁ oloketvā taṅkhaṇānurūpaṁ dhammaṁ desetuṁ "dhammacariyaṁ brahmacariyaṁ, etadāhu vasuttaman"ti Suttanipāte **Kapilasuttaṁ**[1] kathetvā imā gāthā abhāsi—

334. "Manujassa pamattacārino, taṇhā vaḍḍhati māluvā viya.
So plavatī hurā huraṁ, phalamicchaṁva vanasmi vānaro.

335. Yaṁ esā sahate jammī, taṇhā loke visattikā.
Sokā tassa pavaḍḍhanti, abhivaṭṭhaṁva bīraṇaṁ.

336. Yo cetaṁ sahate jammiṁ, taṇhaṁ loke duraccayaṁ.
Sokā tamhā papatanti, udabinduva pokkharā.

337. Taṁ vo vadāmi bhaddaṁ vo, yāvante'ttha samāgatā.
Taṇhāya mūlaṁ khaṇatha, usīratthova bīraṇaṁ.
Mā vo naḷaṁva sotova, māro bhañji punappunan"ti.

Tattha **pamattacārino**ti sativossaggalakkhaṇena pamādena pamattacārissa puggalassa neva jhānaṁ na vipassanā na maggaphalāni vaḍḍhanti. Yathā pana rukkhaṁ saṁsibbantī pariyonandhantī tassa vināsāya māluvālatā vaḍḍhati, evamassa cha dvārāni nissāya punappunaṁ uppajjanato taṇhā vaḍḍhatīti attho. **So plavatī hurā huran**ti so taṇhāvasiko puggalo bhave bhave uplavati dhāvati. Yathā kiṁ viyāti? **Phalamicchaṁva vanasmi vānaro,** yathā rukkhaphalaṁ icchanto vānaro vanasmiṁ dhāvati, tassa tassa rukkhassa sākhaṁ gaṇhāti, taṁ muñcitvā aññaṁ gaṇhāti, tampi muñcitvā aññaṁ gaṇhāti, "sākhaṁ alabhitvā sannisinno"ti vattabbataṁ nāpajjati, evameva taṇhāvasiko puggalo hurā huraṁ dhāvanto "ārammaṇaṁ alabhitvā taṇhāya apavattaṁ patto"ti vattabbataṁ nāpajjati.

---

1. Khu 1. 321 piṭṭhe.

Yanti yaṁ puggalaṁ esā lāmakabhāvena jammī visāhāratāya visapupphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya rūpādīsu visattatāya āsattatāya visattikāti saṅkhyaṁ gatā chadvārikataṇhā abhibhavati. Yathā nāma vassāne punappunaṁ vassantena devena abhivaṭṭhaṁ bīraṇatiṇaṁ vaḍḍhati, evaṁ tassa puggalassa anto vaṭṭamūlakā sokā abhivaḍḍhantīti attho.

Duraccayanti yo pana puggalo evaṁ vuttappakāraṁ atikkamituṁ pajahituṁ dukkaratāya duraccayaṁ taṇhaṁ sahati abhibhavati, tamhā puggalā vaṭṭamūlakā sokā papatanti. Yathā nāma pokkhare padumapatte patitaṁ udakabindu na patiṭṭhāti, evaṁ na patiṭṭhahantīti attho.

Taṁ vo vadāmīti tena kāraṇena ahaṁ tumhe vadāmi. **Bhaddaṁ vo**ti bhaddaṁ tumhākaṁ hotu, mā ayaṁ Kapilo viya vināsaṁ pāpuṇathāti attho. **Mūlan**ti imissā chadvārikataṇhāya arahattamaggañāṇena mūlaṁ khaṇatha. Kiṁ viyāti? **Usīratthova bīraṇaṁ,** yathā usīrena atthiko puriso mahantena kudālena bīraṇaṁ khaṇati, evamassā mūlaṁ khaṇathāti attho. **Mā vo naḷaṁva sotova, māro bhañji punappunan**ti mā tumhe nadīsote jātaṁ naḷaṁ mahāvegena āgato nadīsoto viya kilesamāro maraṇamāro devaputtamāro ca punappunaṁ bhañjatūti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi Kevaṭṭaputtā saṁvegaṁ āpajjitvā dukkhassantakiriyaṁ[1] patthayamānā Satthu santike pabbajitvā na cirasseva dukkhassantaṁ katvā Satthārā saddhiṁ āneñjavihārasamāpattidhammaparibhogena ekaparibhogā ahesunti.

Kapilamacchavatthu paṭhamaṁ.

---

2. Sūkarapotikāvatthu

Yathāpi mūleti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto gūthasūkarapotikaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Dukkhassantaṁ kiriyāya (Ka)

Ekasmiṁ kira samaye Satthā Rājagahaṁ piṇḍāya pavisanto ekaṁ Sūkarapotikaṁ disvā sitaṁ pātvākāsi. Tassa sitaṁ karontassa mukhavivaraniggataṁ dantobhāsamaṇḍalaṁ disvā Ānandatthero "ko nu kho bhante hetu sitassa pātukammāyā"ti sitakāraṇaṁ pucchi. Atha naṁ Satthā āha "passasetaṁ Ānanda Sūkarapotikan"ti. Āma bhanteti. Esā Kakusandhassa Bhagavato sāsane ekāya āsanasālāya sāmantā kukkuṭī ahosi. Sā ekassa yogāvacarassa vipassanākammaṭṭhānaṁ sajjhāyantassa dhammaghosaṁ sutvā tato cutā rājakule nibbattitvā Ubbarī nāma[1] rājadhītā ahosi. Sā aparabhāge sarīravalañjaṭṭhānaṁ paviṭṭhā puḷavakarāsiṁ disvā tattha puḷavakasaññaṁ uppādetvā paṭhamaṁ jhānaṁ paṭilabhi. Sā tattha yāvatāyukaṁ ṭhatvā tato cutā brahmaloke nibbatti. Tato cavitvā puna gativasena ālulamānā idāni sūkarayoniyaṁ nibbatti, idaṁ kāraṇaṁ disvā mayā sitaṁ pātukatanti. Taṁ sutvā Ānandattherappamukhā bhikkhū mahantaṁ saṁvegaṁ paṭilabhiṁsu. Satthā tesaṁ saṁvegaṁ uppādetvā bhavataṇhāya ādīnavaṁ pakāsento antaravīthiyaṁ ṭhitakova imā gāthā abhāsi—

338. "Yathāpi mūle anupaddave daḷhe,
Chinnopi rukkho punareva rūhati.
Evampi taṇhānusaye anūhate,
Nibbattatī dukkhamidaṁ punappunaṁ.

339. Yassa chattiṁsati sotā, manāpasavanā bhusā.
Mahāvahanti duddiṭṭhiṁ, saṅkappā rāganissitā.

340. Savanti sabbadhi sotā, latā uppajja tiṭṭhati.
Tañca disvā lataṁ jātaṁ, mūlaṁ paññāya chindatha.

341. Saritāni sinehitāni ca,
Somanassāni honti jantuno.
Te sātasitā sukhesino,
Te ve jātijarūpagā narā.

---

1. Upari nāma (Ka)

342. Tasiṇāya purakkhatā pajā,
Parisappanti sasova bandhito.
Saṁyojanasaṅgasattakā,
Dukkhamupenti punappunaṁ cirāya.

343. Tasiṇāya purakkhatā pajā,
Parisappanti sasova bandhito.
Tasmā tasiṇaṁ vinodaye,
Ākaṅkhanta virāgamattano"ti.

Tattha **mūle**ti yassa rukkhassa catūsu disāsu catudhā heṭṭhā ca ujukameva gate pañcavidhamūle chedanaphālanapācanavijjhanādīnaṁ kenaci upaddavena anupaddave thirapattatāya daḷhe so rukkho uparicchinnopi sākhānaṁ vasena punadeva rūhati, evameva chadvārikāya taṇhāya anusaye arahattamaggañāṇena anuhate asamucchinne tasmiṁ tasmiṁ bhave jāti-ādibhedaṁ idaṁ dukkhaṁ punappunaṁ nibbattatiyevāti attho.

Yassāti yassa puggalassa "iti ajjhattikassūpādāya aṭṭhārasa taṇhāvicaritāni bāhirassūpādāya aṭṭhārasa taṇhāvicaritānī"ti imesaṁ taṇhāvicaritānaṁ vasena chattiṁsatiyā sotehi samannāgatā manāpesu rūpādīsu āsavati pavattatīti manāpasavanā taṇhā bhusā balavatī hoti, taṁ puggalaṁ vipannañāṇatāya duddiṭṭhiṁ punappunaṁ uppajjanato mahantabhāvena mahā hutvā jhānaṁ vā vipassanaṁ vā anissāya rāganissitā saṅkappā vahantīti attho.

Savanti sabbadhi sotāti ime taṇhāsotā cakkhudvārādīnaṁ vasena sabbesu rūpādīsu ārammaṇesu savanato, sabbāpi rūpataṇhā -pa- dhammataṇhāti sabbabhavesu vā savanato sabbadhi savanti nāma. **Latā**ti paliveṭhanaṭṭhena saṁsibbanaṭṭhena ca latā viyāti latā. **Uppajja tiṭṭhatī**ti chahi dvārehi uppajjitvā rūpādīsu ārammaṇesu tiṭṭhati. **Tañca disvā**ti taṁ pana taṇhālataṁ "etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjatī"ti jātaṭṭhānavasena disvā. **Paññāyā**ti Satthena vane jātaṁ lataṁ viya maggapaññāya mūle chindathāti attho.

Saritānīti anusaṭāni payātāni. **Sinehitānī**ti cīvarādīsu pavattasinehavasena sinehitā ni ca, taṇhāsinehamakkhitānīti attho. **Somanassānī**ti taṇhāvasikassa jantuno evarūpāni somanassāni bhavanti. **Te sātasitā**ti te taṇhāvasikā puggalā sātanissitā sukhanissitā ca hutvā sukhesino sukhapariyesino bhavanti. **Te ve**ti ye evarūpā narā, te jātijarābyādhimaraṇāni upagacchantiyevāti jātijarūpagā nāma honti. **Pajā**ti ime sattā tāsakaraṇena tasiṇāti saṅkhyaṁ gatāya taṇhāya purakkhatā parivāritā hutvā.

Bandhitoti luddena araññe baddho saso viya parisappanti bhāyanti. **Saṁyojanasaṅgasattakā**ti dasavidhena saṁyojanasaṅgena ceva sattavidhena rāgasaṅgādinā ca sattā baddhā tasmiṁ vā laggā hutvā. **Cirāyā**ti ciraṁ dīghamaddhānaṁ punappunaṁ jāti-ādikaṁ dukkhaṁ upagacchantīti attho. **Tasmā**ti yasmā tasiṇāya purakkhatā paliveṭhitā sattā, tasmā attano virāgaṁ rāgādivigamaṁ nibbānaṁ patthento ākaṅkhamāno bhikkhu arahattamaggenetaṁ tasiṇaṁ vinodaye panuditvā nīharitvā chaḍḍeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu.

Sāpi kho Sūkarapotikā tato cavitvā Suvaṇṇabhūmiyaṁ rājakule nibbatti, tato cutā Bārāṇasiyaṁ, tato cutā suppārakapaṭṭane assavāṇijagehe nibbatti, tato cutā Kāvīrapaṭṭane nāvikassa[1] gehe nibbatti, tato cutā Anurādhapure issarakulagehe nibbatti, tato cutā tasseva dakkhiṇadisāya Bhokkantagāme[2] Sumanassa nāma kuṭumbikassa dhītā nāmena Sumanā eva hutvā nibbatti. Athassā pitā tasmiṁ gāme chaḍḍite Dīghavāpiraṭṭhaṁ gantvā Mahāmunigāme nāma vasi. Tattha naṁ Duṭṭhagāmaṇirañño amacco Lakuṇḍaka-atimbaro nāma kenacideva karaṇīyena gato disvā mahantaṁ maṅgalaṁ katvā ādāya Mahāpuṇṇagāmaṁ gato. Atha naṁ Koṭipabbatamahāvihāravāsī Mahā-anuruddhatthero[3] nāma tattha piṇḍāya caritvā tassā gehadvāre ṭhito disvā bhikkhūhi saddhiṁ kathesi "āvuso Sūkarapotikā nāma Lakuṇḍaka-atimbaramahāmattassa bhariyabhāvaṁ pattā, aho acchariyan"ti. Sā taṁ kathaṁ sutvā

1. Vikkayikassa (Sī) 2. Bhekkantagāme (Syā) 3. Mahā-atulatthero (Sī, Syā)

atītabhave ugghāṭetvā jātissarañāṇaṁ paṭilabhi. Taṅkhaṇaññeva uppannasaṁvegā sāmikaṁ yācitvā mahantena issariyena pañcabalakattherīnaṁ santike pabbajitvā Tissamahāvihāre Mahāsatipaṭṭhānasuttakathaṁ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Pacchā damiḷamaddane kate ñātīnaṁ vasanaṭṭhānaṁ Bhokkantagāmameva gantvā tattha vasantī Kallamahāvihāre Āsīvisopamasuttantaṁ sutvā arahattaṁ pāpuṇi.

Sā parinibbānadivase bhikkhubhikkhunīhi pucchitā bhikkhunisaṁghassa sabbaṁ imaṁ pavattiṁ nirantaraṁ kathetvā sannipatitassa bhikkhusaṁghassa majjhe Maṇḍalārāmavāsinā Dhammapadabhāṇakamahātis Sattherena saddhiṁ saṁsanditvā "ahaṁ pubbe manussayoniyaṁ nibbattitvā tato cutā kukkuṭīhutvā tattha senassa santikā sīsacchedaṁ patvā Rājagahe nibbattā, paribbājikāsu pabbajitvā paṭhamajjhānabhūmiyaṁ nibbattitvā tato cutā seṭṭhikule nibbattā na cirasseva cavitvā sūkarayoniṁ gantvā tato cutā suvaṇṇabhūmiṁ, tato cutā Bārāṇasiṁ, tato cutā suppārakapaṭṭanaṁ, tato cutā Kāvīrapaṭṭanaṁ, tato cutā Anurādhapuraṁ, tato cutā Bhokkantagāman"ti evaṁ samavisame terasa attabhāve patvā "idāni ukkaṇṭhitvā pabbajitvā arahattaṁ pattā, sabbepi[1] appamādena sampādethā"ti vatvā catasso parisā saṁvejetvā parinibbāyīti.

Sūkarapotikāvatthu dutiyaṁ.

---

3. Vibbhantabhikkhuvatthu

Yo nibbanathoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṁ vibbhantakaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Eko kira Mahākassapattherassa saddhivihāriko hutvā cattāri jhānāni uppādetvāpi attano mātulassa suvaṇṇakārassa gehe visabhāgārammaṇaṁ disvā tattha paṭibaddhacitto vibbhami. Atha naṁ manussā alasabhāvena kammaṁ kātuṁ anicchantaṁ gehā nīhariṁsu. So pāpamittasaṁsaggena corakammena jīvikaṁ kappento vicari. Atha naṁ ekadivasaṁ

---

1. Idāni ukkaṇṭhitā sabbepi (Sī)

gahetvā pacchābāhaṁ gāḷhabandhanaṁ bandhitvā catukke catukke kasāhi tāḷentā āghātanaṁ nayiṁsu. Thero piṇḍāya carituṁ pavisanto taṁ dakkhiṇena dvārena nīhariyamānaṁ disvā bandhanaṁ sithilaṁ kāretvā "pubbe tayā paricitakammaṭṭhānaṁ puna āvajjehī"ti āha. So tena ovādena satuppādaṁ labhitvā puna catutthajjhānaṁ nibbattesi. Atha naṁ "āghātanaṁ netvā ghātessāmā"ti sūle uttāsesuṁ[1]. So na bhāyati na santasati. Athassa tasmiṁ tasmiṁ disābhāge ṭhitā manussā asisattitomarādīni āvudhāni ukkhipitvāpi taṁ asantasantameva disvā "passatha bho imaṁ purisaṁ, anekasatānaṁ hi āvudhahatthānaṁ purisānaṁ majjhe neva chambhati na vedhati, aho acchariyan"ti acchariyabbhutajātā mahānādaṁ naditvā rañño taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Rājā taṁ kāraṇaṁ sutvā "vissajjetha nan"ti āha. Satthu santikampi gantvā tamatthaṁ ārocayiṁsu. Sattha obhāsaṁ pharitvā tassa dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

344. "Yo nibbanatho vanādhimutto,
Vanamutto vanameva dhāvati.
Taṁ puggalametha passatha,
Mutto bandhanameva dhāvatī"ti.

Tassattho—yo puggalo gihibhāve ālayasaṅkhātaṁ vanathaṁ chaḍḍetvā pabbajitatāya nibbanatho dibbavihārasaṅkhāte tapovane adhimutto gharāvāsabandhanasaṅkhātā taṇhāvanā mutto hutvā puna gharāvāsabandhanasaṅkhātaṁ taṇhāvanameva dhāvati, etha taṁ puggalaṁ passatha, eso gharāvāsabandhanato mutto gharāvāsabandhanameva dhāvatīti.

Imaṁ pana desanaṁ sutvā so rājapurisānaṁ antare sūlagge nisinnova udayabbayaṁ paṭṭhapetvā tilakkhaṇaṁ āropetvā saṅkhāre sammasanto sotāpattiphalaṁ patvā samāpattisukhaṁ anubhavanto vehāsaṁ uppatitvā ākāseneva Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā sarājikāya parisāya majjheyeva arahattaṁ pāpuṇīti.

Vibbhantabhikkhuvatthu tatiyaṁ.

---

1. Uttāpetuṁ ārabhiṁsu (Ka)

4. Bandhanāgāravatthu

Na taṁ daḷhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto bandhanāgāraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakamanussaghātake core ānetvā Kosalarañño dassayiṁsu. Te rājā andubandhanarajjubandhanasaṅkhalikabandhanehi bandhāpesi. Tiṁsamattāpi[1] kho jānapadā bhikkhū Satthāraṁ daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase Sāvatthiṁ piṇḍāya carantā bandhanāgāraṁ gantvā te core disvā piṇḍapātapaṭikkantā sāyanhasamaye Tathāgataṁ upasaṅkamitvā "bhante ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā andubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṁ anubhavantā diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṁ na sakkonti, atthi nu kho bhante tehi bandhanehi thirataraṁ aññaṁ bandhanaṁ nāmā"ti pucchiṁsu. Satthā "bhikkhave kiṁ bandhanāni nāmetāni, yaṁ panetaṁ dhanadhaññaputtadārādīsu taṇhāsaṅkhātaṁ kilesabandhanaṁ, etaṁ etehi sataguṇena sahassaguṇena satasahassaguṇena thirataraṁ, evaṁ mahantampi panetaṁ ducchindaniyaṁ bandhanaṁ porāṇakapaṇḍitā chinditvā Himavantaṁ pavisitvā pabbajiṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ duggatagahapatikule nibbatti. Tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhatiṁ katvā mātaraṁ posesi. Athassa mātā anicchamānasseva ekaṁ kuladhītaraṁ gehe katvā aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhahi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ ajānantova "bhadde tvaṁ bhatiṁ katvā[2]jīva, ahaṁ pabbajissāmī"ti āha. "Sāmi nanu[3] gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dārakaṁ disvā pabbajissasī"ti āha. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā tassā vijātakāle "bhadde tvaṁ sotthinā vijātā, idāni ahaṁ pabbajissāmī"ti āpucchi. Atha naṁ sā "puttassa tāva thanapānato apagamanakālaṁ āgamehī"ti vatvā puna gabbhaṁ gaṇhi. So cintesi "imaṁ sampaṭicchāpetvā gantuṁ na sakkā, imissā anācikkhitvāva palāyitvā pabbajissāmī"ti.

---

1. Samantāpi (Sī) 2. Bhatiṁ vā vatiṁ vā katvā (Sī) 3. Sāpi taṁ (Sī)

so tassā anācikkhitvāva rattibhāge uṭṭhāya palāyi. Atha naṁ nagaraguttikā aggahesuṁ. So “ahaṁ sāmi mātuposako nāma, vissajjetha man”ti attānaṁ vissajjāpetvā ekasmiṁ ṭhāne vasitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññāsamāpattiyo labhitvā jhānakīḷāya kīḷanto vihāsi. So tattha vasantoyeva “evarūpampi nāma me ducchindaniyaṁ puttadārabandhanaṁ kilesabandhanaṁ chinnan”ti imaṁ udānaṁ udānesi.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā tena udānitaṁ udānaṁ pakāsento imā gāthā abhāsi—

345. “Na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Yadāyasaṁ dārujapabbajañca.
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.

346. Etaṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Ohārinaṁ sithilaṁ duppamuñcaṁ.
Etampi chetvāna paribbajanti,
Anapekkhino kāmasukhaṁ pahāyā”ti.

Tattha **dhīrā**ti Buddhādayo paṇḍitapurisā yaṁ saṅkhalikasaṅkhātaṁ ayasā nibbattaṁ āyasaṁ, andubandhanasaṅkhātaṁ dārujaṁ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādīhi rajjuṁ katvā kataṁ rajjubandhanaṁ, taṁ asi-ādīhi chindituṁ sakkuṇeyyabhāvena thiranti na vadantīti attho. **Sārattarattā**ti sārattā hutvā rattā, bahalatararāgarattāti attho. **Maṇikuṇḍalesū**ti maṇīsu ceva kuṇḍalesu ca, maṇivicittesu vā kuṇḍalesu. **Etaṁ daḷhan**ti ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesaṁ so rāgo ca yā puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṁ kilesamayaṁ bandhanañca paṇḍitapurisā daḷhanti vadanti. **Ohārinan**ti ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātanato avaharati heṭṭhā haratīti ohārinaṁ. **Sithilan**ti bandhanaṭṭhāne chavicammamaṁsāni na chindati, lohitaṁ na nīharati, bandhanabhāvampi ajānāpetvā thalapathajalapathādīsu kammāni kātuṁ detīti sithilaṁ. **Duppamuñcan**ti lobhavasena hi ekavārampi uppannaṁ kilesabandhanaṁ daṭṭhaṭṭhānato

kacchapo viya dummociyaṁ hotīti duppamuñcaṁ. **Etampi chetvānā**ti etaṁ daḷhampi kilesabandhanaṁ ñāṇakhaggena chinditvā anapekkhino hutvā kāmasukhaṁ pahāya paribbajanti, pakkamanti pabbajantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Bandhanāgāravatthu catutthaṁ.

---

5. Khemātherīvatthu

Ye rāgarattāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Khemaṁ nāma rañño Bimbisārassa aggamahesiṁ ārabbha kathesi.

Sā kira Padumuttarapādamūle patthitapatthanā ativiya abhirūpā pāsādikā ahosi. "Satthā kira rūpassa dosaṁ kathetī"ti sutvā pana Satthu santikaṁ gantuṁ na icchi. Rājā tassā rūpamadamattabhāvaṁ ñatvā Veḷuvanavaṇṇanāpaṭisaṁyuttāni gītāni kāretvā naṭādīnaṁ dāpesi. Tesaṁ tāni gāyantānaṁ saddaṁ sutvā tassā Veḷuvanaṁ adiṭṭhapubbaṁ viya asutapubbaṁ viya ca ahosi. Sā "kataraṁ uyyānaṁ sandhāya gāyathā"ti pucchitvā "devī tumhākaṁ Veḷuvanuyyānamevā"ti vutte uyyānaṁ gantukāmā ahosi. Satthā tassā āgamanaṁ ñatvā parisamajjhe nisīditvā dhammaṁ desentova tālavaṇṭaṁ ādāya attano passe ṭhatvā bījamānaṁ abhirūpaṁ itthiṁ nimmini. Khemā devīpi pavisamānāva taṁ itthiṁ disvā cintesi "Sammāsambuddho rūpassa dosaṁ kathetīti vadanti, ayañcassa santike itthī bījayamānā ṭhitā, nāhaṁ imissā kalabhāgampi upemi, na mayā īdisaṁ itthirūpaṁ diṭṭhapubbaṁ, Satthāraṁ abhūtena abbhācikkhanti maññe"ti cintetvā Tathāgatassa kathāsaddampi anisāmetvā tameva itthiṁ olokayamānā aṭṭhāsi. Satthā tassā tasmiṁ rūpe uppannabahumānataṁ ñatvā taṁ rūpaṁ paṭhamavayādivasena dassetvā heṭṭhā vuttanayeneva pariyosāne aṭṭhimattāvasānaṁ katvā dassesi. Khemā taṁ disvā "evarūpampi nāmetaṁ rūpaṁ muhutteneva khayavayaṁ sampattaṁ, natthi vata imasmiṁ rūpe sāro"ti cintesi. Satthā tassā cittācāraṁ oloketvā "Kheme tvaṁ 'imasmiṁ rūpe sāro atthī'ti cintesi, passa dānissa asārabhāvan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

“Āturaṁ asuciṁ pūtiṁ, passa Kheme samussayaṁ.
Uggharantaṁ paggharantaṁ, bālānaṁ abhipatthitan”ti[1].

Sā gāthāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Atha naṁ Satthā “Kheme ime sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūḷhā attano taṇhāsotaṁ samatikkamituṁ na sakkonti, tattheva laggantī”ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

347. “Ye rāgarattā’nupatanti sotaṁ,
Sayaṁ kataṁ makkaṭakova jālaṁ.
Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
Anapekkhino sabbadukkhaṁ pahāyā”ti.

Tattha **makkaṭakova jālan**ti yathā nāma makkaṭako suttajālaṁ katvā majjhe ṭhāne nābhimaṇḍale nipanno pariyante patitaṁ paṭaṅgaṁ vā makkhikaṁ vā vegena gantvā vijjhitvā tassa rasaṁ pivitvā puna gantvā tasmiṁyeva ṭhāne nipajjati, evameva ye sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūḷhā sayaṁkataṁ taṇhāsotaṁ anupatanti, te taṁ samatikkamituṁ na sakkonti, evaṁ duratikkamaṁ. **Etampi chetvāna vajanti dhīrā**ti paṇḍitā etaṁ bandhanaṁ chetvā anapekkhino nirālayā hutvā arahattamaggena sabbadukkhaṁ pahāya vajanti, gacchantīti attho.

Desanāvasāne Khemā arahatte patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosi. Satthā rājānaṁ āha “mahārāja Khemāya pabbajituṁ vā parinibbāyituṁ vā vaṭṭatī”ti. Bhante pabbājetha naṁ, alaṁ parinibbānenāti. Sā pabbajitvā aggasāvikā ahosīti.

Khemātherīvatthu pañcamaṁ.

---

6. Uggasenavatthu

Muñca pureti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Uggasenaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Khu 4. 226 piṭṭhe Therī-apadāne.

Pañcasatā kira naṭā saṁvacchare vā chamāse vā patte Rājagahaṁ gantvā rañño sattāhaṁ samajjaṁ katvā bahuṁ hiraññasuvaṇṇaṁ labhanti, antarantare ukkhepadāyānaṁ pariyanto natthi. Mahājano mañcātimañcādīsu ṭhatvā samajjaṁ olokesi. Athekā laṅghikadhītā[1] vaṁsaṁ abhiruyha tassa upari parivattitvā tassa pariyante ākāse caṅkamamānā naccati ceva gāyati ca. Tasmiṁ samaye Uggaseno nāma seṭṭhiputto sahāyakena saddhiṁ mañcātimañce ṭhito taṁ oloketvā tassā hatthapādavikkhepādīsu uppannasineho gehaṁ gantvā "taṁ labhanto jīvissāmi, alabhantassa me idheva maraṇan"ti āhārūpacchedaṁ katvā mañcake nipajji. Mātāpitūhi "tāta kiṁ te rujjatī"ti[2] pucchitopi "taṁ me naṭadhītaraṁ labhantassa jīvitaṁ atthi, alabhantassa me idheva maraṇan"ti vatvā "tāta mā evaṁ kari, aññaṁ te amhākaṁ kulassa ca bhogānañca anurūpaṁ kumārikaṁ ānessāmā"ti vuttepi tatheva vatvā nipajji. Athassa pitā bahuṁ yācitvāpi taṁ saññāpetuṁ asakkonto tassa sahāyaṁ pakkosāpetvā kahāpaṇasahassaṁ datvā "ime kahāpaṇe gahetvā attano dhītaraṁ mayhaṁ puttassa detū"ti pahiṇi. So "nāhaṁ kahāpaṇe gahetvā demi, sace pana so imaṁ alabhitvā jīvituṁ na sakkoti, tena hi amhehi saddhiṁyeva vicaratu[3], dassāmissa dhītaran"ti āha. Mātāpitaro puttassa tamatthaṁ ārocesuṁ. So "ahaṁ tehi saddhiṁ vicarissāmī"ti vatvā yācantānampi tesaṁ kathaṁ anādiyitvā nikkhamitvā nāṭakassa santikaṁ agamāsi. So tassa dhītaraṁ datvā tena saddhiṁyeva gāmanigamarājadhānīsu sippaṁ dassento vicari.

Sāpi tena saddhiṁ saṁvāsamanvāya na cirasseva puttaṁ labhitvā kīḷāpayamānā "sakaṭagopakassa putta, bhaṇḍahārakassa putta, kiñci ajānakassa puttā"ti vadati. Sopi nesaṁ sakaṭaparivattakaṁ katvā ṭhitaṭṭhāne goṇānaṁ tiṇaṁ āharati[4], sippadassanaṭṭhāne laddhabhaṇḍakaṁ ukkhipitvā harati. Tadeva kira sandhāya sā itthī puttaṁ kīḷāpayamānā tathā vadati. So attānaṁ ārabbha tassā gāyanabhāvaṁ ñatvā taṁ pucchi "maṁ sandhāya kathesī"ti. Āma taṁ sandhāyāti. Evaṁ sante ahaṁ

1. Lāsakadhītā (Sī), laṅghakadhītā (Syā)
2. Ruccatīti (Sī)
3. Carituṁ sakkoti (Ka)
4. Goṇācārikaṁ carati (Ka)

palāyissāmīti. Sā "kiṁ pana mayhaṁ tayā palāyitena vā āgatena[1] vā"ti punappunaṁ tadeva gītaṁ gāyati. Sā kira attano rūpasampattiṁ ceva dhanalābhañca nissāya taṁ kismiñci na maññati. So "kiṁ nu kho nissāya imissā ayaṁ māno"ti cintento "sippaṁ nissāyā"ti ñatvā "hotu, sippaṁ uggaṇhissāmī"ti sasuraṁ upasaṅkamitvā tassa jānanakasippaṁ uggaṇhitvā gāmanigamādīsu sippaṁ dassento anupubbena Rājagahaṁ āgantvā "ito sattame divase Uggaseno seṭṭhiputto nagaravāsīnaṁ sippaṁ dassessatī"ti ārocāpesi.

Nagaravāsino mañcātimañcādayo bandhāpetvā sattame divase sannipatiṁsu. Sopi saṭṭhihatthaṁ vaṁsaṁ abhiruyha tassa matthake aṭṭhāsi. Taṁ divasaṁ Satthā paccūsakāle lokaṁ volokento taṁ attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhaṁ disvā "kiṁ nu kho bhavissatī"ti āvajjento "sve seṭṭhiputto sippaṁ dassessāmīti vaṁsamatthake ṭhassati, tassa dassanatthaṁ mahājano sannipatissati. Tatra ahaṁ catuppadikaṁ gāthaṁ desessāmi, taṁ sutvā caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo bhavissati, Uggasenopi arahatte patiṭṭhahissatī"ti aññāsi. Satthā punadivase kālaṁ sallakkhetvā bhikkhusaṁghaparivuto Rājagahaṁ piṇḍāya pāvisi. Uggasenopi Satthari antonagaraṁ apaviṭṭheyeva unnādanatthāya mahājanassa aṅgulisaññaṁ datvā vaṁsamatthake patiṭṭhāya ākāseyeva satta vāre parivattitvā oruyha vaṁsamatthake aṭṭhāsi. Tasmiṁ khaṇe Satthā nagaraṁ pavisanto yathā taṁ parisā na oloketi, evaṁ katvā attānameva olokāpesi. Uggaseno parisaṁ oloketvā "na maṁ parisā oloketī"ti domanassappatto "idaṁ mayā saṁvacchare kattabbaṁ sippaṁ, Satthari nagaraṁ pavisante parisā maṁ anoloketvā Satthārameva oloketi, moghaṁ vata me sippadassanaṁ jātan"ti cintesi.

Satthā tassa cittaṁ ñatvā Mahāmoggallānaṁ āmantetvā "gaccha Moggallāna seṭṭhiputtaṁ vadehi 'sippaṁ kira dassetū'ti" āha. Thero gantvā vaṁsassa heṭṭhā ṭhito seṭṭhiputtaṁ āmantetvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Gatena vā agatena (Sī)

“Iṅgha passa naṭaputta, Uggasena mahabbala.
Karohi raṅgaṁ parisāya, hāsayassu mahājanan”ti.

So therassa kathaṁ sutvā tuṭṭhamānaso hutvā “Satthā maññe mama sippaṁ passitukāmo”ti vaṁsamatthake ṭhitakova imaṁ gāthamāha—

“Iṅgha passa mahāpañña, Moggallāna mahiddhika.
Karomi raṅgaṁ parisāya, hāsayāmi mahājanan”ti.

Evañca pana vatvā vaṁsamatthakato vehāsaṁ abbhuggantvā ākāseva cuddasakkhattuṁ parivattitvā oruyha vaṁsamatthakeva aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā “Uggasena paṇḍitena nāma atītānāgatapaccuppannesu khandhesu ālayaṁ pahāya jāti-ādīhi muccituṁ vaṭṭatī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

348. “Muñca pure muñca pacchato,
Majjhe muñca bhavassa pāragū.
Sabbattha vimuttamānaso,
Na punaṁ jātijaraṁ upehisī”ti.

Tattha **muñca pure**ti atītesu khandhesu ālayaṁ nikantiṁ ajjhosānaṁ patthanaṁ pariyuṭṭhānaṁ gāhaṁ parāmāsaṁ taṇhaṁ muñca. **Pacchato**ti anāgatesupi khandhesu ālayādīni muñca. **Majjhe**ti paccuppannesupi tāni muñca. **Bhavassa pāragū**ti evaṁ sante tividhassāpi bhavassa abhiññāpariññāpahānabhāvanāsacchikiriyavasena pāragū pāraṅgato hutvā khandhadhātu-āyatanādibhede sabbasaṅkhate vimuttamānaso viharanto puna jātijarāmaraṇāni na upagacchatīti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Seṭṭhiputtopi vaṁsamatthake ṭhitakova saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā vaṁsato oruyha Satthu santikaṁ āgantvā pañcapatiṭṭhitena Satthāraṁ vanditvā pabbajjaṁ yāci. Atha naṁ Satthā dakkhiṇahatthaṁ pasāretvā “ehi bhikkhū”ti āha. So tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharo saṭṭhivassikatthero viya ahosi. Atha naṁ bhikkhū “āvuso Uggasena saṭṭhihatthassa te vaṁsassa matthakato otarantassa bhayaṁ nāma nāhosī”ti pucchitvā “natthi me āvuso bhayan”ti vutte Satthu ārocesuṁ “bhante

Uggaseno 'na bhāyāmī'ti vadati, abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī"ti. Satthā "na bhikkhave mama puttena Uggasenena sadisā chinnasaṁyojanā bhikkhū bhāyanti, na tasantī"ti vatvā Brāhmaṇavagge imaṁ gāthamāha—

"Sabbasaṁyojanaṁ chetvā, yo ve na paritassati.
Saṅgātigaṁ visaṁyuttaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti[1].

Desanāvasāne bahūnaṁ dhammābhisamayo ahosi. Punekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "kiṁ nu kho āvuso evaṁ arahattūpanissayasampannassa bhikkhuno naṭadhītaraṁ nissāya naṭehi saddhiṁ vicaraṇakāraṇaṁ, kiṁ arahattūpanissayakāraṇan"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave ubhayampetaṁ iminā eva katan"ti vatvā tamatthaṁ pakāsetuṁ atītaṁ āhari.

Atīte kira Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiye kariyamāne Bārāṇasivāsino kulaputtā bahuṁ khādanīyabhojanīyaṁ yānakesu āropetvā "hatthakammaṁ karissāmā"ti cetiyaṭṭhānaṁ gacchantā antarāmagge ekaṁ theraṁ piṇḍāya pavisantaṁ passiṁsu. Athekā kuladhītā theraṁ oloketvā sāmikaṁ āha "sāmi ayyo piṇḍāya pavisati, yānake ca no bahuṁ khādanīyaṁ bhojanīyaṁ, pattamassa āhara, bhikkhaṁ dassāmā"ti. So taṁ pattaṁ āharitvā khādanīyabhojanīyassa pūretvā therassa hatthe patiṭṭhapetvā ubhopi patthanaṁ kariṁsu "bhante tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgino bhaveyyāmā"ti. Sopi thero khīṇāsavova, tasmā olokento tesaṁ patthanāya samijjhanabhāvaṁ ñatvā sitaṁ akāsi. Taṁ disvā sā itthī sāmikaṁ āha "amhākaṁ ayyo sitaṁ karoti, eko naṭakārako bhavissatī"ti. Sāmikopissā "evaṁ bhavissati bhadde"ti vatvā pakkāmi. Idaṁ tesaṁ pubbakammaṁ. Te tattha yāvatāyukaṁ ṭhatvā devaloke nibbattitvā tato cavitvā sā itthī naṭagehe nibbatti, puriso seṭṭhigehe. So "evaṁ bhadde bhavissatī"ti tassā paṭivacanassa dinnattā naṭehi saddhiṁ vicari.

---

1. Khu 1. 70, 376 piṭṭhesu.

khīṇāsavattherassa dinnapiṇḍapātaṁ nissāya arahattaṁ pāpuṇi. Sāpi naṭadhītā "yā me sāmikassa gati, mayhampi sā eva gatī"ti pabbajitvā arahatte patiṭṭhahīti.

Uggasenavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Cūḷadhanuggahapaṇḍitavatthu

Vitakkamathitassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Cūḷadhanuggahapaṇḍitaṁ ārabbha kathesi.

Eko kira daharabhikkhu salākagge attano pattasalākaṁ gahetvā salākayāguṁ ādāya āsanasālaṁ gantvā pivi. Tattha udakaṁ alabhitvā udakatthāya ekaṁ gharaṁ agamāsi. Tattha taṁ ekā kumārikā disvāva uppannasinehā "bhante puna pānīyena atthe sati idheva āgaccheyyāthā"ti āha. So tato paṭṭhāya yadā pānīyaṁ na labhati, tadā tattheva gacchati. Sāpissa pattaṁ gahetvā pānīyaṁ deti. Evaṁ gacchante kāle yāgumpi datvā punekadivasaṁ tattheva nisīdāpetvā bhattaṁ adāsi. Santike cassa nisīditvā "bhante imasmiṁ gehe na kiñci natthi nāma, kevalaṁ mayaṁ vicaraṇakamanussameva na labhāmā"ti kathaṁ samuṭṭhāpesi. So katipāheneva tassā kathaṁ sutvā ukkaṇṭhi. Atha naṁ ekadivasaṁ āgantukā bhikkhū disvā "kasmā tvaṁ āvuso kiso uppaṇḍupaṇḍukajātosī"ti pucchitvā "ukkaṇṭhitomhi āvuso"ti vutte ācariyupajjhāyānaṁ santikaṁ nayiṁsu. Tepi naṁ Satthu santikaṁ netvā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti pucchitvā "saccan"ti vutte "kasmā tvaṁ mādisassa āraddhavīriyassa Buddhassa sāsane pabbajitvā 'sotāpanno'ti vā 'sakadāgāmī'ti vā attānaṁ avadāpetvā 'ukkaṇṭhito'ti vadāpesi, bhāriyaṁ te kammaṁ katan"ti vatvā "kiṁ kāraṇā ukkaṇṭhitosī"ti pucchi. "Bhante ekā maṁ itthī evamāhā"ti vutte "bhikkhu anacchariyaṁ etaṁ tassā kiriyaṁ. Sā hi pubbe sakalajambudīpe aggadhanuggahapaṇḍitaṁ pahāya taṁmuhuttadiṭṭhake ekasmiṁ sinehaṁ uppādetvā

taṁ jīvitakkhayaṁ pāpesī”ti vatvā tassatthassa pakāsanatthaṁ bhikkhūhi yācito—

Atīte Cūḷadhanuggahapaṇḍitakāle Takkasilāyaṁ disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippaṁ uggahetvā tena tuṭṭhena dinnaṁ dhītaraṁ ādāya Bārāṇasiṁ gacchantassa ekasmiṁ aṭavimukhe ekūnapaññāsāya kaṇḍehi ekūnapaññāsacore māretvā kaṇḍesu khīṇesu corajeṭṭhakaṁ gahetvā bhūmiyaṁ pātetvā “bhadde asiṁ āharā”ti vutte tāya taṅkhaṇaṁ diṭṭhacore sinehaṁ katvā corassa hatthe asitharuṁ ṭhapetvā corena Dhanuggahapaṇḍitassa māritabhāvaṁ āvikatvā corena ca taṁ ādāya gacchantena “mampi esā aññaṁ disvā attano sāmikaṁ viya mārāpessati, kiṁ me imāyā”ti ekaṁ nadiṁ disvā orimatīre taṁ ṭhapetvā tassā bhaṇḍakaṁ ādāya “tvaṁ idheva hohi, yāvāhaṁ bhaṇḍikaṁ uttāremī”ti tattheva taṁ pahāya gamanabhāvañca āvikatvā—

“Sabbaṁ bhaṇḍaṁ samādāya, pāraṁ tiṇṇosi brāhmaṇa.
Paccāgaccha lahuṁ khippaṁ, mampi tārehi dāni’to.

Asanthutaṁ maṁ cirasanthutena,
Nimīni bhotī addhuvaṁ dhuvena.
Mayāpi bhotī nimineyya aññaṁ,
Ito ahaṁ dūrataraṁ gamissaṁ.

Kā’yaṁ eḷagalāgumbe, karoti ahuhāsiyaṁ.
Nayīdha naccaṁ vā gītaṁ vā, tāḷaṁ vā susamāhitaṁ.
Anamhikāle susoṇi, kiṁnu jagghasi sobhane.

Siṅgāla bāla dummedha, appapaññosi jambuka.
Jīno macchañca pesiñca, kapaṇo viya jhāyasi.

Sudassaṁ vajjamaññesaṁ, attano pana duddasaṁ.
Jīnā patiñca jārañca, maññe tvaññeva jhāyasi.

Evametaṁ migarāja, yathā bhāsasi jambuka.
Sā nūnāhaṁ ito gantvā, bhattu hessaṁ vasānugā.

Yo hare mattikaṁ thālaṁ, kaṁsathālampi so hare.
Kataṁ ceva tayā pāpaṁ, punapevaṁ karissasī"ti[1]—

Imaṁ Pañcakanipāte Cūḷadhanuggahajātakaṁ vitthāretvā "tadā Cūḷadhanuggahapaṇḍito tvaṁ ahosi, sā itthī etarahi ayaṁ kumārikā, siṅgālarūpena āgantvā tassā niggahakārako Sakko devarājā ahamevā"ti vatvā "evaṁ sā itthī taṁmuhuttadiṭṭhake ekasmiṁ sinehena sakalajambudīpe aggapaṇḍitaṁ jīvitā voropesi, taṁ itthiṁ ārabbha uppannaṁ tava taṇhaṁ chinditvā viharāhi bhikkhū"ti taṁ ovaditvā uttarimpi dhammaṁ desento imā dve gāthā abhāsi—

349. "Vitakkamathitassa jantuno,
Tibbarāgassa subhānupassino.
Bhiyyo taṇhā pavaḍḍhati,
Esa kho daḷhaṁ karoti bandhanaṁ.

350. Vitakkūpasame ca yo rato,
Asubhaṁ bhāvayate sadā sato.
Esa kho byanti kāhiti,
Esa checchati mārabandhanan"ti.

Tattha **vitakkamathitassā**ti kāmavitakkādīhi vitakkehi nimmathitassa. **Tibbarāgassā**ti bahalarāgassa. **Subhānupassino**ti iṭṭhārammaṇe subhanimittagāhādivasena vissaṭṭhamānasatāya subhanti anupassantassa. **Taṇhā**ti evarūpassa jhānādīsu ekampi na vaḍḍhati, atha kho chadvārikā taṇhāyeva bhiyyo vaḍḍhati. **Esa kho**ti eso puggalo taṇhābandhanaṁ daḷhaṁ suthiraṁ karoti. **Vitakkūpasame**ti micchāvitakkādīnaṁ vūpasamasaṅkhāte dasasu asubhesu paṭhamajjhāne. **Sadā sato**ti yo ettha abhirato hutvā niccaṁ upaṭṭhitasatitāya sato taṁ asubhajhānaṁ bhāveti. **Byanti kāhitī**ti

1. Khu 5. 135 piṭṭhe jātake.

esa bhikkhu tīsu bhavesu uppajjanakaṁ taṇhaṁ vigatantaṁ karissati. **Mārabandhanan**ti eso tebhūmakavaṭṭasaṅkhātaṁ mārabandhanampi chindissatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhati, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Cuḷadhanuggahapaṇḍitavatthu sattamaṁ.

---

8. Māravatthu

Niṭṭhaṅgatoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto māraṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasañhi vikāle sambahulā therā Jetavanavihāraṁ pavisitvā Rāhulattherassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā taṁ uṭṭhāpesuṁ. So aññattha vasanaṭṭhānaṁ apassanto Tathāgatassa Gandhakuṭiyā pamukhe nipajji. Tadā so āyasmā arahattaṁ patto avassikova hoti. Māro Vasavattibhavane[1] ṭhitoyeva taṁ āyasmantaṁ Gandhakuṭipamukhe nipannaṁ disvā cintesi "samaṇassa Gotamassa rujanaka-aṅgulī bahi nipanno[2], sayaṁ antogandhakuṭiyaṁ nipanno, aṅguliyā pīḷiyamānāya sayampi pīḷito bhavissatī"ti. So mahantaṁ hatthirājavaṇṇaṁ abhinimminitvā āgamma soṇḍāya therassa matthakaṁ parikkhipitvā mahantena saddena koñcanādaṁ ravi. Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova tassa mārabhāvaṁ ñatvā "māra tādisānaṁ satasahassenāpi mama puttassa bhayaṁ uppādetuṁ na sakkā. Putto hi me asantāsī vītataṇho mahāvīriyo mahāpañño"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

351. "Niṭṭhaṅgato asantāsī, vītataṇho anaṅgaṇo.
Acchindi bhavasallāni, antimoyaṁ samussayo.

352. Vītataṇho anādāno, niruttipadakovido.
Akkharānaṁ sannipātaṁ, jaññā pubbāparāni ca.
Sa ve 'antimasārīro,
Mahāpañño mahāpuriso'ti vuccatī"ti.

---

1. Vasavattī sabhāvena (Sī) 2. Rujanaka-aṅguliyaṁ bahi nipannāyaṁ (Sī)

Tattha **niṭṭhaṅgato**ti imasmiṁ sāsane pabbajitānaṁ arahattaṁ niṭṭhaṁ nāma, taṁ gato pattoti attho. **Asantāsī**ti abbhantare rāgasantāsādīnaṁ abhāvena asantasanako. **Acchindi bhavasallānī**ti sabbānipi bhavagāmīni sallāni acchindi. **Samussayo**ti ayaṁ etassa antimo deho.

Anādānoti khandhādīsu niggahaṇo. **Niruttipadakovido**ti niruttiyañca sesapadesu cāti catūsupi paṭisambhidāsu chekoti attho. **Akkharānaṁ sannipātaṁ, jaññā pubbāparāni cā**ti akkharānaṁ sannipātasaṅkhātaṁ akkharapiṇḍañca jānāti, pubbakkharena aparakkharaṁ, aparakkharena pubbakkharañca jānāti. Pubbakkharena aparakkharaṁ jānāti nāma—ādimhi paññāyamāne majjhapariyosānesu apaññāyamānesupi "imesaṁ akkharānaṁ idaṁ majjhaṁ, idaṁ pariyosānan"ti jānāti. Aparakkharena pubbakkharaṁ jānāti nāma—ante paññāyamāne ādimajjhesu apaññāyamānesu "imesaṁ akkharānaṁ idaṁ majjhaṁ, ayaṁ ādī"ti jānāti. Majjhepaññāyamānepi "imesaṁ akkharānaṁ ayaṁ ādi, ayaṁ anto"ti jānāti. Evaṁ mahāpañño. **Sa ve antimasārīro**ti esa koṭiyaṁ ṭhitasarīro, mahantānaṁ atthadhammaniruttipaṭibhānānaṁ[1] sīlakkhandhādīnañca pariggāhikāya paññāya samannāgatattā mahāpañño, "vimuttacittattā khvāhaṁ Sāriputta mahāpurisoti vadāmī"ti[2] vacanato vimuttacittatāya ca mahāpurisoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Māropi pāpimā "jānāti maṁ samaṇo Gotamo"ti tatthevantaradhāyīti.

Māravatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Upakājīvakavatthu

Sabbābhibhūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā antarāmagge Upakaṁ ājīvakaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiñhi samaye Satthā pattasabbaññutaññāṇo Bodhimaṇḍe sattasattāhaṁ vītināmetvā attano pattacīvaramādāya dhammacakkapavattanatthaṁ Bārāṇasiṁ sandhāya aṭṭhārasayojanamaggaṁ paṭipanno antarāmagge Upakaṁ

---

1. Atthadhammaniruttipaṭisambhidānaṁ (Sī)   2. Saṁ 3. 137 piṭṭhe.

ājīvakaṁ addasa. Sopi Satthāraṁ disvā "vippasannāni kho te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṁsi tvaṁ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā tvaṁ dhammaṁ rocesī"ti pucchi. Athassa Satthā "mayhaṁ upajjhāyo vā ācariyo vā natthī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

353. "Sabbābhibhū sabbavidūhamasmi,
Sabbesu dhammesu anūpalitto.
Sabbañjaho taṇhakkhaye vimutto,
Sayaṁ abhiññāya kamuddiseyyan"ti.

Tattha **sabbābhibhū**ti sabbesaṁ tebhūmakadhammānaṁ abhibhavanato sabbābhibhū. **Sabbavidū**ti viditasabbacatubhūmakadhammo. **Sabbesu dhammesū**ti sabbesupi tebhūmakadhammesu taṇhādiṭṭhīhi anūpalitto. **Sabbañjaho**ti sabbe tebhūmakadhamme jahitvā ṭhito. **Taṇhakkhaye vimutto**ti taṇhakkhayante[1] uppādite taṇhakkhayasaṅkhāte arahatte asekhāya vimuttiyā vimutto. **Sayaṁ abhiññāyā**ti abhiññeyyādibhede dhamme sayameva jānitvā. **Kamuddiseyyan**ti "ayaṁ me upajjhāyo vā ācariyo vā"ti kaṁ nāma uddiseyyanti.

Desanāvasāne Upako ājīvako Tathāgatassa vacanaṁ nevābhinandi, na paṭikkosi. Sīsaṁ pana cāletvā jivhaṁ nillāḷetvā ekapadikamaggaṁ gahetvā aññataraṁ luddakanivāsanaṭṭhānaṁ agamāsīti.

Upakājīvakavatthu navamaṁ.

---

10. Sakkapañhavatthu

Sabbadānanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sakkaṁ devarājānaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Taṇhakkhayaṁ (Ka)

Ekasmiñhi samaye Tāvatiṁsadevaloke devatā sannipatitvā cattāro pañhe samuṭṭhāpesuṁ "kataraṁ dānaṁ nu kho dānesu, kataro raso rasesu, katarā rati ratīsu jeṭṭhakā, taṇhakkhayova kasmā jeṭṭhakoti vuccatī"ti. Te pañhe ekā devatāpi vinicchituṁ nāsakkhi. Eko pana devo ekaṁ devaṁ, sopi aparanti evaṁ aññamaññaṁ pucchantā dasasu cakkavāḷasahassesu dvādasa saṁvaccharāni vicariṁsu. Ettakenāpi kālena pañhānaṁ atthaṁ adisvā dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā catunnaṁ mahārājānaṁ santikaṁ gantvā "kiṁ tātā mahādevatāsannipāto"ti vutte "cattāro pañhe samuṭṭhāpetvā vinicchituṁ asakkontā tumhākaṁ santikaṁ āgatamhā"ti. Kiṁ pañhaṁ nāmetaṁ tātāti. "Dānarasaratīsu katamā dānarasaratī nu kho seṭṭhā, taṇhakkhayova kasmā seṭṭho"ti ime pañhe vinicchituṁ asakkontā āgatamhāti. Tātā mayampi imesaṁ atthe na jānāma, amhākaṁ pana rājā janasahassena cintite atthe cintetvā taṅkhaṇeneva jānāti, so amhehi paññāya ca puññena ca visiṭṭho, etha, tassa santikaṁ gacchāmāti tameva devagaṇaṁ ādāya Sakkassa devarañño santikaṁ gantvā tenāpi "kiṁ tātā mahanto devasannipāto"ti vutte tamatthaṁ ārocesuṁ. "Tātā imesaṁ pañhānaṁ atthaṁ aññopi jānituṁ na sakkoti, Buddhavisayā hete. Satthā panetarahi kahaṁ viharatī"ti pucchitvā "Jetavane"ti sutvā "etha, tassa santikaṁ gamissāmā"ti devagaṇena saddhiṁ rattibhāge sakalaṁ Jetavanaṁ obhāsetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ ṭhito "kiṁ mahārāja mahatā devasaṁghena āgatosī"ti vutte "bhante devagaṇena ime nāma pañhā samuṭṭhāpitā, añño imesaṁ atthaṁ jānituṁ samattho nāma natthi, imesaṁ no atthaṁ pakāsethā"ti āha.

Satthā "sādhu mahārāja, mayā hi pāramiyo pūretvā mahāpariccāge pariccajitvā tumhādisānaṁ kaṅkhacchedanatthameva sabbaññutaññāṇaṁ paṭividdhaṁ, tayā pucchitapañhesu hi[1] sabbadānānaṁ dhammadānaṁ seṭṭhaṁ, sabbarasānaṁ dhammaraso seṭṭho, sabbaratīnaṁ dhammarati seṭṭhā, taṇhakkhayo pana arahattaṁ sampāpakattā seṭṭhoyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Pucchitapañhe suṇāhi (Syā), pucchitapañhassa hi (Ka)

354. “Sabbadānaṁ dhammadānaṁ jināti,
Sabbarasaṁ dhammaraso jināti.
Sabbaratiṁ dhammarati jināti,
Taṇhakkhayo sabbadukkhaṁ jinātī”ti.

Tattha **sabbadānaṁ dhammadānan**ti sacepi hi cakkavāḷagabbhe yāva brahmalokā nirantaraṁ katvā sannisinnānaṁ Buddhapaccekabuddhakhīṇāsavānaṁ kadaligabbhasadisāni cīvarāni dadeyya, tasmiṁ samāgame catuppadikāya gāthāya katānumodanāva seṭṭhā. Taṁ hi dānaṁ tassā gāthāya soḷasiṁ kalaṁ nāgghati. Evaṁ dhammassa desanāpi vācanampi savanampi mahantaṁ. Yena ca puggalena bahūnaṁ taṁ dhammassavanaṁ kāritaṁ, tasseva ānisaṁso mahā. Tathārūpāya eva parisāya paṇītapiṇḍapātassa patte pūretvā dinnadānatopi sappitelādīnaṁ patte pūretvā dinnabhesajjadānatopi mahāvihārasadisānaṁ vihārānaṁ ca lohapāsādasadisānañca pāsādānaṁ anekāni satasahassāni kāretvā dinnasenāsanadānatopi Anāthapiṇḍikādīhi vihāre ārabbha katapariccāgatopi antamaso catuppadikāya gāthāya anumodanāvasenāpi pavattitaṁ dhammadānameva varaṁ seṭṭhaṁ. Kiṁ kāraṇā? Evarūpāni hi puññāni karontā dhammaṁ sutvāva karonti, no asutvā. Sace hi ime sattā dhammaṁ na suṇeyyuṁ, uḷuṅkamattaṁ yāgumpi kaṭacchumattaṁ bhattampi na dadeyyuṁ. Iminā kāraṇena sabbadānehi dhammadānameva seṭṭhaṁ. Apica ṭhapetvā Buddhe ca Paccekabuddhe ca sakalakappaṁ deve vassante udakabindūni gaṇetuṁ samatthāya paññāya samannāgatā Sāriputtādayopi attano dhammatāya sotāpattiphalādīni adhigantuṁ nāsakkhiṁsu, Assajittherādīhi kathitadhammaṁ sutvā sotāpattiphalaṁ sacchikariṁsu, Satthu dhammadesanāya sāvakapāramīñāṇaṁ sacchikariṁsu. Imināpi kāraṇena mahārāja dhammadānameva seṭṭhaṁ. Tena vuttaṁ **“sabbadānaṁ dhammadānaṁ jinātī**”ti.

Sabbe pana gandharasādayopirasā ukkaṁsato devatānaṁ sudhābhojanarasopi saṁsāravaṭṭe pātetvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yo panesa sattatiṁsabodhipakkhiyadhammasaṅkhāto ca navalokuttaradhammasaṅkhāto ca dhammaraso, ayameva sabbarasānaṁ seṭṭho. Tena vuttaṁ **“sabbarasaṁ dhammaraso**

jinātī"ti. Yāpesā puttaratidhīturatidhanarati-itthiratinaccagītavāditādiratipabhedā ca anekappabhedā ratī, sāpi saṁsāravaṭṭe pātetvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yā panesā dhammaṁ kathentassa vā suṇantassa vā vācentassa vā anto uppajjamānā pīti udaggabhāvaṁ janeti, assūni pavatteti, lomahaṁsaṁ janeti, sāyaṁ saṁsāravaṭṭassa antaṁ katvā arahattapariyosānā hoti. Tasmā sabbaratīnaṁ evarūpā dhammaratiyeva seṭṭhā. Tena vuttaṁ **"sabbaratiṁ dhammarati jinātī**"ti. Taṇhakkhayo pana taṇhāya khayante uppannaṁ arahattaṁ sakalassapi vaṭṭadukkhassa abhibhavanato sabbaseṭṭhameva. Tena vuttaṁ **"taṇhakkhayo sabbadukkhaṁ jinātī**"ti.

Evaṁ Satthari imissā gāthāya atthaṁ kathenteyeva caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Sakkopi Satthu dhammakathaṁ sutvā Satthāraṁ vanditvā evamāha "bhante evaṁjeṭṭhake nāma dhammadāne kimatthaṁ amhākaṁ pattiṁ na dāpetha, ito paṭṭhāya no bhikkhusaṁghassa kathetvā pattiṁ dāpetha bhante"ti. Satthā tassa vacanaṁ sutvā bhikkhusaṁghaṁ sannipātetvā "bhikkhave ajjādiṁ katvā mahādhammassavanaṁ vā pākatikadhammassavanaṁ vā[1] upanisinnakathaṁ vā antamaso anumodanampi kathetvā sabbasattānaṁ pattiṁ dadeyyāthā"ti āha.

Sakkapañhavatthu dasamaṁ.

---

11. Aputtakaseṭṭhivatthu

Hananti bhogāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Aputtakaseṭṭhiṁ nāma ārabbha kathesi.

Tassa kira kālakiriyaṁ sutvā rājā Pasenadi Kosalo "aputtakaṁ sāpateyyaṁ kassa pāpuṇātī"ti pucchitvā "rañño"ti sutvā sattahi divasehi tassa gehato dhanaṁ rājakulaṁ abhiharāpetvā Satthu santikaṁ upasaṅkamitvā "handa kuto nu tvaṁ mahārāja āgacchasi divādivassā"ti vutte "idha bhante Sāvatthiyaṁ seṭṭhi gahapati kālakato, tamahaṁ aputtakaṁ sāpateyyaṁ rājantepuraṁ abhiharitvā āgacchāmī"ti āha. Sabbaṁ sutte[2] āgatanayeneva veditabbaṁ.

---

1. Pakatidhammasavanaṁ (Sī, Syā)
2. Saṁ 1. 90 piṭṭhādīsu.

So kira suvaṇṇapātiyā nānaggarasabhojane upanīte “evarūpaṁ nāma manussā bhuñjanti, kiṁ tumhe mayā saddhiṁ imasmiṁ gehe keḷiṁ karothā”ti bhojane upaṭṭhite leḍḍudaṇḍādīhi paharitvā palāpetvā “idaṁ manussānaṁ bhojanan”ti kaṇājakaṁ bhuñjati biḷaṅgadutiyaṁ. Vatthayānachattesupi manāpesu upaṭṭhāpitesu te manusse leḍḍudaṇḍādīhi paharanto palāpetvā sāṇāni dhāreti, jajjararathakena yāti paṇṇachattakena dhāriyamānenāti evaṁ raññā ārocite Satthā tassa pubbakammaṁ kathesi.

Bhūtapubbaṁ so mahārāja seṭṭhi gahapati Tagarasikhiṁ nāma Paccekabuddhaṁ piṇḍapātena paṭipādesi. “Detha samaṇassa piṇḍan”ti vatvā so uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Tasmiṁ kira assaddhe bāle evaṁ vatvā pakkante tassa bhariyā saddhā pasannā “cirassaṁ vata me imassa mukhato ‘dehī’ti vacanaṁ sutaṁ, ajja mama manorathaṁ pūrentī piṇḍapātaṁ dassāmī”ti Paccekabuddhassa pattaṁ gahetvā paṇītabhojanassa pūretvā adāsi. Sopi nivattamāno taṁ disvā “kiṁ samaṇa kiñci te laddhan”ti pattaṁ gahetvā paṇītapiṇḍapātaṁ disvā vippaṭisārī hutvā evaṁ cintesi “varametaṁ piṇḍapātaṁ dāsā vā kammakarā vā bhuñjeyyuṁ. Te hi imaṁ bhuñjitvā mayhaṁ kammaṁ karissanti, ayaṁ pana gantvā bhuñjitvā niddāyissati, naṭṭho me so piṇḍapāto”ti. So bhātu ca pana ekaputtakaṁ sāpateyyassa kāraṇā jīvitā voropesi. So kirassa aṅguliṁ gahetvā vicaranto “idaṁ mayhaṁ pitusantakaṁ yānakaṁ, ayaṁ tassa goṇo”ti-ādīni āha. Atha naṁ so seṭṭhi “idāni tāvesa evaṁ vadeti, imassa pana vuḍḍhippattakāle imasmiṁ gehe bhoge ko rakkhissatī”ti taṁ araññaṁ netvā ekasmiṁ gacchamūle gīvāya gahetvā mūlakandaṁ viya gīvaṁ phāletvā māretvā tattheva chaḍḍesi. Idamassa pubbakammaṁ. Tena vuttaṁ—

“Yaṁ kho so mahārāja seṭṭhi gahapati Tagarasikhiṁ Paccekabuddhaṁ piṇḍapātena paṭipādesi, tassa kammassa vipākena sattakkhattuṁ sugatiṁ saggaṁ lokaṁ upapajji, tasseva kammassa vipākāvasesena imissāyeva Sāvatthiyā sattakkhattuṁ seṭṭhittaṁ kāresi. Yaṁ kho so mahārāja seṭṭhi gahapati datvā pacchā vippaṭisārī ahosi ‘varametaṁ piṇḍapātaṁ dāsā vā kammakarā vā bhuñjeyyun’ti, tassa kammassa vipākena nāssuḷārāya

bhattabhogāya cittaṁ namati, nāssuḷārāya vatthabhogāya, nāssuḷārāya yānabhogāya, nāssuḷārānaṁ pañcannaṁ kāmaguṇānaṁ bhogāya cittaṁ namati. Yaṁ kho so mahārāja seṭṭhigahapati bhātu ca pana ekaputtaṁ sāpateyyassa kāraṇā jīvitā voropesi, tassa kammassa vipākena bahūni vassasatāni bahūni vassasahassāni bahūni vassasatasahassāni niraye pacchittha, tasseva kammassa vipākāvasesena idaṁ sattamaṁ aputtakaṁ sāpateyyaṁ rājakosaṁ paveseti. Tassa kho pana mahārāja seṭṭhissa gahapatissa purāṇañca puññaṁ parikkhīṇaṁ, navañca puññaṁ anupacitaṁ. Ajja pana mahārāja seṭṭhigahapati Mahāroruve niraye paccatī"ti[1].

Rājā Satthu vacanaṁ sutvā "aho bhante bhāriyaṁ kammaṁ, ettake nāma bhoge vijjamāne neva attanā paribhuñji, na tumhādise Buddhe dhuravihāre viharante puññakammaṁ akāsī"ti āha. Satthā "evametaṁ mahārāja, dummedhapuggalā nāma bhoge labhitvā nibbānaṁ na gavesanti, bhoge nissāya uppannataṇhā panete dīgharattaṁ hanatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

355. "Hananti bhogā dummedhaṁ, no ca pāragavesino.
Bhogataṇhāya dummedho, hanti aññeva attanan"ti.

Tattha **no ca pāragavesino**ti ye pana nibbānapāragavesino puggalā, na te bhogā hananti. **Aññeva attanan**ti bhoge nissāya uppannāya taṇhāya duppañño puggalo pare viya attānameva hanatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aputtakaseṭṭhivatthu ekādasamaṁ.

---

12. Aṅkuravatthu

Tiṇadosānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Paṇḍukambalasilāyaṁ viharanto Aṅkuraṁ ārabbha kathesi. Vatthu "ye jhānappasutā dhīrā"ti[2]

1. Saṁ 1. 92 piṭṭhe. 2. Khu 1. 40 piṭṭhe.

gāthāya vitthāritameva. Vuttañhetaṁ tattha[1] Indakaṁ ārabbha. So kira Anuruddhattherassa antogāmaṁ piṇḍāya paviṭṭhassa attano ābhataṁ kaṭacchumattakaṁ bhikkhaṁ dāpesi. Tadassa puññaṁ Aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikaṁ uddhanapantiṁ katvā dinnadānato mahapphalataraṁ jātaṁ. Tasmā evamāha. Evaṁ vutte Satthā "Aṅkura dānaṁ nāma viceyya dātuṁ vaṭṭati, evaṁ taṁ sukhette suvuttabījaṁ viya mahapphalaṁ hoti. Tvaṁ pana tathā nākāsi, tena te dānaṁ na mahapphalaṁ jātan"ti imamatthaṁ vibhāvento—

"Viceyya dānaṁ dātabbaṁ, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.
Viceyya dānaṁ sugatappasatthaṁ,
Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke.
Etesu dinnāni mahapphalāni,
Bījāni vuttāni yathāsukhette"ti[2]—

Vatvā uttarimpi dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

356. "Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vītarāgesu, dinnaṁ hoti mahapphalaṁ.

357. Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vītadosesu, dinnaṁ hoti mahapphalaṁ.

358. Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vītamohesu, dinnaṁ hoti mahapphalaṁ.

359. Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayaṁ pajā.
Tasmā hi vigaticchesu, dinnaṁ hoti mahapphalan"ti.

Tattha **tiṇadosānī**ti sāmākādīni tiṇāni uṭṭhahantāni pubbaṇṇāparaṇṇāni khettāni dūsenti, tena tāni na bahuphalāni honti. Evaṁ sattānampi anto rāgo uppajjanto satte dūseti, tena tesu dinnaṁ mahapphalaṁ na hoti. Khīṇāsavesu dinnaṁ pana mahapphalaṁ hoti. Tena vuttaṁ—

---

1. Dhammapada-Ṭṭha 2. 143 piṭṭhe. 2. Khu 2. 160; Saṁ 1. 20 piṭṭhesu.

> “Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṁ pajā.
> Tasmā hi vītarāgesu, dinnaṁ hoti mahapphalan”ti.

Sesagāthāsupi eseva nayo.

Desanāvasāne Aṅkuro ca Indako ca sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aṅkuravatthu dvādasamaṁ.

Taṇhāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catuvīsatimo vaggo.

25. Bhikkhuvagga

1. Pañcabhikkhuvatthu

Cakkhunā saṁvaroti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañca bhikkhū ārabbha kathesi.

Tesu kira ekeko cakkhudvārādīsu pañcasu dvāresu ekekameva rakkhi. Athekadivasaṁ sannipatitvā "ahaṁ durakkhaṁ rakkhāmi, ahaṁ durakkhaṁ rakkhāmī"ti vivaditvā "Satthāraṁ pucchitvā imamatthaṁ jānissāmā"ti Satthāraṁ upasaṅkamitvā "bhante mayaṁ cakkhudvārādīni rakkhantā attano attano rakkhanadvārameva durakkhanti maññāma, ko nu kho amhesu durakkhaṁ rakkhatī"ti pucchiṁsu. Satthā ekaṁ bhikkhumpi anosādetvā[1] "bhikkhave sabbāni petāni durakkhāneva, api ca kho pana tumhe na idāneva pañcasu ṭhānesu asaṁvutā, pubbepi asaṁvutā, asaṁvutattāyeva ca paṇḍitānaṁ ovāde avattitvā jīvitakkhayaṁ pāpuṇitthā"ti vatvā "kadā bhante"ti tehi yācito atīte Takkasilajātakassa vatthuṁ vitthāretvā rakkhasīnaṁ vasena rājakule jīvitakkhayaṁ patte pattābhisekena mahāsattena setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisinnena attano sirisampattiṁ oloketvā "vīriyaṁ nāmetaṁ sattehi kattabbamevā"ti udānavasena udānitaṁ—

> "Kusalūpadese dhitiyā daḷhāya ca,
> Anivattitattābhayabhīrutāya ca.
> Na rakkhasīnaṁ vasamāgamimhase,
> Sa sotthibhāvo mahatā bhayena me"ti[2]—

Imaṁ gāthaṁ dassetvā "tadāpi tumheva pañca janā Takkasilāyaṁ rajjagahaṇatthāya nikkhantaṁ mahāsattaṁ āvudhahatthā parivāretvā maggaṁ gacchantā antarāmagge rakkhasīhi cakkhudvārādivasena upanītesu rūpārammaṇādīsu asaṁvutā paṇḍitassa ovāde avattitvā olīyantā rakkhasīhi khāditā jīvitakkhayaṁ pāpuṇittha. Tesu pana ārammaṇesu susaṁvuto piṭṭhito piṭṭhito anubandhantiṁ devavaṇṇiṁ yakkhiniṁ anādiyitvā sotthinā Takkasilaṁ gantvā

---

1. Anosāretvā anusāretvā (Ka)

2. Khu 5. 31 piṭṭhe Jātake.

rajjaṁ patto rājā ahamevā"ti jātakaṁ samodhānetvā "bhikkhave bhikkhunā nāma sabbāni dvārāni saṁvaritabbāni. Etāni hi saṁvaranto eva sabbadukkhā pamuccatī"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

360. "Cakkhunā saṁvaro sādhu, sādhu sotena saṁvaro.
Ghānena saṁvaro sādhu, sādhu jivhāya saṁvaro.

361. Kāyena saṁvaro sādhu, sādhu vācāya saṁvaro.
Manasā saṁvaro sādhu, sādhu sabbattha saṁvaro.
Sabbattha saṁvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccatī"ti.

Tattha **cakkhunā**ti yadā hi bhikkhuno cakkhudvāre rūpārammaṇaṁ āpāthamāgacchati, tadā iṭṭhārammaṇe arajjantassa aniṭṭhārammaṇe adussantassa asamapekkhanena mohaṁ anuppādentassa tasmiṁ dvāre saṁvaro thakanaṁ pidahanaṁ gutti katā nāma hoti. Tassa so evarūpo cakkhunā saṁvaro sādhu. Esa nayo sotadvārādīsupi. Cakkhudvārādīsuyeva pana saṁvaro vā asaṁvaro vā nuppajjati, parato pana javanavīthiyaṁ esa labbhati. Tadā hi asaṁvaro uppajjanto assaddhā akkhanti kosajjaṁ muṭṭhasaccaṁ aññāṇanti akusalavīthiyaṁ ayaṁ pañcavidho labbhati. Saṁvaro uppajjanto saddhā khanti vīriyaṁ sati ñāṇanti kusalavīthiyaṁ ayaṁ pañcavidho labbhati.

Kāyena saṁvaroti ettha pana pasādakāyopi copanakāyopi labbhati. Ubhayampi panetaṁ kāyadvārameva. Tattha pasādadvāre saṁvarāsaṁvaro kathitova. Copanadvārepi taṁvatthukā pāṇātipāta-adinnādānakāmesumicchācārā. Tehi pana saddhiṁ akusalavīthiyaṁ uppajjantehi taṁ dvāraṁ asaṁvutaṁ hoti, kusalavīthiyaṁ uppajjantehi pāṇātipātāveramaṇi-ādīhi saṁvutaṁ. **Sādhu vācāyā**ti etthāpi copanavācāpi vācā. Tāya saddhiṁ uppajjantehi musāvādādīhi taṁ dvāraṁ asaṁvutaṁ hoti, musāvādāveramaṇi-ādīhi saṁvutaṁ. **Manasā saṁvaro**ti etthāpi javanamanato aññena manena saddhiṁ abhijjhādayo natthi. Manodvāre pana javanakkhaṇe uppajjamānehi abhijjhādīhi taṁ dvāraṁ asaṁvutaṁ hoti, anabhijjhādīhi saṁvutaṁ hoti. **Sādhu sabbatthā**ti tesu cakkhudvārādīsu sabbesupi saṁvaro sādhu. Ettāvatā hi aṭṭha saṁvaradvārāni aṭṭha ca asaṁvaradvārāni kathitāni. Tesu aṭṭhasu asaṁvaradvāresu ṭhito bhikkhu

sakalavaṭṭamūlakadukkhato na muccati, saṁvaradvāresu pana ṭhito sabbasmāpi vaṭṭamūlakadukkhā muccati. Tena vuttaṁ "sabbattha saṁvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccatī"ti.

Desanāvasāne te pañca bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañcabhikkhuvatthu paṭhamaṁ.

---

2. Haṁsaghātakabhikkhuvatthu

Hatthasaṁyatoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ haṁsaghātakaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthivāsino kira dve sahāyakā bhikkhūsu pabbajitvā laddhūpasampadā yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasaṁ Aciravatiṁ gantvā nhatvā ātape tappamānā sāraṇīyakathaṁ kathentā aṭṭhaṁsu. Tasmiṁ khaṇe dve haṁsā ākāsena gacchanti. Atheko daharabhikkhu sakkharaṁ gahetvā "ekassa haṁsapotakassa akkhiṁ paharissāmī"ti āha, itaro "na sakkhissasī"ti āha. Tiṭṭhatu imasmiṁ passe akkhi, parapasse akkhiṁ paharissāmīti. Idampi na sakkhissasiyevāti. "Tena hi upadhārehī"ti dutiyaṁ[1] sakkharaṁ gahetvā haṁsassa pacchābhāge khipi, haṁso sakkharasaddaṁ sutvā nivattitvā olokesi. Atha naṁ itaraṁ vaṭṭasakkharaṁ gahetvā parapasse akkhimhi paharitvā orimakkhinā nikkhāmesi. Haṁso viravanto parivattitvā tesaṁ pādamūleyeva pati. Tattha tattha ṭhitā bhikkhū disvā "āvuso Buddhasāsane pabbajitvā ananucchavikaṁ vo kataṁ pāṇātipātaṁ karontehī"ti vatvā te ādāya gantvā Tathāgatassa dassesuṁ.

Satthā "saccaṁ kira tayā bhikkhu pāṇātipāto kato"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhe

---

1. Tiyantaṁ (Sī)

agāramajjhe vasamānā appamattakesupi ṭhānesu kukkuccaṁ kariṁsu, tvaṁ pana evarūpe Buddhasāsane pabbajitvā kukkuccamattampi na akāsī"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Indapattanagare Dhanañcaye[1] rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṁ paṭisandhiṁ gahetvā anupubbena viññutaṁ patto Takkasilāyaṁ sippāni uggahetvā pitarā uparajje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjaṁ patvā dasa rājadhamme akopento kurudhamme[2] vattittha. Kurudhammo[3] nāma pañcasīlāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto, evamassa mātā aggamahesī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo rajjugāhako amacco sārathi seṭṭhi Doṇamāpako mahāmatto Dovāriko nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evametesu ekādasasu janesu kurudhammaṁ rakkhantesu Kaliṅgaraṭṭhe Dantapuranagare Kaliṅge rajjaṁ kārente tasmiṁ raṭṭhe devo na vassi. Mahāsattassa pana Añjanasannibho[4] nāma maṅgalahatthī mahāpuñño hoti. Raṭṭhavāsino "tasmiṁ ānīte devo vassissatī"ti saññāya rañño ārocayiṁsu. Rājā tassa hatthissa ānayanatthāya brāhmaṇe pahiṇi. Te gantvā mahāsattaṁ hatthiṁ yāciṁsu. Satthā tesaṁ yācanakāraṇaṁ dassetuṁ āha—

"Tava saddhañca sīlañca, viditvāna janādhipa.
Vaṇṇaṁ añjanavaṇṇena, Kaliṅgasmiṁ nimimhase"ti[5]—

Imaṁ Tikanipāte jātakaṁ kathesi. Hatthimhi pana ānītepi deve avassante "so rājā kurudhammaṁ rakkhati, tenassa raṭṭhe devo vassatī"ti saññāya "yaṁ so kurudhammaṁ rakkhati, taṁ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā"ti puna Kāliṅgo brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Tesu gantvā yācantesu rājānaṁ ādiṁ katvā sabbepi te attano attano sīlesu kiñci kukkuccamattaṁ katvā "aparisuddhaṁ no sīlan"ti paṭikkhipitvāpi "na ettāvatā sīlabhedo hotī"ti tehi punappunaṁ yācitā attano attano sīlāni kathayiṁsu. Kāliṅgo suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā

1. Dhanañjaye (Sī) 2. Garudhamme (Ka) 3. Garudhammo (Ka)
4. Añjanavasabho (Sī, Syā) 5. Khu 5. 81 piṭṭhe.

ābhataṁ kurudhammaṁ disvāva samādāya sādhukaṁ pūresi. Tassa raṭṭhe devo pāvassi, raṭṭhaṁ khemaṁ subhikkhaṁ ahosi. Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā—

“Gaṇikā Uppalavaṇṇā, Puṇṇo Dovāriko tadā.
Rajjugāho ca kaccāno, Doṇamāpako ca Kolito.

Sāriputto tadā seṭṭhī, Anuruddo ca sārathī.
Brāhmaṇo Kassapo thero, uparājā’nandapaṇḍito.

Mahesī Rāhulamātā, Māyādevī janettikā.
Kururājā bodhisatto, evaṁ dhāretha jātakan”ti—

Jātakaṁ samodhānetvā “bhikkhu evaṁ pubbepi paṇḍitā appamattakepi kukkucce uppanne attano sīlabhede āsaṅkaṁ kariṁsu, tvaṁ pana mādisassa Buddhassa sāsane pabbajitvā pāṇātipātaṁ karonto atibhāriyaṁ kammamakāsi, bhikkhunā nāma hatthehi pādehi vācāya ca saṁyatena bhavitabban”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

362. “Hatthasaṁyato pādasaṁyato,
Vācāsaṁyato saṁyatuttamo.
Ajjhattarato samāhito,
Eko santusito tamāhu bhikkhun”ti.

Tattha **hatthasaṁyato**ti hatthakīḷāpanādīnaṁ vā hatthena paresaṁ paharaṇādīnaṁ vā abhāvena hatthasaṁyato. Dutiyapadepi eseva nayo. Vācāya pana musāvādādīnaṁ akaraṇato vācāya saṁyato. **Saṁyatuttamo**ti saṁyatattabhāvo, kāyacalanasīsukkhipanabhamukavikārādīnaṁ akārakoti attho. **Ajjhattarato**ti gocarajjhattasaṅkhātāya kammaṭṭhānabhāvanāya rato. **Samāhito**ti suṭṭhu ṭhapito. **Eko santusito**ti ekavihārī hutvā suṭṭhu tusito vipassanācārato paṭṭhāya attano adhigamena tuṭṭhamānaso. Puthujjanakalyāṇakaṁ hi ādiṁ katvā sabbepi sekhā attano adhigamena santussantīti santusitā, arahā pana ekantasantusitova. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Haṁsaghātakabhikkhuvatthu dutiyaṁ.

3. Kokālikavatthu

Yo mukhasaṁyatoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṁ ārabbha kathesi. Vatthu "atha kho Kokāliko bhikkhu yena Bhagavā tenupasaṅkamī"ti sutte[1] āgatameva. Atthopissa Aṭṭhakathāya vuttanayeneva veditabbo.

Kokālike pana Padumaniraye uppanne dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho Kokāliko bhikkhu attano mukhaṁ nissāya vināsaṁ patto, dve aggasāvake akkosantasseva hissa pathavī vivaraṁ adāsī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Kokāliko bhikkhu attano mukhameva nissāya naṭṭho"ti vatvā tamatthaṁ sotukāmehi bhikkhūhi yācito tassa pakāsanatthaṁ atītaṁ āhari.

Atīte Himavantapadese ekasmiṁ sare kacchapo vasati. Dve haṁsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṁ vissāsaṁ katvā daḷhavissāsikā hutvā ekadivasaṁ kacchapaṁ pucchiṁsu "samma amhākaṁ Himavante Cittakūṭapabbatatale[2] Kañcanaguhāya vasanaṭṭhānaṁ, ramaṇiyo padeso, gacchissasi amhehi saddhin"ti. Samma ahaṁ kathaṁ gamissāmīti. Mayaṁ taṁ nessāma, sace mukhaṁ rakkhituṁ sakkhissasīti. Rakkhissāmi, sammā gahetvā maṁ gacchathāti. Te "sādhū"ti vatvā ekaṁ daṇḍakaṁ kacchapena ḍaṁsāpetvā sayaṁ tassa ubho koṭiyo ḍaṁsitvā ākāsaṁ pakkhandiṁsu. Taṁ tathā haṁsehi nīyamānaṁ gāmadārakā disvā "dve haṁsā kacchapaṁ daṇḍena harantī"ti āhaṁsu. Kacchapo "yadi maṁ sahāyakā nenti, tumhākaṁ ettha kiṁ hoti duṭṭhaceṭakā"ti vattukāmo haṁsānaṁ sīghavegatāya Bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṁ sampattakāle daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakaṁ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe[3] patitvā dvedhā bhijji. Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā—

---

1. Saṁ 1. 152; Khu 1. 379; Aṁ 3. 393 piṭṭhesu.
2. Cittakūṭapabbatapāde (Ka)
3. Rājaṅgaṇe (Syā)

"Avadhī vata attānaṁ, kacchapo byāharaṁ giraṁ.
Suggahītasmiṁ kaṭṭhasmiṁ, vācāya sakiyā'vadhī.

Etampi disvā naravīriyaseṭṭha,
Vācaṁ pamuñce kusalaṁ nātivelaṁ.
Passasi bahubhāṇena,
Kacchapaṁ byasanaṁ gatan"ti[1].

Imaṁ Dukanipāte **Bahubhāṇijātakaṁ** vitthāretvā "bhikkhave bhikkhunā nāma mukhasaṁyatena samacārinā anuddhatena nibbutacittena bhavitabban"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

363. "Yo mukhasaṁyato bhikkhu, mantabhāṇī anuddhato.
Atthaṁ dhammañca dīpeti, madhuraṁ tassa bhāsitan"ti.

Tattha **mukhasaṁyato**ti dāsacaṇḍālādayopi "tvaṁ dujjāto, tvaṁ dussīlo"ti-ādīnaṁ avacanatāya mukhena saṁyato. **Mantabhāṇī**ti mantā vuccati paññā, tāya bhaṇanasīlo. **Anuddhato**ti nibbutacitto. **Atthaṁ dhammañca dīpetī**ti bhāsitatthañceva desanādhammañca katheti. **Madhuran**ti evarūpassa bhikkhuno bhāsitaṁ madhuraṁ nāma. Yo pana atthameva sampādeti, na Pāḷiṁ, Pāḷiṁyeva sampādeti, na atthaṁ, ubhayaṁ vā pana na sampādeti, tassa bhāsitaṁ madhuraṁ nāma na hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kokālikavatthu tatiyaṁ.

---

4. Dhammārāmattheravatthu

Dhammārāmoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Dhammārāmattheraṁ ārabbha kathesi.

Satthārā kira "ito me catumāsaccayena parinibbānaṁ bhavissatī"ti ārocite anekasahassā bhikkhū Satthāraṁ parivāretvā vicariṁsu. Tattha

---

1. Khu 5. 58 piṭṭhe.

puthujjanā bhikkhū assūni sandhāretuṁ nāsakkhiṁsu, khīṇāsavānaṁ dhammasaṁvego uppajji. Sabbepi "kiṁ nu kho karissāmā"ti vaggabandhanena vicaranti. Eko pana Dhammārāmo nāma bhikkhu bhikkhūnaṁ santikaṁ na upasaṅkamati. Bhikkhūhi "kiṁ āvuso"ti vuccamāno paṭivacanampi adatvā "Satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, Satthari dharamāneyeva vāyamitvā arahattaṁ pāpuṇissāmī"ti ekakova viharanto Sattharā desitaṁ dhammaṁ āvajjeti cinteti anussarati. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṁ "bhante Dhammārāmassa tumhesu sinehamattampi natthi, 'Satthā kira parinibbāyissati, kiṁ nu kho karissāmā'ti amhehi saddhiṁ sammantanamattampi[1] na karotī"ti. Satthā taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ evaṁ karosī"ti pucchi. Saccaṁ bhanteti. Kiṁ kāraṇāti. Tumhe kira catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahañcamhi avītarāgo, tumhesu dharantesuyeva vāyamitvā arahattaṁ pāpuṇissāmīti tumhehi desitaṁ dhammaṁ āvajjāmi cintemi anussarāmīti.

Satthā "sādhu sādhū"ti tassa sādhukāraṁ datvā "bhikkhave aññenāpi mayi sinehavantena bhikkhunā nāma Dhammārāmasadiseneva bhavitabbaṁ. Na hi mayhaṁ mālāgandhādīhi pūjaṁ karontā mama pūjaṁ karonti nāma, dhammānudhammaṁ paṭipajjantāyeva pana maṁ pūjenti nāmā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

364. "Dhammārāmo dhammarato, dhammaṁ anuvicintayaṁ.
Dhammaṁ anussaraṁ bhikkhu, saddhammā na parihāyatī"ti.

Tattha nivāsanaṭṭhena samathavipassanādhammo ārāmo assāti **dhammārāmo.** Tasmiṁyeva dhamme ratoti **dhammarato.** Tasseva dhammassa punappunaṁ vicintanatāya **dhammaṁ anuvicintayaṁ,** taṁ dhammaṁ āvajjento manasikarontoti attho. **Anussaran**ti tameva dhammaṁ anussaranto. **Saddhammā**ti evarūpo bhikkhu sattatiṁsabhedā bodhipakkhiyadhammā navavidhalokuttaradhammā ca na parihāyatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Dhammārāmattheravatthu catutthaṁ.

---

1. Saṁsandanamattampi (Ka)

5. Vipakkhasevakabhikkhuvatthu

Salābhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto aññataraṁ vipakkhasevakaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Tassa kireko Devadattapakkhiko bhikkhu sahāyo ahosi. So taṁ bhikkhūhi saddhiṁ piṇḍāya caritvā katabhattakiccaṁ āgacchantaṁ disvā "kuhiṁ gatosī"ti pucchi. Asukaṭṭhānaṁ nāma piṇḍāya caritunti. Laddho te piṇḍapātoti. Āma laddhoti. Idha amhākaṁ mahālābhasakkāro, katipāhaṁ idheva hohīti. So tassa vacanena katipāhaṁ tattha vasitvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Atha naṁ bhikkhū "ayaṁ bhante Devadattassa uppannalābhasakkāraṁ paribhuñjati, Devadattassa pakkhiko eso"ti Tathāgatassa ārocesuṁ. Satthā taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ evamakāsī"ti pucchi. Āma bhante, ahaṁ tattha ekaṁ daharaṁ nissāya katipāhaṁ vasiṁ, na ca pana Devadattassa laddhiṁ rocemīti. Atha naṁ Bhagavā "kiñcāpi tvaṁ laddhiṁ na rocesi, diṭṭhadiṭṭhakānaṁyeva pana laddhiṁ rocento viya vicarasi. Na tvaṁ idāneva evaṁ karosi, pubbepi evarūpoyevā"ti vatvā "idāni tāva bhante amhehi sāmaṁ diṭṭho, pubbe panesa kesaṁ laddhiṁ rocento viya vicari, ācikkhatha no"ti bhikkhūhi yācito atītaṁ āharitvā—

"Purāṇacorāna vaco nisamma,
Mahiḷāmukho pothayamanvacārī.
Susaññatānaṁ hi vaco nisamma,
Gajuttamo sabbaguṇesu aṭṭhā"ti[1]—

Imaṁ **Mahiḷāmukhajātakaṁ** vitthāretvā "bhikkhave bhikkhunā nāma sakalābheneva santuṭṭhena bhavitabbaṁ, paralābhaṁ patthetuṁ na vaṭṭati. Paralābhaṁ patthentassa hi jhānavipassanāmaggaphalesu ekadhammopi nuppajjati, sakalābhasantuṭṭhasseva pana jhānādīni uppajjantī"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

365. "Salābhaṁ nātimaññeyya, nā'ññesaṁ pihayaṁ care.
Aññesaṁ pihayaṁ bhikkhu, samādhiṁ nādhigacchati.

---

1. Khu 5. 7 piṭṭhe.

366. Appalābhopi ce bhikkhu, salābhaṁ nātimaññati.
Taṁ ve devā pasaṁsanti, suddhājīviṁ atanditan"ti.

Tattha **salābhan**ti attano uppajjanakalābhaṁ. Sapadānacāraṁ hi parivajjetvā anesanāya jīvikaṁ kappento salābhaṁ atimaññati hīḷeti jigucchati nāma. Tasmā evaṁ akaraṇena salābhaṁ nātimaññeyya. **Aññesaṁ vihayan**ti aññesaṁ lābhaṁ patthento na careyyāti attho. **Samādhiṁ nādhigacchatī**ti aññesañhi lābhaṁ pihayanto tesaṁ cīvarādikaraṇe ussukkaṁ āpanno bhikkhu appanāsamādhiṁ vā upacārasamādhiṁ vā nādhigacchati. **Salābhaṁ nātimaññatī**ti appalābhopi samāno uccanīcakule paṭipāṭiyā sapadānaṁ caranto bhikkhu salābhaṁ nātimaññati nāma. **Taṁ ve**ti taṁ evarūpaṁ bhikkhuṁ sārajīvitatāya suddhājīviṁ jaṅghabalaṁ nissāya jīvitakappanena akusītatāya atanditaṁ devā pasaṁsanti thomentīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Vipakkhasevakabhikkhuvatthu pañcamaṁ.

---

6. Pañcaggadāyakabrāhmaṇavatthu

Sabbasoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Pañcaggadāyakaṁ nāma brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira sasse khette ṭhitakāleyeva[1] khettaggaṁ nāma deti, khalakāle khalaggaṁ nāma deti, khalabhaṇḍakāle khalabhaṇḍaggaṁ nāma deti, ukkhalikakāle kumbhaggaṁ nāma deti, pātiyaṁ vaḍḍhitakāle pātaggaṁ nāma detīti imāni pañca aggadānāni deti, sampattassa adatvā nāma na bhuñjati. Tenassa **Pañcaggadāyako**tveva nāmaṁ ahosi. Satthā tassa ca brāhmaṇiyā cassa tiṇṇaṁ phalānaṁ upanissayaṁ disvā brāhmaṇassa bhojanavelāyaṁ gantvā dvāre aṭṭhāsi. Sopi dvārapamukhe antogehābhimukho nisīditvā bhuñjati, Satthāraṁ dvāre ṭhitaṁ na passati. Brāhmaṇī pana taṁ parivisamānā Satthāraṁ disvā cintesi "ayaṁ brāhmaṇo

---

1. Sassakhettassa sodhitakāleyeva (Syā), sassakhette sodhitakāleyeva (Ka)

pañcasu ṭhānesu aggaṁ datvā bhuñjati, idāni ca samaṇo Gotamo āgantvā dvāre ṭhito. Sace brāhmaṇo etaṁ disvā attano bhattaṁ haritvā dassati, punapāhaṁ pacituṁ na sakkhissāmī"ti. Sā "evaṁ ayaṁ samaṇaṁ Gotamaṁ na passissatī"ti Satthu piṭṭhiṁ datvā tassa pacchato taṁ paṭicchādentī onamitvā puṇṇacandaṁ pāṇinā paṭicchādentī viya aṭṭhāsi. Tathā ṭhitā eva ca pana "gato nu kho no"ti Satthāraṁ aḍḍhakkhikena olokesi. Satthā tattheva aṭṭhāsi. Brāhmaṇassa pana savanabhayena "aticchathā"ti na vadeti, osakkitvā pana saṇikameva "aticchathā"ti āha. Satthā "na gamissāmī"ti sīsaṁ cālesi. Lokagarunā Buddhena "na gamissāmī"ti sīse cālite sā sandhāretuṁ asakkontī mahāhasitaṁ hasi. Tasmiṁ khaṇe Satthā gehābhimukhaṁ obhāsaṁ muñci. Brāhmaṇopi piṭṭhiṁdatvā nisinnoyeva brāhmaṇiyā hasitasaddaṁ sutvā chabbaṇṇānañca rasmīnaṁ obhāsaṁ oloketvā Satthāraṁ addasa. Buddhā hi nāma gāme vā araññe vā hetusampannānaṁ attānaṁ adassetvā na pakkamanti. Brāhmaṇopi Satthāraṁ disvā "bhoti nāsitomhi tayā, rājaputtaṁ āgantvā dvāre ṭhitaṁ mayhaṁ anācikkhantiyā bhāriyaṁ te kammaṁ katan"ti vatvā aḍḍhabhuttaṁ bhojanapātiṁ ādāya Satthu santikaṁ gantvā "bho Gotama ahaṁ pañcasu ṭhānesu aggaṁ datvāva bhuñjāmi, ito ca me majjhe bhinditvā ekova bhattakoṭṭhāso bhutto, eko koṭṭhāso avasiṭṭho, paṭiggaṇhissasi me idaṁ bhattan"ti. Satthā "na me tava ucchiṭṭhabhattena attho"ti avatvā "brāhmaṇa aggampi mayhameva anucchavikaṁ, majjhe bhinditvā aḍḍhabhuttabhattampi, carimakabhattapiṇḍopi mayhameva anucchaviko. Mayaṁ hi brāhmaṇa paradattūpajīvipetasadisā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Yadaggato majjhato sesato vā,
Piṇḍaṁ labhetha paradattūpajīvī.
Nālaṁ thutuṁ[1] nopi nipaccavādī,
Taṁ vāpi dhīrā muni vedayantī"ti[2].

Brāhmaṇo taṁ sutvāva pasannacitto hutvā "aho acchariyaṁ, dīpasāmiko nāma rājaputto 'na me tava ucchiṭṭhabhattena attho'ti avatvā evaṁ vakkhatī"ti dvāre ṭhitakova Satthāraṁ pañhaṁ pucchi "bho

---

1. Nālattha taṁ (Sī)
2. Khu 1. 310 piṭṭhe.

Gotama tumhe attano sāvake bhikkhūti vadatha, kittāvatā bhikkhu nāma hotī”ti. Satthā “kathaṁrūpā nu kho imassa dhammadesanā sappāyā”ti upadhārento “ime dvepi janā Kassapabuddhakāle ‘nāmarūpan’ti vadantānaṁ kathaṁ suṇiṁsu, nāmarūpaṁ avissajjitvāva nesaṁ dhammaṁ desetuṁ vaṭṭatī”ti “brāhmaṇa nāme ca rūpe ca[1] arajjanto asajjanto asocanto bhikkhu nāma hotī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

367. “Sabbaso nāmarūpasmiṁ, yassa natthi mamāyitaṁ.
Asatā ca na socati, save ‘bhikkhū’ti vuccatī”ti.

Tattha **sabbaso**ti sabbasmimpi vedanādīnaṁ catunnaṁ, rūpakkhandhassa cāti pañcannaṁ khandhānaṁ vasena pavatte nāmarūpe. **Mamāyitan**ti yassa ahanti vā mamanti vā gāho natthi. **Asatā ca na socatī**ti tasmiṁ ca nāmarūpe khayavayaṁ patte “mama rūpaṁ khīṇaṁ, -pa- mama viññāṇaṁ khīṇan”ti na socati na vihaññati, “khayavayadhammaṁ me[2] khīṇan”ti passati. **Sa ve**ti so evarūpo vijjamānepi[3] nāmarūpe mamāyitarahitopi asatāpi tena asocanto bhikkhūti vuccatīti attho.

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāgāmiphale patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pañcaggadāyakabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Mettāvihārīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye āyasmante Mahākaccāne Avantijanapade Kuraragharaṁ[4] nissāya Pavattapabbate viharante Soṇo nāma koṭikaṇṇo upāsako therassa dhammakathāya pasīditvā therassa santike

---

1. Nāmarūpe (Syā)
2. Khayavayadhammameva (Syā)
3. Bhijjamānepi (Ka)
4. Kulagharanagaraṁ (Ka)

pabbajitukāmo therena "dukkaraṁ kho Soṇa yāvajīvaṁ ekabhattaṁ ekaseyyaṁ brahmacariyan"ti vatvā dve vāre paṭikkhittopi pabbajjāya ativiya ussāhajāto tatiyavāre theraṁ yācitvā pabbajitvā appabhikkhukattā dakkhiṇāpathe tiṇṇaṁ vassānaṁ accayena laddhūpasampado Satthāraṁ sammukhā daṭṭhukāmo hutvā upajjhāyaṁ āpucchitvā tena dinnaṁ sāsanaṁ gahetvā anupubbena Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā katapaṭisanthāro Satthārā ekagandhakuṭiyaṁyeva anuññātasenāsano bahudeva rattiṁ ajjhokāse vītināmetvā rattibhāge Gandhakuṭiṁ pavisitvā attano pattasenāsane taṁ rattibhāgaṁ vītināmetvā paccūsasamaye Satthārā ajjhiṭṭho soḷasa aṭṭhakavaggikāni[1] sabbāneva sarabhaññena abhaṇi. Athassa Bhagavā sarabhaññapariyosāne abbhānumodento "sādhu sādhu bhikkhū"ti sādhukāraṁ adāsi. Satthārā dinnasādhukāraṁ sutvā bhūmaṭṭhakadevā nāgā supaṇṇāti evaṁ yāva brahmalokā ekasādhukārameva ahosi.

Tasmiṁ khaṇe Jetavanato vīsayojanasatamatthake Kuraragharanagare therassa mātu mahā-upāsikāya gehe adhivatthā devatāpi mahantena saddena sādhukāramadāsi. Atha naṁ upāsikā āha "ko esa sādhukāraṁ detī"ti. Ahaṁ bhaginīti. Kosi tvanti. Tava gehe adhivatthā devatāti. Tvaṁ ito pubbe mayhaṁ sādhukāraṁ adatvā ajja kasmā desīti. Nāhaṁ tuyhaṁ sādhukāraṁ dammīti. Atha kassa te sādhukāro dinnoti. Tava puttassa koṭikaṇṇassa Soṇattherassāti. Kiṁ me puttena katanti. Putto te ajja Satthārā saddhiṁ ekagandhakuṭiyaṁ vasitvā dhammaṁ desesi, Satthā tava puttassa dhammaṁ sutvā pasanno sādhukāramadāsi. Tenassa mayāpi sādhukāro dinno. Sammāsambuddhassa hi sādhukāraṁ sampaṭicchitvā bhūmaṭṭhakadeve ādiṁ katvā yāva brahmalokā ekasādhukārameva jātanti. Kiṁ pana sāmi mama puttena Satthu dhammo kathito, Satthārā mama puttassa kathitoti. Tava puttena Satthu kathitoti. Evaṁ devatāya kathentiyāva upāsikāya pañcavaṇṇā pīti uppajjitvā sakalasarīraṁ phari.

Athassā etadahosi "sace me putto Satthārā saddhiṁ ekagandhakuṭiyaṁ vasitvā Satthu dhammaṁ kathetuṁ sakkhi, mayhampi kathetuṁ

1. Khu 1. 399 piṭṭhe.

sakkhissatiyeva. Puttassa āgatakāle dhammassavanaṁ kāretvā dhammakathaṁ suṇissāmī"ti. Soṇattheropi kho Satthārā sādhukāre dinne "ayaṁ me upajjhāyena dinnasāsanaṁ ārocetuṁ kālo"ti Bhagavantaṁ paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadaṁ ādiṁ katvā[1] pañca vare yācitvā katipāhaṁ Satthu santikeyeva vasitvā "upajjhāyaṁ passisāmī"ti Satthāraṁ āpucchitvā Jetavanā nikkhamitvā anupubbena upajjhāyassa santikaṁ agamāsi.

Thero punadivase taṁ ādāya piṇḍāya caranto mātu upāsikāya gehadvāraṁ agamāsi. Sāpi puttaṁ disvā tuṭṭhamānasā vanditvā sakkaccaṁ parivisitvā pucchi "saccaṁ kira tvaṁ tāta Satthārā saddhiṁ ekagandhakuṭiyaṁ vasitvā Satthu dhammakathaṁ kathesī"ti. Upāsike tuyhaṁ kena idaṁ kathitanti. Tāta imasmiṁ gehe adhivatthā devatā mahantena saddena sādhukāraṁ datvā mayā "ko eso"ti vutte "ahan"ti vatvā evañca evañca kathesi. Taṁ sutvā mayhaṁ etadahosi "sace me putto Satthu dhammakathaṁ kathesi, mayhampikathetuṁ sakkhissatī"ti. Atha naṁ āha "tāta yato tayā Satthu sammukhā dhammo kathito, mayhampi kathetuṁ sakkhissasi eva. Asukadivase nāma dhammassavanaṁ kāretvā tava dhammaṁ suṇissāmi tātā"ti. So adhivāsesi. Upāsikā bhikkhusaṁghassadānaṁ datvā pūjaṁ katvā "puttassa me dhammakathaṁ suṇissāmī"ti ekameva dāsiṁ geharakkhikaṁ ṭhapetvā sabbaṁ parijanaṁ ādāya antonagare dhammassavanatthāya kārite maṇḍape alaṅkatadhammāsanaṁ abhiruyha dhammaṁ desentassa puttassa dhammakathaṁ sotuṁ agamāsi.

Tasmiṁ pana kāle navasatā corā tassā upāsikāya gehe otāraṁ[2] olokentā vicaranti. Tassā pana gehaṁ sattahi pākārehi parikkhittaṁ sattadvārakoṭṭhakayuttaṁ, tattha tesu tesu ṭhānesu caṇḍasunakhe bandhitvā ṭhapayiṁsu. Antogehe chadanassa udakapātaṭṭhāne pana parikhaṁ khaṇitvā tipunā pūrayiṁsu. Taṁ divā ātapena vilīnaṁ pakkuthitaṁ viya tiṭṭhati, rattiṁ kaṭhinaṁ[3] kakkhaḷaṁ hutvā tiṭṭhati. Tassānantarā mahantāni ayasaṅghāṭakāni nirantaraṁ bhūmiyaṁ odahiṁsu. Iti imañcārakkhaṁ upāsikāya ca antogehe ṭhitabhāvaṁ paṭicca te corā okāsaṁ alabhantā taṁ divasaṁ gatabhāvaṁ ñatvā umaṅgaṁ bhinditvā

1. Vi 3. 287 piṭṭhe. 2. Okāsaṁ (Syā, Ka) 3. Tikhiṇaṁ (Sī), thīnaṁ (Syā)

tipuparikhāya ca ayasaṅghāṭakānañca heṭṭhābhāgeneva gehaṁ pavisitvā corajeṭṭhakaṁ tassā santikaṁ pahiṇiṁsu "sace sā amhākaṁ idha paviṭṭhabhāvaṁ sutvā nivattitvā gehābhimukhī āgacchati, asinā naṁ paharitvā mārethā"ti. So gantvā tassā santike aṭṭhāsi.

Corāpi antogehe dīpaṁ jāletvā kahāpaṇagabbhadvāraṁ vivariṁsu. Sā dāsī core disvā upāsikāya santikaṁ gantvā "ayye bahū corā gehaṁ pavisitvā kahāpaṇagabbhadvāraṁ vivariṁsū"ti ārocesi. "Corā attanā diṭṭhakahāpaṇe harantu, ahaṁ mama puttassa dhammakathaṁ suṇāmi, mā me dhammassa antarāyaṁ kari, gehaṁ gacchā"ti taṁ pahiṇi. Corāpi kahāpaṇagabbhaṁ tucchaṁ katvā rajatagabbhaṁ vivariṁsu. Sā punapi gantvā tamatthaṁ ārocesi. Upāsikāpi "corā attanā icchitaṁ harantu, mā me antarāyaṁ karī"ti puna taṁ pahiṇi. Corā rajatagabbhampi tucchaṁ katvā suvaṇṇagabbhaṁ vivariṁsu. Sā punapi gantvā upāsikāya tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ upāsikā āmantetvā "bhoti je tvaṁ anekavāraṁ mama santikaṁ āgatā, 'corā yathārucitaṁ harantu, ahaṁ mama puttassa dhammakathaṁ suṇāmi, mā me antarāyaṁ karī'ti mayā vuttāpi mama kathaṁ anādiyitvā punappunaṁ āgacchasiyeva. Sace idāni tvaṁ āgacchissasi, jānissāmi te kattabbaṁ, gehameva gacchā"ti pahiṇi.

Corajeṭṭhako tassā kathaṁ sutvā "evarūpāya itthiyā santakaṁ harantānaṁ asani patitvā matthakaṁ bhindeyyā"ti corānaṁ santikaṁ gantvā "sīghaṁ upāsikāya santakaṁ paṭipākatikaṁ karothā"ti āha. Te kahāpaṇehi kahāpaṇagabbhaṁ, rajatasuvaṇṇehi rajatasuvaṇṇagabbhe puna pūrayiṁsu. Dhammatā kiresā, yaṁ dhammo dhammacārinaṁ rakkhati. Tenevāha—

"Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahati.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṁ gacchati dhammacārī"ti[1].

Corāpi gantvā dhammassavanaṭṭhāne aṭṭhaṁsu. Theropi dhammaṁ kathetvā vibhātāya rattiyā āsanā otari. Tasmiṁ khaṇe corajeṭṭhako

1. Khu 2. 272; Khu 5. 215 piṭṭhesu.

upāsikāya pādamūle nipajjitvā "khamāhi me ayye"ti āha. Kiṁ idaṁ tātāti. Ahaṁ hi tumhesu āghātaṁ katvā tumhe māretukāmo aṭṭhāsinti. Tena hi te tāta khamāmīti. Sesacorāpi tatheva vatvā "tātā khamāmī"ti vutte āhaṁsu "ayye sace no khamatha, puttassa vo santike amhākaṁ pabbajjaṁ dāpethā"ti. Sā puttaṁ vanditvā āha "tāta ime corā mama guṇesu tumhākañca dhammakathāya pasannā pabbajjaṁ yācanti, pabbājetha ne"ti. Thero "sādhū"ti vatvā tehi nivatthavatthānaṁ dasāni chindāpetvā tambamattikāya rajāpetvā te pabbājetvā sīlesu patiṭṭhāpesi. Upasampannakāle ca nesaṁ ekekassa[1]visuṁ visuṁ kammaṭṭhānamadāsi. Te navasatā bhikkhū visuṁ visuṁ navasatakammaṭṭhānāni[2] gahetvā ekaṁ pabbataṁ abhiruyha tassa tassa rukkhassa chāyāya nisīditvā samaṇadhammaṁ kariṁsu.

Satthā vīsayojanasatamatthake Jetavanamahāvihāre nisinnova te bhikkhū oloketvā tesaṁ cariyavasena dhammadesanaṁ vavatthāpetvā obhāsaṁ pharitvā sammukhe nisīditvā kathento viya imā gāthā abhāsi—

368. "Mettāvihārī yo bhikkhu, pasanno Buddhasāsane.
Adhigacche padaṁ santaṁ, saṅkhārūpasamaṁ sukhaṁ.

369. Siñca bhikkhu imaṁ nāvaṁ, sittā te lahumessati.
Chetvā rāgañca dosañca, tato nibbānamehisi.

370. Pañca chinde pañca jahe, pañca cuttari bhāvaye.
Pañcasaṅgātigo bhikkhu, oghatiṇṇoti vuccati.

371. Jhāya bhikkhu mā pamādo,
Mā te kāmaguṇe ramessu[3] cittaṁ.
Mā lohaguḷaṁ gilī pamatto,
Mā 'kandī dukkhamidan'ti dayhamāno.

---

1. Ekekassa satassa (Syā)
2. Nava kammaṭṭhānasatāni (Sī), nava kammaṭṭhānāni (Syā)
3. Bhamassu (Sī, Syā)

372. Natthi jhānaṁ apaññassa, paññā natthi ajhāyato[1].
Yamhi jhānañca paññā ca, sa ve nibbānasantike.

373. Suññāgāraṁ paviṭṭhassa, santacittassa bhikkhuno.
Amānusī ratī hoti, sammā dhammaṁ vipassato.

374. Yato yato sammasati, khandhānaṁ udayabbayaṁ.
Labhatī pītipāmojjaṁ, amataṁ taṁ vijānataṁ.

375. Tatrāyamādi bhavati, idha paññassa bhikkhuno.
Indriyagutti santuṭṭhi, pātimokkhe ca saṁvaro.

376. Mitte bhajassu kalyāṇe, suddhājīve atandite.
Paṭisanthāravutyassa, ācārakusalo siyā.
Tato pāmojjabahulo, dukkhassantaṁ karissatī"ti.

Tattha **mettāvihārī**ti mettākammaṭṭhāne kammaṁ karontopi mettāvasena tikacatukkajjhāne nibbattetvā ṭhitopi mettāvihārīyeva nāma. **Pasanno**ti yo pana Buddhasāsane pasanno hoti, pasādaṁ rocetiyevāti[2] attho. **Padaṁ santan**ti nibbānassetaṁ nāmaṁ. Evarūpo hi bhikkhu santaṁ koṭṭhāsaṁ sabbasaṅkhārānaṁ upasantatāya saṅkhārūpasamaṁ, paramasukhatāya sukhanti laddhanāmaṁ nibbānaṁ adhigacchati, vindatiyevāti attho.

Siñca bhikkhu imaṁ nāvanti bhikkhu imaṁ attabhāvasaṅkhātaṁ nāvaṁ micchāvitakkodakaṁ chaḍḍento siñca[3]. **Sittā te lahumessatī**ti yathā hi mahāsamudde udakasseva bharitā nāvā chiddāni pidahitvā udakassa sittatāya sittā sallahukā hutvā mahāsamudde anosīditvā sīghaṁ supaṭṭanaṁ gacchati, evaṁ tavāpi ayaṁ micchāvitakkodakabharitā attabhāvanāvā cakkhudvārādichiddāni saṁvarena pidahitvā uppannassa micchāvitakkodakassa sittatāya sittā sallahukā saṁsāravaṭṭe anosīditvā sīghaṁ nibbānaṁ gamissati. **Chetvā**ti rāgadosabandhanāni chinda. Etāni hi chinditvā arahattappatto tato aparabhāge anupādisesanibbānameva ehisi, gamissasīti attho.

---

1. Ajhāyino (Syā, Ka)
2. Ropetiyevāti (Syā)
3. Siñcitvā chaṭṭento siñca (Syā), siñcitvā chaḍḍetvā siñca (Ka)

Pañca chindeti heṭṭhā-apāyasampāpakāni pañcorambhāgiyasaṁyojanāni pāde baddharajjuṁ puriso Satthena viya heṭṭhāmaggattayena chindeyya. **Pañca jahe**ti uparidevalokasampāpakāni pañcuddhambhāgiyasaṁyojanāni puriso gīvāya baddharajjukaṁ viya arahattamaggena jaheyya pajaheyya, chindeyyāti attho. **Pañca cuttari bhāvaye**ti uddhambhāgiyasaṁyojanānaṁ pahānatthāya saddhādīni pañcindriyāni uttari bhāveyya. **Pañcasaṅgātigo**ti evaṁ sante pañcannaṁ rāgadosamohamānadiṭṭhisaṅgānaṁ atikkamanena pañcasaṅgātigo bhikkhu **oghatiṇṇoti vuccati,** cattāro oghe tiṇṇoyevāti vuccatīti attho.

Jhāya bhikkhūti bhikkhu tvaṁ dvinnaṁ jhānānaṁ vasena jhāya ceva, kāyakammādīsu ca appamattavihāritāya mā pamajji. **Ramessū**ti[1] pañcavidhe ca kāmaguṇe te cittaṁ mā ramessu[2]. **Mā lohaguḷan**ti sativossaggalakkhaṇena hi pamādena pamattā niraye tattaṁ lohaguḷaṁ gilanti, tena taṁ vadāmi "mā pamatto hutvā lohaguḷaṁ gili, mā niraye ḍayhamāno 'dukkhamidan'ti kandī"ti attho.

Natthi jhānanti jhānuppādikāya vāyāmapaññāya apaññassa jhānaṁ nāma natthi. **Paññā natthī**ti ajhāyantassa "samāhito bhikkhu yathābhūtaṁ jānāti passatī"ti vuttalakkhaṇā paññā natthi. **Yamhi jhānañca paññā cā**ti yamhi puggale idaṁ ubhayampi atthi, so nibbānassa santike ṭhitoyevāti attho.

Suññāgāraṁ paviṭṭhassāti kismiñcideva vivittokāse kammaṭṭhānaṁ avijahitvā kammaṭṭhānamanasikārena nisinnassa. **Santacittassā**ti nibbutacittassa. **Sammā**ti hetunā kāraṇena dhammaṁ vipassantassa vipassanāsaṅkhātā amānusī rati aṭṭhasamāpattisaṅkhātā dibbāpi rati hoti uppajjatīti attho.

Yato yato sammasatīti aṭṭhatiṁsāya ārammaṇesu kammaṁ karonto yena yenākārena, purebhattādīsu vā kalesu yasmiṁ yasmiṁ attanā abhirucite kāle, abhirucite vā kammaṭṭhāne kammaṁ karonto sammasati. **Udayabbayan**ti pañcannaṁ khandhānaṁ pañcavīsatiyā lakkhaṇehi

---

1. Bhamassūti (Sī, Syā) 2. Mā bhamatu (Sī, Syā)

udayaṁ, pañcavīsatiyā eva ca lakkhaṇehi vayaṁ. **Pītipāmojjan**ti evaṁ khandhānaṁ udayabbayaṁ sammasanto dhammapītiṁ dhammapāmojjañca labhati. **Amatan**ti taṁ sappaccaye nāmarūpe pākaṭe hutvā upaṭṭhahante uppannaṁ pītipāmojjaṁ amatanibbānasampāpakattā vijānataṁ paṇḍitānaṁ amatamevāti attho.

Tatrāyamādi bhavatīti tatra ayaṁ ādi, idaṁ pubbaṭṭhānaṁ hoti. **Idha paññassā**ti imasmiṁ sāsane paṇḍitabhikkhuno. Idāni "taṁ ādī"ti vuttaṁ pubbaṭṭhānaṁ dassento **indriyaguttī**ti-ādimāha. Catupārisuddhisīlaṁ hi pubbaṭṭhānaṁ nāma. Tattha **indriya guttī**ti indriyasaṁvaro. **Santuṭṭhī**ti catupaccayasantoso. Tena ājīvapārisuddhi ceva paccayasannissitañca sīlaṁ kathitaṁ. **Pātimokkhe**ti pātimokkhasaṅkhāte jeṭṭhakasīle paripūrakāritā kathitā.

Mitte bhajassu kalyāṇeti vissaṭṭhakammante apatirūpasahāye vajjetvā sādhujīvitāya suddhājīve jaṅghabalaṁ nissāya jīvikakappanāya akusīte atandite kalyāṇamitte bhajassu, sevassūti attho. **Paṭisanthāravutyassā**ti āmisapaṭisanthārena ca dhammapaṭisanthārena ca sampannavuttitāya paṭisanthāravutti assa, paṭisanthārassa kārako bhaveyyāti attho. **Ācārakusalo**ti sīlampi ācāro, vattapaṭivattampi ācāro. Tattha kusalo siyā, cheko bhaveyyāti attho. **Tato pāmojjabahulo**ti tato paṭisanthāravuttito ca ācārakosallato ca uppannena dhammapāmojjena pāmojjabahulo hutvā taṁ sakalassāpi vaṭṭadukkhassa antaṁ karissatīti attho.

Evaṁ Satthārā desitāsu imāsu gāthāsu ekamekissāya gāthāya pariyosāne ekamekaṁ bhikkhusataṁ nisinnanisinnaṭṭhāneyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā vehāsaṁ abbhuggantvā sabbepi te bhikkhū ākāseneva vīsayojanasatikaṁ kantāraṁ atikkamitvā Tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ vaṇṇentā thomentā pāde vandiṁsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṁ.

8. Pañcasatabhikkhuvatthu

Vassikā viya pupphānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññe samaṇadhammaṁ karontā pātova pupphitāni vassikapupphāni sāyaṁ vaṇṭato muccantāni disvā "pupphānaṁ[1] vaṇṭehi muccanato mayaṁ paṭhamataraṁ rāgādīhi muccissāmā"ti vāyamiṁsu. Satthā te bhikkhū oloketvā "bhikkhave bhikkhunā nāma vaṇṭato muccanapupphena viya dukkhato muccituṁ vāyamitabbamevā"ti vatvā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova ālokaṁ pharitvā imaṁ gāthamāha—

377. "Vassikā viya pupphāni, maddavāni pamuñcati.
Evaṁ rāgañca dosañca, vippamuñcetha bhikkhavo"ti.

Tattha **vassikā**ti sumanā. **Maddavānī**ti[2] milātāni. Idaṁ vuttaṁ hoti— yathā vassikā hiyyo pupphitapupphāni punadivase purāṇabhūtāni muñcati, vaṇṭato vissajjeti, evaṁ tumhepi rāgādayo dose vippamuñcethāti.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Santakāyattheravatthu

Santakāyoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Santakāyattheraṁ nāma ārabbha kathesi.

Tassa kira hatthapādakukkuccaṁ nāma nāhosi, kāyavijambhanarahito santa-attabhāvova ahosi. So kira sīhayonito āgato thero. Sīhā kira ekadivasaṁ gocaraṁ gahetvā rajatasuvaṇṇamaṇipavāḷaguhānaṁ aññataraṁ pavisitvā manosilātale haritālacuṇṇesu sattāhaṁ nipajjitvā sattame divase uṭṭhāya nipannaṭṭhānaṁ oloketvā sace naṅguṭṭhassa vā kaṇṇānaṁ vā hatthapādānaṁ vā calitattā manosilāharitālacuṇṇānaṁ vippakiṇṇataṁ passanti, "na te idaṁ jātiyā vā gottassa vā

---

1. Tumhākaṁ (Sī, Ka)
2. Majjavānīti (Syā), paccavānīti (Ka)

patirūpan"ti puna sattāhaṁ nirāhārā nipajjanti, cuṇṇānaṁ pana vippakiṇṇabhāve asati "idaṁ te jātigottānaṁ anucchavikan"ti āsayā[1] nikkhamitvā vijambhitvā disā anuviloketvā tikkhattuṁ sīhanādaṁ naditvā gocarāya pakkamanti. Evarūpāya sīhayoniyā āgato ayaṁ bhikkhu. Tassa kāyasamācāraṁ disvā bhikkhū Satthu ārocesuṁ "na no bhante Santakāyattherasadiso bhikkhu diṭṭhapubbo. Imassa hi nisinnaṭṭhāne hatthacalanaṁ vā pādacalanaṁ vā kāyavijambhitā vā natthī"ti. Taṁ sutvā Satthā "bhikkhave bhikkhunā nāma Santakāyattherena viya kāyādīhi upasanteneva bhavitabban"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

378. "Santakāyo santavāco, santavā susamāhito.
Vantalokāmiso bhikkhu, 'upasanto'ti vuccatī"ti.

Tattha **santakāyo**ti pāṇātipātādīnaṁ abhāvena santakāyo, musāvādādīnaṁ abhāvena **santavāco,** abhijjhādīnaṁ abhāvena **santavā**[2], kāyādīnaṁ tiṇṇampi suṭṭhu samāhitattā **susamāhito,** catūhi maggehi lokāmisassa vantatāya **vantalokāmiso** bhikkhu abbhantare rāgādīnaṁ upasantatāya **upasanto**ti vuccatīti attho.

Desanāvasāne so thero arahatte patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Santakāyattheravatthu navamaṁ.

---

10. Naṅgalakulattheravatthu

Attanā codayattānanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Naṅgalakulattheraṁ[3] ārabbha kathesi.

Eko kira duggatamanusso paresaṁ bhatiṁ katvā jīvati, taṁ eko bhikkhu pilotikakhaṇḍanivatthaṁ naṅgalaṁ ukkhipitvā gacchantaṁ disvā evamāha "kiṁ pana te evaṁ jīvanato pabbajituṁ na varan"ti[4]. Ko maṁ bhante evaṁ jīvantaṁ pabbājessatīti. Sace pabbajissasi, ahaṁ taṁ pabbājessāmīti. Sādhu

---

1. Bilāsayā (Ka)
2. Santamano (Syā)
3. Naṅgalakūṭattheraṁ (Syā)
4. Na vaṭṭatīti (Sī, Ka)

bhante, sace maṁ pabbājessatha, pabbajissāmīti. Atha naṁ so thero Jetavanaṁ netvā sahatthena nhāpetvā māḷake ṭhapetvā pabbājetvā nivatthapilotikakhaṇḍena saddhiṁ naṅgalaṁ māḷakasīmāyameva rukkhasākhāyaṁ ṭhapāpesi. So upasampannakālepi **Naṅgalakulatthero**tveva paññāyi. So Buddhānaṁ uppannalābhasakkāraṁ nissāya jīvanto ukkaṇṭhitvā ukkaṇṭhitaṁ vinodetuṁ asakkonto "na dāni saddhādeyyāni kāsāyāni paridahitvā gamissāmī"ti taṁ rukkhamūlaṁ gantvā attanāva attānaṁ ovadi "ahirika nillajja idaṁ nivāsetvā vibbhamitvā bhatiṁ katvā jīvitukāmo jāto"ti. Tassevaṁ attānaṁ ovadantasseva cittaṁ tanukabhāvaṁ gataṁ. So nivattitvā puna katipāhaccayena ukkaṇṭhitvā tatheva attānaṁ ovadi, punassa cittaṁ nivatti. So imināva nīhārena ukkaṇṭhita-ukkaṇṭhitakāle tattha gantvā attānaṁ ovadi. Atha naṁ bhikkhū tattha abhiṇhaṁ gacchantaṁ disvā "āvuso Naṅgalatthera kasmā ettha gacchasī"ti pucchiṁsu. So "ācariyassa santikaṁ gacchāmi bhante"ti vatvā katipāheneva[1] arahattaṁ pāpuṇi.

Bhikkhū tena saddhiṁ keḷiṁ karontā āhaṁsu "āvuso Naṅgalatthera tava vicaraṇamaggo avaḷañjo viya jāto, ācariyassa santikaṁ na gacchasi maññe"ti. Āma bhante mayaṁ saṁsagge sati agamimhā, idāni pana so saṁsaggo chinno, tena na gacchāmāti. Taṁ sutvā bhikkhū "esa abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī"ti Satthu tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "āma bhikkhave mama putto attanāva attānaṁ codetvā pabbajitakiccassa matthakaṁ patto"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

379. "Attanā codayattānaṁ, paṭimaṁsetha attanā.
So attagutto satimā, sukhaṁ bhikkhu vihāhisi.

380. Attā hi attano nātho,
(Ko hi nātho paro siyā.)[2]
Attā hi attano gati.
Tasmā saṁyamamattānaṁ,
Assaṁ bhadraṁva vāṇijo"ti.

---

1. Katipāhaccayena (Sī), katipāhasseva (Syā)
2. ( ) natthi Sī-Syā-potthakesu.

Tattha **codayattānan**ti attanāva attānaṁ codaya sāraya. **Paṭimaṁsethā**ti[1] attanāva attānaṁ parivīmaṁsatha[2]. **So**ti so tvaṁ bhikkhu evaṁ sante attanāva guttatāya **attagutto**, upaṭṭhitasatitāya **satimā** hutvā sabbiriyāpathesu sukhaṁ viharissasīti attho.

Nāthoti avassayo patiṭṭhā. **Ko hi nātho paro**ti[3] yasmā parassa attabhāve patiṭṭhāya kusalaṁ vā katvā saggaparāyaṇena maggaṁ vā bhāvetvā sacchikataphalena bhavituṁ na sakkā, tasmā ko hi nāma paro nātho bhaveyyāti attho. **Tasmā**ti yasmā attāva attano gati patiṭṭhā saraṇaṁ, tasmā yathā bhadraṁ assājānīyaṁ nissāya lābhaṁ patthayanto vāṇijo tassa visamaṭṭhānacāraṁ pacchinditvā divasassa tikkhattuṁ nahāpento bhojento saṁyameti paṭijaggati, evaṁ tvampi anuppannassa akusalassa uppādaṁ nivārento satisammosena uppannaṁ akusalaṁ pajahanto attānaṁ saṁyama gopaya, evaṁ sante paṭhamajjhānaṁ ādiṁ katvā lokiyalokuttaravisesaṁ adhigamissasīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Naṅgalakulattheravatthu dasamaṁ.

---

11. Vakkalittheravatthu

Pāmojjabahuloti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Vakkalittheraṁ ārabbha kathesi.

So kirāyasmā Sāvatthiyaṁ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto piṇḍāya paviṭṭhaṁ Tathāgataṁ disvā Satthu sarīrasampattiṁ oloketvā sarīrasampattidassanena atitto "evāhaṁ niccakālaṁ Tathāgataṁ daṭṭhuṁ labhissāmī"ti Satthu santike pabbajitvā yattha ṭhitena sakkā Dasabalaṁ passituṁ, tattha ṭhito sajjhāyakammaṭṭhānamanasikārādīni pahāya Satthāraṁ olokentova vicarati. Satthā tassa ñāṇaparipākaṁ āgamento kiñci avatvā "idānissa ñāṇaṁ paripākaṁ gatan"ti ñatvā "kiṁ te Vakkali

---

1. Paṭimāsethāti (Sī), paṭimaṁseti (Syā) 2. Parivīmaṁse (Sī), parivīmaṁsa (Syā)
3. Attā hi attano gatīti (Sī), ko hi nātho paro bhaveyya (Syā)

iminā pūtikāyena diṭṭhena, yo kho Vakkali dhammaṁ passati, so maṁ passati. Yo maṁ passati, so dhammaṁ passatī"ti[1] vatvā ovadi. So evaṁ ovaditopi Satthu dassanaṁ pahāya neva aññattha gantuṁ sakkoti. Atha naṁ Satthā "nāyaṁ bhikkhu saṁvegaṁ alabhitvā bujjhissatī"ti upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya Rājagahaṁ gantvā vassūpanāyikadivase "apehi Vakkali, apehi Vakkalī"ti paṇāmesi. So "na maṁ Satthā ālapatī"ti temāsaṁ Satthu sammukhe ṭhātuṁ asakkonto "kiṁ mayhaṁ jīvitena, pabbatā attānaṁ pātessāmī"ti Gijjhakūṭaṁ abhiruhi.

Satthā tassa kilamanabhāvaṁ ñatvā "ayaṁ bhikkhu mama santikā assāsaṁ alabhanto maggaphalānaṁ upanissayaṁ nāseyyā"ti attānaṁ dassetuṁ obhāsaṁ muñci. Athassa Satthu diṭṭhakālato paṭṭhāya tāvamahantopi soko pahīyi. Satthā sukkhataḷākaṁ oghena pūrento viya therassa balavapītipāmojjaṁ uppādetuṁ imaṁ gāthamāha—

381. "Pāmojjabahulo bhikkhu, pasanno Buddhasāsane.
Adhigacche padaṁ santaṁ, saṅkhārūpasamaṁ sukhan"ti.

Tassattho—pakatiyāpi pāmojjabahulo bhikkhu Buddhasāsane pasādaṁ roceti, so evaṁ pasanno Buddhasāsane santaṁ padaṁ saṅkhārūpasamaṁ sukhanti laddhanāmaṁ nibbānaṁ adhigaccheyyāti. Imañca pana gāthaṁ vatvā Satthā Vakkalittherassa hatthaṁ pasāretvā—

"Ehi Vakkali mā bhāyi, olokehi Tathāgataṁ.
Ahaṁ taṁ uddharissāmi, paṅke sannaṁva kuñjaraṁ.

Ehi Vakkali mā bhāyi, olokehi Tathāgataṁ.
Ahaṁ taṁ mocayissāmi, rāhuggahaṁva sūriyaṁ.

Ehi Vakkali mā bhāyi, olokehi Tathāgataṁ.
Ahaṁ taṁ mocayissāmi, rāhuggahaṁva candiman"ti—

Imā gāthā abhāsi. So "Dasabalo me diṭṭho, ehīti ca avhānampi laddhan"ti balavapītiṁ uppādetvā "kuto nu kho gantabban"ti gamanamaggaṁ apassanto Dasabalassa sammukhe ākāse uppatitvā paṭhamapāde

1. Saṁ 2. 98 piṭṭhe.

pabbate ṭhiteyeva Satthārā vuttagāthā āvajjento ākāseyeva pītiṁ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā Tathāgataṁ vandamānova otaritvā Satthu santike aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā aparabhāge saddhādhimuttānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vakkalittheravatthu ekādasamaṁ.

---

12. Sumanasāmaṇeravatthu

Yo haveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Pubbārāme viharanto Sumanasāmaṇeraṁ ārabbha kathesi. Tatrāyaṁ anupubbī kathā—

Padumuttarabuddhakālasmiñhi eko kulaputto Satthārā catuparisamajjhe ekaṁ bhikkhuṁ dibbacakkhukānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapentaṁ disvā taṁ sampattiṁ patthayamāno Satthāraṁ nimantetvā sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ datvā "bhante ahampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane dibbacakkhukānaṁ aggo bhaveyyan"ti patthanaṁ ṭhapesi. Satthā kappasatasahassaṁ olokento tassa patthanāya samijjhanabhāvaṁ viditvā "ito kappasatasahassamatthake Gotamabuddhasāsane dibbacakkhukānaṁ aggo Anuruddo nāma bhavissasī"ti byākāsi. So taṁ byākaraṇaṁ sutvā sve pattabbaṁ viya taṁ sampattiṁ maññamāno parinibbute Satthari bhikkhū dibbacakkhuparikammaṁ pucchitvā sattayojanikaṁ kañcanathūpaṁ parikkhipitvā anekāni dīparukkhasahassāni kāretvā dīpapūjaṁ katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu kappasatasahassāni saṁsaritvā imasmiṁ kappe Bārāṇasiyaṁ daliddakule nibbatto Sumanaseṭṭhiṁ nissāya tassa tiṇahārako hutvā jīvikaṁ kappesi. **Annabhāro**tissa nāmaṁ ahosi. Sumanaseṭṭhīpi tasmiṁ nagare niccakālaṁ mahādānaṁ deti.

Athekadivasaṁ Upariṭṭho nāma Paccekabuddho Gandhamādane nirodhasamāpattito vuṭṭhāya "kassa nu kho ajja anuggahaṁ karissāmī"ti cintetvā "ajja mayā annabhārassa anuggahaṁ kātuṁ vaṭṭati, idāni ca so aṭavito tiṇaṁ ādāya gehaṁ āgamissatī"ti ñatvā pattacīvaramādāya iddhiyā gantvā annabhārassa sammukhe paccuṭṭhāsi. Annabhāro taṁ tucchapattahatthaṁ disvā

"api bhante bhikkhaṁ labhitthā"ti pucchitvā "labhissāma mahāpuññā"ti vutte "tena hi bhante thokaṁ āgamethā"ti tiṇakājaṁ chaḍḍetvā vegena gehaṁ gantvā "bhadde mayhaṁ ṭhapitabhāgabhattaṁ atthi, natthī"ti bhariyaṁ pucchitvā "atthi sāmī"ti vutte vegena paccāgantvā Paccekabuddhassa pattaṁ ādāya "mayhaṁ dātukāmatāya sati deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati paṭiggāhakaṁ na labhāmi. Ajja pana me paṭiggāhako ca diṭṭho, deyyadhammo ca atthi, lābhā vata me"ti gehaṁ gantvā bhattaṁ patte pakkhipāpetvā[1] paccāharitvā Paccekabuddhassa hatthe patiṭṭhapetvā—

"Iminā pana dānena, mā me dāliddiyaṁ ahu.
Natthīti vacanaṁ nāma, mā ahosi bhavābhave.

Bhante evarūpā dujjīvitā mucceyyaṁ, 'natthī'ti padameva[2] na suṇeyyan"ti patthanaṁ ṭhapesi. Paccekabuddho "evaṁ hotu mahāpuññā"ti vatvā anumodanaṁ katvā pakkāmi.

Sumanaseṭṭhinopi chatte adhivatthā devatā "aho dānaṁ paramadānaṁ, Upariṭṭhe supatiṭṭhitan"ti vatvā tikkhattuṁ sādhukāramadāsi. Atha naṁ seṭṭhi "kiṁ maṁ ettakaṁ kālaṁ dānaṁ dadamānaṁ na passasī"ti āha. Nāhaṁ tava dānaṁ ārabbha sādhukāraṁ demi, Annabhārena pana Upariṭṭhassa dinnapiṇḍapāte pasīditvā mayā esa sādhukāro pavattitoti. So "acchariyaṁ vata bho, ahaṁ ettakaṁ kālaṁ dānaṁ dadanto devataṁ sādhukāraṁ dāpetuṁ nāsakkhiṁ, Annabhāro maṁ nissāya jīvanto ekapiṇḍapāteneva sādhukāraṁ dāpesi, tassa dāne anucchavikaṁ katvā taṁ piṇḍapātaṁ mama santakaṁ karissāmī"ti cintetvā taṁ pakkosāpetvā "ajja tayā kassaci kiñci dinnan"ti pucchi. Āma sāmi Upariṭṭhapaccekabuddhassa me ajja bhāgabhattaṁ dinnanti. Handa bho kahāpaṇaṁ gahetvā etaṁ mayhaṁ piṇḍapātaṁ dehīti. Na demi sāmīti. So yāva sahassaṁ vaḍḍhesi, itaro sahassenāpi nādāsi. Atha naṁ "hotu bho yadi piṇḍapātaṁ na desi, sahassaṁ gahetvā pattiṁ me dehī"ti āha. So "ayyena saddhiṁ mantetvā jānissāmī"ti vegena Paccekabuddhaṁ sampāpuṇitvā "bhante Sumanaseṭṭhi sahassaṁ datvā tumhākaṁ piṇḍapāte pattiṁ yācati, kiṁ karomī"ti pucchi.

1. Ākirāpetvā (Sī, Syā) 2. Padañceva (Sī)

Athassa so upamaṁ āhari "seyyathāpi paṇḍita kulasatike gāme ekasmiṁ ghare dīpaṁ jāleyya, sesā attano telena vaṭṭiṁ temetvā jālāpetvā gaṇheyyuṁ, purimapadīpassa pabhā atthīti vattabbā natthī"ti. Atirekatarā bhante pabhā hotīti. Evamevaṁ paṇḍita uḷuṅkayāgu vā hotu, kaṭacchubhikkhā vā, attano piṇḍapāte paresaṁ pattiṁ dentassa[1] yattakānaṁ deti, tattakaṁ vaḍḍhati. Tvaṁ hi ekameva piṇḍapātaṁ adāsi, seṭṭhissa pana pattiyā dinnāya dve piṇḍapātā honti eko tava, eko tassāti.

So "sādhu bhante"ti taṁ abhivādetvā seṭṭhissa santikaṁ gantvā "gaṇha sāmi pattin"ti āha. Tena hi ime kahāpaṇe gaṇhāti. Nāhaṁ piṇḍapātaṁ vikkiṇāmi, saddhāya te pattiṁ dammīti. "Tvaṁ saddhāya desi[2], ahampi tava guṇe pūjemi, gaṇha tāta, ito paṭṭhāya ca pana mā sahatthā kammamakāsi, vīthiyaṁ gharaṁ māpetvā vasa. Yena ca te attho hoti, sabbaṁ mama santikā gaṇhāhī"ti āha. Nirodhā vuṭṭhitassa pana dinnapiṇḍapāto tadaheva vipākaṁ deti. Tasmā rājāpi taṁ pavattiṁ sutvā Annabhāraṁ pakkosāpetvā pattiṁ gahetvā mahantaṁ bhogaṁ datvā tassa seṭṭhiṭṭhānaṁ dāpesi.

So Sumanaseṭṭhissa sahāyako hutvā yāvajīvaṁ puññāni katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu saṁsaranto imasmiṁ Buddhuppāde Kapilavatthunagare amitodanassa Sakkassa gehe paṭisandhiṁ gaṇhi, Anuruddotissa nāmaṁ akaṁsu. So Mahānāmasakkassa kaniṭṭhabhātā, Satthu cūḷapitu putto paramasukhumālo[3] mahāpuñño ahosi. Ekadivasaṁ kira chasu khattiyesu pūve[4] lakkhaṁ katvā guḷehi kīḷantesu Anuruddo parājito pūvānaṁ atthāya mātu santikaṁ pahiṇi. Sā mahantaṁ suvaṇṇathālaṁ pūretvā pūve pesesi. Pūve khāditvā puna kīḷanto parājito tatheva pahiṇi. Evaṁ tikkhattuṁ pūvesu āhaṭesu catutthe vāre mātā "idāni pūvā natthī"ti pahiṇi. Tassā vacanaṁ sutvā "natthī"ti padassa asutapubbatāya "natthipūvā nāma idāni bhavissantī"ti saññaṁ katvā "gaccha natthipūve āharā"ti pesesi.

1. Dento (Sī)
2. Dehi (Sī)
3. Paramasukumālo (Sī, Ka)
4. Pūvehi (Ka)

athassa mātā "natthipūve kira ayye dethā"ti vutte "mama puttena natthīti padaṁ na sutapubbaṁ, kathaṁ nu kho natthibhāvaṁ jānāpeyyan"ti suvaṇṇapātiṁ dhovitvā aparāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā "handa tāta imaṁ mama puttassa dehī"ti pahiṇi. Tasmiṁ khaṇe nagarapariggāhikā devatā "amhākaṁ sāminā Annabhārakāle Upariṭṭhassa Paccekabuddhassa bhāgabhattaṁ datvā 'natthīti padameva na suṇeyyan'ti patthanā nāma ṭhapitā. Sace mayaṁ tamatthaṁ ñatvā ajjhupekkheyyāma, muddhāpi no sattadhā phaleyyā"ti cintetvā dibbapūvehi pātiṁ pūrayiṁsu. So puriso pātiṁ āharitvā tassa santike ṭhapetvā vivari. Tesaṁ gandho sakalanagaraṁ phari. Pūvo pana mukhe ṭhapitamattova sattarasaharaṇisahassāni pharitvā aṭṭhāsi.

Anuruddhopi cintesi "na maṁ maññe ito pubbe mātā piyāyati. Na hi me aññadā tāya natthipūvā nāma pakkapubbā"ti. So gantvā mātaraṁ evamāha "amma nāhaṁ tava piyo"ti. Tāta kiṁ vadesi, mama akkhīhipi hadayamaṁsatopi tvaṁ piyataroti. Sacāhaṁ amma tava piyo, kasmā mama pubbe evarūpe natthipūve nāma na adāsīti. Sā taṁ purisaṁ pucchi "tāta kiñci pātiyaṁ ahosī"ti. Āma ayye pūvānaṁ pāti paripuṇṇā ahosi, na me evarūpā diṭṭhapubbāti. Sā cintesi "putto me katapuñño, devatāhissa dibbapūvā pahitā bhavissantī"ti. Sopi mātaraṁ āha "amma na mayā evarūpā pūvā khāditapubbā, ito paṭṭhāya me natthipūvameva paceyyāsī"ti[1]. Sā tato paṭṭhāya tena "pūve khāditukāmomhī"ti vuttakāle suvaṇṇapātiṁ dhovitvā aññāya pātiyā paṭikujjitvā pahiṇati, devatā pātiṁ pūrenti. Evaṁ so agāramajjhe vasanto natthīti padassa atthaṁ ajānitvā dibbapūveyeva paribhuñji.

Satthu pana parivāratthaṁ kulapaṭipāṭiyā sākiyakumāresu pabbajantesu Mahānāmena Sakkena "tāta amhākaṁ kulā koci pabbajito natthi, tayā vā pabbajitabbaṁ, mayā vā"ti vutte so āha "ahaṁ atisukhumālo[2] pabbajituṁ na sakkhissāmī"ti. Tena hi kammantaṁ uggaṇha, ahaṁ pabbajissāmīti. Ko esa kammanto nāmāti. So hi bhattassa uṭṭhānaṭṭhānampi na jānāti, kammantaṁ kimeva jānissati, tasmā evamāha. Ekadivasaṁ

1. Peseyyāsīti (Ka) 2. Atisukumālo (Sī, Ka)

hi Anuruddo Bhaddiyo Kimiloti[1] tayo janā "bhattaṁ nāma kahaṁ uṭṭhātī"ti mantayiṁsu. Tesu Kimilo "koṭṭhesu uṭṭhātī"ti āha. So kirekadivasaṁ vīhī koṭṭhamhi pakkhipante addasa, tasmā "koṭṭhe bhattaṁ uppajjatī"ti saññāya evamāha. Atha naṁ Bhaddiyo "tvaṁ na jānāsī"ti vatvā "bhattaṁ nāma ukkhaliyaṁ uṭṭhātī"ti āha. So kirekadivasaṁ ukkhalito bhattaṁ vaḍḍhente disvā "etthevetaṁ uppajjatī"ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Anuruddo te ubhopi "tumhe na jānāthā"ti vatvā "bhattaṁ nāma ratanubbedhamakuḷāya mahāsuvaṇṇapātiyaṁ uṭṭhātī"ti āha. Tena kira neva vīhiṁ koṭṭentā, na bhattaṁ pacantā diṭṭhapubbā, suvaṇṇapātiyaṁ vaḍḍhetvā purato ṭhapitabhattameva passati, tasmā "pātiyaṁyevetaṁ uppajjatī"ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Evaṁ bhattuṭṭhānaṭṭhānampi ajānanto mahāpuñño kulaputto kammante kiṁ jānissati.

So "ehi kho te Anuruddha gharāvāsatthaṁ anusāsissāmi, paṭhamaṁ khettaṁ kasāpetabban"ti-ādinā nayena bhātarā vuttānaṁ kammantānaṁ apariyantabhāvaṁ sutvā "na me gharāvāsena attho"ti mātaraṁ āpucchitvā Bhaddiyapamukhehi pañcahi Sākiyakumārehi saddhiṁ nikkhamitvā Anupiyambavane Satthāraṁ upasaṅkamitvā pabbaji. Pabbajitvā ca pana sammāpaṭipadaṁ paṭipanno anupubbena tisso vijjā sacchikatvā dibbena cakkhunā ekāsane nisinnova hatthatale ṭhapita-āmalakāni viya sahassalokadhātuyo olokanasamattho hutvā—

"Pubbenivāsaṁ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṁ.
Tevijjo iddhipattomhi, kataṁ Buddhassa sāsanan"ti[2]—

Udānaṁ udānetvā "kiṁ nu kho me katvā ayaṁ sampatti laddhā"ti olokento "Padumuttarapādamūle patthanaṁ ṭhapesin"ti ñatvā puna "saṁsāre saṁsaranto asukasmiṁ nāma kāle Bārāṇasiyaṁ Sumanaseṭṭhiṁ nissāya jīvanto Annabhāro nāma ahosin"tipi ñatvā—

"Annabhāro pure āsiṁ, daliddo tiṇahārako[3].
Piṇḍapāto mayā dinno, Upariṭṭhassa tādino"ti[4]—

---

1. Kimbiloti (Sī, Syā)
2. Khu 2. 337 piṭṭhe.
3. Kājahārako (Sī)
4. Yasassinoti (Syā)

āha. Athassa etadahosi “yo so tadā mayā Upariṭṭhassa dinnapiṇḍapātato kahāpaṇe datvā pattiṁ aggahesi, mama sahāyako Sumanaseṭṭhi kahaṁ nu kho so etarahi nibbatto”ti. Atha naṁ “viñjhāṭaviyaṁ pabbatapāde Muṇḍanigamo nāma atthi, tattha Mahāmuṇḍassa nāma upāsakassa Mahāsumano Cūḷasumanoti dve puttā, tesu so Cūḷasumano hutvā nibbatto”ti addasa. Disvā ca pana cintesi “atthi nu kho tattha mayi gate upakāro, natthī”ti. So upadhārento idaṁ addasa “so tattha mayi gate sattavassikova nikkhamitvā pabbajissati, khuraggeyeva ca arahattaṁ pāpuṇissatī”ti. Disvā ca pana upakaṭṭhe antovasse ākāsena gantvā gāmadvāre otari. Mahāmuṇḍo pana upāsako therassa pubbepi vissāsiko eva. So theraṁ piṇḍapātakāle cīvaraṁ pārupantaṁ disvā puttaṁ Mahāsumanaṁ āha “tāta ayyo me Anuruddhatthero āgato, yāvassa añño koci pattaṁ na gaṇhāti, tāvassa gantvā pattaṁ gaṇha, ahaṁ āsanaṁ paññāpessāmī”ti. So tathā akāsi. Upāsako theraṁ antonivesane sakkaccaṁ parivisitvā temāsaṁ vasanatthāya paṭiññaṁ gaṇhi, theropi adhivāsesi.

Atha naṁ ekadivasaṁ paṭijagganto viya temāsaṁ paṭijaggitvā mahāpavāraṇāya ticīvarañceva guḷatelataṇḍulādīni ca āharitvā therassa pādamūle ṭhapetvā “gaṇhatha bhante”ti āha. Alaṁ upāsaka, na me iminā atthoti. Tena hi bhante vassāvāsikalābho nāmesa, gaṇhatha nanti. Na gaṇhāmi upāsakāti. Kimatthaṁ na gaṇhatha bhanteti. Mayhaṁ santike kappiyakārako sāmaṇeropi natthīti. Tena hi bhante mama putto Mahāsumano sāmaṇero bhavissatīti. Na me upāsaka Mahāsumanenatthoti. Tena hi bhante Cūḷasumanaṁ pabbājethāti. Thero “sādhū”ti sampaṭicchitvā Cūḷasumanaṁ pabbājesi. So khuraggeyeva arahattaṁ pāpuṇi. Thero tena saddhiṁ aḍḍhamāsamattaṁ tattheva vasitvā “Satthāraṁ passissāmī”ti tassa ñātake āpucchitvā ākāseneva gantvā Himavantapadese araññakuṭikāya otari.

Thero pana pakatiyāpi āraddhavīriyo, tassa tattha pubbarattāpararattaṁ caṅkamantassa udaravāto samuṭṭhahi. Atha naṁ kilantarūpaṁ disvā sāmaṇero pucchi “bhante kiṁ vo rujjatī”ti. Udaravāto me

samuṭṭhitoti. Aññadāpi samuṭṭhitapubbo bhanteti. Āmāvusoti. Kena phāsukaṁ hoti bhanteti. Anotattato pānīye laddhe phāsukaṁ hoti āvusoti. Tena hi bhante āharāmīti. Sakkhissasi sāmaṇerāti. Āma bhanteti. Tena hi Anotatte Pannago[1] nāma nāgarājā maṁ jānāti, tassa ācikkhitvā bhesajjatthāya ekaṁ pānīyavārakaṁ āharāti. So sādhūti upajjhāyaṁ vanditvā vehāsaṁ abbhuggantvā pañcayojanasataṁ ṭhānaṁ agamāsi. Taṁ divasaṁ pana nāgarājā nāganāṭakaparivuto udakakīḷaṁ kīḷitukāmo hoti. So sāmaṇeraṁ āgacchantaṁ disvāva kujjhi, "ayaṁ Muṇḍakasamaṇo attano pādapaṁsuṁ mama matthake okiranto vicarati, Anotatte pānīyatthāya āgato bhavissati, na dānissa pānīyaṁ dassāmī"ti paṇṇāsayojanikaṁ Anotattadahaṁ mahāpātiyā ukkhaliṁ pidahanto viya phaṇena pidahitvā nipajji. Sāmaṇero nāgarājassa ākāraṁ oloketvāva "kuddho ayan"ti ñatvā imaṁ gāthamāha—

"Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala.
Dehi me pānīyaghaṭaṁ, bhesajjatthamhi āgato"ti.

Taṁ sutvā nāgarājā imaṁ gāthamāha—

"Puratthimasmiṁ disābhāge, Gaṅgā nāma mahānadī.
Mahāsamuddamappeti, tato tvaṁ pānīyaṁ harā"ti.

Taṁ sutvā sāmaṇero "ayaṁ nāgarājā attano icchāya na dassati, ahaṁ balakkāraṁ katvā ānubhāvaṁ[2] jānāpetvā imaṁ abhibhavitvāva pānīyaṁ gaṇhissāmī"ti cintetvā "mahārāja upajjhāyo maṁ Anotattatova pānīyaṁ āharāpeti, tenāhaṁ idameva harissāmi, apehi, mā maṁ vārehī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Itova pānīyaṁ hāssaṁ[3], imināvamhi atthiko.
Yadi te thāmabalaṁ atthi, nāgarāja nivārayā"ti.

Atha naṁ nāgarājā āha—

"Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisaṁ.
Abhinandāmi te vācaṁ, harassu pānīyaṁ mamā"ti.

---

1. Pannako (Sī, Syā)
2. Manussabhāvaṁ (Sī), mahānubhāvaṁ (Syā)
3. Harissaṁ (Sī, Kaṁ)

Atha naṁ sāmaṇero "evaṁ mahārāja harāmī"ti vatvā "yadi sakkonto harāhī"ti vutte "tena hi suṭṭhu jānassū"ti tikkhattuṁ paṭiññaṁ gahetvā "Buddhasāsanassa ānubhāvaṁ dassetvā mayā pānīyaṁ harituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā ākāsaṭṭhadevatānaṁ tāva santikaṁ agamāsi. Tā āgantvā vanditvā "kiṁ bhante"ti vatvā aṭṭhaṁsu. "Etasmiṁ Anotattadahapiṭṭhe Pannaganāgarājena saddhiṁ mama saṅgāmo bhavissati, tattha gantvā jayaparājayaṁ olokethā"ti āha. So eteneva nīhārena cattāro lokapāle Sakkasuyāmasantusitaparanimmitavasavattī[1] ca upasaṅkamitvā tamatthaṁ ārocesi. Tato paraṁ paṭipāṭiyā yāva brahmalokaṁ gantvā tattha tattha brahmehi āgantvā vanditvā ṭhitehi "kiṁ bhante"ti puṭṭho tamatthaṁ ārocesi. Evaṁ so asaññe ca arūpibrahmāno ca ṭhapetvā sabbattha muhutteneva āhiṇḍitvā ārocesi. Tassa vacanaṁ sutvā sabbāpi devatā Anotattadahapiṭṭhe nāḷiyaṁ pakkhittāni piṭṭhacuṇṇāni[2] viya ākāsaṁ nirantaraṁ pūretvā sannipatiṁsu. Sannipatite devasaṁghe sāmaṇero ākāse ṭhatvā nāgarājaṁ āha—

"Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala.
Dehi me pānīyaghaṭaṁ, bhesajjatthamhi āgato"ti.

Atha naṁ nāgo āha—

"Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisaṁ.
Abhinandāmi te vācaṁ, harassu pānīyaṁ mamā"ti.

So tikkhattuṁ nāgarājassa paṭiññaṁ gahetvā ākāse ṭhitatova dvādasayojanikaṁ brahmattabhāvaṁ māpetvā ākāsato oruyha nāgarājassa phaṇe akkamitvā adhomukhaṁ nippīḷesi, tāvadeva balavatā purisena akkanta-allacammaṁ viya nāgarājassa phaṇe akkantamatte ogalitvā[3] dabbimattā phaṇapuṭakā ahesuṁ. Nāgarājassa phaṇehi muttamuttaṭṭhānato[4] tālakkhandhapamāṇā udakavaṭṭiyo uggañchiṁsu. Sāmaṇero ākāseyeva pānīyavārakaṁ pūresi. Devasaṁgho sādhukāramadāsi. Atha

1. ...sunimmitavasavattī (Syā)
2. Pakkhittā pūvacuṇṇā (Syā)
3. Obhijjitvā (Syā)
4. Muttaṭṭhāne (Syā, Ka)

nāgarājā lajjitvā sāmaṇerassa kujjhi, jayakusumavaṇṇānissa[1] akkhīni ahesuṁ. So "ayaṁ maṁ devasaṁghaṁ sannipātetvā pānīyaṁ gahetvā[2] lajjāpesi, etaṁ gahetvā mukhe hatthaṁ pakkhipitvā hadayamaṁsaṁ vāssa maddāmi, pāde vā naṁ gahetvā pāragaṅgāyaṁ khipāmī"ti vegena anubandhi. Anubandhantopi naṁ pāpuṇituṁ nāsakkhiyeva. Sāmaṇero gantvā upajjhāyassa hatthe pānīyaṁ ṭhapetvā "pivatha bhante"ti āha. Nāgarājāpi pacchato āgantvā "bhante Anuruddha sāmaṇero mayā adinnameva pānīyaṁ gahetvā āgato, mā pivitthā"ti āha. Evaṁ kira sāmaṇerāti. "Pivatha bhante, iminā me dinnaṁ pānīyaṁ āhaṭan"ti āha. Thero "khīṇāsavasāmaṇerassa musākathanaṁ nāma natthī"ti ñatvā pānīyaṁ pivi. Taṅkhaṇaññevassa ābādho paṭipassambhi. Puna nāgo theraṁ āha "bhante sāmaṇerenamhi sabbaṁ devagaṇaṁ sannipātetvā lajjāpito, ahamassa hadayaṁ vā phālessāmi, pāde vā naṁ gahetvā pāragaṅgāya khipissāmī"ti. Mahārāja sāmaṇero mahānubhāvo, tumhe sāmaṇerena saddhiṁ saṅgāmetuṁ na sakkhissatha, khamāpetvā naṁ gacchathāti. So sayampi sāmaṇerassa ānubhāvaṁ jānātiyeva, lajjāya pana anubandhitvā āgato. Atha naṁ therassa vacanena khamāpetvā tena saddhiṁ mittasanthavaṁ katvā "ito paṭṭhāya Anotatta-udakena atthe sati tumhākaṁ āgamanakiccaṁ natthi, mayhaṁ pahiṇeyyātha, ahameva āharitvā dassāmī"ti vatvā pakkāmi.

Theropi sāmaṇeraṁ ādāya pāyāsi. Satthā therassa āgamanabhāvaṁ ñatvā Migāramātupāsāde therassa āgamanaṁ olokento nisīdi. Bhikkhūpi theraṁ āgacchantaṁ disvā paccuggantvā pattacīvaraṁ paṭiggahesuṁ. Athekacce sāmaṇeraṁ sīsepi kaṇṇesupi bāhāyampi gahetvā sañcāletvā "kiṁ sāmaṇera cūḷakaniṭṭha[3] na ukkaṇṭhitosī"ti āhaṁsu. Satthā tesaṁ kiriyaṁ disvā cintesi "bhāriyaṁ vatimesaṁ bhikkhūnaṁ kammaṁ, āsīvisaṁ gīvāya gaṇhantā viya sāmaṇeraṁ gaṇhanti, nāssa ānubhāvaṁ jānanti, ajja mayā Sumanasāmaṇerassa guṇaṁ pākaṭaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti. Theropi āgantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdi. Satthā tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā Ānandattheraṁ āmantesi "Ānanda Anotatta-udakenamhi pāde

1. Guñjavaṇṇānissa (Sī) 2. Phaṇe ṭhatvā (Sī) 3. Sāmaṇerapillaka (Sī)

dhovitukāmo, sāmaṇerānaṁ ghaṭaṁ[1] datvā pānīyaṁ āharāpehī”ti. Thero vihāre pañcamattāni sāmaṇerasatāni sannipātesi. Tesu Sumanasāmaṇero sabbanavako ahosi. Thero sabbamahallakaṁ sāmaṇeraṁ āha “sāmaṇera Satthā Anotattadaha-udakena pāde dhovitukāmo, ghaṭaṁ ādāya gantvā pānīyaṁ āharā”ti. So “na sakkomi bhante”ti na icchi. Thero sesepi paṭipāṭiyā pucchi, tepi tatheva vatvā paṭikkhipiṁsu. Kiṁ panettha Khīṇāsavasāmaṇerā natthīti? Atthi, te pana “nāyaṁ amhākaṁ baddho mālāpuṭo, Sumanasāmaṇerasseva baddho”ti na icchiṁsu, puthujjanā pana attano asamatthatāyeva na icchiṁsu. Pariyosāne pana Sumanassa vāre sampatte “sāmaṇera Satthā Anotattadaha-udakena pāde dhovitukāmo, kuṭaṁ ādāya kira udakaṁ āharā”ti āha. So “Satthari āharāpente āharissāmī”ti Satthāraṁ vanditvā “bhante Anotattato kira maṁ udakaṁ āhārāpethā”ti āha. Āma Sumanāti. So Visākhāya kāritesu ghanasuvaṇṇakoṭṭimesu senāsanakuṭesu ekaṁ saṭṭhikuṭa-udakagaṇhanakaṁ mahāghaṭaṁ hatthena gahetvā “iminā me ukkhipitvā aṁsakūṭe ṭhapitena attho natthī”ti olambakaṁ katvā vehāsaṁ abbhuggantvā Himavantābhimukho pakkhandi.

Nāgarājā sāmaṇeraṁ dūratova āgacchantaṁ disvā paccuggantvā kuṭaṁ aṁsakūṭena ādāya “bhante tumhe mādise dāse vijjamāne kasmā sayaṁ āgatā, udakenatthe sati kasmā sāsanamattampi na pahiṇathā”ti kuṭena udakaṁ ādāya sayaṁ ukkhipitvā “purato hotha bhante, ahameva āharissāmī”ti āha. “Tiṭṭhatha tumhe mahārāja, ahameva Sammāsambuddhena āṇatto”ti nāgarājānaṁ nivattāpetvā kuṭaṁ mukhavaṭṭiyaṁ hatthena gahetvā ākāsenāgañchi. Atha naṁ Satthā āgacchantaṁ oloketvā bhikkhū āmantesi “passatha bhikkhave sāmaṇerassa līlaṁ, ākāse haṁsarājā viya sobhatī”ti āha. Sopi pānīyaghaṭaṁ ṭhapetvā Satthāraṁ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā āha “kativassosi tvaṁ Sumanā”ti. Sattavassomhi bhanteti. “Tena hi Sumana ajja paṭṭhāya bhikkhu hohī”ti vatvā dāyajja-upasampadaṁ adāsi.

---

1. Ghaṭake (Sī)

Dveyeva kira sāmaṇerā sattavassikā upasampadaṁ labhiṁsu—ayañca Sumano Sopāko cāti.

Evaṁ tasmiṁ upasampanne dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "acchariyaṁ āvuso, evarūpo hi nāma daharasāmaṇerassa ānubhāvo hoti, na no ito pubbe evarūpo ānubhāvo diṭṭhapubbo"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave mama sāsane daharopi sammā paṭipanno evarūpaṁ sampattiṁ labhatiyevā"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

382. "Yo have daharo bhikkhu, yuñjati Buddhasāsane.
So'maṁ lokaṁ pabhāseti, abbhā muttova candimā"ti.

Tattha **yuñjatī**ti ghaṭati vāyamati. **Pabhāsetī**ti so bhikkhu attano arahattamaggañāṇena abbhādīhi mutto candimā viya lokaṁ khandhādibhedaṁ lokaṁ obhāseti, ekālokaṁ karotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sumanasāmaṇeravatthu dvādasamaṁ.

Bhikkhuvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavīsatimo vaggo.

26. Brāhmaṇavagga

1. Pasādabahulabrāhmaṇavatthu

Chinda sotanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pasādabahulaṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira brāhmaṇo Bhagavato dhammadesanaṁ sutvā pasannacitto attano gehe soḷasamattānaṁ bhikkhūnaṁ niccabhattaṁ paṭṭhapetvā bhikkhūnaṁ āgatavelāya pattaṁ gahetvā "āgacchantu bhonto arahanto, nisīdantu bhonto arahanto"ti yaṁkiñci vadanto arahantavādapaṭisaṁyuttameva vadati. Tesu puthujjanā "ayaṁ amhesu arahantasaññī"ti cintayiṁsu, khīṇāsavā "ayaṁ no khīṇāsavabhāvaṁ jānātī"ti. Evaṁ te sabbepi kukkuccāyantā tassa gehaṁ nāgamiṁsu. So dukkhī dummano "kinnu kho ayyā nāgacchantī"ti vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā tamatthaṁ ārocesi. Satthā bhikkhū āmantetvā "kiṁ etaṁ bhikkhave"ti pucchitvā tehi tasmiṁ atthe ārocite "sādiyatha pana tumhe bhikkhave arahantavādan"ti āha. Na sādiyāma mayaṁ bhanteti. "Evaṁ sante manussānaṁ etaṁ pasādabhaññaṁ, anāpatti bhikkhave pasādabhaññe, api ca kho pana brāhmaṇassa arahantesu adhimattaṁ pemaṁ, tasmā tumhehipi taṇhāsotaṁ chetvā arahattameva pattuṁ yuttan"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

383. "Chinda sotaṁ parakkamma, kāme panuda brāhmaṇa.
Saṅkhārānaṁ khayaṁ ñatvā, akataññūsi brāhmaṇā"ti.

Tattha **parakkammā**ti taṇhāsotaṁ nāma na appamattakena vāyāmena chindituṁ sakkā, tasmā ñāṇasampayuttena mahantena parakkamena parakkamitvā taṁ sotaṁ chinda. Ubhopi **kāme panuda** nīhara. **Brāhmaṇā**ti khīṇāsavānaṁ ālapanametaṁ. **Saṅkhārānan**ti pañcannaṁ khandhānaṁ khayaṁ jānitvā. **Akataññū**ti evaṁ sante tvaṁ suvaṇṇādīsu kenaci akatassa nibbānassa jānanato akataññū nāma hosīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pasādabahulabrāhmaṇavatthu paṭhamaṁ.

2. Sambahulabhikkhuvatthu

Yadā dvayesūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabbha kathesi.

Ekadivasañhi tiṁsamattā disāvāsikā bhikkhū āgantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdiṁsu. Sāriputtatthero tesaṁ arahattassa upanissayaṁ disvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā ṭhitakova imaṁ pañhaṁ pucchi "bhante dve dhammāti vuccanti, katame nu kho dve dhammā"ti. Atha naṁ Satthā "dve dhammāti kho Sāriputta samathavipassanā vuccantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

384. "Yadā dvayesu dhammesu, pāragū hoti brāhmaṇo.
Athassa sabbe saṁyogā, atthaṁ gacchanti jānato"ti.

Tattha **yadā**ti yasmiṁ kāle dvidhā ṭhitesu samathavipassanādhammesu abhiññāpāragādivasena ayaṁ khīṇāsavo pāragū hoti, athassa vaṭṭasmiṁ saṁyojanasamatthā sabbe kāmayogādayo saṁyogā evaṁ jānantassa atthaṁ parikkhayaṁ gacchantīti attho.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu dutiyaṁ.

---

3. Māravatthu

Yassa pāranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto māraṁ ārabbha kathesi.

So kirekasmiṁ divase aññataro puriso viya hutvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā pucchi "bhante pāraṁ pāranti vuccati, kinnu kho etaṁ pāraṁ nāmā"ti. Satthā "māro ayan"ti viditvā "pāpima kiṁ tava pārena, taṁ hi vītarāgehi pattabban"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

385. "Yassa pāraṁ apāraṁ vā, pārāpāraṁ na vijjati.
Vītaddaraṁ visaṁyuttaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **pāran**ti ajjhattikāni cha āyatanāni. **Apāran**ti bāhirāni cha āyatanāni. **Pārāpāran**ti tadubhayaṁ. **Na vijjatī**ti yassa sabbampetaṁ "ahan"ti vā "maman"ti vā gahaṇābhāvena natthi, taṁ kilesadarathānaṁ[1] vigamena **vītaddaraṁ** sabbakilesehi **visaṁyuttaṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Māravatthu tatiyaṁ.

---

4. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Jhāyinti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira cintesi "Satthā attano sāvake 'brāhmaṇā'ti vadati, ahañcamhi jātigottena brāhmaṇo, mampi nu kho evaṁ vattuṁ vaṭṭatī"ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā tamatthaṁ pucchi. Satthā "nāhaṁ jātigottamattena brāhmaṇaṁ vadāmi, uttamatthaṁ arahattaṁ anuppattameva panevaṁ vadāmī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

386. "Jhāyiṁ viraja'māsīnaṁ, katakicca'manāsavaṁ.
Uttamattha'manuppattaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **jhāyin**ti duvidhena jhānena jhāyantaṁ kāmarajena **virajaṁ** vane ekaka**māsīnaṁ** catūhi maggehi soḷasannaṁ kiccānaṁ katattā **katakiccaṁ** āsavānaṁ abhāvena **anāsavaṁ uttamatthaṁ arahattaṁ anuppattaṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu catutthaṁ.

---

1. Saṁkilesadarathānaṁ (Sī), kilesadarānaṁ (Syā)

5. Ānandattheravatthu

Divā tapatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Migāramātupāsāde viharanto Ānandattheraṁ ārabbha kathesi.

Pasenadi Kosalo kira mahāpavāraṇāya sabbābharaṇapaṭimaṇḍito gandhamālādīni ādāya vihāraṁ agamāsi. Tasmiṁ khaṇe Kāḷudāyitthero jhānaṁ samāpajjitvā parisapariyante nisinno hoti, nāmameva panassetaṁ, sarīraṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ. Tasmiṁ pana khaṇe cando uggacchati, sūriyo atthameti. Ānandatthero atthamentassa ca sūriyassa uggacchantassa ca candassa obhāsaṁ olokento rañño sarīrobhāsaṁ therassa sarīrobhāsaṁ Tathāgatassa ca sarīrobhāsaṁ olokesi. Tattha sabbobhāse atikkamitvā Satthāva virocati. Thero Satthāraṁ vanditvā "bhante ajja mama ime obhāse olokentassa tumhākameva obhāso ruccati. Tumhākaṁ hi sarīraṁ sabbobhāse atikkamitvā virocatī"ti āha. Atha naṁ Satthā "Ānanda sūriyo nāma divā virocati, cando rattiṁ, rājā alaṅkatakāleyeva, khīṇāsavo gaṇasaṅgaṇikaṁ pahāya antosamāpattiyaṁyeva virocati, Buddhā pana rattimpi divāpi pañcavidhena tejena virocantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

387. "Divā tapati ādicco, rattimābhāti candimā.
Sannaddho khattiyo tapati, jhāyī tapati brāhmaṇo.
Atha sabbamahorattiṁ, Buddho tapati tejasā"ti.

Tattha **divā tapatī**ti divā virocati, rattiṁ panassa gatamaggopi na paññāyati. **Candimā**ti candopi abbhādīhi vimutto rattimeva virocati, no divā. **Sannaddho**ti suvaṇṇamaṇivicittehi sabbābharaṇehi paṭimaṇḍito caturaṅginiyā senāya parikkhittova rājā virocati, na aññātakavesena ṭhito. **Jhāyī**ti khīṇāsavo pana gaṇaṁ vinodetvā jhāyantova virocati. **Tejasā**ti Sammāsambuddho pana sīlatejena dussīlyatejaṁ, guṇatejena nigguṇatejaṁ, paññātejena duppaññatejaṁ,

puññatejena apuññatejaṁ, dhammatejena adhammatejaṁ pariyādiyitvā iminā pañcavidhena tejasā niccakālameva virocatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Ānandattheravatthu pañcamaṁ.

---

6. Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu

Bāhitapāpoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇapabbajitaṁ ārabbha kathesi.

Eko kira brāhmaṇo bāhirakapabbajjāya pabbajitvā "samaṇo Gotamo attano sāvake 'pabbajitā'ti vadati, ahañcamhi pabbajito, mampi kho evaṁ vattuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā etamatthaṁ pucchi. Satthā "nāhaṁ ettakena 'pabbajito'ti vadāmi, kilesamalānaṁ pana pabbājitattā pabbajito nāma hotī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

388. "Bāhitapāpoti brāhmaṇo,
Samacariyā samaṇoti vuccati.
Pabbājayamattano malaṁ,
'Tasmā pabbajito'ti vuccatī"ti.

Tattha **samacariyā**ti sabbākusalāni sametvā caraṇena. **Tasmā**ti yasmā bāhitapāpatāya brāhmaṇo, akusalāni sametvā caraṇena samaṇoti vuccati, tasmā yo attano rāgādimalaṁ pabbājayanto vinodento carati, sopi tena pabbājanena pabbajitoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇapabbajito sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu chaṭṭhaṁ.

7. Sāriputtattheravatthu

Na brāhmaṇassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ kira ṭhāne sambahulā manussā "aho amhākaṁ ayyo khantibalena samannāgato, aññesu akkosantesu vā paharantesu vā kopamattampi natthī"ti therassa guṇe kathayiṁsu. Atheko micchādiṭṭhiko brāhmaṇo "ko esa na kujjhatī"ti pucchi. Amhākaṁ theroti. Naṁ kujjhāpento na bhavissatīti. Natthetaṁ brāhmaṇāti. Tena hi ahaṁ naṁ kujjhāpessāmīti. Sace sakkosi, kujjhāpehīti. So "hotu, jānissāmissa kattabban"ti theraṁ bhikkhāya paviṭṭhaṁ disvā pacchābhāgena gantvā piṭṭhimajjhe[1] mahantaṁ pāṇippahāramadāsi. Thero "kiṁ nāmetan"ti anoloketvāva gato. Brāhmaṇassa sakalasarīre ḍāho uppajji. So "aho guṇasampanno ayyo"ti therassa pādamūle nipajjitvā "khamatha me bhante"ti vatvā "kiṁ etan"ti ca vutte "ahaṁ vīmaṁsanatthāya tumhe paharin"ti āha. Hotu khamāmi teti. Sace me bhante khamatha, mama geheyeva nisīditvā bhikkhaṁ gaṇhathāti therassa pattaṁ gaṇhi, theropi pattaṁ adāsi. Brāhmaṇo theraṁ gehaṁ netvā parivisi.

Manussā kujjhitvā "iminā amhākaṁ niraparādho ayyo pahaṭo, daṇḍenapissa mokkho natthi, ettheva naṁ māressāmā"ti leḍḍudaṇḍādihatthā brāhmaṇassa gehadvāre aṭṭhaṁsu. Thero uṭṭhāya gacchanto brāhmaṇassa hatthe pattaṁ adāsi. Manussā taṁ therena saddhiṁ gacchantaṁ disvā "bhante tumhākaṁ pattaṁ gahetvā brāhmaṇaṁ nivattethā"ti āhaṁsu. Kiṁ etaṁ upāsakāti. Brāhmaṇena tumhe pahaṭā, mayamassa kattabbaṁ jānissāmāti. Kiṁ pana tumhe iminā pahaṭā, udāhu ahanti. Tumhe bhanteti. "Maṁ esa paharitvā khamāpesi, gacchatha tumhe"ti manusse uyyojetvā brāhmaṇaṁ nivattāpetvā thero vihārameva gato. Bhikkhū ujjhāyiṁsu "kiṁ nāmetaṁ Sāriputtatthero yena brāhmaṇena pahaṭo, tasseva gehe nisīditvā bhikkhaṁ gahetvā āgato. Therassa pahaṭakālato paṭṭhāya idāni so kassa[2] lajjissati, avasese pothento vicarissatī"ti. Satthā

---

1. Piṭṭhipassena ṭhatvā (Sī)
2. Na idāni so kassaci (Syā)

āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave brāhmaṇo brāhmaṇaṁ paharanto nāma natthi, gihibrāhmaṇena pana samaṇabrāhmaṇo pahaṭo bhavissati, kodho nāmesa anāgāmimaggena samugghātaṁ gacchatī"ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

389. "Na brāhmaṇassa pahareyya, nāssa muñcetha brāhmaṇo.
Dhī brāhmaṇassa hantāraṁ, tato dhī yassa muñcati.

390. Na brāhmaṇasse'tadakiñci seyyo,
Yadā nisedho manaso piyehi.
Yato yato hiṁsamano nivattati,
Tato tato sammatimeva dukkhan"ti.

Tattha **pahareyyā**ti "khīṇāsavabrāhmaṇohamasmī"ti jānanto khīṇāsavassa vā aññatarassa vā jātibrāhmaṇassa na pahareyya. **Nāssa muñcethā**ti sopi pahaṭo khīṇāsavabrāhmaṇo assa paharitvā ṭhitassa veraṁ na muñcetha, tasmiṁ kopaṁ na kareyyāti attho. **Dhī brāhmaṇassā**ti khīṇāsavabrāhmaṇassa hantāraṁ garahāmi. **Tato dhī**ti yo pana taṁ paharantaṁ paṭipaharanto tassa upari veraṁ muñcati, taṁ tatopi garahāmiyeva.

Etadakiñci seyyoti yaṁ khīṇāsavassa akkosantaṁ vā apaccakkosanaṁ, paharantaṁ vā appaṭipaharaṇaṁ, etaṁ tassa khīṇāsavabrāhmaṇassa na kiñci seyyo, appamattakaṁ seyyo na hoti, adhimattameva seyyoti attho. **Yadā nisedho manaso piyehī**ti kodhanassa hi kodhuppādova manaso piyo nāma. Kodho hi panesa mātāpitūsupi Buddhādīsupi aparajjhati[1]. Tasmā yo assa tehi manaso nisedho kodhavasena uppajjamānassa cittassa niggaho, etaṁ na kiñci seyyoti attho[2]. **Hiṁsamano**ti kodhamano. So tassa yato yato vatthuto anāgāmimaggena samugghātaṁ gacchanto

1. Tehi kodhuppādehi manussā -pa- aparajjhanti (Sī), tehi panesa -pa- aparajjhati (Syā)
2. Yo So avassaṁ tehi manaso nisedho -pa- seyyo, adhimattameva seyyoti attho (Sī, Ka)

nivattati. **Tato tato**ti tato tato vatthuto sakalampi vaṭṭadukkhaṁ nivattatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattheravatthu sattamaṁ.

---

8. Mahāpajāpatigotamīvatthu

Yassa kāyena vācāyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mahāpajāpatīṁ Gotamiṁ ārabbha kathesi.

Bhagavatā hi anuppanne vatthusmiṁ paññatte aṭṭha garudhamme maṇḍanakajātiyo puriso surabhipupphadāmaṁ viya sirasā sampaṭicchitvā saparivārā Mahāpajāpati Gotamī upasampadaṁ labhi, añño tassā upajjhāyo vā ācariyo vā natthi. Evaṁ laddhūpasampadaṁ theriṁ ārabbha aparena samayena kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Mahāpajāpatiyā Gotamiyā ācariyupajjhāyā na paññāyanti, sahattheneva kāsāyāni gaṇhī"ti. Evañca pana vatvā bhikkhuniyo kukkuccāyantiyo tāya saddhiṁ neva uposathaṁ na pavāraṇaṁ karonti, tā gantvā Tathāgatassapi tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā tāsaṁ kathaṁ sutvā "mayā Mahāpajāpatiyā Gotamiyā aṭṭha garudhammā dinnā, ahamevassācariyo, ahameva upajjhāyo. Kāyaduccaritādivirahitesu khīṇāsavesu kukkuccaṁ nāma na kātabban"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

391. "Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṁ.
Saṁvutaṁ tīhi ṭhānehi, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **dukkaṭan**ti sāvajjaṁ dukkhudrayaṁ apāyasaṁvattanikaṁ kammaṁ. **Tīhi ṭhānehī**ti etehi kāyādīhi tīhi kāraṇehi kāyaduccaritādipavesanivāraṇatthāya dvāraṁ pihitaṁ, taṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahāpajāpatigotamīvatthu aṭṭhamaṁ.

9. Sāriputtattheravatthu

Yamhāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṁ ārabbha kathesi.

So kirāyasmā Assajittherassa santike dhammaṁ sutvā sotāpattiphalaṁ pattakālato paṭṭhāya "yassaṁ disāyaṁ thero vasatī"ti suṇāti, tato añjaliṁ paggayha tatova sīsaṁ katvā nipajjati. Bhikkhū "micchādiṭṭhiko Sāriputto, ajjāpi disā namassamāno vicaratī"ti tamatthaṁ Tathāgatassa ārocesuṁ. Satthā theraṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ Sāriputta disā namassanto vicarasī"ti pucchitvā "bhante mama disā namassanabhāvaṁ vā anamassanabhāvaṁ vā tumheva jānāthā"ti vutte "na bhikkhave Sāriputto disā namassati, Assajittherassa pana santikā dhammaṁ sutvā sotāpattiphalaṁ pattatāya attano ācariyaṁ namassati. Yaṁ hi ācariyaṁ nissāya bhikkhu dhammaṁ vijānāti, tena so brāhmaṇena aggi viya sakkaccaṁ namassitabboyevā"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

392. "Yamhā dhammaṁ vijāneyya, Sammāsambuddhadesitaṁ.
Sakkaccaṁ taṁ namasseyya, aggihuttaṁva brāhmaṇo"ti.

Tattha **aggihuttaṁvā**ti yathā brāhmaṇo aggihuttaṁ sammā paricaraṇena ceva añjalikammādīhi ca[1] sakkaccaṁ namassati, evaṁ yamhā ācariyā Tathāgatapaveditaṁ dhammaṁ vijāneyya, taṁ sakkaccaṁ namasseyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattheravatthu navamaṁ.

---

10. Jaṭilabrāhmaṇavatthu

Na jaṭāhīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Jaṭilabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Balikammādīhi ca (Sī)

So kira “ahaṁ mātito ca pitito ca sujāto brāhmaṇakule nibbatto. Sace samaṇo Gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati, mampi nu kho tathā vattuṁ vaṭṭatī”ti Satthu santikaṁ gantvā tamatthaṁ pucchi. Atha naṁ Satthā “nāhaṁ brāhmaṇa jaṭāmattena, na jātigottamattena brāhmaṇaṁ vadāmi, paṭividdhasaccameva panāhaṁ brāhmaṇoti vadāmī”ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

393. “Na jaṭāhi, na gottena, na jaccā hoti brāhmaṇo.
Yamhi saccañca dhammo ca, so sucī so ca brāhmaṇo”ti.

Tattha **saccan**ti yasmiṁ puggale cattāri saccāni soḷasahākārehi paṭivijjhitvā ṭhitaṁ saccañāṇañceva navavidho ca lokuttaradhammo atthi, so suci, so brāhmaṇo cāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Jaṭilabrāhmaṇavatthu dasamaṁ.

---

11. Kuhakabrāhmaṇavatthu

Kiṁ teti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Kūṭāgārasālāyaṁ viharanto ekaṁ Vaggulivataṁ Kuhakabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira Vesālinagaradvāre ekaṁ kakudharukkhaṁ āruyha dvīhi pādehi rukkhasākhaṁ gaṇhitvā adhosiro olambanto “kapilānaṁ me sataṁ detha, kahāpaṇe detha, paricārikaṁ detha, no ce dassatha, ito patitvā maranto nagaraṁ anagaraṁ karissāmī”ti vadati. Tathāgatassa bhikkhusaṁghaparivutassa nagaraṁ pavisanakāle bhikkhū taṁ brāhmaṇaṁ disvā nikkhamanakālepi naṁ tatheva olambantaṁ passiṁsu. Nāgarāpi “ayaṁ pātova paṭṭhāya evaṁ olambanto patitvā maranto nagaraṁ anagaraṁ kareyyā”ti cintetvā nagaravināsabhītā “yaṁ so yācati, sabbaṁ demā”ti paṭissuṇitvā adaṁsu. So otaritvā sabbaṁ gahetvā agamāsi. Bhikkhū vihārūpacāre taṁ gāviṁ viya viravitvā gacchantaṁ disvā sañjānitvā “laddhaṁ

---

1. Gosataṁ (Ka)

te brāhmaṇa yathāpatthitan”ti pucchitvā “āma laddhaṁ me”ti sutvā antovihāraṁ gantvā Tathāgatassa tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā “na bhikkhave idāneva so kuhakacoro, pubbepi kuhakacoroyeva ahosi. Idāni panesa bālajanaṁ vañceti, tadā pana paṇḍite vañcetuṁ nāsakkhī”ti vatvā tehi yācito atītamāhari.

Atīte ekaṁ Kāsikagāmaṁ nissāya eko Kuhakatāpaso vāsaṁ kappesi. Taṁ ekaṁ kulaṁ paṭijaggi. Divā uppannakhādanīyabhojanīyato attano puttānaṁ viya tassapi ekaṁ koṭṭhāsaṁ deti, sāyaṁ uppannakoṭṭhāsaṁ ṭhapetvā dutiyadivase deti. Athekadivasaṁ sāyaṁ godhamaṁsaṁ labhitvā sādhukaṁ pacitvā tato koṭṭhāsaṁ ṭhapetvā dutiyadivase tassa adaṁsu. Tāpaso maṁsaṁ khāditvāva[1] rasataṇhāya baddho “kiṁmaṁsaṁ nāmetan”ti pucchitvā “godhamaṁsan”ti sutvā bhikkhāya caritvā sappidadhikaṭukabhaṇḍādīni gahetvā paṇṇasālaṁ gantvā ekamantaṁ ṭhapesi. Paṇṇasālāya pana avidūre ekasmiṁ vammike godharājā viharati. So kālena kālaṁ tāpasaṁ vandituṁ āgacchati. Taṁdivasaṁ panesa “taṁ vadhissāmī”ti daṇḍaṁ paṭicchādetvā tassa vammikassa avidūre ṭhāne niddāyanto viya nisīdi. Godharājā vammikato nikkhamitvā tassa santikaṁ āgacchantova ākāraṁ sallakkhetvā “na me ajja ācariyassa ākāro ruccatī”ti tatova nivatti. Tāpaso tassa nivattanabhāvaṁ ñatvā tassa māraṇatthāya daṇḍaṁ khipi, daṇḍo virajjhitvā gato. Godharājāpi vammikaṁ pavisitvā tato sīsaṁ nīharitvā āgatamaggaṁ olokento tāpasaṁ āha—

“Samaṇaṁ taṁ maññamāno, upagacchi’masaññataṁ.
So maṁ daṇḍena pāhāsi, yathā asamaṇo tathā.

Kiṁ te jaṭāhi dummedha, kiṁ te ajinasāṭiyā.
Abbhantaraṁ te gahanaṁ, bāhiraṁ parimajjasī”[2]ti.

Atha naṁ tāpaso attano santakena palobhetuṁ evamāha—

“Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṁ.
Telaṁ loṇañca me atthi, pahūtaṁ mayha pipphalī”[2]ti.

---

1. Sāyitvāva (Sī) 2. Khu 5. 105 piṭṭhe.

Taṁ sutvā godharājā "yathā yathā tvaṁ kathesi, tathā tathā me palāyitukāmatāva hotī"ti vatā imaṁ gāthamāha—

"Esa bhiyyo pavekkhāmi, vammikaṁ sataporisaṁ.
Telaṁ loṇañca kittesi, ahitaṁ mayha pipphalī"ti.

Evañca pana vatvā "ahaṁ ettakaṁ kālaṁ tayi samaṇasaññaṁ akāsiṁ, idāni pana te maṁ paharitukāmatāya daṇḍo khitto, tassa khittakāleyeva asamaṇo jāto. Kiṁ tādisassa duppaññassa puggalassa jaṭāhi, kiṁ sakhurena ajinacammena. Abbhantaraṁ hi te gahanaṁ, kevalaṁ bāhirameva parimajjasī"ti āha. Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā "tadā esa Kuhako tāpaso ahosi, godharājā pana ahamevā"ti vatvā jātakaṁ samodhānetvā tadā godhapaṇḍitena tassa niggahitakāraṇaṁ dassento imaṁ gāthamāha—

394. "Kiṁ te jaṭāhi dummedha, kiṁ te ajinasāṭiyā.
Abbhantaraṁ te gahanaṁ, bāhiraṁ parimajjasī"ti.

Tattha **kiṁ te jaṭāhī**ti ambho duppañña tava baddhāhipi imāhi jaṭāhi sakhurāya nivatthāyapi imāya ajinacammasāṭikāya ca kimatthoti. **Abbhantaran**ti abbhantaraṁ hi te rāgādikilesagahanaṁ, kevalaṁ hatthilaṇḍaṁ assalaṇḍaṁ viya maṭṭhaṁ bāhiraṁ parimajjasīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kuhakabrāhmaṇavatthu ekādasamaṁ.

---

12. Kisāgotamīvatthu

Paṁsukūladharanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Gijjhakūṭe pabbate viharanto Kisāgotamiṁ ārabbha kathesi.

Tadā kira Sakko paṭhamayāmāvasāne devaparisāya saddhiṁ Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamante sāraṇīyadhammakathaṁ suṇanto nisīdi. Tasmiṁ khaṇe Kisāgotamī "Satthāraṁ passissāmī"ti ākāsenāgantvā sakkaṁ disvā nivatti. So taṁ vanditvā nivattantiṁ disvā Satthāraṁ pucchi "kā

nāmesā bhante, āgacchamānāva tumhe disvā nivattatī”ti. Satthā “Kisāgotamī nāmesā mahārāja mama dhītā paṁsukūlikattherīnaṁ aggā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

395. “Paṁsukūladharaṁ jantuṁ, kisaṁ dhamanisanthataṁ.
Ekaṁ vanasmiṁ jhāyantaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **kisan**ti paṁsukūlikā hi attano anurūpaṁ paṭipadaṁ pūrentā appamaṁsalohitā ceva honti dhamanisanthatagattā ca, tasmā evamāha. **Ekaṁ vanasmin**ti vivittaṭṭhāne ekakaṁ vanasmiṁ jhāyantaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kisāgotamīvatthu dvādasamaṁ.

---

13. Ekabrāhmaṇavatthu

Na cāhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira “samaṇo Gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati, ahañcamhi brāhmaṇayoniyaṁ nibbatto, mampi nu kho evaṁ vattuṁ vaṭṭatī”ti Satthāraṁ upasaṅkamitvā tamatthaṁ pucchi. Atha naṁ Satthā “nāhaṁ brāhmaṇa brāhmaṇayoniyaṁ nibbattamattenevaṁ vadāmi, yo pana akiñcano agahaṇo[1], tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

396. “Na cāhaṁ brāhmaṇaṁ brūmi, yonijaṁ mattisambhavaṁ.
Bhovādi nāma so hoti, sace hoti sakiñcano.
Akiñcanaṁ anādānaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **yonijan**ti yoniyaṁ jātaṁ. **Mattisambhavan**ti brāhmaṇiyā mātu santake udarasmiṁ sambhūtaṁ. **Bhovādī**ti so pana āmantanādīsu “bho bho”ti vatvā vicaranto bhovādi nāma hoti, sace

---

1. Agahaṇo anaṅgaṇo (Sī)

rāgādīhi kiñcanehi sakiñcano. Ahaṁ pana rāgādīhi **akiñcanaṁ** catūhi upādānehi **anādānaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhati, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Ekabrāhmaṇavatthu terasamaṁ.

---

14. Uggasenaseṭṭhiputtavatthu

Sabbasaṁyojananti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Uggasenaṁ nāma seṭṭhiputtaṁ ārabbha kathesi. Vatthu "muñca pure muñca pacchato"ti[1] gāthāvaṇṇanāya vitthāritameva.

Tadā hi Satthā "bhante Uggaseno 'na bhāyāmī'ti vadati, abhūtena maññe aññaṁ byākarotī"ti bhikkhūhi vutte "bhikkhave mama puttasadisā chinnasaṁyojanā na bhāyantiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

397. "Sabbasaṁyojanaṁ chetvā, yo ve na paritassati.
Saṅgātigaṁ visaṁyuttaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **sabbasaṁyojanan**ti dasavidhasaṁyojanaṁ. **Na paritassatī**ti taṇhāya na bhāyati. **Tamahan**ti taṁ ahaṁ rāgādīnaṁ saṅgānaṁ atītattā[2] **saṅgātigaṁ,** catunnampi yogānaṁ abhāvena **visaṁyuttaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Uggasenaseṭṭhiputtavatthu cuddasamaṁ.

---

15. Dvebrāhmaṇavatthu

Chetvā naddhinti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto dve brāhmaṇe ārabbha kathesi.

---

1. Khu 1. 63 piṭṭhe. 2. Atigatattā (Sī)

Tesu kirekassa Cūḷarohito nāma goṇo ahosi, ekassa Mahārohito nāma. Te ekadivasaṁ "tava goṇo balavā, mama goṇo balavā"ti vivaditvā "kiṁ no vivādena, pājetvā jānissāmā"ti Aciravatītīre sakaṭaṁ vālukāya pūretvā goṇe yojayiṁsu. Tasmiṁ khaṇe bhikkhūpi nhāyituṁ tattha gatā honti. Brāhmaṇā goṇe pājesuṁ. Sakaṭaṁ niccalaṁ aṭṭhāsi, naddhivarattā pana chijjiṁsu. Bhikkhū disvā vihāraṁ gantvā tamatthaṁ Satthu ārocayiṁsu. Satthā "bhikkhave bāhirā etā naddhivarattā, yo koci etā chindateva, bhikkhunā pana ajjhattikaṁ kodhanaddhiñceva taṇhāvarattañca chindituṁ vaṭṭatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

398. "Chetvā naddhiṁ varattañca, sandānaṁ sahanukkamaṁ.
Ukkhittapalighaṁ Buddhaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **naddhin**ti nayhanabhāvena pavattaṁ kodhaṁ. **Varattan**ti bandhanabhāvena pavattaṁ taṇhaṁ. **Sandānaṁ sahanukkaman**ti anusayānukkamasahitaṁ dvāsaṭṭhidiṭṭhisandānaṁ, idaṁ sabbampi chinditvā ṭhitaṁ avijjāpalighassa ukkhittattā **ukkhittapalighaṁ,** catunnaṁ saccānaṁ buddhattā Buddhaṁ taṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Dvebrāhmaṇavatthu pannarasamaṁ.

---

16. Akkosakabhāradvājavatthu

Akkosanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Akkosakabhāradvājaṁ ārabbha kathesi.

Tassa hi bhātu Bhāradvājassa Dhanañjānī nāma brāhmaṇī sotāpannā ahosi. Sā khīpitvāpi kāsitvāpi pakkhalitvāpi "namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassā"ti imaṁ udānaṁ udānesi. Sā ekadivasaṁ brāhmaṇaparivesanāya pavattamānāya pakkhalitvā tatheva mahāsaddena udānaṁ udānesi. Brāhmaṇo kujjhitvā "evamevāyaṁ vasalī yattha vā tattha vā pakkhalitvā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṁ

bhāsatī”ti vatvā “idāni te vasali gantvā tassa Satthuno vādaṁ āropessāmī”ti āha. Atha naṁ sā “gaccha brāhmaṇa, nāhaṁ taṁ passāmi, yo tassa Bhagavato vādaṁ āropeyya, api ca gantvā taṁ Bhagavantaṁ pañhaṁ pucchassū”ti āha. So Satthu santikaṁ gantvā avanditvāva ekamantaṁ ṭhito pañhaṁ pucchanto imaṁ gāthamāha—

“Kiṁsu chetvā sukhaṁ seti, kiṁsu chetvā na socati.
Kissassu ekadhammassa, vadhaṁ rocesi Gotamā”ti[1].

Athassa pañhaṁ byākaronto Satthā imaṁ gāthamāha—

“Kodhaṁ chetvā sukhaṁ seti, kodhaṁ chetvā na socati.
Kodhassa visamūlassa, madhuraggassa brāhmaṇa.
Vadhaṁ ariyā pasaṁsanti, taṁ hi chetvā na socatī”ti[2].

So Satthari pasīditvā pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇi. Athassa kaniṭṭho Akkosakabhāradvājo “bhātā kira me pabbajito”ti sutvā kuddho āgantvā Satthāraṁ asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkosi. Sopi Satthārā atithīnaṁ khādanīyādidāna-opammena saññatto Satthari pasanno pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇi. Aparepissa Sundarikabhāradvājo Biliṅgakabhāradvājoti dve kaniṭṭhabhātaro Satthāraṁ akkosantāva Satthārā vinītā pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇiṁsu.

Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso acchariyā vata Buddhaguṇā, catūsu nāma bhātikesu akkosantesu Satthā kiñci avatvā tesaṁyeva patiṭṭhā jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave ahaṁ mama khantibalena samannāgatattā duṭṭhesu adussanto mahājanassa patiṭṭhā homiyevā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

399. “Akkosaṁ vadhabandhañca, aduṭṭho yo titikkhati.
Khantībalaṁ balānīkaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **aduṭṭho**ti etaṁ dasahi akkosavatthūhi akkosañca pāṇi-ādīhi pothanañca andubandhanādīhi bandhanañca yo akuddhamānaso hutvā

1. Saṁ 1. 162 piṭṭhe. 2. Saṁ 1. 163 piṭṭhe.

adhivāseti, khantibalena samannāgatattā **khantibalaṁ,** punappunaṁ uppattiyā anīkabhūtena teneva khantibalena samannāgatattā **balānīkaṁ taṁ** evarūpaṁ **ahaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Akkosakabhāradvājavatthu soḷasamaṁ.

---

17. Sāriputtattheravatthu

Akkodhananti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Sāriputtattheraṁ ārabbha kathesi.

Tadā kira thero pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ piṇḍāya caranto Nālakagāme mātu gharadvāraṁ agamāsi. Atha naṁ sā nisīdāpetvā parivisamānā akkosi "ambho ucchiṭṭhakhādaka ucchiṭṭhakañjiyaṁ alabhitvā paragharesu uḷuṅkapiṭṭhena ghaṭṭitakañjiyaṁ paribhuñjituṁ[1] asītikoṭidhanaṁ pahāya pabbajitosi, nāsitamhā tayā, bhuñjāhi dānī"ti. Bhikkhūnampi bhattaṁ dadamānā "tumhehi mama putto attano cūḷupaṭṭhāko kato, idāni bhuñjathā"ti vadeti. Thero bhikkhaṁ gahetvā vihārameva agamāsi. Athāyasmā Rāhulo Satthāraṁ piṇḍapātena āpucchi. Atha naṁ Satthā āha "Rāhula kahaṁ gamitthā"ti. Ayyikāya gāmaṁ bhanteti. Kiṁ pana te ayyikāya upajjhāyo vuttoti. Ayyikāya me bhante upajjhāyo akkuṭṭhoti. Kinti vatvāti. Idaṁ nāma bhanteti. Upajjhāyena pana te kiṁ vuttanti. Na kiñci bhanteti. Taṁ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso acchariyā vata Sāriputtattherassa guṇā, evaṁnāmassa mātari akkosantiyā kodhamattampi nāhosī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave khīṇāsavā nāma akkodhanāva hontī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

400. "Akkodhanaṁ vatavantaṁ, sīlavantaṁ anussadaṁ.
Dantaṁ antimasārīraṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

---

1. Paribhuñjituṁ arahasi (Syā)

Tattha **vatavantan**ti dhutavatena, samannāgataṁ catupārisuddhisīlena **sīlavantaṁ,** taṇhā-ussadābhāvena **anussadaṁ,**[1] chaḷindriyadamanena **dantaṁ**, koṭiyaṁ ṭhitena attabhāvena **antimasarīraṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattheravatthu sattarasamaṁ.

---

18. Uppalavaṇṇātherīvatthu

Vāri pokkharapattevāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Uppalavaṇṇatheriṁ ārabbhakathesi. Vatthu "madhuvāmaññati bālo"ti gāthāvaṇṇanāya[2] vitthāritameva. Vuttañhi tattha[3]—

Aparena samayena mahājano dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesi "khīṇāsavāpi maññe kāmasukhaṁ sādiyanti, kāmaṁ sevanti, kiṁ na sevissanti. Na hete koḷāparukkhā, na ca vammikā, allamaṁsasarīrāva, tasmā etepi kāmasukhaṁ sādiyantī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave khīṇāsavā kāmasukhaṁ sādiyanti, na kāmaṁ sevanti. Yathā hi padumapatte patitaṁ udakabindu na limpati na saṇṭhāti, vinivattitvā pana patateva. Yathā ca āragge sāsapo na upalimpati na saṇṭhāti, vinivattitvā patateva, evaṁ khīṇāsavassa citte duvidhopi kāmo na limpati na saṇṭhātī"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

401. "Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo.
Yo na limpati[4] kāmesu, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **yo na limpatī**ti evamevaṁ yo abbhantare duvidhepi kāme na upalimpati, tasmiṁ kāme na saṇṭhāti, **tamahaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Uppalavaṇṇātherīvatthu aṭṭhārasamaṁ.

---

1. Taṇhā-ussāvābhāvena anussutaṁ (Sī)
2. Khu 1. 23 piṭṭhe.
3. Dhammapada-Ṭṭha 1. 312 piṭṭhe.
4. Lippati (Sī)

19. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Yo dukkhassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

Tassa kireko dāso apaññatte sikkhāpade palāyitvā pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇi. Brāhmaṇo taṁ olokento adisvā ekadivasaṁ Satthārā saddhiṁ piṇḍāya pavisantaṁ dvārantare disvā cīvaraṁ daḷhaṁ aggahesi. Satthā nivattitvā "kiṁ idaṁ brāhmaṇā"ti pucchi. Dāso me bho Gotamāti. Pannabhāro esa brāhmaṇāti. "Pannabhāro"ti ca vutte brāhmaṇo "arahā"ti sallakkhesi. Tasmā punapi tena "evaṁ bho Gotamā"ti vutte Satthā "āma brāhmaṇa Pannabhāro"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

402. "Yo dukkhassa pajānāti, idheva khayamattano.
Pannabhāraṁ visaṁyuttaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **dukkhassā**ti khandhadukkhassa. **Pannabhāran**ti ohitakhandhabhāraṁ catūhi yogehi sabbakilesehi vā **visaṁyuttaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu ekūnavīsatimaṁ.

20. Khemābhikkhunīvatthu

Gambhīrapaññanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Gijjhakūṭe viharanto Khemaṁ nāma bhikkhuniṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi paṭhamayāmasamanantare Sakko devarājā parisāya saddhiṁ āgantvā Satthu santike sāraṇīyadhammakathaṁ suṇanto nisīdi. Tasmiṁ khaṇe Khemā bhikkhunī "Satthāraṁ passissāmī"ti āgantvā Sakkaṁ disvā ākāse ṭhitāva Satthāraṁ vanditvā nivatti. Sakko taṁ disvā

“Kā esā bhante āgacchamānā ākāse ṭhitāva Satthāraṁ vanditvā nivattī”ti pucchi. Satthā “esā mahārāja mama dhītā Khemā nāma mahāpaññā maggāmaggakovidā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

403. “Gambhīrapaññaṁ medhāviṁ, maggāmaggassa kovidaṁ.
Uttamatthamanuppattaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **gambhīrapaññan**ti gambhīresu khandhādīsu pavattāya paññāya samannāgataṁ dhammojapaññāya samannāgataṁ **medhāviṁ**[1] “ayaṁ duggatiyā maggo, ayaṁ sugatiyā maggo, ayaṁ nibbānassa maggo, ayaṁ amaggo”ti evaṁ magge ca amagge ca chekatāya **maggāmaggassa kovidaṁ** arahattasaṅkhātaṁ **uttamatthaṁ anuppattaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Khemābhikkhunivatthu vīsatimaṁ.

---

21. Pabbhāravāsītissattheravatthu

Asaṁsaṭṭhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Pabbhāravāsītissattheraṁ ārabbha kathesi.

So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññaṁ pavisitvā sappāyaṁ senāsanaṁ olokento ekaṁ Leṇapabbhāraṁ pāpuṇi, sampattakkhaṇeyevassa cittaṁ ekaggataṁ labhi. So “ahaṁ idha vasanto pabbajitakiccaṁ nipphādetuṁ sakkhissāmī”ti cintesi. Leṇepi adhivatthā devatā “sīlavā bhikkhu āgato, iminā saddhiṁ ekaṭṭhāne vasituṁ dukkhaṁ. Ayaṁ pana idha ekarattimeva vasitvā pakkamissatī”ti cintetvā putte ādāya nikkhami. Thero punadivase pātova gocaragāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Atha naṁ ekā upāsikā disvāva puttasinehaṁ paṭilabhitvā gehe nisīdāpetvā bhojetvā attānaṁ nissāya temāsaṁ vasanatthāya yāci. Sopi “sakkā mayā imaṁ

---

1. Dhammojapaññāya medhāviṁ (Sī)

nissāya bhavanissaraṇaṁ kātun"ti adhivāsetvā tameva leṇaṁ agamāsi. Devatā taṁ āgacchantaṁ disvā "addhā kenaci nimantito bhavissati, sve vā parasuve vā gamissatī"ti cintesi.

Evaṁ aḍḍhamāsamatte atikkante "ayaṁ idheva maññe antovassaṁ vasissati, sīlavatā pana saddhiṁ ekaṭṭhāne puttakehi saddhiṁ vasituṁ dukkaraṁ, imañca 'nikkhamā'ti vattuṁ na sakkā, atthi nu kho imassa sīle khalitan"ti dibbena cakkhunā olokentī upasampadamāḷakato paṭṭhāya tassa sīle khalitaṁ adisvā "parisuddhamassa sīlaṁ, kiñcidevassa katvā ayasaṁ uppādessāmī"ti tassa upaṭṭhākakule upāsikāya jeṭṭhaputtassa sarīre adhimuccitvā gīvaṁ parivattesi. Tassa akkhīni nikkhamiṁsu, mukhato kheḷo pagghari. Upāsikā taṁ disvā "kiṁ idan"ti viravi. Atha naṁ devatā adissamānarūpā evamāha "mayā esa gahito, balikammenapi me attho natthi, tumhākaṁ pana kulūpakaṁ theraṁ laṭṭhimadhukaṁ yācitvā tena telaṁ pacitvā imassa natthukammaṁ detha, evāhaṁ imaṁ muñcissāmī"ti. Nassatu vā esa maratu vā, na sakkhissāmahaṁ ayyaṁ laṭṭhimadhukaṁ yācituntī. Sace laṭṭhimadhukaṁ yācituṁ na sakkotha, nāsikāya'ssa hiṅgucuṇṇaṁ pakkhipituṁ vadethāti. Idampi vattuṁ na sakkomāti. Tena hissa pādadhovana-udakaṁ ādāya sīse āsiñcathāti. Upāsikā "sakkā idaṁ kātun"ti velāya āgataṁ theraṁ nisīdāpetvā yāgukhajjakaṁ datvā antarabhatte nisinnassa pāde dhovitvā udakaṁ gahetvā "bhante idaṁ udakaṁ dārakassa sīse āsiñcāmā"ti āpucchitvā "tena hi āsiñcathā"ti vutte tathā akāsi. Sā devatā tāvadeva taṁ muñcitvā gantvā leṇadvāre aṭṭhāsi.

Theropi bhattakiccāvasāne uṭṭhāyāsanā avissaṭṭhakammaṭṭhānatāya dvattiṁsākāraṁ sajjhāyantova pakkāmi. Atha naṁ leṇadvāraṁ pattakāle sā devatā "mahāvejja mā idha pavisā"ti āha. So tattheva ṭhatvā "kāsi tvan"ti āha. Ahaṁ idha adhivatthā devatāti. Thero "atthi nu kho mayā vejjakammassa kataṭṭhānan"ti upasampadamāḷakato paṭṭhāya olokento attano sīle tilakaṁ vā kāḷakaṁ vā[1]

1. Tilamattampi kāḷaṁ (Ka)

adisvā "ahaṁ mayā vejjakammassa kataṭṭhānaṁ na passāmi, kasmā evaṁ vadesī"ti āha. Na passasīti. Āma na passāmīti. Ācikkhāmi teti. Āma ācikkhāhīti. Tiṭṭhatu tāva dūre kataṁ, ajjeva tayā amanussagahitassa upaṭṭhākaputtassa pādadhovana-udakaṁ sīse āsittaṁ, nāsittanti. Āma āsittanti. Kiṁ etaṁ na passasīti. Etaṁ sandhāya tvaṁ vadesīti. Āma etaṁ sandhāya vadāmīti. Thero cintesi "aho vata me sammā paṇihito attā, sāsanassa anurūpaṁ vata me caritaṁ, devatāpi mama catupārisuddhisīle tilakaṁ vā kāḷakaṁ vā[1] adisvā dārakassa sīse āsittapādadhovanamattaṁ addasā"ti tassa sīlaṁ ārabbha balavapīti uppajji. So taṁ vikkhambhetvā pāduddhārampi akatvā tattheva arahattaṁ patvā "mādisaṁ parisuddhaṁ samaṇaṁ dūsetvā mā idha vanasaṇḍe vasi[2], tvameva nikkhamāhī"ti devataṁ ovadanto imaṁ udānaṁ udānesi—

"Visuddho vata me vāso, nimmalaṁ maṁ tapassinaṁ.
Mā tvaṁ visuddhaṁ dūsesi, nikkhama pavanā tuvan"ti.

So tattheva temāsaṁ vasitvā vutthavasso Satthu santikaṁ gantvā bhikkhūhi "kiṁ āvuso pabbajitakiccaṁ te matthakaṁ pāpitan"ti puṭṭho tasmiṁ leṇe vassūpagamanato paṭṭhāya sabbaṁ taṁ pavattiṁ bhikkhūnaṁ ārocetvā "āvuso tvaṁ devatāya evaṁ vuccamāno na kujjhī"ti vutte "na kujjhin"ti āha. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṁ "bhante ayaṁ bhikkhu aññaṁ byākaroti, devatāya idaṁ nāma vuccamānopi na kujjhinti vadatī"ti. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "neva bhikkhave mama putto kujjhati, etassa gihīhi vā pabbajitehi vā saṁsaggo nāma natthi, asaṁsaṭṭho esa appiccho santuṭṭho"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

404. "Asaṁsaṭṭhaṁ gahaṭṭhehi, anāgārehi cūbhayaṁ.
Anokasāri'mappicchaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **asaṁsaṭṭhan**ti dassanasavanasamullapanaparibhogakāyasaṁsaggānaṁ abhāvena asaṁsaṭṭhaṁ. **Ubhayan**ti gihīhi ca anāgārehi cāti ubhayehipi

1. Kāḷakaṁ vā tilamattaṁ (Ka)
2. Vasanaṭṭhāne vasittha (Sī)

asaṁsaṭṭhaṁ[1]. **Anokasārin**ti anālayacāriṁ taṁ[2] evarūpaṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pabbhāravāsītissattheravatthu ekavīsatimaṁ.

---

22. Aññatarabhikkhuvatthu

Nidhāya daṇḍanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññe vāyamanto arahattaṁ patvā "paṭiladdhaguṇaṁ Satthu ārocessāmī"ti tato nikkhami. Atha naṁ ekasmiṁ gāme ekā itthī sāmikena saddhiṁ kalahaṁ katvā tasmiṁ bahi nikkhante "kulagharaṁ gamissāmī"ti maggaṁ paṭipannā antarāmagge disvā "imaṁ theraṁ nissāya gamissāmī"ti piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Thero pana taṁ na passati. Athassā sāmiko gehaṁ āgato taṁ adisvā "kulagāmaṁ gatā bhavissatī"ti anubandhanto taṁ disvā "na sakkā imāya ekikāya imaṁ aṭaviṁ paṭipajjituṁ, kaṁ nu kho nissāya gacchatī"ti olokento theraṁ disvā "ayaṁ imaṁ gaṇhitvā nikkhanto bhavissatī"ti cintetvā theraṁ santajjesi. Atha naṁ sā itthī "neva maṁ esa bhadanto passati, na ālapati, mā naṁ kiñci avacā"ti āha. So "kiṁ pana tvaṁ attānaṁ gahetvā gacchantaṁ mama ācikkhissasi, tuyhameva anucchavikaṁ imassa karissāmī"ti uppannakodho itthiyā āghātena theraṁ pothetvā taṁ ādāya nivatti. Therassa sakalasarīraṁ sañjātagaṇḍaṁ ahosi. Athassa vihāraṁ gatakāle bhikkhū sarīraṁ sambāhantā gaṇḍe disvā "kiṁ idan"ti pucchiṁsu. So tesaṁ tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ bhikkhū "āvuso tasmiṁ purise evaṁ paharante tvaṁ kiṁ avaca, kiṁ vā te kodho uppanno"ti. "Na me āvuso kodho uppajjī"ti vutte Satthu santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocetvā "bhante esa bhikkhu 'kodho

---

1. Asaṁsaṭṭhaṁ anālayacāranti attho (Sī), asaṁsaṭṭhaṁ anālayaṁ caritanti attho (Ka)
2. Anālayacārinaṁ (Sī)

te uppajjatī'ti vuccamāno 'na me āvuso kodho uppajjatī'ti abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī"ti ārocesuṁ. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave khīṇāsavā nāma nihitadaṇḍā, te paharantesupi kodhaṁ na karontiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

405. "Nidhāya daṇḍaṁ bhūtesu, tasesu thāvaresu ca.
Yo na hanti na ghāteti, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **nidhāyā**ti nikkhipitvā oropetvā. **Tasesu thāvaresu cā**ti taṇhātāsena[1] tasesu, taṇhā-abhāvena thiratāya thāvaresu ca. **Yo na hantī**ti yo evaṁ sabbasattesu vigatapaṭighatāya nikkhittadaṇḍo neva kañci sayaṁ hanati, na aññe ghāteti, tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aññatarabhikkhuvatthu bāvīsatimaṁ.

---

23. Sāmaṇerānaṁvatthu

Aviruddhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto cattāro sāmaṇere ārabbha kathesi.

Ekā kira brāhmaṇī catunnaṁ bhikkhūnaṁ uddesabhattaṁ sajjetvā brāhmaṇaṁ āha "vihāraṁ gantvā cattāro mahallakabrāhmaṇe uddisāpetvā[2] ānehī"ti. So vihāraṁ gantvā "cattāro me brāhmaṇe uddisitvā[3] dethā"ti āha. Tassa Saṁkicco Paṇḍito Sopāko Revatoti sattavassikā cattāro khīṇāsavasāmaṇerā pāpuṇiṁsu. Brāhmaṇī mahārahāni āsanāni paññāpetvā ṭhitā sāmaṇere disvāva kupitā uddhane pakkhittaloṇaṁ viya taṭataṭāyamānā "tvaṁ vihāraṁ gantvā attano nattumattepi appahonte cattāro kumārake gahetvā āgatosī"ti vatvā tesaṁ tesu āsanesu nisīdituṁ adatvā nīcapīṭhakāni attharitvā "etesu nisīdathā"ti vatvā "gaccha brāhmaṇa, mahallake oloketvā

---

1. Taṇhāvasena (Ka) 2. Uddisitvā (Sī, Syā) 3. Uddisāpetvā (Sī)

ānehī"ti āha. Brāhmaṇo vihāraṁ gantvā Sāriputtattheraṁ disvā "etha, amhākaṁ gehaṁ gamissāmā"ti ānesi. Thero āgantvā sāmaṇere disvā "imehi brāhmaṇehi bhattaṁ laddhan"ti pucchitvā "na laddhan"ti vutte catunnameva bhattassa paṭiyattabhāvaṁ ñatvā "āhara me pattan"ti pattaṁ gahetvā pakkāmi. Brāhmaṇīpi "kiṁ iminā vuttan"ti pucchitvā "etesaṁ nisinnānaṁ brāhmaṇānaṁ laddhuṁ vaṭṭati, āhara me pattan"ti attano pattaṁ gahetvā gato, na bhuñjitukāmo bhavissati, sīghaṁ gantvā aññaṁ oloketvā ānehīti. Brāhmaṇo gantvā Mahāmoggallānattheraṁ disvā tatheva vatvā ānesi. Sopi sāmaṇere disvā tatheva vatvā pattaṁ gahetvā pakkāmi. Atha naṁ brāhmaṇī āha "ete na bhuñjitukāmā, brāhmaṇavādakaṁ[1] gantvā ekaṁmahallakabrāhmaṇaṁ ānehī"ti.

Sāmaṇerāpi pātova paṭṭhāya kiñci alabhamānā jighacchāya pīḷitā nisīdiṁsu. Atha nesaṁ guṇatejena Sakkassa āsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. So āvajjento tesaṁ pātova paṭṭhāya nisinnānaṁ kilantabhāvaṁ ñatvā "mayā tattha gantuṁ vaṭṭatī"ti jarājiṇṇo mahallakabrāhmaṇo hutvā tasmiṁ brāhmaṇavādake brāhmaṇānaṁ aggāsane nisīdi. Brāhmaṇo taṁ disvā "idāni me brāhmaṇī attamanā bhavissatī"ti "ehi gehaṁ gamissāmā"ti taṁ ādāya gehaṁ agamāsi. Brāhmaṇī taṁ disvāva tuṭṭhacittā dvīsu āsanesu attharaṇaṁ ekasmiṁyeva attharitvā "ayya idha nisīdāhī"ti āha. Sakko gehaṁ pavisitvā cattāro sāmaṇere pañcapatiṭṭhitena vanditvā tesaṁ āsanapariyante bhūmiyaṁ pallaṅkena nisīdi. Atha naṁ disvā brāhmaṇī brāhmaṇaṁ āha "aho te ānīto brāhmaṇo, etampi ummattakaṁ[2] gahetvā āgatosi, attano nattumatte vandanto vicarati, kiṁ iminā, nīharāhi nan"ti. So khandhepi hatthepi kacchāyapi gahetvā nikkaḍḍhiyamāno uṭṭhātumpi na icchati. Atha naṁ brāhmaṇī "ehi brāhmaṇa, tvaṁ ekasmiṁ hatthe gaṇha, ahaṁ ekasmiṁ hatthe gaṇhissāmī"ti ubhopi dvīsu hatthesu gahetvā piṭṭhiyaṁ pothentā gehadvārato bahi akaṁsu. Sakkopi nisinnaṭṭhāneyeva nisinno hatthaṁ parivattesi. Te nivattitvā taṁ nisinnameva disvā bhītaravaṁ ravantā vissajjesuṁ. Tasmiṁ khaṇe Sakko attano Sakkabhāvaṁ jānāpesi. Atha nesaṁ āhāraṁ adaṁsu. Pañcapi

---

1. Brāhmaṇavāṭakaṁ (Sī)
2. Etaṁ pitumattakaṁ (Sī, Ka)

janā āhāraṁ gahetvā eko kaṇṇikāmaṇḍalaṁ vinivijjhitvā, eko chadanassa purimabhāgaṁ, eko pacchimabhāgaṁ, eko pathaviyaṁ nimujjitvā, Sakkopi ekena ṭhānena nikkhamīti[1] evaṁ pañcadhā agamaṁsu[2]. Tato paṭṭhāya ca pana taṁ gehaṁ pañcachiddagehaṁ kira nāma jātaṁ.

Sāmaṇerepi vihāraṁ gatakāle bhikkhū "āvuso kīdisan"ti pucchiṁsu. Mā no pucchittha, amhākaṁ diṭṭhakālato paṭṭhāya brāhmaṇī kodhābhibhūtā paññattāsanesu no nisīditumpi adatvā "sīghaṁ sīghaṁ mahallakabrāhmaṇaṁ ānehī"ti āha. Amhākaṁ upajjhāyo āgantvā amhe disvā "imesaṁ nisinnabrāhmaṇānaṁ laddhuṁ vaṭṭatī"ti pattaṁ āharāpetvā nikkhami. "Aññaṁ mahallakaṁ brāhmaṇaṁ ānehī"ti vutte brāhmaṇo Mahāmoggallānattheraṁ ānesi, sopi amhe disvā tatheva vatvā pakkāmi. Atha brāhmaṇī "na ete bhuñjitukāmā, gaccha brāhmaṇavādakato ekaṁ mahallakabrāhmaṇaṁ ānehī"ti brāhmaṇaṁ pahiṇi. So tattha gantvā brāhmaṇavesena āgataṁ Sakkaṁ ānesi, tassa āgatakāle amhākaṁ āhāraṁ adaṁsūti. Evaṁ karontānaṁ pana tesaṁ tumhe na kujjhitthāti. Na kujjhimhāti. Bhikkhū taṁ sutvā Satthu ārocesuṁ "bhante ime 'na kujjhimhā'ti abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarontī"ti. Satthā "bhikkhave khīṇāsavā nāma viruddhesupi[3] na virujjhantiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

406. "Aviruddhaṁ viruddhesu, attadaṇḍesu nibbutaṁ.
Sādānesu anādānaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **aviruddhan**ti āghātavasena viruddhesupi lokiyamahājanesu āghātābhāvena[4] aviruddhaṁ. Hatthagate daṇḍe vā satthe vā avijjamānepi[5] paresaṁ pahāradānato aviratattā attadaṇḍesu janesu nibbutaṁ nikkhittadaṇḍaṁ, pañcannaṁ khandhānaṁ ahaṁ mamanti gahitattā sādānesu tassa gahaṇassa abhāvena anādānaṁ taṁ evarūpaṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāmaṇerānaṁ vatthu tevīsatimaṁ.

---

1. Nikkhamitvāti (Sī, Ka) 2. Evaṁ pañcapi janā pañcaṭṭhānāni agamaṁsu (Syā, Ka)
3. Viruddhehipi (Sī, Ka) 4. Āghātavasena (Ka)
5. Hatthagatehi daṇḍehi vā satthehi vā (Sī)

24. Mahāpanthakattheravatthu

Yassa rāgo cāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Mahāpanthakaṁ ārabbha kathesi.

So hāyasmā Cūḷapanthakaṁ catūhi māsehi ekaṁ gāthaṁ paguṇaṁ kātuṁ asakkontaṁ "tvaṁ sāsane abhabbo, gihibhogāpi parihīno, kiṁ te idha vāsena, ito nikkhamā"ti vihārā nikkaḍḍhitvā dvāraṁ thakesi. Bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Mahāpanthakattherena idaṁ nāma kataṁ, khīṇāsavānampi maññe kodho uppajjatī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave khīṇāsavānaṁ rāgādayo kilesā atthi, mama puttena atthapurekkhāratāya ceva dhammapurekkhāratāya ca katan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

407. "Yassa rāgo ca doso ca, māno makkho ca pātito.
Sāsaporiva āraggā, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **āraggā**ti yassete rāgādayo kilesā, ayañca paraguṇamakkhanalakkhaṇo makkho āraggā sāsapo viya pātito, yathā sāsapo āragge na santiṭṭhati, evaṁ citte na santiṭṭhati, tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahāpanthakattheravatthu catuvīsatimaṁ.

---

25. Pilindavacchattheravatthu

Akakkasanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Pilindavacchattheraṁ ārabbha kathesi.

So kirāyasmā "ehi vasali, yāhi vasalī"ti-ādīni vadanto gihīpi pabbajitepi vasalivādeneva samudācarati. Athekadivasaṁ sambahulā bhikkhū Satthu ārocesuṁ "āyasmā bhante Pilindavaccho bhikkhū vasalivādena samudācaratī"ti. Satthā taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira

tvaṁ Pilindavaccha bhikkhū vasalivādena samudācarasī”ti pucchitvā “evaṁ bhante”ti vutte tassāyasmato pubbenivāsaṁ manasikaritvā “mā kho tumhe bhikkhave Vacchassa bhikkhuno ujjhāyittha, na bhikkhave Vaccho dosantaro bhikkhū vasalivādena samudācarati, Vacchassa bhikkhave bhikkhuno pañca jātisatāni abbokiṇṇāni sabbāni tāni brāhmaṇakule paccājātāni, so tassa dīgharattaṁ vasalivādo samudāciṇṇo, khīṇāsavassa nāma kakkasaṁ pharusaṁ paresaṁ mammaghaṭṭanavacanameva[1] natthi. Āciṇṇavasena hi mama putto evaṁ kathetī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

408. “Akakkasaṁ viññāpaniṁ, giraṁ sacca’mudīraye.
Yāya nābhisaje kañci, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **akakkasan**ti apharusaṁ. **Viññāpanin**ti atthaviññāpaniṁ. **Saccan**ti bhūtatthaṁ. **Nābhisaje**ti yāya girāya aññaṁ kujjhāpanavasena na laggāpeyya, khīṇāsavo nāma evarūpameva giraṁ bhāseyya, tasmā tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pilindavacchattheravatthu pañcavīsatimaṁ.

---

26. Aññatarattheravatthu

Yodha dīghanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññatarattheraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kireko micchādiṭṭhiko brāhmaṇo sarīragandhagahaṇabhayena uttarasāṭakaṁ apanetvā ekamante ṭhapetvā gehadvārābhimukho[2] nisīdi. Atheko khīṇāsavo bhattakiccaṁ katvā vihāraṁ gacchanto taṁ sāṭakaṁ disvā ito cito ca oloketvā kañci apassanto “nissāmiko ayan”ti paṁsukūlaṁ adhiṭṭhahitvā gaṇhi. Atha naṁ brāhmaṇo disvā akkosanto upasaṅkamitvā “muṇḍaka samaṇa mama sāṭakaṁ gaṇhasī”ti āha. Taveso brāhmaṇāti. Āma samaṇāti.

---

1. Ghaṭṭanavasena (Ka)
2. Gehadvāre bahimukho (Syā, Ka)

“Mayā kañci apassantena paṁsukūlasaññāya gahito, gaṇha nan”ti tassa datvā vihāraṁ gantvā bhikkhūnaṁ tamatthaṁ ārocesi. Athassa vacanaṁ sutvā bhikkhū tena saddhiṁ keḷiṁ karontā “kiṁ nu kho āvuso sāṭako dīgho rasso thūlo saṇho”ti. Āvuso dīgho vā hotu rasso vā thūlo vā saṇho vā, natthi mayhaṁ tasmiṁ ālayo, paṁsukūlasaññāya naṁ gaṇhinti. Taṁ sutvā bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṁ “esa bhante bhikkhu abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī”ti. Satthā “bhūtaṁ bhikkhave esa katheti, khīṇāsavā nāma paresaṁ santakaṁ na gaṇhantī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

409. “Yodha dīghaṁ va rassaṁ vā, aṇuṁ thūlaṁ subhāsubhaṁ.
Loke adinnaṁ nādiyati, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tassattho—sāṭakābharaṇādīsu dīghaṁ vā rassaṁ vā maṇimuttādīsu aṇuṁ vā thūlaṁ vā mahaggha-appagghavasena subhaṁ vā asubhaṁ vā yo puggalo imasmiṁ loke parapariggahitaṁ nādiyati, tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aññatarattheravatthu chabbīsatimaṁ.

27. Sāriputtattheravatthu

Āsā yassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṁ ārabbha kathesi.

Thero kira pañcabhikkhusataparivāro janapade ekaṁ vihāraṁ gantvā vassaṁ upagañchi. Manussā theraṁ disvā bahuṁ vassāvāsikaṁ paṭissuṇiṁsu. Thero pavāretvā sabbasmiṁ vassāvāsike asampatteyeva Satthu santikaṁ gacchanto bhikkhū āha “daharānañceva sāmaṇerānañca manussehi vassāvāsike āhaṭe gahetvā peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṁ pahiṇeyyāthā”ti. Evaṁ vatvā ca pana Satthu santikaṁ agamāsi. Bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “ajjāpi maññe Sāriputtattherassa taṇhā atthiyeva.

Tathā hi manussehi vassāvāsike dinne attano saddhivihārikānaṁ 'vassāvāsikaṁ peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṁ pahiṇeyyāthā'ti bhikkhūnaṁ vatvā āgato"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave mama puttassa taṇhā atthi, manussānaṁ pana puññato daharasāmaṇerānañca dhammikalābhato parihāni mā ahosīti tenevaṁ kathitan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

410. "Āsā yassa na vijjanti, asmiṁ loke paramhi ca.
Nirāsāsaṁ visaṁyuttaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **āsā**ti taṇhā. **Nirāsāsan**ti[1] nittaṇhaṁ. **Visaṁyuttan**ti sabbakilesehi visaṁyuttaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattheravatthu sattavīsatimaṁ.

---

28. Mahāmoggallānattheravatthu

Yassālayāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mahāmoggallānattheraṁ ārabbha kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha pana Satthā Moggallānattherassa nittaṇhabhāvaṁ vatvā imaṁ gāthamāha—

411. "Yassālayā na vijjanti, aññāya akathaṁkathī.
Amatogadha'manuppattaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **ālayā**ti taṇhā. **Aññāya akathaṁkathī**ti aṭṭha vatthūni yathābhūtaṁ jānitvā aṭṭhavatthukāya vicikicchāya nibbicikiccho. **Amatogadhamanuppattan**ti amataṁ nibbānaṁ ogāhetvā anuppattaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahāmoggallānattheravatthu aṭṭhavīsatimaṁ.

---

1. Nirāsayanti (Sī)

29. Revatattheravatthu

Yodha puññañcāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Pubbārāme viharanto Revatattheraṁ ārabbha kathesi. Vatthu "gāme vā yadi vāraññe"ti[1] gāthāvaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttaṁ hi tattha[2]—

Puna ekadivasaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho sāmaṇerassa lābho, aho puññaṁ, yena ekakena pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ pañcakūṭāgārasatāni katānī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave mayhaṁ puttassa neva puññaṁ atthi, na pāpaṁ, ubhayamassa pahīnan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

412. "Yodha puññañca pāpañca, ubho saṅga'mupaccagā.
Asokaṁ virajaṁ suddhaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **ubho**ti dvepi puññāni ca pāpāni ca chaḍḍetvāti attho. **Saṅgan**ti rāgādibhedaṁ saṅgaṁ. **Upaccagā**ti atikkanto. Vaṭṭamūlakasokābhāvena asokaṁ abbhantare rāgarajādīnaṁ abhāvena virajaṁ nirupakkilesatāya suddhaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Revatattheravatthu ekūnatiṁsatimaṁ.

30. Candābhattheravatthu

Candaṁvāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Candābhattheraṁ ārabbha kathesi.

Tatrāyaṁ anupubbī kathā—atīte eko Bārāṇasivāsī vāṇijo "paccantaṁ gantvā candanaṁ āharissāmī"ti bahūni vatthābharaṇādīni gahetvā pañcahi sakaṭasatehi paccantaṁ gantvā gāmadvāre nivāsaṁ gahetvā aṭaviyaṁ gopāladārake pucchi "imasmiṁ gāme pabbatapādakammiko

1. Khu 1. 27 piṭṭhe. 2. Dhammapada-Ṭṭha 1. 403 piṭṭhe.

koci manusso atthī”ti. Āma atthīti. Ko nāmesoti. Asuko nāmāti. Bhariyāya panassa puttānaṁ vā kiṁnāmanti[1]. Idañcidañcāti. Kahaṁ panassa ṭhāne gehanti. Asukaṭṭhāne nāmāti. So tehi dinnasaññāya sukhayānake nisīditvā tassa gehadvāraṁ gantvā yānā oruyha gehaṁ pavisitvā “asukanāme”ti taṁ itthiṁ pakkosi. Sā “eko no ñātako bhavissatī”ti vegenāgantvā āsanaṁ paññāpesi. So tattha nisīditvā nāmaṁ vatvā “mama sahāyo kahan”ti pucchi. Araññaṁ gato sāmīti. “Mama putto asuko nāma, mama dhītā asukā nāma kahan”ti sabbesaṁ nāmaṁ kittentova pucchitvā “imāni nesaṁ vatthābharaṇāni dadeyyāsi, sahāyassāpi me aṭavito āgatakāle idaṁ vatthābharaṇaṁ dadeyyāsī”ti adāsi. Sā tassa uḷāraṁ sakkāraṁ katvā sāmikassa āgatakāle “sāmi iminā āgatakālato paṭṭhāya sabbesaṁ nāmaṁ vatvā idañcidañca dinnan”ti āha. Sopissa kattabbayuttakaṁ kari.

Atha naṁ sāyaṁ sayane nisinno pucchi “samma pabbatapāde carantena te kiṁ bahuṁ diṭṭhapubban”ti. Aññaṁ na passāmi, rattasākhā pana me bahū rukkhā diṭṭhāti. Bahū rukkhāti. Āma bahūti. Tena hi te amhākaṁ dassehīti tena saddhiṁ gantvā rattacandanarukkhe chinditvā pañca sakaṭasatāni pūretvā āgacchanto taṁ āha “samma Bārāṇasiyaṁ asukaṭṭhāne nāma mama gehaṁ, kālena kālaṁ mama santikaṁ āgaccheyyāsi, aññena ca me paṇṇākārena attho natthi, rattasākharukkhe eva āhareyyāsī”ti. So “sādhū”ti vatvā kālena kālaṁ tassa santikaṁ āgacchanto rattacandanameva āharati, sopissa bahudhanaṁ deti.

Tato aparena samayena parinibbute Kassapadasabale patiṭṭhite kañcanathūpe so puriso bahuṁ candanaṁ ādāya Bārāṇasiṁ agamāsi. Athassa so sahāyako vāṇijo bahuṁ candanaṁ pisāpetvā pātiṁ pūretvā “ehi samma, yāva bhattaṁ pacati, tāva cetiyakaraṇaṭṭhānaṁ gantvā āgamissāmā”ti taṁ ādāya tattha gantvā candanapūjaṁ akāsi. Sopissa paccantavāsī sahāyako cetiyakucchiyaṁ candanena candamaṇḍalaṁ akāsi. Ettakamevassa pubbakammaṁ.

---

1. Kiṁkinnāmanti (Sī)

So tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṁ Buddhantaraṁ tattha khepetvā imasmiṁ Buddhuppāde Rājagahanagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nābhimaṇḍalato candamaṇḍalasadisā pabhā uṭṭhahi, tenassa **Candābho**tveva nāmaṁ kariṁsu. Cetiye kirassa candamaṇḍalakaraṇanissando esa. Brāhmaṇā cintayiṁsu "sakkā amhehi imaṁ gahetvā lokaṁ khāditun"ti[1]. Taṁ yāne nisīdāpetvā "yo imassa sarīraṁ hatthena parāmasati, so evarūpaṁ nāma issariyasampattiṁ labhatī"ti vatvā vicariṁsu. Sataṁ vā sahassaṁ vā dadamānā eva tassa sarīraṁ hatthena phusituṁ labhanti. Te evaṁ anuvicarantā Sāvatthiṁ anuppattā nagarassa ca vihārassa ca antarā nivāsaṁ gaṇhiṁsu. Sāvatthiyampi pañcakoṭimattā ariyasāvakā purebhattaṁ dānaṁ datvā pacchābhattaṁ gandhamālavatthabhesajjādihatthā dhammassavanāya gacchanti. Brāhmaṇā te disvā "kahaṁ gacchathā"ti pucchiṁsu. Satthu santikaṁ dhammassavanāyāti. Etha tattha gantvā kiṁ karissatha, amhākaṁ Candābhassa brāhmaṇassa ānubhāvasadiso ānubhāvo natthi. Etassa hi sarīraṁ phusantā idaṁ nāma labhanti, etha passatha nanti. Tumhākaṁ Candābhassa brāhmaṇassa ko ānubhāvo nāma, amhākaṁ Satthāyeva mahānubhāvoti. Te aññamaññaṁ saññāpetuṁ asakkontā "vihāraṁ gantvā Candābhassa vā amhākaṁ vā Satthu ānubhāvaṁ jānissāmā"ti taṁ gahetvā vihāraṁ agamaṁsu.

Satthā tasmiṁ attano santikaṁ upasaṅkamanteyeva Candābhāya antaradhānaṁ akāsi. So Satthu santike aṅgārapacchiyaṁ kāko viya ahosi. Atha naṁ ekamantaṁ nayiṁsu, ābhā paṭipākatikā ahosi. Puna Satthu santikaṁ ānayiṁsu, ābhā tatheva antaradhāyi. Evaṁ tikkhattuṁ gantvā antaradhāyamānaṁ ābhaṁ disvā Candābho cintesi "ayaṁ ābhāya antaradhānamantaṁ[2] jānāti maññe"ti. So Satthāraṁ pucchi "kiṁ nu kho ābhāya antaradhānamantaṁ jānāthā"ti. Āma jānāmīti. Tena hi me dethāti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So brāhmaṇe āha "etasmiṁ mante gahite ahaṁ sakalajambudīpe jeṭṭhako bhavissāmi, tumhe ettheva hotha, ahaṁ pabbajitvā katipāheneva mantaṁ gaṇhissāmī"ti. So Satthāraṁ pabbajjaṁ yācitvā upasampajji. Athassa

1. Vañcetunti (Ka) 2. Antaradhāpanamantaṁ (Sī)

dvattiṁ sākāraṁ ācikkhi. So "kiṁ idan"ti pucchi. Idaṁ mantassa parikammaṁ sajjhāyituṁ vaṭṭatīti. Brāhmaṇāpi antarantarā āgantvā "gahito te manto"ti pucchanti. Na tāva gaṇhāmīti. So katipāheneva arahattaṁ patvā brāhmaṇehi āgantvā pucchitakāle "yātha tumhe, idānāhaṁ anāgamanadhammo jāto"ti āha. Bhikkhū Tathāgatassa ārocesuṁ "ayaṁ bhante abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī"ti. Satthā "khīṇāsavo idāni bhikkhave mama putto Candābho[1], bhūtamevesa kathetī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

413. "Candaṁva vimalaṁ suddhaṁ, vippasannamanāvilaṁ.
Nandībhavaparikkhīṇaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **vimalan**ti abbhādimalarahitaṁ. **Suddhan**ti nirupakkilesaṁ. **Vippasannan**ti pasannacittaṁ. **Anāvilan**ti kilesāvilattarahitaṁ[2]. **Nandībhavaparikkhīṇan**ti tīsu bhavesu parikkhīṇataṇhaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Candābhattheravatthu tiṁsatimaṁ.

31. Sīvalittheravatthu

Yo imanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Kuṇḍakoliyaṁ[3] nissāya Kuṇḍadhānavane viharanto Sīvalittheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Suppavāsā nāma Koliyadhītā sattavassāni gabbhaṁ dhāretvā sattāhaṁ mūḷhagabbhā dukkhāhi tibbāhi kaṭukāhi vedanāhi phuṭṭhā "Sammāsambuddho vata so Bhagavā, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya dhammaṁ deseti. Suppaṭipanno vata tassa Bhagavato sāvakasaṁgho, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya paṭipanno. Susukhaṁ vata taṁ nibbānaṁ, yathidaṁ evarūpaṁ dukkhaṁ na saṁvijjatī"ti[4] imehi tīhi vitakkehi

1. Khīṇā dāni bhikkhave mama puttassa nandī (Sī)
2. Nikkilesaṁ kilesāvilattarahitaṁ (Sī), kilesādimalarahitaṁ (Syā), kilesavirahitaṁ (Ka)
3. Kuṇḍikoḷiyaṁ (Syā) khu 1. 93 piṭṭhepi passitabbaṁ.
4. Khu 1. 93 piṭṭhe.

taṁ dukkhaṁ adhivāsentī sāmikaṁ Satthu santikaṁ pesetvā tena tassā vacanena Satthu vandanāya ārocitāya "sukhinī hotu Suppavāsā Koliyadhītā, arogā arogaṁ puttaṁ vijāyatū"ti Satthārā vuttakkhaṇeyeva sukhinī arogā arogaṁ puttaṁ vijāyitvā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā sattāhaṁ mahādānaṁ adāsi. Puttopissā jātadivasato paṭṭhāya dhammakaraṇaṁ ādāya saṁghassa udakaṁ parissāvesi. So aparabhāge nikkhamitvā pabbajito arahattaṁ pāpuṇi.

Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "passathāvuso evarūpo nāma arahattassa upanissayasampanno bhikkhu ettakaṁ kālaṁ mātukucchismiṁ dukkhaṁ anubhosi, kimaṅgaṁ pana aññe, bahuṁ vata iminā dukkhaṁ nitthiṇṇan"ti[1]. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "āma bhikkhave mama putto ettakā dukkhā muccitvā idāni nibbānaṁ sacchikatvā viharatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

414. "Yo'maṁ palipathaṁ duggaṁ, saṁsāraṁ mohamaccagā.
Tiṇṇo pāraṅgato jhāyī, anejo akathaṁkathī.
Anupādāya nibbuto, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tassattho—yo bhikkhu imaṁ rāgapalipathaṁ ceva kilesaduggañca saṁsāravaṭṭañca catunnaṁ ariyasaccānaṁ appaṭivijjhanakamohañca atīto, cattāro oghe tiṇṇo hutvā pāraṁ anuppatto, duvidhena jhānena jhāyī, taṇhāya abhāvena anejo, kathaṁkathāya abhāvena akathaṁkathī, upādānānaṁ abhāvena anupādiyitvā kilesanibbānena nibbuto, tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sīvalittheravatthu ekatiṁsatimaṁ.

---

1. Kīva bahū vata iminā dukkhaṁ nittiṇṇanti (Sī), kimaṅgaṁ pana aññesaṁ bahū vata iminā dukkhaṁ nittiṇṇanti (Ka)

32. Sundarasamuddattheravatthu

Yodha kāmeti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sundarasamuddattheraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kireko kulaputto Sundarasamuddakumāro nāma cattālīsakoṭivibhave mahākule nibbatto. So ekadivasaṁ pacchābhattaṁ gandhamālādihatthaṁ mahājanaṁ dhammassavanatthāya Jetavanaṁ gacchantaṁ disvā "kahaṁ gacchathā"ti pucchitvā "satthu santikaṁ dhammassavanatthāyā"ti vutte "ahampi gamissāmī"ti vatvā tena saddhiṁ gantvā parisapariyante nisīdi. Satthā tassa āsayaṁ viditvā anupubbiṁ kathaṁ kathesi. So "na sakkā agāraṁ ajjhāvasantena saṅkhalikhitaṁ brahmacariyaṁ caritun"ti Satthu dhammakathaṁ nissāya pabbajjāya jātussāho parisāya pakkantāya Satthāraṁ pabbajjaṁ yācitvā "mātāpitūhi ananuññātaṁ Tathāgatā na pabbājentī"ti sutvā gehaṁ gantvā Raṭṭhapālakulaputtādayo viya mahantena vāyāmena mātāpitaro anujānāpetvā Satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado "kiṁ me idha vāsenā"ti tato nikkhamitvā Rājagahaṁ gantvā piṇḍāya caranto vītināmesi.

Athekadivasaṁ Sāvatthiyaṁ tassa mātāpitaro ekasmiṁ chaṇadivase mahantena sirisobhaggena tassa sahāyakakumārake kīḷamāne disvā "amhākaṁ puttassa idaṁ dullabhaṁ jātan"ti parideviṁsu. Tasmiṁ khaṇe ekā gaṇikā taṁ kulaṁ gantvā tassa mātaraṁ rodamānaṁ nisinnaṁ disvā "amma kiṁ kāraṇā rodasī"ti pucchi. Puttaṁ anussaritvā rodāmīti. Kahaṁ pana so ammāti. Bhikkhūsu pabbajitoti. Kiṁ uppabbājetuṁ na vaṭṭatīti. Vaṭṭati, na pana icchati, ito nikkhamitvā Rājagahaṁ gatoti. Sacāhaṁ taṁ uppabbājeyyaṁ, kiṁ me kareyyāthāti. Imassa te[1] kulassa kuṭumbasāminiṁ kareyyāmāti. Tena hi me paribbayaṁ dethāti paribbayaṁ gahetvā mahantena parivārena Rājagahaṁ gantvā tassa piṇḍāya caraṇavīthiṁ sallakkhetvā tatthekaṁ nivāsagehaṁ gahetvā pātova paṇītaṁ āhāraṁ paṭiyādetvā therassa piṇḍāya paviṭṭhakāle bhikkhaṁ datvā katipāhaccayena "bhante idheva nisīditvā bhattakiccaṁ karothā"ti pattaṁ gaṇhi. So pattamadāsi.

---

1. Me (Sī)

Atha naṁ paṇītena āhārena parivisitvā "bhante idheva piṇḍāya carituṁ phāsukan"ti vatvā katipāhaṁ ālinde nisīdāpetvā bhojetvā dārake pūvehi saṅgaṇhitvā "etha tumhe therassa āgatakāle mayi vārentiyāpi idhāgantvā rajaṁ uṭṭhāpeyyāthā"ti āha. Te punadivase therassa bhojanavelāya tāya vāriyamānāpi rajaṁ uṭṭhāpesuṁ. Sā punadivase "bhante dārakā vāriyamānāpi mama vacanaṁ asuṇitvā idha rajaṁ uṭṭhāpenti, antogehe nisīdathā"ti anto nisīdāpetvā katipāhaṁ bhojesi. Puna dārake saṅgaṇhitvā "tumhe mayā vāriyamānāpi therassa bhojanakāle mahāsaddaṁ kareyyāthā"ti āha. Te tathā kariṁsu. Sā punadivase "bhante imasmiṁ ṭhāne ativiya mahāsaddo hoti, dārakā mayā vāriyamānāpi vacanaṁ na gaṇhanti, uparipāsādeyeva nisīdathā"ti vatvā therena adhivāsite theraṁ purato katvā pāsādaṁ abhiruhantī dvārāni pidahamānāva pāsādaṁ abhiruhi. Thero ukkaṭṭhasapadānacāriko samānopi rasataṇhāya baddho tassā vacanena sattabhūmikaṁ pāsādaṁ abhiruhi.

Sā theraṁ nisīdāpetvā "cattālīsāya khalu samma puṇṇamukha ṭhānehi itthī purisaṁ accāvadati vijambhati vinamati vilasati vilajjati nakhena nakhaṁ ghaṭṭeti, pādena pādaṁ akkamati, kaṭṭhena pathaviṁ vilikhati, dārakaṁ ullaṅgheti olaṅgheti, kīḷati kīḷāpeti, cumbati cumbāpeti, bhuñjati bhuñjāpeti, dadāti āyācati, katamanukaroti, uccaṁ bhāsati, nīcaṁ bhāsati, aviccaṁ bhāsati, viviccaṁ bhāsati, naccena gītena vāditena roditena vilasitena vibhūsitena jagghati, pekkhati, kaṭiṁ cāleti, guyhabhaṇḍakaṁ cāleti, ūruṁ vivarati, ūruṁ pidahati, thanaṁ dasseti, kacchaṁ dasseti, nābhiṁ dasseti, akkhiṁ nikhaṇati, bhamukaṁ ukkhipati, oṭṭhaṁ palikhati, jivhaṁ nillāleti, dussaṁ muñcati, dussaṁ bandhati, sirasaṁ muñcati, sirasaṁ bandhatī"ti[1] evaṁ āgataṁ itthikuttaṁ itthilīlaṁ dassetvā tassa purato ṭhitā imaṁ gāthamāha—

"Alattakakatā pādā, pādukāruyha vesiyā.
Tuvampi daharo mama, ahampi daharā tava.
Ubhopi pabbajissāma, jiṇṇā daṇḍaparāyaṇā"ti[2].

---

1. Khu 6. 121 piṭṭhe Jātake. 2. Khu 2. 291 piṭṭhe.

Therassa “aho vata me bhāriyaṁ anupadhāretvā katakamman”ti mahāsaṁvego udapādi. Tasmiṁ khaṇe Satthā pañcacattālīsayojanamatthake Jetavane nisinnova taṁ kāraṇaṁ disvā sitaṁ pātvākāsi. Atha naṁ Ānandatthero pucchi “bhante ko nu kho hetu, ko paccayo sitassa pātukammāyā”ti. Ānanda Rājagahanagare sattabhūmikapāsādatale Sundarasamuddassa ca bhikkhuno gaṇikāya ca saṅgāmo vattatīti. Kassa nu kho bhante jayo bhavissati, kassa parājayoti. Satthā “Ānanda Sundarasamuddassa jayo bhavissati, gaṇikāya parājayo”ti therassa jayaṁ pakāsetvā tattha nisinnakova obhāsaṁ pharitvā “bhikkhu ubhopi kāme nirapekkho pajahā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

415. “Yodha kāme pahantvāna, anāgāro paribbaje.
Kāmabhavaparikkhīṇaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tassattho—yo puggalo idha loke ubhopi kāme hitvā anāgāro hutvā paribbajati, taṁ parikkhīṇakāmañceva parikkhīṇabhavañca ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne so thero arahattaṁ patvā iddhibalena vehāsaṁ abbhuggantvā kaṇṇikāmaṇḍalaṁ vinivijjhitvā Satthu sarīraṁ thomentoyeva āgantvā Satthāraṁ vandi. dhammasabhāyampi kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso jivhāviññeyyaṁ rasaṁ nissāya manaṁ naṭṭho Sundarasamuddatthero, Satthā panassa avassayo jāto”ti. Satthā taṁ kathaṁ sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṁ etassa rasataṇhāya baddhamanassa[1] avassayo jātoyevā”ti vatvā tehi yācito tassatthassa pakāsanatthaṁ atītaṁ āharitvā—

“Na kiratthi rasehi pāpiyo,
Āvāsehi vā santhavehi vā.
Vātamigaṁ gahananissitaṁ[2],
Vasamānesi rasehi sañjayo”ti[3]—

---

1. Bajjhamānassa (Syā) 2. Gehanissitaṁ (Sī) 3. Khu 5. 4 piṭṭhe.

Ekakanipāte imaṁ **Vātamigajātakaṁ** vitthāretvā "tadā Sundarasamuddo vātamigo ahosi, imaṁ pana gāthaṁ vatvā tassa vissajjāpetā rañño mahāmacco ahamevā"ti jātakaṁ samodhānesīti.

Sundarasamuddattheravatthu battiṁsatimaṁ.

---

33. Jaṭilattheravatthu

Yodha taṇhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Jaṭilattheraṁ[1] ārabbha kathesi.

Tatrāyaṁ anupubbī kathā—atīte kira Bārāṇasiyaṁ dve bhātaro kuṭumbikā mahantaṁ ucchukhettaṁ kāresuṁ. Athekadivasaṁ kaniṭṭhabhātā ucchukhettaṁ gantvā "ekaṁ jeṭṭhabhātikassa dassāmi, ekaṁ mayhaṁ bhavissatī"ti dve ucchuyaṭṭhiyo rasassa anikkhamanatthāya chinnaṭṭhāne bandhitvā gaṇhi. Tadā kira ucchūnaṁ yantena[2] pīḷanakiccaṁ natthi, agge vā mūle vā chinditvā ukkhittakāle dhammakaraṇato udakaṁ viya sayameva raso nikkhamati. Tassa pana khettato ucchuyaṭṭhiyo gahetvā āgamanakāle Gandhamādane Paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāya "kassa nu kho ajja anuggahaṁ karissāmī"ti upadhārento taṁ attano ñāṇajāle paviṭṭhaṁ disvā saṅgahaṁ kātuṁ samatthabhāvañcassa ñatvā pattacīvaraṁ ādāya iddhiyā āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. So taṁ disvāva pasannacitto uttarasāṭakaṁ uccatare bhūmipadese attharitvā "bhante idha nisīdathā"ti Paccekabuddhaṁ nisīdāpetvā "pattaṁ upanāmethā"ti ucchuyaṭṭhiyā bandhanaṭṭhānaṁ mocetvā pattassa upari akāsi, raso otaritvā pattaṁ pūresi. Paccekabuddhena tasmiṁ rase pīte "sādhukaṁ vata me ayyena raso pīto. Sace me jeṭṭhabhātiko mūlaṁ āharāpessati, mūlaṁ dassāmi. Sace pattiṁ āharāpessati, pattiṁ dassāmī"ti cintetvā "bhante pattaṁ me upanāmethā"ti dutiyampi ucchuyaṭṭhiṁ mocetvā rasaṁ adāsi. "Bhātā me ucchukhettato aññaṁ ucchuṁ āharitvā khādissatī"ti ettakampi kirassa vañcanacittaṁ nāhosi. Paccekabuddho pana paṭhamaṁ ucchurasassa pītattā taṁ

---

1. Jotiyattheraṁ (Sī), jotikattheraṁ (Syā)   2. Yante (Sī)

ucchurasaṁ aññehipi saddhiṁ saṁvibhajitukāmo hutvā gahetvāva nisīdi. So tassa ākāraṁ ñatvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā "bhante yo ayaṁ[1] mayā dinno aggaraso, imassa nissandena devamanussesu sampattiṁ anubhavitvā pariyosāne tumhehi pattadhammameva pāpuṇeyyan"ti patthanaṁ paṭṭhapesi. Paccekabuddhopissa "evaṁ hotū"ti vatvā "icchitaṁ patthitaṁ tuyhan"ti dvīhi gāthāhi anumodanaṁ katvā yathā so passati, evaṁ adhiṭṭhahitvā ākāsena Gandhamādanaṁ gantvā pañcannaṁ Paccekabuddhasatānaṁ taṁ rasaṁ adāsi.

So taṁ pāṭihāriyaṁ disvā bhātu santikaṁ gantvā "kahaṁ gatosī"ti vutte "ucchukhettaṁ oloketuṁ gatomhī"ti. "Kiṁ tādisena ucchukhettaṁ gatena, nanu nāma ekaṁ vā dve vā ucchuyaṭṭhiyo ādāya āgantabbaṁ bhaveyyā"ti bhātarā vutto "āma bhātika dve me ucchuyaṭṭhiyo gahitā, ekaṁ pana Paccekabuddhaṁ disvā mama ucchuyaṭṭhito rasaṁ datvā 'mūlaṁ vā pattiṁ vā dassamī'ti tumhākampi me ucchuyaṭṭhito raso dinno, kiṁ nu kho tassa mūlaṁ gaṇhissatha, udāhu pattin"ti āha. Kiṁ pana Paccekabuddhena katanti. Mama ucchuyaṭṭhito rasaṁ pivitvā tumhākaṁ ucchuyaṭṭhito rasaṁ ādāya ākāsena Gandhamādanaṁ gantvā pañcasatānaṁ Paccekabuddhānaṁ adāsīti. So tasmiṁ kathenteyeva nirantaraṁ pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā "tena me Paccekabuddhena diṭṭhadhammasseva adhigamo bhaveyyā"ti patthanaṁ akāsi. Evaṁ kaniṭṭhena tisso sampattiyo patthitā, jeṭṭhena pana ekapadeneva arahattaṁ patthitanti idaṁ tesaṁ pubbakammaṁ.

Te yāvatāyukaṁ ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattitvā ekaṁ Buddhantaraṁ khepayiṁsu. Tesaṁ devaloke ṭhitakāleyeva Vipassī Sammāsambuddho loke uppajji. Tepi devalokato cavitvā Bandhumatiyā ekasmiṁ kulagehe jeṭṭho jeṭṭhova, kaniṭṭho kaniṭṭhova hutvā paṭisandhiṁ gaṇhiṁsu. Tesu jeṭṭhassa **Seno**ti nāmaṁ akaṁsu, kaniṭṭhassa **Aparājito**ti. Tesu vayappattakāle kuṭumbaṁ saṇṭhāpetvā viharantesu "Buddharatanaṁ loke uppannaṁ, dhammaratanaṁ, saṁgharatanaṁ, dānāni detha, puññāni karotha, ajja aṭṭhamī, ajja cātuddasī, ajja pannarasī, uposathaṁ karotha,

---

1. Yo so (Sī), yoyaṁ (Ka)

dhammaṁ suṇāthā”ti dhammaghosakassa Bandhumatīnagare ghosanaṁ sutvā mahājanaṁ purebhattaṁ dānaṁ datvā pacchābhattaṁ dhammassavanāya gacchantaṁ disvā Senakuṭumbiko “kahaṁ gacchathā”ti pucchitvā “Satthu santikaṁ dhammassavanāyā”ti vutte “ahampi gamissāmī”ti tehi saddhiṁ yeva gantvā parisapariyante nisīdi.

Satthā tassa ajjhāsayaṁ viditvā anupubbiṁ kathaṁ kathesi. So Satthu dhammaṁ sutvā pabbajjāya ussāhajāto Satthāraṁ pabbajjaṁ yāci. Atha naṁ Satthā “atthi pana te apaloketabbā ñātakā”ti pucchi. Atthi bhanteti. Tena hi apaloketvā ehīti. So kaniṭṭhassa santikaṁ gantvā “yaṁ imasmiṁ kule sāpateyyaṁ, taṁ sabbaṁ tava hotū”ti āha. Tumhe pana sāmīti. Ahaṁ Satthu santike pabbajissāmīti. Sāmi kiṁ vadetha, ahaṁ mātari matāya mātaraṁ viya, pitari mate pitaraṁ viya tumhe alatthaṁ, idaṁ kulaṁ mahābhogaṁ, gehe ṭhiteneva sakkā puññāni kātuṁ, mā evaṁ karitthāti. Mayā Satthu santike dhammo suto, na sakkā taṁ agāramajjhe ṭhitena pūretuṁ, pabbajissāmevāhaṁ, tvaṁ nivattāhīti. Evaṁ so kaniṭṭhaṁ nivattāpetvā Satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado na cirasseva arahattaṁ pāpuṇi. Kaniṭṭhopi “bhātu pabbajitasakkāraṁ karissāmī”ti sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ datvā bhātaraṁ vanditvā āha “bhante tumhehi attano bhavanissaraṇaṁ kataṁ, ahaṁ pana pañcahi kāmaguṇehi baddho nikkhamitvā pabbajituṁ na sakkomi, mayhaṁ gehe ṭhitasseva anucchavikaṁ mahantaṁ puññakammaṁ ācikkhathā”ti. Atha naṁ thero “sādhu sādhu paṇḍita, Satthu Gandhakuṭiṁ karohī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā nānādārūni āharāpetvā thambhādīnaṁ atthāya tacchāpetvā ekaṁ suvaṇṇakhacitaṁ, ekaṁ rajatakhacitaṁ, ekaṁ maṇikhacitanti sabbāni sattaratanakhacitāni kāretvā tehi Gandhakuṭiṁ kāretvā sattaratanakhacitāheva chadaniṭṭhakāhi chādāpesi. Gandhakuṭiyā karaṇakāleyeva pana taṁ attanā samānanāmako Aparājitoyeva nāma bhāgineyyo upasaṅkamitvā “ahampi karissāmi, mayhampi pattiṁ detha mātulā”ti āha. Na demi tāta, aññehi asādhāraṇaṁ karissāmīti. So bahumpi yācitvā pattiṁ alabhamāno “Gandhakuṭiyā purato kuñjarasālaṁ laddhuṁ vaṭṭatī”ti sattaratanamayaṁ kuñjarasālaṁ kāresi. So imasmiṁ Buddhuppāde **Meṇḍakaseṭṭhi** hutvā nibbatti.

Gandhakuṭiyaṁ pana sattaratanamayāni tīṇi mahāvātapānāni ahesuṁ. Tesaṁ abhimukhe heṭṭhā sudhāparikammakatā tisso pokkharaṇiyo kāretvā catujjātikagandhodakassa pūretvā Aparājito gahapati pañcavaṇṇāni kusumāni ropāpesi Tathāgatassa anto nisinnakāle vātavegena samuṭṭhitāhi reṇuvaṭṭīhi sarīrassa okiraṇatthaṁ. Gandhakuṭithūpikāya kapallaṁ rattasuvaṇṇamayaṁ ahosi, pavāḷamayā sikharā, heṭṭhā maṇimayā chadaniṭṭhakā. Iti sā naccanto viya moro sobhamānā aṭṭhāsi. Sattasu pana ratanesu koṭṭetabbayuttakaṁ koṭṭetvā itaraṁ sakalameva gahetvā jaṇṇumattena odhinā Gandhakuṭiṁ parikkhipitvā pariveṇaṁ pūresi.

Evaṁ Gandhakuṭiṁ niṭṭhāpetvā Aparājito gahapati bhātikattheraṁ upasaṅkamitvā āha "bhante niṭṭhitā Gandhakuṭi, paribhogamassā paccāsīsāmi, paribhogena kira mahantaṁ puññaṁ hotī"ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā "bhante iminā kira vo kuṭumbikena Gandhakuṭi kāritā, idāni pana paribhogaṁ paccāsīsatī"ti āha. Satthā uṭṭhāyāsanā Gandhakuṭi-abhimukhaṁ gantvā Gandhakuṭiṁ parikkhipitvā parikkhittaratanarāsiṁ[1] olokento dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Atha naṁ kuṭumbiko "pavisatha bhante"ti āha. Satthā tattheva ṭhatvā tatiyavāre tassa bhātikattheraṁ olokesi. So olokitākāreneva ñatvā kaniṭṭhabhātaraṁ āha "ehi tāta, 'mameva rakkhā bhavissati, tumhe yathāsukhaṁ vasathā'ti Satthāraṁ vadehī"ti. So tassa vacanaṁ sutvā Satthāraṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā "bhante yathā manussā rukkhamūle pavisitvā anapekkhā pakkamanti, yathā vā nadiṁ taritvā uḷumpaṁ anapekkhā pariccajanti[2], evaṁ anapekkhā hutvā tumhe vasathā"ti āha. Kimatthaṁ pana Satthā aṭṭhāsi? Evaṁ kirassa ahosi "Buddhānaṁ santikaṁ purebhattampi pacchābhattampi bahū āgacchanti, tesu ratanāni ādāya pakkamantesu na sakkā amhehi vāretuṁ, pariveṇamhi ettake ratane vokiṇṇe attano upaṭṭhāke harantepi na vāretīti kuṭumbiko mayi āghātaṁ katvā apāyūpago bhaveyyā"ti iminā kāraṇena aṭṭhāsi. Tena pana "bhante mameva rakkhā bhavissati, tumhe vasathā"ti vutte pāvisi.

---

1. Pakkhittaṁ ratanarāsiṁ (Syā)
2. Apanetvā paribbajanti (Sī)

Kuṭumbiko samantārakkhaṁ ṭhapetvā manusse āha “tātā-ucchaṅgena vā pacchipasibbakehi vā ādāya gacchante vāreyyātha, hatthena gahetvā gacchante pana mā vārayitthā”ti. Antonagarepi ārocāpesi “mayā Gandhakuṭipariveṇe satta ratanāni okiṇṇāni, Satthu santike dhammaṁsutvā gacchantā duggatamanussā ubho hatthe pūretvā gaṇhantu, sukhitāpi ekena gaṇhantū”ti. Evaṁ kirassa ahosi “saddhā tāva dhammaṁ sotukāmā gamissantiyeva, assaddhāpi pana dhanalobhena gantvā dhammaṁ sutvā dukkhato muccissantī”ti. Tasmā janasaṅgahatthāya evaṁ ārocāpesi. Mahājano tena vuttaniyāmeneva ratanāni gaṇhi. Sakiṁ okiṇṇaratanesu khīṇesu yāvatatiyaṁ jaṇṇumattena odhinā okirāpesiyeva. Satthu pana pādamūle tipusamattaṁ anagghaṁ maṇiratanaṁ ṭhapesi. Evaṁ kirassa ahosi “Satthu sarīrato suvaṇṇavaṇṇāya pabhāya saddhiṁ maṇipabhaṁ olokentānaṁ titti nāma na bhavissatī”ti. Tasmā evamakāsi. Mahājanopi atittova olokesi.

Athekadivasaṁ eko micchādiṭṭhikabrāhmaṇo “Satthu kira pādamūle mahagghaṁ maṇiratanaṁ nikkhittaṁ, harissāmi nan”ti vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vandituṁ āgatassa mahājanassa antarena pāvisi. Kuṭumbiko tassa pavisanākāreneva “maṇiṁ gaṇhitukāmo”ti sallakkhetvā “aho vata na gaṇheyyā”ti cintesi. Sopi Satthāraṁ vandanto viya pādamūle hatthaṁ upanāmetvā maṇiṁ gahetvā ovaṭṭikāya katvā pakkāmi. Kuṭumbiko tasmiṁ cittaṁ pasādetuṁ nāsakkhi. So dhammakathāvasāne Satthāraṁ upasaṅkamitvā āha “bhante mayā tikkhattuṁ Gandhakuṭiṁ parikkhipitvā jaṇṇumattena odhinā satta ratanāni okiṇṇāni, tāni me gaṇhantesu āghāto nāma nāhosi, cittaṁ bhiyyo bhiyyo pasīdiyeva. Ajja pana ‘aho vatāyaṁ brāhmaṇo maṇiṁ na gaṇheyyā’ti cintetvā tasmiṁ maṇiṁ ādāya gate cittaṁ pasādetuṁ nāsakkhin”ti. Satthā tassa vacanaṁ sutvā “nanu upāsaka attano santakaṁ parehi anāharaṇīyaṁ kātuṁ sakkosī”ti nayaṁ adāsi. So Satthārā dinnanaye ṭhatvā Satthāraṁ vanditvā “ajja ādiṁ katvā mama santakaṁ dasikasuttamattampi maṁ abhibhavitvā anekasatāpi rājāno vā corā vā gaṇhituṁ samatthā nāma mā hontu, agginãpi mama santakaṁ mā ḍayhatu, udakenapi mā vuyhatū”ti patthanaṁ

akāsi. Satthāpissa "evaṁ hotū"ti anumodanaṁ akāsi. So Gandhakuṭimahaṁ karonto aṭṭhasaṭṭhiyā bhikkhusatasahassānaṁ antovihāreyeva nava māse mahādānaṁ datvā dānapariyosāne sabbesaṁ ticīvaraṁ adāsi. Saṁghanavakassa cīvarasāṭakā sahassagghanakā ahesuṁ.

So evaṁ yāvatāyukaṁ puññāni karitvā tato cuto devaloke nibbattitvā ettakaṁ kālaṁ devamanussesu saṁsaritvā imasmiṁ Buddhuppāde Rājagahe ekasmiṁ seṭṭhikule paṭisandhiṁ gahetvā aḍḍhamāsādhike nava māse mātukucchiyaṁ vasi. Jātadivase panassa sakalanagare sabbāvudhāni pajjaliṁsu, sabbesaṁ kāyarūḷhāni ābharaṇānipi pajjalitāni viya obhāsaṁ muñciṁsu, nagaraṁ ekapajjotaṁ ahosi. Seṭṭhipi pātova rājūpaṭṭhānaṁ agamāsi. Atha naṁ rājā pucchi "ajja sabbāvudhāni pajjaliṁsu, nagaraṁ ekapajjotaṁ jātaṁ, jānāsi nu kho ettha kāraṇan"ti. Jānāmi devāti. Kiṁ seṭṭhīti. Mama gehe tumhākaṁ dāso jāto, tassa puññatejenevaṁ ahosīti. Kiṁ nu kho coro bhavissatīti. Natthetaṁ deva, puññavā satto katābhinīhāroti. "Tena hi naṁ sammā posetuṁ vaṭṭati, idamassa khīramūlaṁ hotū"ti devasikaṁ sahassaṁ paṭṭhapesi. Athassa nāmagahaṇadivase sakalanagarassa ekapajjotabhūtattā **Jotiko**tveva[1] nāmaṁ kariṁsu.

Athassa vayappattakāle gehakaraṇatthāya bhūmitale sodhiyamāne Sakkassa bhavanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Sakko "kiṁ nu kho idan"ti upadhārayamāno "Jotikassa gehaṭṭhānaṁ gaṇhantī"ti ñatvā "nāyaṁ etehi katagehe vasissati, mayāpettha gantuṁ vaṭṭatī"ti vaḍḍhakīvesena tattha gantvā "kiṁ karothā"ti āha. Jotikassa gehaṭṭhānaṁ gaṇhāmāti. "Apetha, nāyaṁ tumhehi katagehe vasissatī"ti vatvā soḷasakarīsamattaṁ bhūmipadesaṁ olokesi, so tāvadeva kasiṇamaṇḍalaṁ viya samo ahosi. Puna "imasmiṁ ṭhāne pathaviṁ bhinditvā sattaratanamayo sattabhūmikapāsādo uṭṭhahatū"ti cintetvā olokesi, tāvadeva tathārūpo pāsādo uṭṭhahi. Puna "imaṁ parikkhipitvā sattaratanamayā satta pākārā uṭṭhahantū"ti cintetvā olokesi, tathārūpā pākārā uṭṭhahiṁsu. Atha "nesaṁ pariyante kapparukkhā uṭṭhahantū"ti

1. Jotiyotveva (Sī)

cintetvā olokesi, tathārūpā kapparukkhā uṭṭhahiṁsu. “Pāsādassa catūsu kaṇṇesu catasso nidhikumbhiyo uṭṭhahantū”ti cintetvā olokesi, sabbaṁ tatheva ahosi. Nidhikumbhīsu pana ekā yojanikā ahosi, ekā tigāvutikā, ekā aḍḍhayojanikā, ekā gāvutappamāṇā. Bodhisattassa nibbattanidhikumbhīnaṁ pana ekamukhappamāṇaṁ[1] ahosi, heṭṭhā pathavīpariyantāva ahesuṁ. Jotikassa nibbattanidhikumbhīnaṁ mukhaparimāṇaṁ na kathitaṁ, sabbā mukhachinnatālaphalaṁ viya paripuṇṇāva uṭṭhahiṁsu. Pāsādassa catūsu kaṇṇesu taruṇatālakkhandhappamāṇā catasso suvaṇṇamayā ucchuyaṭṭhiyo nibbattiṁsu. Tāsaṁ maṇimayāni pattāni, sovaṇṇamayāni khandhāni[2] ahesuṁ. Pubbakammassa dassanatthaṁ kiretāni, nibbattiṁsu.

Sattasu dvārakoṭṭhakesu satta yakkhā ārakkhaṁ gaṇhiṁsu. Paṭhame dvārakoṭṭhake Yamakoḷī nāma[3] yakkho attano parivārena yakkhasahassena saddhiṁ ārakkhaṁ gaṇhi, dutiye Uppalo nāma attano parivārayakkhānaṁ dvīhi sahassehi saddhiṁ, tatiye Vajiro nāma tīhi sahassehi saddhiṁ, catutthe Vajirabāhu nāma catūhi sahassehi saddhiṁ, pañcame Kasakando[4] nāma pañcahi sahassehi saddhiṁ, chaṭṭhe Kaṭattho[5] nāma chahi sahassehi saddhiṁ, sattame Disāmukho[6] nāma sattahi sahassehi saddhiṁ ārakkhaṁ gaṇhi. Evaṁ pāsādassa anto ca bahi ca gāḷharakkhā ahosi. “Jotikassa kira sattaratanamayo sattabhūmikapāsādo uṭṭhito, satta pākārā sattadvārakoṭṭhakā catasso nidhikumbhiyo uṭṭhitā”ti sutvā Bimbisāro rājā seṭṭhicchattaṁ pahiṇi. So Jotikaseṭṭhi nāma ahosi.

Tena pana saddhiṁ katapuññakammā itthī Uttarakurūsu nibbatti. Atha naṁ devatā tato ānetvā sirigabbhe nisīdāpesuṁ. Sā āgacchamānā ekaṁ taṇḍulanāḷiṁ tayo ca jotipāsāṇe gaṇhi. Tesaṁ yāvajīvaṁ tāyeva taṇḍulanāḷiyā bhattaṁ ahosi. Sace kira te sakaṭasatampi taṇḍulānaṁ pūretukāmā honti, sā taṇḍulanāḷi nāḷiyeva hutvā tiṭṭhati. Bhattapacanakāle taṇḍule ukkhaliyaṁ pakkhipitvā tesaṁ

---

1. Etaṁ mukhappamāṇaṁ (Sī)
2. Pabbāni (Sī)
3. Yamakacolī nāma (Sī), yamamoli nāma (Syā)
4. Sakaṭo (Sī, Syā)
5. Sakaṭattho (Syā)
6. Disāpāmukho (Ka)

pāsāṇānaṁ upari ṭhapeti, pāsāṇā tāvadeva pajjalitvā bhatte pakkamatte nibbāyanti. Teneva saññāṇena bhattassa pakkabhāvaṁ jānanti. Sūpeyyādipacanakālepi eseva nayo. Evaṁ tesaṁ jotipāsāṇehi āhāro paccati. Maṇi-ālokena ca vasanti, aggissa vā dīpassa vā obhāsaṁ neva jāniṁsu. "Jotikassa kira evarūpā sampattī"ti sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. Mahājano yānādīni yojetvā dassanatthāya āgacchati. Jotikaseṭṭhi āgatāgatānaṁ Uttarakurutaṇḍulānaṁ bhattaṁ pacāpetvā dāpesi. "Kapparukkhehi vatthāni gaṇhantu, ābharaṇāni gaṇhantū"ti āṇāpesi. "Gāvutikanidhikumbhiyā[1] mukhaṁ vivarāpetvā yāpanamattaṁ dhanaṁ gaṇhantū"ti āṇāpesi. Sakalajambudīpavāsikesu dhanaṁ gahetvā gacchantesu nidhikumbhiyā aṅgulimattampi ūnaṁ nāhosi. Gandhakuṭipariveṇe vālukaṁ katvā okiṇṇaratanānaṁ kirassa eso nissando.

Evaṁ mahājane vatthābharaṇāni ceva dhanañca yadicchakaṁ ādāya gacchante Bimbisāro tassa pāsādaṁ daṭṭhukāmopi mahājane āgacchante okāsaṁ nālattha. Aparabhāge yadicchakaṁ ādāya gatattā manussesu mandībhūtesu rājā Jotikassa pitaraṁ āha "tava puttassa pāsādaṁ daṭṭhukāmamhā"ti. So "sādhu devā"ti vatvā gantvā puttassa kathesi "tāta rājā te pāsādaṁ daṭṭhukāmo"ti. Sādhu tāta āgacchatūti. Rājā mahantena parivārena tattha agamāsi. Paṭhamadvārakoṭṭhake sammajjitvā kacavarachaḍḍikā dāsī rañño hatthaṁ adāsi, rājā "seṭṭhijāyā"ti saññāya lajjamāno tassā bāhāya hatthaṁ na ṭhapesi. Evaṁ sesadvārakoṭṭhakesupi dāsiyo "seṭṭhibhariyāyo"ti maññamāno tāsaṁ bāhāya hatthaṁ na ṭhapesi. Jotiko āgantvā rājānaṁ paccuggantvā vanditvā pacchato hutvā "purato yātha devā"ti āha. Rañño maṇipathavī sataporisapapāto viya hutvā upaṭṭhahi. So "iminā mama gahaṇatthāya opāto khaṇito"ti maññamāno pādaṁ nikkhipituṁ na visahi. Jotiko "nāyaṁ deva opāto, mama pacchato āgacchathā"ti purato ahosi. Rājā tena akkantakāle bhūmiṁ akkamitvā

1. Tigāvutāya nidhikumbhiyā (Sī)

heṭṭhimatalato paṭṭhāya pāsādaṁ olokento vicari. Tadā Ajātasattukumāropi pitu aṅguliṁ gahetvā vicaranto cintesi “aho andhabālo mama pitā, gahapatike nāma sattaratanamaye pāsāde vasante esa rājā hutvā dārumaye gehe vasati, ahaṁ dāni rājā hutvā imassa imasmiṁ pāsāde vasituṁ na dassāmī”ti.

Raññopi uparimatalāni abhiruhantasseva pātarāsavelā jātā. So seṭṭhiṁ āmantetvā “mahāseṭṭhi idheva pātarāsaṁ bhuñjissāmā”ti. Jānāmi deva, sajjito devassāhāroti. So soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhatvā ratanamaye seṭṭhissa nisīdanamaṇḍape paññatte tasseva nisīdanapallaṅke nisīdi. Athassa hatthadhovanūdakaṁ datvā satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā kilinnapāyāsaṁ vaḍḍhetvā purato ṭhapayiṁsu. Rājā “bhojanan”ti saññāya bhuñjituṁ ārabhi. Seṭṭhi “nayidaṁ deva bhojanaṁ, kilinnapāyāso-eso”ti aññissā suvaṇṇapātiyā bhojanaṁ vaḍḍhetvā purimapātiyaṁ ṭhapayiṁsu. Tato uṭṭhita-utunā kira taṁ[1] bhuñjituṁ sukhaṁ hoti. Rājā madhurabhojanaṁ bhuñjanto pamāṇaṁ na aññāsi. Atha naṁ seṭṭhi vanditvā añjaliṁ paggayha “alaṁ deva ettakameva hotu, ito uttariṁ jirāpetuṁ na sakkā”ti āha. Atha naṁ rājā āha “kiṁ gahapati garukaṁ katvā kathesi attano bhattan”ti. Deva natthetaṁ, tumhākaṁ[2] sabbassāpi hi balakāyassa idameva bhattaṁ idaṁ supeyyaṁ. Api ca kho ahaṁ ayasassa bhāyāmīti. Kiṁ kāraṇāti? Sace devassa kāyālasiyamattaṁ bhaveyya, “hiyyo raññā seṭṭhissa gehe bhattaṁ bhuttaṁ, seṭṭhinā kiñci kataṁ bhavissatī”ti vacanassa bhāyāmi devāti. Tena hi bhattaṁ hara, udakaṁ āharāti. Rañño bhattakiccāvasāne sabbo rājaparivāro tadeva bhattaṁ paribhuñji.

Rājā sukhakathāya nisinno seṭṭhiṁ āmantetvā “kiṁ imasmiṁ gehe seṭṭhibhariyā natthī”ti āha. Āma atthi devāti. Kahaṁ sāti. Sirigabbhe nisinnā, devassa āgatabhāvaṁ na jānātīti. Kiñcāpi hi pātova rājā saparivāro āgato, sā panassa āgatabhāvaṁ na jānāteva. Tato seṭṭhi “rājā me bhariyaṁ daṭṭhukāmo”ti tassā santikaṁ gantvā “rājā āgato, kiṁ tava rājānaṁ daṭṭhuṁ na vaṭṭatī”ti āha. Sā

---

1. Upariṭṭhitaṁ kira naṁ uṇhattā (Sī) 2. Natthetaṁ amhākaṁ garu (Sī)

nipannakāva "ko esa sāmi rājā nāmā"ti vatvā "rājā nāma amhākaṁ issaro"ti vutte anattamanataṁ pavedentī "dukkaṭāni vata no puññakammāni, yesaṁ no issaropi atthi. Assaddhāya nāma puññakammāni katvā mayaṁ sampattiṁ pāpuṇitvā[1] aññassa issariyaṭṭhāne nibbattamhā. Addhā amhehi asaddahitvā dānaṁ dinnaṁ bhavissati, tassetaṁ phalan"ti vatvā "kiṁ dāni karomi sāmī"ti āha. [2]Tālavaṇṭaṁ ādāya āgantvā rājānaṁ bījāhīti[2]. Tassā tālavaṇṭaṁ ādāya āgantvā rājānaṁ bījentiyā rañño veṭhanassa gandhavāto akkhīni pahari, athassā akkhīhi assudhārā pavattiṁsu. Taṁ disvā rājā seṭṭhiṁ āha "mahāseṭṭhi mātugāmo nāma appabuddhiko, 'rājā me sāmikassa sampattiṁ gaṇheyyā'ti bhayena rodati maññe, assāsehi naṁ 'na me tava sampattiyā attho'ti". Na esā deva rodatīti. Atha kiṁ etanti. Tumhākaṁ veṭhanagandhenassā assūni pavattiṁsu. Ayañhi dīpobhāsaṁ vā aggi-obhāsaṁ vā adisvā maṇi-ālokeneva bhuñjati ca nisīdati ca nipajjati ca, devo pana dīpālokena nisinno bhavissatīti. Āma seṭṭhīti. Tena hi deva ajja paṭṭhāya maṇi-ālokena nisīdathāti mahantaṁ tipusamattaṁ anagghaṁ maṇiratanaṁ adāsi. Rājā gehaṁ oloketvā "mahatī vata jotikassa sampattī"ti vatvā agamāsi. Ayaṁ tāva **Jotikassa uppatti.**

Idāni Jaṭilassa uppatti veditabbā—Bārāṇasiyaṁ hi ekā seṭṭhidhītā abhirūpā ahosi, taṁ pannarasasoḷasavassuddesikakāle rakkhaṇatthāya ekaṁ dāsiṁ datvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe vāsayiṁsu. Taṁ ekadivasaṁ vātapānaṁ vivaritvā bahi olokayamānaṁ ākāsena gacchanto eko vijjādharo disvā uppannasineho vātapānena pavisitvā tāya saddhiṁ santhavamakāsi. Sā tena saddhiṁ saṁvāsamanvāya na cirasseva gabbhaṁ paṭilabhi. Atha naṁ sā dāsī disvā "amma kiṁ idan"ti vatvā "hotu mā kassaci ācikkhī"ti tāya vuttā bhayena tuṇhī ahosi. Sāpi dasamāsaccayena[3] puttaṁ vijāyitvā navabhājanaṁ āharāpetvā tattha taṁ dārakaṁ nipajjāpetvā taṁ bhājanaṁ pidahitvā upari pupphadāmāni ṭhapetvā "imaṁ sīsena ukkhipitvā

1. Apāpuṇitvā (Sī) 2-2. Vījetabbaṁ bhaddeti (Sī) 3. Dasameva māse (Sī)

Gaṅgāya vissajjehi, 'kiṁ idan'ti ca puṭṭhā 'ayyāya me balikamman'ti vadeyyāsī"ti dāsiṁ āṇāpesi. Sā tathā akāsi.

Heṭṭhāgaṅgāyampi dve itthiyo nhāyamānā taṁ bhājanaṁ udakenāhariyamānaṁ disvā ekā "mayhetaṁ bhājanan"ti āha. Ekā "yaṁ etassa anto, taṁ mayhan"ti vatvā bhājane sampatte taṁ ādāya thale ṭhapetvā vivaritvā dārakaṁ disvā ekā "mama bhājananti vuttatāya dārako mameva hotī"ti āha. Ekā "yaṁ bhājanassa anto, taṁ mameva hotūti vuttatāya mama dārako"ti āha. Tā vivadamānā vinicchayaṭṭhānaṁ gantvā tamatthaṁ ārocetvā amaccesu vinicchituṁ asakkontesu rañño santikaṁ agamaṁsu. Rājā tāsaṁ vacanaṁ sutvā "tvaṁ dārakaṁ gaṇha, tvaṁ bhājanaṁ gaṇhā"ti āha. Yāya pana dārako laddho, sā Mahākaccānattherassa upaṭṭhāyikā ahosi. Tasmā sā dārakaṁ "imaṁ therassa santike pabbājessāmī"ti posesi. Tassa jātadivase gabbhamalassa dhovitvā anapanītatāya kesā jaṭitā[1] hutvā aṭṭhaṁsu, tenassa **Jaṭilo**tveva nāmaṁ kariṁsu. Tassa padasā vicaraṇakāle thero taṁ gehaṁ piṇḍāya pāvisi. Upāsikā theraṁ nisīdāpetvā āhāramadāsi. Thero dārakaṁ disvā "kiṁ upāsike dārako laddho"ti pucchi. "Āma bhante, imāhaṁ dārakaṁ tumhākaṁ santike pabbājessāmīti posesiṁ, pabbājetha nan"ti adāsi. Thero "sādhū"ti ādāya taṁ gacchanto "atthi nu kho imassa gihisampattiṁ anubhavituṁ puññakamman"ti olokento "mahāpuñño satto mahāsampattiṁ anubhavissati, daharo esa tāva, ñāṇampissa paripākaṁ na gacchatī"ti cintetvā taṁ ādāya Takkasilāyaṁ ekassa upaṭṭhākassa gehaṁ agamāsi.

So theraṁ vanditvā ṭhito taṁ dārakaṁ disvā "dārako vo bhante laddho"ti pucchi. Āma upāsaka pabbajissati, daharo tāva, taveva santike hotūti. So "sādhu bhante"ti taṁ puttaṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Tassa pana gehe dvādasa vassāni bhaṇḍakaṁ ussannaṁ hoti. So gāmantaraṁ gacchanto sabbampi taṁ bhaṇḍaṁ āpaṇaṁ haritvā dārakaṁ āpaṇe nisīdāpetvā tassa tassa bhaṇḍakassa mūlaṁ ācikkhitvā "idañca idañca ettakaṁ

---

1. Jaṭilā (Ka)

nāma dhanaṁ gahetvā dadeyyāsī"ti vatvā pakkāmi. Taṁdivasaṁ nagarapariggāhikā devatā antamaso maricajīrakamattenāpi atthike tasseva āpaṇābhimukhe kariṁsu. So dvādasa vassāni ussannaṁ bhaṇḍakaṁ ekadivaseneva vikkiṇi. Kuṭumbiko āgantvā āpaṇe kiñci adisvā "sabbaṁ te tāta bhaṇḍakaṁ nāsitan"ti āha. Na nāsemi, sabbaṁ tumhehi vuttanayeneva vikkiṇiṁ, idaṁ asukassa mūlaṁ, idaṁ asukassāti. Kuṭumbiko pasīditvā "anaggho puriso, yattha katthaci jīvituṁ samattho"ti attano gehe vayappattaṁ dhītaraṁ tassa datvā "gehamassa karothā"ti purise āṇāpetvā niṭṭhite gehe "gacchatha, tumhe attano gehe vasathā"ti āha.

Athassa gehapavisanakāle ekena pādena ummāre akkantamatte gehassa pacchimabhāge bhūmiṁ bhinditvā asītihattho suvaṇṇapabbato uṭṭhahi. Rājā "Jaṭilakumārassa kira gehe bhūmiṁ bhinditvā suvaṇṇapabbato uṭṭhito"ti sutvāva tassa seṭṭhicchattaṁ pesesi. So **Jaṭilaseṭṭhi** nāma ahosi. Tassa tayo puttā ahesuṁ. So tesaṁ vayappattakāle pabbajjāya cittaṁ uppādetvā "sace amhehi samānabhogaṁ seṭṭhikulaṁ bhavissati, pabbajituṁ dassanti. No ce, na dassanti. Atthi nu kho jambudīpe amhehi samānabhogaṁ kulan"ti vīmaṁsanatthāya suvaṇṇamayaṁ iṭṭhakaṁ suvaṇṇamayaṁ patodalaṭṭhiṁ suvaṇṇamayaṁ pādukañca[1] kārāpetvā purisānaṁ hatthe datvā "gacchatha, imāni ādāya kiñcideva olokayamānā viya jambudīpatale vicaritvā amhehi samānabhogassa seṭṭhikulassa atthibhāvaṁ vā natthibhāvaṁ vā ñatvā āgacchathā"ti pahiṇi.

Te cārikaṁ carantā Bhaddiyanagaraṁ pāpuṇiṁsu. Atha ne Meṇḍakaseṭṭhi disvā "tātā kiṁ karontā vicarathā"ti pucchitvā "ekaṁ olokentā vicarāmā"ti vutte "imesaṁ imāni gahetvā kiñcideva oloketuṁ vicaraṇakiccaṁ natthi, raṭṭhaṁ[2] pariggaṇhamānā vicarantī"ti ñatvā "tātā amhākaṁ pacchimagehaṁ pavisitvā olokethā"ti āha. Te tattha aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthi-assa-usabhappamāṇe piṭṭhiyā piṭṭhiṁ āhacca pathaviṁ bhinditvā uṭṭhite heṭṭhā vuttappakāre suvaṇṇameṇḍake disvā tesaṁ

---

1. Pāmaṅgaṁ (Sī)   2. Seṭṭhiṁ (Syā)

antarantarā vicaritvā nikkhamiṁsu. Atha ne seṭṭhi "tātā yaṁ olokentā vicaratha, diṭṭho vo so"ti pucchitvā "passāma sāmī"ti[1] vutte "tena hi gacchathā"ti uyyojesi. Te tatova gantvā attano seṭṭhinā "kiṁ tātā diṭṭhaṁ vo amhākaṁ samānabhogaṁ seṭṭhikulan"ti vutte "sāmi tumhākaṁ kiṁ atthi, Bhaddiyanagare Meṇḍakaseṭṭhino evarūpo nāma vibhavo"ti sabbaṁ taṁ pavattiṁ ācikkhiṁsu. Taṁ sutvā seṭṭhi attamano hutvā "ekaṁ tāva seṭṭhikulaṁ laddhaṁ, aparampi nu kho atthī"ti satasahassagghanikaṁ kambalaṁ datvā "gacchatha tātā, aññampi. Seṭṭhikulaṁ vicinathā"ti pahiṇi.

Te Rājagahaṁ gantvā Jotikaseṭṭhissa gehato avidūre dārurāsiṁ katvā aggiṁ datvā aṭṭhaṁsu. "Kiṁ idan"ti puṭṭhakāle ca "ekaṁ no mahagghakambalaṁ vikkiṇantānaṁ kayiko[2] natthi, gahetvā vicarantāpi corānaṁ bhāyāma, tena taṁ jhāpetvā gamissāmā"ti vadiṁsu. Atha ne Jotikaseṭṭhi disvā "ime kiṁ karontī"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā pakkosāpetvā "kiṁ agghanako kambalo"ti pucchi. "Satasahassagghanako"ti vutte satasahassaṁ dāpetvā "dvārakoṭṭhakaṁ sammajjitvā kacavarachaṭṭikāya dāsiyā dethā"ti tesaṁyeva hatthe pahiṇi. Sā kambalaṁ gahetvā rodamānā sāmikassa santikaṁ āgantvā "kiṁ maṁsāmi aparādhe sati paharituṁ na vaṭṭati, kasmā me evarūpaṁ thūlakambalaṁ pahiṇittha, kathāhaṁ[3] imaṁ nivāsessāmi vā pārupissāmi vā"ti. Nāhaṁ tava etadatthāya pahiṇiṁ, etaṁ pana paliveṭhetvā tava sayanapādamūle[4] ṭhapetvā nipajjanakāle gandhodakena dhotānaṁ pādānaṁ puñchanatthāya te pahiṇiṁ, kiṁ etampi kātuṁ na sakkosīti. Sā "etaṁ pana kātuṁ sakkhissāmī"ti gahetvā agamāsi. Te ca purisā taṁ kāraṇaṁ disvā attano seṭṭhissa santikaṁ gantvā "kiṁ tātā diṭṭhaṁ vo seṭṭhikulan"ti vutte "sāmi kiṁ tumhākaṁ atthi, Rājagahanagare Jotikaseṭṭhissa evarūpā nāma sampattī"ti sabbaṁ gehasampattiṁ ārocetvā taṁ pavattiṁ ācikkhiṁsu. Seṭṭhi tesaṁ vacanaṁ sutvā tuṭṭhamānaso "idāni pabbajituṁ labhissāmī"ti rañño santikaṁ gantvā "pabbajitukāmomhi devā"ti āha. Sādhu mahāseṭṭhi,

---

1. Na diṭṭho sāmīti (Sī)
2. Kāyako (Sī)
3. Katthāhaṁ (Sī)
4. Sayanamūle (Syā, Ka)

pabbajāhīti. So gehaṁ gantvā putte pakkosāpetvā suvaṇṇadaṇḍaṁ vajirakuddālaṁ[1] jeṭṭhaputtassa hatthe ṭhapetvā "tāta pacchimagehe suvaṇṇapabbatato suvaṇṇapiṇḍaṁ uddharāhī"ti āha. So kuddālaṁ ādāya gantvā suvaṇṇapabbataṁ pahari, piṭṭhipāsāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Tassa hatthato kuddālaṁ gahetvā majjhimaputtassa hatthe datvā pahiṇi, tassapi suvaṇṇapabbataṁ paharantassa piṭṭhipāsāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṁ kaniṭṭhaputtassa hatthe datvā pahiṇi, tassa taṁ gahetvā paharantassa koṭṭetvā rāsikatāya mattikāya pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṁ seṭṭhi "ehi tāta, alaṁ ettakenā"ti vatvā itare dve jeṭṭhabhātike pakkosāpetvā "ayaṁ suvaṇṇapabbato na tumhākaṁ nibbatto, mayhañca kaniṭṭhassa ca nibbatto, iminā saddhiṁ ekato hutvā paribhuñjathā"ti āha. Kasmā pana so tesameva nibbattati, kasmā ca Jaṭilo jātakāle udake pātitoti? Attano katakammeneva.

Kassapasammāsambuddhassa hi cetiye kariyamāne eko khīṇāsavo cetiyaṭṭhānaṁ gantvā oloketvā "tātā kasmā cetiyassa uttarena mukhaṁ na uṭṭhahatī"ti pucchi. "Suvaṇṇaṁ nappahotī"ti āhaṁsu. Ahaṁ antogāmaṁ pavisitvā samādapessāmi, tumhe ādarena kammaṁ karothāti. So evaṁ vatvā nagaraṁ pavisitvā "ammā tātā tumhākaṁ cetiyassa ekasmiṁ mukhe suvaṇṇaṁ nappahoti, suvaṇṇaṁ jānāthā"ti mahājanaṁ samādapento suvaṇṇakārakulaṁ agamāsi. Suvaṇṇakāropi taṅkhaṇeyeva bhariyāya saddhiṁ kalahaṁ karonto nisinno hoti. Atha naṁ thero "cetiye tumhehi gahitamukhassa suvaṇṇaṁ nappahoti, taṁ jānituṁ vaṭṭatī"ti āha. So bhariyāya kopena "tava Satthāraṁ udake khipitvā gacchā"ti āha. Atha naṁ sā "atisāhasikakammaṁ te kataṁ, mama kuddhena te ahameva akkositabbā vā paharitabbā vā, kasmā atītānāgatapaccuppannesu Buddhesu veramakāsī"ti āha. Suvaṇṇakāro tāvadeva saṁvegappatto hutvā "khamatha me bhante"ti vatvā therassa pādamūle nipajji. Tāta ahaṁ tayā na kiñci vutto, Satthāraṁ khamāpehīti. Kinti katvā khamāpemi bhanteti. Suvaṇṇapupphānaṁ

1. Vajīratalaṁ kuddālaṁ (Sī), vajīraphālaṁ kuddālaṁ (Syā)

tayo kumbhe katvā antodhātunidhāne pakkhipitvā allavattho allakeso hutvā khamāpehi tātāti.

So "sādhu bhante"ti vatvā suvaṇṇapupphāni karonto tīsu puttesu jeṭṭhaputtaṁ pakkosāpetvā "ehi tāta, ahaṁ Satthāraṁ veravacanena avacaṁ, tasmā imāni pupphāni katvā dhātunidhāne pakkhipitvā khamāpessāmi, tvampi kho me sahāyo hotī"ti āha. So "na tvaṁ mayā veravacanaṁ vadāpito, tvaṁyeva karohī"ti kātuṁ na icchi. Majjhimaputtaṁ pakkositvā tathevāha, sopi tatheva vatvā kātuṁ na icchi. Kaniṭṭhaṁ pakkositvā tathevāha, so "pitu uppannakiccaṁ nāma puttassa bhāro"ti vatvā pitusahāyo hutvā pupphāni akāsi. Suvaṇṇakāro vidatthippamāṇānaṁ pupphānaṁ tayo kumbhe niṭṭhāpetvā dhātunidhāne pakkhipitvā allavattho allakeso Satthāraṁ khamāpesi. Iti so sattakkhattuṁ jātakāle udake pātanaṁ labhi. Ayaṁ panassa koṭiyaṁ ṭhito attabhāvo. Idhāpi tasseva nissandena udake pātito. Ye panassa dve jeṭṭhabhātikā puttā suvaṇṇapupphānaṁ karaṇakāle sahāyā bhavituṁ na icchiṁsu, tesaṁ tena kāraṇena suvaṇṇapabbato na nibbatti, Jaṭilassa ceva kaniṭṭhaputtassa ca ekato katabhāvena nibbatti. Iti so putte anusāsitvā Satthu santike pabbajitvā katipāheneva arahattaṁ pāpuṇi. Satthā aparena samayena pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ piṇḍāya caranto tassa puttānaṁ gehadvāraṁ agamāsi, te Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa aḍḍhamāsaṁ bhikkhādānaṁ adaṁsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "ajjāpi te āvuso Jaṭila asītihatthe suvaṇṇapabbate ca puttesu ca taṇhā atthī"ti. Na me āvuso etesu taṇhā vā māno vā atthīti. Te "ayaṁ Jaṭilatthero abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī"ti vadiṁsu. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "na bhikkhave mama puttassa tesu taṇhā vā māno vā atthī"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

416. "Yodha taṇhaṁ pahantvāna, anāgāro paribbaje.
Taṇhābhavaparikkhīṇaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tassattho—yo idha loke chadvārikaṁ taṇhaṁ vā mānaṁ vā jahitvā gharāvāsena anatthiko anāgāro hutvā paribbajati, taṇhāya ceva bhavassa ca parikkhīṇattā taṇhābhavaparikkhīṇaṁ tamahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Jaṭilattheravatthu tettiṁsatimaṁ.

34. Jotikattheravatthu

Yodha taṇhanti puna imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Jotikattheraṁ ārabbha kathesi.

Ajātasattukumāro hi Devadattena saddhiṁ ekato hutvā pitaraṁ ghātetvā rajje patiṭṭhito "Jotikaseṭṭhissa mahāpāsādaṁ gaṇhissāmī"ti yuddhasajjo nikkhamitvā maṇipākāre saparivārassa attano chāyaṁdisvā "gahapatiko yuddhasajjo hutvā balaṁ ādāyanikkhanto"ti sallakkhetvā upagantuṁ na visahi. Seṭṭhipi taṁ divasaṁ uposathiko hutvā pātova bhuttapātarāso vihāraṁ gantvā Satthu santike dhammaṁ suṇanto nisinno hoti. Paṭhame dvārakoṭṭhake ārakkhaṁ gahetvā ṭhito pana Yamakoḷi nāma yakkho taṁ disvā "kahaṁ gacchasī"ti saparivāraṁ viddhaṁsetvā disāvidisāsu anubandhi. Rājā vihārameva agamāsi.

Atha naṁ seṭṭhi disvāva "kiṁ devā"ti vatvā uṭṭhāyāsanā aṭṭhāsi. Gahapati kiṁ tvaṁ tava purise "mayā saddhiṁ yujjhathā"ti[1] āṇāpetvā idhāgamma dhammaṁ suṇanto viya nisinnoti. Kiṁ pana devo mama gehaṁ gaṇhituṁ gatoti. Āma gatomhīti. Mama anicchāya mama gehaṁ gaṇhituṁ rājasahassampi na sakkoti devāti. So "kiṁ pana tvaṁ rājā bhavissasī"ti kujjhi. Nāhaṁ rājā, mama santakaṁ pana dasikasuttampi mama anicchāya rājūhi vā corehi vā gahetuṁ na sakkāti. Kiṁ panāhaṁ tava ruciyā gaṇhissāmīti. Tena hi deva imā me dasasu aṅgulīsu vīsati muddikā, imāhaṁ tumhākaṁ na demi. Sace sakkotha, gaṇhathāti. So pana rājā bhūmiyaṁ ukkuṭikaṁ nisīditvā ullaṅghanto aṭṭhārasahatthaṁ ṭhānaṁ abhiruhati, ṭhatvā ullaṅghanto

1. Yujjhantūti (Sī)

asītihatthaṁ ṭhānaṁ abhiruhati. Evaṁmahābalo samānopi ito cito ca parivattento ekaṁ muddikampi kaḍḍhituṁ nāsakkhi. Atha naṁ seṭṭhi "sāṭakaṁ patthara devā"ti vatvā aṅguliyo ujukā akāsi, vīsatipi muddikā nikkhamiṁsu. Atha naṁ seṭṭhi "evaṁ deva mama santakaṁ mama anicchāya na sakkā gaṇhitun"ti vatvā rañño kiriyāya uppannasaṁvego "pabbajituṁ me anujāna devā"ti āha. So "imasmiṁ pabbajite sukhaṁ pāsādaṁ gaṇhissāmī"ti cintetvā ekavacaneneva "tvaṁ pabbajāhī"ti āha. So Satthu santike pabbajitvā na cirasseva arahattaṁ patvā Jotikatthero nāma ahosi. Tassa arahattaṁ pattakkhaṇeyeva sabbāpi sā sampatti antaradhāyi, tampissa satulakāyiṁ[1] nāma bhariyaṁ devatā Uttarakurumeva nayiṁsu.

Athekadivasaṁ bhikkhū taṁ āmantetvā "āvuso Jotika tasmiṁ pana te pāsāde vā itthiyā vā taṇhā atthī"ti pucchitvā "natthāvuso"ti vutte Satthu ārocesuṁ "ayaṁ bhante abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī"ti. Satthā "nattheva bhikkhave mama puttassa tasmiṁ taṇhā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

416. "Yodha taṇhaṁ pahantvāna, anāgāro paribbaje.
Taṇhābhavaparikkhīṇaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Imissā gāthāyattho heṭṭhā Jaṭilattheravatthumhi vuttanayeneva veditabbo.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Jotikattheravatthu catutiṁsatimaṁ.

---

35. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṁ Naṭaputtakaṁ ārabbha kathesi.

So kira ekaṁ naṭakīḷaṁ kīḷayamāno vicaranto Satthu dhammakathaṁ sutvā pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇi. Tasmiṁ Buddhappamukhena bhikkhusaṁghena

---

1. Satulakāyaṁ (Sī, Syā)

saddhiṁ piṇḍāya pavisante bhikkhū ekaṁ Naṭaputtaṁ kīḷantaṁ disvā "āvuso esa tayā kīḷitakīḷitaṁ kīḷati, atthi nu kho te ettha sineho"ti pucchitvā "natthī"ti vutte "ayaṁ bhante abhūtaṁ vatvā aññaṁ byākarotī"ti āhaṁsu. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave mama putto sabbayoge atikkanto"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

417. "Hitvā mānusakaṁ yogaṁ, dibbaṁ yogaṁ upaccagā.
Sabbayogavisaṁyuttaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **mānusakaṁ yogan**ti mānusakaṁ āyuñceva pañca kāmaguṇe ca. Dibbayogepi eseva nayo. **Upaccagā**ti yo mānusakaṁ yogaṁ hitvā dibbaṁ yogaṁ atikkanto, taṁ sabbehi catūhipi yogehi visaṁyuttaṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Naṭaputtakattheravatthu pañcatiṁsatimaṁ.

---

36. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvā ratiñcāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṁ Naṭaputtakaṁyeva ārabbha kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha pana Satthā "bhikkhave mama putto ratiñca aratiñca pahāya ṭhito"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

418. "Hitvā ratiṁ ca aratiṁ ca, sītibhūtaṁ nirūpadhiṁ.
Sabbalokābhibhuṁ vīraṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **ratin**ti pañcakāmaguṇaratiṁ. **Aratin**ti araññavāse ukkaṇṭhitattaṁ[1]. **Sītibhūtan**ti nibbutaṁ. **Nirūpadhin**ti nirupakkilesaṁ. **Vīran**ti taṁ evarūpaṁ sabbaṁ khandhalokaṁ abhibhavitvā ṭhitaṁ vīriyavantaṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Naṭaputtakattheravatthu chattiṁsatimaṁ.

---

1. Ukkaṇṭhiṁ (Syā), ukkaṇṭhitaṁ (Ka)

37. Vaṅgīsattheravatthu

Cutiṁ yo vedīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Vaṅgīsattheraṁ ārabbha kathesi.

Rājagahe kireko brāhmaṇo Vaṅgīso nāma matamanussānaṁ sīsaṁ ākoṭetvā "idaṁ niraye nibbattassa sīsaṁ, idaṁ tiracchānayoniyaṁ, idaṁ pettivisaye, idaṁ manussaloke, idaṁ devaloke nibbattassa sīsan"ti jānāti. Brāhmaṇā "sakkā imaṁ nissāya lokaṁ khāditun"ti cintetvā taṁ dve rattavatthāni paridahāpetvā ādāya janapadaṁ carantā manusse vadanti "eso Vaṅgīso nāma brāhmaṇo matamanussānaṁ sīsaṁ ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṁ jānāti, attano ñātakānaṁ nibbattaṭṭhānaṁ pucchathā"ti. Manussā yathābalaṁ dasapi kahāpaṇe vīsatipi satampi datvā ñātakānaṁ nibbattaṭṭhānaṁ pucchanti. Te anupubbena Sāvatthiṁ patvā Jetavanassa avidūre nivāsaṁ gaṇhiṁsu. Te bhuttapātarāsā mahājanaṁ gandhamālādihatthaṁ dhammassavanāya gacchantaṁ disvā "kahaṁ gacchathā"ti pucchitvā "vihāraṁ dhammassavanāyā"ti vutte "tattha gantvā kiṁ karissatha, amhākaṁ Vaṅgīsabrāhmaṇena sadiso nāma natthi, matamanussānaṁ sīsaṁ ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṁ jānāti, ñātakānaṁ nibbattaṭṭhānaṁ pucchathā"ti āhaṁsu. Te "Vaṅgīso kiṁ jānāti, amhākaṁ Satthārā sadiso nāma natthī"ti vatvā itarehipi "Vaṅgīsasadiso natthī"ti vutte kathaṁ vaḍḍhetvā "etha, dāni vo Vaṅgīsassa vā amhākaṁ vā Satthu jānanabhāvaṁ jānissāmā"ti te ādāya vihāraṁ agamaṁsu. Satthā tesaṁ āgamanabhāvaṁ ñatvā niraye tiracchānayoniyaṁ manussaloke devaloketi catūsu ṭhānesu nibbattānaṁ cattāri sīsāni, khīṇāsavasīsañcāti pañca sīsāni āharāpetvā paṭipāṭiyā ṭhapetvā āgatakāle Vaṅgīsaṁ pucchi "tvaṁ kira sīsaṁ ākoṭetvā matakānaṁ nibbattaṭṭhānaṁ jānāsī"ti. Āma jānāmīti. Idaṁ kassa sīsanti. So taṁ ākoṭetvā "niraye nibbattassā"ti āha. Athassa Satthā "sādhu sādhū"ti sādhukāraṁ datvā itarānipi tīṇi sīsāni pucchitvā tena avirajjhitvā vuttavuttakkhaṇe tatheva tassa sādhukāraṁ datvā pañcamaṁ sīsaṁ dassetvā "idaṁ kassa sīsan"ti pucchi, so tampi ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṁ na jānāti.

Atha naṁ Satthā "kiṁ Vaṅgīsa na jānāsī"ti vatvā "āma na jānāmī"ti vutte "ahaṁ jānāmī"ti āha. Atha naṁ Vaṅgīso yāci "detha me imaṁ mantan"ti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So "imasmiṁ mante gahite sakalajambudīpe ahaṁ jeṭṭhako bhavissāmī"ti cintetvā te brāhmaṇe "tumhe tattheva katipāhaṁ vasatha, ahaṁ pabbajissāmī"ti uyyojetvā Satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado Vaṅgīsatthero nāma ahosi. Athassa Satthā dvattiṁ sākārakammaṭṭhānaṁ datvā "mantassa parikammaṁ sajjhāyāhī"ti āha. So taṁ sajjhāyanto antarantarā brāhmaṇehi "gahito te manto"ti pucchiyamāno "āgametha tāva, gaṇhamī"ti vatvā katipāheneva[1] arahattaṁ patvā puna brāhmaṇehi puṭṭho "abhabbo dānāhaṁ āvuso gantun"ti āha. Taṁ sutvā bhikkhū "ayaṁ bhante abhūtena aññaṁ byākarotī"ti Satthu ārocesuṁ. Satthā "mā bhikkhave evaṁ avacuttha, idāni bhikkhave mama putto cutipaṭisandhikusalo jāto"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

419. "Cutiṁ yo vedi sattānaṁ, upapattiñca sabbaso.
Asattaṁ Sugataṁ Buddhaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇaṁ.

420. Yassa gatiṁ na jānanti, devā gandhabbamānusā.
Khīṇāsavaṁ arahantaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **yo vedī**ti yo sattānaṁ sabbākārena cutiṁ ca paṭisandhiṁ ca pākaṭaṁ katvā jānāti, tamahaṁ alaggatāya **asattaṁ,** paṭipattiyā suṭṭhu gatattā **sugataṁ,** catunnaṁ saccānaṁ Buddhatāya **Buddhaṁ** brāhmaṇaṁ vadāmīti attho. **Yassā**ti yassete devādayo gatiṁ na jānanti, tamahaṁ āsavānaṁ khīṇatāya **khīṇāsavaṁ,** kilesehi ārakattā **arahantaṁ** brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Vaṅgīsattheravatthu sattatiṁsatimaṁ.

---

1. Katipāhasseva (Syā, Ka)

38. Dhammadinnattherīvatthu

Yassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Dhammadinnaṁ nāma bhikkhuniṁ ārabbha kathesi.

Ekadivasaṁ hi tassā gihikāle sāmiko Visākho upāsako Satthu santike dhammaṁ sutvā anāgāmiphalaṁ patvā cintesi "mayā sabbaṁ sāpateyyaṁ Dhammadinnaṁ paṭicchāpetuṁ vaṭṭatī"ti. So tato pubbe āgacchanto Dhammadinnaṁ vātapānena olokentiṁ disvā sitaṁ karoti. Taṁ divasaṁ pana vātapānena ṭhitaṁ anolokentova agamāsi. Sā "kiṁ nu kho idan"ti cintetvā "hotu, bhojanakāle jānissāmī"ti bhojanavelāya bhattaṁ upanāmesi. So aññesu divasesu "ehi, ekato bhuñjāmā"ti vadati, taṁ divasaṁ tuṇhībhūtova bhuñji. Sā "kenacideva kāraṇena kupito bhavissatī"ti cintesi. Atha naṁ Visākho sukhanisinnavelāya taṁ pakkositvā "Dhammadinne imasmiṁ gehe sabbaṁ sāpateyyaṁ paṭicchāhī"ti āha. Sā "kuddhā nāma sāpateyyaṁ na paṭicchāpenti, kiṁ nu kho etan"ti cintetvā "tumhe pana sāmī"ti āha. Ahaṁ ito paṭṭhāya na kiñci vicāremīti. Tumhehi chaḍḍitaṁ kheḷaṁ ko paṭicchissati, evaṁ sante mama pabbajjaṁ anujānāthāti. So "sādhu bhadde"ti sampaṭicchitvā mahantena sakkārena taṁ bhikkhunī-upassayaṁ netvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā Dhammadinnattherī nāma ahosi.

Sā pavivekakāmatāya bhikkhunīhi saddhiṁ janapadaṁ gantvā tattha viharantī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā "idāni maṁ nissāya ñātijanā puññāni karissantī"ti punadeva Rājagahaṁ paccāgañchi. Upāsako tassā āgatabhāvaṁ sutvā "kena nu kho kāraṇena āgatā"ti bhikkhunī-upassayaṁ gantvā theriṁ vanditvā ekamantaṁ nisinno "ukkaṇṭhitā nu khosi ayyeti vattuṁ appatirūpaṁ, pañhamekaṁ naṁ pucchissāmī"ti cintetvā sotāpattimagge pañhaṁ pucchi[1], sā taṁ vissajjesi. Upāsako teneva upāyena sesamaggesupi pañhaṁ pucchitvā atikkamma pañhassa puṭṭhakāle tāya "accayāsi[2] āvuso Visākhā"ti vatvā "ākaṅkhamāno Satthāraṁ upasaṅkamitvā imaṁ pañhaṁ puccheyyāsī"ti vutte theriṁ vanditvā uṭṭhāyāsanā Satthu

1. Ma 1. 373 piṭṭhe vitthārato āgataṁ.
2. Accasarā te (Sī, Syā) Ma 1. 379 piṭṭhe passitabbaṁ.

santikaṁ gantvā taṁ kathāsallāpaṁ sabbaṁ Bhagavato ārocesi. Satthā "sukathitaṁ mama dhītāya Dhammadinnāya, ahampetaṁ pañhaṁ vissajjento evameva vissajjeyyan"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

421. "Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanaṁ.
Akiñcanaṁ anādānaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

Tattha **pure**ti atītesu khandhesu. **Pacchā**ti anāgatesu khandhesu. **Majjhe**ti paccuppannesu khandhesu. **Natthi kiñcanan**ti yassetesu ṭhānesu taṇhāgāhasaṅkhātaṁ kiñcanaṁ natthi, tamahaṁ rāgakiñcanādīhi **akiñcanaṁ** kassaci gahaṇassa abhāvena **anādānaṁ** brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Dhammadinnattherīvatthu aṭṭhatiṁsatimaṁ.

---

39. Aṅgulimālattheravatthu

Usabhanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Aṅgulimālattheraṁ ārabbha kathesi. Vatthu "na ve kadariyā devalokaṁ vajantī"ti[1] gāthāvaṇṇanāya vuttameva. Vuttañhi tattha[2]—

Bhikkhū Aṅgulimālaṁ pucchiṁsu "kiṁ nu kho āvuso Aṅgulimāla duṭṭhahatthiṁ chattaṁ dhāretvā ṭhitaṁ disvā bhāyī"ti[3]. Na bhāyiṁ[4] āvusoti. Te Satthāraṁ upasaṅkamitvā āhaṁsu "Aṅgulimālo bhante aññaṁ byākarotī"ti. Satthā "na bhikkhave mama putto Aṅgulimālo bhāyati. Khīṇāsava-usabhānañhi antare jeṭṭhaka-usabhā mama puttasadisā bhikkhū na bhāyantī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

422. "Usabhaṁ pavaraṁ vīraṁ, mahesiṁ vijitāvinaṁ.
Anejaṁ nhātakaṁ Buddhaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti.

---

1. Khu 1. 40 piṭṭhe.
2. Dhammapada-Ṭṭha 2. 121 piṭṭhe.
3. Bhāyasīti (Sī, Syā, Ka)
4. Na bhāyāmi (Syā, Ka)

Tassattho—acchambhitaṭṭhena usabhasadisatāya **usabhaṁ** uttamaṭṭhena **pavaraṁ** vīriyasampattiyā **vīraṁ** mahantānaṁ sīlakkhandhādīnaṁ esitattā **mahesiṁ** tiṇṇaṁ mārānaṁ vijitattā **vijitāvinaṁ** nhātakilesatāya **nhātakaṁ** catusaccabuddhatāya **Buddhaṁ** taṁ evarūpaṁ ahaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aṅgulimālattheravatthu ekūnacattālīsaṁ.

---

40. Devahitabrāhmaṇavatthu

Pubbenivāsanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Devahitabrāhmaṇassa[1] pañhaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Bhagavā vātarogena ābādhiko hutvā Upavāṇattheraṁ uṇhodakatthāya Devahitabrāhmaṇassa santikaṁ pahiṇi. So gantvā Satthu ābādhikabhāvaṁ ācikkhitvā uṇhodakaṁ yāci, taṁ sutvā brāhmaṇo tuṭṭhamānaso hutvā “lābhā vata me, yaṁ mama santikaṁ Sammāsambuddho uṇhodakassatthāya sāvakaṁ pahiṇī”ti uṇhodakassa kājaṁ purisena gāhāpetvā phāṇitassa ca puṭaṁ Upavāṇattherassa pādāsi. Thero taṁ gāhāpetvā vihāraṁ gantvā Satthāraṁ uṇhodakena nhāpetvā uṇhodakena phāṇitaṁ āloḷetvā Bhagavato pādāsi, tassa taṅkhaṇeyeva so ābādho paṭipassambhi. Brāhmaṇo cintesi “kassa nu kho deyyadhammo dinno mahapphalo hoti, Satthāraṁ pucchissāmī”ti so Satthu santikaṁ gantvā tamatthaṁ pucchanto imaṁ gāthamāha—

“Kattha dajjā deyyadhammaṁ, kattha dinnaṁ mahapphalaṁ.
Kathaṁ hi yajamānassa, kathaṁ ijjhati dakkhiṇā”ti[2].

Athassa Satthā “evarūpassa brāhmaṇassa dinnaṁ mahapphalaṁ hotī”ti vatvā brāhmaṇaṁ pakāsento imaṁ gāthamāha—

---

1. Devaṅgikabrāhmaṇassa (Sī)
2. Saṁ 1. 177 piṭṭhe.

423. “Pubbenivāsaṁ yo vedi, saggāpāyañca passati.
Atho jātikkhayaṁ patto, abhiññāvosito Muni.
Sabbavositavosānaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tassattho—yo pubbenivāsaṁ pākaṭaṁ katvā jānāti, chabbīsatidevalokabhedaṁ saggañca catubbidhaṁ apāyañca dibbacakkhunā passati, atho jātikkhayasaṅkhātaṁ arahattaṁ patto, abhiññeyyaṁ dhammaṁ abhijānitvā pariññeyyaṁ parijānitvā pahātabbaṁ pahāya sacchikātabbaṁ sacchikatvā vosito niṭṭhānaṁ patto[1], vusitavosānaṁ vā patto, āsavakkhayapaññāya monabhāvaṁ pattattā muni, tamahaṁ sabbesaṁ kilesānaṁ vosānaṁ arahattamaggañāṇaṁ brahmacariyavāsaṁ vutthabhāvena sabbavositavosānaṁ brāhmaṇaṁ vadāmīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu, brāhmaṇopi pasannamānaso saraṇesu patiṭṭhāya upāsakattaṁ pavedesīti.

Devahitabrāhmaṇavatthu cattālīsaṁ.

Brāhmaṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chabbīsatimo vaggo.

1. Nibbānaṁ patto (Syā), nibbānappatto (Ka)

Nigamanakathā

Ettāvatā sabbapaṭhame Yamakavagge cuddasa vatthūni, Appamādavagge nava, Cittavagge nava, Pupphavagge dvādasa[1], Bālavagge pannarasa, Paṇḍitavagge ekādasa, Arahantavagge dasa, Sahassavagge cuddasa, Pāpavagge dvādasa, Daṇḍavagge ekādasa, Jarāvagge nava, Attavagge dasa, Lokavagge ekādasa, Buddhavagge nava, Sukhavagge aṭṭha, Piyavagge nava, Kodhavagge aṭṭha, Malavagge dvādasa, Dhammaṭṭhavagge dasa, Maggavagge dvādasa, Pakiṇṇakavagge nava, Nirayavagge nava, Nāgavagge aṭṭha, Taṇhāvagge dvādasa, Bhikkhuvagge dvādasa, Brāhmaṇavagge cattālīsāti pañcādhikāni[2] tīṇi vatthusatāni pakāsetvā nātisaṅkhepanātivitthāravasena uparacitā dvāsattatibhāṇavārapamāṇā **Dhammapadassa atthavaṇṇanā** niṭṭhitāti.

Pattaṁ Dhammapadaṁ yena, dhammarājenanuttaraṁ.
Gāthā Dhammapade tena, bhāsitā yā Mahesinā.

Satevīsā catussatā, catusaccavibhāvinā.
Satattayaṁ hi vatthūnaṁ, pañcādhikā[3] samuṭṭhitā.

Vihāre adhirājena, kāritamhi kataññunā.
Pāsāde sirikūṭassa[4], rañño viharatā mayā.

Atthabyañjanasampannaṁ, atthāya ca hitāya ca.
Lokassa Lokanāthassa, saddhammaṭṭhitikamyatā.

Tāsaṁ Aṭṭhakathaṁ etaṁ, karontena sunimmalaṁ.
Dvāsattatipamāṇāya, bhāṇavārehi Pāḷiyā.

Yaṁ pattaṁ kusalaṁ tena, kusalā sabbapāṇinaṁ.
Sabbe ijjhantu saṅkappā, labhantu madhuraṁ phalanti.

Paramavi suddhasaddhābuddhivīriyapaṭimaṇḍitena sīlācārajjavamaddavādiguṇasamudayasamuditena sakasamayasamayantaragahanajjho gāhaṇasamatthena paññāveyyattiyasamannāgatena tipiṭakapariyattippabhede sāṭṭhakathe Satthusāsane appaṭihatañāṇappabhāvena mahāveyyākaraṇena karaṇasampattijanitasukhaviniggatamadhurodāravacanalāvaṇṇayuttena yuttamuttavādinā vādīvarena

---

1. Ekādasa (Sī)
2. Ekūnāni (Sī), ekenūnāni (Syā)
3. Ekenūnā (Sī, Ka), ekenūne (Syā)
4. Sirikuḍḍassa (Sī)

mahākavinā pabhinnapaṭisambhidāparivāre chaḷabhiññāpaṭisambhidādippabhedaguṇa-paṭimaṇḍite uttarimanussadhamme suppatiṭṭhitabuddhīnaṁ Theravaṁsappadīpānaṁ therānaṁ Mahāvihāravāsīnaṁ Vaṁsālaṅkārabhūtena vipulavisuddhabuddhinā **Buddhaghoso**ti garūhi gahitanāmadheyyena therena katāyaṁ **Dhammapadaṭṭhakathā**—

Tāva tiṭṭhatu lokasmiṁ, lokanittharaṇesinaṁ.
Dassentī kulaputtānaṁ, nayaṁ saddhādibuddhiyā[1].

Yāva Buddhoti nāmampi, suddhacittassa tādino.
Lokamhi Lokajeṭṭhassa, pavattati Mahesinoti.

Iti tevīsādhikacatusatagāthāpañcādhikatisatavatthupaṭimaṇḍitā

Chabbīsativaggasamannāgatā Dhammapadavaṇṇanā samattā.

Dhammapadaṭṭhakathā

Sabbākārena niṭṭhitā.

1. Sīlavisuddhiyā (Sī)

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Lakkhitabbapadānaṁ anukkamaṇikā

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nāmānaṁ anukkamaṇikā

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho.

Dhammapadaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Akusalameva = Akusalamūlaṁ (Sī)	227
Akhipitvā = Pakkhipitvā (Syā, Ka)	148
Agarukanti = Atigarukanti (Syā, Ka)	104
Agahaṇo = Agahaṇo anaṅgaṇo (Sī)	405
Agāravabhūtā = Aṅgārabhūtā (Sī)	223
Aggikkhandho pavattati = Aggikkhandhassa pavattiṁ (Sī)	139
Aṅkuse vā kuntatomare vā = Aṅkusaṁ vā tunnaṁ vā tomaraṁ vā (Syā)	314
Accayāsi = Accasarā te (Sī, Syā)	451
Accāyaṁ = Athāyaṁ (Sī, Syā)	89
Ajja vā suve vāti = Ajja ajjevāti (Sī, Syā)	103
Añjanasannibho = Añjanavasabho (Sī, Syā)	361
Añjalikammādīhi ca = Balikammādīhi ca (Sī)	401
Aññāṇī = Anaññamano (Syā)	68
Aṇumattampi = Tilamattampi (Syā)	34
Atisukhumālo = Atisukumālo (Sī, Ka)	385
Atītattā = Atigatattā (Sī)	406
Atula = Atulālaṁ (Sī)	210
Attaghātāya = Attaghaññāya (Sī, Syā)	100
Attaghātāyeva = Attaghaññāyeva (Sī)	100
Attanā hi = Attanāva (Sī, Syā)	101

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Atthi = Natthi (Sī)	243
Anugacchantiyo = Anapagacchantiyo (Sī)	128
Anolokento viya = Attamano olokento viya (Sī)	224
Anosādetvā = Anosāretvā anusāretvā (Ka)	358
Antaragavesitāya = Randhagavesitāya (Sī)	239
Antaradhānamantaṁ = Antaradhāpanamantaṁ (Sī)	425
Antarameva = Randhameva (Sī)	239
Aparajjhanabhāvena = Aparajjhanavasena (Syā)	238
Abbūhaṇaṁ = Abbāhanaṁ (Syā, Ka)	254
Abhinandantāni = Abhinandathāti (Sī), Abhinandantā (Ka)	191
Ayaṁ no atthoti = Ayaṁ ayaṁ atthoti (Sī)	6
Avattasamādāno = Avaṭṭhitasamādāno (Syā)	302
Aviññū = Aññāṇī (Syā, Ka)	250
Asadisadānaṁ nāma = Yassa kassaci nāma (Sī, Syā)	122
Asampattesu = Appamattesu (Ka)	247
[Ā]	
Ākāsaṅgaṇe = Rājaṅgaṇe (Syā)	363
Āgatāti = Āgatāgataṁ (Sī)	184
Āgantvā = Gantvā (Sī)	104
Ācikkhanto = Āvikaronto (Sī)	50
Ānayiṁsu = Āropayiṁsu (Sī)	221
Ānubhāvaṁ = Manussabhāvaṁ (Sī), Mahānubhāvaṁ (Syā)	388
Ārocetvā = Ārocāpetvā (Sī)	300
Āsayā = Bilāsayā (Ka)	378
[I]	
Itthaṁ sudaṁ = Idaṁ suttaṁ (Ka)	74
Idaṁ vā = Aññaṁ vā (Sī, Ka)	45
Idāni katena = Idāneva khettaṭṭhāne (Syā)	3
Idāni so kassa = Na idāni so kassaci (Syā)	398
Idāneva = Idha (Sī, Syā)	115

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[U - Ū]	
Uggaṇhitvā = Paggaṇhitvā (Sī)	262
Uttāno = Parivattamāno (Syā)	23
Uttāsesuṁ = Uttāpetuṁ ārabhiṁsu (Ka)	336
Uddāmoti = Utrāsoti (Ka)	30
Upetīti = Karoti (Syā, Ka)	77
Ubbarī nāma = Upari nāma (Ka)	332
Ūrūsu = Ure (Ka)	318
[E]	
Ekaṁ = Sakaṁ (Sī)	305
Ekantameva = Na ekameva (Sī)	231
Ekekassa = Ekekassa satassa (Syā)	373
Etaṁ = Evaṁ (Sī)	10
Etampi ummattakaṁ = Etaṁ pitumattakaṁ (Sī, Ka)	417
Evaṁ ayuttakaṁ = Etaṁ ettakaṁ (Syā)	40
Evarūpaṁ padaṁ = Evarūpassa saddaṁ (Ka)	151
[O]	
Ogalitvā = Obhijjitvā (Syā)	389
Otarathāti = Uṭṭhahathāti (Sī, Ka)	36
Otāraṁ = Okāsaṁ (Ka)	14, 65, 371
Ottharantī = Otthataṁ (Syā, Ka)	98
Opānabhūtanti =Āpānabhūtanti (Sī)	228
[Ka]	
Kaṭhinaṁ = Tikhiṇaṁ (Sī), Thīnaṁ (Syā)	371
Katipāheneva = Katipāhasseva (Syā, Ka)	450
Kathitaṭṭhānatova = Ṭhitaṭṭhānato (Sī, Syā)	259
Kampetuṁ = Harāpetuṁ (Sī)	8
Karontena = Tena (Syā, Ka)	87
Kākiyā = Kākāya (Ka)	265

Nānāpāṭhā | Piṭṭhaṅkā

[Ka]

[Kha]

[Ga]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Dha]	
Dhanadhaññādiko ceva = Dhaññādiko ceva (Sī)	290
Dhammakaraṇaṁ = Dhammakarakaṁ (Sī, Syā)	237
Dhammasaṁsandanā = Sammantanā (Sī, Syā)	325
Dhammikaṁ = Dhammikattā (Sī)	314
Dhārāvegena = Vātavegena (Ka)	107
Dhūpayamānāya = Pacamānāya (Syā)	25
[Na]	
Naṅgalakulattheraṁ = Naṅgalakūṭattheraṁ (Syā)	378
Naccāma, gāyāmāti = Naccissāma gāyissāmāti (Sī, Syā)	65
Nattāya = Dantāya (Sī)	182
Natthīti = Atthīti (Sī)	6
Nadito = Turitena (Sī)	157
Nappatirūpaṁ nu kho = Patirūpaṁ nu kho (Syā, Ka)	71
Nalāṭaṁ = Lalāṭaṁ (Syā)	73
Nālaṁ thutuṁ = Nālattha taṁ (Sī)	368
Nikaḍḍhanto = Niggaṇhanto (Sī, Syā)	135
Nikkhaṁ = Nekkhaṁ (Sī)	210
Nikkhamathāti āha = Tiṭṭhathāti āha (Sī)	35
Nikkhamīti = Nikkhamitvāti (Sī, Ka)	418
Niṭṭhānaṁ patto = Nibbānaṁ patto (Syā), Nibbānappatto (Ka)	454
Nidhāya daṇḍaṁ = Nihitadaṇḍo (Sī)	53
Nipati = Vipphandi (Sī, Syā)	318
Nipphannaṁ = Nipphannanti maññamānā (Syā)	71
Nibbindanto = Nibbinno (Sī)	255
Niyyādento = Nipphādento (Ka)	190
Nivikassa = Vikkayikassa (Sī)	334
Nīcāsanaṭṭhānaṁ = Nibbānaṭṭhānaṁ (Sī, Ka)	62

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pakkantamatte = Pakkamante (Sī)	245
Pakkuthitaṁ = Pakkaṭṭhitaṁ (Sī)	201
Pakkhipāpetvā = Ākirāpetvā (Sī, Syā)	383
Paceyyāsīti = Peseyyāsīti (Ka)	385
Pañca-upāsake = Pañcasata-upāsake (Sī), Pañcasate upāsake (Ka)	226
Pañcasatakulike = Pañcakulasatike (Sī)	328
Pañcādhikā = Ekenūnā (Sī, Ka), Ekenūne (Syā)	455
Pañcādhikāni = Ekūnāni (Sī), Ekenūnāni (Syā)	455
Paṭicchādento = Paricchindanto (Sī)	132
Paṭibhānānaṁ = Paṭisambhidānaṁ (Sī)	349
Paṭiyādessāmīti = Paṭijaggissāmīti (Sī)	274
Paṇḍuraṁ = Paṇḍupuraṁ (Sī)	280
Pattesu ca = Mahattesu ca (Ka)	247
Padittaṁ = Padīpitaṁ (Sī), Pariḍayhitaṁ (Ka)	158
Panuditvā = Opuṇāpetvā (Sī)	248
Pannago = Pannako (Sī, Syā)	388
Pabbate = Sabbete (Ka)	207
Pabhaṅguraṁ = Pabhaṅguṇaṁ (Syā)	70
Paramasukhumālo = Paramasukumālo (Sī, Ka)	384
Pariṇato = Parijiṇṇo (Sī)	245
Paribhuñjituṁ = Paribhuñjituṁ arahasi (Syā)	409
Parisāyaṁ = Parisatiṁ (Sī)	274
Pavisati = Pavisantī (Syā, Ka)	117
Pavisetvā = Piñchetvā (Sī), Vijaṭetvā (Syā)	218
Pavedeyyāsi = Vadeyyāsi (Sī, Syā)	316
Pasaṁsanamattampi = Vacanamattampi (Sī)	244
Passāma = Na diṭṭho (Sī)	443
Paharantassa = Hanato (Sī)	37
Paharantā = Hanantā (Sī)	33

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Pa]

[Ba]

[Bha]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ra]	
Roganīḷaṁ = Roganiḍḍhaṁ (Sī), Roganiddhaṁ (Syā)	70
Rocetiyevāti = Ropetiyevāti (Syā)	374
[La]	
Lakkhaṇāhataṁ = Pakkhāhataṁ (Sī)	203
Laṅghikadhītā = Lāsakadhītā (Sī), Laṅghakadhītā (Syā)	341
Lekhaṁ = Lakkhaṁ (Sī, Syā)	148
[Va]	
Va = Ca (Ka)	44
Vaggānaṁ = Suttavaggānaṁ (Syā), Pannarasavaggānaṁ (Ka)	79
Vagguvado = Vaggugado (Syā), Vaggugato (Ka)	146
Vaṭṭetvā = Vaḍḍhetvā (Sī)	112
Vattuṁ = Daṭṭhuṁ (Sī, Syā)	252
Vanasaṇḍe vasi = Vasanaṭṭhāne vasittha (Sī)	414
Varanti = Vaṭṭatīti (Sī, Ka)	378
Vasituṁ = Vatthuṁ (Sī, Syā)	190
Vassasaṭṭhikatherā = Vassasatikattherā (Sī, Syā)	160
Vāsiyamānā = Posiyamānā (Sī, Ka)	16
Vikkhambhiṁsu = Nikkhamiṁsu (Ka)	267
Vicaratu = Carituṁ sakkoti (Ka)	341
Vijjamānepi = Bhijjamānepi (Ka)	369
Vitthāretvā = Vicāretvā (Syā)	218
Vināsāvahanena = Vināsāharaṇena (Syā)	222
Vinicchināthāti = Pacchindathāti (Sī), Nicchathāti (Ka)	194
Viravaṁ = Vissaraṁ (Sī), Mahāviravaṁ (Syā)	25
Vissajjetā = Vissajjanto (Syā, Ka)	147
Vuttaṁ = Vuttabhāvaṁ (Sī, Syā)	40
Vuttaṭṭhāneyeva = Vuttaniyameneva (Ka)	170
Vuttā = Puṭṭhā (Syā)	92

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vedanāpamatto = Vedanāppatto (Syā)	23
Vo = Ve (Sī)	304
[Sa]	
Sakaṭaṭṭhānaṁ = Sakaṭāvāraṁ (Sī)	269
Sakalanagaraṁ = Sakalavihāraṁ nagarañca (Sī, Ka)	168
Sakko = Satthā (Syā)	136
Saṅghaṁ = Jaṅghaṁ (Ka)	80
Sajjo = Sajjito (Sī)	216
Saṇṭhāpetvā = Thapetvā (Sī)	55
Satasahassagghanikaṁ = Sahassagghanakaṁ (Sī)	233
Satthā = Mahāsatto (Sī, Syā)	118
Saddhādibuddhiyā = Sīlavisuddhiyā (Sī)	456
Saddhāsampannaṁ = Saddhaṁ pasannaṁ (Sī, Syā)	294
Sandhāretuṁ = Nivāretuṁ (Syā)	94
Sannisīdi = Pasīdi (Syā)	53
Sabbathāmena = Sabbaṭṭhāne (Syā)	3
Sambhāvento = Vibhāvento (Sī), Pabhāvento (Syā)	142
Sammajjantiyāva = Opuñchantiyāva (Sī)	192
Sammantanamattampi = Saṁsandanamattampi (Ka)	365
Sammantayitvā = Samassāsetvā (Syā, Ka)	64
Sayane ceva = Sayaniye ca (Sī)	193
Sarabhaññaṁ = Padabhāṇaṁ (Sī, Syā)	317
Sarabhāṇatthāya = Padabhāṇāya (Sī, Syā)	221
Sāgato = Sodhano (Sī, Syā)	327
Sādhu, sādhu = Sādhuṁ, sādhuṁ (Ka)	98
Sāni = Yāni (Sī)	220
Sāmi nanu = Sāpi taṁ (Sī)	337
Sāhasā = Sahasā (Sī, Syā)	241
Sippī, so = Sippiyo (Syā, Ka)	85

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Suṇanto = Karonto (Sī)	95
Sudattaṁ = Dantaṁ (Sī), Sudattiṁ (Syā)	181
Supaggahitā = Supariggahitā (Sī)	282
Sumanapupphāni = Suvaṇṇapupphāni (Ka)	52
Suvaṇṇapātigahaṇaṁ viya = Suvaṇṇapātiggahaṇasadisaṁ hi (Sī)	190
Sotukāmāti = Sotāroti (Sī, Syā)	243
[Ha]	
Haṭanti = Gahitanti (Sī, Syā)	96
Hassakeḷiṁ = Hasanakeḷiṁ (Syā, Ka)	167
Hāpesi = Hāresi (Sī, Syā)	172
Hāssaṁ = Harissaṁ (Sī, Ka)	388
Heṭṭhāsālaṁ sammajjanādīni = Heṭṭhā opuñchanādīni (Sī)	192
Hohi = Hotu (Sī)	263

Dhammapadaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Gāthāsūci